

Dialogens paradoks

Framveksten av 'gjenopprettende prosesser' i
Norge

Espen Marius Foss

Mai 2016

Avhandling levert til vurdering for ph.d.-graden
Sosialantropologisk institutt
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Oslo

Innholdsfortegnelse

Forord	Vi
Abstract in English	x
Innledning	1
Situasjonsanalysen som inngangsport	6
Avhandlingens oppbygning	8
Kapittel 1. Introduksjon	
Visjoner om gjenoppretting	13
Tre historier om gjenopprettende prosesser	13
Megling etter drap på en ungdomsinstitusjon	14
Torpedo på feil dør.....	18
Mobbing, selvmordsforsøk og det tause vitnet.....	19
”Straff som virker?”: Kolliderende rasjonaliteter i konflikthåndtering	20
Gjenopprettende visjoner: Heling framfor straff	20
Den stille revolusjonen	24
En konflikt om konflikthåndtering.....	26
Kapittel 2. Krise i disiplinærsamfunnet?	
Regjering i endring	33
Statsmakt og individualisering	35
Regjering, velferdsstat og gjenopprettende prosesser	40
Den nyliberale utfordring: Individ og velferd under press	44
Fra regjering til korporativ statsmakt: Kontrollsamfunnet i frammarsj?	49
Kapittel 3. Dialogens paradoks	
Persondannelse i gjenopprettende prosesser	55
Dialogens paradoks: Problemstillingen oppsummert	58
Skala av kommunikativ kompleksitet	59
Datagrunnlag: Introduksjon og avgrensning	62
Kapittel 4. Fra følgeforskning til feltarbeid i flere settinger	
Metodiske og etiske refleksjoner	69
Agderprosjektet – et aksjonsforskningsprosjekt	69
Det empiriske fokuset utvides	72
Going native: Forskerrollen, feltarbeidet og etiske dilemmaer	77
Roller og kulturelle kategorier ved feltarbeid i egen kultur	80
Å være sin egen informant	83
Etiske hensyn	85
Video som feltverktøy. Samhandlingsdata med ungdom; eksternalisering av blikket	89

Kapittel 5. Gatemebling: Ungdom blir konfliktmeglere i egne miljøer

Myndiggjøring og desentralisert kontroll?	97
En samtale med tre unge gatemeglere: Introduksjon til Gatemebling	100
Eksternaliseringer av selvet i en <i>virtuell virkelighet</i>	107
Scener fra et gatemeblingsverksted	109
Bakgrunn: Skyteepisode under gjengoppgjør	109
Oppstart og innsjekk: Den virtuelle rammen for verkstedet settes	112
Relasjonen mellom den virtuelle og den hverdagslige virkeligheten i GM	119
A dream within a dream: Kraftfeltet muliggjort av fantasien og sakte tid	129
Diskusjon og delkonklusjon	134
Kompetanse for utvikling av bærekraftige relasjoner?	134
Prosessens etos og gruppas refleksive funksjon	137
Delkonklusjon: Selv-regjering og det dialogiske selv	143

Kapittel 6. Konfliktråd og gjenopprettende prosesser internasjonalt

Framvekst og arenaer	147
Konfliktrådene i Norge: Fra kommunalt tiltak til statlig institusjon	147
Gjenopprettende prosesser internasjonalt	152
Gjenoppdagelsen av tradisjonen: Inspirasjonen fra urfolks rettssystemer	154
Gjenopprettende prosesser i dag: Sunn fornuft satt i system?	159
Effekter og kritikker av gjenopprettende prosesser	162
Effekter: Internasjonale studier	164
Effekter: Det norske konfliktrådet	167
Bekymringer ved og kritikk av gjenopprettende prosesser	168

Kapittel 7. Et dypdykk i en meglings situasjon

Et oppgjør i en minoritetsforening politianmeldes og overføres til konfliktråd	173
På grensen av egnethet for konfliktmegling	173
Forberedelsene til meglingsmøtet	176
Saksgang og forsamtaler med partene	176
Teatergata 5, én time før partene ankommer	179
Klokken 18:15. Møtet starter	185
Første spørreunde: Gjerningspersonen forteller	188
Andre spørreunde: Offeret kommer til orde	190
Siste runde før avtalefasen: Ut av rollene som offer og gjerningsperson?	196
Fra vendepunkt til avtale	204
Det klassiske kompromiss	206

Kapittel 8. Gjenopprettende prosesser som sosiale drama

Megling som prosess	210
Sosiale og symbolske brudd: Hendelsen i fortid	212
Hvordan normbruddet imøtekommes i meglingsprosessen	212
Punktuering av hendelsesstrømmen: Etableringen av et felles narrativ	217
Eskalering av krisen	219
Vendepunktet: Om å treffe bunnen	223
Gjenopprettelse av urett: Framtidsaspektet i meglingsprosessen	226
Reintegrasjon	230
Post meglings: Reintegrasjon eller fornyet eskalering?	232

Diskusjon og delkonklusjon: Kompromissets betingede stabilitet	235
Kapittel 9. Riset bak speilet	
Konfliktrådsmedling som aspekt ved regjering og korporativ statsformasjon	241
Riset bak speilet	244
Konfliktrådsmedling som avstandsstyring.....	250
Fra opposisjon til nyliberal inkorporasjon.....	256
Delkonklusjon	263
Kapittel 10. Status quo blir utfordret	
Statlige reaksjoner på utprøving av konfliktråd i alvorligere straffesaker	265
Gjenopprettende prosesser som <i>rhizom</i>	267
Etableringen av et aksjonsforskningsprosjekt	273
Svaret fra øverste påtalemyndighet: Fra symmetri til asymmetri.....	275
Prosjektsak 1: Fra slåsskamp på biblioteket til konfliktråd og domstol	279
Konfliktrådsmøtet.....	281
Rettsaken: Tingrettsdommen ankes til lagmannsretten.....	282
Delkonklusjon	288
Prosjektsak 2: Syttenåring går til angrep på mor.....	289
Konfliktrådsmøtet og straffesaken	290
Delkonklusjon	292
Diskusjon og delkonklusjon: Korporative statseffekter	293
Kapittel 11. Persondannelse i gjenopprettende prosesser	
Eksternalisering av selvet i konfliktdialoger.....	301
Den rådende personforståelsen i moderniteten: Det representerende selvet.....	301
Den post-interioriserte personforståelsen: Det dialogiske selvet	306
Stormøtet: <i>Signifikante andre</i> blir del av konfliktløsningen	312
Historikk og prinsipper	312
16-åring havner på legevakta: Åtte gutter siktes for vold	317
Stormøtet som arena for persondannelse	328
Aspekter ved konflikten som ikke kom fram i stormøtet	330
Diskusjon og delkonklusjon: Det dialogiske selvet som styringsredsskap	333
Kapittel 12. Nærhet og avstand i konflikthåndtering	
Oppsummering og konklusjon.....	337
Oppsummering av funn: Grader av kommunikativ kompleksitet	338
Dialogens paradoks sett "utenfra": Svar på problemstillingen	342
Referanser	353

Forord

Min første erfaring med 'gjenopprettende prosesser' fikk jeg da jeg deltok i evalueringen av et forsøksprosjekt om konfliktrådsmedling i fengsel (2006) – mellom *innsatte* og *utsatte*, som Kristine Hasund så treffende har formulert det. Blant de intervjuede var en drosjesjåfør som hadde blitt utsatt for blind vold av en passasjer; en innsatt som hadde begått væpnet ran mot en butikk og nå møte igjen de butikkansatte; en politimann som hadde blitt utsatt for vold i tjenesten; samt fengselspersonell og sosialarbeidere som hadde deltatt i meglingsmøtene sammen med partene. Fortellingene om disse møtene mellom mennesker på hver sin side av murene, loven og voldsbruken viste at det var lidelser på begge sider. Det var også tydelig at disse møtene hadde vært et vanskelig, men viktig skritt for begge parter i prosessen med å forstå, bearbeide og hele de sårene som krenkelsen og volden hadde medført. De fleste fortalte at de hadde gruet seg til møtet. Den ene innsatte syntes det var mye tøffere enn da han fikk opplest dommen i retten. Likevel virket det som om disse møtene i seg selv hadde vært styrkende for begge parter.

Jeg har selv lite førstehåndserfaring med vold og kriminalitet, utover at jeg i voksen alder har blitt utsatt for to ran, ett i Oslo og ett i et afrikansk land. Sistnevnte hendte samtidig med at det ble oppdaget et større underslag i et prosjektsamarbeid mellom en norsk og en afrikansk utdanningsinstitusjon¹. Dette ledet til påstander om mislighold fra begge sider. Som prosjektmedarbeider ble jeg dratt inn i det som eskalerte til en uhyre sammensatt og omfattende konflikt mellom både Nord- og Sør-partnerne, og mellom ledelse og medarbeidere på hver sin kant. Konflikten varte i flere år uten at man kom til noen riktig forsoning. Det førte til tap for alle berørte, riktignok mer for noen enn andre. I det nevnte ranet, der en bande overrasket meg og mine afrikanske venner som jeg var hjemme sammen med, ble det brukt fysisk og psykisk vold. I huset bodde det også en familie med barn som ble utsatt for den samme volden. Heldigvis ble ingen alvorlig skadet. Hendelsen hadde ingen kjent forbindelse til den øvrige konflikten, men hadde nok likevel en innvirkning på min reaksjon på den stressede situasjonen i prosjektsamarbeidet, først i Afrika og så i Norge, hvor det også var flere prosjektmedarbeidere fra Sør. For min egen del kom jeg noenlunde helskinnet ut av det hele, mye takket være god støtte fra mitt nettverk i Sør. De var de eneste som kunne forstå rekkevidden av hva som skjedde lokalt, det vil si både utbredelsen av denne typen voldelige

¹ Jeg omtaler denne erfaringen i generelle termer, av hensyn til de berørte parter.

ran med påfølgende formelle og uformelle rettsprosesser, og samtidig den eskalerende konflikten i prosjektet. Mine kollegaer og venner i Nord var også en stor støtte, selv om omstendighetene der var av en helt annen art. Det var meget frustrerende å være vitne til de destruktive effektene av den voksende konflikten, både på den norske og den afrikanske siden. Samtidig var det en lærerik studie i konflikt, og konsekvensene av manglende kapasitet til å håndtere den på en konstruktiv måte. Jeg fikk en ny forståelse for den kompleksiteten som kan oppstå ved konflikteskalering, hvor det på et punkt nærmest blir umulig å ikke bli dratt inn. I dynamikken som oppstår ved polarisering, etablering av fiendebilder og påfølgende metakonflikter, blir det svært mange lag av ulike mikrosituasjoner og strategier, som så tolkes og settes i sammenheng på høyst forskjellige vis. Konflikten får sitt eget “liv”, med mange uante konsekvenser. Her melder også spørsmålet seg om ulike kulturelt baserte oppfatninger og filtre, samt strategier for konflikthåndtering. Videre var det interessant å registrere hvordan følelser og ikke-rasjonelle (men ikke nødvendigvis irrasjonelle) aspekter kunne overstyre fornuft og kunnskap. Selv om jeg gjerne skulle ha vært enkelte av disse opplevelsene foruten, kunne jeg gjøre nytte av disse erfaringene i senere arbeid.

Gjenopprettende prosesser (restorative justice) er et voksende fag- og praksisfelt internasjonalt som nettopp handler om å utvikle og systematisere kunnskap om god konflikt-håndtering, både ved vold og kriminalitet, men også ved konflikter mer generelt. Da jeg fikk innblikk i fortellingene fra det nevnte forsøksprosjektet om de “innsatte og utsatte”, ble jeg motivert til å gjøre en nærmere studie av dette feltet. Det er en rekke folk som har hjulpet meg på veien, som jeg vil gi min hjerteligste takk!

Ida Hydle var den som først åpnet dørene til, og øynene mine for, dette praksisfeltet. Hun var primus motor for etableringen av et aksjonsforskningsprosjekt i samarbeid mellom politiet, konfliktrådet og Universitetet i Agder (UiA), og muliggjorde min egen stipendiatstilling ved UiA. Som veileder, og som biveileder, har Hydle vært en stor støtte og inspirator. Ved opptak til ph.d.-programmet i sosialantropologi ved Universitetet i Oslo (UiO) ble Ingjerd Hoëm min hovedveileder. Hoëm har bistått med grundig og klok veiledning hele veien med en god balanse mellom støtte og nødvendig motstand, utenfra-blikk og interesse, helhetsperspektiv og detaljfokus.

Geir Dale har også vært en nøkkelperson for dette prosjektet, først som døråpner for gatemeglinga i Røde Kors og etter hvert som en viktig informant, læremester i meglingsfaget, kollega og kamerat. Jeg vil også rette en stor takk til fagmiljøet ved UiA og spesielt Institutt

for psykososialt helsearbeid, der jeg var stipendiat. Anders J. W. Andersen, Inger Beate Larsen, Malvern Lumsden, Kristine Hasund, Odd Volden, Anne Brita Thorød, Kjell Kristoffersen og John Olav Bjørnstad har alle bidratt med engasjement og innsikt. Det har vært inspirerende å ha en fot i dette nyskapende, praksisorienterte forskningsmiljøet ved UiA, samtidig med ph.d.-utdanningen i antropologi ved UiO. Ved UiA vil jeg også takke mine medstipendiater for faglig inspirasjon og fellesskap, særlig Siri Hempel Lindøe, Nora Simonhjell og Melissa Gjelstad. Ved UiO var det også et godt og aktivt ph.d.-miljø i sosialantropologi, der vi møttes jevnlig og kommenterte hverandres tekster. Cicilie Fagerlid, Anne-Katrine B. Nordbye, Cecilie Nordfeldt, Bengt Andersen, Anja Landsverk Hagen, Jon Henrik Ziegler Remme, Maria Øien, Nerina Weiss, Monika Rosten, Tommy Ose, Kimberly Wynne, Jonas Kure Buer, Astrid B. Stensrud og Christian Sørhaug har alle bidratt med innspill, støtte og fellesskap. Sørhaug har i tillegg gitt verdifulle kommentarer på større deler av avhandlingen. Stor takk også til Knut G. Nustad som har gitt nyttige innspill på to av kapitlene.

Sist, men ikke minst vil jeg rette en hjertelig takk til alle deltagerne i denne studien både ved konfliktrådene i Agder og Oslo/Akershus, gatemeglinga i Oslo Røde Kors og deres samarbeidspartnere, Minhaj konfliktråd og ungdomsgruppa Hywa. Arne Værland, Helge B. Riber, Britt Austrud, Hans Martin Skovly, Tone Skåre, Inger Wærstad, Per Andersen, Sigrid Camilla Pedersen, Kjersti Lilloe-Olsen, Torill Løkse, Tale Storvik, Siri Kemény, Gro Jørgensen, Thomas Dorg, Vidar Remfeldt, Børre Frydenlund, Elyas Mohammed, Hans-Jørgen Soligard, Ellen R. Gilbert, Mirko Fulanovic, Berit Follestad, Camilla Farstad, Kari Odden, Peter Harris, Verner Olsen, Eivind Johansen, Ejaz Ahmed og Mehnaz Palani har vært viktige døråpnere, inspiratorer og bidragsytere. Stor takk også til meglerkollegiet i konfliktrådet som villig har delt av sine erfaringer og tanker. Jeg vil gi en særskilt takk til de deltagerne i studien som generøst har latt meg få ta del i deres personlige erfaringer med konflikthåndtering, megling og gatemegling. Til slutt vil jeg gi en stor takk til familie og venner, som har vært en uvurderlig støtte hele veien.

Abstract

The key question in this thesis is whether the emergence of *restorative justice* in Norway can be understood as a *dialogical paradox*, i.e. both as an instrument for state control and as a transformative field for personhood. In other words, the thesis explores how governance and personhood are mutually constituted in informal, dialogical justice processes, in context of on-going changes in the Norwegian welfare state.

Social researchers, historians and philosophers have described a significant transition from modern nation-states to corporate states, from being *disciplinary societies* to becoming *societies of control*. Due to what has been described as a generalized crisis in traditional forms of state control, and its bureaucratic institutions, a new organization of state power has emerged and is being constructed through processes that decentralize, distribute and outsource state functions to civil and private actors and agencies. Such processes rely on a neoliberal ideological discourse, whereby agents of authority and control are often presented as partners in common projects with their clients or stakeholders. In developing such partnerships states take advantage of the logic of non-state sites of governance and direct their operations in a way that enables them to ‘govern at a distance’. Thus, despite the rhetoric, critics hold that the form of decentralized corporate state power in reality intensifies the control over citizens, especially due to the blurring of the borders of state and civil society through which the power of the state becomes less visible (and thus impossible to counteract).

Emerging as a critique of *disciplinary* punishment, bureaucratic forms of state control and criminal justice, and of the alienation of citizens from their own conflicts, the practice and research field of *restorative justice* (RJ) made its coming of age during the height of neoliberalism and its attack on the welfare state and state institutions. The RJ discourse attempts at reforming the criminal justice system by decentralizing conflict management from the state to civil parties, without the interference of professional state bureaucrats. In other words, RJ sets the state in “brackets”. But despite the bracketing of the state, or maybe because of that, RJ has become in the last decades increasingly an accepted way of dealing with crime and conflict across countries and legislations.

In the perspective of the emergence of the societies of control, the relation between corporate state power, the welfare state and decentralized RJ processes remains crucial to understand. This thesis focuses on the complex dynamics of this relationship, and on the consequences the new organization of state power have for the participants of such processes, as well as the implications for the RJ field.

Innledning

Hovedspørsmålet i denne avhandlingen er hvorvidt framveksten av *gjenopprettende prosesser* (restorative justice) kan forstås som et *dialogens paradoks*, det vil si både som konserverende for statsmakt og som et transformativt felt for persondannelse. Jeg vil altså undersøke hvorvidt – og i tilfelle hvordan – det er et forhold mellom persondannelse og styringsmekanismer i dette feltet.

Med uttrykket *dialogens paradoks* sikter jeg til at dialog kan ha to hovedfunksjoner. På den ene siden har dialogprosesser gjerne et nyskapende og transformativt potensial både med hensyn til relasjoner, mening og maktforhold. På den andre siden kan også dialogprosesser føre til at etablerte maktforhold og forståelser forsterkes og konserveres, gjerne til tross gode intensjoner om demokratisk medvirkning. Ved tilrettelagte dialogprosesser er det med andre ord en spenning mellom tilrettelegging og deltagelse, form og innhold, endring og kontinuitet. Dialogens paradoks handler dermed om denne motsetningen når dialog benyttes som en strategi for å skape deltagende endringsprosesser, enten det er på et personlig og relasjonelt plan, eller på et større samfunnsnivå.

Det empiriske feltet for denne studien er framveksten av det internasjonale fag- og praksisfeltet *Restorative Justice*, med fokus på en norsk kontekst. Den norske betegnelsen for dette feltet er *gjenopprettende prosesser* (GP), og inkluderer både såkalte reaktive og gjenopprettende tiltak etter lovbrudd og krenkelser (f.eks. konfliktråd), men også proaktive, dvs. konfliktforebyggende aktiviteter tuftet på de samme prinsippene (f.eks. gatemegling). GP kan kort beskrives som spesifikke former for tilrettelagt dialog mellom sivile parter i konflikt, med formål om å styrke sivilsamfunnets beredskap i konflikthåndtering. Dette feltet har vært forsket på av kriminologer, psykologer, sosiologer, religionshistorikere og andre. Man kan spørre seg hva tilleggsverdien av en sosialantropologisk studie av GP så skulle være? Det er mitt håp at antropologiens grunnleggende fokus på relasjoner (framfor for eksempel individer eller maktstrukturer i seg selv) kan bidra til å belyse et viktig aspekt ved GP: Jeg har funnet i mine undersøkelser at GP i stor grad handler om å institusjonalisere og formidle *relasjonskompetanse*. Jeg vil gjennom dette arbeidet forsøke å vise hvordan dette samtidig har konsekvenser både for styring og statskontroll, og persondannelse. Det er altså snakk om en

endring, eller en glidning, i måter å styre og kontrollere på. Hvilke konsekvenser har dette for de som blir utsatt for denne typen styring og kontroll?

Gjenopprettende prosesser (restorative justice) har siden midten av 1970-tallet vokst fram som en sosial bevegelse i mange land, med et ønske om reform av den etablerte strafferetten (criminal justice) ut fra følgende kritikk: Innesperring og straff har liten rehabiliterende virkning for lovbrysterne; det ivaretar i liten grad ofrenes hensyn; og fører ikke nødvendigvis til opplevd rettferdighet og sikkerhet på lokalsamfunnsnivå, det vil si for de menneskene som er direkte eller indirekte berørt av kriminalitet og krenkelser. Tvert imot hevder forkjempere for økt bruk av gjenopprettende prosesser at strafferetten bidrar til å forsterke konfliktene mellom folk. Enkelte mener også at strafferettssystemet i siste instans bidrar til å øke de samfunnsspenninger som produserer kriminalitet (kap. 1 og 6).

Strafferetten oppstod som en viktig institusjon under framveksten av nasjonalstatene, med dertil hørende produksjonsformer og personforståelse. Her ble visse typer konflikter definert som kriminalitet, og følgelig omgjort fra å være et forhold mellom enkeltparter til å bli et forhold mellom gjerningsperson (individ) og stat (samfunn). Denne samfunnsutviklingen kan forstås som et grunnleggende aspekt ved konsolideringen av kongens og kirkens makt i etableringen av den nasjonalstatlige styringsformen (kap. 2). Her blir ofrene for kriminalitet og krenkelser "satt i parentes", mens gjerningspersoner blir stilt til ansvar overfor Staten, med ulike ideologiske fortegn som *Kongen*, *Loven*, *Folket* eller *Konstitusjonen*. Kort sagt; staten "hevner" på vegne av offeret og samfunnet for øvrig. På den måten tilfredsstilles den allmenne rettsfølelse slik at folket ikke tar loven i egne hender.

Det ideologiske utgangspunktet for gjenopprettende prosesser (GP) er en omdefinering av kriminalitet som konflikt, og videre konflikt som eiendom. I dette perspektivet overtar statsapparatet, med det profesjonelle statsbyråkratiet som strafferetten utgjør, eierskapet til konflikthåndteringen ved lovbrudd. I den snuoperasjonen som GP står for er imidlertid formålet å føre eierskapet i konflikt tilbake til partene selv gjennom konfrontasjon i direkte møter mellom ofre og gjerningspersoner, samt deres støttepersoner. Formålet er at partene, og dermed sivilsamfunnet, blir satt i stand til å bruke egen kompetanse for å gjenopprette det urette. GP kan derved forstås som en strategi for å avprofesjonalisere og desentralisere konflikthåndteringen fra statsapparatet til sivilsamfunnet, med den konsekvens at statsapparatet "settes i parentes". Strafferett og GP kan dermed sies å operere med motstridende rasjonaliteter og ideologier, tuftet på to ulike oppfatninger av rettferdighet. Strafferetten er basert på *universell rettferdighet* ut fra prinsippet om at alle er like for loven. GP fremmer en form for *partikulær rettferdighet*, der man søker å imøtekomme de gjensidig betingede

behovene i situasjonen ut fra partenes egen oppfatning av rettferdighet. I det som kan forstås som en ideologisk dragkamp mellom GP-bevegelsen og strafferettens folk oppstår det en kollisjon mellom de to rasjonalitetene, som produserer en rekke ulike spenninger i forholdet mellom statskontroll og sivil deltagelse.

Denne studien av gjenopprettende prosesser i Norge er en empirisk undersøkelse av et relativt nytt fenomen i moderniteten, som et eksempel på en mer generell og pågående samfunns-
endring i relasjonen mellom statlig styring, sivilsamfunn og individualisering. Norge utmerker seg i denne sammenheng, både fordi GP har blitt implementert i relativt stor skala i form av et landsdekkende, statlig organisert konfliktråd, og fordi dette tiltaket for å styrke sivilsamfunnet i større grad enn i andre land har vært framdrevet og regulert fra statlig hold. Dette feltet er således et inntak til å forstå pågående endringer i den norske velferdsstaten innenfor den nyliberale styringsmodellen, der både individ og velferd kan sies å være under press (kap. 2). Jeg vil vise hvordan GP-bevegelsen kan forstås som et uttrykk for en antimoderne, eller tilbakeskuende, søken etter folkelig medvirkning, tettere sosiale relasjoner og bånd, og kort sagt et varmere samfunn (kap. 1, 6, 11). Hvorvidt framveksten av GP i realiteten leder til en tilsløring og styrking av statskontroll er et empirisk spørsmål som vil forfølges i denne avhandlingen.

De første tiltakene med GP både internasjonalt og i Norge dreide seg om mindre alvorlige lovbrudd, i hovedsak utført av unge førstegangsløvbrytere. Tiltakene fungerte som en velkommen avlaster for et presset straffeapparat. Så lenge GP ble forbeholdt "småsaker" utgjorde ikke denne opposisjonelle ideologen noen større trussel mot straffeapparatet, som fortsatt tok seg av de viktigste og alvorligere straffesakene. Siden de første forsøkene, har imidlertid GP-feltet vært i en stor vekst internasjonalt og i Norge, både med hensyn til antall saker som blir overført til GP enten som alternativ eller supplement til straffeprosess, og sakenes strafferettslige alvorlighetsgrad. Dokumenterte erfaringer viser at GP er vel så effektivt ved alvorligere lovbrudd og krenkelser, også utført av voksne (kap. 1, 6, 10). Stadig flere personer både fra strafferettens eget felt, politikere og aktører fra et vidt spenn innen sosialt arbeid vender seg med økende interesse mot GP-feltets lovnader: Økt offertilfredshet, redusert gjentagelseskriminalitet, og et tryggere og mer rettferdig samfunn. GP appellerer ikke lenger bare til venstresiden i politikken med ønsker om styrking av ofre, rehabilitering av gjerningspersoner og demokratisering av rettsprosesser. GP har etterhvert også fått økt resonans til høyresiden på den politiske skala ut fra mål om ansvarliggjøring av gjerningspersoner, og at folk ordner opp sjøl uten for mye innblanding fra det offentlige; med

andre ord i tråd med en trend av privatisering og liberalisering. Dessuten mener mange talspersoner at GP er god samfunnsøkonomi med hensyn til de antatt forebyggende effektene. Den profesjonskritiske holdningen som GP er tuftet på tilsier dessuten rimelige ordninger med lekmeglere, til sammenlikning med det profesjonstunge strafferettsapparatet. Men når GP-bevegelsen gjør krav om relevans i stadig alvorligere kriminalsaker, forsterkes også motsetningsforholdet mellom de to ulike rasjonalitetene og oppfatningene av rettferdighet (kap. 10).

GP-bevegelsen kan forstås som uttrykk for et ønske om en reform, eller et paradigmeskifte, med hensyn til den rasjonaliteten og den personforståelsen som både strafferetten og øvrige samfunnsinstitusjoner er tuftet på. Strafferettstankegangen – at gjerningspersoner skal få som fortjent – står imidlertid sterkt i samfunnet. Det er ikke alltid opplagt at det kan komme noe godt ut av møter mellom ofre og gjerningspersoner, spesielt ved alvorlige krenkelser. GP er framdrevet av et sterkt engasjement blant aktører som arbeider opp imot og innenfor det strafferettslige feltet, offerbevegelsen, akademisk opposisjon, urfolksbevegelsen, helbredere av ulike slag, og andre som kjemper mot sosial urettferdighet. Det er altså i stor grad personer i førstelinjen, altså de som til daglig arbeider med, eller er berørte av, håndteringen av kriminalitet – og i videre forstand, urettferdighet – og dets konsekvenser, som er de sterkeste pådriverne for denne alternative måten å håndtere konflikt og kriminalitet på. Dette er bakgrunnen for at GP-bevegelsen gjerne forstås som en nedenfra og opp-prosess. Denne reformprosessen foregår i langsomme mutasjoner i de nettverkene som har førstehånds erfaring med denne måten å håndtere konflikter på. GP-pådriverne søker dessuten ikke bare å endre måten samfunnet håndterer kriminalitet på. Den tenkningen og praksisen som GP-feltet forvalter sprer seg også til konflikthåndtering på sivile arenaer utenfor det strafferettslige feltet, slik som skole og førskole, det offentlige hjelpeapparatet, frivillig sektor og personalforvaltning i arbeidslivet. Den tankegangen som GP står for er altså et eksempel på et større fenomen, eller en trend, i moderne samfunn.

Jeg vil vise hvordan framveksten av GP kan forstås i lys av det flere samfunnsforskere og sosialfilosofier har påpekt som en *pågående krisetilstand* i den etablerte velferdsstatlige styringsformen, grunnet økonomisk liberalisering (kap. 2). Et tegn på dette er stadige krav om reform av de tradisjonelle statsbyråkratiske institusjonene. Her mener enkelte at vi er i en overgangsfase til en *nyliberal* samfunnsform med pågående endringer i forholdet mellom statsstyring og produksjonsformer, offentlig og private sfære, stat og sivilsamfunn. Dette skal

ha lagt grunnlag for en ny organisering av statsmakt i prosesser som desentraliserer og privatiserer statskontroll. I denne nyere samfunnsformen, også kalt *korporative stater*, *kontrollsamfunn* eller *sikkerhetsstater*, hevder kritikerne at krefter som tidligere truet den tradisjonelle statsmakten har blitt inkorporert av statsapparatet for å tjene dets interesser, altså utvidet, men mer skjult statskontroll. En konsekvens av denne utviklingen er at uttrykk for statsmakt blir mindre synlig mens grensene mellom private aktører og statsaktører viskes ut. Disse endringene framstilles gjerne under mottoer som liberalisering og demokratisering, men fører i realiteten, ifølge kritikerne, til at kontrollen blir intensivert.

Denne studien tangerer et lite, men viktig utsnitt av den norske stat, nemlig den delen av strafferetten som GP-bevegelsen søker å reformere. Framveksten av GP kan derfor forstås som del av en kontinuerlig endring og tilpasning av den norske stat, der grensene og formene for statsmakt er under stadig forhandling og reproduksjon. Jeg vil vise hva som skjer når GP blir inkorporert av og integrert med statsmakt: Når GP benyttes som et alternativ til straffeprosess kan sivile deltakere sies å bli sine egne "justisministre" som utfører oppgaver som tidligere var forbeholdt den tradisjonelle strafferetten, det vil si kontroll (kapittel 9). På den måten reguleres lovbrudd på en kostnadseffektiv måte, som ifølge en nyliberal politisk rasjonalitet reproducerer statsmakt. Samtidig viser det seg at de aller fleste deltagerne i GP er fornøyde med prosessen og utfallet. Partene opplever i mange tilfeller at den gjenopprettende prosessen gir dem økt innflytelse over egen situasjon, og at de bedre får dekket sine behov og lindret de lidelser som følger av konflikten eller krenkelsen, til sammenlikning med hva de mener en tradisjonell straffeprosess ville ha medført (kap. 7). Med utgangspunkt i GP-bevegelsens visjoner og sterke engasjement vil jeg undersøke nærmere hva som står på spill for deltagerne i disse tilrettelagte møtene. Hva handler det transformative potensialet i GP om, og hvilke samfunnsendringer er dette uttrykk for (kap. 5, 8, 9)? Disse spørsmålene vil jeg knytte til perspektiver på meningsproduksjon og persondannelse (kap. 3, 5, 11). Jeg vil undersøke hvordan GP-bevegelsen kan forstås som å fremme en alternativ, eller konkurrerende, personforståelse til det som forvaltes av strafferetten og andre etablerte institusjoner. Denne personforståelsen gjør seg ikke bare gjeldende på GP-arenaer, men kan forstås som framdrevet på flere samfunnsområder samtidig.

Disse to dimensjonene ved framveksten av GP – desentralisert statskontroll og konflikttransformasjon gjennom etablering av nye felt for menings- og persondannelse – har jeg altså valgt å kalle *dialogens paradoks* som en spissformulering av problemstillingen i denne

avhandlingen. Det overordna spørsmålet er hvorvidt framveksten av GP i Norge kan forstås som et aspekt ved regjering og korporativ statsformasjon, og hvilke følger dette har for deltagerne i slike prosesser med hensyn til persondannelse, myndiggjøring og deltagelse. Jeg vil altså benytte denne spesifikke empirien som et kikkhull inn i det moderne Norge for å belyse spørsmål om endrede betingelser for persondannelse, og hvordan dette samtidig kan forstås som del av en endring i dynamikken mellom statskontroll og sivilsamfunnsdeltagelse. Det er i dette spennet mellom statsformasjon og persondannelse at GP-bevegelsen gjør økende krav om å bli tatt som en seriøs aktør både innenfor og utenfor det strafferettslige området.

Situasjonsanalysen som inngangsport

Situational analysis is at once a practice for empirically investigating practice and an implicit theory of practice, and therefore it promises an ethnographic unification of theory and practice.

Evens og Handelman (2006a, 5)

I situasjonsanalysen blir hendelser og situasjoner sett som inngangsport til ny kunnskap og forståelse av sosiale sammenhenger som ikke allerede er tydelige. Som Evans og Handelman (2006) antyder i sitatet over er denne tilnærmingen både en etnografisk metode, men også et teoretisk perspektiv på praksis: Mennesker er til enhver tid situert i kontekster som de ikke råder fullt over selv, men som de likevel alltid står i et åpent og aktivt forhold til. Jeg vil benytte situasjonsanalysen som inngangsport for presentasjon og analyse av empirien. Situasjonsanalysen åpner for å nærme seg overordna problemstillinger gjennom å beskrive og analysere konkrete hendelser, og kjeder av slike beskrivelser og analyser. Her ligger det også et premiss om analytisk progresjon. På første nivå beskrives og analyseres *events of practice* (hendelser, sosiale situasjoner) på et empirinært nivå med stor detaljrikdom, som en form for *mikrohistorie* (Mitchell 2006, Evens og Handelman 2006a, Kapferer 2006). Kapittel 7 er eksempel på en slik mikrohistorie, der jeg gir en tjukk beskrivelse av en spesifikk meglings-situasjon.

Neste skritt i situasjonsanalysen blir så å legge an en form for *makrohistorie*, der fenomenet som er under lupen settes inn i en større samfunnsmessig og kulturell kontekst. Hvilke dynamikker er det som ligger til grunn for mikrohendelsen på makronivå? Her utvider analytikeren perspektivet til de sosiale, ideologiske og materielle dynamikkene som virker inn i og betinger de ulike situasjonene (ibid.). Kapittel 6 er et eksempel på en slik makrohistorie,

der jeg ser nærmere på den øvrige historikken og diskursen knyttet til gjenopprettende prosesser (GP) i Norge og internasjonalt. Denne makrohistorien utgjør en kontekst for analysen i øvrige kapitler.

Det er imidlertid på det tredje nivået i situasjonsanalysen at analytisk abstraksjon, komparasjon og generalisering ut av de partikulære mikrohistoriene er mulig. Her trekkes inn relevant teori (kap. 2 og 3) for å belyse sentrale dynamikker som er virksomme i de enkelte situasjonene. På denne måten vil sentrale egenskaper kunne trekkes fram, og settes i øvrig kontekst opp mot en overordna analyse. Det er altså de sentrale dynamikkene og egenskapene ved ulike situasjoner, eller mikrohistorier, som så sammenliknes, og ikke hendelsene i seg selv. For eksempel vil jeg i kapittel 8, med utgangspunkt i *mikrohistorien* i kapittel 7 og *makrohistorien* i kapittel 6, og ved hjelp av klassisk antropologisk prosess- og systemteori, trekke ut visse generelle egenskaper ved konfliktmegling, forstått som sosiale drama. Denne analysen vil jeg så i senere kapitler sette i sammenheng med andre mikrohistorier fra andre kontekster og former for GP, i lys av nyere teori om statsformasjon og persondannelse. På den måten søker jeg å bygge opp en kumulativ analyse med utgangspunkt i problemstillingen beskrevet i *dialogens paradoks* (kap. 3), ved stegvis å belyse ulike aspekter ved empirien. Dermed er det først i siste del av avhandlingen at jeg vil kunne svare fullt ut på problemstillingen, foreløpig formulert som et *dialogens paradoks* (med fire delspørsmål, beskrevet nærmere i kap. 3).

Ifølge situasjonsanalysen kan sosiale situasjoner, forstått som avgrensede tidsforløp innenfor en større, kompleks flyt av hendelser og meningsproduksjon, gi analytisk innsikt i mer grunnleggende menneskelige forhold. Mitchell (2006) understreker at det ikke er statistisk generaliserbarhet, eller casets representativitet, som gir situasjonsanalysen troverdighet og verdi. Snarere er det detaljrikdommen i beskrivelsene, den intime kunnskapen som analytikeren har tilegnet seg i case-studiet, samt at caset er forankret i et relevant teoretisk rammeverk, som gir analysen validitet, reliabilitet og potensial for generalisering. Slutninger og utledninger lages ut fra teoretisk nødvendige forbindelser mellom egenskapene i case-studiet. Den analytiske verdien av studiet hviler dermed på troverdigheten i selve situasjonsbeskrivelsene, samt overbevisningsevnen ved selve det analytiske argumentet. Situasjonsanalysen åpner dermed for å sammenlikne i utgangspunktet forskjellige situasjoner og case fra ulike kontekster, eller retttere sagt egenskapene og dynamikkene ved disse casene. Et eksempel på denne typen sammenlikning er det jeg vil beskrive som ulike grader av *kommunikativ kompleksitet* ved forskjellige typer og kontekster for gjenopprettende prosesser.

Avhandlingens oppbygning

Kapittel 1 er en nærmere introduksjon til tema og felt med eksempler og presentasjon av den norske GP-diskursen og dets kunnskapsgrunnlag. Formålet er å illustrere GP-feltets selvforståelse, målsetninger og drivkraft, og noen av de problemstillingene som oppstår med den reformen GP-pådriverne søker å oppnå i relasjon til det tradisjonelle rettssystemet.

I kapittel 2 og 3 plasserer jeg tema og problemstilling i øvrig analytisk og antropologisk kontekst til velferdsstat og nyliberale utfordringer, styringsmekanismer og persondanning. Det overordna spørsmålet om relasjonen mellom statsstyring og persondanning i dette feltet, deler jeg opp i følgende delspørsmål: 1) I hvilken grad kan framveksten av GP i Norge forstås som et uttrykk for nyliberal *regjeringsmakt* (styring på avstand) og *statskorporativ kontroll* (kontrollsamfunn)? 2) Hvorvidt kan de sosiale arenaene som defineres av GP forstås som uttrykk for det filosofen Charles Taylor (1985, 1989) beskriver som en ny type *sosiale felt for menings- og persondanning* (social spaces of disclosure), og dermed som forvalter av en post-interiorisert og dialogisk persondanning? Og hvordan er feltets selvforståelse av denne prosessen? 3) Hvorvidt kan denne formen for persondanning, og tilhørende personforståelse, forstås som en reproduksjon av eller opposisjon til regjering og korporativ statsdynamikk? 4) I hvilken grad gir GP-bevegelsens krav om avprofesjonalisering av konflikthåndteringen gjennom mottoet *konfliktene tilbake til folket* faktisk økt inklusjon, deltagelse, eierskap og myndiggjøring av borgerne i desentraliserte konflikthåndteringsprosesser?

I kapittel 3 gir jeg også en videre introduksjon til og avgrensning av det empiriske feltet for denne studien. Kapittel 4 beskriver min vei inn i feltet og metodisk-etiske tilnærming i vekslingen mellom ulike komplementære delroller av forskerrollen som henholdsvis *deltagende megler og gatemegler, observatør på sidelinja, lærling og kameraleder* (i etnografisk filmsamarbeid med ungdom).

Kapittel 5 er en utvidet case-studie av Røde Kors Gatemegling som en første empirisk utforskning av problemstillingen oppsummert i ”dialogens paradoks”, altså relasjonen mellom statlig styring, sivil deltagelse og persondanning. Gatemegling oppstod først i det statlige konfliktrådet som et forebyggende tiltak med ungdom, og ble senere overtatt av Røde Kors som frivillig organisasjon. Oppsummert kan det sies at mens konfliktrådets overordna formål er å føre *eierskapet til konfliktene* tilbake til partene selv søker Røde Kors Gatemegling å overføre *eierskapet til selve meglingskompetansen* til konfliktpartene, med fokus på unge mennesker. Gatemegling kan forstås som en førinstitusjonell utgave av gjenopprettende

prosesser (GP) slik det framstår i dagens konfliktråd, og gir dermed et videre innblikk i de verdier og prinsipper som regnes som sentrale i GP. Kapitlet gir også et nærmere innblikk i min metodiske tilnærming i vekslingen mellom deltagende observasjon i meglerrollen og i andre komplementære deler av forskerrollen.

Kapittel 6 fungerer som en form for ”makrohistorie” og empirisk kontekst for den videre analysen. Her beskriver jeg nærmere bakgrunnen for framveksten av GP i Norge og internasjonalt, hvor GP-diskursen står i dag, og hvordan GP kan forstås som en tilbake-skuende sosial bevegelse som på en bricoleur-aktig måte setter sammen praksiser og tankegods fra ulike kulturtradisjoner. Her viser jeg også til effektstudier og etablerte kritikker av GP.

Kapittel 7 er en tjukk beskrivelse av en spesifikk meglings situasjon i regi av konfliktrådet, forstått som en form for mikrohistorie om en sosial prosess. Formålet er å gi en empirinær forståelse av selve situasjonen, uten nærmere analytisk abstraksjon som sådan. Dette eksemplet inngår i en senere analyse av generelle egenskaper og mønstre ved gjenopprettende prosesser (GP).

Kapittel 8 er neste skritt mot analytisk abstraksjon med utgangspunkt i caset beskrevet i kapittel 7, makrohistorien i kapittel 6 og øvrige feltobservasjoner. Her legger jeg til grunn en prosessanalytisk tilnærming med utgangspunkt i Victor Turners perspektiv på sosiale drama (1974) og Gregory Batesons perspektiv på skismogenese (1978). Formålet er å abstrahere fram noen generelle egenskaper ved konfliktmegling og GP, sett med et *prosessens* perspektiv.

I kapittel 9 flytter jeg fokuset fra mikroprosessen til et *statens perspektiv*, og går mer spesifikt inn på den ene dimensjonen ved *dialogens paradoks*, nemlig hvordan konfliktråd og GP kan forstås i lys av velferdsstat, nyliberal politisk rasjonalitet og desentralisert styring. Kapitlet bygger videre på analysen i kapittel 8, samt empirien fra kapittel 7, i tillegg til øvrige intervjuer, samtaler og observasjoner. Dette danner grunnlag for en forståelse av konstruksjonen av det norske konfliktrådet som et nyere aspekt ved statsdannelse. Kapitlet gir en beskrivelse og analyse av *status quo*, altså hvordan og hvorfor den etablerte konfliktrådsordningen er et produktivt styringsredskap som tjener det etablerte statsapparatet med tilhørende kontrollbehov. Perspektivet på desentralisering styring og korporativ statsformasjon utfordrer for øvrig tenkningen knyttet til mikro- og makronivåer, slik situasjonsanalysen legger til grunn, og vil problematiseres nærmere.

Kapittel 10 tar analysen av desentralisert statsstyring og korporativ statsformasjon videre i lys av en annet utvidet case-studie; et prøveprosjekt som søker å utvide konfliktrådets

mandat og nedslagsfelt i alvorligere straffesaker. Dette prøveprosjektet utfordrer dermed *status quo*, hvorpå det oppstår revirbeskyttende statsreaksjoner. Analysen bidrar til å forklare hvorfor status quo er en produktiv form sett fra et statskontrollperspektiv, der motkreftene som GP-feltet først utfordret straffeapparatet med blir nyttiggjort innenfor en korporativ statsdynamikk. Mer generelt viser analysen hvordan denne typen ”antistat-krefter” må kontrolleres og inkorporeres på helt bestemte måter, for at de ikke skal komme i konflikt med reproduksjonen av statsmakt.

Kapittel 11 går nærmere inn på den andre dimensjonen ved *dialogens paradoks*, der jeg undersøker hvordan den beskrevne statsdynamikken får utslag for persondannelse i GP. Her flytter jeg altså fokuset fra et statens til et subjektets perspektiv. Her går jeg nærmere inn på hvordan GP-feltet kan forstås som bærer av en opposisjonell personforståelse, og som tilrettelegger for en spesifikk form for menings- og persondannelse (Taylor 1985, 1989; Josephides 2008). Det empiriske fokuset her er på implementeringen av stormøtemetodikken i konfliktrådet, og den menings- og persondannelse som foregår der.

Kapittel 12 er en oppsummerende diskusjon, der jeg setter analysen av statsformasjon og persondannelse i sammenheng og opp mot den overordna problemstillingen og tilhørende underspørsmål. Med andre ord søker jeg å svare på problemstillingen ved å dra veksler på et fokus fra henholdsvis prosessens, statens og subjektets perspektiv. Med denne stegvise analytiske progresjonen er det først i dette avsluttende kapitlet at alle delspørsmålene kan settes i sammenheng. På den ene siden er det tydelig at den norske implementeringen av GP kan forstås som et aspekt ved nyliberal regjering (oversettelse av Foucaults *governmentality*) og korporativ statskontroll. Her blir det som først representerte en opposisjon kontrollert, inkorporert og nyttiggjort innenfor en nyliberal politisk rasjonalitet. Dette er en form for styring på avstand som intensiverer kontrollen gjennom at statsmakten griper over i den sivile sfære på en tildekket måte, der individet kan sies å bli sin egen ”justisminister”. På den andre siden står den persondannelsen som foregår i GP i opposisjon til den intensivering av *individualisering* som det nyliberale paradigmet representerer. GP har potensial til å tilrettelegge for et ”post-interiorisert”, og mer relasjonelt, distribuert eller dialogisk selv. Dette står i en viss grad i motsetning til feltets egen personforståelse, men representerer altså en endring og en dreining i retning av en mer relasjonell persondannelse. Innenfor en korporativ statsdynamikk blir dermed denne, i utgangspunktet opposisjonelle, persondannelsen nyttiggjort som et styringsredskap. Dette forutsetter imidlertid en implementering der det sivile adskilles og underordnes den strafferettslige statsdynamikken. Dette kommer også til

syne i den nye Ungdomsstraffen (iverksatt 1. juli 2014) der de sivile løsningene ”koloniseres” av statsmakten, i motsetning til omvendt (jfr. kap. 10).

Kapittel 1. Introduksjon: Visjoner om gjenoppretting

Restorative justice is not just about crime, it is about peace and a way of bringing up our children that is less punitive and more decent. It is a holistic philosophy.

Tidligere straffedømt IRA-aktivist (i Braithwaite 2002, viii)

Tre historier om gjenopprettende prosesser

Tidlig i mitt ph.d.-prosjekt (våren 2007) fikk jeg høre om en nylig gjennomført konfliktråds-megling utenom det vanlige i norsk sammenheng, der politimannen Magne Pettersen hadde tatt initiativ til å megle etter et knivdrap på en ungdomsinstitusjon. Siden mitt eget feltarbeid skulle ta utgangspunkt i et prøveprosjekt om megling i alvorligere voldssaker ble jeg svært interessert i denne erfaringen. Senere i feltarbeidet fikk jeg muligheten til å høre Pettersen selv fortelle om sine erfaringer med megling på et seminar arrangert av konfliktrådet for deres nærmeste samarbeidsparter, nemlig politi og påtalemyndighet (22-23.4 2009). Her holdt han et foredrag med tittelen “Konfliktråd også i alvorligere kriminalsaker?”. I tillegg til nevnte drapssak fortalte Pettersen om to andre alvorligere straffesaker han hadde tatt initiativ til megling i, parallelt med en straffeprosess. Disse sakene skiller seg fra den etablerte og mest vanlige ordningen med konfliktråd som alternativ til straff, i mindre alvorlige straffesaker. Jeg vil bruke disse tre eksemplene som en introduksjon til feltet, og som en illustrasjon av GP-bevegelsens drivkraft og visjoner².

Pettersen innledet med å fortelle at han “*startet i politiet i 1993, samtidig som konfliktrådet ble etablert, og stort sett tok taggere*”. Som jeg vil komme nærmere inn på ble konfliktrådet først etablert for å gi unge lovbrytere et alternativ til straff i mindre alvorlige straffesaker³. I 2007, da denne meglingsen ble gjennomført, var bruk av konfliktråd i alvorlige voldssaker fortsatt uvanlig og kontroversielt i Norge. “*Jeg brenner veldig for dette her*”, fortsatte han, og fortalte at han i 2003 i regi av konfliktrådet var på et seminar om *restorative justice* i England.

² Pettersen har gitt sin tillatelse til å gjengi de tre meglingsseksemplene. Alle navn og indirekte personidentifiserende informasjon er anonymisert. Se kapittel 4 for nærmere metodisk-etiske vurderinger.

³ Konfliktrådet er i dag en statlig institusjon under Justis- og beredskapsdepartementet (JD), med et nasjonalt sekretariat og lokale konfliktråd i 19 av landets 22 fylker med om lag 100 ansatte og 600 lekmeglere. *Konfliktrådet* og *konfliktrådene* (i flertall) brukes i feltet noe om hverandre, og skrives vanligvis med liten forbokstav. For enkelhets skyld vil jeg heretter bruke *konfliktrådet* når det refereres generelt til institusjonen som sådan. De øvrige organisasjonene som omtales i avhandlingen – Røde Kors, Hywa og Minhaj konfliktråd – er egennavn og refereres derfor med stor forbokstav.

Restorative justice er en samlebetegnelse for ulike former for dialogbasert konflikthåndtering tuftet på såkalte gjenopprettende prinsipper, og blir gjerne definert i opposisjon til straffetretten (criminal justice)⁴. I løpet av mitt feltarbeid (2007-2009) var det ennå ingen felles oversettelse til norsk, og det engelske uttrykket ble mye brukt også i Norge. Først to år etter feltarbeidet ble det enighet om å oversette *restorative justice* til *gjenopprettende prosesser*. Dette inkluderer både såkalte *reaktive* tiltak, det vil si ulike former for meglingsprosesser som tilbys i etterkant av en definert krenkelse eller kriminell handling, men også *proaktive*, forebyggende tiltak basert på de samme gjenopprettende prinsippene. I teksten vil jeg derfor bruke *restorative justice* (RJ) når informantene selv bruker dette begrepet, og ellers *gjenopprettende prosesser* (GP) når jeg omtaler feltet og metodene mer generelt.

“Det var der jeg ble inspirert og nyfrelst”, fortsatte Pettersen i en spøkefull tone før han fulgte opp i en mer alvorlig mine: *“Når retten tar over, fortsetter konflikten mellom partene”*. Han forklarte at han var sykemeldt på grunn av at han hadde blitt skallet ned i tjeneste. Han hadde derfor mye hodepine, og fortalte at grunnen til at han likevel hadde takket ja til å holde dette foredraget var et ønske om å belyse mulighetene for et godt samarbeid mellom politi og konfliktråd, og hva det kan føre til: *“Megling kan endre folks livskvalitet”*.

Megling etter drap på en ungdomsinstitusjon

Etter en innledende forklaring om saksgang og rutiner for overføring fra politiet til konfliktrådet fortalte Pettersen om meglingen etter nevnte drap på en ungdomsinstitusjon:

Det startet med en krangel mellom to av beboerne. Gjerningspersonen var 18 år og hadde [X etnisk] bakgrunn. Offeret var fra [Y etnisk bakgrunn]. Det var ett stikk i hjertet. Gjerningspersonen hadde stukket en kjøkkenkniv rundt nattevakten som hadde prøvd å gå imellom, og traff midt i hjertet. Deretter truet han de andre beboerne og ansatte. Han fløy rundt huset. Så var det heldigvis en patrulje ikke så langt unna. Etter 20 minutter var han pågrepet⁵.

Dette statlige ungdomshjemmet hadde 20 ansatte og 10 beboere i alderen 14-18 år. Beboerne gikk på vanlig skole i nærmiljøet. Hendelsen fikk ringvirkninger for alle sammen, forklarte Pettersen. Beboerne sørget over tapet av en bror, som de omtalte ham. Elevene på skolen var i sorg. Det var også frykt, både på ungdomshjemmet og i nærmiljøet. Som en følgeeffekt oppstod det en også trusselsituasjon i lokalmiljøet, forklarte Pettersen:

⁴ Internasjonalt inkluderer restorative justice (RJ) bl.a. *community mediation*, *victim-offender mediation*, *family group conferencing* og *truth commissions*. Det var først på 1990-tallet, om lag 20 år etter de første forsøkene, at de mange ulike programmene fikk fellesbetegnelsen restorative justice. Jmfør kapittel 6 der jeg viser til den historiske utviklingen av konfliktråd i Norge og RJ internasjonalt.

⁵ Alle muntlige sitater er i kursiv, også ved innrykk, for å synliggjøre at det er tale og ikke skrift.

Mye sinne førte bl.a. til at en av elevene på skolen meide en fotojournalist rett ned. 50 stykker kasta egg på et hus hvor det bare var en lillesøster hjemme, fordi storebroren hennes angivelig skulle ha ledd i begravelsen. Det var mobber (gjenger) som skulle ta de gutta som hadde "smilt" under begravelsen. Så, til alles store overraskelse ble siktede løslatt (fra varetekt). Dette førte til sterke reaksjoner, snakk om hevn og rasling med våpen: Eritrea versus Pakistan.

Pettersen fortalte at "vi måtte gjøre noe og forebygge videre. Så kom jeg til å tenke på konfliktrådet, som jo lå langt framme i frontallappen". Denne saken var utenom de vanlige overføringsmulighetene som konfliktrådsloven og riksadvokatens rundskriv åpner for, det vil si konfliktrådsmedling som *alternativ* til straff i mindre alvorligere straffesaker (jfr. kap. 6). Drap og andre alvorlige straffbare forhold blir normalt ikke overført til konfliktrådet, verken som alternativ eller supplement til straff⁶. Utfordringen i denne saken var at den først ville komme for retten halvannet år senere. Samtidig var det et akutt behov for å trygge ofrene, og roe situasjonen, forklarte han.

Pettersen foretok så en uformell henvendelse til konfliktrådet, som stilte seg åpen til en nærmere undersøkelse av partenes ønsker og sakens egnethet for medling. Siden det nå var snakk om såkalt *sivil* medling *parallelt med* straffeprosess forklarte han at det også var viktig å få godkjennelse fra politiledelsen og påtaleleddet. Siden dette ikke hadde vært prøvd i Norge før, var han noe overrasket over å møte stor velvilje hos sin egen ledelse. For å få aksept hos påtalemyndigheten måtte de imidlertid garantere for at medlingsmøtet ikke ville påvirke den forestående rettssaken. Megleren i denne prosessen, Anita Hansen, var til stede under foredraget og utfylte Pettersen på dette punktet: "Vi skulle derfor snakke om følelsene og konsekvensene etter drapet, ikke selve detaljene rundt drapet og motivet bak". Etter avklaringen med påtaleledelsen kontaktet de så partene for å informere, trygge og motivere med fokus på hva de kunne få ut av et slikt medlingsmøte. Det overordna målet var at ofrene og de berørte skulle være tryggere når de gikk ut av møtet enn da de kom inn, forklarte Hansen. Pettersen la til at gjerningspersonen ble forberedt på at et eventuelt håp om å gjenopprette noen relasjon til de berørte ikke var poenget med møtet. Men det var bare han som kunne trygge dem på at det ikke skulle skje et nytt drap.

Partene aksepterte å møtes i regi av konfliktrådet. Medlingsmøtet ble gjennomført tolv uker etter drapet, kort tid etter at gjerningspersonen hadde sluppet ut fra varetekt. Vanligvis brukes konfliktrådets lokaler, eller andre for partene nøytrale arenaer, for å underbygge meglerens upartiske rolle. Av sikkerhetsmessige årsaker ble likevel møtet lagt til lensmanns-

⁶ LOV 1991-03-15 nr. 03: *Lov om medling i konfliktråd* (konfliktrådsloven). Konfliktrådsmedling som *alternativ* til straffeprosess forekommer kun i mindre alvorlige straffesaker. Medling som *supplement* til straff i alvorligere straffesaker er mer uvanlig i Norge. Jeg vil komme nærmere inn på årsaker og problemstillinger knyttet til dette.

kontoret. Et annet unntak som ble gjort i denne saken var at den eneste personen som kunne og ville stille som støtteperson for den siktede var hans advokat. Konfliktrådsloven sier at advokat ikke kan være til stede i konfliktrådsmedling for å unngå rettsliggjøring av den sivile meglingsprosessen⁷. Dette henger sammen med det gjenopprettende prinsippet om *konflikt som eiendom* (Christie 1977), det vil si at medling skal ivareta konfliktpartenes ”sivile” eierskap til prosessen og eventuelle avtaler de måtte inngå, uten at dette påvirkes av profesjonelle jurister. Av hensyn til balansen mellom partene i møtet ble det gjort et unntak hvor forsvarsadvokaten fikk stille på den betingelse at de også inviterte påtalejuristen⁸.

Møtet bestod av fire beboere fra ungdomsinstitusjonen, de to nattevaktene som var på jobb da drapet ble begått, forsvarer og siktede, politimannen selv, og to meglere. Møtet varte i tre timer. *“Starten var meget trykket, men det medførte også stor lettelse”*, forklarte Hansen: *“I den første halvdel snakket folk til knærne sine”*. Som megler i saken var det hun som hadde hatt individuelle forsamtaler med partene før selve meglingsmøtet. Hansen fortalte at beboerne var livredde for å møte gjerningspersonen, men også at det var viktig for dem. Før møtet klarte de ikke å sove, tenke eller jobbe. Hun fortalte også at det var viktig for dem å få sagt dette til gjerningspersonen, og få utløp for disse følelsene. Pettersen la til at det også var viktig at dette skjedde før rettssaken. Han fortalte at det var ei 15 år gammel jente i møtet som bar på selvpålagt skyld: *“Hun var taus hele veien, men så sa drapspersonen: ‘jeg elsker deg, men du har ingenting med dette å gjøre’”*. Hansen la til at det var viktig for jenta å høre dette, og at det bare var gjerningspersonen som kunne overbevise henne om at hun ikke hadde noen skyld i saken. I møtet sa den siktede til beboerne og de ansatte på ungdomshjemmet at *“jeg vet at dere skal vitne mot meg, og det skal dere gjøre!”*. Dette var en stor lettelse for dem å høre, forklarte Hansen. Pettersen la til at de også snakket om at hvis de møttes i lokalmiljøet så skulle de nikke og hilse til hverandre. I en uttalelse til lokalavisa fortalte siktetes forsvarsadvokat at hans klient hadde vært redd for hevn og gruet seg til møtet i konfliktrådet; *“Men etterpå var han lettet og glad, og både selvtilliten og selvbildet hans ble styrket”*. Møtet hadde angivelig vært av betydning også for gjerningspersonen selv.

Under feltarbeidet samarbeidet jeg også med Røde Kors og deres gatemeglingsprosjekt i Oslo. Her fikk jeg tidlig høre om en annen meglingsprosess, der en ung mann hadde tatt kontakt

⁷ Under § 7 i konfliktrådsloven står det: “Partene kan ikke møte med fullmektig. Konfliktrådet kan tillate at partene lar seg bistå i meglingsmøtet av en myndig person som ikke er advokat”.

⁸ I medling er det vanlig å invitere støttepersoner til hovedpartene. Her er det to hensyn som vurderes i sammenheng, partenes sårbarhet og den generelle styrkebalansen mellom partene. I saken over var påklaget/siktet (konfliktrådets/politiets begreper) alene, og det ble altså vurdert som hensiktsmessig å gi ham muligheten til å ta med en støtteperson, i dette tilfellet hans forsvarsadvokat.

med Røde Kors fordi han følte seg truet på livet. I et senere møte med ovennevnte politimann kom det fram at dette var den samme personen som var dømt i den beskrevne drapssaken. Mens “Ali” ventet på å sone en straff på 13 år i fengsel hadde han fått hevtrusler fra avdødes fetter og hans støttespillere. Som tidligere bruker av et av Røde Kors’ ressursentra for ungdom hadde han tillit til Røde Kors, og spesielt noen av deres ansatte og frivillige. Etter at Ali hadde spurt Røde Kors om hjelp tok så en ansatt og en godt voksen frivillig i Røde Kors gatemegling kontakt med Ali, mens han livredd gjemte seg på hemmelig adresse. De ble enige om å forsøke å få tak i avdødes fetter, for å få i stand et meglingsmøte. Med hjelp fra politiet fikk gatemeglerne tak i et bilde av avdødes fetter, og klarte å spore ham opp langs Akerselva. Han skulle først ha vært avvisende til de to gatemeglerne, inntil en av gatemeglerne stilte ham spørsmålet “*Hvordan har du det inni her?*”, mens han holdt seg på hjertet. Den unge mannen brøt ut i tårer og sa at han likevel ville møte sin fetters drapsmann. Et stykke ut i det meglingsmøtet som Røde Kors så organiserte, sa avdødes fetter plutselig at “*det er bare Allah som kan straffe, så jeg tilgir deg*”. Møtet varte i underkant av en time, der partene ble enige om følgende skriftlige avtale: “1. Vi har løst konflikten, 2. Vi skal si ifra til andre at den er løst, 3. Hvis vi møtes igjen hilser vi høflig og går videre, 4. Hvis det blir problemer igjen så tar vi kontakt med Røde Kors gatemegling”. Ifølge politiet og Røde Kors hadde truslene opphørt. Denne sidehistorien illustrer for det første at gjerningspersonen i den første meglingen, i regi av politi og konfliktråd, hadde lært at megling kan forebygge ytterligere vold og konflikt. For det andre illustrerer det at det er flere aktører i det gjenopprettende feltet ved siden av det statlige konfliktrådet, hvorigjennom det er tette nettverk og bånd. For det tredje viser eksemplet at det er saks- og situasjonsbetinget *hvem* partene får tillit til som megler, og at meglereens upartiskhet altså er situasjonsbestemt.

Etter Pettersens foredrag over ble det åpnet for spørsmål fra salen. En politijurist spurte hva slags innvirkning møtet fikk for straffesaken. Pettersen svarte at de hadde avtalt med partene at møtet ville bli avbrutt dersom det kom opp forhold rundt saksforhold og motiv: “*Det viktigste var at gjerningspersonen ble avmystifisert*”. Med blanke øyne fortalte han videre at det hadde kommet et brev til ham etterpå hvor det stod “*takk for at du tenker på oss pårørende*”. Han skyndte seg å legge til at voldsalarm og andre sikkerhetstiltak ikke ble nødvendige som følge av møtet. En annen politimann fra salen spurte igjen om møtet fikk noen følger for selve rettssaken. Dette er en vanlig bekymring fra påtalehold dersom megling foregår i forkant av en rettssak. En tredje politijurist i salen tok så ordet og mente at meglingen måtte ha gjort det enklere å få ofrene til å vitne. Pettersen bekreftet dette, og

fortalte at møtet ikke fikk noen negative konsekvenser for rettssaken. I en oppsummering reflekterte han over hva som skal til for at det skal kunne megles i alvorlige kriminalsaker, underforstått som supplement til straffeprosess: For det første må *“politiet ha god kjennskap til, og kunnskap om, konfliktråd og restorative justice”*. For det andre understreket han hvor viktig det er å etablere tillit til partene, både ofre og gjerningspersoner. For det tredje advarte han om at man ikke bør gå for langt: *“Det kom en klem for mye i denne saken”*. Med dette tror jeg han mente at tilretteleggingen må forhindre at ofre og gjerningspersoner får for høye eller falske forhåpninger til prosessen, siden straffesaken uansett vil gå sin gang.

Torpedo på feil dør

I neste eksempel var en torpedo kommet til feil adresse mens en tenåring var hjemme alene i huset til foreldrene. Ifølge Pettersen hadde hendelsen fått store konsekvenser for familien som følte seg truet, med begrensning i livskvalitet og bevegelsesfrihet. De holdt seg mest mulig borte fra hjemmet og vurderte å flytte til et annet sted. Da saken ble henlagt av politiet grunnet manglende bevis kontaktet Pettersen konfliktrådet, som videre innhentet samtykke til å møtes fra partene. Til meglingsmøtet ankom ifølge ham selv en *“muskelbunt av en torpedo i en sort Mercedes”*. Under det barske utseendet mente han at torpedoen var like usikker og spent som familien han skulle møte. Første del av meglingsmøtet bar preg av en trykkek, alvorlig stemning. Men på et punkt skjedde det noe *“magisk”*, som Pettersen omtalte det, hvorpå stemningen snudde. Etter å ha skrevet en avtale, ga partene hverandre spontant et håndtrykk. Torpedoen beklaget hendelsen og forsikret familien om at det ikke skulle skje dem noe. Tre år senere hadde Pettersen hatt en samtale med familien. Faren i huset mente at denne løsningen var mye bedre enn om det hadde blitt rettssak, siden de hadde fått avklart misforståelsen og fått en personlig bekreftelse på at de kunne være trygge. Tenåringen sa at det var godt å møte torpedoen i meglingsmøtet. Først syntes han det var *“rart at han ikke skulle dømmes”*, og la til at *“straff kanskje kunne ha ført til at han etterpå ville hevne seg på dem”*. Alt ble som før igjen, hadde de forklart. En stund etter meglingen hadde de møttes tilfeldig på gata, hvorpå torpedoen hadde hilst og smilt. Da fikk de bekrefta at avtalen virket, og at de kunne være trygge.

Mobbing, selvmordsforsøk og det tause vitnet

Den tredje meglingsprosessen som politibetjent Pettersen hadde tatt initiativ til dreide seg om legemsfornærmelse og grov mobbing av en jente. Kasting av istapper hadde utløst politianmeldelsen som ledet til etterforskning og samtaler med jenta og hennes mor. Her kom det fram at jenta hadde blitt mobbet jevnlig fra tredje til åttende klasse. Pettersen fortalte at hun hadde to selvmordsforsøk bak seg. Åtte til ti gutter fra skolen var involvert. Skolen hadde tidligere blitt varslet, men PPT-tjenesten (pedagogisk-psykologisk tjeneste) hadde ikke fått avdekket saken. I mellomtida hadde jenta byttet skole. Da konfliktrådet så ble koblet på saken, ble det igjen gjennomført individuelle formøter med alle partene. Det var den samme meglere også i denne saken, Anita Hansen. Hun supplerte med at de i forkant hadde vurdert nøye om et slikt møte kunne oppleves som et nytt overgrep for jenta. Dette er en vanlig vurdering i forkant av enhver konfliktrådsmedling, særlig der det er skjevt styrkeforhold mellom offer og gjerningsperson(er). Jenta hadde likevel ønsket å møte guttene til megling fordi hun ikke likte seg på den nye skolen. Målet med møtet var at jenta skulle føle seg trygg nok til å komme tilbake til sin forrige skole, der hun hadde blitt mobbet.

Til meglingsmøtet ankom åtte gutter med sine foreldre. Foreldrene ble plassert bak guttene utenfor en sirkel av stoler. I sirkelen satt jenta med sin mor i tillegg til ansvarlige politimann, en støtteperson, en lærer og hennes PPT-kontakt. Det var en spent stemning i starten da guttene først fortalte om sin opplevelse av hendelsene. Megleren, Hansen, forklarte at det var godt for "Nina" å høre fra de guttene som hadde vært vitne til mobbingen si at *"jeg ville egentlig ikke at det skulle skje, og jeg syntes det var dumt og feil at de andre guttene sa og gjorde det de gjorde"*. Da møtet så kom til avtalefasen ble guttene bedt om å skrive ned hva de ønsket å si til Nina. Etter at avtalen var sammenfattet gikk en av guttene spontant bort til jenta og ga henne en klem. De andre guttene ble sittende tause et øyeblikk, inntil en av foreldrene dultet til sønnen sin og sa at *"Nå får du jammen ta deg sammen, gutt!"*. Pettersen fortalte hvordan gutten føk opp og ga jenta en klem. Deretter gjorde de andre guttene det samme. Dette illustrerer betydningen av støttepersoner inn i meglingen, også på gjerningspersonenes side som både kan bidra med støtte og veiledning, men også irttesetting av sine egne. Dagen etter fikk konfliktrådet en telefon fra et par sinte foreldre, forklarte meglere. De hadde hørt om meglingen, og var skuffet over at de ikke hadde fått være med. Ett år senere hadde Pettersen en samtale med jenta og hennes mor. Jenta fortalte at *"alt var bra nå"*. Moren på sin side forklarte at det hadde vært en *"uendelig forandring"*. Hun mente at jenta hadde blomstra, var blitt medlem av elevrådet, spilte i skolekorps og hadde i motsetning til tidligere, fått flere venner. Pettersen spurte moren hvordan det gikk med henne selv. *"Det var*

fantastisk”, svarte hun, *”siden hun endelig hadde fått en ungdom full av liv. Det er min drøm. Nå har vi endelig blitt tatt på alvor.”* En stund senere hadde Pettersen fått et postkort fra jenta hvor det stod: *“Takk for livet”*. Pettersen forklarte at *“dette gir mening i jobben, samtidig som det er god samfunnsøkonomi”*.

”Straff som virker?": Kolliderende rasjonaliteter i konflikthåndtering

Gjenopprettende visjoner: Heling framfor straff

Det er to grunner til at jeg ville introdusere avhandlingen med eksemplene over. For det første kan historiene over om gjenoppretting for ofre, ansvarliggjøring av gjerningspersoner og trygging av lokalsamfunn fungere som en illustrasjon på forkjempenes visjoner og sterke engasjement for økt bruk av gjenopprettende prosesser (GP). Uttrykk som ”frelst” og ”magiske øyeblikk” er ikke uvanlige å høre blant meglere og deltagere i GP. Dette antyder at det i GP ofte skjer noe viktig og transformativt for de menneskene som er involvert.

Eksemplene antyder betydningen av at ofre og berørte i slike møter kan få “avmystifisert” sitt bilde av gjerningspersonen, slik politimannen omtalte det. Det er ikke uvanlig at voldsofre danner seg et skremselsbilde av gjerningspersonen, som bidrar til å forsterke det traumet eller den vonde opplevelsen de har vært utsatt for. Å møte gjerningspersonen på denne måten kan gjøre det lettere for offeret å legge bort skremselsbildet, og se personen bak handlingen. Samtidig kan gjerningspersonen bidra til å trygge ofrene på at dette ikke skal skje igjen.

Tidlig i feltarbeidet deltok jeg på en studietur til Belgia sammen med personer fra Agder politidistrikt, Konfliktrådet i Agder og Universitetet i Agder (mai 2007, jfr. kap. 10). Der møtte vi meglere og forskere som hadde bred erfaring med megling i alvorligere kriminalsaker⁹. Her var det spesielt en erfaring som jeg bet meg merke i. En megler fortalte at hun hadde meglet i en sak mellom en drapdømt mann og en etterlatt kvinne som hadde mistet to av sine nære familiemedlemmer. Den dømte og ofrene kjente hverandre ikke før

⁹ Vi møtte representanter fra meglingsorganisasjonen Suggnome i Leuven, samt Ivo Aertsen, seniorforsker ved Leuven Institute of Criminology (LINC), Katholieke Universiteit Leuven. Vi ble presentert for flere eksempler der domstolen så det som positivt dersom partene hadde møttes i forkant av rettssaken og kommet opp med en skriftlig avtale. I følge de belgiske forskerne, meglerne og juristene vi møtte, ga megling og konfliktrådsavtaler før rettssak dommeren et bredere beslutningsgrunnlag. Ved mindre alvorlige straffesaker kunne det være riktig for dommeren å ta hensyn til meglingsprosessen ved utmåling av dom, riktignok forutsatt at partene selv ønsket å skrive en konfliktrådsavtale og la den følge straffesaken. Ved de alvorligste straffesakene, hevdet de belgiske representantene vi møtte, ville uansett loven være såpass sterk at en eventuelt inngått avtale mellom partene ikke ville påvirke straffeutmålingen. Det samme belgiske meglingsmiljøet ble også presentert på en TV-dokumentar i NRK 22.10.2013; *Brennpunkt: Etter et drap*.

hendelsen. I formøtene kom det fram at den etterlatte kvinnen hadde post-traumatisk stressyndrom, inklusive store problemer med nattesøvnen. Den etterlatte kvinnen var i stor tvil om det kunne komme noe godt ut av et møte med gjerningspersonen. Til slutt valgte hun likevel å møte ham. Ifølge meglere var møtet uvanlig på den måten at den drapsdømte viste svært lite anger og forståelse for den etterlatte kvinnens situasjon. I mange drapssaker vil gjerningspersonen angre, slik eksemplet over viser. Et vanlig kriterium for konfliktmegling er at gjerningspersonen innrømmer det vedkommende har gjort, og er villig til å ta ansvar for sine handlinger. Motivasjonen til å ta ansvar for egne ugjerninger forsterkes som regel i møtet når offeret forteller nærmere om konsekvensene av krenkelsen. Men i denne situasjonen virket det ifølge meglere som om gjerningspersonen hadde lite følelser og forståelse for det hele. Megleren ble bekymret for at møtet opplevdes som et nytt overgrep for den etterlatte kvinnen, og kontaktet henne derfor i ettertid. Kvinnen fortalte at det viktigste utfallet av møtet var at hun fikk fjernet monsterbildet av drapspersonen, i likhet med det ene eksemplet over. For henne virket gjerningspersonen mer som et stakkarslig menneske med begrensede emosjonelle og intellektuelle evner. For hennes del hadde hun imidlertid fått tilbake nattesøvnen, noe som var et viktig skritt i hennes egen rehabiliteringsprosess. Det kan hevdes at offerets utbytte i dette worst case-scenariet av en megling var en tilfeldig bieffekt, men det illustrerer i alle fall at det kan være viktig for offeret å få mer informasjon og forståelse av gjerningspersonens tilstand under og etter ugjerningen.

Hvis en ser bort fra det særegne belgiske eksemplet viser de tre innledende erfaringene at det også kan være viktig for gjerningspersoner å møte dem de har krenket eller skadet, uttrykke anger og gjøre noe for at situasjonen skal bli bedre for den skadelidte. Jeg har flere ganger hørt gjerningspersoner si at var en større påkjønning å møte offeret i en gjenopprettende prosess enn å stå foran en dommer og gå i fengsel. Likevel har prosessen ført til en stor lettelse for gjerningspersonen ved muligheten til å beklage seg direkte overfor offeret, ta ansvar og gjøre noe for å imøtekomme offeret. Religionsviter, Michael Hadley (2001), hevder at GP er noe mer enn et metodisk program, eller en rent filosofisk posisjon, fordi den tenkningen som GP er tuftet på har spirituelle røtter i de store verdensreligioner samt flere ikke-vestlige kulturtradisjoner. Ifølge Hadley er den magien som deltagere i GP-prosesser snakker om uttrykk for en grunnleggende spirituell erfaring som finner sted når "Offenders come to terms with the pain they have inflicted on victims or their families and express repentance, and when victims of crime or their families experience personal healing from offenders' acts of repentance and from their own ability to forgive" (Hadley 2001, 10-11).

Ifølge Hadley er denne spirituelle erfaringen som regel et produkt av en lang og smertefull prosess. I et spesifikt, men uventet øyeblikk i prosessen er det ikke uvanlig at den sorgen og smerten som ofre, men også ofte gjerningspersoner gjennomgår, kulminerer i et bunnpunkt. Ifølge Hadley fungerer dette bunnpunktet gjerne som helende gjennombrudd. Disse gjennombruddene beskrives ofte som magiske, og fylt av en sterk opplevelse av fred, ro, selvtillit og befrielse (ibid.). Mer enn et kriminalpolitisk program mener derfor Hadley at GP er tuftet på spirituelle prinsipper som anger, tilgivelse og forsoning. Det er stor variasjon innenfor GP-diskursen hvorvidt denne spirituelle dimensjonen vektlegges, og hvordan man forstår den forsonende dimensjonen ved GP. Likevel handler GP grunnleggende sett om å hele de skadene som er påført folk og relasjoner som følge av kriminalitet og krenkelser. Jeg vil ikke selv legge til grunn Hadleys religionsvitenskapelige perspektiv utover å påpeke at GP ofte utløser en sterk opplevelse av mening og erkjennelse, som i visse tilfeller forstås som noe spiritielt.

GP som tenkning og praksis vokste fram internasjonalt fra 1970 og 1980-tallet med utgangspunkt i en misnøye med strafferettens evne til å håndtere en rekke utfordringer. GP blir gjerne beskrevet som sprunget ut av en grasrotbevegelse¹⁰ bestående av kriminologer, pedagoger, politifolk, jurister, sosialarbeidere, konfliktarbeidere, etniske minoriteter, urfolk og helbredere av ulike slag (jfr. kap. 6). En fellesnevner for de ulike kritikkene av strafferetten er i tråd med politimannens uttalelse over, om at de konfliktene som ligger til grunn for lovbrudd ikke løses ved at strafferetten overtar. Her er det tre hovedhensyn som legges til grunn: ofrenes behov, rehabilitering av gjerningspersoner, og sivilsamfunnets oppfatning av rettferdighet. For ofrenes del har forskere og talspersoner i en årrekke påpekt at ofrenes behov i liten grad blir ivaretatt av strafferetten (se f.eks. Strang 2002, Strang og Sherman 2007)¹¹. Hva gjerningspersoner angår har flere års kritikk av strafferetten hevdet at fengselsstraff i seg selv ikke kan påvises å ha noen rehabiliterende virkning, og dessuten i liten grad virker preventivt (Christie 1977, 2000, 2004, Dullum og Christie 2000, Hulsman 1991, i Hydle og Hasund 2007, 15). Tvert imot ser innesperring ut til å være første skritt på en kriminell løpebane¹². Flere har dessuten påpekt at strafferettslige prosesser bidrar til å øke sosiale forskjeller og skjerpe konfliktene framfor å bidra til gjenoppretting og rettferdighet (Braithwaite 2002, Christie

¹⁰ Se Tilly (2004) om trekk ved sosiale bevegelser.

¹¹ Ofrenes udekte behov i strafferettsprosesser ble også framhevet i NOU 1993:18 Lovgivning om menneskerettigheter (Justis- og politidepartementet). Dette er også bakgrunnen for at det har blitt mer vanlig med bistandsadvokater i retten.

¹² For aldersgruppen 15–17 år idømt ubetinget fengselsstraff i 1991 var tilbakefallsprosenten til ny straff i løpet av de neste 10 år på 74 prosent (Justis- og politidepartement 2005-2008, 5).

2004, Hasund og Hydle 2007, Zehr 2005). Også justisminister Knut Storberget (Stoltenbergs andre regjering) har uttalt at straffeprosesser gjerne bidrar til å forsterke spenningen mellom partene, og at gjerningspersonen fjerner seg fra alvoret og ansvaret (Storberget 2012). Hollow Water-prosjektet i Manitoba, Canada, konkluderer med en liknende oppsummering: “Jail is a much easier alternative, because it does not require the victimizer to face the real truths about abuse” (Hadley 2001, 10).

Sosiologen Charles Tilly (2006) setter strafferettens manglende evne til å håndtere sårene etter kriminalitet og krenkelser i sammenheng med det jeg vil komme nærmere inn på kan kalles *byråkratisk reduksjonisme*. Ifølge Tilly er det et motsetningsforhold mellom den objektive rettferdigheten som rettssystemets kodifisering av handlinger, motiv og skyld søker å ivareta, og ofrenes subjektive fortellinger og oppfatning av rettferdighet:

Conflicts between narratives and codes are endemic to the legal system. Laws are established in opposition to stories. In a criminal trial, we take a complicated narrative of cause and effect and match it to a simple, impersonal code: first-degree murder, or second-degree murder, or manslaughter. The impersonality of codes is what makes the law fair. But it is also what can make the legal system so painful for victims, who find no room for their voice and their anger and their experiences. Codes punish, but they cannot heal. (i Strang og Sherman 2007, 28-29).

Ifølge Tilly er problemet med strafferettens upersonlige koder at det ikke tas høyde for ofrenes sammensatte fortellinger i den emosjonelle bearbeidingen av krenkelser. Enkelte erfaringer lar seg ikke forsones med den typen rasjonalitet som strafferettssystemet er tuftet på, altså et abstrakt rettferdighetsbegrep som ikke nødvendigvis samsvarer med ofrenes egne erfaringer. Det er altså ut fra denne typen kritikker at GP-bevegelsen søker å gi et alternativ¹³. Kriminolog og psykolog Howard Zehr oppsummerer framveksten av gjenopprettende prosesser i opposisjon til strafferetten som et fokusskifte fra hva gjerningspersoner *fortjener* til ofres og gjerningspersoners gjensidige *behov* (Zehr 2002)¹⁴. I dette ligger det en tanke om at mens strafferettens rasjonale er tuftet på universelle prinsipper om rettferdig straff av gjerningspersoner, så er GP basert på en mer partikularistisk oppfatning av rettferdighet (Sen 2009). For å imøtekomme de partikulære behovene i situasjonen må dermed GP ivareta konfliktpartenes komplekse fortellinger om både objektive forhold, som fakta og hendelsesforløp, men også subjektive forhold som følelser, behov og ønsker. Samtidig befinner det

¹³ I tillegg til kritikken av strafferettens manglende mulighet til henholdsvis å restituere ofre og rehabilitere gjerningspersoner er GP også tuftet på en tredje type kritikk: Lokalsamfunnets oppfatning av rettferdighet og evne til å delta i gjenopprettende prosesser. De tre typene kritikken av strafferetten og GP-bevegelsens svar på disse vil bli utdypet i kapittel 6 der jeg går nærmere inn på historikk og idégrunnlag for GP.

¹⁴ På en meglersamling ved konfliktrådet i Oslo og Akershus ble Zehrs bok, *The Little Book of Restorative Justice* (2002), lagt fram som grunnlag for konfliktrådets praktisering av GP.

norske konfliktrådet seg i et byråkratisk system under Justis- og politidepartementet (JD)¹⁵. Dette står i et spenningsforhold til den kompleksiteten som GP søker å tilrettelegge for. I en evaluering av virkninger ved bruk av konfliktråd som alternativ eller supplement til straff sier antropolog Ann Kristin Eide at

dette utgjør et friksjonspunkt, der en ideologi som vektlegger kompleksitet skal operasjonaliseres innenfor et system som impliserer reduksjonisme. Vi har å gjøre med en pågående kollisjon mellom ulike rasjonaliteter, som genererer konstante utfordringer. Midt i dette brytningspunktet mellom ulike rasjonaliteter befinner konfliktrådene seg.

(Eide og Gjertsen 2009, 25).

Denne kollisjonen mellom ulike rasjonaliteter i gjenopprettende prosesser og strafferett produserer en rekke spenningsforhold, som jeg vil ta som et empirisk utgangspunkt for denne studien av gjenopprettende prosesser i Norge.

Den stille revolusjonen

Den andre grunnen til at jeg ville introdusere avhandlingen med tre noe uvanlige eksempler på gjenopprettende prosesser (GP) i norsk sammenheng, nemlig konfliktrådsmedling i alvorligere straffesaker, er at det kan illustrere en trend i utbredelsen av GP både i Norge og internasjonalt (jfr. kap. 6). Det norske konfliktrådet ble etablert på 1980-tallet for å gi unge lovbytere en mulighet til å gjøre opp for seg uten å få anmerkning på rullebladet ved mindre alvorlig lovbrudd, slik som butikktveri og skadeverk. Samtidig skulle ordningen avlaste politiet i ”småsaker”. I de senere årene har imidlertid konfliktrådet *“spist seg stadig lengre inn i straffesakskjeden”*, slik en politimann på ovennevnte seminar uttrykte det. Denne tendensen er i tråd med den internasjonale utviklingen innenfor GP-bevegelsen, som også primært startet med mindre brudd på eiendomsretten (Braithwaite 2002, Strang og Sherman 2007, Hydle 2012). I de senere årene har GP-bevegelsen stilt krav om relevans i stadig alvorligere straffesaker, som regel voldssaker, og på flere samfunnsområder (kap. 3, 6, 10). Genererte erfaringer fra GP-feltet selv, samt flere forskningsbaserte evalueringer, mener å påvise at GP er “straff som virker”, slik det har vært omtalt fra politisk hold¹⁶. Fra GP-bevegelsens hold er det imidlertid en utbredt holdning at et frivillig tilbud om en gjenopprettende prosess ikke må forveksles med ”straff”, selv om det tilbys som alternativ til straffeprosess. En større sammenliknende studie av erfaringer med GP i Storbritannia,

¹⁵ Under feltarbeidet het det Justis- og politidepartementet. I dag heter det Justis – og beredskapsdepartementet. For enkelhets skyld omtaler jeg departementet i avhandlingen kun som Justisdepartementet (JD).

¹⁶ I stortingsmelding nr. 37 (kriminalomsorgsmeldingen) omtales *gjenopprettende prosesser* som ett av flere eksempler på nettopp “straff som virker” (Justis- og politidepartement 2007-2008).

Australia, New Zealand, USA og Canada viser at GP har størst positiv effekt nettopp i alvorligere voldssaker framfor ved mindre lovbrudd (Strang og Sherman 2007). Kriterier som er lagt til grunn her er ofrenes tilfredshet, reduksjon i gjentakelseskriminalitet, trygging av lokalsamfunn og generell oppfatning av rettferdighet. I tillegg viser undersøkelsen at GP har større potensial overfor voksne lovbyggere framfor ungdom fordi det er voksne som statistisk sett står bak de alvorligste lovbruddene. Disse funnene er står i kontrast til utgangspunktet for etableringen av det norske konfliktrådet med fokus på unge førstegangslovbyggere og mindre alvorlig kriminalitet (jfr. kap. 6).

En informant med stort engasjement knyttet til gjenopprettende prosesser siden slutten av 1970-tallet, kalte den utviklingen som GP står for “den stille revolusjonen”. Hun har de senere årene vært ansatt på en videregående skole i fulltid med skolens meglingsjeneste. Skolen bruker GP både i daglig forebyggingsarbeid og som ”reaktivt” tiltak når det oppstår konflikter¹⁷. Dette illustrerer at GP ikke bare gjør seg gjeldende på et stadig større område i tilknytning til strafferetten, men også er en tenkning som sakte og ”stille” sprer seg til andre arenaer som skole og førskole, sosialt arbeid, frivillig sektor og arbeidsliv. Med hensyn til den økte bruken av GP i straffesaker er det tydelig at stadig flere tjenestepersoner innenfor straffesaksjeden, fra dommere og advokater til politibetjenter og fengselspersonale, i tillegg til justisminister og andre politikere, begynner å vende seg med interesse mot GP-feltets lovnader: Større offertilfredshet, redusert gjentakelseskriminalitet og et tryggere og mer rettferdig samfunn. GP appellerer ikke lenger bare til venstresiden i politikken, men har også fått resonans til høyresiden ut fra argumenter som ansvarliggjøring av gjerningspersoner og liberalisering. Og ikke minst mener mange at GP er god samfunnsøkonomi, slik også politimannen satte ord på over¹⁸. Det som startet som en venstreorientert kritikk av straffesystemet på andre halvdel av 1970-tallet, kan ikke lenger avskrives som en bløthjertet tilnærming til lov og orden. Spørsmålet er ikke lenger *hvorvidt* GP skal benyttes, men *hvordan* det skal implementeres videre. GP slik det tar form i konfliktrådet har siden de første forsøkene på 1980-tallet “blitt voksen”, slik det ble omtalt i konfliktrådets *Meglerforum*, og en seriøs aktør som krever å bli hørt og brukt mer. Men når GP-bevegelsen gjør krav om relevans i stadig alvorligere kriminalsaker intensiveres også ytterligere det ovennevnte motsetningsforholdet mellom de to ulike rasjonalitetene.

¹⁷ Denne skolen har således blitt en foregangsskole både i Oslo og resten av landet hva skolemeglning angår, og har bidratt til Nasjonalt forum for skolemeglning. I dag heter dette nasjonale kompetansenettverket Trygg Læring.

¹⁸ GP-feltet framdrives av en profesjonskritisk holdning som tilsier rimelige ordninger med lekmejlere, til sammenlikning med den profesjonstunge straffesaksjeden. Som en illustrasjon hadde konfliktrådene i 2009 et budsjett på 50,3 millioner kroner (med 66 årsverk) innenfor et samlet justisbudsjett på 17,1 milliarder kroner (Justis- og politidepartement 2008-2009), det vil si 0,29 prosent av det totale justisbudsjettet.

En konflikt om konflikthåndtering

I perioden 2000-2004 ble prøveprosjektet ”Megling i voldssaker” gjennomført ved konfliktrådet i Hordaland, med mål om å prøve ut megling i alvorligere voldssaker som supplement til straffeprosess. Prosjektet var igangsatt av Sivilavdelingen i Justisdepartementet (JD)¹⁹. Dette var det første systematiske forsøket i Norge om bruk av konfliktråd i straffereettslig sett alvorligere saker²⁰. Forsøket skulle finne ut av om megling i slike saker kunne bedre ofrenes situasjon, om det ville redusere gjentakelsesrisikoen for gjerningspersonene, og om det kunne ha positive ringvirkninger i lokalsamfunnet. Dersom prosjektet kunne påvise slike effekter ville man fra politisk hold vurdere om ordningen skulle bli et permanent og landsomfattende tilbud. Antropolog og lege, Ida Hydle, ble engasjert til å evaluere prosjektet. I løpet av prosjektperioden ble i alt 186 personer i til sammen 79 voldssaker tilbudt å møtes i konfliktråd. Ved prosjektets slutt var det gjennomført kun åtte meglingsmøter, altså i 10 % av sakene (Hydle 2004)²¹. For de åtte gjennomførte meglingsprosessene viste imidlertid evalueringen positive gevinster for både ofre, gjerningspersoner og andre berørte, vidt forstått som lokalsamfunnet. Evalueringen konkluderte med en anbefaling om å si ”ja til megling som *frivillig tilbud i tillegg til straff* i alvorlige voldssaker” (Hasund og Hydle 2007, 198, originale uthevninger). Evalueringen ble ifølge Hydle møtt med stor skepsis av juridiske fagfolk, og prosjektet medførte ingen endringer i konfliktrådets mandat. Ifølge Hydle virket det som om frykten for at ofrene skulle oppleve møtet med gjerningspersonen som et nytt overgrep var større enn håpet om at møtet skulle føre til noe positivt (Hasund og Hydle 2007, 14). Dette var bakgrunnen for at Hydle sammen med lingvisten, Kristine Hasund, startet forsknings-

¹⁹ JD hadde på den tiden hadde det overordna ansvaret for de kommunale konfliktrådene i Norge fram til 2004 da ordningen ble overført til staten med et eget sekretariat for konfliktrådet, også under JD.

²⁰ Konfliktrådsloven setter ingen klare grenser for hvilke typer straffesaker som kan behandles i konfliktrådet, men dette reguleres av riksadvokatens rundskriv. Den vanlige øvre strafferettslige grensen for overføring til konfliktråd gikk på den tiden ved lovbrudd som medfører betinget fengsel. I voldssaker vil dermed saker definert av loven som *legemsfornærmelse* ikke overføres til alternativ konfliktrådsbehandling. Det er imidlertid opp til den enkelte påtalejurist å tolke riksadvokatens rammebetingelser og sakenes egnethet for megling. I praksis er det stor regional og individuell variasjon i hvilke saker påtalejuristene anser som egnet for konfliktråd som alternativ til straff. Flere politibetjenter og påtalejurister jeg har møtt under feltarbeidet har uttalt at selv om loven og rundskrivene legger visse føringer er det i hovedsak opp til politiet og påtalejuristens individuelle skjønn og kjennskap til GP som er avgjørende for om saken overføres til konfliktråd. Jfr. kapittel 11.

²¹ Den opprinnelige intensjonen i prosjektet var å prøve ut megling som supplement til straff i alvorlige voldssaker som frivillig tilbud til partene både *før, under og etter* rettssak (Hydle 2004). Riksadvokaten, som var representert i prosjektgruppen, gikk imidlertid imot at prosjektet skulle tilby megling *før* dom. Begrunnelsen var at dette kunne komme til å forstyrre rettssaken, og dermed rettssikkerheten. Ifølge Hydle (2004) var dette en av hovedårsakene til at det kun ble meglet i 10 % av sakene. Enkelte parter var fornøyde med oppgjøret i retten og ønsket ikke å gjenoppta saken i konfliktrådet. For andre hadde rettssaken forverret forholdet til motparten slik at de ikke ønsket å møtes til megling. Andre var igjen redde for at et møte kunne forverre situasjonen. I tillegg var det et spørsmål om timing; enkelte syntes det var for sent med et møte etter rettssaken, men kunne ha tenkt seg et møte på et tidligere stadium, mens andre igjen syntes det var for tidlig. I tillegg var det flere saker hvor kun én av partene ønsket megling.

prosjektet *Konfliktregimer*. I forlengelse av evalueringen av prøveprosjektet ville forskerne se nærmere på forholdet mellom konfliktråd og strafferett. Forskerne undret seg over den store skepsisen til GP fra strafferettens folk og det de opplevde som en konsekvent avvisning av forsøksprosjektets positive resultater i de sakene der det ble gjennomført megling.

I en nærmere analyse av henholdsvis *diskurs i megling* (lingvistisk analyse av selve konflikt-dialogene) og *diskurs om megling* (debatten om forholdet mellom megling og straff) fant Hasund og Hydle at det pågår en underliggende ideologisk konflikt mellom de to institusjonene for konflikthåndtering (Hasund og Hydle 2007, 14-15, 75-103). Denne konflikten kommer til overflaten når det er snakk om utvidelser av konfliktrådets bruksområde. Som antydning er de to praksisene for konflikthåndtering, megling og straff, tuftet på motstridende ideologiske premisser og tankegods. Skissen under er ment å gi en oppsummering av hovedforskjellene mellom den tenkningen som henholdsvis strafferettsprosess og gjenopprettende prosess, i form av konfliktrådet, legger til grunn²²:

Criminal justice / strafferettsprosess	Restorative justice / gjenopprettende prosess
Fokus: Skyld, fortid, symptomer.	Fokus: Behov, ansvar, følelser, ønsker, framtid.
Drivkraft: Uenighet mellom <i>motstandere</i> . Rettfærdig reaksjon: Hva gjerningspersonen fortjener.	Drivkraft: Enighet om å møtes. Relasjonen mellom likeverdige parter med gjensidige behov.
Legitimering: Likhetsrettfærdighet (universelle rettsprinsipper), offentlig mentalhygiene, individual- og allmennprevensjon (avskrekking).	Legitimering: Gjenoppretting, reparering av skade, konfliktomforming, restituering av offer, reintegrasjon av gjerningsperson.
Det statlige blir medeier: Partene forhandler ikke selv om konflikten, men får hver sin profesjonelle juridiske representant som forhandler overfor en dommer.	Partene eier konflikten og prosessen. Upartisk megler, partene fører selv ordet. Megler fokuserer på hvordan partene kan komme fram til felles forståelse.
Parter skilles, gjerningsperson tas ut av lokalsamfunnet.	Parter føres sammen, søker å reintegrere både offer og gjerningsperson i lokalsamfunnet.
Tvang: Prosessen går sin gang.	Frivillighet: Partene kan avbryte prosessen.
Høyt profesjonalisert. "Advokatmat".	Lekmeglere
Likhet for loven, individet er ansvarlig overfor staten.	Individ og kollektiv er gjensidig berørt og ansvarlig.
Universalistisk rettfærdighet, vertikal justis.	Partikularistisk rettfærdighet, horisontal justis.
Byråkratisk reduksjonisme.	Få fram kompleksiteten i partenes fortellinger.
Hegemonisk ideologi.	Opposisjonell ideologi.

²² Skissen er laget på grunnlag av Hasund og Hydles arbeid (2007) og revidert på bakgrunn av min samlede felterfaring omkring den *tenkningen* som ligger til grunn for konfliktråd og gjenopprettende prosesser mer generelt.

Denne skissen kan virke overdrevent dikotomisk, og påkaller spørsmålet om hvor enhetlig og ”ren” en implementering av GP kan være i praksis. Likevel synliggjør skissen noen avgjørende forskjeller mellom de to formene for rettstenking på et ideologisk plan, noe som følgelig informerer praksis. Prinsipielt står konfliktrådet som lekmannsinstusjon i en eksplisitt profesjonskritisk opposisjon til den høy-profesjonaliserte strafferetten. Hovedmålet i GP er, som jeg vil beskrive nærmere, å desentralisere konflikthåndteringen gjennom å føre eierskapet i konflikt til partene selv uten innblanding av utenforstående eksperter. I straffesystemet defineres partene som motstandere mens konfliktrådet tar utgangspunkt i at partene ønsker å møtes og enes (Hasund og Hydle 2007, 15). Mens straffesystemet fokuserer på fortid og skyld med utgangspunkt i en universalistisk rettferdighetsforståelse, som norske jurister kaller *likhetsrettferdighet*, tar GP utgangspunkt i behovene her og nå og mulighetene for å enes om forhold i framtida²³. GP er tuftet på ansvarliggjøring av gjerningspersonen, men også mer relasjonelt forståtte ansvarsforhold ut fra en mer situasjonsbetinget og partikulær forståelse av rettferdighet.

Hasund og Hydle (2007, 19-20) beskriver hvordan de som var ansvarlige for å omsette den opposisjonelle ideologien i praksis med den norske konfliktrådsordningen, selv tilhørte den etablerte ideologien, det vil si personer i Justisdepartementet (JD) og hos riksadvokaten. Ifølge Hasund og Hydle hadde de derfor både ideologiske, politiske og faglige grunner til å begrense konfliktrådets virksomhet og kontrollere den potensielt utfordrende ideologien. Denne kontrollen viser seg også i riksadvokatens rundskriv, der meglingsbegrensning til mindre alvorlige lovbrudd for primært unge lovbrutere, og i organiseringen av konfliktrådet under JD. På denne måten beholder strafferetten de juridisk sett alvorligere straffesakene, mens konfliktrådet får de mindre og lettere sakene (ibid.). Hasund og Hydle (2007) viser også hvordan den ideologiske dragkampen mellom konfliktråd og strafferett ikke er en kamp mellom jevnbyrdige parter. Strafferetten er den suverent overlegne, mest etablerte og hegemoniske institusjonen, mens konfliktrådet er den opposisjonelle og alternative institusjonen. I diskursanalysen *om meglings* finner Hasund og Hydle at strafferetten omtales med ord som *tradisjonell, etablert, gammel, maskulin, hard, streng, tung, voksen, alvorlig,*

²³ Begrepet *likhetsrettferdighet* kan spores tilbake til Aristoteles’ nikomakiske etikk. Denne formen for rettferdighet deler Aristoteles i to, fordelingsrettferdighet (*to dianemetikon dikaion*) og gjenopprettelsesrettferdighet (*to diorthotikon dikaion*). Fordelingsrettferdighet tar sikte på likedeling mellom like mottakere, mens gjenopprettelsesrettferdighet tar sikte på likevekt mellom ytelser og motytelser mellom to samhandlende parter som utveksler verdier med hverandre (Wetlesen 1997-2002). Den gjenopprettelsesrettferdigheten som strafferetten er tuftet på er imidlertid forskjellig fra prinsippene i GP gjennom at en ugjerning “gjenopprettes” ved en rettferdig straff (eller hevn) som står i et balansert forhold til en gitt kategori av lovbrudd/ugjerning.

over, oppe mens konfliktrådet omtales med ord som *utradisjonell, alternativ, nytt, feminint, myk, godhet, lett, ungt, mindre alvorlig, nede, under* (ibid., 83). Dette er altså ord som både strafferettens og konfliktrådets folk bruker om henholdsvis oss og dem-kategoriene. Med andre ord inntar konfliktrådets folk en underordnet posisjon overfor den hegemoniske strafferetten. Hasund og Hydle oppsummerer den norske konfliktrådsordningen som en ”spesiell hybrid på grensen mellom en strafferettslig prosess og sivilrettslig prosess, på grensen mellom offentlig og privat sektor og på grensen mellom opposisjon og tilpasning til strafferetten, og derved en juridisk ideologi om konflikthåndtering” (Hasund og Hydle 2007, 19).

Konfliktrådet forstås altså her som en hybrid der elementer fra de to kolonnene over blandes på en bestemt måte, og hvor den gjenopprettende dimensjonen underordnes de strafferettslige prinsipper. Flere antropologer og kulturforskere har imidlertid utfordret hybridbegrepet slik det er brukt i en del analyser (se f.eks. Eriksen 1994, Young 1995). En hybrid, eller blanding, forutsetter at det er noe rent som så blandes, og dermed blir urent²⁴. Jeg stiller derfor spørsmål ved hvor fruktbart det er å vurdere strafferettsprosess og gjenopprettende prosess som rene opposisjonelle kategorier ifølge den ideologiske todelingen skissert over. Riktignok er det visse grunnleggende forskjeller og idealer mellom de to formene for konflikthåndtering, som bl.a. har å gjøre med nevnte kontrasterende ideer om rettferdighet. Hybridbegrepet slik Hasund og Hydle bruker det kan forstås som en beskrivelse av konfliktrådet sett fra straffejuristenes øyne. Likevel står man, ved å bruke et slikt hybridbegrep, i fare for å miste av syne feltets egne renselsesprosesser. For eksempel går jeg i kapittel 6 nærmere inn på hvordan GP forstås som en tilbakeskuende sosial bevegelse, som på en *bricoleur*-aktig måte setter sammen praksiser og tankegods fra ulike kulturtradisjoner. GP-feltet bidrar på den måten til å rense skillet mellom moderne og førmoderne, straff og gjenoppretting, mens de ulike praksisene og prinsippene i realiteten kan være sammenblandet og gjensidig betingende. Videre vil jeg i kapittel 9 vise hvordan skillet mellom straff og meglings, konfliktråd og strafferett, kan forstås som en renselse av det ”statlige” handlingsfelt i motsetning til den ”sivile” arenaen for konflikthåndtering, som konfliktrådet er ment å ivareta. Under denne rensede overflaten griper imidlertid feltet for statlig maktutøvelse over i det

²⁴ Bruken av begrepet *hybriditet* innen samfunns- og kulturforskning har blitt kritisert fordi det bærer med seg en ballast med forbindelse til biologi og rasetenkning. Selv om begrepet i dag anvendes i kulturforskning med ganske annen betydning, mener Young (1995, 27) at man ved fortsatt bruk av begrepet er med på å opprettholde gamle forestillinger i stedet for å ta avstand til dem. I tillegg kan hybriditet assosieres i kontrast til ord som ”fullblods”, noe Young mener er med på å holde liv i tanken om det rene kontra det blandede. Ifølge Eriksen (1994, 36) forutsetter hybriditetstenkningen at det forut for sammenblandingen, finnes rene, homogene og adskilte enheter. I realiteten er dette imidlertid sjelden tilfelle, men snarere et produkt av en renselsesprosess. Jmfør renselsesprosesser i relasjon til gjenopprettende prosesser i kapittel 6 og 9.

sivile, eller sivilrettslige. Denne renselsesprosessen bidrar dermed til å tilsløre konfliktrådet som en arena for utøvelse av statsmakt (jfr. kap. 2, 9 og 10).

Det er to hovedpunkter fra Hasunds og Hydles studie (2007) som jeg vil bygge videre på. For det første gir deres analyse av den ideologiske dragkampen inntak til å forstå konstruksjonen av den særnorske konfliktrådsordningen, som er unik i internasjonal sammenheng med hensyn til oppsett og utbredelse (kapittel 2, 3, 6 og 9). Her begrenses i utgangspunktet konfliktrådets mandat til megling i “bagatellmessige saker” (NOU 2008, 15), med hovedvekt på megling i ungdomskriminalitet som *alternativ* til straff. På den måten avlastes straffesystemet i strafferettslig sett mindre alvorligere saker samtidig som dets hegemoniske posisjon konsolideres i de alvorligere sakene. For det andre viser Hasunds og Hydles studie med tydelighet hvor viktig det er for strafferettens folk å kontrollere, begrense og underordne den opposisjonelle ideologien. Hasund og Hydle (2007) peker på forklaringer som frykten for retraumatisering av ofre, bekymringen for dobbeltstraff av gjerningspersoner²⁵ og samt spørsmålet om “advokatmat”. Advokatmat er et begrep juristene bruker som innebærer at folks konflikter, enten de håndteres innenfor en strafferettslig eller sivilrettslig ramme, gir levebrød til advokater (ibid., 18). GP-bevegelsen og konfliktrådet søker nettopp å gi et alternativ til advokatmat gjennom at folk gis anledning til å ordne opp selv ved hjelp av en lekmeidler som utfører vervet, vanligvis på fritida, med en symbolsk kompensasjon som ikke kan måle seg med advokatlønnene. Dersom folk i større grad ordnet opp i egne konflikter, ifølge en GP-logikk, ville de i mindre grad benytte seg av advokater og rettsapparatet som sådan. En økt bruk av konfliktråd vil dermed potensielt kunne føre til at jurister og andre som livnærer seg innenfor rettsapparatet mister en porsjon av sitt levebrød. Ifølge Hasund og Hydle er disse faktorene medvirkende til at strafferettens folk er skeptiske til lekmeidler i alvorlige straffesaker, og derfor har søkt å begrense bruken av konfliktråd til mindre lovbrudd (ibid., 18-20).

Med utgangspunkt i disse funnene vil jeg ta analysen i denne avhandlingen i en annen retning, nemlig hvorvidt framveksten av konfliktråd og gjenopprettende prosesser kan forstås som del av en pågående statsformasjon, med dertil konsekvenser for persondannelse. Ifølge Michel-Rolph Trouillot har staten ingen “institutional fixity on either theoretical or historical grounds” (2001, 126). I dette perspektivet er statens grenser og manifestasjoner verken noe

²⁵ Dersom megling som *supplement til straff* oppfattes som en tilleggsstraff, vil dette stride mot rettsprinsippet om at man kun skal kunne straffes én gang for det samme lovbruddet.

statisk eller gitt, men må forstås som produkt av løpende forhandlinger i spesifikke kontekster. Her er skillet mellom stat og sivil samfunn på ingen måte entydige. Ifølge Krohn-Hansen og Nustad (2005) er statsformasjoner snarere en konsekvens av ulike typer møter, samhandling og forhandlinger i det daglige. Staten, forstått som naturalisert objekt og handlende subjekt, blir formet gjennom kamper om *innflytelse*, *ressurser* og *meninger*. I Hasund og Hydles studie er det tydelig hvordan opprettelsen av konfliktrådet utløste en kamp om både *innflytelse* (den faglige dominansen ved den profesjonstunge strafferetten vs. konfliktrådets lekordning), *ressurser* (advokatmat vs. partenes eierskap i konflikt) og *mening* (universalistisk vs. partikularistisk rettferdighet). Den beskrevne ideologiske konflikten mellom strafferettens og konfliktrådets folk kan med andre ord forstås som forhandlinger, som i seg selv inngår i en pågående statsformasjon. Jeg vil vise hvordan dette samtidig får utslag for personforståelse og betingelser for persondannelse. Denne problemstillingen vil nyanseres i neste kapittel i relasjon til analytiske perspektiver på statsformasjon og persondannelse.

Kapittel 2. Krise i disiplinærsamfunnet? Regjering i endring

We are in a generalized crisis in relation to all the environments of enclosure – prison, hospital, factory, school, family. The family is an “interior”, in crisis like all other interiors – scholarly, professional, etc. The administrations in charge never cease announcing supposedly necessary reforms: to reform schools, to reform industries, hospitals, the armed forces, prisons. But everyone knows that these institutions are finished, whatever the length of their expiration periods. It’s only a matter of administering their last rites and of keeping people employed until the installation of the new forces knocking at the door. These are the societies of control, which are in the process of replacing disciplinary societies.

Gilles Deleuze (2006 [1992], 35)

Flere samfunnsforskere og sosialteoretikere har beskrevet den samme tendensen som Deleuze her sikter til om en *generalisert krise*, eller i alle fall vesentlige endringer, i den nasjonalstatlige styringsformen i (sen-/høy-/post-)moderne stater. Et uttrykk for dette er stadige reformer av de etablerte ”disiplinære” samfunnsinstitusjoner. Dette kan forstås som en vesentlig endring i organiseringen av statsmakt og styringsmekanismer. Denne endringen har vært beskrevet som en overgang fra *liberalisme* og *velferdsstat* til en *nyliberal politisk rasjonalitet* (Neumann og Sending 2003b, Rose og Miller 1992, Vike et al. 2002); fra *sentralisering og planstyring* med tillit og plikt i hierarki til *reform og desentralisering* med målstyring og lokal ledelse med handlingsrom i lokale nettverk (Sørhaug 2003, 2004); fra håndtering av sykdom med *pasienter* på sykehus (individet er en del av befolkningen, med den samlede arvemassen som styringsobjekt) til produksjon av *risikanter* (individets selvstyring i forebygging mot sykdom og anormalitet) (Hydle 2003, Rose 2007); og fra et definitivt skille mellom ”er og bør”, *vitenskap og politikk*, til *sosialkonstruktivisme* der samfunnsvitere bidrar til politikkkutforming (Sørhaug 2003). Dette skiftet kan oppsummeres som en overgang fra et sentrert maktbegrep, med ”disiplinær” styring og kontroll, til desentrerte former for *styring av styring* og *kontroll av kontroll*. Innenfor en nyliberal ideologisk diskurs blir statsmakt desentralisert, distribuert og outsourcet til private og sivile aktører som inngår ”partnerskap” med sine klienter. På tross av det nyliberale vokabularet om *demokratisering, liberalisering, effektivisering, ansvarliggjøring og individuell frihet* hevder imidlertid kritikerne at statskontrollen i realiteten blir intensivert når skillet mellom offentlige og private aktører, stat og sivilsamfunn, blir tilslørt og uklart, og dermed også vanskelig å gripe og kritisere (Foucault 2001 [1978], Rose og Miller 1992, Neumann 2003, Deleuze 2006 [1992], Kapferer 2010, Agamben 2014).

Det er i dette skiftet mellom politiske rasjonaliteter – fra liberalisme og velferdsstat til nyliberalisme og desentrert styring og kontroll – at gjenopprettende prosesser (GP; restorative justice) har vokst fram som en alternativ diskurs i opposisjon til strafferetten. En bærebjelke for den tradisjonelle rettsstatens suverenitet er at en forbrytelse mellom sivile parter omdannes til et forhold mellom lovbryster og stat, med rådende kontrollstrategier som overvåkning, disiplin og innesperring. Dette forholdet strekker seg historisk tilbake til de tidlige statsdannelser i Europa, og var et viktig strategisk element i konsolideringen av kongens og kirkens makt (Van Ness 1986, Weitekamp 1998 i Braithwaite 2002, 3-8, Foucault 1980). Forbryteren stod ikke nå lenger først og fremst til ansvar overfor de menneskene han hadde forbrutt seg mot, men måtte svare overfor Staten – med ulike ideologiske fortegn som Kongen, Loven, Folket eller Konstitusjonen²⁶. Strafferettssystemet utgjør således en av nøkkelinstitusjonene i konstitueringen av den administrative og tiltagende liberale nasjonalstat, og det Foucault kalte de *disiplinære samfunn* (1999). GP-diskursen springer ut av en eksplisitt kritikk av den strafferettslige, disiplinære måten å håndtere kriminalitet og konflikt på. Det ideologiske utgangspunktet for GP er som beskrevet i kapittel 1 en omdefinering av kriminalitet som konflikt, og videre konflikt som eiendom (Christie 1977). I dette perspektivet overtar statsapparatet, med det profesjonelle statsbyråkratiet som strafferetten utgjør, eierskapet til konflikthåndteringen ved lovbrudd. I den snuoperasjonen som GP står for, er imidlertid formålet å føre eierskapet i konflikten tilbake til partene selv, gjennom konfrontasjon i direkte møter mellom ofre og gjerningspersoner samt deres støttepersoner. Hensikten er at sivile parter blir satt i stand til å bruke egen kompetanse for å gjenopprette det urette uten innblanding fra profesjonelle statsbyråkrater (Christie 2004, 2007, jfr. kap. 6 og 9). GP kan altså forstås som en strategi for å avprofesjonalisere, avbyråkratisere og desentralisere konflikthåndteringen fra statsapparatet til sivilsamfunnet. Spissformulert kan det sies at mens strafferetten definerer et lovbrudd som et forhold mellom gjerningsperson og stat, og følgelig setter offeret ”i parentes”, så søker GP-diskursen å redefinere lovbrudd og krenkelser som et forhold mellom sivile parter, inkludert lokalsamfunnet. Dermed settes også i prinsippet ”det statlige” og strafferettslige i parentes, gjennom en form for privatisering eller desentralisering. På tross av, eller kanskje nettopp på grunn av, denne tilsynelatende tilbaketrekningen av

²⁶ I dag kalles dette prinsippet av norske jurister som nevnt (kap. 1), likhetsrettferdighet, det vil si tanken om likhet for loven og rettferdig straff ut fra den *allmenne rettsfølelse* (Hasund og Hydle 2007). Straffens legitimering er ikke lenger Loven selv (og kongen/kirken), men prinsippene om individual- og allmennprevensjon: Straffen skal avskrekke lovbrysterne og allmennheten fra liknende handlinger. I tillegg vektlegges straffens *mentalhygieniske funksjon*, det vil si betydningen av at staten straffer eller hevner på vegne av befolkningen. Straffen tilfredsstiller den *allmenne rettsfølelse* slik at folket ikke tar loven i egne hender (Justis- og politidepartement 2007-2008, Schaanning 2009, jfr. kap. 6).

staten, har GP de siste 30 årene gradvis fått en økt anerkjennelse som et alternativ eller et supplement til strafferett ved håndtering av kriminalitet og konflikt, både i Norge og internasjonalt (jfr. kap. 6). Et uttrykk for dette kommer fram i en tale av tidligere justisminister, Knut Storberget (fra Arbeiderpartiet i Jens Stoltenbergs andre regjering):

På dette feltet er jeg for desentralisering og privatisering. Det er jo nettopp å bringe konflikten – som Nils Christie, min store favoritt, har skrevet om mange ganger – tilbake til folket. Og for enhver av oss som er skeptiske til privatisering, så må jeg bare si at her er jeg for privatisering. Ja bring det tilbake til folket. Folket er ganske gode på å løse konflikter, hvis man får anledning til å løse konflikter. Derfor er restorative justice viktig²⁷.

De gjenopprettende prinsipper og mål om *konflikt som eiendom, ansvarliggjøring av gjerningspersoner, styrking av ofre og sivilsamfunnet generelt, aktivt borgerskap, demokratisering av rettsprosesser, autonomi og ansvar i egen konflikthåndtering* (jfr. kap. 1, 6, 9 og 11), kan dermed forstås som utsprunget i òg influert av en nyliberal ideologisk diskurs. GP, f.eks. ved den etablerte norske ordningen *konfliktråd som alternativ til straff*, framstår ikke bare som en akseptabel, men også som en attraktiv tilnærming for deltagerne. Det kan dermed antas at deltagerne mål sammenstilles med myndighetens mål – en sammenstilling som i prinsippet gjør borgerne mer styrbare. I hvilken grad kan den desentraliseringen av konflikthåndtering som kjennetegner GP forstås som et uttrykk for framveksten av desentrerte former for statsmakt, og i tråd med Deleuze's hypotese om framveksten av kontrollsamfunnet? Og hvilke konsekvenser har dette for deltagerne i disse prosessene?

Statsmakt og individualisering

De ovennevnte perspektivene på statsmakt og styring, inkludert Deleuze's hypotese om framveksten av *kontrollsamfunnet*, har til felles at de er inspirert av Michel Foucaults maktbegrep fra 1978, *gouvernementalité* (engelsk: governmentality; Foucault 2001 [1978]). Dette kan oversettes til *regjering* eller *styringsmentalitet*, siden det dreier seg om måten både de styrende og de styrte tenker på (Neumann 2003, 10)²⁸. Foucault (2001) selv beskriver

²⁷ Uttalelsen er fra årskonferansen til regjeringens Kriminalitetsforebyggende Råd for 2009, hvor jeg også deltok som feltarbeider (KRÅD 22.10.09; foredraget finnes også på www.youtube.com med søkeord "krimforebygging"). Årets konferanse hadde tittelen "Restorative Justice: Gjenopprettende rett – ny mulighet for ungdom på skråplanet". Nils Christie var til stede under foredraget sammen med personer fra konfliktrådet, påtalemyndigheten og det øvrige forebyggende apparatet, forskere og sosialarbeidere engasjert i GP. Storberget ga senere ut en bok der han med utgangspunkt i sine erfaringer som strafferettsadvokat argumenterer for økt bruk av konfliktråd og forsoningsprosesser (2012).

²⁸ Jeg vil heretter støtte meg på den norske oversettelsen *regjering* av *gouvernementalité*, som Neumann et al. benytter i *Regjering i Norge* (2003b). Denne boka består av en rekke antropologiske bidrag til den norske Makt-

maktformen *regjering* som produktet av en historisk prosess som startet allerede i overgangen fra middelalderens suverene kongedømmer til framveksten av de administrative stater i Europa på 1400- og 1500-tallet. Regjering oppstod som et svar på etableringen av det sivile samfunn, og hvordan dette skulle reguleres. Foucault definerer regjering slik:

The ensemble formed by the institutions, procedures, analyses, and reflections, the calculations and tactics that permit the exercise of this quite specific, albeit very complex form of power, which has, as its principal target, population, as its principal form of knowledge political economy, and as its essential technical means apparatuses of security (Foucault 2001 [1978], 102).

Regjering står dermed for en kompleks sammensetning av styringsapparater og kunnskapsformer som til sammen produserer styringsvillige befolkninger ved hjelp av 'politisk økonomi' og 'sikkerhetsapparater'. Fra 1700-tallet viser Foucault hvordan denne styringsformen gradvis fikk forrang over tidligere maktformer (se under) i form av en økende 'governmentalization' (regjerifisering) av staten, framfor en 'statliggjøring' (étatisation) av sivilsamfunnet (ibid.)²⁹. Regjering står med andre ord for en tilbaketrekning av 'staten' der individet styres indirekte gjennom sin frihet til å velge, men ikke dermed innenfor betingelser det selv har skapt. Her blir individet formet til å styre og skape seg selv i tråd med en statsprodusert normalitet og forventet oppførsel (conducted conduct). Med andre ord setter regjeringsbegrepet en forbindelse mellom styringen av staten (politikk) og selvet (moralitet), der befolkningen styres på avstand gjennom kultivering av individuelle friheter, verdier og perspektiver som sammenfaller med de styrendes mål. Det er denne relasjonen mellom styring av staten og selvet jeg ønsker å utforske nærmere i denne avhandlingen med utgangspunkt i framveksten av GP i Norge.

og globaliseringsutredningen fra 2003, og tar alle utgangspunkt i Foucaults regjeringsperspektiv (se f.eks. Døving 2003, Eriksen 2003, Hydle 2003, Neumann 2003, Sørhaug 2003). Selv om *styringsmentalitet* er en mer presis oversettelse av Foucaults ordspill på fransk (*gouvernementalité* = *gouvernement* + *mentalité*) får det norske ordet *regjering* fram at det dreier seg om å regjere eller styre, uten at det nødvendigvis er Regjeringen i landet som utøver denne makten. Snarere hentyder regjering her at makt utøves av noe annet enn en monolittisk stat og dens Regjering, nemlig et mangfold av aktører og agenturer inklusive individet selv (Neumann 2003).²⁹ For Foucault (2001, 103) framstår den moderne 'stat' som en sammensatt virkelighet og en mytisk abstraksjon, og har i realiteten adskillig mindre innflytelse enn det den vanligvis tillegges. Det er altså snarere den desentr(alis)erte statsmakt beskrevet i *regjering* som er viktig. Denne forståelsen har banet vei for en rekke nyere studier av forhold mellom stat og sivilsamfunn (se f.eks. Krohn-Hansen og Nustad 2005b, Neumann og Sending 2003b, Kapferer og Bastin 2012, Vike et al. 2002). Denne forståelsen er for øvrig ikke ny i antropologien. Allerede i 1940 mente Radcliffe-Brown (1940) at man burde gå bort fra ideen om stat i det hele tatt i sosiale analyser, siden "staten" er en kilde til mystifisering; begreper om *styring* og *politikk* er alt vi trenger for å gripe det politiske, hevdet han. En senere sosiolog, Philip Abrams, er ikke like radikal: Selv om han mener man bør gi opp studiet av staten som et materielt studieobjekt, bør man likevel man ta *ideen om staten* på alvor, som et sosialt faktum (Abrams 1977). Ifølge Abrams kan man altså studere effektivt interne og eksterne politiske relasjoner og styringsmekanismer uten å postulere "the reality of the state".

Regjering står i motsetning til tidligere etablerte styringsformer, som Foucault kaller *suverenitet* og *disiplin* (Foucault 1989, 1999, 2001 [1978]). Suverenitet (i form av dominans), beskrevet i Machiavellis *Fyrste* (1952 [1532]) og Hobbes' *Leviathan* (1998 [1651]), var den rådende styringsformen på 1400-1600-tallet. Dette er en direkte maktrelasjon hvor det ikke hersker tvil om hvem som er herre (A får B til å gjøre noe hun ellers ikke ville gjort)³⁰. Foucault understreker imidlertid at det finnes motstand og opposisjon i alle maktformer (som motstanden i en koppertråd som muliggjør strøm), men at motstand i et slikt maktforhold aldri vil kunne snu selve maktrelasjonen (den dominerte vil f.eks. kunne drepe seg selv eller sin herre, uten at det strukturelle maktforholdet dermed endres).

Fra slutten av 1500-tallet til 1800-tallet var det to historiske prosesser som ifølge Foucault redet grunnen for en ny maktform ved siden av suverenitet, nemlig *disiplinen*: på den ene siden overgangen fra feudalismen til etableringen av store territorielle, administrative og koloniale stater, og på den andre siden reformasjonen og motreformasjonen (Foucault 1999, 2001 [1978]). Her var den rådende statsbyggende maktstrategien å organisere store områder for normalitetsavgrensning og innelukkning, overvåkning og disiplin. Ifølge Foucault ble store deler av samfunnet organisert ved hjelp av institusjoner som kunne sies å fungere som lukkede rom, i likhet med de 'environments of enclosure' som Deleuze (2006) mener nå er i ferd med å gå i oppløsning. Disse lukkede institusjonene ble forvaltet og regulert av byråkratiske statsfunksjoner, som også kontrollerte folks bevegelser dem imellom: fra familien til skolen, via kasernen til fabrikken, tidvis avbrutt av et sykehus- eller fengselsopphold. En av drivkreftene bak denne samfunnsorganiseringen var ifølge Foucault den industrielle revolusjon, der fabrikken holdt produksjonskroppene *inne i seg* for å optimalisere forholdet mellom produksjon og kostnad (eksemplifisert ved Henry Fords samlebånd). Foucault beskrev også hvordan fengselet og panoptikonet ble et felles ordnende prinsipp for de lukkede rom i nasjonalstatene. Panoptikonet blir her forstått som internalisert slik at individet til slutt blir sin egen kontrollør³¹. Ifølge Foucault fikk dermed de statsinstitusjonelle praksiser effekt gjennom å kroppsliggjøre staten i personen, i rutinerne sosiale praksiser.

³⁰ Et viktig aspekt ved Foucaults perspektiv er at mens maktformen suverenitet er *territoriell*, dvs. har territoriet som sitt primære styringsobjekt, er objektet for regjering selve *befolkningen* (2001 [1978]). Suverenitet og regjering er dermed utfyllende maktteknikker der den første fokuserer på territoriet mens den andre på subjektene.

³¹ Panoptikonet er en institusjonell bygning designet av den engelske filosofen Jeremy Bentham på slutten av 1700-tallet. Dette designet gjør det mulig for én overvåker å observere alle de innelukkede på en institusjon. I praksis er det umulig for overvåkeren å se alle på en gang, men siden de overvåkede ikke vet hvem som til enhver tid er overvåket, vil de handle som om de blir kontinuerlig overvåket. Foucaults poeng er at denne formen for overvåkning blir internalisert, slik at individet til slutt "overvåker seg selv", som en av de sentrale teknikkene for disiplinering av borgerne (Foucault 1999).

Foucault (2001 [1978]) understreker at selv om *regjering* de siste 200 årene gradvis har fått forrang overfor de eldre styringsformene (suverenitet og disiplin), med en tilhørende serie av styringsapparater og kunnskapsformer som ”regjerifiserer” staten, må likevel de tre maktformene forstås som sameksisterende og komplementerende. Hvordan regjering utfyller, modifierer og eventuelt overtar for de tidligere styringsteknikkene blir følgelig et empirisk spørsmål, som jeg også vil forfølge i denne avhandlingen. Som et eksempel på hvordan de tre maktformene kan utfylle hverandre, vil et butikktveri i en suverenitetskontekst forstås som et lovbrudd som må straffes ut fra en forhåndsbestemt skala (som et juridisk problem); i en disiplinær sammenheng er det en avvikende handling som må korrigeres gjennom ulike teknikker (som et disiplinært problem); i en regjeringskontekst er butikktveri del av en statistikk der man gjør en sannsynlighetsvurdering basert på en kost-nytte-kalkulering (som et sikkerhetsproblem), f.eks. hvor mye butikktveri man kan leve med i forhold til hvordan varer legges fram og markedsføres, med mål om optimal balanse mellom kostnad og profitt (jfr. Christie 2004). Et annet eksempel som illustrerer den gradvise dreiningen i retning av økt ”regjerifisering” av staten som Foucault påpeker, er reklassifiseringen av alkoholisme fra å være et *avvik* til å bli en *diagnose* (Neumann 2003, 37-38). Mens avvik fordrer disiplinerende tiltak, utløser diagnose innenfor en velferdsstatlig politisk rasjonalitet visse rettigheter, bl.a. til trygd og behandling, slik at de det gjelder kan få et livsgrunnlag for å utøve sine liberale friheter som normaliserte subjekter. Tilsvarende har det vært en dreining i norsk narkotikadebatt fra rundt 2000-tallet der narkomane har gått fra å være en del av kriminalpolitikken til å bli en del av helsediskursen, med tilhørende rettigheter til behandling og helsetjenester. Neumann (ibid.) understreker at dette fokusskiftet fra kriminalisering av brukere til behandling og forebygging utgjør en bevegelse bort fra direkte til mer indirekte styring, der brukerne må utvikle nye typer selvkontroll (f.eks. innbytte av brukte sprøyter, innrapportering til legesjekk). Med andre ord, mindre dominans og disiplin (overvåkning og straff, jfr. Foucault 1999) og mer regjering (fjern- og selvstyring).

Regjering er altså en form for maktutøvelse som virker både i individer, institusjoner og i kunnskapsproduksjon (Krohn-Hansen og Nustad 2005a), i en prosess som både er individualiserende og totaliserende. Denne sammenhengen mellom totalitet/masse og individualisering er interessant å se nærmere i sammenheng med ”den sene” Foucaults forståelse av den beskrevne tilbaketrekningen av staten, som også GP synes å representere:

I don't think that we should consider the "modern state" as an entity that was developed above individuals, ignoring what they are and even their very existence, but, on the contrary, as a very sophisticated structure in which individuals can be integrated, under one condition: that this individuality would be shaped in a new form, and submitted to a set of very specific patterns. In a way, we can see the state as a modern matrix of individualization, or a new form of pastoral power (Foucault 2001 [1982], 334).

Et vesentlig aspekt ved *regjering* er ifølge Foucault arven fra en førmoderne maktform utviklet under den tidlige jødisk-kristne tradisjon. Pastorens makt, eller *hyrdemakten*³², er oppsummert en maktform 1) som sikrer individet frelse i den neste verden, 2) der hyrden (pastoren) ofrer seg for flokkens frelse, 3) der hyrden sørger for både flokkens og enkeltmedlemmenes velstand gjennom hele livet, og 4) noe som følgelig forutsetter en intim kunnskap om individenes bevissthet, sjel og indre liv (2001 [1982]). Foucault gjør en genealogisk kopling mellom den tidlige hyrdemakten og tre senere historiske mutasjoner, som fra 1700-tallet fikk en avgjørende betydning for relasjonen mellom stat og individ/befolkning i moderne stater (ibid., 334-335): For det første oppstod det et fokusskifte fra frelse i den neste verden til denne, innrettet mot befolkningens helse, velferd og sikkerhet. For det andre ble forvalterne av den pastorale makten – hyrdene – mangfoldiggjort fra kirkens pastorer til en rekke institusjoner slik som politiet, filantropister, familien, sykehus osv. For det tredje førte multipliseringen av både målene for og utøverne av hyrdemakt til at moderne kunnskapsutvikling ble sentrert rundt to poler: på den ene siden en globaliserende og kvantitativ kunnskap om befolkningene, og på den andre analytisk kunnskap om individet³³. Hyrdemakten er altså orientert mot både den enkeltes og flokkens "frelse" (i motsetning til suverenitet og disiplin), den er individualiserende (i motsetning til juridisk makt, alle er i prinsippet "like for loven") og den er totaliserende ved at den angår hele livsløpet, samt inngår i produksjon av sannhet for individet selv. På denne måten sporer Foucault den sentrale sammenhengen i liberale stater mellom individualisering og totalisering: Individet underkaster seg "hyrdens" veiledning gjennom en rekke teknikker for selvpleie og selvstyring, samtidig som individets mål samstemmes med "flokkens", dvs. befolkningens velferd og sikkerhet.

³² Jeg bruker her Neumanns oversettelse av Foucaults *pastoral power* til *hyrdemakt* (2003, 36).

³³ Herunder Foucaults identifisering av *biopolitikk*, altså den delen av den indirekte maktutøvelse som dreier seg om befolkningens helse, renhold, natalitet og rasehygiene, slik det kommer til uttrykk i bl.a. seksualitetsdiskurs og i demografien (Foucault 1986, 2008).

Regjering, velferdsstat og gjenopprettende prosesser

Denne intime sammenhengen mellom styring av selvet og samfunnet blir spesielt framtredd innenfor en velferdsstatlig politisk rasjonalitet der omsorg er institusjonalisert som et statlig anliggende (Rose og Miller 1992, Neumann 2003, Erstad 2015). De nordiske velferdsstatene utmerker seg i så måte siden de har gått lengre enn noen andre stater i å redusere borgernes avhengighet av marked, familie og andre strukturelle forhold gjennom det historikeren Lars Trägårdh (1997) kaller *statsdreven individualisme*. Halvard Vike (2012) understreker at denne radikale formen for individuell autonomi i Norden paradoksalt nok er muliggjort av en sterk statlig intervensjon i det ”sivile samfunn”. Her sikres altså individuell frihet gjennom en svært aktiv og utbygd ”pastoral” velferdsstat. Dette illustrerer at hyrde-makten i form av en sterk velferdsstat på den ene siden, og individuell autonomi og frihet på den andre, ikke er noen motsetning, snarere tvert om. Som jeg vil komme nærmere inn på, har også den norske utviklingen av konfliktråd og gjenopprettende prosesser, som et eksplisitt tiltak for å styrke sivilsamfunnet, i større grad enn andre land fra starten av vært framdrevet og regulert av politiske og statsbyråkratiske initiativ (se kap. 6).

Foucaults regjeringbegrep har blitt anvendt og videreutviklet av en rekke samfunnsforskere, og gitt en inspirasjon til å gå empirisk til verks framfor å studere makt som en allmenngyldig filosofisk størrelse (se f.eks. Gordon 1991, Neumann og Sending 2003b, Rose 1999, 2007). George Pavlich er en sosiolog som har benyttet Foucaults regjeringsperspektiv i en studie av sivil megling (community mediation) i Britisk Columbia, Canada (1996), og senere i en kritikk av GP-diskursens postulerte *alternativ* til strafferetten (2005)³⁴. Selv om sivil megling (heretter kun megling) er utviklet ”utenfor staten”, hevder Pavlich at det er en maktform der både lover (suverenitet), disiplinær makt og selvets teknikker (regjering) samvirker på en kompleks måte som bidrar til å styrke staten. Mer spesifikt argumenterer Pavlich (1996) for at megling kan forstås som en form for hyrde-makt der deltagerne i et ”sekulært skriftemål” blir normalisert som ansvarlige, rasjonelle og fredelige individer under meglerens overvåkende blick. Her blir sivile konfliktparter invitert til å ”skrifte” overfor megleren intime detaljer om et gitt brudd på sivilsamfunnets ro og orden. Megleren bidrar til å forme partenes narrativer og etiske selv-arbeid gjennom å oppfordre til selvransakelse, erkjennelse, empati og

³⁴ Jamfør tidligere kommentar (kap. 1) om at sivil megling, megling mellom offer og gjerningsperson i straffesaker (victim-offender mediation), skriptbaserte stormøter (conferencing), fredssirkel, sannhetskommisjoner mv. i løpet av 2000-tallet ble innskrevet under paraplybegrepet *restorative justice* (gjenopprettende prosesser). For mer om den norske og internasjonale GP-diskursen, se kapittel 6.

forsoning. Framfor å være en nøytral tredjepart som hjelper partene til å formulere sannheten, hevder Pavlich at meglere utgjør en lokal autoritet – en ”hyrde” – som ved hjelp av en rekke terapeutiske teknikker ”tar imot” og bearbeider partenes tilståelser overfor deres egne ”indre dommer”, i retning av forsoning. Mens gjerningspersonen er avhengig av offeret for å kunne ”skrifte”, er offeret avhengig av å se gjerningspersonen som et medmenneske, framfor som et monster, for å kunne gå videre i livet (jfr. eksemplene i kap. 1). Kvaliteten på partenes innrømmelser blir dermed proporsjonal med deres gjensidige ”frelse” og forsoning, enten med hendelsen i seg selv eller også motparten. Ifølge Pavlich er derfor meglere å forstå som en form for regjering og hyrdemakt som produserer føyelige individer (non-disputing individual selves), der deltagerne selv tar ansvar for ikke-voldelig konflikthåndtering i tråd med samfunnets etablerte normer og lover. Dermed forebygges også eskaleringen av potensielt destabiliserende samfunnskonflikter uten at eventuelle strukturelle former for urettferdighet og undertrykkelse, som kan ha generert konflikten i utgangspunktet, blir adressert. Som effekt konsolideres dermed også legitimiteten ved den brutte samfunnsnormen eller loven. Pavlich konkluderer med at sivil meglere er en effektiv form for indirekte styring av subjekter, som på en usynlig måte minimerer motstanden mot statsmakt og samtidig maksimerer den regulerende effekten (1996). Andrew Woolford og Robert Ratner (2010) har en liknende analyse av GP (restorative justice) der konfliktparter i meglere blir oppfordret til å omfavne spesifikke subjektive identiteter som fredelige, ansvarlige individer. Både ved hjelp av disiplin, men også selvets teknikker, understreker de at det i GP induseres mekanismer for selvregulering slik at deltagerne også *i forlengelse av meglingsprosessen* blir aktive i å overvåke sin egen videre oppførelse i tråd med samfunnets normer (internalisering av ”panoptikonet”). GP bidrar dermed, ifølge Woolford og Ratner, til å individualisere samfunnskonflikter og reprodusere status quo. I 2005 lanserte Pavlich det han kaller *imitasjonsparadokset* (the imitator paradox) ved GP-diskursens ambisjon om å bli et alternativ til den etablerte strafferetten. Pavlich spør hvordan GP kan imøtekomme noen betydelig sosial endring, som et reelt alternativ, så lenge GP ”imiterer” strafferetten ved å ta utgangspunkt i den samme kontekstuelle definisjonen av rett og galt? Pavlich argumenterer for at så lenge GP søker å reparere skadene av *kriminalitet* ved å ansvarliggjøre *gjerningspersoner*, restituere *ofre* og gjenopprette *sivilsamfunnet* (community) – dvs. ved å bruke sentrale begreper fra strafferetten – så reproduseres også statsmakten i form av styring på avstand/regjering (Pavlich 2005). For å kunne være et reelt alternativ, hevder Pavlich at GP ikke kan være forankret i statlig lov og organisering; GP må unngå å individualisere konflikter; den gjenopprettende prosessen må ikke overse maktforskjeller mellom konfliktpartene og heller

ikke styre dem mot konsensus eller underkjennelse av forskjeller; det primære formålet kan ikke være ro og orden i lokalsamfunnet, GP bør heller sikte mot mer grunnleggende sosiale endringer; og GP må ikke baseres på teknokratiske metoder for å måle suksess, dvs. måling av effektivitet i statistiske termer. Pavlich hevder altså at så lenge GP er ”diktert” av en straffereettslig diskurs, er det derfor ikke mulig for GP-diskursen å representere noe alternativ.

Foucaults regjeringperspektiv, og forståelsen av meglings/GP som en form for myndemakt med desentralisert selvstyring, er relevant også i min tilnærming til konfliktråd og GP i Norge. Hvorvidt – og i tilfelle hvordan – GP og konfliktråd kan forstås som ledd i en økt ”regjerifisering” av staten med tilhørende individualisering, indirekte styring og kontroll, forblir imidlertid et empirisk spørsmål. Selv om det ut fra et teoretisk ståsted kan virke åpenbart at GP, på tross av formålet om å styrke ’sivilsamfunnet’, i realiteten utgjør en utvidelse av statsmakt i form av indirekte styring, vil jeg hevde at det er viktig å få fram konkrete empiriske beskrivelser som kan bidra til å nyansere og utfordre forståelsen av den pågående dynamikken mellom statsmakt og individualisering i dagens Norge. Som jeg vil komme nærmere inn på, vil jeg dessuten hevde at foucauldianske tilnærminger til GP – som Pavlich, Woolford og Ratner gir gode eksempler på – overser et viktig aspekt ved GP, nemlig det transformative aspektet ved selve den dialogiske prosessen. Selv om det kan spores visse paralleller mellom det pastorale skriftemål og meglingsprosessen, er det, som jeg vil vise, en avgjørende forskjell når det kommer til konfliktpartenes dialogiske møte der de står i en bestemt avhengighetsrelasjon (kap. 3, 7-8, 11).

Videre er det som antydnet over visse særtrekk ved den nordiske velferdsstaten som er interessante å utforske gjennom denne empirien innenfor ’den nyliberale situasjon’. Den nordiske, og spesielt den norske, velferdsstaten er preget av et sterkt likhetsideal, både i selvforståelsen blant majoriteten av befolkningen, i politikk og arbeidsliv (Gullestad 1996, Lien, Lidén, og Vike 2001, Rugkåsa 2012, Vike 2004). En viktig årsak til at dette står spesielt sterkt i Norge er det relative fraværet av tidligere former for aristokrati, sammenliknet med andre nordiske og vesteuropeiske stater (ibid.). John Barnes’ (1954) kjente hypotese er at den demokratiske offentligheten i Norden tidlig var preget av horisontal, symmetrisk gjensidighet i sosiale nettverk, og at disse var formet av systematiske forsøk på å forhindre institusjonalisering av personlig avhengighet (fra livegenskap til markedsavhengighet). Framveksten av velferdsstaten i Norden har dermed vært preget av en sterk tillit både mellom ”folk flest” (horisontalt) og til politikere og statsbyråkrater som forvaltere av denne velferden

(vertikalt) (Halvorsen og Stjernø 2008). Dette er interessant i relasjon til den nevnte tiltroen til ”folkevettet” som GP representerer generelt, og den spesifikke implementeringen av GP i den norske konfliktrådsmodellen med lekmeglere fra det brede lag av befolkningen. Lekordningen skal nettopp sikre partenes eget ”eierskap” til prosessen, og sørge for at samtalen foregår mellom ”likemenn” (jfr. kap. 6 og 8).

På tross av et nært samspill mellom grasrot og elite i framveksten av velferdsstaten, der eliten representerer og i en viss grad utgjør ”folket”, har imidlertid likhetstankegangen (forstått som ”sameness”) den bakside at ”noen er likere enn andre”, altså et smalt normalitetsbegrep med eksklusjon som konsekvens for de som ikke passer innenfor eller lar seg normalisere. I den velferdsambisiøse norske stat har likhetsidealet ledet til en rekke siviliseringsprosjekter som i praksis representerer normalisering og homogenisering som strategi for inklusjon (Lien, Lidén, og Vike 2001, Rugkåsa 2012)³⁵. Som Vike påpeker er det et nordisk paradoks at velferdsstaten er tuftet på et radikalt toleranseideal ”samtidig som dens praktiske omsorgsideal ofte forutsetter, eller i sin konsekvens skaper, homogenitet” (Vike 1995, 535). Rugkåsa understreker denne sammenhengen mellom velferd og sivilisering: ”Jo mer velferdsambisiøs og tjenesteintensiv en stat er, desto mer markerte blir grensene for hva som defineres som normalt, og desto mer inngripende blir normaliserings- og siviliseringsprosessen” (Rugkåsa 2012, 181). I denne sammenheng kan konfliktråd og GP forstås som et ledd i et siviliseringsprosjekt av borgerne gjennom å tilby konfliktløsning tuftet på konsensus og selvstyring. Jeg har for eksempel hørt enkelte informanter si at GP er en måte å lære innvandrere (norsk) demokrati på. Samtidig springer GP-ideologien som beskrevet i kapittel 1 ut av en profesjonskritisk holdning, altså en svekket tillit til at solidariteten i samfunnet kan eller bør være statsdrevet, slik bl.a. Trägårdh (1997) påpeker i stor grad er tilfelle i Norden. I en norsk velferdsstatlig sammenheng står dermed GP i en spenning mellom statlig inngripen og sivilisering på den ene siden (gjennom indirekte styring), og en skepsis til profesjonelle tjenesteytere og statsmakt som garantist for individuell frihet og samfunnsmessig solidaritet på den andre (f.eks. profesjonaliseringen av konfliktråd som statlig institusjon. Jfr. kap. 6 og 9).

³⁵ I min hovedfagsoppgave i sosialantropologi undersøkte jeg hvordan likhetsideologien også får utslag i teknokratiske normaliseringsstrategier for inklusjon av talehemmede. Ett av funnene var at det politiske rasjonale knyttet til likehetstankegang, med tilhørende normaliseringsstrategi, innskrives og naturaliseres i teknisk design og rehabiliteringsdiskurs – og brukernes livsverden – altså et område utenfor ’staten og det politiske’. I sin konsekvens kan en slik strategi lede til eksklusjon gjennom å sette en ”smal” sosioteknisk normal som i alle fall er uopnåelig for enkelte, og kanskje heller ikke ønskelig fra et brukerperspektiv. Dette utelukker imidlertid ikke taktisk motstand og forhandlinger fra et brukerståsted med utgangspunkt i det Foucault kaller *undervunget viten*. Over tid har en slik form for opposisjon potensial til å endre hegemoniske sosiotekniske koder og normalitetsstandarder (Foss 2002a, b).

Den nyliberale utfordring: Individ og velferd under press

Rose og Miller (1992) har brukt Foucaults regjeringperspektiv til å undersøke endringer i politisk rasjonalitet fra liberalisme via velferdsstat til nyliberalisme. Dette gir også et bakteppe for å forstå pågående tendenser i den norske velferdsstat og framveksten av gjenopprettende prosesser (GP). Forfatterne definerer politisk rasjonalitet som bestående av henholdsvis moral, forklaringer (epistemologi) og vokabular: "Political rationalities, that is to say, are morally coloured, grounded upon knowledge, and made thinkable through language" (Rose og Miller 1992, 179). Som Foucault påpekte hviler det *liberalistiske* styresett på å identifisere områder utenfor politikken (og "staten"), og styre dem uten å ødelegge deres eksistens eller autonomi ved innføring av ulike former for avstands- og selvstyring. Rose og Miller understreker at ekspertenes rolle i det liberale paradigmet er avgjørende gjennom at de hjelper individene til selvstyring, der personlige valg harmoniseres med myndighetenes mål (ibid., 188). Den beskrevne "regjerifiseringen" av staten, gjennom kooptering av ressurser som staten ikke kontrollerer direkte, er imidlertid et umulig prosjekt å fullende, ifølge Rose og Miller: "Government is a congenitally failing operation: the sublime image of a perfect regulatory machine is internal to the mind of the programmers. The world of programmes is heterogeneous, and rivalrous" (ibid., 190).

Framveksten av *velferdsstatene* forklarer Rose og Miller som statlige forsøk på å motvirke økonomiske konjunktursvingninger gjennom å kople de skattemessige, kalkulative og byråkratiske kapasitetene i statsapparatet (f.eks. The New Deal etter mellomkrigstidas økonomiske krise). Den politiske rasjonaliteten til grunn for velferdsstatene, *velferds-optimisme*, står med andre ord for en politisk optimisme ved å sammenstille sosiale og økonomiske mål, slik vi også kjenner det fra etterkrigstidas Norge med Gerhardsen-regjeringens planøkonomi (Sørhaug 2003, Vike 2004)³⁶. *Nyliberalismen* oppstod videre som en reaksjon på at velferdsstatene gradvis tilbød mer omfattende og avanserte tjenester (forsterket av ny teknologi samt framveksten av en rekke nye profesjoner og interesseorganisasjoner), og dermed også ble svært mye dyrere. Politikerne måtte forsøke å begrense utgiftene og sette et akseptabelt tak. Som politisk rasjonalitet viser Rose og Miller hvordan nyliberalismen bryter med keynesiansk velferdsoptimisme med hensyn til henholdsvis moral, forklaringer og vokabular: Den nyliberale *moralismen* går til angrep på velferdsstatens angivelige "arroganse" knyttet til overbelastning og overstyring: Store, tunge velferdsstater er

³⁶ Jeg bruker heretter *velferdsoptimisme* som oversettelse av Rose og Millers begrep *welfarism*, om den politiske rasjonalitet til grunn for velferdsstatene. Dette norske begrepet benytter også Rugkåsa i sitt arbeid om politisk rasjonalitet i velferdsstaten (2010, 2012).

ikke bare ineffektive, men også ”ondartede”. Dette *forklares* med at velferdens byråkrati skaper sin egen dynamikk og selvopprettholdelse. Dette er ”skadelig” fordi det skaper avhengighet og passiviserer borgerne. Markedet er en bedre løsning fordi det velger de beste vinnerne og sørger for mer effektive løsninger. Markedets ”naturlige seleksjon” forklares som den naturlige og eneste logiske orden. *Ordbruken* er tuftet på at markedet skal erstatte statlig planlegging. Økonomisk entreprenørskap, med maksimering av egen profitt, er både legitimt og mest effektivt. Dette vil erstatte velferdsmottagernes antatte passivitet og avhengighet. Som også antydnet over, understreker Rose og Miller (1992, 200-201) at den nyliberale vending har utløst en reformbølge gjerne omtalt som New Public Management/ny offentlig styring. Denne står kort sagt for en tilbaketrekning av velferdsstaten med deregulering og privatisering tuftet på konkurranseutsetting og økonomisk effektivitet. Mens borgeren innenfor en velferdsoptimistisk politisk rasjonalitet har rettigheter og plikter i kraft av å være del av et kollektiv, så vektlegger den nyliberale rasjonalitet et mer ”aktivt borgerskap” der det legges til rette for at individet selv maksimerer egen livskvalitet. Med andre ord, individer styres indirekte gjennom sin frihet til å velge og handle som autonome, selvregulerende subjekter. Nyliberalismen representerer dermed en intensivering av den beskrevne ”regjerifisering” av staten som startet med liberalismen (Foucault 2001 [1978]). Cunneen og White (2002) illustrerer denne trenden gjennom en tilsvarende utvikling i håndteringen av ungdomskriminalitet: “While a ‘justice’ approach to juvenile justice is “*something that is done to you*”, a ‘welfare’ approach is “*something that is done for you*”. ‘Restorative justice’ is “*something that is done by you*”” (2002, 358-360). Om ikke GP (restorative justice) er direkte utsprunget av en nyliberal ideologisk diskurs (markedsløsninger), er det en del som tyder på at det blir tatt til inntekt for og forsterket av nettopp denne (jfr. kapittel 6 og 9).

I Norden står velferdsstaten fortsatt sterkt av ovennevnte historiske grunner sammenliknet med mindre velferdsambisiøse stater, som dessuten i større grad er preget av økonomisk resesjon (se f.eks. Muehlebach 2011, Varoufakis 2015). Mens politiske partier i posisjon henter legitimitet ved å imøtekomme befolkningens forventede rett til velferdstjenester, fungerer de tjenesteytende instansene nærmest som ”advokater” på vegne av sine brukere (Vike 2012). De profesjonelle tjenesteyterne har altså gjerne en egeninteresse av å imøtekomme brukernes rettigheter, og samtidig et mindre presserende ansvar for kostnadene. Vike understreker imidlertid at den universalistisk orienterte velferdspolitikken i Norge og Norden hviler på en utopi da den nærmest er grenseløs i sin iboende tendens til å utvide sitt virkeområde (Vike et al. 2002, Vike 2004, 2012). Dette spennet mellom velferdsstatens iboende grenseløshet og politiske forsøk på å sette ”akseptable tak” har utløst en rekke

interessekonflikter internt i ”staten”, med en påfølgende reformbølge i tråd med prinsipper for *ny offentlig* styring – med mål om mer velferd for skattepengene. Her oppstår det en egen reformdynamikk der én reform har en tendens til å utløse den neste (Sørhaug 2003, Vike 2004). Troen på at markedsbaserte reformer kan styrke velferden er altså i høy grad på fremmarsj også i Norden. Den norske velferdsstaten er med andre ord under et konstant press der grensene for inklusjon/eksklusjon flytter seg hele tiden. I kriminalpolitikken ser vi også effekter av denne dynamikken (Vike 2004, 45). For eksempel sa tidligere justisminister Storberget at “*domstolene forteller om at det er krise i domstolene, og de må ha mer penger*”³⁷. I dette bildet er konfliktråd og kriminalitetsforebyggende GP et velkomment supplement i den grad det kan avlaste strafferettssystemet på en kostnadseffektiv måte. Jamfør politimannen i kapittel 1 som mente at GP er god samfunnsøkonomi. Videre står GP, som antydnet over, for en form ‘aktivt borgerskap’ der borgene blir engasjert i å utføre og overvåke egen justis, og er således et ekko av det nyliberale etos. Det er altså disse grenseforflytningene i velferdsstaten jeg søker å utforske empirisk i denne avhandlingen i lys av den ‘reform’ som GP representerer innenfor den nyliberale utfordring.

Neumann og Sending (2003, 2003a) konkluderer med at det er tre grunner til at nyliberalismens intensiverte *regjering* fører til et samfunn med en mer uutholdelig makt-konstellasjon enn under det liberale regimet. For det første forutsetter styring på avstand *internalisering*, noe som følgelig setter økte krav til hver og enkelt for selvstyring. Med referanse til Barry Hindess (1996), Thorolf Krüger og Tom Are Trippestad (2003) påpeker Neumann (2003, 41) at dette setter et enormt press på *selvet*, noe som kan lede til narsissisme og passivitet. Regjering leder følgelig også til eksklusjon for de som ikke lar seg individualisere, ansvarliggjøre og normalisere³⁸. GP kan nettopp forstås som forsøk på normalisering (gjennom selvregulering) av borgere som har kommet på kant med samfunnets normer og lover. Det er således et interessant empirisk spørsmål hvordan deltagerne opplever slike prosesser, sett opp mot de tilgjengelige alternativer. Hvorvidt blir deltagerne i GP

³⁷ På KRÅD-konferansen 2009.

³⁸ I perioden 2010-2014 gjorde NOVA en landsdekkende undersøkelse av ungdoms levekår (totalt 186.000 personer på ungdoms- og videregående skole). På tross av variasjoner knyttet til alder, kjønn og geografi er tendensen klar til sammenlikning med forrige generasjons ungdom: Oppsiden er den store majoritet av godt normaliserte, inkluderte unge mennesker med lite ungdomskriminalitet, stor grad av framtidsoptimisme, mindre rusbruk, lavere dropoutrater og bedre relasjoner til både jevnaldrende og foreldregenerasjon. Nedsiden er 1) større ”fällhøyde” for de som faller utenfor, dvs. eksklusjon, inkludert langvarige psykiske helseproblemer, og 2) majoriteten av de ”velnormaliserte, selvregjerlige” erfarer et stort prestasjonspress, noe som også gir utslag i psykisk uhelse. Den seneste rapporten understreker imidlertid at de psykiske helseproblemene er adskillig større blant de som opplever eksklusjon fra skole og andre mestringsarenaer enn blant majoriteten av de velintegrerte og ”velnormaliserte” ungdommene (NOVA 2015).

inkludert i velferdsstaten gjennom normalisering og selvstyring? Og hva med de ”uregjerlige” som ikke lar seg normalisere på denne måten?

For det andre framstår nyliberalismen som en ”naturlig” samfunnsorden, noe Neumann og Sending understreker både er ahistorisk og direkte feilaktig (2003a). I den grad regjering framstår som naturlig, tilsløres dermed også den makten som opererer i den nyliberale ideologiske diskurs. Et av mine formål med denne studien er nettopp å kaste lys på den uartikulerte makten som opererer i GP og konfliktråd, siden kritikk i denne sammenheng er å forstå som ’produktivt’³⁹. Konfliktrådet tilbyr *frivillig* megling mellom *sivile* parter, tilrettelagt av *upartiske* lekmeglere fra sivilsamfunnet selv på konfliktrådets *nøytrale* arena for at partene selv skal beholde *eierskapet* i egne konflikter (kap. 1, 6 og 9). Denne ordbruken er i tråd med et nyliberalt vokabular om demokratisering og liberalisering, og leder fokuset bort fra den (stats)makten som opererer i disse prosessene.

Til slutt påpeker Neumann og Sending (2003, 2003a) at mens regjering som liberal maktform hadde *befolkningen* som styringsobjekt (med samfunnet som styringsutfordring og ’totalitet’) har regjeringsrepertoaret i den nyliberale situasjon blitt utvidet til å inkludere *individet* som styringsobjekt (med menneskeheten som styringsutfordring). I det globaliserte, internasjonaliserte nyliberale samfunn, hvor de statlige skillelinjer blir mindre entydige, melder dermed spørsmålet seg hvilken politisk ramme ’nyliberal regjering’ utspilles innenfor, når det ikke foreligger noen (overstatlig) *government*? Dette er bakgrunnen for Neumann og Sendings spørsmål om bevegelsen fra samfunnet til menneskeheten som styringsutfordring (2003, 2003b). Forfatterne understreker at globaliseringen under nyliberalismen har ledet til at antallet forbilder for selvskaping øker radikalt. Når grensene relativiseres oppstår det hybride former med en, i prinsippet, uendelig variasjonskombinasjon. Samtidig med mangfold gir nyliberalismen grunnlag for at regjering blir universalisert, og dermed også homogenisert: Siden styring på avstand forutsetter en uavhengighet av staten – ellers er det ikke mulig å styre i retning av mindre statlig inngripen – er nedslagsfeltet for regjering potensielt ubegrenset. Paradoksalt nok fører dermed universaliseringen av denne historisk spesifikke maktformen, ifølge Neumann og Sending, til at regjering både brer seg lengre innover i det norske velferdssamfunnets innerste krok og sjel, og samtidig utover til ”stadig nye deler av

³⁹ Selv om Foucault var høyst kritisk til den ekskluderende effekten av regjering var han heller ikke udelte negativ til mindre statlig styring og mer selvstyring og selvskaping, i alle fall så lenge man evner å utøve en løpende kritikk som holder den politiske rasjonalitetens overdrevne makt på avstand. Ifølge Foucault er altså makt produktiv, inngår i alle sosiale relasjoner, og er derfor et uunngåelig og nødvendig sosialt fenomen (Foucault 1997). Alle maktkonstellasjoner har dermed også sine omkostninger. Neumann understreker at den kritiske samfunnsforskerens oppgave derfor er å avkle denne makten, uten å måtte komme med et alternativ, og uten å akseptere anklager om nihilisme. Kritikk av maktens hemmende og ekskluderende effekter betyr imidlertid ikke at man nødvendigvis fordømmer selve samfunnskonstellasjonen i seg selv (Neumann 2003, 40-41).

verden på en måte som undergraver tallrike forskjellige leveverdener. Regjering er i så henseende ikke bare frihetens fanebærer, den er også mangfoldets fiende” (2003a, 254).

Regjeringslitteraturen tegner et temmelig dystert samtidssbilde der både velferdsstaten, individet og det kulturelle mangfoldet er under et betydelig press. Som Thomas Hylland Eriksen (2003) påpeker har den nyliberale intensivering av regjering også ført til at flere toneangivende samtidanalyser har erstattet tidligere durkheimiske perspektiver på *stabilitet, kontinuitet og struktur* med tendenser til *flyt og prosess*, f.eks. ”disembedding” (Giddens 1990), ”ambivalence” (Bauman 1991, 1997), ”flexibility” (Sennett 1998), ”partial connections” (Strathern 2004), samt Deleuze og Guattaris begreper ”rhizome” og ”multiplicity” (2004 [1980]). Eriksen innvender imidlertid at enkelte av disse samtidsdiagnosene kan være overdrevet i en pessimisme knyttet til at kulturbegrepet av mange har blitt ”erklært dødt og maktesløst”, og ”at det sosiale ligger på dødsleiet” (2003, 81). F.eks. hevder filosofen Giorgio Agamben, i likhet med Deleuze (2006), at det nyliberale paradigmet har ledet til en generalisert krise med svært drastiske samfunnsendringer i mange land (Agamben 2005, 2014). Agamben argumenterer for at samfunnet ikke bare har opphørt å være demokratisk, men også at grunnlaget for konstruksjonen av en sosial identitet som grunnlag for politisk handling er under et betydelig press⁴⁰. Eriksens kritikk, som riktignok ikke er spesielt rettet mot Agamben, er tuftet på at fokuset i en del av studiene av globalisert flyt, fragmentering og homogenisering i stor grad har vært rettet mot de nivåer og delsystemer der

⁴⁰ I ”The State of Exception” har unntakstilstand blitt en normalisert tilstand, hevder Agamben (2005), der suverene lover settes til side i en form for juridisk ”ingenmannsland”, samtidig som makten bak lovene opprettholdes (ref. Foucaults *suveren*, 2001). Agamben forklarer denne samfunnsutviklingen som en overgang fra ”politics to policing” i det han betegner som framveksten av *sikkerhetsstaten*, tilsvarende Deleuzes *kontroll-samfunn*. Ifølge både Agamben og Deleuze blir skillet her mellom privat og offentlig, handling og passivitet, uklart og sammenvevet. Agamben beskriver dette skiftet som en overgang fra å forhindre problemer (f.eks. sult eller kriminalitet) til å håndtere konsekvensene når de først har oppstått. Et uttrykk for dette finner Agamben i et sitat av en italiensk politimann etter 2001-opprørene i Genova: ”The government did not want for the police to maintain order but for it to manage disorder” (Agamben 2014, 6). Årsaken til denne endringen i styresett er at det både er enklere, billigere og tryggere å håndtere konsekvensene (som en pilot i hardt vær), enn å regulere årsakene. Agamben understreker at den personlige frihet blir underkastet den statlige sikkerhet i en dialektikk som binder terrorisme og stat i en endeløs ond sirkel. Denne dynamikken er understøttet av sikkerhetsteknologien: Teknologier som først ble utviklet for å kontrollere kriminelle har blitt utvidet til å gjelde alle, f.eks. videoovervåking av offentlige og private rom, overvåking av massedata fra internett og mobiltelefoni, DNA-, fingeravtrykk- og iris-registrering av befolkningen (Agamben 2014). Også i norske medier verserer det stadig diskusjoner om overvåking av internett og sosiale medier, såkalt massedata, for å identifisere potensielle terrorister og kriminelle. F.eks. meldte Aftenposten (21.09 2014) at ”Politiet og Forsvaret kan ta kontroll over mobilnettet”, uten at befolkningen vet om det. Datatilsynet svarte at dette er et alvorlig inngrep siden metoden ikke bare rammer kriminelle, men også uskyldige enkeltpersoner. Videre har Politiets sikkerhetstjeneste (PST) ytret ønske om lovendringer som gir politiet hjemler til å lagre såkalte stordata over tid, samt at Norge bør sette EUs datalagringsdirektiv ut i livet. Kritikerne mener imidlertid at PSTs forslag strider mot grunnleggende personvernprinsipper (Aftenposten 24.08.14). Se Amy Swiffen (2010) for en nærmere diskusjon av Agambens kritikk og hans innspill til alternative politiske formasjoner.

endringene har vært mest påfallende. Dermed står man i fare for å miste av syne dagliglivets mer ”trege” sosiomaterielle felt som reproducerer avgrensede sosiale virkeligheter på en relativt stabil måte. Videre understreker Neumann (2003) at en utfordring for regjeringslitteraturen er å studere regjering både fra innsiden og utsiden av statens perspektiv, dvs. at man undersøker selvskapning, eller persondannelse, også fra subjektets eget perspektiv og ikke kun fra ”statens” ståsted⁴¹. Dette vil jeg forsøke å imøtekomme ved å benytte perspektiver på personkonstruksjon fra George H. Mead (1934) og Charles Taylor (1985, 1989), samt Lisette Josephides antropologiske anvendelse (2008, jfr. kap. 3, 5 og 11). Disse tilnærmingene inntar nettopp subjektets ’eget perspektiv’ i hverdagens ”trege felt”. Videre vil jeg i kapittel 7 med utgangspunkt i Victor Turnes prosessforståelse (1974) av sosiale drama og Gregory Batesons systemperspektiv (1978) nærme meg den gjenopprettende prosessen ”innenfra” – og i kontrast til *statens* perspektiv. Formålet her er å abstrahere fram visse generelle egenskaper ved GP, som grunnlag for den videre analysen av statsmakt.

Fra regjering til korporativ statsmakt: Kontrollsamfunnet i frammarsj?

Regjeringskritikken av den (ny)liberale situasjon, GP-diskursen inkludert, reiser et mer overordna spørsmål om forholdet mellom ”system” og opposisjon, makt og motstand, og hvorvidt systemet koopterer motstand i en reproduksjon av status quo⁴². Som inntak til å forstå i hvilken grad GP-diskursen representerer en opposisjon eller koopsjon mht. nevnte spørsmål om desentralisert kontroll og individualisering, vil jeg ta utgangspunkt i Deleuzes videreføring av Foucaults regjeringskritikk, samt Bruce Kapferers antropologiske operasjonalisering av dette perspektivet. Jeg gjør dette som et supplement til regjeringsperspektivet, for å få en dypere forståelse av den spesifikke institusjonaliseringen av GP i Norge i form av konfliktråd.

Deleuze og hans kompanjong Guattari har i en årrekke hatt et litt annet og et komplementerende prosjekt til Foucaults genealogiske tilnærming til samtidens makt-konstellasjoner i det som kan kalles en horisontal genealogi, eller snarere en *antigenealogi* (2002 [1972], 2004 [1980]). Deleuze og Guattari er også opptatt av maktkritikk, og søker å

⁴¹ Selvets teknikker sett fra subjektets eget ståsted stod også sentralt i Foucaults senere arbeider om etikk og moral (Foucault 1997), etter at han i sin tidligere karriere fokuserte på makten sett fra et statsperspektiv (se f.eks. Foucault 1989, 1999).

⁴² For eksempel har kriminolog Thomas Mathiesen vist hvordan kritikker av fengselsstraff, og forsøket på å innføre alternativer, ofte har blitt absorbert og transformert for å imøtekomme en utvidelse av fengselsinstitusjonene. Mathiesen argumenterer for at dette er en velkjent strategi fra det etablerte systemets ståsted, gjennom å innføre en ”ny orden” som mykner opp kritikken, men likevel uten strukturelt å endre systemet (Mathiesen 1974, 2007).

komme til livs selve den *tenkningen* som, sterkt forenklet, reproducerer undertrykkelse i en kapitalistisk verdensorden⁴³. Deleuze og Guattari ønsker å bidra til en 'pragmatisk filosofi', som en "verktøykasse" av begreper som *nomadetenkning*, *schizoanalyse*, *mikropolitikk*, *immanens* (vs. transcendens), *fluktlinjer* og *multiplisiteter*, som kan gi et potensial – slik en vektstang kan gi energi til å løfte noe (2004 [1980]). I en senere, kortere tekst går imidlertid Deleuze i dialog med og utvider Foucaults regjeringsskritikk. I forlengelse av den (ny)liberale regjering argumenterer Deleuze (2006 [1992]) for at de tidligere nasjonalstatene er under press som følge av den nevnte liberaliseringen av økonomien, der den tradisjonelle statsmakten mister autonomi fordi de etablerte kontrollmekanismene ikke lenger greier å regulere effektene av den transnasjonale økonomien⁴⁴. Dette mener Deleuze har lagt grunnlag for en ny type statsformasjon som han kaller *korporative stater* eller *kontrollsamfunn*. Inspirert av William S. Burroughs' *The Limits of Control* (1978) beskriver Deleuze overgangen fra Foucaults disipliner til frittflytende kontroll som en overgang fra "mold" (støpeskje) til "modulation, like a self-deforming cast that will continuously change from one moment to the other, or like a sieve whose mesh will transmute from point to point" (Deleuze 2006 [1992], 36). I kontrollsamfunnet hevder Deleuze at *korporasjonen* har erstattet *fengselet* som rådende modell og metafor, der økonomien har blitt ontologisk grunnleggende for organiseringen av både det sosiale og det politiske. Kjentetegnet for den korporative stat, hevder han, er at de tidligere lukkede, 'disiplinære' institusjoner åpnes opp for private aktører i prosesser som desentraliserer, deregulerer og privatiserer statsmakt. Dette er i tråd med tidligere justisminister Storbergets uttalelse over, om at kriminalomsorgens (disiplinære) institusjoner bør åpnes opp for desentralisering og privatisering i form av gjenopprettende prosesser (GP). Kort sagt har, ifølge Deleuze, de dynamikkene som tidligere truet de gamle kontrollinstitusjoner blitt kooptert av "staten" for å utøve kontroll. Denne korporative desentraliseringen leder følgelig til at statsmakt blir mindre synlig, mens grensene mellom private og statlige aktører viskes ut. Så langt er kontrollperspektivet langt på vei i tråd med Foucaults regjeringssbegrep,

⁴³ Inspirert av Nietzsche lanserte de i "Anti-Ødipus: Kapitalisme og schizofreni" det de kaller *schizoanalysen* i en kritikk av Freuds tilskrivelse av begjæret (libidoet) til familiens sfære (Deleuze og Guattari 2002 [1972]). Parallelt med Marx' kritikk av den politiske økonomi lager Deleuze og Guattari en kritikk av den "libidinale økonomi" der de søker å flytte begjæret ut igjen fra familiens sfære (ibid. 288-322). Dette er starten på det de kaller en antifascistisk, antihierarkisk og antibinær utforskning av de tankeformer som reproducerer kapitalismens undertrykkelsesapparat. I forordet skriver Foucault at boka hanskes med tre motstandere: "1. De politiske asketene, teori-terroristene, de som ønsker å bevare den politiske diskursens rene orden, samt sannhetsfunksjonærer og revolusjonsbyråkrater. 2. Ynkkelige begjærsteknikere, psykoanalytikere og semiotikere som vil legge alt under strukturens og mangelens binære lov. 3. Fascismen, også den i oss alle som får oss til å elske makt, og begjære det som utbytter oss" (2002 [1972], xiv). Boka er således et oppgjør både med psykoanalysen og (semiotisk) strukturalisme, og har gitt betydelig inspirasjon til senere poststrukturalistisk tenkning (Stene-Johansen og Myklebust 2002), også innenfor antropologien (se f.eks. Latour 1987, 2006).

⁴⁴ Her kan den økonomiske krisen i Hellas fungere som et ytterliggående eksempel (Varoufakis 2015).

bortsett fra at *kontroll(er)* gir et noe annet fokus enn fjern- og selvstyring ved konstituering av autonome, ”frie” individer med en gitt moralitet.

Et hovedpoeng ved Deleuzes argument, som jeg opplever spesielt relevant for denne undersøkelsen, er en endring i ovennevnte relasjon mellom *individualisering* og *totalisering* i liberale stater, slik Foucault uttrykte det ved hyrdemakten: På den ene side har alle borgere en individuell ”signatur” der de utsettes for en pågående individualisering. På den andre side administreres massene gjennom kvantifiserbare størrelser som ’totalitet’, tilsvarende normaliserte grenser for inklusjon/eksklusjon. I denne korte teksten (2006), som er tuftet på Deleuze og Guattaris tidligere arbeider om *rhizomet* (se under), nøyer Deleuze seg med å påpeke at framveksten av kontrollsamfunnet har erstattet motpolene individualisering-totalisering med ett prinsipp, nemlig ”adgangskoder” (som i et passord): ”The numerical language of control is made of codes that mark access to information or reject it. We no longer find ourselves dealing with the mass/individual pair” (2006, 37)⁴⁵. Dersom vi følger Deleuzes hypotese om en oppløsning av relasjonen mellom individualisering og totalisering i kontrollsamfunnet, hvilke følger får i så fall dette for den beskrevne relasjonen mellom styringen av staten og selvet, individualisering og statsmakt? Dette vil jeg senere knytte til spørsmålet om i hvilken grad GP-diskursen representerer en motvekt til intensivert individualisering i form av tilrettelegging for et mer relasjonelt og dialogisk selv (kap. 3, 5, 11). Bruce Kapferer har anvendt Deleuzes perspektiv innenfor en antropologisk komparativ kontekst, og ser en rekke ulike fenomener, bl.a. finanskrisen, ”krigen mot terror” (med følgelig økt kontrolltoleranse), og – relevant for oss her – den generaliserte krisen i rettssystemet som også Agamben påpeker (2014), som uttrykk for at den tidligere nasjonalstatlige styringsformen er under en omfattende restrukturering (Kapferer 2010, 132): “In its corporatizing, the state is intensifying its controls over the citizenry, even as claims are being made for its democratizing and liberalizing effects” (Kapferer 2010, 143). Ifølge Kapferer er den nyliberale ideologi både et uttrykk og et middel for framveksten av den korporative stat.

⁴⁵ Deleuze gjør en svært kondensert beskrivelse av denne overgangen fra disiplin til kontroll i relasjon til endringer i ulike samfunnsområder som familien, skolen, fengselet, sykehuset, militæret, produksjon og marked, utdanning, kunst, teknologi og relasjonen mellom den rike og fattige delen av verdensbefolkningen: ”The operation of markets is now the instrument of social control and forms the impudent breed of our masters. Control is short-term and of rapid rates of turnover, but also continuous and without limit, while discipline was of long duration, infinite and discontinuous. Man is no longer man enclosed, but man in debt. It is true that capitalism has retained as a constant the extreme poverty of three-quarters of humanity, too poor for debt, too numerous for confinement: control will not only have to deal with erosions of frontiers but with the explosions within our shanty towns or ghettos” (Deleuze 2006 [1992], 37). I likhet med Neumann og Sending (2003a) ser Deleuze den samme trenden i utvidelsen av regjering i relasjonen mellom individ og samfunn til økt makt-konsentrasjon, med menneskeheten/det globale (inkludert de fattige både i tidligere kolonier og i ”gettoene”) som totalitet.

Kapferer formulerer utviklingen fra nasjonalstat til korporativ stat (kontrollsamfunn) som en utvikling fra *totalisering ved eksklusjon* til *totalisering ved inklusjon* (Kapferer 2010, 142). Mens nasjonalstaten nødvendigvis ekskluderer de ”uregjerlige” som ikke defineres innenfor ”flokkene” – de som ikke lar seg normalisere, sivilisere og individualisere – så inkluderer kontrollsamfunnet de ”masser” som tidligere truet dens eksistens. Dette er imidlertid en form for ’inkludering’ som reproducerer statsmakt og -kontroll. Denne forståelsen henger sammen med et sentralt begrepspar som Deleuze og Guattari utviklet i sine tidligere arbeider, nemlig forholdet mellom *arboreale* og *rhizomatiske* maktdynamikker (Deleuze og Guattari 2004 [1980]).

Arboreal makt står her for en hierarkisk, vertikal og lineær maktdynamikk (arbor er tre på latin) som territorialiserer, koder og binder – ofte gjennom en utpreget byråkratisk logikk. Dette er en vesentlig maktform ved nasjonalstatene, og kan således forstås i tråd med Foucaults to første maktbegreper, *suverenitet* og *disiplin*. I dette perspektivet er strafferetten en typisk arboreal maktform basert på en eksplisitt byråkratisk logikk som kodifiserer motiv og skyld ifølge et universalistisk rettferdighetsbegrep (jfr. Tilly 2006, kap. 1). I tillegg til byråkratisk kodifisering (identifisering av gjerningsperson med lovbrudd og straffeparagraf), er strafferetten tuftet på *innelukkning* (fengsling) og *territorialisering* (innenfor en gitt jurisdiksjon som reproducerer statens indre og ytre grenser). Ifølge dette perspektivet vil enhver tradisjonell, arboreal statsinstitusjon ha som hovedoppgave å kontrollere og undertrykke motkrefter som utfordrer dens kontroll slik som vold, kriminalitet og terror, men også effekter av den akselererende liberaliseringen av økonomien⁴⁶. Ifølge Deleuze (2004 [1980]) inntar slike krefter gjerne en *rhizomatisk* dynamikk (også kalt *the war-machine*), og er å forstå som et iboende potensial i enhver statsformasjon. Rhizom-metaforen kommer fra det greske *rhizōma*, som betyr en masse av røtter. I likhet med visse typer sopp og rotstrukturer (f.eks. ingefær) betegner rhizomet ifølge Deleuze maktdynamikker som er ahierarkiske og asentrerte, det vil si at de beveger seg langs en rekke nodale punkter som verken er lineært

⁴⁶ Med referanse til Polanyi ([1944] 2001) argumenterer Kapferer (2010) for at mens framveksten av nasjonalstatene sørget for å frigjøre og fetisjere *det selvregulerende marked* så skapte den samtidig sin egen opposisjon eller antitese. Ifølge Polanyi ([1944] 2001) bidrar statskreftene til å tingliggjøre markedet, samtidig som de deltar i prosesser som restrukturerer den sosiale orden slik at markedet kan utvides. Denne historiske prosessen beskriver Polanyi gjennom fire ledd: 1) Oppfinnelsen av markedet og økonomien som autonom og uavhengig av samfunnet, og kontrollert av det politiske; 2) markedet ble utvidet slik at politikken ble underordnet og kontrollert av betingelsene til økonomien og markedet; 3) dette medførte transformasjon av det politiske i seg selv, og den sosiale orden som staten kontrollerer; 4) økonomien og markedet har blitt re-forankret i samfunnet og det politiske, men på forskjellige måter fra tidligere (Polanyi [1944] 2001). Som også Deleuze (2006 [1992]) påpeker (over), hevder Kapferer (2010) at de statlige kontrollinstitusjonene dermed ikke lenger greier å kontrollere effektene av den transnasjonale økonomien. Framveksten av det transnasjonale markedet utgjorde således etter hvert et antistat-potensial.

eller hierarkisk forbundet. Rhizomet står altså i motsetning til den arboreale makten for mer åpne og uforutsigbare dynamikker, som i relasjonelle og strukturerende prosesser spres lateralt i alle retninger (Deleuze og Guattari 2004 [1980], 3-25). Dermed lar disse kreftene seg også vanskelig regulere av den arboreale statsmaktens hierarkiske og territorielle form for kontroll. Kapferer (2010) benytter Deleuze og Guattaris begrepspar til å forklare nærmere framveksten av korporative stater, eller *kontrollsamfunnet*. Generelt hevder Kapferer at krefter som organiserer seg selv mot moderne stater som regel inntar rhizomatisk form for å unngå å bli underordnet de territorielt bevarende aspektene ved den arboreale dynamikken⁴⁷. Den tradisjonelle, arboreale statskontrollen er altså et umulig prosjekt fordi den byråkratiske og institusjonelt organiserte makten ikke kan gi de som styrer staten noen komplett kontroll. Det vil alltid være en antitese som søker å unnsnippe statskontrollen, og som skaper ulike typer rivaliserende sentra (jfr. Rose og Miller 1992, over om umuligheten ved komplett indirekte kontroll).

Et sentralt moment ved perspektivet på *korporativ statsmakt* er at mens de rhizomatiske kreftene i den liberale nasjonalstaten (disiplinærsamfunnet) ble forsøkt undertrykt og kontrollert med arboreale styringsteknikker, er kjennetegnet på den *korporative stat* (kontrollsamfunnet) at enkelte av de rhizomatiske dynamikkene har blitt kooptert og implementert til å utføre kontroll- og styringsoppgaver som tidligere ble utført av statsbyråkratiske praksiser (Deleuze 2006, Kapferer 2010). I overgangen fra nasjonalstat (inkludert velferdsstaten) til korporativ stat har altså rhizomatiske dynamikker gått fra en posisjon som er mer ekstern eller perifer til statsprosesser til en posisjon som er i ”hjertet av staten”, altså *totalisering ved inklusjon* (av rhizomet). Når rhizomet kommer inn i senteret av staten oppstår det ifølge Deleuze (2004 [1980]) en *reterritorialisering*, dvs. en restrukturering og dermed en utvidelse av *regjering*. I korporative stater er med andre ord de to dynamikkene, den arboreale statsmakten og de rhizomatiske kreftene, sammenblandet, men ikke på en dialektisk måte slik Hegel og Marx beskrev historiens gang (tese, antitese, syntese). De to maktdynamikkene kan ifølge Deleuze og Guattari (2004 [1980]) og Kapferer (2010) ikke reduseres til hverandre, eller syntetiseres, siden de to kreftene ville være gjensidig utslettende (deterritorialisering) om de kom sammen på en ukontrollert måte. I korporative stats-

⁴⁷ Kapferer understreker at rhizomatiske maktformer både kan være voldelige fenomener som paramilitære organisasjoner og terroraksjoner, men også ikke-voldelige dynamikker, slik som slektskapsrelasjoner som opererer uavhengig av og på tvers av statsbyråkratiske kontrollmekanismer (f.eks. gjenforeningsstrategier for innvandring). Et annet eksempel Kapferer trekker fram er internettmediert kommunikasjon, som både blir benyttet til å understøtte arboreal statskontroll, men som også benyttes i rhizomatisk opposisjon av for eksempel urfolk som organiserer seg og bygger identiteter på tvers av territorielle stater (2010, 137).

formasjoner må dermed de rhizomatiske kreftene inkorporeres på helt bestemte og kontrollerte måter slik at de ikke kommer i konflikt med den arboreale statsdynamikken.

Det er to relaterte grunner til at jeg vil benytte perspektivet på kontrollsamfunnet som supplement til Foucaults regjeringsbegrep. For det første vil jeg argumentere for at gjenopprettende prosesser (GP) har visse rhizomatiske egenskaper i kontrast til den ”arboreale” strafferetten (kap. 9-10). Perspektivet gir dermed et inntak til å forstå nærmere den spesifikke framveksten og implementeringen av GP i Norge. Hvorvidt og eventuelt hvordan kan GP forstås som en utvidelse av *regjering* i tråd med Deleuze og Kapferers hypotese om framveksten av kontrollsamfunnet? Og hvilke følger får dette for den beskrevne relasjonen mellom ’individ og masse’, dvs. spørsmålet om totalisering gjennom inklusjon (dvs. av rhizomet) eller eksklusjon? For det andre, og i forlengelse av første punkt, vil jeg undersøke hvilke konsekvenser dette får for den persondannelse som foregår i GP. Som jeg vil komme nærmere inn på i neste kapittel kan GP forstås som å representere et alternativ, eller en opposisjon, til den individualiseringen som følger av økt regjering. Hvorvidt representerer i så fall dette en endring av status quo med hensyn til statsmakt og subjekt-konstruksjon?

Kapittel 3. Dialogens paradoks

Persondannelse i gjenopprettende prosesser

De innledende eksemplene (kap. 1) antyder at det i gjenopprettende prosesser (GP) foregår ulike typer transformasjoner av konflikter og relasjoner, der deltagerne i mange tilfeller opplever å få ny innsikt – ikke bare i den andre, men også i en selv. Det kan dermed synes som om et vesentlig aspekt ved GP er persondannelse. Videre kan den opposisjonelle GP-ideologien forstås som bærer av en personforståelse som står i motsetning til den personforståelsen som forvaltes av strafferettssystemet, og mer generelt det nyliberale regimets pågående *individualisering*. I forlengelse av det overordna perspektivet på GP som aspekt ved regjering og korporativ statsdannelse, vil jeg derfor undersøke hva slags type persondannelse som i foregår i GP, og GP-feltets selvforståelse av dette (personforståelsen).

Som tilnærming til persondannelse tar jeg utgangspunkt i filosofen Charles Taylors personteori (1985, 1989) samt Lisette Josephides' antropologiske operasjonalisering og videreutvikling av dette perspektivet (2008)⁴⁸. Ifølge Taylor har modernitetens framvekst ført til at personforståelsen gradvis har blitt *interiorisert* (interiorized), det vil si ført inn mot og inn i individet. I denne historiske prosessen har den tidligere eksistensen av det Taylor kaller *external spaces of disclosure*, gradvis blitt avskrevet som irrelevante eller irrasjonelle, og etter hvert gått tapt. Etymologisk betyr *disclosure* å åpne eller låse opp, og oversettes gjerne med å åpenbare, oppdage eller avsløre. Det er altså snakk om noen spesifikke former for sosiale eller kommunikative felt som åpenbarer og tydeliggjør sosiale relasjoner og mening. I disse feltene oppstår det, ifølge Taylor, en form for meningsfylde, der sammenhenger og sannheter framstår i sitt klareste lys. I tidligere tider, og i andre kulturer, kan disse meningsfeltene, ifølge Taylor, framstå som mangfoldige og eksterne, slik som hellige og mytiske felt. Forsøksvis vil jeg oversette Taylors begrep *external spaces of disclosure* med *sosiale felt for menings- og persondannelse*, knyttet til visse typer relasjonelle erkjennelsesprosesser.

Den gradvise *interioriseringen* av selvet i moderniteten, altså først benektelsen og så fraværet av de tidligere ytre meningsfeltene er, ifølge Taylor, grunnlaget for den mest utbredte og dominante personforståelsen i moderne samfunn, nemlig han kaller *det representative selvet* (the representative self). Dette synet ser mennesket som et fritt og autonomt individ med ansvar og individuell originalitet som en *monade*, det vil si som en enhetlig og autoritativ kilde for all meningsdannelse. Denne subjektkonstruksjonen er i tråd med ovennevnte

⁴⁸ Taylors og Josephides' perspektiver kan også forstås som en videreutvikling av George Herbert Meads universalistiske forståelse av personkonstruksjon (1934). Jfr. kap. 5 og 11 for utdyping.

beskrivelse av den pågående individualiseringen som aspekt ved regjering (kap. 2), og må således forstås som kulturspesifikk. Tord Larsen (2009, 253-279) underbygger en slik forståelse, og beskriver det moderne selvet ved at *det private indre* blir rensset fra *det offentlige ytre*⁴⁹. Larsen understreker imidlertid at denne distinksjonen mellom det private indre og offentlige ytre ikke finnes, eller i det minste blir diffus, i en rekke andre samfunn (se f.eks. Rosaldo 1980). Taylor (1989) argumenterer videre for at denne dominante, ”interioriserte” personforståelsen i vestlig kultur er falsk, det vil si at det ikke stemmer overens med hvordan persondannelse faktisk foregår, i en spesifikk forståelse av å være i løpende samtale med andre. Taylor hevder at denne kulturelle ”misforståelsen” har ledet til en type hybris og fremmedgjøring i vestlige samfunn, som undergraver forståelsen av hvordan personer konstitueres i formativ avhengighet av og med andre. Samtidig anerkjenner Taylor at det er bred bevegelse i moderne kultur og samfunn som søker å fremme en *post-interiorisert* personforståelse ”in which we could preserve the modern understanding of freedom, responsibility, individual originality, while reinstating the insights about significance and conversation which have been lost” (Taylor 1985, 278). Min arbeidshypotese er at framveksten av GP kan forstås som en motreaksjon på nevnte *interiorisering av selvet*, og nettopp som en slik bevegelse, som Taylor etterlyser, som søker å fremme en *post-interiorisert* personforståelse gjennom å etablere og institusjonalisere nye typer *felt for menings- og persondannelse* (spaces of disclosure). Dersom dette stemmer reiser det videre et spørsmål om hvorvidt GP kan forstås som en opposisjon til den pågående individualiseringen i nyliberal regjering – som fremmer av en mer dialogisk og relasjonell personforståelse – eller om dette må forstås som en koopsjon innenfor en korporativ statsdynamikk, og dermed som en utvidelse av *regjering*?

Josephides har anvendt og videreutviklet Taylors perspektiv, bl.a. i sine arbeider fra Melanesia (2008). Josephides søker å finne et transkulturelt grunnlag for forståelse av persondannelse, altså hvordan personer konstrueres universelt, uavhengig av kulturell og historisk partikulær personforståelse (2008, 2009). Det er to grunner til at jeg opplever dette perspektivet som relevant for min undersøkelse. For det første tilsier det at personer konstrueres gjennom *selv-eksternalisering*, i en bestemt forståelse av å være i samtale med andre. Disse samtalene er *offentlige*, forstått som delte. Her oppstår det et *felles fokuspunkt*

⁴⁹ Larsen (2009, 343-377) beskriver dette som en prosess der egenskaper ved selvet blir objektivert, eller tingliggjort, på måter som gir selvbevissthet og refleksivitet (distanse mellom det indre jeg og de ytre attributter), som en forutsetning for styring og kontroll.

som bringer *deg* og *meg* i en felles enhet (Taylor 1989). Ifølge både Taylor og Josephides er det kun gjennom *selv-eksternalisering* i samtale med andre at vi kan forstå oss selv, og den andre. Vi er altså avhengige av andre for i det hele tatt å ha en selvbevissthet, og være en person⁵⁰. Samtidig er selvbevissthet en forutsetning for at vi skal kunne gjenkjenne det Taylor kaller *menneskelige grunnbetydninger* eller *grunnverdier* (human significances). Disse intersubjektive grunnbetydningene er ifølge Taylor lingvistiske (språklige), men er ifølge Josephides (2008, 25) likevel ikke kun verbale. Josephides går utover Taylor når hun understreker at handling og interaksjon, forstått som kodet språk, og dermed ikkeverbale elementer, er vel så avgjørende⁵¹. Eksistensen av denne typen felt for menings- og persondanning forstås altså her som universell, mens deres uttrykksformer – altså *personforståelsen* – får ulike kulturelle uttrykk. Josephides understreker at den dominante personforståelsen i moderniteten, som Taylor kaller det *interioriserte, representerende selvet*, er et produkt av kultur. Under den kulturspesifikke ideen om det interioriserte, autonome individ konstrueres likevel også den moderne person i en kontinuerlig samtale med andre, som et relasjonelt og dialogisk selv (Josephides 2008, 32). Jeg vil benytte Taylors og Josephides' perspektiv på *selv-eksternalisering* for å undersøke hva slags type menings- og persondanning som foregår i gjenopprettende prosesser (GP). Oppsummert vil jeg ta som utgangspunkt at GP kan forstås som bærer av en mer dialogisk og relasjonelt personforståelse, som Taylor og andre mener har blitt undertrykket i moderniteten, og undersøke hvilke konsekvenser dette har for deltagerne i disse prosessene. Mer spesifikt kan dette formuleres som et spørsmål om GP-feltet tilrettelegger for en *post-interiorisert* personforståelse, og hvorvidt det kan forstås som et *social space of disclosure* i Taylors forstand. Dette spørsmålet er interessant for å gi empirisk innhold til et filosofisk og teoretisk begrep, og som en utforskning av et relativt nytt kulturelt fenomen. I lys av maktperspektivene fra Foucault (2001 [1978]) og Deleuze (2006 [1992]), jfr. kap. 2) reiser dette videre et spørsmål om det post-interioriserte, dialogiske selvet kan forstås som en opposisjon eller reproduksjon innenfor en nyliberal ideologisk diskurs. På den ene siden ser altså GP ut til å stå i en opposisjon til den pågående individualisering som følger av *regjering*. På den andre siden er det som jeg har vist mye som tyder på at GP er influert av og tatt til inntekt for en nyliberal ideologisk diskurs. Hvordan kan dette forstås med hensyn til

⁵⁰ Det er flere antropologer og samfunnsforskere som har liknende forståelser av *selvet som distribuert* og konstituert i relasjon og dialog, i motsetning til modernitetsforståelsen av det autonome, ”interioriserte” individ, bl.a. Gell (1998), Strathern (2004) og Wagner (1991).

⁵¹ I sitt arbeid kaller Josephides (2008) den eksternaliseringen som oppstår gjennom ikke-verbal interaksjon for *eliciting*. Dette aspektet ved selv-eksternalisering utdypes i kapittel 11.

relasjonen mellom styringen av individ og stat i kontrollsamfunnets angivelige oppløsning av individ-totalitet-polene (kap. 2)?

Den andre årsaken til at jeg opplever dette perspektivet på persondanning som relevant for undersøkelsen, er at det kan spores en teoretisk forbindelse til selve praksisfeltet som er under lupen. Taylors tilnærming er ifølge Josephides (2008) en fornyet utgave av George Herbert Meads universalistiske perspektiv på persondanning (1934). Denne dialogiske orienteringen med forbindelse til Meads perspektiver har inspirert både GP-feltet og såkalte *annen-sentrerte* terapeutiske programmer⁵². I tillegg til felles dialogisk ideologi og epistemologi har disse to praksis- og forskningsfeltene det til felles at de springer ut av en kritikk av hegemoniske praksiser og ideer, henholdsvis strafferetten og den tradisjonelle psykiatrien. Jeg vil ikke gjøre noen nærmere empirisk undersøkelse av nevnte terapeutiske programmer, men ser det som interessant at det er visse paralleller både med hensyn til teoretisk grunnlag, personforståelse og det som kan forstås som en form for opposisjonell praksis innenfor de respektive feltene. Dette antyder at de spørsmål som stilles i denne undersøkelsen også er relevante utover GP som praksisfelt.

Dialogens paradoks: Problemstillingen oppsummert

De to ovennevnte dimensjonene ved framveksten av GP – desentralisert statskontroll og konfliktransformasjon gjennom etablering av nye felt for menings- og persondanning – har jeg valgt å kalle *dialogens paradoks*. På den ene siden vil jeg argumentere for at deltagerne i GP blir innlemmet i staten til å utføre oppgaver som tidligere var forbeholdt tradisjonelle statsbyråkratiske kontrollinstitusjoner. Parter i desentralisert megling kan altså forstås som å være underlagt utførlig statskontroll, der statsmakten som riset bak speilet er vanskelig å få øye på nettopp fordi det er *en selv* man ser i speilet. På den måten reguleres lovbrudd og samfunnskonflikt på en kostnadseffektiv måte, som ifølge en desentralisert dynamikk reproducerer status quo og intensiverer kontrollen. På den andre siden viser det seg at de aller fleste deltagerne i GP konfliktråd er fornøyde med prosessen og utfallet. Partene opplever i mange tilfeller at den gjenopprettende prosessen gir dem økt innflytelse over sin egen situasjon, og at de bedre får dekket sine behov og lindret de lidelser som følger av konflikten

⁵² Jamfør Bråten (2007) samt nyere lesninger av Bakhtins teori om intertekstualitet (Bakhtin 1981), for eksempel i Børtnes (1999), Dysthe (1999), Linell (2009) og Seikkula (2000). Dette er også det teoretiske og ideologiske grunnlaget for Institutt for psykososialt helsearbeid ved Universitetet i Agder hvor jeg var tilknyttet som stipendiat. Se også Ånund Brottveits antropologiske doktorgradsavhandling om ”Åpne samtaler” og terapeutiske nettverksmøter, en praksis tuftet på samme dialogiske teorigrunnlag som gjenopprettende prosesser (2013).

eller krenkelsen, til sammenlikning med tradisjonelle rettsprosesser. GP ser altså ut til å representere en endring og en transformasjon av det bestående gjennom at det tilrettelegges for ”post-interiorisert” persondannelse. I dette ligger det noe paradoksalt, eller i det minste noe motsetningsfylt. GP vil altså kunne forstås både som et styringsinstrument som reproduserer, og kanskje også intensiverer, kontrollen og samtidig som en arena for konflikttransformasjon og persondannelse, som bedre imøtekommer partenes gjensidige behov enn ved tradisjonelle rettsprosesser. Dette ’dialogens paradoks’ likner på den gåten som Victor Turner (1974) presenterte med hensyn til ritualets doble funksjon, som både konserverende og som en kime til eksistensiell nyskaping.

Dialogens paradoks er en spissformulering av problemstillingen i denne avhandlingen. Det overordna spørsmålet er hvorvidt framveksten av GP i Norge kan forstås som et aspekt ved regjering og korporativ statsformasjon, og hvilke følger dette har for deltagerne i slike prosesser med hensyn til persondannelse, myndiggjøring og deltagelse. Med andre ord, hvorvidt og eventuelt hvordan er det et forhold mellom statsstyring og persondannelse i dette feltet? Dette vil jeg dele opp i følgende delspørsmål: 1) I hvilken grad kan framveksten av GP i Norge forstås som et uttrykk for *regjering og statskorporativ kontroll* (kontrollsamfunn)? 2) Hvorvidt kan de sosiale arenaene, definert som GP, forstås som uttrykk for det Taylor beskriver som en ny type *sosiale felt for menings- og persondannelse* (social spaces of disclosure), og dermed som forvalter av en *post-interiorisert* persondannelse? Og hvordan er feltets selvforståelse av denne prosessen? 3) Hvorvidt kan denne formen for persondannelse, og denne personforståelsen, forstås som en reproduksjon av eller opposisjon til regjering og korporativ statsdynamikk? 4) I hvilken grad gir GP-bevegelsens krav om avprofesjonalisering av konflikthåndteringen gjennom mottoet “konfliktene tilbake til folket” faktisk økt inklusjon, deltagelse, eierskap og myndiggjøring av borgerne i desentraliserte konflikthåndteringsprosesser?

Skala av kommunikativ kompleksitet

Av problemstillingens fire delspørsmål anser jeg spørsmål fire som er det mest sentrale, men dette vil først kunne besvares etter å ha undersøkt spørsmål én til tre. For analytiske formål vil jeg se den konflikthåndteringen, og de tilhørende kommunikasjonsprosessene, som det legges til rette for i ulike kontekster med gjenopprettende prosesser (GP), som en skala fra lav til høy kommunikativ kompleksitet. Høy kompleksitet forstår jeg her i tråd med Taylors og

Josephides' perspektiv som den typen *sosiale felt for menings- og persondannelse* (spaces of disclosure) der det legges til rette for *sterke evalueringer* og *eksternalisering av selv* gjennom *felles artikulerte fokuspunkter* i samtale og samhandling. Dette er komponenter i den relasjonelle personforståelsen som ligger i begrepet *det post-interioriserte selvet* (Taylor 1985, 1989, Josephides 2008). I den andre enden av skalaen vil jeg dermed plassere konflikt- håndterings- og kommunikasjonsprosesser som reduserer kompleksitet gjennom byråkratisk koding og differensiering, sammenlikninger, kategoriseringer og autoritære tolkninger som entydiggjør det flertydige (f.eks. diagnoser og merkelapper, jfr. Hacking 1999, Latour 2006, Kapferer 2010). Forenklet kan det dermed sies at skalaen strekker seg fra personlig og multipleks til upersonlig og unipleks kommunikasjon (jfr. Gluckman 1955, 19), der det personlige i varierende grad erstattes av byråkratiske og profesjonelle kategoriseringer og medieringer.

Strafferettens prosesser kan dermed tentativt plasseres på den reduksjonistiske delen av skalaen med lav grad av kommunikativ kompleksitet og dialog mellom de berørte parter. Det er ikke dermed sagt at strafferettsprosesser ikke er komplekse eller ikke tar høyde for sakenes kompleksitet som sådan. Men strafferettens universalistiske rettferdighetsbegrep forutsetter at omstendighetene rundt et gitt lovbrudd blir abstrahert og kodifisert inntil det gjenstår et tilnærmet objektivt og enhetlig forhold mellom skyld og straff, som i neste rekke kan sammenliknes med andre lovbrudd av samme art (jfr. Christie 2004). I kapittel 1 viste jeg hvordan Tilly (2006) nettopp betegner strafferetten med *byråkratisk reduksjonisme*, der folks sammensatte og partikulære fortellinger om handlinger, motiv, ansvar og skyld blir kodifisert i relasjon til et objektivt sett av upersonlige lover og prosedyrer. Hva angår den kommunikative kompleksiteten mellom de berørte parter i en straffesak, er strafferetten grunnleggende sett utformet med tanke på at gjerningsperson og offer nettopp skal slippe å møtes og snakke med hverandre⁵³. Strafferettens forhandlinger foregår i hovedsak mellom aktor, forsvarsadvokat, dommer og i noen tilfeller bistandsadvokat, som representerer ofrene. Straffesystemet er altså basert på ikke-kontakt mellom partene, noe som står i opposisjon til det uttalte GP-idealet om konfrontasjon og direkte møter mellom de berørte parter (Hasund og Hydle 2007). Det blir dermed klart at de prosesser som det legges til rette for i konfliktrådet og på andre GP-arenaer, i prinsippet søker å legge til rette for en større grad av kommunikativ kompleksitet mellom parter i konflikt enn strafferetten.

⁵³ Dette er det også gode grunner for. Strafferetten er utformet fra grunnprinsippet om *likhet for loven* som skal sikre lik og nøytral rettsbehandling, uavhengig av sosial bakgrunn, personlig makt og innflytelse i konflikt- håndteringen (jfr. kap. 12).

Årsaken til at jeg har valgt å ta utgangspunkt i en slik skala er for å få et analytisk grep om de ulike variantene av og kontekstene for GP. I kapittel 1 viste jeg hvordan GP på et ideologiplan kan settes i nærmest binær opposisjon til strafferetten, mens bildet i praksis vil kunne se ganske annerledes ut. Eksempelvis vil jeg i kapittel 9-11 argumentere for at konfliktråd i straffesaker bærer med seg et ”strafferettsris” som innvirker på meglingsprosessen med en disiplinerende og motiverende kraft som reproducerer en statlig definert moralitet og kontroll. I disse sakene, som utgjør brorparten av sakene som megles i konfliktrådet, vil de forhåndstildelte kategoriene *gjerningsperson* og *offer*, som inngår i den byråkratiske kodingen, legge visse føringer for samhandlingen og hva partene kan snakke om. Med andre ord påtvinger straffesaken et spesifikt fokus på omstendighetene knyttet til selve lovbruddet, mens andre tilknyttede problemstillinger og *sterke evalueringer* (Taylor 1989, kap. 11), såkalte ‘sivile forhold’ rundt straffesaken, blir sekundært. Den byråkratiske organiseringen av konfliktrådet som statlig institusjon under Justisdepartementet, i nær relasjon til strafferetten, legger altså visse føringer på den kommunikative kompleksiteten som muliggjøres på konfliktrådets arena.

Dermed blir det et empirisk spørsmål hvor på skalaen ulike typer GP-praksiser vil kunne plasseres med hensyn til hvordan kontekstuelle faktorer innvirker på kommunikasjonsprosessene. For eksempel vil det innenfor en konfliktrådsarena kunne identifiseres forskjeller langs skalaen på meglings i ‘straffesaker’, som alternativ til straff, og meglings i ‘sivile saker’ (konfliktrådets kategorier). Videre vil den kommunikative kompleksiteten kunne variere med hensyn til hvilken arena GP-tiltakene utformes innenfor, det være seg i konfliktrådet, hos politiet (enkelte politikamre tilbyr meglings mellom gjerningsperson og offer), i retten (rettsmeglings), på skolen (skolemeglings), på arbeidsplassen, på ulike fritidsarenaer eller i ‘sivile’ organisasjoner (for eksempel Røde Kors og Minhaj Konfliktråd). Hva slags type eksternaliseringer som vil kunne komme til uttrykk, vil også være avhengig av hva slags type kommunikasjon det tilrettelegges for, om det er samtale i konvensjonell forstand slik konfliktrådet og GP generelt legger til rette for, eller om man også benytter andre kommunikasjonsformer som for eksempel teater og lek, bilder og film (jfr. kap. 5). Herunder vil man også finne forskjeller på hvilken GP-metode som benyttes, om det er *meglings mellom gjerningsperson og offer* (kap. 6 og 7), som var den metoden GP-feltet startet ut fra, eller om man benytter *skriptbasert stormøte* (kap. 11), der partenes signifikante andre trekkes inn.

Datagrunnlag: Introduksjon og avgrensning

For å nærme meg problemstillingen, vil jeg gjøre en empirisk undersøkelse av gjenopprettende prosesser (GP) i Norge, både innenfor og utenfor en strafferettslig kontekst. Det finnes svært mange GP-programmer i flere land, men det som gjør Norge spesielt interessant med hensyn til spørsmålene over, er den norske implementeringen av GP i form av konfliktrådet som en statlig institusjon. Som antydnet tidligere har det norske konfliktrådet, som et eksplisitt tiltak for å styrke sivilsamfunnet, i større grad enn GP i andre land blitt utviklet ”ovenfra”, dvs. vært framdrevet av statlige initiativ (jfr. kap. 6). Norge har også en egen konfliktrådslov som regulerer forholdet mellom straffesak og lekmecling. Lederen for konfliktrådssekretariatet nasjonalt, Per Andersen, sier i et intervju følgende om forholdet mellom konfliktrådet som en arena for GP, og det tradisjonelle rettssystemet:

Vi må leve med å være tvinna inn med det andre, tradisjonelle systemet, og at vi bærer preg av det. Vi blir en del av reaksjonsapparatet. Vi lever ikke noe selvstendig liv sånn sett. Vi bruker begreper som stammer fra strafferetten. Det blir umulig å komme seg ut av det, i Norge enda mer enn andre land. Men det fungerer veldig bra i Norge. Vi har flere saker enn alle andre. Megling er bygd ut på nasjonalt plan. Vi har funnet et grensesnitt mellom de to systemene. Det juridiske er lagt til grunn for det, vi har retningslinjer osv. Alt er systematisert. I andre land sliter de med å finne lovhjemmel for å finne saker.

Andersen er tydelig på at konfliktrådet opererer innenfor en strafferettskontekst, og på den måten er en del av reaksjonsapparatet. Likevel mener han at det systematiserte grensesnittet mellom de to systemene, strafferetten og gjenopprettende prosesser (GP), fungerer svært godt, sammenliknet med mange GP-programmer i andre land. Til sammenlikning har det norske konfliktrådet et velutviklet byråkratisk system og en lov som sørger for at GP har blitt implementert i relativt stor skala. Det er til sammen 22 konfliktråd og 600 meglere fordelt på landets 19 fylker⁵⁴. Til sammenlikning med andre offentlige og private aktører i Norge som tilbyr tjenester med utgangspunkt i GP, slik som for eksempel skoler, private konsulenter og frivillige organisasjoner, er konfliktrådet overlegent størst. I Norge regnes konfliktrådet som hovedleverandør av GP⁵⁵. Konfliktrådsloven sørger for at konfliktrådet har monopol på mecling som alternativ til straff, altså i saker overført fra påtalemyndigheten⁵⁶. I disse sakene, som utgjør 60 % av det totale sakstallet i konfliktrådet, avsluttes straffeprosessen (ingen straff eller plett på rullebladet) dersom partene i konfliktrådet blir enige om, og oppfyller, en avtale

⁵⁴ Tall fra 2009, da jeg avsluttet feltarbeidet. I 2015 hadde konfliktrådet 550 meglere og 100 ansatte fordelt på 22 konfliktråd nasjonalt (www.konfliktraadet.no). Se kapittel 6 om sakstall og utvikling av dette.

⁵⁵ St.meld. nr. 37 (2007-2008) sier at “Konfliktrådet er hovedleverandør av restorative justice i Norge”.

⁵⁶ Loven som regulerer overføring av straffesaker til konfliktråd som *alternativ til straff* ble vedtatt 15.3 1991 og fikk ikrafttredelse 1.9 1992 (Justis- og politidepartementet 1991).

seg imellom. Konfliktrådets relative størrelse, samt den særnorske ordningen med meglingsalternativ til straff, understøttet av konfliktrådsloven, er årsaken til at det empiriske hovedfokuset for avhandlingen er konfliktrådets virksomhet. Her er det tre empiriske hovedtrekk som jeg vil se nærmere på, i relasjon til ovennevnte problemstilling.

For det første vil jeg i lys av perspektivet på statsdannelse (kap. 2) se nærmere på forankringen av konfliktrådet som en statlig institusjon i nær tilknytning til strafferetten, etter starten som kommunal tjeneste. Her er det altså forholdet mellom de nevnte kolliderende rasjonalitetene (kap. 1) som vil være i fokus, og hvilke følger dette får for henholdsvis stats- og persondannelse. For det andre har både det norske konfliktrådet og den internasjonale GP-bevegelsen gått fra å være en marginal aktør på det strafferettslige feltet med et fokus på mindre lovbrudd utført av ungdom, til å gjøre krav på å bli tatt som en seriøs aktør også i alvorligere straffesaker. Tidligere leder for Oslo og Akershus konfliktråd (OAK), Tone Skåre, oppsummerte i Meglernytt (januar 2011) denne utviklingen fra de første forsøkene med konfliktråd på 1980-tallet:

Bildet av konfliktrådet som en meglingsinstans for barn som tas i naskeri og skadeverk har forandret seg de siste årene. Trusler og mobbing har økt, mens naskeri og skadeverk har gått ned. Saker som handler om vold utgjør nå 27 %, og mobbing og trusler utgjør 19 % av sakene i Oslo og Akershus, det vil si til sammen nærmere halvparten av sakene. Andelen påklagede i sakene under 18 år har gått ned fra 42 % til 35 % i Oslo og Akershus.

Vold, trusler og mobbing utgjorde om lag halvparten av sakene som ble meklet ved OAK i 2010, og kun en tredjedel av straffesakene angikk siktede under 18 år⁵⁷. Den overordna utviklingen i konfliktrådet med flere og alvorligere straffesaker, samt større andel voksne parter, står i kontrast til den tidligere oppfatningen av konfliktrådet som et *“naskeriråd for ungdom”* (sitat informant fra politiet). Skåre sier i samme artikkel at hun opplever det som en positiv trend at politiet oversender stadig flere volds- og trusselsaker ut fra *“forskning som viser at jo mer alvorlig sakene er – jo større effekt har møtet mellom offer og gjerningsperson”* (jfr. Strang og Sherman 2007)⁵⁸. Det faktum at konfliktrådet i økende grad behandler alvorlige krenkelser og lovbrudd slik som vold, trusler og mobbing, er også interessant med hensyn til spørsmålene over om statsformasjon og persondannelse. Når GP kommer i befatning med alvorligere straffesaker, intensiveres den utfordringen som kommer fra GP mot

⁵⁷ På landsbasis er andelen saker som omhandler vold, trusler og mobbing noe lavere enn ved OAK. Til sammen utgjorde vold, trusler og mobbing 34,4 % av det totale sakstallet i 2012, noe som stemmer med tendensen fra de siste årene.

⁵⁸ Fra konfliktrådets hjemmesider: <http://www.konfliktraadet.no>. Nærmere dokumentasjon av effekter og utfordringer presenteres i kapittel 6.

den etablerte strafferetten, og dermed mot den tradisjonelle statsdynamikken. Dessuten antar jeg at forhold som angår persondanning, kan bli mer framtrødende i møter mellom parter når det er snakk om alvorligere krenkelser. Et viktig moment i Taylors teori om persondanning er *sterke evalueringer* av såkalte *menneskelige grunnbetydninger*, og at dette er formative aspekter ved bestemte former for menneskelig samhandling (Taylor 1985, 1989). Et grunnprinsipp i GP er at det er konfliktpartenes egen oppfatning av alvoret i en krenkelse som er avgjørende, framfor en strafferettslig definisjon av et lovbrudd. Likevel vil jeg anta at vold, trusler og mobbing i større grad utløser *sterke evalueringer* enn mindre lovbrudd slik som butikktveri og skadeverk. Dette er spørsmål jeg kommer nærmere inn på i senere kapitler.

For det tredje oppstod det i løpet av 1990-tallet en teoretisk vending innenfor GP-feltet som kom til å få stor betydning for tankegang og praksis. På New Zealand ble det utviklet en metode for konflikthåndtering, såkalt *family group conferencing*, inspirert av maorienenes tradisjoner for konflikthåndtering. Denne praksisen ble raskt spredd til mange land, og utfordret den individualiserte tankegangen som lå til grunn for etablerte meglingsmetoder mellom offer og gjerningsperson (victim-offender mediation). I Norge ble denne praksisen kalt *skriptbasert stormøte* (eller bare *stormøte*) (Dale 2006). Tankegangen som ligger til grunn for *stormøte* skiller seg fra megling gjennom en holdning som sier at det er fellesskapet som har et problem å løse når et enkeltindivid har gjort noe galt (Braithwaite 2002, Dale 2006, Moore og McDonald 2000b). Her sees i prinsippet ansvar og hendelsesforløp mer relasjonelt distribuert enn tradisjonell megling mellom offer og gjerningsperson⁵⁹. I gjennomføringen av et stormøte involveres et større nettverk av berørte i konflikten samt støttepersoner rundt både offer og gjerningsperson. Jeg vil senere vise hvordan denne utviklingen er interessant med hensyn til spørsmålet om GP som et sosialt felt for menings- og persondanning (spaces of disclosure) (Taylor 1989), og hvorvidt dette kan forstås som å fremme en post-interiorisert personforståelse (Josephides 2008).

Det empiriske hovedfokuset for feltarbeidet og denne avhandlingen er altså desentralisert statsmakt slik den utfolder seg i virksomheten som kjennetegner konfliktrådet. Det er to hovedgrunner til at jeg også har gjort feltarbeid ved ikke-statlige organisasjoner som jobber med GP, nemlig Røde Kors gatemegling, Minhaj Konfliktråd og ungdomsgruppen Hywa. For det første utgjør de øvrige aktørene og arenaene en relevant komparativ kontrast til

⁵⁹ Megling mellom offer og gjerningsperson (på engelsk *victim-offender mediation* (VOM)) vil heretter kun omtales som *megling*. Meglingsmetoden brukes i prinsippet når det kun er to individuelle hovedparter, og har i praksis sjelden mer enn 3-4 deltagere med parter og deres støttepersoner.

konfliktrådets virksomhet med hensyn til implementering og forståelse av GP, selv om konfliktrådet er adskillig større både institusjonelt og kvantitativt mht. antall saker. For det andre, og som jeg skal vise, er de øvrige aktørene samtidig en del av det samme feltet, og har på ulike vis nære koplinger til konfliktrådet, men opererer annerledes. Disse ikke-statlige aktørene og arenaene utgjør dermed et relevant komparativt datagrunnlag med hensyn til analysen av desentralisert statsmakt.

Gatemebling ble først startet som et prosjekt ved konfliktrådet i Oslo og Akershus (1998-2002) i en satsning på volds- og kriminalitetsforebygging overfor ungdom. I 2004 ble prosjektet overtatt av Oslo Røde Kors. Tidligere prosjektleder hadde da avsluttet sitt engasjement i konfliktrådet og ble ansatt som prosjektleder for Røde Kors med støtte fra Oslo kommune. Grunntanken bak gatemeblingsprosjektet var å gi ungdom meglingskompetanse, tuftet på konfliktrådets egen megleropplæring (jfr. kap. 5). Målet var at de unge deltagerne i prosjektet skulle settes i stand til å benytte denne kompetansen i miljøene de ferdes i til daglig, blant venner, på skolen, i hjemmet og metaforisk eller konkret ”på gata”. Gatemebling består riktignok av flere metoder enn hva som tradisjonelt definerer GP som fagfelt, men springer i stor grad ut av tankegodt og metoder fra konfliktrådet spesielt og GP generelt (dvs. meging og stormøter)⁶⁰. Oppsummert kan det dermed sies at mens konfliktrådets overordna formål er å føre *eierskapet til konfliktene* tilbake til konfliktpartene selv og deres lokal-samfunn, søker gatemebling å overføre selve *meglingskompetansen* til lokalsamfunnet, da med fokus på unge mennesker og voksne støttepersoner. Gatemebling kan dermed sees som en ytterligere form for desentralisering av konflikthåndteringen enn det konfliktrådet representerer. I dette ligger det også en arbeidsdeling mellom konfliktrådet og Røde Kors. Konfliktrådet tilbyr såkalt *reaktiv* konflikthåndtering (megling i allerede oppståtte konflikter), mens Røde Kors gatemebling primært har et *proaktivt*, forebyggende formål gjennom opplæring av unge i alderen 13-25 år i såkalte gatemeblingsverksteder⁶¹. Jeg vil vise nærmere at det med hensyn til både ideologi, kompetanse og aktører er nære koblinger mellom disse GP-aktørene, og at de derfor bør sees i sammenheng for å forstå det større empiriske bildet.

⁶⁰ I tillegg til metoder og tenkning basert på gjenopprettende prosesser er gatemeblingsprosjektet inspirert av fredsstudier (Galtung 2007, Galtung og Næss 1994), forum teater og de undertryktes pedagogikk (Boal 1979, Freire 1993) og ikkevoldskommunikasjon (Rosenberg 1999, 2003). Disse inspirasjonskildene danner grunnlaget for et utdanningsopplegg for ungdom i konfliktforståelse og meging, som de unge deltagerne i prosjektet kom til å døpe Gatemebling.

⁶¹ Proaktive og reaktive tiltak er vanlige begreper innen GP-feltet. Proaktiv står generelt for forebygging av vold, konflikt og kriminalitet, mens det reaktive står for tiltak som tilbys i etterkant av en eksplisitt konfliktsituasjon eller lovbrudd. Den norske oversettelsen av *restorative justice* og *restorative practices* til *gjenopprettende prosesser* inkluderer både pro- og reaktive tiltak, ut fra en voksende erkjennelse av at de to dimensjonene ved konflikthåndtering henger nært sammen.

Selv om gatemeglingsprosjektet primært har et forebyggende, ”proaktivt” fokus, har det også en ”reaktiv” meglingsjeneste som et supplement til konfliktrådet (jfr. meglingsseksemplet i kap. 1). I enkelte mer omfattende konflikter der ungdom er involvert, og som de ikke greier å løse selv, tilbyr voksne frivillige og ansatte i Røde Kors mer formelle meglingsprosesser med Røde Kors’ mandat og rolle som en humanitær og nøytral frivillig aktør. Som del av analysen vil jeg ta utgangspunkt i en utvidet case-studie av gatemegling (kapittel 5).

Minhaj Konfliktråd (MKR) og Hywa vil få mindre plass i denne avhandlingen, men utgjør likevel en komparativ bakgrunn som en del av den totale fortolkningsrammen for empirien. Disse ikke-statlige aktørene, inklusive Røde Kors, tjener som eksempel på at den tenkningen og praksisen som GP er tuftet på, har spredd seg fra en strafferettslig kontekst til ulike sivile arenaer som skole, arbeidsliv, frivillige og religiøse organisasjoner (jfr. Dale 2006, Farstad og Odden 2015). MKR er en egen enhet innenfor menigheten Minhaj Ul-Quran i Oslo, som er del av Minhaj Ul-Quran International med hovedsete i Pakistan og søsterorganisasjoner i mer enn 100 land⁶². MKR i Oslo har fått opplæring og veiledning av konfliktrådet siden oppstarten i 2004. I tillegg har MKR en egen gatemeglingsenhet og er på den måten innlemmet i gatemeglingsnettverket, koordinert av Oslo Røde Kors. Et interessant moment fra denne empirien er at MKR har en noe annen tolkning av meglerrollen enn konfliktrådet, bl.a. med vekt på imamenes rolle som rådgivere i spørsmål om bruk av tvang og vold. De jobber eksplisitt mot tvangsekteskap og for øvrig mot all bruk av tvang og vold⁶³. MKR har også flere aktiviteter der de søker å tilrettelegge for dialog mellom forskjellige religiøse menigheter, både kristne og andre, samt mellom ulike minoritets- og majoritetsgrupper.

Ungdomsgruppen Hywa skiller seg fra de andre organisasjonene ved at den oppstod som et spontant initiativ fra barn og ungdom i et boligområde i Akershus. Initiativtagerne var venner, familie og vitner til to kamerater på 17 og 18 år som havnet i en alvorlig krangel. Gjennom et døgn eskalerte konflikten til en konfrontasjon der den ene ble drept med kniv. Den avdøde hadde bakgrunn fra Kurdistan mens gjerningspersonen kom fra en pakistansk familie. I kjølvannet av drapet oppstod det etnisk polarisering i nærmiljøet – ikke så mye blant ungdommene som mellom de voksne – med påfølgende trusler, ubehag og frykt. Hywa

⁶² Minhaj-Ul-Quran International ble grunnlagt i 1981. Det bør også nevnes at Minhaj konfliktråd, etablert i den Oslo-baserte delen av menigheten, senere har blitt spredd som konsept innenfor den internasjonale menigheten, både til andre byer i Norge og en rekke andre land i Europa samt hjemlandet Pakistan.

<http://www.minhaj.org/english/index.html>, <http://minhajkonfliktraad.no/>.

⁶³ Minhaj-Ul-Quran International sin grunnlegger og leder, Muhammad Tahir-ul-Qadri, har skrevet en rekke bøker om vold, radikaliserings og terrorisme, og hvordan dette strider mot Islam som en fredens religion og filosofi (se f.eks. Tahir-ul-Qadri 2010, Argon 2011).

oppstod dermed som en motreaksjon mot denne polariseringen med ønske om å gjenopprette fred, trygghet og relasjoner for barn og unge i det fleretniske lokalmiljøet. Organisasjonen fikk etter hvert nærmere 200 medlemmer av unge fra nærmiljøet, der de møttes ukentlig, holdt foredrag på skoler om farer ved vold og våpen, og lagde sosiale arrangementer slik som hytteturer, konserter og show for hele nærmiljøet. Grunnleggerne av Hywa hadde verken opplæring i eller kjennskap til GP under oppstarten, men fikk etter hvert støtte fra en megler og ansatt i konfliktrådet, som også bodde i samme nærmiljø og på den måten kom i kontakt med ungdomsgruppa. Megleren inviterte Hywa til to av konfliktrådets seminarer for å fortelle om sine aktiviteter, der også jeg ble kjent med dem. De ulike typene voldsforebyggende aktiviteter ved Hywa kan derfor ikke sies å være GP på den mer formelle og tilrettelagte måten som de øvrige organisasjonene tilbyr. Likevel vil jeg anta at Hywa kan forstås som en spontan form for GP med utgangspunkt i berørte parter behov for trygghet, fred og håp for framtida. I det følgende beskriver jeg først nærmere min egen vei inn i feltet, og gir en refleksjon over metodiske og etiske valg.

Kapittel 4. Fra følgeforskning til feltarbeid i flere settinger

Metodiske og etiske refleksjoner

Agderprosjektet – et aksjonsforskningsprosjekt

Mitt eget feltarbeid startet med å følge et prøveprosjekt (2007-2009) som skulle utforske bruk av konfliktråd ved alvorlige voldssaker, *parallelt* med strafferettsprosess (kap. 10). Prosjektleder, Ida Hydle, stod i bresjen for at det ble utlyst en stipendiatstilling ved Høgskolen i Agder (i dag UiA) som var øremerket å følge dette prøveprosjektet. Jeg søkte og fikk stillingen, som var tilknyttet Institutt for Psykososialt Helsearbeid. Mitt utgangspunkt var en nysgjerrighet på ingrediensene i det mye omtalte transformative potensialet ved gjenopprettende prosesser (GP). I tillegg syntes jeg det var spennende å se nærmere på hvordan konfliktrådsprosessen innvirket på straffeprosessen, og omvendt, med hensyn til GP-feltets uttalte visjoner om styrking av sivilsamfunnet som en motvekt til straffesystemets problematiske sider.

Begynnelsen av feltarbeidet bestod i å delta i en rekke prosjektmøter mellom konfliktrådsleder i Agder, forskningsleder Hydle og påtalemyndigheten ved Agder politikammer. Mens vi ventet på godkjenning til å sette i gang med prosjektet fra Riksadvokaten søkte jeg om opptak til konfliktrådets megleropplæring. Ut fra et innarbeidet antropologisk metodeideal om deltagelse og observasjon *både i og av* henholdsvis aktiviteter og samtaler, og ikke minst de utfordringer og muligheter dette byr på ved feltarbeid i hjemlig kultur (se f.eks. Müller 2000, Wadel, Wadel, og Fuglestad 2014, 44-53), tenkte jeg at en deltagerrolle som megler var et godt metodisk utgangspunkt. Siden meglervervet dessuten er en lekordning som ikke krever noen formell utdanning lot det seg praktisk gjøre innenfor rammene av et feltarbeid. Som lærling i meglarfaget erfarte jeg snart at dette er et håndverk man ikke kan lese seg til for å beherske eller forstå fullt ut. Derfor er også konfliktrådets megleropplæring relativt kort med kun tre dager kurs i form av undervisning, øvelser og rollespill⁶⁴. Deretter begynner man som megleraspirant, først som observatør i meglings situasjoner og deretter som medmegler sammen med mer erfarne meglere. Underveis i praksisdelen av opplæringen får man tilbakemelding fra medmegler, samt veiledning fra konfliktrådsleder eller andre ansatte veiledere. I tillegg organiseres det jevnlig meglersamlinger hvor meglerne fra distriktet møtes for å

⁶⁴ I dag er opplæringen utvidet til syv dager, og inkluderer både meglings- og stormøtemetodikk. Under feltarbeidet 2007-2009 var dette to forskjellige kurs i konfliktrådet, ettersom stormøtemetodikken var ny og på vei inn. Selv tok jeg stormøteopplæringen ved en noe senere anledning.

utveksle erfaringer og trene på megling ved hjelp av rollespill. Jeg ble tidlig fascinert av meglerrollen og -prosessen. Selv om det ofte er mye ubehag knyttet til de konfliktene som megles i konfliktrådet opplevde jeg sjelden at det ikke kom noe konstruktivt ut av en slik prosess når partene først hadde akseptert å møtes. Gjennom å megle en rekke saker opplevde jeg en stor læringskurve både med hensyn til meglerrollen og gjenopprettende prosesser (GP), men også på et personlig plan. Personlig læring er også en stor del av motivasjonen for mange av meglernes (jfr. kap. 5 og 6). For min egen del handlet denne læringen om større forståelse av kommunikasjonsmønstre i konflikter, dynamikker som leder til enten konfliktopptrapping eller -nedtrapping, og mellommenneskelige makt- og rollespill (jfr. Goffman 1992). Jeg ble også inspirert av det transformative potensialet som ligger i dialogbasert konflikthåndtering (se f.eks. Moore og McDonald 2000a). I mange av meglingsprosessene opplevde jeg at det oppstod det noe kvalitativt nyskapende med hensyn til partenes selvforståelse og relasjoner, samt de praktiske løsninger og avtaler som partene kom til. På den måten ble jeg gradvis innsosialisert i konfliktrådet som deltagende observatør. Denne formen for personlig læring anser jeg også som del av datagrunnlaget fra feltarbeidet, noe jeg vil drøfte nærmere under.

En avgrensning jeg gjorde i den innledende fasen av feltarbeidet var at jeg unnlot “å forske på” de konkrete sakene jeg selv meglet, det vil si at jeg ikke ville referere personinformasjon eller saksforhold (ei heller i anonymisert tilstand). Formålet var til å begynne med å utvikle en nærmere forståelse av selve meglerrollen og megling i praksis, som jeg så kunne benytte når jeg senere skulle analysere sakene fra nevnte prøveprosjekt. Dette ble også partene informert og forespurt om i forkant av megling. Disse sakene er altså ikke brukt som eksempler i denne avhandlingen. Etterhvert opplevde jeg imidlertid at meglerrollen åpnet for en unik tilgang på informanter og data, inklusive meglerkollegiet, som ellers kan være vanskelig tilgjengelig. Dette var årsaken til at jeg senere i enkelte tilfeller ba om samtykke til også å referere saker der jeg selv deltok som megler, og å kontakte partene i etterkant for oppfølgingsintervjuer. I tillegg har jeg fulgt en rekke meglingsprosesser som bisittende observatør i forsamtaler og meglingsmøter. Selv om jeg nødvendigvis innhentet forsknings-samtykke også i disse sakene, var dette en praktisk gjennomførbar løsning siden konfliktrådet ofte har observatører til stede med sine meglere under opplæring. Datamaterialet som omhandler konkrete meglingsprosesser er med andre ord produsert gjennom å gå inn og ut av selve meglerrollen, og observere prosessene fra ståstedene som henholdsvis megler og observatør på sidelinja. Begge feltrollene har nødvendigvis sine fortrinn og tilsvarende blindsoner, noe jeg vil utdype nærmere under. I tillegg har jeg gjort oppfølgingsintervjuer med mange av deltagerne i de

samme meglingsprosessene. I de tilfeller der jeg selv meglet, da alltid sammen med en medmegler, opplevde jeg sjelden motvilje da jeg i forkant ba om samtykke til også å bruke prosessen som forskningsmateriale. Snarere tvert imot fikk jeg inntrykk av at partene generelt syntes det var positivt, særlig da jeg kontaktet dem i etterkant for oppfølgingssamtaler – da ikke i rollen som megler, men som forsker. Denne velviljen henger antakelig sammen med en opplevelse av at meglingsprosessen har hjulpet dem, og at de derfor ville bidra til forskning og kunnskap om temaet.

I løpet av feltarbeidet var jeg deltagende observatør i til sammen 31 saker, enten som bisittende observatør eller som deltagende megler og stormøtetilrettelegger. Av disse var det til sammen 24 meglingsprosesser og syv stormøter. Dette tallet utgjør gjennomførte meglinger og stormøter fra forarbeid til avtaleskriving⁶⁵. I tillegg har det vært flere påbegynte forarbeider som ikke resulterte i noe meglingsmøte fordi partene av ulike årsaker ikke har ønsket eller kunnet fullføre prosessen. Disse påbegynte prosessene har nødvendigvis også gitt viktige data. Med hensyn til forståelsen av meglerrollen, og -prosessen, vil jeg hevde at det er et metodisk poeng i seg selv å følge en rekke saker, inntil et visst metningspunkt. Dette kan sammenliknes med Bruce Kapferers argument om det metodiske fortrinnet ved å studere ritualer: Siden ritualer gjentas etter visse formmessige mønstre, kan de dermed studeres mange ganger for å opparbeide en refleksiv dybdeforståelse av fenomenet i sin rette kontekst (Kapferer 2005). Selv om enhver meglingsprosess er unik med hensyn til problemstillinger, relasjoner og utfall er det visse mønstre som går igjen med hensyn til tilrettelegging, arena, faser og kontekst, for eksempel det strafferettslige oppsettet knyttet til megling i straffesaker (kap. 9), meglingsfasene og konfliktrådet som sosiomateriell arena (kapittel 7-8). Jeg vil ikke hevde at min læringskurve ble toppet gjennom mine to år som aktiv megler (før, under og til dels etter av hoveddelen av feltarbeidet på nærmere to år). Likevel har jeg opplevd å få relativt mettede data knyttet til de formmessige aspektene ved megling slik det praktiseres i konfliktrådet og i Røde Kors. I tillegg til deltagelse i og observasjon av meglingsprosesser har en rekke samtaler, intervjuer og deltagelse i ulike fora med konfliktrådsmedglere og –ansatte, samt andre GP-aktører, vært utfyllende til denne forståelsen. Dette vil utdypes i kapittel 8

⁶⁵ Tre av disse sakene er fra Røde Kors, resten fra konfliktrådet. Det er stor variasjon i omfanget av forarbeid og møtetid for både megling og stormøte. Enkelte meglinger er unnagjort med en forsamtale på telefonen med to parter, samt et meglingsmøte på ca. en time. Andre meglinger krever gjentatte forsamtaler ansikt til ansikt med alle parter og deres støttepersoner, og kan i visse tilfeller kreve flere lengre meglingsmøter. To av meglingene jeg fulgte varte i en prosess med gjentatte formøter og meglingsmøter på rundt ti måneder. Stormøtene er adskillig mer tidkrevende enn megling, da det kan være fra seks til 30 deltagere. I snitt har de stormøtene jeg fulgte tatt 30 timer inklusive forarbeid (på hver av de to tilretteleggerne). Selve stormøtene har tatt om lag fem timer hver.

hvor jeg gir en analyse av en meglingsprosess (beskrevet i kap. 7), og der trekker inn øvrige observasjoner som megler.

Det empiriske fokuset utvides

Tidlig i ph.d.-prosjektet (juni 2007) møtte jeg tidligere prosjektleder av gatemeglingsprosjektet i Oslo Røde Kors⁶⁶. Jeg ble svært nysgjerrig på dette såkalte ung-til-ung-prosjektet, som handlet om å gi ungdom (13-25 år) opplæring i konfliktforståelse og meglings. Hvordan brukte de unge gatemeglerne denne kompetansen i sine egne miljøer, langt fra konfliktrådets mer formelle arenaer (jfr. kap. 5)? Da jeg noe senere spurte om å få besøke aktiviteten, var det planlagt en firedagers studietur til Danmark høsten 2007 for ungdom fra en bydel i Oslo som over ett års tid hadde kvalifisert seg til å bli gatemeglere. Røde Kors sitt formål med turen var at den skulle fungere som en motiverende bonus for deltagerne, og et slags overgangsritual – fra å være elever i gatemegling til å bli *gatemeglere*. På turen skulle de møte både unge og voksne konflikthandledere i Danmark for å utveksle erfaringer. Jeg så dette som en god anledning til å gjøre en forstudie av om Røde Kors gatemegling kunne bli en fruktbar komparativ arena til konfliktrådet og det nevnte Agderprosjektet. I tillegg ønsket jeg med min bakgrunn fra visuell antropologi å prøve ut deltagende film som feltarbeidsmetode, der også informantene selv filmet. Prosjektlederen for gatemegling syntes dette var interessant, og jeg fikk være med på turen sammen med 12 unge gatemeglere, to av de frivillige vokseninstruktørene i Røde Kors og prosjektleder selv. Sammen med deltagerne lagde jeg en 25 minutter lang etnografisk film fra turen, der vi møtte forskjellige miljøer (skoler og sosialarbeidere) som brukte GP og meglingsmetodikk i ungdomsarbeid (Foss 2008b)⁶⁷. Jeg opplevde å få spennende data fra turen, og ble inspirert til å gå videre med et komparativt feltarbeid knyttet til gatemegling. Da det i løpet av våren 2008 viste seg at det ovennevnte Agderprosjektet fikk svært få saker til såkalt parallell konfliktrådsbehandling, valgte jeg i samråd med veileder å utvide det empiriske fokuset. Jeg ville se bredere på utviklingen av GP i Norge med et komparativt blikk på ovennevnte arenaer og aktører⁶⁸.

⁶⁶ Stipendiatstillingen startet april 2007, og gikk over fire år inklusive 25 % pliktarbeid ved Universitetet i Agder (UiA). Parallelt med prosjektplanlegging og plikter ved UiA begynte jeg altså å forberede feltarbeidet ved å ta megleropplæringen ved konfliktrådet samt delta på denne studieturen med Røde Kors gatemegling, samt diverse møter med henholdsvis Røde Kors og konfliktrådet. Hoveddelen av feltarbeidet pågikk fra våren 2008 til sommeren 2009. På grunn av nærheten til feltet (Oslo og Agder) fikk jeg altså muligheten til å forberede feltarbeidet i forkant, og gjøre visse undersøkelser i etterkant av denne perioden.

⁶⁷ Se egne avsnitt under bruk av film som metodisk verktøy.

⁶⁸ Når det gjelder mine forpliktelser ovenfor prøveprosjektet og stipendiatstillingens rammebetingelser er disse innfridd gjennom (1) prosjektets sluttrapport der jeg skrev et eget kapittel. Dette skildrer saksgang, utfall for

Samtidig med oppstarten av mitt eget feltarbeid var det en satsning i konfliktrådet på implementering av stormøtemetodikk (skriptbasert stormøte/*conferencing*), i tillegg til den etablerte praksisen med megling (mellom offer og gjerningsperson/*victim-offender-mediation*). Våren 2008 fikk jeg mulighet til å delta i opplæringen og å praktisere metoden. Jeg vil som beskrevet (kap. 2-3) undersøke nærmere denne tilnærmingen til konflikt-håndtering i lys av spørsmål om persondannelse og personforståelse (kap. 11). Relativt tidlig i feltarbeidet opplevde jeg at stormøtetilnærmingen på en mer ytterliggående måte enn megling representerte en alternativ tilnærming til konflikthåndtering enn strafferettsdiskursen. Kort sagt opplevde jeg stormøtetilnærmingen som “hardere lut” i mer omfattende konflikter enn megling, gjennom at partenes *signifikante andre* (Mead 1934) ble inkludert i prosessen, samt et videre nettverk av berørte og støttespillere fra partenes sosiale univers. Da jeg så valgte å utvide feltarbeidet til å se bredere på framveksten av GP i konfliktrådet la jeg an et spesielt fokus på denne satsningen i konfliktrådet, altså i tillegg til å inkludere Røde Kors gatemegling. Gatemegling er for øvrig sterkt inspirert av stormøtemetodikken i en tilnærming til gruppebaserte læringsprosesser.

I forlengelse av ovennevnte studietur med gatemeglerne ba jeg våren 2008 om forsknings-tillatelse ved Oppvekstavdelingen i Oslo Røde Kors (ORK). Imellomtiden hadde jeg registrert og fått godkjent prosjektet i Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD, februar 2008), inklusive bruk av videometodikk⁶⁹. Lederen ved Oppvekstavdelingen i ORK forklarte at de var restriktive med å tillate forskning inn mot deres aktiviteter, og det han formulerte som “å bruke Røde Kors som utstillingsvindu for sosiale kasus”. Etter å ha presentert prosjektet mitt nærmere, skriftlig og muntlig, ble lederen trygget på at forskningen ikke ville medføre noen ulempe for deltagerne eller Røde Kors. I tillegg fortalte han at han hadde stor tillit til Ida Hydle, som var min veileder i prosjektet⁷⁰. Gjennom ovennevnte forarbeid hadde jeg også etablert kontakt med både forhenværende prosjektleder og den nye lederen for tiltaket, som begge ga sin fulle støtte til mitt prosjekt. I tillegg ble filmen fra nevnte studietur godt mottatt

partene og forholdet mellom konfliktrådsbehandlingen og straffeprosessen. Og (2) denne avhandlingen hvor jeg presenterer en øvrig analyse uavhengig av prøveprosjektets egne mål og intensjoner (jfr. kap. 10).

⁶⁹ Bilder og video er å regne som personidentifiserende informasjon, og er derved meldepliktige. Filmmaterialet er behandlet ifølge NSD's retningslinjer, basert på informert samtykke fra deltagerne og deres foresatte i forkant av filmprosessen. Deltagerne har selv også gitt sin godkjenning til det endelig redigerte filmproduktet, hvorpå det øvrige råmaterialet har blitt slettet. De ferdig redigerte filmene fra feltarbeidet utgjør 5-10 % av det samlede filmmaterialet. Øvrig personinformasjon er behandlet forskriftsmessig under forskningsprosessen, anonymisert i avhandlingen og slettet fra lagringsmediet. Se under for nærmere vurderinger om forskningsetikk.

⁷⁰ Hydle var således en døråpner både for min deltagelse i Agderprosjektet og Gatemeglingsprosjektet. Etter opptak på Ph.D.-programmet ved Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo, ble Ingjerd Hoëm min hovedveileder, mens jeg beholdt Hydle som biveileder.

av Røde Kors, som så at de kunne nyttiggjøre seg av denne typen formidling⁷¹. Disse faktorene til sammen gjorde at jeg fikk innpass til nærmere feltarbeid med Røde Kors gatemegling (GM).

I begynnelsen startet jeg med å delta i de ulike GM-verkstedene for ungdom, i tillegg til jevnlige møter med daværende prosjektleder, voksne frivillige og andre deltagere i aktiviteten. Jeg fulgte også flere av ungdommene utenfor selve Røde Kors-arenaen. Etterhvert fikk jeg også delta i instruktør opplæringen i GM for voksne frivillige, og var deretter med frivillige og ansatte i Røde Kors i å holde flere GM-verksteder for ungdom. Min meglererfaring fra konfliktrådet gjorde at jeg også ble spurt om å bistå som megler i enkelte saker sammen med Røde Kors sine egne meglere. I likhet med i konfliktrådet vekslet jeg altså her mellom en aktiv deltagerrolle på den ene siden som verksteddeltager, instruktør og megler, og på den andre siden i rollen som en mer tilbaketrukket observatør i verksteder, møter og megling. Jeg vil underveis i kapitlene under presentasjonen av forskjellig empiri redegjøre for hvilken feltposisjon jeg til enhver tid inntok, og fikk tilskrevet. Da GM på dette tidspunktet (2008) kun eksisterte som aktivitet i Oslo valgte jeg å søke om overflytting som megler fra konfliktrådet i Agder til Oslo og Akershus. På den måten fikk jeg også et komparativt innblikk i lokale forhold i de to konfliktrådene. Med hensyn til oppfølgingen av Agderprosjektet pendlet jeg da regelmessig mellom Oslo og Kristiansand.

Ved siden av å være prosjektleder for Agderprosjektet ved UiA hadde Hydle også en forskerstilling ved NOVA, der hun fikk i oppdrag å evaluere gatemeglingsprosjektet (2004-2007). I den forbindelse fikk jeg delta i et møte med en av samarbeidspartnere til Oslo Røde Kors (ORK), nemlig Minhaj Konfliktråd (MKR). I dette møtet ble jeg nysgjerrig på deres virksomhet, og hvordan de hadde tatt til seg henholdsvis meglingsmetodikken fra konfliktrådet og gatemeglingsmetodikken fra Røde Kors. På den tiden hadde ORK 11 såkalte gatemeglingsenheter, inklusive en egen enhet drevet av MKR. I tillegg til enheter på Røde Kors' egne ressursentra for ungdom var det etablert tverrsektorielt samarbeid med flere bydeler, samt enkelte andre frivillige organisasjoner, som drev sine egne GM-enheter. De ulike enhetene får instruktør opplæring og oppfølging fra ansatt koordinator/prosjektleder for gatemegling ved ORK, og driver selv opplæringen av ungdom i gatemegling. Da jeg så startet for fullt med feltarbeid januar 2008 anså jeg MKR som verdt å se nærmere på. Det som ledet min interesse her var det krysskulturelle aspektet ved en pakistansk-etnisk basert moské som

⁷¹ Som forsker var jeg ansvarlig for bruken av denne filmen med hensyn til deltageres personvern. Det var likevel mulig å la Røde Kors bruke denne filmen til sitt formidlingsarbeid så lenge samtlige deltagere i filmen selv ga samtykke til dette, noe de gjorde. I praksis betød dette at filmen ble brukt i visse interne visninger hvor også jeg var til stede og kunne redegjøre for kontekstuelle spørsmål og avklaringer.

implementerte GP-metoder. Siden MKR hadde direkte forbindelser både til konfliktrådet som statlig institusjon og Røde Kors som frivillig organisasjon, og dermed kunne forstås som del av det samme feltet, anså jeg MKR som en relevant komparativ arena med hensyn til framveksten av GP-metoder og tankegods. Etter et møte hvor jeg framla prosjektet muntlig, ved siden av et skriftlig informasjons- og samtykkeskjema, fikk jeg innpass til å delta i deres ukentlige møter med deres eget meglingssteam, samt på flere av deres øvrige arrangementer og møter med ulike samarbeidspartnere. Jeg fikk også intervju ulike nøkkelpersoner i virksomheten, inklusive deres øverste leder fra Pakistan under et Norgesbesøk i 2009. Imidlertid fikk jeg aldri innpass som observatør i noen av meglingene som MKR gjennomførte. Min forespørsel om å observere megling ble formidlet av MKRs meglere til partene i flere saker, men ble avslått. Lederen for MKR mente at de nok ville finne en sak til meg som var egnet og interessant for prosjektet mitt, men det skjedde altså ikke i løpet av feltarbeidet. Denne erfaringen understreker den tilgangen til informanter og data som meglervervet i konfliktrådet åpnet for. For øvrig forsøkte jeg ikke å bli tatt opp som megler i MKR siden medlemskap i menigheten er en forutsetning for dette⁷².

Til slutt bør det også nevnes at det var gjennom konfliktrådet i Oslo og Akershus at jeg kom i kontakt med ungdomsgruppa Hywa. Våren 2008 var Hywa invitert til en av konfliktrådets meglersamlinger for å fortelle om sine aktiviteter etter et drap i deres nærmiljø. Jeg ble interessert i deres fortellinger, og det jeg tolket som en spontan og uformell form for gjenopprettende prosess (GP). Da jeg så tok direkte kontakt med Hywa som forsker var det svært imøtekommende til å la meg få delta på deres møter og aktiviteter. Det var tydelig at de ønsket oppmerksomhet omkring deres innsats for trygt og inkluderende lokalsamfunn for barn og unge.

Oppsummert kan det sies at jeg i løpet av feltarbeidet fulgte Max Gluckmans gamle råd, “follow your nose wherever it leads you” (i Evens og Handelman 2006b, 94). Feltarbeidet startet altså med å følge et aksjonsforskningsprosjekt med spesifikke forskningsoppgaver definert av stipendiatstillingen. Når dette så viste seg å bli begrenset med hensyn til empirisk utvalg, valgte jeg i takt med min egen voksende interesse for feltet å gradvis utvide feltarbeidet til å omfatte konfliktrådet mer generelt, og implementeringen av stormøtemetodikken

⁷² MKR har som del av menigheten Minhaj Ul-Quran i Oslo primært deltagere med pakistansk etnisitet. Dette gjelder også de fleste brukerne av MKRs tjenester. Det er for øvrig enkelte medlemmer av Minhaj Ul-Quran i Oslo med norsk etnisitet som har konvertert til Islam.

spesielt. I tillegg la jeg altså an et parallelt feltarbeid med Røde Kors gatemegling, samt å holde et komparativt blikk på Minhaj Konfliktråd og ungdomsgruppa Hywa.

Etterhvert som jeg fikk innpass på de ulike arenaene ble jeg også tryggere i min egen rolle som feltarbeider i dette feltet, og på min etnografiske intuisjon for hva som var interessante og viktige data. Som feltarbeider i egen kultur var jeg inspirert av Bruno Latours forslag om å erstatte *kultursjokkets epistemologi* i antropologien med en såkalt *metodisk agnostisisme* (Latour 2005). Dette tilsier at feltarbeideren gjennom en form for *fri assosiasjon* forsøker å frigjøre seg fra vedtatte grenseoppganger mellom det sosiale og det tekniske, det etiske og det emiske, politikk og kunnskap (Asdal, Brenna & Moser 2001, 33), og følgelig også dikotomien stat og sivilsamfunn⁷³. På et punkt valgte jeg å legge prosjektbeskrivelsen litt til side til fordel for å følge de nettverkene som åpnet seg innenfor feltet, selv om dette gikk på kryss av organisasjoner og geografi. Dette inkluderte også nettverket av tilretteleggere for *skolemegling*, altså GP anvendt på skolearenaen, uten at jeg gikk nærmere inn på arbeidet med skolemegling som egen empirisk arena. Flere av tilretteleggerne for skolemegling hadde og har nære forbindelser til både konfliktrådet og Røde Kors gatemegling, samt det internasjonale forsknings- og praksisfellesskapet for GP (jfr. kap. 6). Jeg hadde ikke kapasitet innenfor rammene av feltarbeidet til å gå like dypt inn i alle de ulike empiriske nedslagsfeltene for GP i Norge, men så det som formålstjenlig å bli kjent med en størst mulig del av det fellesskapet og de nettverkene som konstituerer GP i Norge. Det som forbinder disse nettverkene – i tillegg til menneskene selv, med ulik grad av gjensidig kjennskap og innflytelse i sine nettverk og organisasjoner – er at de ulike aktørene utvikler kunnskap og utveksler erfaringer knyttet til GP. For eksempel har de første nøkkelpersonene i utviklingen av gatemeglingsprosjektet i Røde Kors bakgrunn fra og nære forbindelser til konfliktrådet. Samtidig videreutvikler Røde Kors sin egen forståelse av disse metodene og kunnskapene, i likhet med at Minhaj Konfliktråd har tolket det samme gjenopprettende tankegodset inn i sin egen kontekst. Hva Hywa angår ble deres historie brukt i konfliktrådets interne diskusjoner og selvforståelse, også opp mot deres nærmeste samarbeidspartner, nemlig politiet og påtalemyndigheten lokalt og nasjonalt. Videre tilbyr de ulike virksomhetene sine tjenester til et samlet sett relativt stort antall samfunnsborgere, som tar med seg erfaringene med GP videre i sine liv. For eksempel har enkelte av de yngre partene som deltar i konfliktråds-megling allerede erfaring med gatemegling – eller omvendt, at de i kjølvannet av

⁷³ Eller som Michel Callon, en av Latours nære samarbeidspartnere, anbefaler må antropologen “plassere seg i det midtpunkt hvor han kan følge attribueringen av ikke-menneskelige og menneskelige egenskaper samtidig” (Callon 1986 i Latour og Myklebust 1996, 127). Med andre ord forsøkes det her å unngå å avgjøre på forhånd *hvem* som handler og *hva* de gjør.

konfliktrådsmeglingen har blitt inspirert til å bli gatemeglere. Erfaring med megling og GP fører i en del tilfeller til at deltagere selv tar initiativ til denne måten å løse egne konflikter på, som i eksemplet med drapspersonen i kapittel 1. Andre deltagere i GP blir inspirert til utdanning innen sosialt arbeid, og derigjennom bringer kunnskapen og erfaringen knyttet til GP med seg videre.

Framveksten av GP kan altså forstås som en interaktiv prosess som foregår på mange plan og steder samtidig, der det er selve samhandlingen mellom de ulike aktørene og brukerne av GP-tjenestene som til sammen konstituerer feltet. Kort sagt består de som utvikler og implementerer GP i Norge av et relativt lite antall mennesker som fra ulike posisjoner og organisasjoner møter hverandre i ulike settinger, slik som på seminarer, i råd og utvalg. Derfor valgte jeg å følge flere parallelle delfelt samtidig, som til sammen kan forstås som å inngå i et større felt. Det styrende metodiske prinsippet i feltarbeidet har vært å opparbeide en størst mulig grad av nærhet og sensitivitet overfor studieobjektet, og det Herzfeld kaller *kulturell intimitet* (Herzfeld 2005). Som feltarbeider i en hjemlig og urban kultur preget av uniplekse relasjoner har den rådende strategien for dette vært å fostre ulike typer samhandling med aktørene som grunnlag for deltagende observasjon. I neste del reflekterer jeg nærmere over de metodiske strategier og redskaper jeg har brukt for å oppnå en grad av etnografisk nærhet i dette feltet, samt håndteringen av etiske dilemmaer som har oppstått underveis.

Going native: Forskerrollen, feltarbeidet og etiske dilemmaer

Wadel et al. (2014) oppsummerer tre hovedutfordringer ved feltarbeid som deltagende observasjon, som følgelig krever ulike typer ferdigheter: Få adgang til deltagende observasjon (adgangsroller), utvikle et gunstig repertoar av roller for observasjon, og evnen til å være “sosiolog på seg selv”. Den tredje ferdigheten kan sees som en ingrediens i de to første (Wadel, Wadel, og Fuglestad 2014, 35-79). Kunnskapsteoretisk baseres deltagende observasjon på at direkte ansikt-ansikt samhandling gir den mest uinnskrenkede innsikten i andre menneskers kultur og samfunn. Videre forutsetter deltagende observasjon at en må delta for å kunne innta “the role of the other” (Mead 1934)⁷⁴. Dette forutsetter i praksis at man må “gjerde inn” forskerrollen i komplementære roller, som er innenfor informantenes sosiale virkelighet. Et eksempel er Anne Solbergs feltarbeid på et psykiatrisk sykehus, der hun tidlig

⁷⁴ Det er interessant å notere at konfliktrådet i så måte baserer seg på det samme metodiske idealet som antropologien, nemlig at direkte ansikt-ansikt møter er den beste forutsetningen for økt innsikt mellom parter i konflikt.

erfarte at *forskerrollen* alene ikke nådde fram (Solberg 1982). Det var spesielt pasientene som hadde vanskelig for å forstå hva “hun var” på sykehuset, siden hun verken var *ansatt* eller *pasient*. Solberg forsøkte en stund å bli værende i forskerrollen med håp om at kontakten ville bedre seg over tid, men uten hell. Derfor inntok hun en annen delrolle ved siden av forskerrollen, nemlig *personalrollen* (som pleieavløser). Dette ledet til at hun fikk bedre kontakt og samhandling både med pasientene, og de ansatte som hun utviklet et kollegialt forhold til.

Tilsvarende har jeg selv erfart at forskerrollen alene ikke er tilstrekkelig for å komme i en god posisjon for deltagende observasjon. De opparbeidede komplementære deltagerrollene, *megler* i konfliktrådet og *gatemegler/instruktør/frivillig* i Røde Kors, har som beskrevet overgitt adgang til ellers lukkede arenaer med adskillige samtaler, observasjoner og samhandling med både deltagere, meglere, frivillige og ansatte i konfliktrådet og i Røde Kors gatemegling. Denne kollegiale deltagerrollen lettet også tilgangen som *bisittende observatør* i meglingsprosesser og andre lukkede arenaer som det kan være vanskelig å få innpass til å observere som “utenforstående forsker”. Jamfør min outsider-posisjon i Minhaj Konfliktråd, der jeg ikke fikk adgang til å observere konkrete meglingsprosesser, og kun var med på øvrige møter og aktiviteter i organisasjonen. Siden jeg har fulgt flere parallelle delfelt innenfor det overordna GP-feltet i Norge (konfliktrådet, Røde Kors, Hywa, Minhaj Konfliktråd), har jeg også søkt å innta øvrige komplementære roller som kunne supplere og utfylle observasjonene fra posisjonene som *megler* og *gatemegler*. Dette er også hovedårsaken til at jeg i flere sammenhenger har brukt film som deltagende metode, særlig i arbeid med grupper av ungdom. Jeg vil diskutere nærmere film som metodisk strategi i et eget avsnitt under. For å illustrere hvordan filmsamarbeid med informantene kan bidra til at forskerrollen blir en observerende deltagerrolle, vil jeg ta kontakten med ungdomsgruppa Hywa som eksempel. Først fikk jeg adgang gjennom at vi ble kjent på et seminar i konfliktrådet, der Hywa’s leder og to nærmeste støttespillere var invitert til å holde et foredrag om deres eget forsoningsarbeid etter et drap i nærmiljøet. Da jeg så tok kontakt og presenterte meg som *forsker* ble jeg godt mottatt og invitert med på deres ukentlige møter. Utover at de ønsket oppmerksomhet på sin innsats, var det tydelig at jeg ble positivt assosiert med konfliktrådet – en organisasjon de opplevde å få støtte fra. For eksempel omtalte Hywa’s leder meg flere ganger i begynnelsen med referanse til konfliktrådet. Likevel, de fleste av Hywa’s deltagere hadde ingen erfaring med verken forskning eller konfliktråd. Jeg erfarte snart at forskerrollen, og ikke minst aldersforskjellen (Hywa hadde deltagere fra 13 til 23 år), stod i veien for å utvikle en relasjon til deltagerne i en rolle de kunne forholde seg til utenom andre kjente voksenroller, som ikke var tilgjengelige for meg (f.eks. naboer, lærere, ungdomsarbeidere, idrettsledere, foreldre, beste-

foreldre osv.). Jeg forsøkte meg som *lærling* ("jeg vil lære hvordan dere bygger en ungdomsorganisasjon for lokalt fredsarbeid"), men det var først da jeg foreslo å lage en felles film om deres historie at jeg fikk en komplementær rolle som virkelig åpnet for deltagende observasjon. Ungdommene selv syntes dette var spennende, og film- og forskningsprosjektet ble så presentert på et felles møte med deltagerne foresatte med et utdelt skriv, som der ga sitt samtykke ifølge NSDs retningslinjer. Det at vi hadde et felles filmprosjekt, hvor både deltagerne og jeg filmet aktiviteter og intervjuer, gjorde at min rolle i gruppa ble naturalisert som grunnlag for videre samhandling, både med og uten videokamera tilstede. Min rolle som *kameramann/filmforteller* var noe deltagerne forstod og kunne forholde seg til, og de kom stadig med forslag til hva jeg burde filme. Et interessant moment her er at selv om deltagerne var opptatt av å være "representative" foran kameraet ville de gjerne at jeg skulle filme, og inkludere i den ferdig redigerte filmen, også situasjoner der de hadde opphetede diskusjoner seg imellom om temaer som var viktige for dem. Dette la grunnlag for en dynamikk preget av samarbeid der jeg både kunne være *voksen og forsker*, og samtidig *noe annet enn* andre kjente voksenroller. For eksempel var jeg med på et seminar og en hyttetur som kommunens sosialarbeidere arrangerte for Hywa som et ledd i å hjelpe dem til bli en mer robust organisasjon. Her var det tydelig at jeg ble oppfattet i en annen av kategori av *voksne enn* kommunens representanter, som skulle rettlede dem. Snarere var jeg en del av gruppa, som bidro til å fortelle deres egen historie. Vi hadde flere interne visninger av råmateriale og redigerte filmutkast før deltagerne ga sin godkjenning til den ferdig filmen (Foss og Hywa 2010).

I løpet av feltarbeidet har jeg opparbeidet og fått tilskrevet følgende roller og posisjoner, som på ulikt vis har inngjerdet forskerrollen: *Bisittende observatør og tilskuer* i meglings (det er vanlig med observatører), møter og andre prosesser; *lærling* som megler og gatemegler; *megler og stormøtetilrettelegger* i konfliktrådet, *verksteddeltager*, *gatemeglingsinstruktør og megler* i Røde kors; og *kameraleder* med to grupper i Røde Kors og med Hywa. Jeg var også på et punkt mistenkt for å være *undercover politi* av en gruppe ungdom som var i politiets søkelys, noe som etter en tid heldigvis ble erstattet av delrollene *kameraleder og gatemegler*, som inngjerdingen av forskerrollen. Gjennomgående har jeg søkt å komme i posisjoner som har åpnet for et samlet sett størst mulig rollerepertoar med ulike typer og grad av deltagelse og samhandling med informantene og studieobjektet. Videre har jeg forsøkt å følge de samme menneskene og temaene mellom ulike arenaer, selv om dette i enkelte sammenhenger har bydd på utfordringer (for eksempel mer private, hjemlige arenaer). Samtidig har jeg vekslet

mellom aktive deltagerroller slik som *konfliktrådmegler* (kap. 11) og mer observerende tilskuerposisjoner slik som *bisittende observatør* (kap. 7), da dette har gitt utfyllende data (jfr. Hakim 1987, 144-145 om metodetriangulering).

Med hensyn til observasjon av parter i megling har dette begrenset seg til en veksling mellom disse to rollene, i tillegg til oppfølgingsintervjuer i etterkant. I begge tilfeller vil observatørens tilstedeværelse og tilnærming nødvendigvis gi både visse fortrinn og ulemper, og på ulikt vis påvirke studieobjektet og den samhandlingen som er under lupen. For å imøtekomme denne utfordringen krever det som ovennevnt at feltarbeideren er “sosiolog på seg selv”, dvs. bestreber en størst mulig selvrefleksivitet både under feltarbeidet og i skriveprosessen. Ifølge Wadel et al (2014, 65-79) innebærer dette minst tre forhold: At man er bevisst på sitt eget rollerepertoar (som man får eller tar) i relasjon til informantens rollerepertoar; at man er oppmerksom på hvordan egne kulturelle kategorier (samt informantens kategorier) dirigerer hva man observerer (gjelder i særlig grad ved studier av egne samfunn); og at man evner å benytte seg selv som informant med hensyn til de rollene man har fått eller opparbeidet. Disse tre forholdene vil jeg ta for meg i det følgende.

Roller og kulturelle kategorier ved feltarbeid i egen kultur

Wadel (ibid., 68) understreker at forskeren kan gjøre nytte av å bevege seg mellom ulike delroller i sin egen sosiale person ut fra en bevissthet omkring hvordan både informantens og eget rollerepertoar påvirker samhandlingen og tolkningsprosessen. For eksempel har jeg overfor deltagere i saker jeg selv har meglet nødvendigvis framstått som både megler og forsker *i tillegg til* andre roller i kraft av egen alder, etnisitet, kjønn, osv. Tilsvarende vil deltagerens roller være definert ut fra relasjonene i de sakene det dreide seg om (klager, påklaget, foreldre, elever, ungdom osv.) ved siden av kjønn, etnisitet og alder mv. I situasjoner der jeg selv var megler, kan det på den ene siden tenkes at informantene unnlot å fortelle kritisk informasjon om selve meglingsprosessen da jeg spurte om dette i oppfølgingsintervjuene. Denne “blindsonen” måtte jeg søke å dekke opp for i andre prosesser der jeg kun var *observatør på sidelinja*, med påfølgende oppfølgingsintervjuer. Denne posisjonen har gitt en utfyllende mulighet til å observere prosessene og samhandlingen mellom parter og megler “utenfra” i større detalj enn hva en aktiv meglersrolle muliggjør. På den andre siden har feltrollen som megler åpnet for et tillitsforhold der partene i flere tilfeller har benyttet forsamtaler og oppfølgingsintervjuer til å uttale seg om kritiske forhold i sin egen situasjon.

Denne informasjonen hadde jeg antakelig ikke hadde fått, eller tenkt å spørre om, fra en forsker-/intervjuerrolle alene. Disse to posisjonene, *megler og bisittende observatør*, har altså vært komplementerende på et generativt nivå, altså inntil nevnte metningspunkt.

Videre innebærer oppmerksomheten rundt egne delroller at man vil få forskjellig informasjon avhengig av forskjeller og likheter i kjønn, alder og etnisitet mv. For eksempel har enkelte parter vært eksplisitte på at de ikke ønsker en megler med samme etnisitet (grunnet et lite og gjennomskiktig minoritetsmiljø), i andre tilfeller ønsker partene megler av samme kjønn, mens i andre tilfeller igjen motsatt kjønn. Utover at dette er relevante data i seg selv vil relasjonen mellom forskerens – så vel som meglers – og informantens sosiale delroller påvirke samhandlingen. For eksempel har jeg opplevd å få informasjon og gjøre observasjoner av dynamikken mellom parter i parkonflikter ut fra min egen kjønnsrolle: Den kvinnelige og mannlige part har gjerne delt informasjon av ganske forskjellig art i formøtene, og på ulikt vis – bevisst eller ubevisst – spilt på min rolle som mann i situasjonen. Dette er nødvendigvis uhyre viktig å være bevisst på både som forsker, men også som megler. Både som forsker og megler må man her observere egne reaksjoner underveis, og ha et bevisst forhold til hvordan man opptrer og hvordan dette igjen påvirker samhandlingen. Således gir meglerrollen som feltrolle, like mye adgang til observasjon av meglerrollen som av partene i de sakene det er snakk om, eller mer presist selve den relasjonelle dynamikken mellom megler og parter⁷⁵.

Dette leder til et annet aspekt, nemlig den refleksiviteten som konfliktrådet legger opp til med to meglere på enhver sak. Dette er ment som en kvalitetssikring, og gir en mulighet for en utvidet refleksivitet meglernes imellom, som med hver sine ulike sosiale delroller får ulik informasjon i ulike deler av prosessen. Meglerne utgjør dermed et reflekterende team både før, under⁷⁶ og etter meglingsmøtet. Deltagelse som medmegler i slike reflekterende team har

⁷⁵ Nok en parallell mellom meglerrollen og feltarbeiderrollen er det som kan beskrives som 'upartisk vennlighet' og det James Spradley kaller "den vennligsinnede samtale" (the friendly conversation) som feltarbeideren søker å fostre i omgang med informanter (Spradley 1979). I begge tilfeller søker man å få mest mulig informasjon fra de involverte (partene/informantene) om deres opplevelse av situasjonen på en ikke-dømmende måte, bl.a. ved å stille spørsmål, vise interesse, vise uvitenhet (om saken det gjelder), veksle på å prate og ta pauser. Wadel (op.cit., 77) understreker at feltsamtalen skiller seg fra 'den vennligsinnede samtale' ved at vekslingen er mindre balansert, at man i større grad bruker gjentakelser, at interesse og uvitenhet er større fra feltarbeiderens side, og at man er mer eksplisitt på hensikten med samtalen. Dette er overførbart til meglers tilnærming, spesielt i forsamtalene der meglers rolle er mer framover lent enn i selve meglingsmøtet. Der er meglers formål å få partene til å snakke mest mulig direkte med hverandre, framfor kun via megler.

⁷⁶ Det bør understrekes at konfliktrådet ikke baserer seg på samme form for *reflekterende team* som i terapeutisk sammenheng, en metode som bl.a. er populær innen familierapi. Teamet består her av fagpersoner som observerer terapeut-klient-samhandlingen, og som deretter reflekterer sammen mens terapeut og klient er tilstede, framfor at terapeuten konfererer med teamet bak speilet underveis (se f.eks. Andersen 1987, som bidro til å utvikle metoden). Konfliktrådsmeistring er definert i eksplisitt opposisjon til ekspert-klient-relasjoner som i terapi, der det nettopp er partene selv gjennom direkte dialog skal komme fram til forståelse og løsninger.

således vært en utfyllende kilde til observasjoner av både selve meglingsprosessen, dynamikken mellom partene og meglernes tilrettelegging, inklusive min egen rolle i prosessen. Derfor har jeg søkt å megle sammen med en variasjon av medmeglere med forskjellig alder, kjønn, etnisitet, yrkes- og utdanningsbakgrunn mv., samt i et bredest mulig spekter av de ulike sakstypene som megles i konfliktrådet.

Wadels andre hovedutfordring ved deltagende observasjon, nemlig oppmerksomhet på hvordan egne kulturelle kategorier dirigerer hva man observerer, er spesielt utfordrende ved feltarbeid i egen kultur, og kanskje særlig når man inntar feltroller som er identiske med eller er tett innpå de rollene man søker å utforske. Dette er både en gunstig metodisk posisjon, siden det muliggjør å være “sin egen informant” (se under), men gir også en metodisk utfordring ved at man kan miste den analytiske distansen til feltet. En fare i så måte er man at putter observasjoner i grove, etablerte kulturelle kategorier – såkalte *dekkbegreper* (cover terms) – som tildekker nyansene i det fenomenet og den samhandlingen man undersøker (ibid., 72-75). Et eksempel fra mitt feltarbeid er det etablerte skillet mellom *statlige* institusjoner (f.eks. konfliktråd) og *frivillige/sivilsamfunns* organisasjoner (f.eks. Røde Kors), noe som reproducerer forståelsen av staten som enhetlig aktør og sivilsamfunnet som autonom arena. Nærmere observasjoner tilsier snarere at stat og sivilsamfunn er en dikotomi som er formet gjennom konkrete samhandlinger i det daglige, der skillet på ingen måte er entydig (jfr. kap. 2 og 9). Et annet eksempel er ideen om meglere som en *upartisk* tilrettelegger for *frivillig dialog* mellom *sivile* parter. I en periode av feltarbeidet hadde jeg ennå opparbeidet lite analytisk distanse til disse etablerte emiske begrepene, men det ble etterhvert klart at dette er dekkbegreper som er for grove til å beskrive hva som faktisk foregår av kompleks samhandling i disse prosessene. Jamfør kapittel 9 hvor jeg i diskusjonen av relasjonen mellom konfliktråd og straffesystem konkluderer med det motsatte av hva jeg gjorde i min daværende deltagerrolle. Måten jeg har forsøkt å imøtekomme utfordringen med kulturelle dekkbegreper og rollebetingede blindsoner er tredelt. For det første har jeg etterstrebet å gjøre feltnotater ved å notere ordrett informantenes samtaler og utsagn, for på den måten å skape en refleksiv distanse til dekkbegrepene – som i stor grad også er del av min egen kultur – samt

Likevel er det ikke uvanlig at meglere konfererer seg imellom mens partene er tilstede om metodiske valg underveis. Årsaken til at jeg trekker fram denne kontrasten er at det er en viss parallell mellom GP-feltets forståelse av dialog og transformasjon, og familierapien samt dialogbasert psykisk helsearbeid (en av de mest toneangivende er Seikkula 2000), bl.a. med utgangspunkt i en konstruktivistisk forståelse av systemer (Maturana og Varela 1987). Begge praksisfeltene er vokst ut av en opposisjon mot hegemoniske forståelser av henholdsvis sykdom og kriminalitet/konflikt, nemlig den tradisjonelle psykiatrien og straffesystemet. Mer om denne parallellen i kapittel 8 og 9.

informantenes egne forklaringer. Ordrett notering i selve situasjonene har nødvendigvis vært vanskelig i de tilfeller jeg selv var deltagende observatør som *megler* eller *gatemeglingsinstruktør*, selv om man husker en del utsagn ved skriving av feltnotater kort tid etter. Jeg har altså forsøkt å kompensere for dette i de øvrige rollene som *tilskuer* i tilsvarende prosesser (enten med notatblokk, lydopptaker, direkte pc-transkribering eller filmopptak). For å unngå problemet med tautologiske egenskapsforklaringer (f.eks. ”konfliktrådet er en uavhengig institusjon til strafferetten som skal ivareta sivile løsninger på konflikter”; jfr. kap. 6 og 8) har jeg forsøkt å komme med relasjonelle forklaringer (f.eks. hvordan “strafferettsriset” innvirker i meglingsprosessen, og hvordan de to institusjonene dermed må forstås som et produkt av samhandling på flere nivåer samtidig, jfr. kap. 9). Videre har lydopptak, og særlig filmopptak, vært nyttige som feltnotater der jeg har kunnet gjøre nærstudier av samtale og samhandling. Flere av de konkrete beskrivelsene i avhandlingen av samhandling er basert på filmopptak (kap. 5). For det andre har jeg søkt å anvende teori og analytiske begreper som skiller seg fra feltets egne teorier, forklaringer og implisitte epistemologi, for å øke den refleksive distansen til feltet (jfr. kap. 2-3). For det tredje har jeg i rollen som megler og gatemegler forsøkt å være “sosiolog på meg selv” ved å benytte meg selv som informant. Dette vil jeg beskrive nærmere.

Å være sin egen informant

Iver B. Neumann har et illustrerende eksempel på hvordan man kan bruke seg selv som informant, i en posisjon ikke helt ulikt min egen feltrolle som konfliktrådsmegler for en statlig institusjon. I en periode gjorde han feltarbeid mens han var ansatt i Utenriksdepartementet (Neumann 2005). Neumann forklarer hvordan han i rollen som *taleforfatter* på vegne av ministeriet fikk en førstehåndserfaring med talenes standardiserte og ikke-personlige form. Slik oppdaget han den implisitte normen i ministeriet om at “gammelt nytt er av det beste”, siden talenes funksjon er å virke som en samlende, enhetlig stemme for statsapparatet, som i virkeligheten på ingen måte er enhetlig. Tilsvarende har feltrollene *megler* og *gatemegler* gitt en førstehånds kjennskap til feltets ideologi (verdier, kunnskap og interesser) og praksis (bl.a. hvordan skript og form fungerer i meglingsprosessen). Et annet eksempel er at jeg etterhvert oppdaget i min iver som megler at jeg også overtok den “innfødte” selvforståelsen av konfliktrådet som underordnet og marginal i relasjon til den hegemoniske strafferetten, innenfor den ovennevnte dragkampen mellom de to institusjonene (jfr. kap. 1). Dette kom særlig til syne under min deltagelse i Agderprosjektet (kap. 10), der jeg som *megler* og *aksjonsforsker* gikk såpass

“native”, på konfliktrådets side, at jeg i en periode var ferd med å miste den refleksive distansen til feltet. Morris Freilich har i så måte en interessant metafor for ulike grader av deltagelse i ”den innfødte kulturen”: “A person may drink (participate in the native culture), drink heavily (participate, fully, in depth), get drunk (temporarily go native) or become drunk (go native and stay in that condition)” (Freilich 1970, 33). Dette antyder at feltarbeideren i en tilstand av dyp ”nativeness” ikke er i særlig stand til å gjøre gode observasjoner der og da⁷⁷. Angivelig har jeg “sobret opp” i etterkant av feltarbeidet gjennom en målrettet opparbeiding av analytisk distanse til feltets naturaliserte virkelighetsforståelse, bl.a. ved hjelp av analytiske perspektiver som ikke stammer fra feltet selv samt beskrivne strategier for refleksivitet og bruk av feltnotater⁷⁸. Likevel har denne “innfødterfaringen” gitt en innsikt GP-feltet med hensyn til aktørenes selvforståelse og den overordna dynamikken mellom de to institusjonene (konfliktråd og strafferett).

Ovennevnte perspektiv på persondannelse (kap. 3) har videre en metodisk implikasjon som er relevant med hensyn til spørsmålet om benytte seg selv som informant:

If our relationship to others is built on the process of externalization, in which the self is experienced indirectly as another, it follows that the reflection by which we know our own self involves self-externalization rather than self-introspection. In order to become self-conscious, individuals must become objects to themselves (Josephides 2008, 25).

Ifølge dette perspektivet oppstår ikke selvrefleksjon og økt forståelse gjennom introspeksjon, men snarere gjennom eksternalisering av selvet. For å forstå oss selv i relasjon til andre må vi altså bli objekt for oss selv, noe som foregår i en bestemt forståelse av å være i en løpende samtale med andre. Josephides understreker at dette også gjelder for feltarbeideren. Denne typen eksternalisering, og refleksivitet, foregår nødvendigvis i skriveprosessen, men også i løpet av feltarbeidet i relasjon til informantene⁷⁹. Dermed blir de ulike relasjonene felt-

⁷⁷ Jamfør William F. Whyte som i klassikeren *Street Corner Society* (1943) beskriver hvordan han startet som en ikkedeltagende observatør, til da han ble inkludert i samfunnet han studerte, og ble en ikkeobserverende deltager.

⁷⁸ Her bør det nevnes at jeg i etterkant av stipendiatperioden (januar 2011- d.d.) har vært ansatt i Røde Kors Gatemebling. 2011-2015 har jeg også hatt en delstilling (10 og 20 %) ved forskningsinstituttet NOVA i et EU-finansiert forskningsprosjekt om Restorative Justice (gjenopprettende prosesser) anvendt på konflikter i interkulturelle settinger, med partnere i Nord-Irland, Belgia, Serbia, Østerrike og Ungarn. Jeg avsluttet den offisielle delen av feltarbeidet juli 2009, og avsluttet deretter mitt verv som konfliktrådsmedler. Det konkrete datamaterialet referert i avhandlingen begrenser seg til feltarbeidet 2007-2009, og jeg har etter det fram til 2011 gjort det grunnleggende analysearbeidet. Likevel har denne etterkontakten med GP/RJ-feltet (med Røde Kors og NOVA) gitt komparative observasjoner som har styrket det empiriske bildet i avhandlingen.

⁷⁹ Josephides (2008) beskriver hvordan hun under feltarbeid med Kewa-folket på Papua Ny Guinea ganske tidlig fikk tildelt rollen som *Rimbus søster*, siden folkegruppen hun studerte trengte å plassere henne som kom utenfra i relasjon til sitt eget sosiale system. Forskerrollen var for dem ukjent og ikke noen relevant sosial kategori. Josephides aksepterte søsterrollen, som en “inngjerding” av forskerrollen, uten først å tillegge det så mye vekt.

arbeideren opparbeider til informantene avgjørende for hvilke typer eksternaliseringer som kan oppstå som grunnlag for forståelsen. En av meglerens viktigste oppgaver er å være lyttende til partenes fortellinger, ikke bare til hva som sies, men også være sensitiv ovenfor de emosjonelle bevegelsene underveis. Dermed må megleren bruke sitt eget følelsesmessige register for å kunne tilrettelegge på en god måte. På den måten blir også meglerens *egen erfaring i situasjonen* eksternalisert i prosessen. Hvis for eksempel megler mener å ha observert at en av partene er klare til å formidle noe av emosjonell art, eller komme med en innrømmelse, vil hun eller han kunne stille spørsmålet “er det noe du vil si til den andre”? Dette er bakgrunnen for at ovennevnte “personlige læringskurve” også må inkluderes i data-grunnlaget. Gjennom den deltagende meglerrollen gjorde jeg altså en av de sentrale observasjonene i denne studien, nemlig at *selv-eksternalisering* kan forstås som et viktig aspekt ved både megling, stormøter og gatemegling.

I feltrollene som megler, gatemegler/instruktør, og deltager i GM-verkstedene har jeg fått muligheten til å få en fenomenologisk erfaring fra GP-feltets innside. Jeg har riktignok ikke selv hatt mulighet å “bli meglet” i konfliktrådet, selv om jeg har deltatt i simulasjoner i form av rollespill. Neste kapittel illustrerer nærmere hvilke typer erfaringer man kan gjøre seg i slike simulasjoner (såkalt ‘virtuell virkelighet’) med påfølgende refleksive prosesser i tilknytning til erfaringer gjort i ‘hverdagsvirkeligheten’.

Etiske hensyn

På en meglersamling hadde en meglerkollega i konfliktrådet og jeg en engasjert samtale om spørsmål og dilemmaer i megling. Plutselig kom han på at jeg også var forsker i situasjonen, og utbryter med et glimt i øyet: “*Jøss, nå står jeg her og snakker med deg som en fortrolig medmegler og glemmer at du også er her som forsker*”. Underforstått tror jeg han mente at han neppe ville snakket like fortrolig med en utenforstående forsker, eller en annen ikke-megler, om temaet på denne måten. Han hadde altså i et øyeblikk glemt at jeg også var forsker i situasjonen, og sa mer enn han kanskje ville ha gjort om det var et forskningsbasert intervju eller liknende⁸⁰. Med Goffman (1992) kan det sies at jeg her kom ”backstage” blant

Etter hvert erfarte hun imidlertid at denne relasjonen ble et viktig premiss både for hennes deltagelse og ikke minst *erfaringer* i feltet. Josephides forklarer hvordan *søsterrollen* på en grunnleggende, fenomenologisk måte formet hennes persepsjon, analyse og forståelse av hele det samfunnet hun studerte.

⁸⁰ Som meglere var vi bundet av den samme taushetsplikten, noe som tilsier at jeg som forsker nødvendigvis ikke kan videreformidle noe av det saksspesifikke vi snakket om. Likevel inngår denne samtalen og liknende type samhandling med andre medmeglere i min samlede empiriske erfaring.

konfliktrådets meglere, og at informanten – min meglerkollega – plutselig ble bevisst på dette. Her ligger det også et etisk dilemma ved å innta innfødte roller, som ikke er uvanlig i antropologiske feltarbeid der man inngår i flere ulike delroller ved siden av forskerrollen. Hvor stor forståelse har informantene av forskerens agenda, selv om man innhenter informert og fritt samtykke og forsøker å være tydelig på forskerrollen ved siden av andre delroller?

Min holdning til dette etiske spørsmålet er at informantene, uansett om det er på Papua Ny Guinea eller i Oslo, som regel kun vil ha en delvis forutsetning for å forstå hva forskningen går ut på, og hvordan informasjonen vil brukes – selv om det vil variere stort i hvilken grad forskningen er tilgjengelig for informantene. Dette legger et desto større ansvar på forskeren med hensyn til redegjørelse for roller og motiver underveis, og ikke minst i framstillingen av empirien (Madden 2010). Ved innhenting av samtykke til deltagelse i forskningen forplikter forskeren seg til å sørge for at dette er tilstrekkelig informert, at deltagelsen reelt sett er frivillig, og at personopplysninger blir anonymisert⁸¹. Informert samtykke har som beskrevet blitt innhentet fra både enkeltpersoner og institusjoner/organisasjoner i en kombinasjon av skriftlig og muntlig informasjon med presisjon om at deltagelsen er frivillig og at de kan trekke seg når som helst i prosessen. Ved oppfølgingsintervjuer etter megling har jeg innhentet samtykke på nytt, minnet om at deltagelsen er frivillig og presisert at dette er initiert av meg som forsker, og ikke som megler. *Direkte personopplysninger*, i dette feltarbeidets tilfelle kun navn, har jeg gjennomgående anonymisert ved hjelp av fiktive navn⁸². Ved framstilling av kvalitative data og case er det også avgjørende å anonymisere *indirekte opplysninger* som kan bidra til å identifisere en person, f.eks. bakgrunnsopplysninger kombinert med alder, kjønn osv. Derfor har jeg i flere tilfeller også benyttet fiktivt kjønn, etnisitet, alder eller geografisk tilhørighet (f.eks. hvilket konfliktråd, kommune eller bydel det er snakk om). Graden av anonymisering har også vært vurdert opp mot graden av sensitivitet i de enkelte tilfellene. For eksempel har jeg ved konkrete meglingsprosesser, altså i særlig sensitive situasjoner, tilstrebet å anonymisere deltagere og tilretteleggere i så stor grad at verken enkeltpersoner eller de konkrete prosessene det er snakk om kan identifiseres. Dersom en leser likevel skulle mene å gjenkjenne enkelt-episoder, for eksempel en annen deltager fra samme prosess, vil dette være basert på en

⁸¹ Jamfør NESH' generelle forskningsetiske retningslinjer <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Generelle-forskningsetiske-retningslinjer/> og spesifikke retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>.

⁸² Unntaket fra anonymisering av personopplysninger er som beskrevet filmopptak, der samtykke er innhentet i forkant av opptak, og godkjenning innhentet i etterkant av ferdig redigert film, hvorpå råmaterialet er slettet. Dette ifølge NSDs retningslinjer. Der jeg har benyttet film som feltnotater har dette blitt videre anonymisert i teksten.

antagelse som ikke vil kunne bevises. Til grunn for utvalget av de meglingsprosessene jeg beskriver i stor empirisk detalj, og som dermed er potensielt gjenkjennbare på tross av inngående anonymisering, har jeg også gjort en vurdering om at dette ikke stiller enkeltpersoner i negativt lys eller at det vil kunne få uheldige konsekvenser for den enkelte. I den forbindelse har jeg også valgt ut meglingscase som har ført til en form for løsning, altså der deltagerne gjennom et kollektivt narrativ og en skriftlig avtale har blitt enige om å avslutte konflikten. Dette er ut fra en erfaring av at majoriteten av deltagerne i retrospekt, etter en fullendt meglingsprosess (f.eks. kap. 7-8), opplever konfliktsituasjonen som avsluttet og adskillig lettere å forholde seg til, enn i forkant av eller i løpet av en uavsluttet meglingsprosess.

Likevel vil en etnograf aldri ha full kontroll på hvordan teksten vil bli tolket og brukt. For eksempel opplevde Unni Wikan etter publiseringen av sin doktorgradsavhandling om kjønnsroller i Oman (Wikan 1991) å bli erklært *persona non grata* i Oman på grunn av sine funn om usynlig prostitusjon og homofili. Dette underminerer naturligvis ikke den antropologiske verdien av hennes studie, men synliggjør mulige uintenderte konsekvenser av publisering av sensitive forhold, på tross av anonymisering. De generelle forskningsetiske retningslinjene slik de er beskrevet av NSD, NESH og andre forskningsetiske komiteer gir ikke veiledning til alle etiske spørsmål og utfordringer som kan oppstå i forbindelse med et feltarbeid. Som Fossåskaret (1997) understreker er det opp til forskeren å balansere lojaliteten til feltet og deltagerne opp mot kravene til forskning og formidling. Utover å imøtekomme de formelle retningslinjene er det dermed til syvende og sist forskerens egen samvittighet og etiske forståelse av deltagerens behov for beskyttelse som blir utslagsgivende. Slik jeg ser det er en stor grad av etnografisk nærhet og sensitivitet, gjennom langvarig feltarbeid som deltagende observatør, den største garantien for gode etiske valg i feltarbeidet og i formidlingsprosessen⁸³.

⁸³ Her vil jeg minne om Hans Skjervheims etiske imperativ fra 1957 om å anerkjenne forskningsdeltagerens subjektstatus, og faren for fremmedgjøring av informantene ved objektiverende tilskuerposisjoner (Skjervheim 1996). Slik jeg ser det gjelder dette både i feltarbeidet – at man *deltar* i subjekt-subjekt-relasjoner – og i teksten, at man tar det folk sier og mener på alvor og samtidig synliggjør det forsker-jeg'et dette står i relasjon til. Deltagende observasjon er således en metode i tråd med Skjervheims deltagerideal, men det fordrer som både Erving Goffman (1963), og senere Ian Hacking (1999), minner oss om at man evner å unngå å reprodusere objektiverende avvikskategorier i teksten. Antropologiens grunnleggende relasjonelle måter å forklare egenskaper og sammenhenger på, med idealet om ikke å ”gjøre vold mot empirien”, er en vei ut av den objektiverende sosiologien (se f.eks. Barth 1994). Jamfør arven fra Manchesterskolen med situasjonsanalysens måte å abstrahere og generalisere (kap. 1).

En informant har for øvrig vært eksplisitt på at han ikke ønsker anonymisering. Dette gjelder tidligere prosjektleder for Gatemegling, og før det ansatt i konfliktrådet. Han har selv fått lese og godkjenne de delene av teksten der han refereres. Det kan innvendes at informantene ikke har forutsetning for å vurdere eventuelle utilsiktede konsekvenser av unntak fra anonymisering. I dette tilfellet har jeg måttet balansere informantens ønske om å framstå med navn mot 1) vurderinger i selve framstillingen i teksten av uttalelser og sitater fra den det gjelder, 2) betydningen av vedkommende som informant (han er en av mine hovedinformanter), og 3) den potensielle sårbarheten ved innholdet i disse uttalelsene. Vedrørende siste punkt har vedkommende vært tydelig på sin kritikk av aspekter ved konfliktrådet i en rekke tidligere offentlige anledninger, og står ikke lenger i noe avhengighetsforhold til konfliktrådet som institusjon eller andre deltagere i denne studien. Min overordna vurdering, i dialog med den det gjelder – som for øvrig har høyere utdanning og er godt kjent med kvalitativ forskning – er at dette ikke har vært av en slik art at det vil kunne få uheldige konsekvenser. Videre har jeg vurdert det som lite hensiktsmessig å anonymisere selve organisasjonene det er snakk om siden informasjonsverdien da ville forsvinne: Det er kun ett landsomfattende konfliktrådssekretariat i Norge, og de øvrige komparative kontekstene (Røde Kors Gatemegling, Minhaj Konfliktråd og Hywa) er såpass små og egenartede at det ville være vanskelig å omtale dem uten å avsløre hvilken organisasjon det er snakk om. Dette har vært et premiss ved innhenting av samtykke til deltagelse i studien. Derfor har jeg også unnlatt å anonymisere lederne i de respektive virksomhetene, siden det er et avgjørende poeng i framstillingen at de faktisk er (eller har vært) ledere og uttaler seg i kraft av dette. Dette er godkjent av dem det gjelder etter å ha lest den teksten som angår dem direkte. Til grunn for dette har jeg også vurdert at denne typen informasjon ikke har vært av sensitiv art, og dessuten offentlig tilgjengelig informasjon. For øvrig tilsier situasjonsanalysen (kap. 1), som jeg har forsøkt å benytte som metodisk rettesnor, at det ikke er situasjonene og uttalelsene i seg selv som sammenliknes og analyseres, men snarere nøkkelegenskapene ved de ulike situasjonene og ”mikrohistoriene” (Evens 2006, Mitchell 2006). Analysen abstraherer seg derfor over personnivå.

Et annet aspekt ved framstilling av empiri, og spesielt samtale- og intervjudata, er at jeg har forsøkt å gjengi informantutsagn i størst mulig grad korrekt og ordrett. Grunnlaget for framstillingen av denne typen data har i tillegg til feltdagbok vært notater i selve situasjonen, i enkelte tilfeller med bruk av direkte transkribering på PC (særlig ved telefonsamtaler), i andre tilfeller med lydopptak, og i flere tilfeller videoopptak. Ved nedskrivning av muntlige utsagn

vil det nødvendigvis foregå en viss fortolknings- og oversettelsesprosess (jfr. Hatim og Mason 1990, Whorf og Carroll 1956). Jeg har valgt å unnlate ikkeverbale lyder slik som “*hmm, uhm, eh*” mv., samt nedtegnet muntlige utsagn og dialektvariasjoner på korrekt skriftlig form, med mindre jeg har tolket dette som betydningsfullt for forståelsen av utsagnet og konteksten det står i. For eksempel vil utsagnet “*Dø - åssen går’e-a*” bli omskrevet til “*Du, hvordan går det?*”, så sant det ikke er viktig å framstille av vedkommende er fra Oslo øst (eller Østfold) og at det ikke framkommer på annen måte. Til grunn for dette ligger det også en etisk vurdering om ivaretagelse av informantene, siden transkriberte muntlige utsagn har en tendens til å sprike med egen oppfatning av muntlig hverdagssamtale. Dersom informantene imidlertid har hatt vanskelig for å uttrykke seg på norsk, eller engelsk der det blir brukt som hovedspråk, vil jeg i den skriftlige framstillingen i liten grad forbedre språket siden dette har vært viktig informasjon for analysen av den samhandlingen som er under lupen (f.eks. når engelsk benyttes som språk mellom minoritetsspråklige i konfliktrådsmedling, jfr. kap. 7). Jeg vil likevel understreke at jeg ikke har gjort en lingvistisk analyse av samtaledata som sådan, men snarere bruker samtaledata som en strategi for å framstille samhandling og annen viktig informasjon mest mulig kontekstnært. Samtaledata vil for øvrig alltid bli fulgt opp med øvrig kontekstbeskrivelse, der jeg gir min kontekstnære tolkning før dette benyttes som grunnlag for videre analyse og abstraksjon. Alle muntlige sitater er i kursiv, også ved innrykk, for å synliggjøre at det er tale og ikke skrift. Skriftlige sitater er følgelig ikke i kursiv.

Video som feltverktøy

Samhandlingsdata med ungdom; eksternalisering av blikket

Under feltarbeidet har jeg søkt å følge deltagere utenfor arenaene definert av konfliktrådet og Røde Kors gatemegling i supplerende roller til feltrollene megler og gatemegler. Dette er som beskrevet også hovedårsaken til at jeg i flere sammenhenger har brukt deltagende video som redskap for å etablere komplementære roller for samhandling med informantene, spesielt i feltarbeid med unge deltagere (Foss 2008a, b, 2009b, a, Foss og Hywa 2010). Ved opptak til ph.d.-programmet ved Sosialantropologisk institutt (SAI, UiO) ble jeg rådet til å legge til siden et opprinnelig ønske om å gjøre en mer helhetlig visuell antropologisk analyse siden SAI ikke har spesielt fokus eller kompetanse på dette feltet. Likevel tilsa tidligere trening i visuell antropologi (Foss 2002a, b) at film kunne være et nyttig supplement til andre feltarbeidsmetoder med hensyn til tre aspekter: Som allerede beskrevet i Hywa-eksemplet har

filmsamarbeid med informantene bidratt til å gi adgang til deler av feltet som deltagende observatør. Videre har filmopptak hatt en funksjon som feltnotater, og åpnet for en løpende samtale med informantene om filmopptak underveis og etter redigering. Av mer analytisk relevans for avhandlingens problemstillinger har også film har vært et redskap for å eksternalisere samhandlingen, både deltagerne seg imellom, og min egen deltagelse i feltet. Disse tre aspektene vil jeg drøfte nærmere med utgangspunkt i eksemplet fra ovennevnte studietur til Danmark med gatemeplerne fra Oslo Røde Kors.

Før turen organiserte jeg fem videokameraer til disposisjon for deltagerne på turen med en avtale om at vi sammen skulle lage en film med et enkelt narrativ: ”Gatemeplerne drar på tur for å lære, dele erfaringer og ha det moro”. I tillegg filmet jeg med eget kamera. På bussturen fra Oslo til København holdt jeg et minikurs i kamerabruk, nok til at deltagerne kom i gang med filmingen. Tanken om å la informantene filme selv var bl.a. inspirert av Ungdomsblikk-prosjektet ved Senter for Visuelle Kulturstudier ved Universitetet i Tromsø, der ungdom lærer opp til å lage filmfortellinger om egne liv (Hope, Waage, og Wrigth 2005)⁸⁴. Etter turen redigerte jeg materialet filmet av både ungdommene og meg til én felles film, som så ble sett og godkjent av deltagerne. Fra dette filmsamarbeidet gjorde jeg noen observasjoner med hensyn til nevnte tre aspekter. For det første førte samhandlingen rundt videokameraene til jeg raskt fikk en definert rolle ovenfor deltagerne. Ungdommene ga meg tidlig tittelen *kameraleder*, i kontrast til de andre voksne lederne på turen. I likhet med i Hywa-eksemplet førte dette til at min og kameraets tilstedeværelse ble naturalisert som videre inngang til deltagende observasjon og samhandling med deltagerne. Den dels tilskrevne rollen som kameraleder åpnet for en feltrelasjon der deltagerne flere ganger tok kontakt og fortalte eller drøftet ulike forhold i fortrolighet, for eksempel med hensyn til utforskning av grenser. Da rollen var etablert skjedde dette også når kameraet ikke var til stede⁸⁵. Senere fulgte jeg et utvalg av

⁸⁴ Ved hovedfaget i visuell antropologi ved universitetet i Tromsø brukte jeg også film som feltverktøy, med den forskjellen at det kun var jeg som filmet og redigerte. Å gi kameraet til informantene er imidlertid ingen ny metodisk strategi innen visuell antropologi. Allerede i 1966 ga antropologene John Adair og Sol Worth filmkameraet til informantene for å undersøke hvordan Navajo-indianerne strukturerer sitt verdensbilde (Worth og Adair 1997).

⁸⁵ Et eksempel var den siste kvelden før hjemreise da ungdommene i hemmelighet planla å dra til byen etter at de voksne hadde lagt seg. I løpet av kvelden på herberget var det to av guttene som luftet sine vidløftige nattplaner med meg, slik jeg tolket det, for å få en formening fra en av de voksne som ikke hadde samme sanksjonsmuligheter som de andre lederne. Deltagerne hadde på forhånd fått klar beskjed om at slike regelbrudd ville føre til hjemsendelse for egen regning, og utestengning fra Røde Kors. Med ett var jeg i et dilemma mellom å være upartisk deltager og forsker på den ene siden (det ville vel være illojalt å sladre?), og ansvarlig voksen på den andre. Etter å ha tenkt meg om valgte jeg å innta ”voksenrollen” og uttrykte min mening til guttene om at det nok var en vel stor risiko å ta, og samtidig kunne sees som et tillitsbrudd ovenfor lederne på turen og Røde Kors. Ungdommene så seg nok som privilegerte som hadde fått være med på denne turen, og de var stolte over å være

deltagerne på andre arrangementer i regi av Røde Kors, inklusive de voksne deltagerne, i tillegg til øvrige oppfølgingssamtaler. Da dette var i en tidlig fase av feltarbeidet, og før jeg selv deltok i instruktør opplæringen i gatemegling, ble jeg følgelig assosiert som noe *annet enn* de voksne frivillige instruktørene og lederne av aktiviteten. Således ga rollen som *kameraleder* supplerende data til min senere komplementære innsiderolle som *gatemegler/ instruktør*, i likhet med hvordan de beskrevne feltposisjonene *megler* og *utenforstående observatør* ga mulighet for utfyllende observasjoner i konfliktrådet.

For det andre førte denne samhandlingen til at deltagerne ble aktive medfortellere av filmfortellingen, både foran og bak kameraene. I begynnelsen av den firedagers lange turen hvor deltagerne ”lekte” med kameraet, var det ikke overraskende en del gjøgling og maskespill foran kameraet da deltagerne var svært oppmerksomme på sin egen selvpresentasjon. Likevel var det slående hvor raskt kameraet ble innarbeidet som en ’naturlig’ del av samtalene og samhandlingen underveis⁸⁶. Ungdommene tok for eksempel selv initiativ til å intervju hverandre og opptre som “programledere”, og tok dermed en viss grad av kontroll og eierskap over filmen. En av pionerene innen visuell antropologi, Jean Rouch, hevdet at deltagende filmproduksjon i forskning skulle ta et oppgjør med den implisitte asymmetrien mellom forsker og utforsket: ”The anthropologist will no longer monopolize the observation of things” (Rouch 1975, 102 i Freudenthal 2000, 32, Morin og Rouch 1961). Dette idealet fratar nødvendigvis ikke forskeren det øvrige etiske ansvaret i forsknings- og formidlingsprosessen, som drøftet over. Likevel ligger det en forskningsetisk betraktning til grunn for å inngå denne typen samarbeid med informantene med utgangspunkt i *den kommunikative etikk* som kritisk teori er tuftet på (Mjøset 2001, 98)⁸⁷. Det etiske idealet her er at forsker og utforsket inngår i en form for resiprokt forskerfelleskap der man eksplisitt søker å dele kunnskap og informasjon, og øke hver sin kompetanse. Overført til filmsamarbeid utgjør dette på den ene

gatemeglere. Det viste seg at de kom til å skrinlegge den hemmelige byplanen. For meg var dette, og andre erfaringer som *kameraleder*, en nyttig øvelse i rollebevissthet i feltet.

⁸⁶ Jamfør Goffman (1992) om ansiktsbevarende strategier og uttrykkskontroll i folks pendling mellom å være *on stage* og *off stage*. For å få tilgang på off stage-arenaer ved bruk av video som feltredskap må det følgelig jobbes strategisk med å naturalisere kameraet og bygge tillit og felles eierskap til prosessen. Når kameraet er naturalisert i samhandlingen gir det dermed en mulighet til nærstudier av denne pendlingen mellom ulike roller og arenaer, og informantenes rollehåndtering i samspill med forskerens rollerepertoar.

⁸⁷ I revitaliseringen av mellomkrigstidas Frankfurterskole posisjonerer Habermas (Habermas, Eriksen, og Molander 1995) og andre kritisk teori mot, på den ene siden, det deduktivt-nomologiske program (standard metodologi), og på den andre siden mot (sosial-)konstruksjonismens relativiserende tendenser. Samfunnsvitenskap defineres her ikke av universelle lover, men av den *kommunikative etikk* som er implisitt i all sosial interaksjon, inklusive den som samfunnsvitenskapene utøver. Kritisk teori skiller seg fra andre teoriforståelser i samfunnsvitenskapene gjennom en eksplisitt refleksjon omkring det etiske grunnlaget for dens teori (se f.eks. Mjøset 2001, Schaanning 1993). Jamfør teoridiskusjonen i kapittel 2.

siden en rik kilde til informasjon for forskerens del. Som vist fungerer filmopptak som feltnotater for nærstudier av samhandling, inkludert deltagerens selvpresentasjon og narrativer (Eide 2005, Gullestad 1996, Gullestad 2007)⁸⁸, deltagerens *skolerte blikk* (Grasseni 2007b)⁸⁹, og feltets *sosiale estetikk* (MacDougall og Taylor 1998, MacDougall 2000, 2006)⁹⁰. Videre gir som nevnt visninger av filmmateriale et inntak til dialog med informantene omkring deres *resepsjon* av det de selv eller du som forsker har filmet. På den andre siden åpner dermed også filmsamarbeid opp for at forskningssubjektene kan inviteres inn i den løpende fortolkningsprosessen av data, om hva de er opptatt av, hva de liker og misliker. Dermed kan også informantene bidra til å korrigere forskerens tolkninger⁹¹. ”Visuality is about a direct route to one of the senses; its impact can be visceral, especially when it creates a sense of identification” (Hayes og Bank 2001, 7). Dette sitatet understreker det engasjementet som kan oppstå når deltagerne ser seg selv på bilder og film, og på den måten får et konkret forhold til forskningsprosessen. Jeg tror ikke filmsamarbeid fullt ut vil kunne utlikne nevnte asymmetri mellom forsker og utforsket, men det gir i alle fall deltagerne noe tilbake i form av en film de kan forholde seg til på en mer konkret måte enn en avhandling. I det minste kan filmproduktet fungere som en symbolsk gjenytelse for informantenes bidrag til forskningen. I mine filmsamarbeid med informantene har de gitt uttrykk for takknemlighet og stolthet over, altså en positiv identifikasjon med, vårt felles produkt (jfr. kap. 5 om gatemegling der jeg har laget tre filmer). Dette henger nok også sammen med neste og tredje aspekt jeg vil ta opp her, nemlig

⁸⁸ Ann Kristin Eide (2005) påpeker at selv om narrativer har et strategisk aspekt – i tråd med Goffmans rolleteori (Goffman 1992) – så begrenses dette av at verden ikke bare er et objekt for våre handlinger, men også er et ”rammeverk” handlinger utføres innenfor. Narrativer oppstår altså i et spenningsfelt mellom det aktivt skapende og det som er gitt. I flere av filmprosessene har jeg opplevd at deltagerne har benyttet anledningen til å fortelle ’sin historie’, om hva som er viktig for dem og hvordan de ønsker å framstå. Utfordringen ved narrativ analyse er derved å gripe begge dimensjonene i en balanse mellom en *objektiverende* måte å forholde seg til språket på, og språkets *intersubjektive* potensialer (Eide 2005, 19).

⁸⁹ Med begrepet *skolerte blikk* søker Christina Grasseni og hennes kolleger å gripe hvordan blikket må forstås som en trent og dermed kulturelt betinget kapasitet i samspill med andre sanser. Blikket er formet i ulike typer praksisfellesskap som både former persepsjon (ikke bare synet) og strukturerer forståelse (Grasseni 2007b). Styrken ved dette perspektivet, slik jeg opplever det, er at det inkluderer både strukturelle/strukturerende maktaspekter slik som globaliserte medieringsverktøy (som skaper standarder), samtidig som det tar innover seg erfaringsdimensjonen der kognisjon/persepsjon forstås som situert handling. Perspektivet tar avstand fra antakelsen om at synet er overordna de andre sansene, men tar inn over seg sansningens økologi (inklusive ulike materielle og relasjonelle kontekster) der *blikket* undersøkes som trent kapasitet i ulike praksiser. Disse praksisene skaper og reproducerer kulturelle, sosiale og epistemologiske fellesskap/tilhørighet.

⁹⁰ MacDougall (2006) hevder at den estetiske dimensjonen ved sosialt liv ikke kan reduseres til andre sosiale krefter, men må sidestilles som et viktig sosial faktum ved siden av andre fakta som økonomisk overlevelse, politisk makt og religiøs tro. ”Aesthetics’ in this context has little to do with notions of beauty or art, but rather with a much wider range of culturally patterned sensory experience” (MacDougall 2006, 98). Ingredienser i en sosial estetikk kan være abstrakte eller konkrete visuelle markører som omgis individet slik som design/bygninger og andre omgivelser, kleskoder, regler, tidsplaner, dialekt og slang, samt kroppsholdning og positurer. Som innenfor gastronomi må slike markører sees i sammenheng da de til sammen utgjør en ”smak”, eller et komponert bilde av hva som omgis individet.

⁹¹ Denne formen for korreksjon vil nødvendigvis foregå på et kontekstnært ”mikronivå”, tilsvarende første nivå i situasjonsanalysens analytiske progresjon (jfr. kapittel 1).

at deltagende film er en måte å materialisere en distanse til eget liv, noe som derved gir en refleksjonsmulighet omkring eget selv. Dette er en refleksiv virksomhet som er sentral i antropologien, og spørsmålet med hensyn til nevnte resiproke aspekt ved deltagende film er om dette også kan være nyttig for informantene?

På veien til Danmark hadde de unge gatemeglerne fått i oppgave av lederne å skrive notater til en presentasjon av seg selv og hva gatemegling går ut på, som de skulle bruke når de møtte sine danske kolleger. Etter ankomst til København foreslo jeg at de kunne øve på sine selv-presentasjoner foran kameraet. Etterpå kunne vi se gjennom presentasjonene i fellesskap, men under den forutsetningen at det kun ble kommentert på “det som var bra” i hverandres opptredener. Deltagerne og de voksne lederne syntes dette var en god idé. Filmseansen skapte en spenning der alle skjerpet seg og gjorde sitt beste. På forhånd hadde vi blitt enige om at de skulle få en ny sjanse dagen etter om de ønsket. Da vi i fellesskap så gjennom materialet dagen etter var det merkbart hvordan stemningen hadde forandret seg fra kvelden før. Deltagerne virket mer avslappet, og brydde seg ikke lenger stort om kameraet. Ingen ønsket å gjøre opptaket på nytt siden de var fornøyde med resultatet. Det var som om alle heretter var *en del av* filmen der de både tillot seg å gjøgle, men også ta ansvar for kameraet og snakke om mer alvorlige og personlige ting til både kameraet og hverandre. For eksempel kom de og hentet meg når det var viktige hendelser de mente måtte filmes (hvis de selv var for opptatte til å filme), bl.a. da de øvde på megling. Det var tydelig at vår felles filmprosess fungerte som en ”katalysator” for gruppeprosessen på turen. Dette ble eksplisitt uttalt av lederne på turen, og bekreftet i flere utsagn fra de unge selv. For eksempel sa ei av jentene etter å ha sett video-materialet underveis at hun nå *så* at gruppa framstod som én enhet. Hun mente at verken hun selv eller de andre i gruppa alene hadde fasiten på hva gatemegling er for noe, og at de til sammen utfylte hverandre i å forklare hva gatemegling går ut på. De øvrige deltagerne syntes å samstemme i dette. Et annet eksempel er en deltager som *rappet* sin selvpresentasjon foran kameraet (han er musiker): *”Gatemeglingen har forandret meg som person. Er jeg i en konflikt så gjør jeg det motsatte av det jeg hadde gjort før... Før hadde jeg gjort det mye større. Men nå tar jeg det litt mer chill og tar det roligere. Bruker kjeften mer og tenker med hjernen”*. I opptaket ser vi at han i setningen, *”Før hadde jeg gjort det mye større”*, lener seg framover med armbevegelser som kan minne om opptakten til et slag. Dette står i kontrast til kroppsspråket når han like etter forteller om sin nye ’roligere’ framtreten. Dette førte til en senere samtale under turen, ledet an av de voksne lederne, om sangtekstene i rap-musikk, ”gangster rap” og estetisering av vold. Som reaksjon på denne diskusjonen lagde rap-

musikeren sammen med de andre deltagerne på turen det de kalte en ”peace-rap”, som også er med i en scene i filmen. Det kunne altså tyde på at filmopptakene, forstått som audiovisuelle narrativer, bidro til en utvidet refleksjon om forholdet mellom *selv* og *gruppe*. Dette vil jeg knytte til ovennevnte perspektiv på hvordan selvrefleksjon er en funksjon av *eksternalisering av selv*, framfor introspeksjon (Josephides 2008), og det Rane Willerslev kaller *blikkets speileffekt* som inngang til en form for dybderefleksivitet (Willerslev 2007).

I tråd med Grassenis rammeverk for *skolerte blikk* (Grasseni 2007a) gjør Willerslev (2007) en interessant sammenlikning av sibirske elgjegere, yukaghirene, og antropologers etnografiske praksis i en tilnærming til den kunnskapen som *blikket* muliggjør eller forhindrer, i relasjon til de øvrige sansene. Willerslev tar utgangspunkt i Maurice Merleau-Ponty; ”to see is to have at a distance” (Merleau-Ponty 1964, 166 i Willerslev 2007, 29), og de Certeau; ”separation is the price of vision” (1983, 26, i Willerslev 2007, 29). Det er gjennom avstand at vi kan komme nær andre – kommer du for nær vil du ikke kunne se. Nærhet og avstand er ikke motsetninger, men forutsetter hverandre⁹². Den avstanden som blikket både gir og krever, i motsetning til de øvrige subjekt-objekt-overskridende sansene, er grunnleggende for refleksjonen. Det er blikket som gjør at våre kropper både ser og blir sett samtidig. Vi bruker altså verden som speil, gjennom blikket mot verden ser vi også oss selv. Og dette gir oss både en fundamental tilgang til verden, og til oss selv. Willerslev kaller dette fenomenet *dybde-refleksivitet*⁹³. Dette perspektivet er i tråd med både George Herbert Meads (1934, 1999) og Michail Bakhtins dialogiske grunnforståelse (1981), der man er avhengig av den annens perspektiv for å forstå seg selv, men understreker altså hvordan *blikket som praksis* helt konkret inngår i denne prosessen. Flere visuelle antropologer har benyttet denne innsikten for å inngå forskningsfelleskap med informantene for å stimulere til kritisk refleksivitet. For eksempel har Carlson, Engebretson, og Chamberlain (2006) undersøkt hvordan fotografi kan brukes som hjelpemiddel for å produsere narrativer som mobiliserer *følelsesladede*

⁹² Nærhet ville vært umulig uten avstand siden den erfarende og det erfarte ville smelte sammen, og dermed gjøre erfaring umulig. Dette er interessant med hensyn til de andre ”nærhetssansene”: *Smak* gir et udifferensiert hele hvor jeg-ikkejag, innside-utside glir over i hverandre. *Hørsel* trenger også avstand, men lider av ”over-nærhet”. Mens blikket gir erfaring av ”verden der ute”, framtrer verden for hørselen som ”der utenfra - mot meg - gjennom meg” (Zuckerlandl 1956:368, i *ibid.*). Ong (1982, i *ibid.*) viser hvordan lyden kommer inn i oss og berører vårt innerste, mens blikket holder observatøren på en avstand fra objektet. Man kan ikke gå i ett med blikket på samme måte som med hørselen. Willerslev diskuterer ikke de øvrige sansene som *lukt*, *berøring* og det *kinestetiske*, men så vidt jeg kan forstå er også disse sansene grunnleggende ’intime’ i motsetning til blikket. ⁹³ Blikket som selvrefleksiv ”speilsans” er dessuten nødvendig som en forsvarsmekanisme mot oppløsningen av selvet i relasjoner hvor folk balanserer mellom å transendere forskjell og beholde identitet, slik yukaghirene erfarer når de imiterer elgen de jeger. Om antropologers aktivitet sier Willerslev: ”Thus, although ethnographic fieldwork is a total bodily experience, involving all of the senses and not just vision as means of understanding others, it is above all due to the primacy of sight that we can share the life-world of others, while still drawing our boundaries and saying: ’I am the other of those others’” (Willerslev 2007, 41).

forbindelser til deltagerens hverdagsliv og erfaringer. I en forlengelse av Paulo Freires perspektiv på de 'undertrykte pedagogikk' (1993) beskriver de gjennom en firestegs prosess hvordan *følelsesmessig engasjement* er en nødvendig "omvei" for å stimulere til økt kognitiv bevissthet i samfunn hvor tillært hjelpeløshet har skapt avhengighetstenkning. Kritisk bevissthet, eller det Willerslev kaller dybderefleksivitet, forstås her som en sosial prosess der kulturelle normer skifter fra avhengighet til gjensidig avhengighet (innenfor et kollektiv). Solveig Freudenthal (2000) har gjort en liknende studie med deltagende bruk av video i arbeid med bevisstgjøring omkring HIV i Zambia. Her inngår interaktiv videoproduksjon i en dialogisk og refleksiv prosess sammen med informantene.

Selv om jeg primært har anvendt film for å komme i dialog med informanter (og som feltnotater), har filmsamarbeidene vært en konkret måte å eksternalisere samhandlingen med og mellom informanter, inklusive blikkets rolle og beskrive refleksive funksjon. Filmopptak gjør det altså mulig å objektivere eget blick som inngangsport til refleksivitet og analyse. For eksempel blir samhandlingen mellom forsker og informant eksternalisert på filmopptaket, slik at man nærmest kan "se seg selv over skulderen". Det er altså selve samhandlingen og relasjonen mellom forskeren med kamera og informant som avtegnes på filmopptaket. Dette er et nyttig inntak for kritisk refleksjon over egen posisjon og deltagelse i feltet. Videre har jeg tatt med meg den skoleringen av blikket som filmetnografi innebærer i øvrige observasjoner av samhandling. Som beskrevet er en av de sentrale observasjonene i denne studien at selv-eksternalisering i dialog med signifikante andre er et vesentlig aspekt ved henholdsvis megling, stormøter og gatemegling. Deltagende film har således fungert som et analytisk hjelpemiddel ved å være en komparativ eksternaliseringsprosess med en viss analogi til de øvrige formene for selv-eksternalisering som foregår i de ulike empiriske kontekstene (jmfør *skala for kommunikativ kompleksitet*, kapittel 2).

I neste kapittel, som er en utvidet case-studie av Røde Kors Gatemegling, har jeg ved tre anledninger brukt film som feltmetode ved siden av andre tilnærminger. Kapitlet gir dermed et nærmere innblikk i min metodiske tilnærming i vekslingen mellom ulike komplementære deler av forskerrollen som *tilbaketrukket observatør, lærling, gatemegler og instruktør, og kameraleder*. Mens konfliktrådets overordna formål er å føre *eierskapet i konflikt* tilbake til partene selv og sivilsamfunnet søker Røde Kors Gatemegling, gjennom megleropplæring av ungdom, å overføre eierskapet til *selve meglingskompetansen* til sivilsamfunnet. Med andre ord kan gatemeglingsprosjektet forstås som en ytterligere desentralisering av den konflikt-håndteringen som kjennetegner gjenopprettende prosesser (GP). Kapitlet er således en

nærmere utforskning av de verdier og perspektiver som er sentrale i GP-feltet, og hvordan dette får utslag i arbeid med unge mennesker med hensyn til forskningsspørsmålene om persondannelse og deregulert kontroll.

Kapittel 5. Gatemebling. Ungdom blir konfliktmeglere i egne miljøer

Myndiggjøring og desentralisert kontroll?

Jeg har vært en pøbel selv for å si det sånn. Og jeg vil liksom vise andre ungdommer som mener at de er så pøbler som de er; jeg vil vise dem at det finnes en annen vei enn bare å lage faenskap, drive å slåss og ha konflikter hele tiden.

Jente (18 år).

Siden vi er gatemeglere betyr det ikke at vi ikke skal være sure eller ikke være sinte. Alle blir irriterte og sure og alt det der. Men det har gitt oss en ny tankegang; hvis vi vil få noe ut av det, og si hvordan vi føler, og gi opp at du er irritert eller noe, så er det enklere. Du kommer lengre hvis du snakker sjiraffspråk.

Jente (17 år).

Det å være med i en meglings situasjon er faktisk ikke så lett da. Man må være for eksempel upartisk, uansett om man danner seg et lite bilde av hvem er det som er offeret her, hvem er det som er den som har gjort den grove handlingen. Det er mye man må tenke på. Men det er selvfølgelig lærerikt for oss, og for dem.

Når du har vært gatemepler en stund så merker du fort at du har lært en del. Og du tenker ofte på ting som du har lært i gatemebling når du er ute i livet.

Gutt (18 år).

Jeg er med på gatemebling fordi jeg selv har vært med i noen konflikter hvor vi ikke har løst det på en bra måte. På en måte så føler jeg at jeg er en av de uhørte stemmene på gaten – personen som blir stempla for ting man ikke gjorde kanskje, blir dømt for ting man ikke gjorde. Så det er en mulighet å bli hørt på, og vise hvem man er. Og hjelpe andre som også er uhørte på gata, til å vokse – liksom – og forbedre seg på.

De som blir sure på politiet og sånn, fordi at de blir behandlet dårlig og sånn, de kan jo få tilbud om å være en mepler selv fordi det hjelper dem. Det er jo mye bedre fordi de kjenner jo folk som også driver med sånn. Det er egentlig det jeg synes er best hvis man plukker ut mennesker fra sånne miljøer og gir dem et alternativ som er bra for dem: “Ja dere kan bli meglere, dere kan fikse opp i dette her, dere kan få et bra syn på dere selv igjen, dere kan vise at dere er bra til noe – og bli meglere”. Og da tror jeg faktisk at mange vil tenke at det er bra, og sånn. Hvis man forteller ordentlig om det og hvordan det kan hjelpe deg og sånn.

Jente (17 år).

Mange av de situasjonene de ungdommene er i da, har du kanskje vært i sjøl. Da har du kanskje litt erfaring, da er det kanskje lettere å prate med dem. Jeg føler at ungdom forstår ungdom bedre enn en voksen forstår en ungdom. Å hjelpe andre ungdom, det er bare helt herlig egentlig. Jeg synes det er dritkult.

Gutt (18 år)⁹⁴.

I sitatene over forteller unge mennesker hvordan Røde Kors-aktiviteten gatemebling har hjulpet dem til å vokse og utvikle seg som personer, kommunisere bedre i konfliktsituasjoner, oppleve mestring og bli sett og hørt. Deltagerne over har deltatt i gruppebaserte læringsprosesser i tidsrom fra ett til to år. Uttalelsene er ikke unike. Som feltarbeider i Røde Kors

⁹⁴ Sitatene er hentet fra lengre videointervjuer i de beskrevne filmsamarbeider under feltarbeidet (kap. 4).

over en toårsperiode (2007-2009) har jeg hørt mange unge gatemeglere fortelle liknende historier om hvordan gatemegling har styrket dem som personer, og at de har blitt bedre rustet til å håndtere egne konflikter. En del av deltagerne forteller også om at de har lyktes i å megle, som regel uformelt og spontant, i konflikter blant venner, familie og bekjente – metaforisk eller konkret ”på gata”. Det er et entydig funn at majoriteten av deltagerne *opplever* at gatemegling styrker dem som personer med økt kompetanse i konflikt-håndtering⁹⁵. Gatemegling ble først startet som et prosjekt ved Oslo og Akershus konfliktråd (OAK, 1998-2002) som en reaksjon på det statlige og kommunale myndigheter oppfattet som negative tegn på mer kriminalitet, gjengadferd og vold i ungdomsmiljøene (Dale 2002)⁹⁶. Til tross for en positiv ekstern evaluering som anbefalte videreføring (Bitel 2002) ble prosjektet ikke tatt videre i konfliktrådet med det første. I 2004 ble imidlertid prosjektet revitalisert og videreført i et samarbeid mellom OAK og Oslo Røde Kors i en satsning på volds- og kriminalitetsforebygging overfor unge i alderen 13-25 år. Ledelsen av prosjektet, og dermed den daglige driften, ble lagt til Oppvekstavdeling i Oslo Røde Kors for å benytte deres etablerte struktur for organisering av frivillig innsats samt arenaer for barne- og ungdoms-arbeid⁹⁷. Grunntanken bak prosjektet som sådan var å gi ungdom en tilpasset variant av konfliktrådets megleropplæring, slik at unge selv kan benytte denne kompetansen til å håndtere egne og andres konflikter på ”lavt nivå” i miljøene de ferdes i – i sivilsamfunnet – før konfliktene eskalerer til mer omfattende polarisering, vold og kriminalitet.

⁹⁵ Dette funnet bekreftes også av to eksterne evalueringer av prosjektet av (Bitel 2002, Hydle 2007), som begge beskriver at deltagerne selv i stor grad opplever positivt utbytte av å være med i aktiviteten. I 2013 gjorde også NOVA en undersøkelse på vegne av Røde Kors om utenforskap og ensomhet blant unge. Her ble gatemegling spontant framhevet av de unge deltagerne i undersøkelsen som en viktig faktor for deres håndtering av de utfordringene de står overfor som ungdom (Hydle og Seeberg 2013).

⁹⁶ Dette til tross for en faktisk nedgang i flere ulike typer lovbrudd begått av ungdom (Falck 1998).

⁹⁷ Initiativet kom fra konfliktrådet i Oslo og Akershus og daværende justisminister Odd Einar Dørum, samt enkelte bystyrerepresentanter i Oslo. Som feltarbeider kom jeg inn i prosjektet i 2007, dvs. i siste del av prosjektfasen i Røde Kors (2004-2007), og fulgte prosjektet i overgangen til fast drift i samarbeid med og hovedfinansiert av Oslo kommune. Gatemegling ble da formelt en del av Oslo kommunes struktur for kriminalitetsforebygging, SALTO (SAMmen Lager vi et Trygt Oslo), tilsvarende andre kommuners SLT-ordning (Samordning av Lokale, rus og kriminalitetsforebyggende Tiltak). SLT-modellen er utviklet av regjeringens spesialorgan for forebygging av kriminalitet, Det kriminalitetsforebyggende RÅD (KRÅD). KRÅD ble etablert i 1980 og oppnevnes i statsråd for tre år av gangen. SLT skal sikre ”at de ressursene som allerede finnes hos kommunen og politiet, blir mer samkjørte og målrettede” (KRÅD, <http://www.krad.no/slt>). SLT er altså et statlig initiativ for å hjelpe norske kommuner til å bruke ressursene mest mulig effektivt i forebyggingsarbeidet mot rus og kriminalitet. I 2010 besluttet for øvrig Røde Kors at Gatemegling skulle bli en nasjonal kjerneaktivitet, noe som innebar at flere distrikter og Røde Kors-lag i Norge skulle få sentral støtte til å starte opp med aktiviteten. Etter dette har aktiviteten vært i en stor utvikling, med etablering i til sammen ti fylker. Finansieringen av arbeidet har vært ca. 50 % midler fra stat (øremerket forebygging) og 50 % fra private givere (spesielt forsikringsbransjen).

Gatemebling startet altså som et statlig tiltak i konfliktrådet før det gradvis ble overtatt av Røde Kors som frivillig organisasjon. Dette synliggjør at initiativet bak utviklingen av gjenopprettende prosesser (GP) i Norge, som eksplisitt tiltak for å styrke 'sivilsamfunnet', i hovedsak har kommet fra statlig hold⁹⁸. Den "pastorale" norske velferdsstaten har altså vært aktiv i etableringen av GP både i form av konfliktråd og gatemebling, forankret henholdsvis innenfor og utenfor "staten" (jfr. kap. 2, Vike 2012). Jeg har tidligere beskrevet det ideologiske utgangspunktet for GP som et mål om å overføre *eierskapet i konflikt* fra stat til sivile parter, forstått som en form for desentralisering av konflikthåndteringen (jfr. kap. 1 og 2, Christie 1977). Gatemebling kan således forstås som en ytterligere desentralisering gjennom at man ikke bare søker å overføre *eierskapet* i konflikt, men også *selve meglingskompetansen* til sivilsamfunnet, med fokus på ungdom⁹⁹. Videre representerer gatemebling et skifte i fokus fra "reparasjon" av konflikt og kriminalitet ved hjelp av GP (såkalt *reaktive* tiltak ved *gjenoppretting* i konfliktråd) til *proaktiv forebygging* ved tidlig intervensjon der ungdom får verktøy til selvstyring. Det kan dermed synes som om gatemebling kan forstås som uttrykk for den pågående "regjerifiseringen" av staten, som Foucault påpekte (2001 [1978]), i en dreining fra direkte til indirekte styring (jfr. kap. 2).

En informant med flere års bakgrunn som ansatt og leder i et konfliktråd uttrykte etter å ha deltatt en periode som frivillig gatemeblingsinstruktør at gatemebling minte henne om konfliktrådets tidligere dager, som en litt mer "løssluppen" form for konfliktråd og GP. Konfliktrådet har siden 1980-tallet vært gjennom en betydelig vekst og institusjonalisering som statlig institusjon forankret i Justisdepartementet (jfr. kap. 6). Gatemebling springer som nevnt ut av konfliktrådets verdier og tankegods, men har en ganske annen form for organisering basert på frivillig innsats og med en adskillig lavere grad av institusjonalisering (inklusive et mindre intimt samarbeid med påtalemyndigheten). Empirien fra gatemebling kan dermed også gi et komparativt innblikk i GP på et "førinstitusjonelt nivå" med hensyn til de prinsipper og verdier som regnes som sentrale av GP-feltets aktører. Dette kapitlet er således en første utforskning av problemstillingen oppsummert i *dialogens paradoks* (kap. 3):
Hvorvidt kan Røde Kors gatemebling, som en 'sivil' arena for myndiggjøring av deltagerne,

⁹⁸ Se kapittel 6 der jeg beskriver utviklingen av konfliktrådet fra kommunal virksomhet til statlig institusjon.

⁹⁹ Som jeg beskriver i kapittel 6 var også dette et formål med den første etableringen av kommunale konfliktråd med sivile lekmevlere, som et tiltak for å ruste sivilsamfunnets kapasitet til å håndtere konflikter før de ble 'kriminalisert' og dermed "statliggjort" (Christie 1977, Larsen 2010, Justis- og politidepartementet 1991). I dagens ordning med statlig konfliktråd er dette formålet fortsatt søkt ivaretatt ved at meglerne er lekfolk som ideelt sett representerer et bredt spekter av befolkningen i lokale konfliktråd. Gatemebling er således en videreføring av denne ideen gjennom å gi potensielle eller reelle konfliktparter meglingskompetanse selv (ref. samtaler med Inger Wærstad og Geir Dale som først utviklet tanken og metodikken i første prosjektfase i konfliktrådet 1998-2002).

forstås i tråd med Taylors felt for menings- og persondannelse (social spaces of disclosure) som fremmer av et *post-interiorisert* selv (Taylor 1985, 1989)? Og kan dette samtidig forstås som et aspekt ved desentralisert statskontroll og regjering (Foucault 2001, kap. 2)?

En samtale med tre unge gatemeglere: Introduksjon til Gatemebling

Målgruppa for gatemebling (GM) er *risikoutsatt ungdom* mellom 13 og 25 år, som enten har vært i konfliktsituasjoner med vold og kriminalitet, eller som er utsatt for marginalisering og eksklusjon. GM kan således forstås som et forsøk på inklusjon gjennom 'forebyggende' normalisering ved å gi unge "risikanter" verktøy for selvstyring (jfr. Foucault 2001 [1982] om selvets teknikker, og Rose 1999 om 'technologies of autonomy'). Implisitt i perspektivet på *utsatt ungdom*, som ligger til grunn for rekrutteringen til gatemebling, er unge mennesker som er utsatt for eller risikerer problemer knyttet til kriminalitet, vold og rus, og som i liten grad deltar i organiserte fritidsaktiviteter. Det betyr ikke dermed at disse unge menneskene nødvendigvis er uorganiserte, men at de snarere er selvorganiserte i egne nettverk, utenfor normaliserte samfunnsarenaer (jfr. kap. 2 om normalisering som aspekt ved regjering). En del av deltagerne er rekruttert via samarbeidspartnere til Røde Kors slik som skole, utekontakt, barnevern, politi og andre offentlige eller private barne- og ungdomsinstitusjoner. Enkelte er også rekruttert gjennom Røde Kors-organisert oppsøkende arbeid på gata. En stor andel av deltagerne er imidlertid ungdom som ikke regnes som spesielt risikoutsatt, men som er med fordi de synes det er et interessant fritidstilbud¹⁰⁰. I 2009, ved avslutning av feltarbeidet, bidro ca. 90 frivillige instruktører i regi av Røde Kors til at om lag 330 ungdommer i Oslo fikk opplæring i konflikthåndtering og mebling (Røde Kors Oslo 2009). Ca. 10 % av instruktørene var ungdom selv, som ble bistått av voksne frivillige instruktører.

Opplæringsdelen i gatemebling (GM) er organisert som tre påbyggende *verksteder*: På første trinn, *konfliktverksted*, er fokuset på deltagerne selv, hvordan de selv opptre i konflikt, og hvordan de kan styrke seg selv i egne konflikter uten bruk av vold. Et av hovedredskapene på dette trinnet er Marshall Rosenbergs kommunikasjonsmodell, *ikkevoldskommunikasjon*, også kjent som *sjiraffspråket* (Rosenberg 1999, se under). På andre trinn, *meglingsverksted*, er fokuset på hvordan deltagerne kan bistå andre ungdom i konflikt, uten selv å bli del av

¹⁰⁰ Ungdomstida har av mange ungdomsforskere vært påpekt som en generelt *liminal* overgangsfase (Gennep 1960, Turner 1996) mellom barn og voksen, og kan således forstås som per definisjon en konfliktfylt periode (se for eksempel Rosten 2015, Vestel og Hydle 2009, Waage 2002).

konflikten. Det er denne delen som er tuftet på konfliktrådets megleropplæring. På tredje trinn, *instruktørverksted ung*, blir deltagerne trent som instruktører for å kunne lære bort kunnskapen som aktive rollemodeller overfor andre ungdom, riktignok støttet av voksne instruktører. Hvert trinn består vanligvis av seks økter á tre timer, fordelt på seks uker¹⁰¹. Opplæringsforløpet illustrerer hvordan GM er tuftet på såkalt *ung-til-ung-metodikk*, ut fra en tanke om at unge selv vil være i stand til å endre de premisser som skaper utrygghet i egne miljøer dersom de får tilført ferdigheter i ikke-voldelig konflikthåndtering og megling¹⁰². Det er altså en eksplisitt tiltro at ungdom, også de mer liminale og marginaliserte, vil kunne *regjere* seg selv bare de får tilført ”redskaper” og støtte. For å gi et nærmere bilde av hvordan målgruppa selv opplever deltagelsen i GM vil jeg først vise til et intervju med tre unge gatemeglere¹⁰³:

Dette var en tidlig fase av den delen av feltarbeidet som var rettet mot gatemegling¹⁰⁴. Jeg møtte Aquil (18 år) første gang på et gatemeglingforum, et møtested for unge og voksne gatemeglere og GM-instruktører tilrettelagt av Røde Kors. Jeg ble nysgjerrig på ham siden han virket så dedikert som gatemegler. Jeg spurte om jeg kunne intervju ham, noe han gjerne ville, og vi avtalte å møtes på kafé noen dager etter.

Aquil kom til avtalt tid, hadde på seg mørk bukse, blå skjorte, sorte sko, og mørk jakke. Jeg innledet med å spørre hvordan han har det for tida, og hva han driver med utenom gatemeglinga. Han fortalte at han like etter møtet vårt skulle til moskeen, og deretter til studioet hvor han lager musikk. Derav de pene klærne, tenkte jeg. Han fortalte ivrig at han

¹⁰¹ Årsaken til at Røde Kors anbefaler å fordele opplæringen over tid er at deltagerne skal få tid til å modnes og prøve ut verktøyene mellom øktene. Det kjøres innimellom også mer intensive varianter av verkstedene, for eksempel over en langhelg. Instruktør opplæringen for voksne er lik verkstedene for ungdom i form, og er lagt opp som en intensiv kombinasjon av de tre påbyggende verkstedene på til sammen 36-40 timer fordelt på seks dager. Tanken er altså at man selv må erfare de samme øvelsene som deltager før man selv kan undervise og veilede en slik prosess.

¹⁰² I tillegg til nevnte opplæring av ungdom er Røde Kors med å spre konfliktforståelse og meglingskompetanse også til voksne frivillige samt profesjonelle barne- og ungdomsarbeidere i kommune, stat og private eller frivillige organisasjoner. Det er primært voksne instruktører som leder de tre *verkstedene* for ungdom, tidvis sammen med ungdomsinstruktører. Røde Kors sikter dermed på å bygge nettverk av trygge voksne i ungdomsmiljøene, som kan støtte ungdommene til å ta i bruk verktøyene for ikke-voldelig konflikthåndtering. I mer omfattende konflikter som ungdom selv ikke greier å løse, tilbyr Røde Kors også megling og stormøteprosesser, tilrettelagt av voksne frivillige og ansatte. Omfanget av slike såkalte *reaktive tiltak* basert på GP er i praksis lite sammenliknet med konfliktrådet, da hovedfokus er i oppbygningen av prosjektet fram til 2009 var på det forebyggende arbeidet gjennom opplæring av ungdom.

¹⁰³ Innrykket tekst betyr at det er feltnotater, empiri og samhandling av forskjellige slag, tilsvarende første nivå av situasjonsanalysens *mikrohistorier* (Evens og Handelman 2006a, Kapferer 2006, Mitchell 2006, jfr. kap. 1). Samtaledata er i *kursiv* (jfr. kap. 4).

¹⁰⁴ På dette tidspunktet hadde jeg gjort en del feltarbeid i Agderprosjektet (kap. 10), og nylig bestemt meg for å utvide feltarbeidet til å omfatte gatemegling. I denne tidlige fasen hadde jeg altså ennå ikke opparbeidet meg noen feltinterne deltagerroller i Røde Kors (som *instruktør* og *gatemegler*) som grunnlag for deltagende observasjon (jfr. kap. 4). Ved siden av å delta på en rekke møter og aktiviteter i regi av Røde Kors gjorde jeg i denne første fasen flere intervjuer med deltagerne utenfor Røde Kors-arenaen i rollen som *forsker* med notatblokk. Intervjuene bærer preg av at jeg fortsatt har et ”utenfrablikt” med en liten grad av nærhet til feltet og deltagerne. Spørsmålene er formet ut fra min foreløpige innsosialisering og nysgjerrighet som *megler* i konfliktrådet i Agder, og jeg forsøkte å innta *lærlingerollen* overfor de unge gatemeglerne. Selv om vi fortsatt beveget oss ”on stage” (Goffman 1992) fikk jeg inntrykk av at informantene syntes det var kjekt å snakke om sine overveiende positive erfaringer med GM.

hadde laget musikk til den norske spillefilmen *99 % ærlig*. Så la han til at han har det litt tøft for tida. Faren hans (fra Pakistan) ville ikke at han skulle være sammen med hans norske kjæreste. De var begge veldig forelska, fortalte han, men han måtte sette familien først og gjorde det dermed slutt med kjæresten: *“Dama har masse problemer, truer med selvmord og sånt. Det er mye å tenke på, mye styr i livet, men jeg prøver å prioritere skole og jobb”*. Han legger til at han prøver så godt han kan å følge henne opp, bl.a. gjennom venninna hennes. *“Hun lever i hvert fall”*, la han til med et skjevt smil. Mens vi prater får han flere SMS'er. Det var to kamerater fra gatemeblinga, Andreas og Jas. De ville komme forbi litt senere.

Aquil har ekstrajobb ved siden av skolen, på McDonalds; *“Det er et sosialt sted”*, sier han, *“det er én grunn til at jeg ikke har slutta der”*. Han forteller om andre jobber han har hatt ved siden av skolen, som telefonselger, på Tusenfryd, for Aftenposten og med flyttebyrå. *“Men på McDonalds setter de pris på det som skjer utafør jobben, i livet mitt. Jeg ble tillitsvalgt på grunn av konfliktkurset (gatemeblinga). Jeg har brukt megling på jobben mellom sjefen og en ansatt”*.

Det er tydelig at Aquil synes han har hatt nytte av gatemeblinga på jobben, og jeg spør litt nærmere om hvordan han bruker det han har lært i gatemeblinga i hverdagen. *“Jeg bruker sjiraffspråket i konflikter for eksempel med dama”*, og gir et annet eksempel fra gårsdagen: *“Jeg er DJ på en klubb. Det å være DJ gir inntrykk, bra status, men vi måtte stå i køen (sammen med de andre besøkende) fordi vakta ikke visste at jeg var DJ. Så var det en som prøvde å ta meg ut av køen (og inn på stedet siden han skulle jobbe som DJ). Da var det noen som dytta meg bort på ham sånn at jeg datt oppå ham. Han klikka fordi han trodde jeg gjorde det med vilje. Da brukte jeg vanlig sjiraffspråk. Det er viktig å vise at man er selvsikker, også når man bruker sjiraffspråket”*.

I likhet med Aquil forteller de fleste av ungdommene i gatemebling at de synes ”sjiraffspråket” er et nyttig konfliktdependende verktøy som de bruker i mange situasjoner. I sjiraffspråket, eller *ikkevoldskommunikasjon (IVK)* som er den faglige betegnelsen, handler det om å uttrykke seg i *jeg*-form, og sette ord på egne observasjoner, følelser, behov og ønsker i situasjonen uten tolkninger og vurderinger av den andre (Rosenberg 1999). *Sjiraffen* står i motsetning til *ulven*, som i *du*-form går til verbalt angrep, nedvurderer, generaliserer, dømmer, krever, befaler eller truer den andre¹⁰⁵. IVK har mange anvendelser, inklusive i terapi og megling, og brukes i over 65 land¹⁰⁶. Den varianten som formidles i gatemebling er ikke for ”terapeutisk bruk”, men fokuserer på å uttrykke seg og ta imot budskap på ikke-voldelig måte, det vil si uten å gå til verbalt angrep på den andre, ”spille fra egen bane-

¹⁰⁵ IVK er utviklet av den amerikanske psykologen Marshall Rosenberg (1999). Her brukes *sjiraffen* som en metafor i formidling av ikkevoldskommunikasjon, særlig overfor unge mennesker. Sjiraffen kjennetegnes ved sin høye hals, og har derfor god ”oversikt” over landskapet og situasjonen gjennom en lyttende og observerende innstilling. Sjiraffen er også det pattedyret med størst hjerte (ca. 60 cm i diameter), noe som indikerer kontakt med egne følelser og evne til empati med andre. Sjiraffen er også et ”rolig” dyr, og den lange halsen gjør at sjiraffen får litt tid til å tenke seg om fra følelsene oppstår “i hjertet”, til de kommer ut av munnen, som verbale utsagn. Dette står i motsetning til rovdyret *ulven*, som har stor kjeft og små ører, som beveger seg lavt i terrenget, i flokk, med strategien *angrep er beste forsvar*. Som alle metaforer har nødvendigvis også “sjiraffen” sine begrensninger. Metaforen brukes som et første skritt i en stegvis læringprosess, der man gradvis kompliserer og nyanserer ikkevoldsperspektivet opp mot erfarne eksempler, og sjiraffens fire nivåer av kommunikasjon: Observasjon, følelser, behov og ønsker.

¹⁰⁶ Se for eksempel The Center for Nonviolent Communication (CNVC), en internasjonal organisasjon som støtter bruk av IVK både i personlige, organisatoriske og politiske settinger: <https://www.cnvc.org>. Grunnleggeren, Marshall Rosenberg, har for øvrig blitt nominert til Nobels fredspris tre ganger.

halvdel” og forsøke å lytte til og forstå den andre. Aquil mente at sjiraffspråket hadde hjulpet ham ut av en situasjon som fort kunne ha eskalert hvis han hadde gått til verbalt eller fysisk motangrep.

“Det er mange sånne tilfeller”, fortsetter Aquil. “Jeg har megla mye på skolen, var skolens beste elevmegler og ble sendt på et seminar i England”. Aquil synes han “lærte jævlige mye av meglerkoordinatoren i England. Det var en helt annen opplevelse. Komme ut av Oslo og lære noe nytt er bra. Han jeg var hos, kursholderen, er psykolog, og verdenskjent”¹⁰⁷. Jeg spurte litt nærmere om hva han lærte der: “Følelsmessige ting; om å kjenne folk, ikke bli brukt. Folk har flere sider”. Aquil la vekt på det han har lært om “å tenke logisk om ting. Når en sak kommer til deg – om den kommer via fire personer – du må være logisk når du hører saker, binde de sammen”.

Aquil forklarte at han megler på ulike måter. Noen ganger bruker han det han kaller “logisk megling, rett fra hjertet”, altså en mer spontan og uformell type megling, mens han andre ganger “megler profesjonelt. Da har jeg en lapp i hånda”. På denne lappen står meglingsfasene med spørsmålsstillinger og viktige huskepunkter som både konfliktrådet og gatemegling bygger på. Aquil nevner et eksempel på ”megling fra hjertet” med en barndomsvenn og kjæresten hans. “De har hatt mange konflikter. De kjenner meg så her var det mer følelsmessig. Men megling ordna det”.

Aquil hadde tidligere forklart at han både var skolemegler og gatemegler, så jeg spurte om hva som var forskjellen: “Det er vanskelig å forklare”, innledet Aquil. “Gatemeglinga har gitt meg den ordentlige faglige delen av det jeg kan bruke i praksis. Skolemeglinga var på kurs, så var det rett ut i meglinga. Det var ordentlig på skolemeglinga også. Hun som kurset oss er profesjonell megler, men det var mer begynnergreia. Mens her på gatemeglinga lærte vi enkelte metoder som tips på meglinga”.

Senere lærte jeg at det finnes ulike typer skolemeglingsprogrammer både i Norge og andre land¹⁰⁸. Enkelte steder er det ensbetydende med elevmegling, det vil si at enkelte opplærte elever megler i innrapporterte konflikter mellom andre elever i skoletida. Andre steder er det et mer omfattende opplegg der både undervisningen og andre samværsformer på skolen er tuftet på gjenopprettende prinsipper og praksiser (se f.eks. Hopkins 2004, Farstad og Odden 2015). For øvrig utgjør den samlede GM-opplæringen over de tre trinnene for ungdom, samt instruktøropplæringen av voksne, en mer omfattende opplæring enn konfliktrådets egne meglerkurs. I gatemegling lærer man ikke bare å megle, men går også nærmere inn på

¹⁰⁷ Senere fant jeg ut at dette seminaret var i regi av Peter Harris, Wolf and Water Arts Company. Harris bistod også med faglig input knyttet til dramabaserte metoder i den tidlige utviklingen av gatemeglingsprosjektet, og jeg har selv senere samarbeidet med ham ved en rekke anledninger. Dette illustrerer at det faglige nettverket i det konfliktforebyggende GP-miljøet er tett og lite med mye overlapp mellom de ulike arenaene og aktørene.

¹⁰⁸ Se for eksempel det norske nettverket av skolemegling, Trygg Læring (<http://www.trygglaering.no>), støttet av Utdanningsforbundet og forsikringssselskapet Trygg. To av pionerene innen skolemegling i Norge, Camilla Farstad og Kari Odden har nylig utgitt en bok om skolemegling, og mer generelt gjenopprettende praksiser og prinsipper anvendt i skolen (Farstad og Odden 2015). Her er det mange fellesnevne med gatemegling, både med hensyn til kursopplegg (de tre trinnene for ungdom) og det ’gjenopprettende’ teorigrunnlaget. Farstad var for øvrig aktiv i den første etableringen av gatemegling, og både Farstad og Odden er aktive som konflikt-rådsmedglere. Belinda Hopkins (direktør Transforming Conflict, The Restorative Justice Council, UK) er en av de toneangivende praktikerne og forskerne innen skolemegling og GP internasjonalt etter 20 år med erfaring i feltet (se f.eks. Hopkins 2004, 2012, Hopkins og Evans 2013).

konfliktforståelse mer generelt, samt utforsker egne reaksjoner og handlingsvalg i ulike konfliktsituasjoner.

På spørsmålet om hva som har vært mest nyttig for ham fra gatemeglinga, rent personlig, svarte han: *“Jeg lærte mye av lekene og øvelsene vi har gjort. Har noe med å gjøre – vi tenker logisk hele tida: (du) skal ikke bli brukt på grunn av det og det. Men i lekene, for eksempel i Bomber og skjold, tenker du omkring de som virkelig stiller opp for deg”*.

I øvelsen, *Bomber og skjold*, som jeg ble introdusert for senere, blir deltagerne først instruert til å gå rundt på gulvet uten å snakke sammen. Deretter velger de seg ut to personer uten å avsløre hvem de er, en A og en B. Så forteller instruktøren at A er en bombe, som snart kommer til å detonere, mens B er et skjold. Måten de kan redde seg selv på er å ha skjoldet mellom seg og bomba når den eksploderer. Etter få minutter med bevegelse rundt på gulvet teller så instruktøren ned fra 10 til 1, lager et kraftig smell, og ber alle deltagerne om å fryse. I en gruppe på 10-15 personer vil det som regel bli ganske kaotisk i sekundene før “bomba eksploderer”, siden mange vil ha forskjellige bomber og skjold, og alle vil forsøke å redde seg selv ved å springe bak skjoldet sitt, som også er i bevegelse. Instruktøren pleier deretter å intervju kort et utvalg av deltagerne mens de står i fryst stilling; “Hvor mange overlevde? Hvem var skjoldet, og hvem var bomben din?” Vanligvis er det ikke så mange som klarer å komme seg i sikkerhet bak skjoldet. For å unngå at deltagerne skal oppleve det å bli utpekt som en “bombe” som et personlig stempel, eller for å minske faren for at enkelte ikke skal bli utvalgt i det hele tatt, pleier man å kjøre denne øvelsen minst en gang til, da med nye bomber og skjold. Når øvelsen er over setter gruppa seg ned i en sirkel og reflekterer rundt hvordan øvelsen var, hva slags følelser som oppstod, og hva man kan lære av øvelsen hvis man overfører denne erfaringen til livet ellers: Hva og hvem er bombene og skjoldene i deltagerens egne liv? Instruktørens oppgave i refleksjonsrundene er å tilrettelegge for utforskningen av temaet sammen med gruppa. Ofte ender denne øvelsen i refleksjoner knyttet til farer og beskyttelsesstrategier hos den enkelte, deltagerens egne *triggere* og *dempere*, og hvordan det kan hjelpe å reflektere over dette. Selv om denne øvelsen først kan virke som en uskyldig lek, har mange deltagere gitt uttrykk for at den har gitt sterke aha-opplevelser, og i likhet med Aquil, ført til bevisstgjøring omkring “bomber og skjold” i egne liv.

Så ankom Andreas og Jas (kort for Jasin), og slår seg ned med oss¹⁰⁹. I likhet med Aquil har de deltatt på alle tre trinnene i gatemeglinga, og er dermed sertifisert som *ungdomsinstruktører*. Jeg hadde også møtt dem en gang tidligere på et gatemeglingsforum (en møteplass utenom de ordinære kursene/verkstedene for unge deltagere og frivillige voksne i regi av Røde Kors, med både sosialt og faglig innhold). Vi håndhilser og fortsetter praten. De forteller at de var på vei til en fritidsklubb i nærheten som har PC og printer – for å skrive søknad om å bli med på en nylig annonsert studietur i regi av Røde Kors til Bradford i England, for GM-instruktører. Andreas og Jas var kamerater fra før av og ble kjent med Aquil på instruktørverkstedet. Jeg spør om de blir fort kjent på gatemeglinga. Aquil svarer leende; *“Ja, de dreper oss med første greia; vi blir fort kjent!”*. Andreas og Jas nikker samstemt og smiler. Jeg tror de henviste til øvelsen *Personlig veikart*, som vil beskrives nærmere under.

På spørsmålet om hvordan de først hadde kommet i kontakt med gatemeglinga, svarer Aquil at *“noen av gutta (kameratene hans) hadde tatt kurs for to-tre år sia med Børre (som instruktør). Jeg tok et par (megler)kurs på skolen, ble dratt inn som elevmegler. Så ble jeg tatt inn av Thomas (daværende leder av GM i Oslo Røde Kors). Slapp trinn 2 (meglingsverkstedet i GM) på grunn av meglererfaringa fra skolen. Trinn 1 tok jeg på Minhaj”*.

¹⁰⁹ Deltagerne er anonymisert med fiktive navn, også Jasin. Hans opprinnelige kallenavn er en forkortelse av et annet navn fra samme opprinnelse. Jfr. kapittel 3 om personvern og etiske hensyn.

Som tidligere nevnt (kap. 3 og 4) er Minhaj UI-Quran en verdensomspennende muslimsk menighet med hovedsete i Pakistan. I Oslo har moskeen et eget konfliktråd, Minhaj Konfliktråd (MKR), inspirert av det norske konfliktrådet. I tillegg har MKR en egen GM-enhet i samarbeid med Oslo Røde Kors, der de holder GM-verksteder for ungdom i moskeen. Det er de 11 GM-enhetene (per 2009) rundt om i Oslo som utdanner ungdom på trinn én og to (konflikt- og meglingsverksted), mens Oslo Røde Kors står for instruktøropplæringen av ungdom og voksne, samt øvrig koordinering og veiledning av enhetene og de frivillige¹¹⁰.

Andreas og Jas svarer at de “*kom i kontakt med gatemeglinga gjennom utekontakten <i sin bydel>*¹¹¹. På trinn 1 (konfliktverksted) var det 10-11 som var med fra starten, som nå er på Instruktør ung (trinn 3). Første (trinn) var på <en annen bydel>, så var det på klubben (trinn 2, meglerverksted). Nå er det tredje kurset (trinn 3, instruktørverksted for ungdom hos Oslo Røde Kors)”. Jeg spør så hvorfor de hadde valgt å fortsette å gå alle trinnene i gatemeglinga?

Andreas: “*Fint å avslutte noe en har starta på. Bra på CV’en også*”. Jas: “*Ble overbevist av utekontakten. Han sa om fordelene med det. Han har hjulpet mange av ungdommene på <bydelen vår>, så vi slipper politiet. Folk stoler på ham. Det er viktig å ha en person man kan stole på. Ungdommer er ofte redd for at folk skal si ting videre, at det kan gå videre. Det kommer ut etter hvert om de sier noe eller ikke. Noen ganger blir det verre hvis de forteller. Han på <bydelen vår> vet alt. Vi kaller ham Utepappa. Det er greit for oss, og for foreldrene som har kontakt med ham. For foreldrene er det viktig å vite at vi har et barn på gata som får hjelp. De skjønner at barna ikke forteller alt hjemme*”. Jeg spør så om hva det viktigste de har lært på gatemeglinga er?

Andreas: “*Det viktigste: Se over situasjonen før du gjør noe, løse det med noe annet enn vold*”. Jas: “*Det har fått oss til å tenke to ganger*”. Aquil: “*Selvkontroll, det ligger i deg langt etterpå. Havner du i bråk, tenker du fort på kurset. Det er tre forskjellige kurs, da sitter det. Har det i bakhuet*”.

”*Har dere et eksempel*”, spør jeg?

Jas: “*I går var det kaos, 300 stykker på utested. Jeg tenker på hva som kan skje hvis det blir bråk. Som i går. Da ringte jeg Aquil når det var kaos. Jeg fikk ham gjennom og forbi køen, han trakk seg ut seg ut av det. Det kunne gått veldig utover flere. Når man går ut må man tenke. Det går ikke bare ut over deg selv, men flere (hvis det blir bråk). Det var masse venner der. For eksempel hvis jeg hadde begynt å slåss hadde vennene mine blitt dratt med*”. Jas viser her til samme situasjon som Aquil fortalte om innledningsvis.

Aquil: “*Kommer helt an på situasjonen. Hvis noen blir skallet ned, står ikke vennene bare og ser på; de kommer inn og hjelper på en eller annen måte. Da blir det bråk*”.

Andreas: “*Har brukt det (GM) flere ganger. Om det er kompis av meg – jeg er ikke fan av bråk – så jeg sier til kompis: ”drit i det, i stedet for å lage noe sak ut av det”*”.

Jas: “*Var og trente med en kompis, en som ville bråke. Jeg snakka med folka; “Det er ikke riktig nå som dama er her!”*. Jeg sa til folka: “*Bare gå herfra!*”. Man blir stempla som feiging hvis du går, sa han. Så jeg hjalp ham til å stikke fra situasjonen”.

Aquil: “*Mange ungdommer tenker på det ordet de har på gata, for eksempel ”Jas, hvis han er farlig*”. Det er mye ord (omdømme på gata). Blant mange må man slåss for å beholde æren - vise hvor tøff du er; “*Har du fått juling (eller) har du gitt?!*””.

Andreas: “*Jeg gidder ikke å slåss hvis det ikke har med personlige ting å gjøre, men hvis noen snakker drit om mora mi... Hvis de er drittunger (gidder jeg ikke slåss)*”.

Jas: “*Det er noen som bare går rundt og lager bråk*”.

¹¹⁰ Gatemeglingsenhetene er å forstå som desentraliserte enheter som får instruktøropplæring av Røde Kors, og består både av Røde Kors’ egne ressursentra for ungdom, bydeler (offentlige fritidsklubber og etater), og andre frivillige organisasjoner slik som MKR.

¹¹¹ Stedene i <klammer> betyr at deltagerne har oppgitt spesifikke bydelsnavn, og at dette er anonymisert.

Andreas: “*Det ikke noe vits i å slåss mot folk du vet du kan ta*”.

Jeg spør om de har vært i slåsskamp etter GM-kursingen? Alle de tre svarer at de ikke vært i slåsskamper etter kursene, men før.

Aquil: “*Jo eldre du blir, jo mer skjønner du. Også får det mer konsekvenser. Politi og så videre*”. Jas: “*Det har mer følger også*”.

Guttene kikker på klokka, på mobiltelefonene sine. De må gå for å skrive søknad til Bradfordturen med gatemeglinga som de håper å komme med på. Aquil sier til Jas og Andreas at han skal på moskeen; “*Jeg ble innkalt*”. Andreas og Jas oppfordrer ham til også å søke om å bli med til Bradford. Aquil sier at han skal tenke på det, at det hadde vært kult. Så inviterer Aquil meg med på et Banglaparty de skal ha på klubben til fredag. Vi avtaler å ringes nærmere.

I samtalen kom det fram at deltagerne bruker det de har lært i GM-verkstedene på forskjellige måter. I relasjon til egne konflikter, er det sjiraffspråket som trekkes særlig fram. Det varierer imidlertid i hvor stor grad deltagerne bruker GM til å løse konflikter som de selv ikke er en del av. Av de tre over, var det nok Aquil som hadde mest erfaring med megling i andres konflikter, uformelt og mer formelt. Videre kom det fram at de bruker GM-kompetansen som rådgivere overfor venner. Framfor å bidra til eskalering og bråk, fortalte de om hvordan de hjelper vennene sine ut av konfliktsituasjoner for eksempel ved å forlate spente situasjoner som kan lede til vold, eller ved å lytte uten å ta side og på den måten unnlate å forsterke konflikten. Ellers er det tydelig at den lærdommen deltagerne tar med seg fra gatemeglinga handler mye om bevisstgjøring, selvutvikling og selvkontroll, altså sentrale aspekter ved Foucaults regjeringsbegrep (kap. 2). I samtalen over snakker guttene om at de har lært ‘å tenke logisk’, ‘tenke to ganger før de handler’, at de har fått en større trygghet og selvbevissthet i forhold til hvordan de opptrer i vanskelige situasjoner og konsekvensene av de valgene de tar. I tillegg fikk jeg inntrykk av at de tre guttene opplevde stolthet av å kunne kalle seg *gatemegler* (trinn 2), og enda mer bære tittelen *gatemeglingsinstruktør* (trinn 3). GM-opplæringen for ungdom etablerer med andre ord et hierarki der det medfølger en viss prestisje i å stige i gradene.

Under feltarbeidet spurte jeg jevnlig forskjellige deltagere i gatemeglinga om når de sist brukte det de har lært. Svaret har som regel vært, som i samtalen over, at det var en situasjon “i går” eller “forrige uke”, hvor de løste en konflikt på vegne av seg selv eller andre. Det er nok stor variasjon i hvor stor grad de unge gatemeglerne praktiserer det de har lært på de ulike kurstrinnene med hensyn til såkalt *ung til ung*-megling. Men min gjennomgående felterfaring, som også kan leses ut av samtalen over og sitatene innledningsvis, er at de aller fleste deltagerne i gatemegling opplever at de er med på noe meningsfullt der de lærer noe nyttig og viktig for dem selv, i tillegg til å ha det gøy sammen. Dette kan tyde på at mange av

deltagerne i gatemegling har vært gjennom en identitetsformende prosess der de ved hjelp av en rekke *selvets teknikker* opplever mestring og kontroll gjennom å *regjere seg selv* (jfr. kap. 2). Dette vil jeg undersøke nærmere ved å vise til eksempler fra strukturen og dynamikken i GM-verkstedene ut fra spørsmålet om hvorvidt gatemegling kan forstås som et *social space of disclosure*, og samtidig som en form for nyliberal *regjering*.

Eksternaliseringer av selvet i en virtuell virkelighet

I stress a ritual space as a highly active space (a shifting field of force), a habitus that, as part of its vital dynamic, is orienting and reorienting the bodies of participants, directing them into meanings that they are frequently made to produce and enjoined to bring before their conscious awareness.

Kapferer (2005, 42).

Som et supplement til Taylors og Josephides' perspektiv på persondannelse (kap. 3 og 11), vil jeg trekke på Kapferers perspektiv på *rituell virtualitet* (2005). Likheten mellom de to perspektivene er at begge tar for seg gruppeprosesser og dynamikker der deltagerne *eksternaliserer*, eller objektiverer, viktige aspekter ved *selvet* som grunnlag for selvbevissthet og erkjennelse av det Taylor (1989) kaller *menneskelige grunnbetydninger* (human significances, se kap. 11 for utdyping). Forskjellen er at Kapferer søker å gi en forklaring på hvordan etableringen av rituelle felt, gjennom en markant adskillelse fra hverdagen, konstituerer en *virtuell virkelighet* som muliggjør en bestemt form for refleksivitet knyttet til erfaringer og erkjennelser fra den hverdagslige virkeligheten¹¹². Etymologisk kommer *virtuell* fra det latinske *virtus*, eller *virtuous*, som betyr ”dyktig, kraft eller mandighet”. Vanligvis brukes *virtuell* enten for ”tilsynelatende virkelig”, slik det gjerne benyttes i beskrivelser av datasimulerte virkeligheter, eller for ”til stede, men uvirksom”¹¹³. Det er den andre betydningen av *virtuell* som det analytiske begrepet *virtuell virkelighet* her viser til; en tilstedeværende og fullt reell virkelighet, men som samtidig er uvirksom i det den ligger som et latent potensielt utenfor rekkevidden av hverdagslig erkjennelse. Den rituelle dynamikken som Kapferer her sikter til handler altså om å engasjere dette uvirksomme potensialet i det virtuelle feltet og gjøre det til gjenstand for bevisstheten, og dermed for refleksivitet og

¹¹² I kapittel 8 legger jeg an en prosess tilnærming til konfliktmegling med utgangspunkt i Victor Turners perspektiv på sosiale drama. Turners prosessforståelse (1964 [1957], 1974, 1986, 1996) har vært grunnleggende for senere antropologiske tilnærminger til *praksis*, men har også blitt videreutviklet og utfordret i forståelsen av sosial endring og rituell dynamikk. I perspektivet på rituell virtualitet setter Kapferer (2005) Van Gennep (1960) og Victor Turners innsikter i sammenheng med Susanne Langers (1953) samt Deleuze og Guattaris (2002 [1994]) arbeider om *virtualitet*.

¹¹³ Språkrådets bokmålsordbok (Wangensteen og Landrø 1993); <http://www.nob-ordbok.uio.no/>

handlingsevne. Det er særlig to aspekter ved Kapferers perspektiv jeg opplever som spesielt relevant i forståelsen av nevnte GM-verksteder, til forskjell fra meglings- og stormøteprosesser. For det første etablerer ifølge Kapferer (2005) denne typen virtuell virkelighet et *fantasmagorisk felt* som åpner for å bruke fantasien til å formgi potensialer ved menneskelig erfaring. Det virtuelle er altså å forstå som et fullstendig, selv bærende erfaringsfelt hvor deltagerne for en stund kan unnsnippe hverdagslivets begrensninger av forestillingsevnen¹¹⁴. I det virtuelle feltet får dermed deltagerne ifølge Kapferer mulighet til å reorientere seg, og forestille seg selv på nytt (*reimagine*) inn i hverdagslivets omstendigheter.

Det andre aspektet er knyttet til hvordan den hverdagslige og den virtuelle virkeligheten samvirker. Kapferer understreker “the nonreferentiality of ritual virtuality to external reality” (2005, 48). Det virtuelle feltet kan ifølge Kapferer ikke forstås som en representasjon eller et simulakrum av levd virkelighet, men er snarere en egen type virkelighet som må forstås på egne premisser. Likevel er de to formene for virkelighet ikke løsrevet fra eller uavhengige av hverandre. Begge virkelighetene forstås som like eksistensielt reelle for deltagerne selv, men står til hverandre som overflate og dybde. Overflaten står her for hverdagslivets kaotiske fluks som konstituerer virkeligheten i *aktualiteten*¹¹⁵. I den virtuelle virkeligheten senkes imidlertid *tempoet* slik at enkelte av de vitale kvalitetene fra hverdagsvirkeligheten settes i parentes, og holdes mer åpent, svevende, uavgjort eller upartisk. Denne dybdedimensjonen som følger av sakte tid gjør det dermed mulig å *synke ned* i den virtuelle virkeligheten, gjennom midlertidig å sette den hverdagslige virkelighetens kaotiske flyt i parentes, pause eller “sakte film” (min tolkning). Dette åpner ifølge Kapferer (2005) for en mulighet til å engasjere seg i de sammensettende, strukturerende dynamikkene i hverdagslivet – midt i livets prosess. Den virtuelle virkeligheten er dermed ikke å forstå som en *modell av* levde prosesser, men snarere en metode for å *gå inn i* livets vitale prosesser, for å justere dets dynamikk som det ellers er vanskelig å tematisere og reflektere over på grunn av det høye tempoet i hverdagslivets dynamikk “på overflaten”¹¹⁶.

¹¹⁴ Kapferer (2005) understreker at deltagerne i det virtuelle feltet i tillegg unnsnipper betingelsene i det konstruerte virtuelle rommet i seg selv. Dermed kan virtualiteten forstås som en bestemmende form som paradoksalt nok er ikkebestemmende, i sin evne til å realisere en konstruktiv menneskelig handlingsevne.

¹¹⁵ Kapferer kaller hverdagsvirkeligheten for *kaosmos* (2005, 48). Videre bruker han begrepet *aktualiteten*, for *the really real*, det vil si summen av den virtuelle og den øvrige levde virkeligheten.

¹¹⁶ Dette er grunnen til ritualistenes hengivenhet til detaljer og eksakthet i sine operasjoner, hevder Kapferer, siden det handler om å bygge et eget virtuelt felt som ritualdeltagerne kan tre ned i for bearbeide, omforme og skape på nytt et utvalg av livets grunnbetydninger. Med Bourdieu (1977) argumenterer Kapferer (2005, 49) at rituell virtualitet er en måte å gå inn i *habitus* for å endre dets parametre, altså en måte å engasjere seg i det ontologiske grunnlaget for væren. I dette perspektivet ligger det altså et fokusskifte fra tradisjonelle ritualperspektiver som søker å finne *meningen med* ritualet, til å se ritualet som en *dynamikk for meningsproduksjon*.

Målet med den videre beskrivelsen er å illustrere den *virtuelle rammen* for gatemeglingsverkstedene med utgangspunkt i et utvidet empirisk eksempel. Dette vil jeg så knytte til spørsmålet om hvorvidt GM-verkstedene kan forstås som et *social space of disclosure* og samtidig som en form for *regjering*. Videre vil jeg sette dette i sammenheng med nevnte *skala av kommunikativ kompleksitet* (kap. 3). Jeg vil ikke gå inn på en diskusjon om hvorvidt gjenopprettende prosesser (GP) og gatemegling kan forstås som ritualer eller ei, men jeg vil argumentere for at aspekter ved Kapferers perspektiv på virtualitet ved *ritualisert adferd* kan bidra til å forklare GM-verkstedenes funksjon og opplevde effekt¹¹⁷. Videre antar jeg at perspektivet på virtualitet er utfyllende til Taylors perspektiv (1989), særlig med tanke på den ikkeverbale dimensjonen ved selv-eksternalisering (jfr. kap. 11). Da det ikke er rom for å gå i detalj på alle øvelser og hendelser for henholdsvis konflikt-, meglings- og instruktørverkstedene (til sammen 45-55 timer med intensiv gruppedynamikk om man følger progresjonen i de tre trinnene for ungdom) vil jeg ta et utvalg av situasjoner og aktiviteter som kan illustrere vesentlige aspekter ved gruppedynamikken og prosessen. Jeg vil altså ikke beskrive helheten i opplæringsforløpet, men søke å gi en skisse av nøkkelementene i selve oppbygningen av et GM-verksted, og relasjonen mellom erfaringer gjort innenfor og utenfor verkstedene.

Scener fra et gatemeglingsverksted

Bakgrunn: Skyteepisode under gjengoppgjør

De unge gatemeglerne presentert så langt har lite erfaring med vold og kriminalitet, i likhet med majoriteten av deltagerne i gatemegling (GM). Noen av dem har riktignok opplevd konfliktsituasjoner med vold, eller har vært i situasjoner der politiet har vært involvert, men de er på mange måter ungdom som stort sett opplever å mestre hverdagen i pendlingen mellom familieliv, skole, jobb og venner, med de gleder og sorger som følger med. Dette synliggjør at en stor del av Røde Kors sitt arbeid med GM søker å forebygge vold og konflikt på den måten at bredere ungdomsmiljøer får tilført kompetanse i konflikthåndtering og meglings. Tidvis brukes også GM mer målrettet opp mot konkrete konfliktsituasjoner med

¹¹⁷ Framfor å finne en overordna definisjon på ritualer argumenterer Kapferer (2005, 36) for at det er mer fruktbart å fokusere på rituell praksis i seg selv, og mer bestemt, på de formative eller strukturerende sammen-setningene av ritualer hvorigjennom mening og erfaring konstitueres. Gatemegling og GP mer generelt ser jeg altså som former for *ritualisert praksis* som etablerer en forbindelse mellom "innenfor" og "utenfor" det rituelle feltet, her forstått som en relasjon mellom *virtualitet* og *hverdagsvirkelighet*. Se for øvrig Catherine Bell (1992) for en inngående oversikt over antropologisk ritualteori.

spesielt utsatte deltagere. Som illustrasjon på verkstedmetodikken vil jeg ta utgangspunkt i et utvidet eksempel med målrettet bruk av GM overfor unge som står i en alvorlig konflikt-situasjon:

En 20 år gammel gutt havner alvorlig såret på sykehus etter en skyteepisode i en bydel i Oslo. I media verserer det rykter om at det har vært et oppgjør mellom to av Oslos gjengmiljøer. Det er en hektisk dag på Lilletorget og kontoret til lederen for gatemegling ved Oslo Røde kors, Thomas. Innimellom stadige innkomne telefonsamtaler forteller Thomas at de parallelt med politiets etterforskning, sammen med den aktuelle bydelens oppsøkende barnevernsenhet (BOB)¹¹⁸ og SALTO¹¹⁹, jobber for å se om de kan gjøre noe for å hindre at konflikten eskalerer. Bildet ennå er ganske uklart og kaotisk, forteller Thomas, med konfliktlinjer som strekker seg fra tre til fem år tilbake i tid. Thomas har så langt inntrykk av at det var skjedd en *“bevegelse i minst tre av ungdomsmiljøene etter at en del av de tunge folka kom i fengsel”*. Nå som de eldre, sentrale lederskikkelsene i den kriminelle delen av miljøet er borte for en stund, tror Thomas at de yngre medlemmene står i fare for å bli rekruttert inn i kriminalitet og oppover i det kriminelle hierarkiet under den økende polariseringen mellom de ulike grupperingene: *“Noen av de ungdommene som er litt eldre har gått kraftig inn her”*. Han tror det er noen som forsøker å posisjonere seg i X-miljøet, og forteller at det går rykter om at gruppering Z er oppløst og blitt en del av gruppering Y: *“Det er uklart om det er de samme som har vært i den greia som har gått en stund mellom de tre grupperingene, eller om det er noen eldre folk, eldre brødre el.l. i Z-miljøet”*. Halvannet år tidligere hadde Minhaj konfliktråd (MKR) i samarbeid med forebyggende avdeling ved et politikammer i Oslo, meglet mellom gruppering X og Y. Lederen for MKR samt Ivar ved den forebyggende politienheten fortalte meg i senere samtaler at den første meglingsrunden halvannet år før skyteepisoden førte til at mye av konflikten ble løst opp i, selv om det ikke førte til noen endelig løsning. Og nå så det altså ut som om konflikten mellom de to grupperingene hadde blusset opp igjen, muligens på grunn av nevnte ”bevegelser” i miljøene.

Thomas forteller at han forrige uke ble oppringt av en av de frivillige gruppelederne for gatemegling, Petter, som ellers jobber som miljøarbeider ved Sogn Videregående Skole. Thomas fortalte at Petter var stresset etter at skolens miljøarbeidere hadde vært på uttrykning i en konflikt der 10-16 ungdommer var involvert¹²⁰. Petter hadde fortalt Thomas at politiet “spana på en av Y-gutta som gikk på Sogn” (én av medlemmene i Y-miljøet). Politiet hadde overvåket en bil som ble funnet med flere våpen, bl.a. maskingevær. På oppfordring fra politiet gikk Petter i denne perioden med skuddsikker vest på jobb.

Ifølge Thomas var guttene fra X-bydelen redde for hevnaksjoner fra Y-miljøet. Nå var det rette tidspunktet, mente han, for å prøve å fange dem opp og gi dem et tilbud før de blir rekruttert videre inn i den kriminelle kjernen av miljøet: *“Vi bruker nå gatemegling på en litt spesiell måte ut fra bra timing i samarbeid med BOB i bydel X”*. Da skyteepisoden fant sted var Terje og Magne ved bydelens oppsøkende barnevernsenhet (BOB) nyutdannede instruktører i gatemegling. I sitt arbeid hadde de fra tidligere av allerede kontakt med flere av guttene i gruppering X som hadde vært til stede under skyteepisoden. Terje fortalte meg senere at han rett etter skyteepisoden *“litt på måfå hadde spurt guttene om de var interessert i*

¹¹⁸ BOB er en fiktiv forkortelse for bydelens oppsøkende enhet, av hensyn til anonymisering. Enheten ligger under kommunens barnevernsavdeling og jobber oppsøkende i felt med ungdom i bydelen.

¹¹⁹ Oslo kommune og Oslo politidistrikt er hovedsamarbeidspartnere innenfor SaLTo-modellen i Oslo. SaLTo står for *Sammen lager vi et trygt Oslo*, og tilsvarende andre kommuners SLT-ordning; Samordning av lokale kriminalitetsforebyggende tiltak. Jamfør beskrivelsen over om relasjonen til regjering og KRÅD.

¹²⁰ Sogn VGS har en egen skolemeglingsenhet, og har et nært samarbeid med Oslo Røde Kors gatemegling, bl.a. i form av gjennomføring konfliktverksteder, rekruttering av ungdom fra skolen til gatemeglinga, og samarbeid omkring konkrete ungdomskonflikter som fluktuere mellom skolehverdagen og ulike fritidsarenaer.

gatemegling. Og mot all formodning sa de ja". I samarbeid med Thomas og Mohammed, leder for en ungdomsklubb i bydel X, hadde de mobilisert raskt og startet en intensiv variant av første trinn i GM-opplæringen, konfliktverkstedet, for fem av guttene i bydelen.

Målet var å bruke konfliktverkstedet som en arena for å bearbeide og reflektere over den konkrete konfliktsituasjonen guttene var oppe i, styrke guttene til å ta gode valg i forhold til den kriminelle delen av miljøet, og på den måten forebygge ytterligere konflikt, vold og kriminalitet¹²¹. Dessuten håpet de (Røde Kors og BOB) at konfliktverkstedet kunne fungere som en forberedelse til en eventuell senere meglingsprosess med Y-miljøet, som altså flere av guttene fryktet hevnaksjoner fra. Ifølge Thomas hadde det tidligere meglingsforsøket mellom gruppering X og Y i regi av MKR vært mindre vellykket på grunn av imamenes rolle i deres meglingsmodell. Han mente, slik jeg forstod ham, at det hadde å gjøre med hvordan imamene ble brukt som moralske veiledere i prosessen. Ifølge Thomas hadde det slått tilbake på "Y's imamer", slik X-guttene omtalte dem. Dermed ble skillet mellom "oss og dem" opprettholdt i meglingsprosessen, mente Thomas, noe han trodde var medvirkende til at konflikten nå hadde blusset opp igjen.

Senere kom det også fram et tredje mål med å lære opp guttene fra X-miljøet i gatemegling (GM). I arbeidet med X-miljøet ble det altså lagt opp til en intensiv variant av GM-opplæringen slik at guttene skulle få mulighet til å gå raskere i gradene. Ungdomsarbeiderne (Terje og Magne) og GM-lederen (Thomas) mente at hvis guttene (mellom 18 og 22 år) ble motivert til å gå videre til andre og tredje trinn i GM-opplæringen, så ville de kunne bli positive rollemodeller for de yngre guttene i miljøet (i 14-15-årsalderen), som angivelig også var i faresonen for å bli rekruttert inn i det kriminelle miljøet. Terje og Magne, som kjente godt både de yngre og de eldre ungdommene i miljøet, mente at de eldre ungdommene ble sett opp til av de yngre guttene. Dersom de nå kunne gi dem muligheten til bli å positive rollemodeller som GM-instruktører for de yngre ungdommene, så ville det forhåpentligvis gi gode ringvirkninger.

Dette initiativet illustrerer hvordan Røde Kors gatemegling samarbeider med både forebyggende kommunale enheter, skoler, politi, religiøse organisasjoner og frivillige voksne for å bygge støttende nettverk av voksne rundt ungdommene. Røde Kors opererer altså ikke i et vakuum, men har tett kontakt med kommunale, statlige og private instanser på ulike måter. På dette tidspunktet hadde jeg gjort feltarbeid en stund på flere arenaer med ungdom i GM-verksteder i regi av Oslo Røde Kors og deres samarbeidspartnere. Årsaken til at jeg opplevde initiativet i bydel X som spesielt interessant var at jeg savnet data på den *reaktive*, gjenopprettende delen av GM-arbeidet, det vil si bruken av GM opp mot utsatt ungdom i konkrete konflikter, ved siden av det mer generelt forebyggende, *proaktive* arbeidet med opplæring av ungdom (jfr. kap. 1 og 2). Jeg hadde riktignok data fra enkelte meglingsprosesser i regi av Røde Kors, som i feltet defineres som reaktive tiltak. Med denne bruken av konfliktverksted som en kombinasjon av pro- og reaktiv konflikthåndtering så jeg som en mulighet til å få spissformulert betydningen av GM-arbeidet, både for deltagerne selv, og for

¹²¹ Bydelens oppsøkende barnevernsenhet (BOB) jobbet parallelt med å hjelpe guttene i forhold til utfordringer rundt skole, jobb, bolig, sosialkontor osv. Flere av guttene hadde altså sammensatte utfordringer i hverdagen, og er dermed å forstå som mindre normaliserte (jfr. kap. 2) enn majoriteten av deltagerne i gatemegling.

samfunnets *ordensrepresentanter* (Turner 1974, kap. 8). Men hastverk med å få i gang strakstiltak overfor X-miljøet, pressede personellressurser i Røde Kors, og ungdom under politietterforskning etter et skytedrama er ingen enkel feltsituasjon for en antropolog og hans verter. Første del av GM-opplæringen (konfliktverksted) ble gjennomført uten at jeg fikk adgang som observatør¹²². Da det viste seg at guttene samt flere av deres venner var interessert i trinn 2 (meglingsverksted) forsøkte jeg igjen å få innpass i prosessen. Kommunen hadde lagt inn relativt store ressurser i arbeidet med disse ungdommene, grunnet situasjons alvor og ovennevnte forhåpninger, og ville finansiere en hyttetur til et skisenter som en bonus for deltagerne dersom de viste god innsats. I tillegg til sosialt og moro skulle andre halvdel av meglingsverkstedet gjennomføres i løpet av hytteturen. Til slutt fikk jeg delta på turen som observatør ut fra mitt forslag om å lage en film, som et minne for deltagerne og som en dokumentasjon av dette pilotarbeidet for ungdomsarbeiderne i BOB¹²³.

Oppstart og innsjekk: Den virtuelle rammen for verkstedet settes

Disse ungdommene var med på hytteturen og meglingsverkstedet:

Itong: 20 år gammel; den mest verbale av guttene; framstår som lederskikkelse i guttegjengene. Bor hos foreldrene sine. Pakistansk bakgrunn. Sier han ønsker å bli psykolog eller antropolog. *Aziz*: 20 år; utdannet tømrer; arbeidsledig; bor for seg selv (fått leilighet vha. bydelen); kom alene som flyktning til Norge fra Irak (kurder). Mistet nylig flere av sine slektninger som forliste på en flyktningebåt. Har vært på kant med politiet flere ganger. *Karim*: 20 år; øst-afrikansk bakgrunn. Var som guttunge vitne til at faren ble knivdrept; Han så gjerningsmannen komme ut av huset de bodde i, full av blod. Sliter med skolen. En stund etter denne turen, mot slutten av feltarbeidet, henrettet han farens drapsmann i Oslo like etter at han kom ut av fengsel. Mens han selv sonet ga han uttrykk for at han ønsker å engasjere seg i GM igjen når han løslates. Ifølge Terje (hans hjelper i bydels oppsøkende team) har han det bedre med seg selv etter hevnakten. *Isa*: 18 år; afrikansk bakgrunn; den yngste i gruppa. *Addy*: 19 år; ukjent etnisitet. *Rana*: 20 år; pakistansk bakgrunn; vil studere juss når han er ferdig på videregående skole neste år; har blitt en av de mest dedikerte GM-instruktørene. Var deltager på ungdomskonferansen *Stemmer verdt å høre*, i regi av Oslo Røde Kors, der han sammen med andre ungdom talte til politikere og beslutningstagere i Oslo kommune. *Morten*: 20 år; etnisk norsk;

¹²² Begrunnelsen jeg fikk var at det var en utfordrende situasjon for de sårbare ungdommene, og at det hele var sensitivt for forskning på grunn av den pågående politietterforskningen. Jeg fikk også inntrykk av at det var en tidsfaktor som spilte inn, og at Thomas forståelig nok ikke hadde tid og overskudd til å inkludere meg i alt det som skjedde så brått.

¹²³ Jeg hadde tidligere benyttet film som feltredskap i arbeid med ulike ungdomsgrupper, inklusive i Røde Kors, og erfart at samhandling rundt videoproduksjon kunne åpne for en aktiv feltrelasjon til deltagerne (kap. 4). Etter turen møtte jeg Terje og Magne fra bydelen flere kvelder for å redigere videoen i lag. Dette samarbeidet med to av deltageres nærmeste støttepersoner utenom deres egne familier ga en innsikt i hvordan de og kommunen jobbet med disse ungdommene som hadde falt mellom mange stoler i samfunnet, hjelpenes frustrasjoner i hverdagen i samhandlingen med det øvrige hjelpeapparatet, og deres syn på de enkelte deltageres muligheter og utfordringer i hverdagen. Denne deltagelsen bidro også til at jeg fikk innpass på det senere instruktørverkstedet (trinn 3) som ble arrangert for flere av de samme deltagerne.

deltok ikke på første trinn (konfliktverksted), men ønsket å være med på hytteturen. *Adam*: 20 år; ukjent etnisitet. Deltok heller ikke på første trinnet, men ønsket å være med på hytteturen.

Og dette var de voksne lederne:

Mohammed: I bydelens oppsøkende barnevernsenhet (BOB), og leder av en ungdomsklubb i bydel X, jobber tett med ungdommene. Tidlig i 30-årene; erfaren ungdomsarbeider; østkantdialekt; ikke etnisk norsk. *Terje* (BOB): tidlig 40-åra; erfaren ungdomsarbeider; rockemusiker. *Magne* (BOB): rundt 40; asiatisk utseende; Oslo øst dialekt; og omtaler seg selv som *norsk* i samtaler om *norske og utlendinger*; erfaren ungdomsarbeider. *Thomas* (Røde Kors): Leder av GM-arbeidet siden januar 2008; er i slutten av 30-årene; har mastergrad i Peace and Conflict Studies fra Bradford University. Er også megler i konfliktrådet. Har vært med i Røde Kors GM siden 2004; er erfaren GM-instruktør og ungdomsarbeider. Østlending. Og jeg var med som feltarbeider, eller *filmmannen* og *Mr. Undercover* som guttene også kalte meg. Jeg valgte å innta en mer tilbaketrukket rolle til sammenlikning med de øvrige instruktørene (jeg hadde på dette tidspunktet tatt instruktør opplæringen), og vekslet mellom å observere og filme prosessene utenfra, og delta i de ulike øvelsene sammen med deltagerne. I tillegg hadde jeg en rekke uformelle samtaler med deltagerne uten bruk av video.

Etter ankomst på hytta, utpakking og en felles matbit, ryddes stua for bord, og det settes opp en sirkel av stoler, én til hver deltager. Thomas skriver opp kveldens verksted-program på et medbrakt flippover-stativ, forseggjort med fargetusj: 1) *Hei og velkommen, innsjekk*, 2) *Noe jeg synes er kreativt*, 3) *Hva er dialog*, 4) *Fabrikken*, 5) *Appelsinen*, 6) *Mynten*, 7) *Megling*, 8) *Noe jeg har oppdaget i dag* (utsjekk). Verkstedet består av en rekke ulike øvelser, leker og rollespill som bygger på hverandre, med ulike typer pedagogiske formål. Programmet for hver økt skrives alltid på et flippover-ark. Hensikten er å skape forutsigbarhet og trygghet i gruppa, selv om mange av øvelsene har navn som ikke alltid nødvendigvis sier så mye om hva som skal skje. Dette har også et poeng i seg selv, nemlig at mange av øvelsene er bygd opp slik at de skaper ulike typer aha-opplevelser, som deltagerne så reflekterer over i etterkant. De fleste øvelsene er bygget opp etter denne progresjonen: 1) Instruksjon, 2) gjennomføring av en praktisk øvelse i større eller mindre grupper, eller individuelt, og 3) instruktørveiledet refleksjon i plenum. De viktigste hjelpemidlene i verkstedet utover sirkelformen, er flippover-tavla, en snakkegjenstand (som regel en ertepose) som signaliserer hvem som har ordet til enhver tid, og en regnstav som brukes for å tilkalle oppmerksomheten og skape stillhet i gruppa. Regnstaven blir gjerne introdusert som ”magisk”, fordi det som regel faktisk blir stille i gruppa når deltagerne hører den regnaktige lyden (en “stille måte” å oppfordre til stillhet). I tillegg bruker instruktørene en rekke teknikker for å lede gruppeprosessen, som for eksempel *oppkvikkere* (leker med bevegelse for å skape energi i gruppa), samt mange av de samme teknikkene som meglere bruker for å lede prosessen (aktiv lytting, blick og gester for å lede ordet i gruppa, ekko, parafrasering og oppsummeringer. Jfr. kap. 7-8).

Sirkelen av stoler uten bord benyttes konsekvent i alle samlinger og verksteder i gatemegling, i likhet med i et stormøte (kapittel 6 og 11), og sørger for at alle kan se og høre hverandre. Ifølge Geir Dale (2006), første prosjektleder for gatemegling, symboliserer sirkelen likeverdig deltagelse i prosessen, både for de unge og voksne. I sirkelen sitter man fysisk på samme nivå, og deltagerne blir som regel forklart at alles deltagelse er like viktig for at det skal bli et bra verksted. Geir legger vekt på at dette er en eldgammel måte å komme sammen på for å løse problemer og konflikter. I et konfliktverksted for ungdom på et asylmottak innledet Geir med følgende om sirkelen (økta ble gjennomført utendørs i naturen):

Hvis man går mange tusen år tilbake så har menneskene sittet sånn som vi sitter nå, i sirkel. Når man skal løse konflikter så er det en veldig fin måte å sitte på fordi alle kan se hverandre og alle kan høre hverandre. Og så er det noe med at når det er en sirkel... Dere vet det at fuglene, når de bygger reir, så er det i en sirkel – reirene er runde. Ellers har lufta mest energi – mest kraft – når den sirkulerer. Så det at vi sitter i sirkel, det er ikke tilfeldig¹²⁴.

Denne mytiske innramming av sirkelen bidrar sammen med de øvrige hjelpemidlene til å skape et markant skille mellom *innenfor og utenfor* verkstedet, og det jeg med Kapferer vil kalle en *virtuell innramming* av verkstedet. Jeg har også hørt Thomas, som overtok etter Geir som prosjektleder, bruke liknende forklaringer på bruken av sirkelen, at det er en urgammel måte å sitte på når man skal løse konflikter. Som på denne hytteturen innledes som regel hver verkstedøkt med en uformell samling rundt et måltid. Når man så starter opp med dagens program setter deltagerne seg i sirkelen, og går dermed symbolsk over i verkstedmodus.

Et annet element som bidrar til å markere at man går *inn i* verkstedet, og ut av den hverdagslige måten å være sammen på, er *Innsjekken* som står som første post på programmet etter *Hei og velkommen*. I innsjekken får deltagerne spørsmål om *noe du har tenkt på siden sist, noe du oppdaget på vei hit* eller andre temaer fra deltagerens hverdag. Instruktørene lærer at poenget her ikke så mye er å fokusere på den faglige tematikken i verkstedet, men å ta et enkelt tema som alle kan si noe kort om. Siden jeg mangler samtaledata på innsjekken fra denne økta vil jeg ta et eksempel fra en senere økt med en del av de samme deltagerne¹²⁵.

¹²⁴ Her var jeg med som feltarbeider med filmkamera. Sitatet er transkribert fra filmopptaket.

¹²⁵ Dette er fra det påfølgende instruktørverskedet (trinn 3) for den samme målgruppa, som altså det første filmsamarbeidet åpnet for innpass til. Her brukte jeg ikke filmkamera, siden vår felles film fra hytteturen var ferdig redigert og godkjent. Jeg deltok i sirkelen sammen med deltagerne med notatblokk på fanget. Et innarbeidet prinsipp i gatemegling er at dersom det skal være observatører til stede må det være som *deltagende observatører* der man deltar på lik linje med de andre deltagerne. Dette er av hensyn til den tilliten og tryggheten man søker å bygge i gruppa, noe jeg vil beskrive nærmere under.

Etter å ha gått gjennom dagens program spør Thomas om noen har forslag til et tema for innsjekken. Da ingen av deltagerne ser ut til å ha noen spesielle ønsker sender Thomas erteposen til sin sidemann i sirkelen, og spør om *“de kan si noe kort om det er noe spesielt de tenker på i dag”*:

Aziz: *“Jeg gruer meg til å pakke etterpå og så flytte”* (Han måtte flytte fra boligen sin på grunn av trøbbel med husverten¹²⁶). Erteposen sendes videre i sirkelen med klokka.

Karim: *“Så film i går. Det ble sent, men det viktigste var å komme hit”*.

Itong: *“Tenker på det som er viktigst – å få mest mulig ut av læringen (i dag)”*

Salih (lyser opp når han får posen): *“Kampen i kveld blir stort”*, og sier så at det var *“kjipt med at Adam ikke kom, at han ikke ville gå videre”*. Adam var med på hytteturen, kvalifiserte seg senere som gatemegler (trinn 2) og kom andre dag på instruktørverkstedet (trinn 3), men valgte så å kutte ut.

Børre, som også var med som instruktør på dette verkstedet, kom med en replikk til Salih: *“Fotball er en viktig måte å bygge nettverk på”*. Børre er ivrig fotballsupporter.

Rana: *“Enig, det er lett å snakke om”*.

Thomas (snakkeposen har nå kommet tilbake til ham): *“Fotball leder både til fred og krig”*, og penser så over på neste post i programmet.

Hovedpoenget med *innsjekken* er altså ikke så mye hva som sies, men at alle deltagerne får en mulighet til å bli sett og hørt i sirkelen, som en forsiktig oppvarming til resten av programmet. Innsjekken skaper et fokus på gruppa som er samlet, og markerer overgangen fra hverdagen til her og nå. Det kan dermed sies at innsjekken bidrar til å skape et *felles artikulert fokus-punkt* i fellesskapet (Taylor 1989), og at man setter hverdagsvirkeligheten i parentes ved at man fysisk og mentalt trer inn i verkstedets *virtuelle virkelighet* (Kapferer 2005).

Tilsvarende avsluttes hver verkstedøkt med en *utsjekk*, som markerer at man går ut av verkstedmodus og tilbake til hverdagen igjen. Som utsjekk brukes ofte en form for evaluering av økta der deltagerne blir bedt om å sette ord på *noe jeg har oppdaget i dag*, eller *noe jeg tar med meg og noe jeg legger igjen*. *Tar med meg* står for en positiv opplevelse eller lærdom, mens *legger igjen* gir en mulighet til å sette ord på negative opplevelser, alt fra faglige og metodiske forhold til egne erfaringer fra økta, for eksempel om man har kommet i kontakt med vanskelige følelser¹²⁷. Etter utsjekken kjøres som regel en kort avslutningsøvelse som er ment å gi en positiv opplevelse på slutten av økta:

Et eksempel på en avslutningsøvelse er *Tropisk regnstorm*. Her blir deltagerne instruert til å stå i en sirkel med lukkede øyne uten å snakke sammen, og blir gjerne fortalt at de nå skal reise til regnskogen i Amazonas (eller liknende). Så får de beskjed om å kopiere den lyden de

¹²⁶ Politiet hadde tidligere kommet med rambukk på døra, på bursdagen hans, noe som angivelig hadde ledet til at han ble kastet ut fra leiligheten som Terje fra BOB hadde hjulpet ham å finne.

¹²⁷ I gatemegling brukes det også ulike typer mer omfattende evalueringsøvelser, men disse benyttes som oftest mot slutten av et verksted når man vil ha mer systematiske tilbakemeldinger på verkstedet som sådan.

hører foran seg. Instruktøren som står i midten av sirkelen begynner med å gå rundt i sirkelen og gni håndflatene mot hverandre foran ørene til hver og en, for å antyde forsiktig vind. Når alle i sirkelen så lager "vind" tar instruktøren nok en runde og knipser foran hver og en av deltagerne, slik at alle til slutt knipser, som i tunge regndråper. Deretter klapper deltagerne seg på låret (kraftigere regn) og til slutt tramper alle kraftig med beina i gulvet (tropisk regnstorm). Så reverseres prosessen helt til det til slutt blir stille igjen. Deltagerne bes da om å åpne øynene, ønskes velkommen tilbake og takkes for dagen. De fleste deltagerne synes dette er en spennende og noen ganger en litt skummel, men likevel positiv opplevelse der man drømmer seg bort samtidig som man lytter til hva som skjer i gruppa med hele seg.

En annen avslutningsøvelse, som deltagerne ofte insisterer på å ha hver gang etter at den først er introdusert, er *Texas Hug*. Alle står så i en sirkel og legger armene over skuldrene til hverandre. Deretter tar alle ett skritt tilbake, og så to inn igjen mot midten mens de lager et kraftig brøl, som en stor gruppeklem, som takk for nå til alle i gruppa. Mange av øvelsene er bygget opp slik at deltagerne samhandler med flere ulike sanser og forsiktig kroppskontakt.

Dermed er verkstedøkta over og deltagerne går fysisk og symbolsk ut av verkstedets *virtuelle virkelighet* og tilbake til hverdagen igjen. På denne hytteturen besto hverdagen riktignok av en annen ganske annen hverdag enn guttene har hjemme til daglig, med sosialt samvær og dataspill på hytta, skiturer i bakken samt en kveld på afterski/disko. Hverdagsvirkelighet versus virtuell virkelighet betyr altså her det markante skillet mellom gruppedynamikken innenfor og utenfor selve verkstedet.

Alle de tre verkstedtrinnene i GM starter med en bolk som kalles *positivt fellesskap*. Her handler det nettopp om å bli kjent og trygge på hverandre i gruppa gjennom en rekke ulike leker og øvelser. En viktig øvelse her kalles *Personlig veikart*. Her blir deltagerne bedt om å tegne livet sitt fram til i dag med viktige *veiskiller*, det vil si hendelser og valg som har ført dem dit de er i dag. Deltagerne blir oppfordret til å gjøre det på sin egen måte, at det bare er fantasien som begrenser hvordan det kan gjøres, ved hjelp av konkrete eller abstrakte tegninger og symboler, men helst ikke ord. Deretter går de sammen to og to, og intervjuer hverandre om veikartene sine. Deltagerne blir oppfordret til selv å sette grensen for hvor mye de ønsker å dele. Til slutt blir de spurt om noen har lyst å dele historien sin i plenum, i sirkelen. Etter en runde med presentasjoner stiller instruktøren ulike spørsmål som går på om veikartene har noe til felles, om det var nyttig å tegne disse, hvordan denne erfaringen kan brukes til å forstå oss selv og andre, i hvilken grad vi selv velger hvilken vei livene våre tar, og hvordan GM-verkstedet passer inn med det som har skjedd på veien hit.

Siden denne øvelsen allerede var gjennomført med gruppa før hytteturen vil jeg ta et eksempel fra et annet verksted, med en ung mann i fengsel (i midten av 20-åra)¹²⁸. Han tegnet livet som

¹²⁸ Dette konfliktverkstedet ble i sin helhet gjennomført for en gruppe fengselsinnsatte.

en graf på en tidslinje med bilder og symboler, med tid langs X-aksen, og fornøydheth/hvor bra livet var på Y-aksen. De første årene av livet var det en strek høyt på Y-aksen (bra liv), og så gikk det plutselig bratt ned. Som medinstruktør på dette verkstedet deltok jeg i den parvise delingen av veikartene, noe som er vanlig at instruktørene gjør dersom gruppa ikke utgjør et partall. Jeg spurte hva som skjedde på punktet der linjen begynte å gå nedover. Han fortalte at det var 1. klasse på barneskolen det begynte å gå nedover, at han hadde hatt mye problemer på grunn av dysleksi og ADHD, at skolen var ”et helvete”, og at han begynte med stoff på ungdomsskolen og droppet ut. Deretter var det en nedadgående spiral med narkotika, konflikt og kriminalitet. Jeg fikk inntrykk av at han under og etter øvelsen kom i kontakt med flere vonde følelser og minner. De andre deltagerne forsøkte å trøste og oppmuntre ham. Senere i prosessen fortalte han at det hadde vært nyttig å tegne livet sitt på denne måten, at det føltes bedre nå, og at han hadde fått et nytt perspektiv på hva han skulle gjøre videre.

Denne øvelsen har gjerne den effekten at deltagerne åpner seg for hverandre og får en erfaring med at de fleste både har sorger og gleder i livet, og at det faktisk kan være godt å dele også de vanskelige erfaringene med andre i gruppa, i fortrolighet. Denne formen for intimitet gjennom deling av personlige erfaringer er gjennomgående i GM-verkstedene, selv om det naturlig nok varierer fra gruppe til gruppe hvor åpne og trygge deltagerne blir på hverandre. Mange deltagere forteller at de synes dette er en nyttig om enn uvanlig måte å reflektere over livet sitt på. Det at de først skal tegne, og ikke skrive om livet sitt, gjør at de kommer i kontakt med minner og opplevelser på en annen måte enn tidligere¹²⁹. Dette er et av mange eksempler på hvordan GM-verkstedene oppfordrer til å bruke fantasien aktivt – i dette tilfellet abstrakte eller konkrete tegninger og symboler – for å reflektere over ulike livserfaringer. Denne bruken av fantasi for å aktualisere, eller *eksternalisere*, konkrete livserfaringer er også noe Kapferer (2005) hevder kjennetegner *virtuelle felt*. Geir Dale, som bidro til å utvikle GM-metoden, har flere ganger understreket at denne kontakten med vanskelige følelser gjør at man også bearbeider disse følelsene, slik at deltagerne kan gå over i en form for positiv handlingsmodus:

Ved å tegne og skrive henter deltagerne egne erfaringer inn i verkstedet. De begynner å gjøre temaet til sitt eget. I øvelser som henter fram erfaringer knyttet til konflikt er det viktig å avslutte og lukke opplevelsen. I alle øvelser er det i tillegg viktig å reflektere over hva vi har gjort sammen. Når ungdom deler erfaringer kan de oppleve støtte i fellesskapet. Da hender det ofte at ungdommene ser sine egne erfaringer i nytt lys og får innsikt i nye sammenhenger. Det er i denne etterkontakten at mye av læringen skjer¹³⁰.

¹²⁹ Med bruken av tegning kan deltagerne uttrykke minner og opplevelser uten å sette ord på det, noe som også gir en valgfrihet med hensyn til hvor mye de etterpå vil dele av sine veikart muntlig med de andre i gruppa. Deltagerne blir hele tiden oppfordret til selv å sette grensen for hvor private de ønsker å være overfor resten av gruppa, og generelt sette grensen for hva de ønsker å være med på av øvelser og leker.

¹³⁰ Sitatet er hentet fra en videodokumentasjon av bruk av konfliktverkstedmetodikk på asylmottak, som jeg selv laget i samarbeid med Geir Dale under feltarbeidet (Foss 2009a). Dale forfattet og leste inn denne teksten på filmen.

Dale er utdannet statsviter og gestaltterapeut, i tillegg til å ha jobbet flere år som rådgiver og leder i konfliktrådet, samt prosjektleder for gatemegling i Røde Kors (2004-2007). Rose (1999, 244-258) inkluderer for øvrig gestaltterapien i de moderne terapiformer som inngår i *regjeringen* av selvet, forstått teknologier for individuell autonomi, frihet og integritet. Gestaltterapien har således påvirket oppbygningen av verkstedene, og hvordan GM legger til rette for henholdsvis å åpne, bearbeide og lukke vanskelige erfaringer og følelser. Med Taylor (1989) og Josephides (2008) kan dette forstås som at aspekter ved selvet *eksternaliseres* i gruppa slik at man kan reflektere over og forstå det på nye måter ved hjelp det felles *artikulerte fokuspunktet* som gruppeprosessen muliggjør. Dette punktet vil utdypes under.

Et siste, men viktig element jeg vil nevne på generelt grunnlag, som også er grunnleggende i begynnelsen av ethvert verksted med en ny gruppe, er *Arbeidsavtalen*. Her handler det om å etablere noen felles regler for at man skal kunne ha et trygt og inkluderende fellesskap der deltagerne skal tørre å åpne seg og snakke om vanskelige erfaringer, kanskje mer enn det som er vanlig i mer hverdagslige fellesskap:

Etter ulike oppvarmingsøvelser og leker der deltagerne blir mer kjent og tryggere på hverandre blir de så spurt om de har forslag til kjøreregler, eller *“hva som skal til for at vi skal ha et bra verksted sammen, hvor man både skal ha det moro sammen, men også jobbe med vanskelige ting”* (eksempel på innramming av øvelsen med Geir Dale). Et eksempel på en arbeidsavtale fra et konfliktverksted: “Møte presis. Vennlighet. Snakke en om gangen og høre på hverandre. Vi liker å leke! Vi deltar aktivt! Ta vare på deg selv. Det er lov å si pass”. Dette er vanlige punkter, i tillegg til ulike varianter av å vise ‘respekt’, samt et ønske om ‘fortrolighet’ i gruppa å la “det som sies her blir her” (dvs. hva angår personlige og private forhold). ”Det er lov å si pass”-punktet er det som regel instruktørene som foreslår: deltagerne blir aktivt oppfordret til å ta ansvar for egen deltagelse, og samtidig avgrense hvor mye de selv ønsker å dele med andre. Røde Kors er for øvrig tydelig på at gatemegling ikke er ”terapi”, noe som understreker at deltagerne må ta ansvar for egen deltagelse¹³¹.

Et eksempel på bruk av pass oppstod når en 17-åring i et rollespill omkring en tenkt voldssituasjon foreslo at angriperen på et visst tidspunkt skulle si “jeg hater deg”, mens han sparket personen som lå nede. Da instruktøren så spurte om han kunne tenke seg å spille ut akkurat den handlingen, som del av et lengre rollespill med flere deltagere, sa han “pass”¹³². Han forklarte at han hadde en vond opplevelse med en liknende situasjon, og at han heller ville være observatør. Han fikk som svar at det var greit, og at det var bra at han sa ifra. Instruktørene blir opplært til å rose deltagerne for å sette egne grenser på denne måten. Deltageren syntes altså det var greit å observere og delta med innspill, men uten å spille ut

¹³¹ Her bør det bemerkes at Røde Kors, som tidligere nevnt, har et bredt nettverk av eksterne samarbeidspartnere fra det profesjonelle, offentlige hjelpeapparatet. Dette er både av hensyn til rekruttering av ungdom inn på den frivillige arenaen som Røde Kors skal besørge, men også som ledd i kvalitetssikringen der deltagere med behov for mer profesjonell oppfølging kan henvises til de rette instanser.

¹³² Instruktøren var i dette tilfelle meg som feltarbeider. Dette illustrer at jeg altså har beveget meg mellom ulike feltroller i gatemegling, som ulike innramminger av forskerrollen som *deltager i sirkelen, kameramann, instruktør, lærling samt utenforstående forsker, intervjuer og observatør*. Jfr. kap. 4 om komplementære feltroller.

rollen selv. Arbeidsavtalen bidrar altså til å avklare forventninger, og blir liggende som en kilde til autoritet for veilederne og for deltagerne i gruppa. Om det oppstår uro, konflikter eller andre utfordringer i gruppa underveis trekkes arbeidsavtalen fram, og instruktøren spør: "Følger vi arbeidsavtalen nå? Er det punkter som bør fjernes eller legges til"? All deltagelse i gruppa er frivillig, og deltagerne blir på denne måten ansvarliggjort for felles trivsel og læring. Det bør legges til at det ofte er ungdommene selv som minner hverandre, og ikke minst instruktørene, på arbeidsavtalen dersom de opplever at den brytes (hvis for eksempel mobiltelefonen ringer).

Når arbeidsavtalen er skrevet, og alle har samtykket i alle punktene, henges den opp på veggen slik at den til enhver tid er synlig. Deltagerne blir spurt om de vil skrive navnet sitt på selve avtalen (et stort flippoverark), som et bevis på at de samtykker i det som står der. Dette synes deltagerne som regel er greit, og fungerer som et symbol på at avtalen er gruppas felles eie.

I likhet med inn- og utsjekken inngår *Arbeidsavtalen* i den virtuelle rammen for verkstedet, der deltagerne sammen setter ord på, eller *eksternaliserer*, hvilke moralske føringer deltagerne skal ha *innenfor* verkstedet. Med Jarret Zigon (2009) kan det dermed sies at etableringen av arbeidsavtalen er en eksplisitt *etisk prosess* der implisitte *moralske* koder gjøres til objekt for refleksjon og løpende refleksivitet¹³³. Det er ikke uvanlig at arbeidsavtalen trekkes fram senere i prosessen dersom det oppstår konflikter i gruppa eller andre forhold som oppleves som ugreit. Arbeidsavtalen gir dermed en åpning for til enhver tid for å artikulere og reforhandle de moralske rammene for prosessen. Denne delen var imidlertid unnagjort i verkstedet med ungdommene fra bydel X, før fjellturen, og jeg vil nå vise noen eksempler fra av de øvrige øvelsene som konstituerer det virtuelle feltet.

Relasjonen mellom den virtuelle og den hverdagslige virkeligheten i GM

De fleste verkstedøktene begynner etter nevnte innledning og innsjekk med en lett og ledig øvelse som innebærer lek og bevegelse. Likefullt har mange av de i første øyensyn uskyldige lekene, i likhet med *Bomber og skjold*-eksemplet over, pedagogiske poeng innbakt i øvelsen som tematiserer noe mer alvorlig:

I øvelsen *Mynten* blir gruppa delt inn i to like store lag. Deretter plasseres de to lagene på to parallelle rekker med ansiktet vendt mot en av instruktørene som holder en ertepose mellom de to fremste på hvert lag. Deltagerne står da som i et tog med hendene på skuldrene til personen foran, slik at alle bortsett fra bakerste person har hender på skuldre sine. Bakerst står en annen instruktør som slår kron eller mynt. Det er kun de to bakerste på hvert lag som får se utfallet av myntkastet. Om det blir mynt skal de sende en puls framover, det vil si klemme skulderen til personen foran, og så videre. Når fremste person kjenner pulsen er det om å gjøre å gripe erteposen først. Det laget som er raskest får ett poeng. Om det blir kron skal man derimot ikke lage noen puls. Hvis et av lagene likevel setter i gang en puls framover blir det minuspoeng. Det er heller ikke lov å snakke sammen og på den måten gi hverandre beskjed

¹³³ Se fotnote under om Zigons forståelse av relasjonen mellom moral og etikk.

om det har blitt kron eller mynt. Som del av instruksjonen får deltagerne vite at det er den ene instruktøren som er dommer, og avgjør hvilket lag som vinner poeng¹³⁴.

Guttene fra bydel X står klare, på rekke og rad i hvert sitt lag med hendene på skuldrene til personen foran. Det er en spent stemning på hytta med en blanding av lek og alvor, for begge lagene vil jo vinne. Thomas er myntknipser, mens jeg blir utpekt til å være erteposeholder og dommer. En fin anledning for meg å bli mer del av gruppa, tenkte jeg. Thomas slår kron, pulsen går fram, og Adam bryter ut i latter når det viser seg at det ikke blir poeng, men snarere minuspoeng. Deretter blir det en høylytt diskusjon mellom guttene om hvem som hadde gjort feil. Det tapende laget forsøkte å forhandle med dommeren, mens vinnerlaget bestemt mente at de andre "*bare skulle glemme det*". Det spilles 10 runder før poengsummene telles opp. Underveis tilspisser konkurransen seg, deltagerne skylder på hverandre når de opplever at en på laget har vært for treg eller gjort en feil. Det kommer også flere anklager mot dommeren for å være partisk, og mot det andre laget for å ha jukset.

GM-verkstedene er bygd opp av øvelser som har som formål å skape opplevelser i gruppa som *likner på* det som skjer i reelle konfliktsituasjoner, og som dermed trigger høyst reelle reaksjoner og følelser innenfor en ramme av lek og fantasi. Et av målene med *Mynten* er å appellere til konkurranseinstinktet, og bygge opp en forsiktig gruppemotsetning. Selv om alle vet at det er lek vil begge lagene vinne. Øvelsens oppbygning og ikkeverbale kommunikasjon (skulderpuls) er noe deltagerne ikke har vært med på før, og gjør utfallet uforutsigbart og spennende. Likevel er det kort vei fra lek til alvor med beskyldninger og forsvar innad i laget, mellom lagene og mot "dommeren". I øvelsen oppstår det altså høyst reelle følelser knyttet til tap- og vinnsituasjoner, for eksempel mistenksomhet overfor det andre laget eller dommeren ("Han er partisk!"), og ulike typer hersketeknikker deltagerne og lagene seg imellom (jamfør uttalelsen "Bare glem det"). I den påfølgende refleksjonsrunden knytter instruktørene erfaringene og aha-opplevelsene fra leken til temaet konflikt og gruppemotsetninger. Med andre ord knyttes erfaringene fra den virtuelle virkeligheten til hverdagsvirkeligheten i refleksjonsrunden etter øvelsen. Også virkeligheten innad i gruppa, gruppedynamikken, utforskes og *eksternaliseres* i flere av øvelsene:

I *Fabrikken* går deltagerne fra å konkurrere to grupper imellom til å løse en oppgave som et felles lag. Deltagerne står i ring, en person får en ertepose som han skal kaste til en annen tilfeldig person i sirkelen, som videre kaster den til tredje person og så videre. Etter å ha kastet fra seg erteposen rekker deltagerne hånda i været, som et signal på at erteposen har vært

¹³⁴ Mange av øvelsene og lekene har ulike varianter. Mynten gjøres også sittende med lukkede øyne der deltagerne holder hverandre i hendene og sender en puls ved å klemme i hånda. I en liknende øvelse, *Sokken*, står deltagerne også på to rader, og det handler om å løpe fram og gripe erteposen først. Her får gjerne lagene instruksjon om å lage hvert sitt heiarop med en tilhørende seiersgest, i hvert sitt rom slik at heiaropet ikke avsløres med det første for det andre laget før de er i gang med selve spillet. Det er flere regler i denne leken jeg ikke går inn på her, men i begge øvelsene etableres det en merkbar gruppeidentitet; oss mot dem. Dette forsterkes av at "dommeren" (spilt av en av instruktørene) til tider bevisst vil være noe partisk med det ene laget. Etter at øvelsen er gjennomført setter gruppa seg i sirkelen og reflekterer rundt hva som skjedde i øvelsen, og hva som kan overføres til forståelsen av reelle situasjoner – og konflikter – utenfor verkstedet.

gjennom deres hånd. Til slutt vil erteposen ha vært gjennom alles hender, og det er formet en bestemt rekkefølge. Neste ledd i øvelsen er at samme førsteperson får utdelt 6-10 erteposer, som han så får beskjed om å kaste til andremann, som videre kaster til tredjemann osv., i nøyaktig samme rekkefølge som i første runde. Sistemann som mottar erteposene slipper de etter tur ned på gulvet. Oppgaven lyder slik: Alle erteposene skal gå gjennom alles hender i samme rekkefølge som i første runde.

I stua på fjellhytta med guttene fra bydel X er det denne fredagskvelden stor iver mens de utfører *Fabrikken*¹³⁵. Etter at gruppa har fått til å kaste alle erteposene, én etter én, i riktig rekkefølge gjennom alle hendene, sier Thomas (instruktør) som har tatt tida: *“Bra – 35 sekunder!”*. Guttene virker fornøyde med resultatet, gliser og ler. De har løst oppgaven på en bra måte, i fellesskap. Men så kommer neste trinn i øvelsen. De får beskjed om at de nå utgjør en produksjonskjede på en fabrikk, og at de nok må få opp hastigheten hvis ikke fabrikkens skal legges ned.

Guttene er klar for en ny runde, fast bestemt på å få ned tida. Fokuset og konsentrasjonen øker; dette skal de greie. Når siste ertepose kastes i gulvet av sistemann i produksjonskjeden sier Thomas, *“Bra; 28 sekunder!”*. *“Men”*, fortsetter han, *“jeg har akkurat fått en telefon fra sjefen med beskjed om at den konkurrerende fabrikk i Sverige har klart å få ned hastigheten til 15 sekunder. Denne tida må dere slå hvis dere skal unngå nedleggelse”*. *“15 sekunder, det er ikke mulig!”*, uttrykker Adam oppgitt. Instruktøren minner om grunnregelen *“alle erteposene skal gå gjennom alles hender i samme rekkefølge som i første runde”*, og sier at de kanskje må tenke litt nytt. *“Jeg har det!”*, sier Rana, *“la oss stille oss i en sirkel i den rekkefølgen produksjonskjeden går sånn at vi kan lempe alle erteposene samtidig over til hverandre!”*. Deltagerne ser spørrende på Thomas, som for å sjekke om det er innenfor reglene. Thomas nikker bekræftende og repeterer regelen i sin enkelhet. Som sagt så gjort. 10 sekunder. Guttene virker godt fornøyde med å ha fått ned tida fra 35 sekunder, gliser og ler.

Men *“fabrikksjefen”* gir seg ikke. Thomas får på liksom en telefon inn fra sjefen som sier at det er en bedrift i Taiwan som har greid det på 4 sekunder. Guttene virker oppgitt; *“Det er umulig!”*, utbryter en av guttene. Karim får så en ide og roper høyt av begeistring: *“Nå har jeg det, jeg har den beste ideen!”*. Han holder alle erteposene i hånda og viser sidemannen mens han forklarer; *“Jeg bare slipper de, og du slipper de videre og alle sammen slipper dem bare”*. Han viser med hendene hvordan de kan lage en trakt av hendene slik at de bruker tyngdekraften til å få alle erteposene gjennom alle hendene i den riktige rekkefølgen. *“Ja, det liker vi”*, sier Isa, mens flere av de andre bekrefter *“Ja, det er bra, det gjør vi!”*. Isa er en av de yngste guttene i gruppa, og er ikke den som er mest dominerende. Men i denne øvelsen er han mer frampå. Heller ikke Karim er blant dem som pleier å ta styringa i gruppa, men virker stolt over å ha kommet på denne ideen. Itong, som jeg har fått inntrykk av er litt av en leder-skikkelse i gruppa, ofte med en smart kommentar på lur, er i denne øvelsen mer observerende i bakgrunnen. Itong virker skeptisk og sier *“men det går ikke fort nok!”*. Karim svarer ivrig, *“Jo, det går fort nok!”*. *“Nei!”*, svarer Itong. *“Jo det går fort, bare slipp med en gang, det går fort!”*, repliserer Karim. Itong blir noe motvillig med på forsøket som resten av gruppa er innstilt på å gjennomføre, som sistemann i produksjonsrekka. Thomas holder mobilen i været, som han bruker som tidtaker, og sier *“Klar, ferdig, gå!”*. Karim er førstemann ut, slipper posene og ler frydefullt mens posene sklir gjennom trakten. Også Itong virker fornøyd over hvor fort det gikk. Thomas viser fram mobilen med stoppeklokke og sier, mens han ser på Karim; *“1,3 sekunder! Dere slo de!”*, mens han gir en glisende seiersgest til gruppa (vekten på bakre fot, begge hendene fram med knyttede never i rytmiske bevegelser). Guttene ler og klapper begeistret, tydelig fornøyde over å ha løst den tilsynelatende umulige oppgaven. I den påfølgende veilederstyrte refleksjonen diskuterer gruppa hva som førte til at de greide å løse oppgaven og få ned tida fra 35 til 1,3 sekunder, og videre betydningen av å bruke kreativitet, samarbeid og dialog i konfliktløsning.

¹³⁵ I denne øvelsen gikk jeg ut av deltagerrollen i sirkelen og filmet prosessen utenfra.

Fabrikken er en av flere øvelser som tematiserer bruk av dialog og kreativitet, eller kreativ samhandling, i konfliktløsning, og hva som skal til for å komme i en slik posisjon. I likhet med flere av øvelsene har *Fabrikken* imidlertid den bieffekt at den etablerte gruppedynamikken utfordres. Karim, Isa og Rana hevder seg i denne øvelsen på en måte som er mer framtredd enn den rollen de har i gruppa ellers, utenfor verkstedet. Itong, som i klartekst en av dagene sa at “Jeg er sjef”, og som på flere vis virker som en lederskikkelse i gruppa, blir i denne øvelsen utfordret gjennom at det er andre i gruppa som kommer med gode ideer og dels overtar styringen. Jeg observerer tilsvarende dynamikk i flere andre GM-verksteder. Variasjonen i øvelsene gjør at de fleste av deltagerne på et tidspunkt i prosessen vil oppleve mestring, og at de etablerte lederfigurene i gruppa innser at de må lytte til de som ellers er mer stille eller tilbaketrunkne. Enkelte ganger går også samarbeidet i stå, slik at pågående gnisninger og konflikter i gruppa kommer til syne. I et annet verksted gikk ”*Fabrikken*” i stå da deltagerne ikke greide å samarbeide og begynte å anklage hverandre. Til slutt kom to av guttene i en åpenlys krangel med hverandre. Holdningen i GM er at slike situasjoner er en gylden anledning for læring, og at det er bedre at konflikter oppstår *innenfor* enn utenfor verkstedet. I verkstedet er det etablert en trygg ramme der de voksne instruktørene kan hjelpe deltagerne til å bruke de redskapene som de holder på å tilegne seg. Som et eksempel vil jeg vise til en konflikt mellom deltagerne som oppstod på et konfliktverksted på et asylmottak, med Geir Dale som instruktør¹³⁶:

Deltagerne var midtveis i et konfliktverksted, og hadde tidligere hatt en innføring i nevnte sjiraffspråk. Mellom en av verkstedøktene oppstod det en konflikt mellom ei jente på 16 år (Ajda) og en gutt på 14 år (Ali) mens de hadde vært ute på vannet i en robåt. Gruppa er nå samlet med Geir og en medinstruktør til stede. Geir spør først jenta hva som hadde skjedd (første trinn i sjiraffspråket, observasjoner og fakta):

Ajda (16): *Når vi var i båten så begynte jeg å se hva vi skulle gjøre for å komme dit vi ville. Så begynte han å rope til meg og si sine meninger og sånt, “at det var ikke rett”, og han hørte ikke på meg i det hele tatt. Han bare stod og så på meg og så bare ... (etterfulgt av taushet).*

Geir: *”Greit, kan du si det til ham nå?”*

Ajda: *Du trenger ikke å rope til meg eller å være gal i båten*

Geir: *Ajda, skal vi prøve å bruke sjiraffspråket? Kan du si til ham nå på sjiraffspråket; “Når du roper i båten”, kan du si det til han?”*¹³⁷

¹³⁶ Her filmet jeg hele samtalen etter at kameraet var innarbeidet og naturalisert som del av en gruppeprosess på seks fulle dager. Navnene i transkripsjonen er fiktive, bortsett fra Geir som ikke ønsker anonymisering.

¹³⁷ Sjiraffspråket, eller ikkevoldskommunikasjon, er som beskrevet over strukturert som ”jeg-språk” over fire trinn eller nivåer: 1) fakta, jeg-personens observasjoner, 2) følelser, den subjektive opplevelsen, 3) behov, hvilke udekkede behov som har generert de negative følelsene som eskalerer konflikten, og 4) ønsker, en så konkret som mulig gjensidig handlingsplan for å få dekket behovene (Rosenberg 1999). I gatemegling lages det en forbindelse mellom sjiraffspråket og megling: Mens sjiraffspråket gir deltagerne et verktøy de blir oppfordret til å prøve ut ”på hjemmebane” i egne konflikter, defineres megling kort som en tredjeperson som hjelper to

Ajda: *Når du roper i båten...*
 Geir: *Hva skjer med deg da, Ajda?* (Trinn 2 i sjiraffspråket; følelser).
 Ajda: *Jeg blir bare sint.*
 Geir: *“Da blir jeg sint...”. (Geir bruker her meglingsteknikken ”ekko”)*
 Ajda: *Ja!?*
 Geir: *“Fordi”... Hva har du behov for?* (Trinn 3, behov).
 Ajda: *Fordi... Han roper og skriker og snakker ikke ordentlig.*
 Geir: *Så hva er ditt behov?*
 Ajda: *At han skal snakke normalt, og ikke rope, han trenger ikke det. Han trenger ikke å si at jeg skal slå deg, eller hive deg ut av båten.*
 Geir til Ali (14): *Hva var det du hørte? Kan du si det?*¹³⁸
 Ali (henvendt mot Geir): *Jeg hørte at jeg har sagt til ho...*
 Geir: *Si det til henne.*
 Ali (ser på Ajda): *Jeg har sagt til deg; “du må ikke kjøre sånn, sånn”.*
 Ajda: *Du sa ikke det. Du sa “hold kjeft, du er jente, gå og sett deg!”.* Og dere to (mens hun ser på kameraten hans ved siden av ham) er alltid sammen. Uansett om du har rett eller ikke, så tar han uansett alltid din side.
 Ali (til Geir): *Se ho har kjørt hele tida, hele runden. Det gikk sånn, sånn, og så kom tilbake (mens han illustrerer med pekefingeren sin). Vi har gått en gang til og så sier ho “Jeg skal kjøre, jeg skal kjøre, jeg er bedre enn dere alle” (med høy pipete stemme, som for å etterlikne henne).*
 Geir: *Si det til henne.*
 Ali (til Ajda): *Du sa, jeg kan best, bedre enn dere alle. Så du har ikke hørt hva jeg sa.*
 Geir (til Ajda): *Så han sier at han ikke har sagt de tingene som du sier.*
 Ajda: *Ok, bare drit i det da. Jeg gidder ikke*¹³⁹.
 Jente 2, en av deltagerne ved siden av Ajda: *Men Ajda, Det at du ikke gidder det, det gjør deg ikke til noe bedre enn ham.*
 Ajda (avbryter): *Jeg har ikke sagt noe!*
 Jente 2: *Men akkurat nå hører ikke du på meg. Så det er det at du ikke hører på.*
 Ajda: *Men det er det jeg sier. Han skjønner ikke noe.*
 Jente 2: *Men det at du snakker sånn*
 Ali (bryter inn). *Men!...*
 Jente 2 (til begge): *Men det at dere snakker sånn gjør dere ikke til bedre enn hverandre. Dere er like.*
 Ajda: *Jeg sa jo at...*
 Jente 2: *For oss som sitter og hører på så er dere akkurat like, for dere snakker i munnen på hverandre.*
 Jente 3 bryter inn (henvendt mot Geir): *Jeg vil bare si at de må tenke litt på det de har gjort der i båten. Så kan de snakke med hverandre og det som skjedde, det som er sant.*
 Geir: *Ja.*
 Ali (virker oppgitt): *Men jeg kan ikke si det på norsk!*
 Geir: *Jo, bare prøv, du klarer de kjempebra. Ajda sier noe til deg. Kan du prøve å gjenta hva du har sagt, for hun tror ikke at du har hørt det. Og hvis ikke du hørte det, så kan du spørre, kan du si det en gang til?*

konfliktparter til å snakke sjiraffspråket sammen, dvs. ved hjelp av jeg-budskap på de fire nivåene. Geir forsøker her nettopp å megle mellom Adja og Ali. I stedet for å kalle det ”megling” oppfordrer Geir til ”prøve sjiraffspråket”, siden de nettopp har prøvd ut dette selv i form av rollespill og øvelser.

¹³⁸ Geir går her over til den andre hovedparten, Ali, etter at Ajda har forklart seg på trinn 1-3, men sjekker først ut om Ali har hørt og forstått det Ajda sa. Formålet i megling er å få til en *samtale* på de tre trinnene (fakta, følelser, behov) før man kommer til sjiraffspråkets trinn 4, tilsvarende avtalefasen i megling. Her er det som denne samtalen viser ikke uvanlig at man beveger seg noe fram og tilbake mellom trinn 1 og 4, og videre at støttepersoner kommer med innspill underveis. I dette eksemplet fungerer resten av gruppa som støttepersoner. Jfr. kapittel 6 for et eksempel på mer formell megling i regi av konfliktrådet, og kapittel 7 som er en nærmere analyse av meglingsprosessens ulike faser.

¹³⁹ Jfr. ”depressjonsfasen” i megling, i kapittel 6 og 7.

Ali blir stille, virker fortsatt oppgitt.

Jente 2: *Jeg foreslår et lite stille minutt sånn at alle får tenke på hva de skal si. For nå snakker alle i munnen på hverandre nå, og det er bare irriterende.*

Geir: *Veldig bra!*

Gutt 2 (venn med Ali) etter et øyeblikk stillhet: *Nå må de reise seg opp, gi hånda og si unnskyld, og bli ferdige.*

Ajda: *Jeg sier unnskyld til han, hvis jeg har gjort noe galt. Kanskje jeg har gjort det, men jeg ser i det også mere galt (som han har gjort).*

Geir: *Vet du hva, Ajda? Hvis du skal si unnskyld, så skal du aldri si "men" etter at du har sagt unnskyld. For da hører man ikke det første du sa. Så se på han, og så sier du det du har lyst til å si til han. Men prøv å si det kort.*

Ajda: *Ok. Unnskyld!*

Geir (til Ali): *Hvordan er det for deg når hun sier unnskyld?*

Ali: *Det går bra.*

Geir: *Er det noe du har lyst til å si til henne?*

Gutt 2 (venn av Ali) lager en gest og sier til Ajda: *"Unnskyld hvis jeg har gjort noe galt".*

Ali (smiler og ser på Geir): *Unnskyld hvis jeg har gjort noe galt.*

Geir: *Kan du se på henne mens du sier det?*

Ali (til Ajda): *Unnskyld hvis jeg har gjort noe galt.*

Geir: *Ajda, hvordan er det for deg når han sier det nå?*

Ajda: *Lettere men... Ja, jeg skal ikke fortsette. Lettere!*

Passasjen over er et utdrag fra en samtale på ca. en time der hele gruppa blir involvert i håndteringen av konflikten mellom Ali og Ajda. Legg merke til hvordan de andre deltagerne fungerer som *støttepersoner* for de to partene i konflikten¹⁴⁰. Innspillet fra *Jente 2* bidrar til at partene skjønner at de begge snakker i munnen på hverandre, og skylder på hverandre framfor å snakke på egne vegne (som sjiraffspråket oppfordrer til, såkalt *jeg-budskap*). Eksemplet illustrerer hvordan tilliten i gruppa, bygd opp innenfor verkstedets virtuelle ramme, benyttes for å håndtere en reell konflikt der gruppa som sådan fungerer som *viktige andre* for hverandre (Mead 1934, Taylor 1989, Josephides 2008). Legg også merke til hvordan Ajda mot slutten av samtalen korrigerer seg selv, ut fra den tidligere refleksjonen knyttet til å si "men" etter "unnskyld". Den kan altså syne som om denne samtalen, med den eksternaliseringen som både hovedpartene, megler og resten av gruppa bidro til, initierte en personlig læringsprosess for Ajda. Dette bekreftes i en senere samtale mellom Ajda og Geir:

Ajda forteller at hun neste år skulle starte på helse- og sosialfag på videregående for senere å studere til tannlege. Geir spør så om "*Når du blir tannlege, tror du du får bruk for det du har lært her på konfliktverkstedet?*". Ajda svarer spontant "*Ja! Haha*" (som i så klart). Det virker som om hun syntes det var åpenbart at hun ville ha nytte av dette. Geir: "*Hvordan da?*". Ajda: "*med pasienter, hahaha*", Geir: "*Med pasienter?*". Ajda: "*Ja, man kan bruke det overalt. Man trenger det – rundt mennesker*".

¹⁴⁰ I konfliktrådet og gatemegling defineres "støttepersoner" som nære støttespillere til konfliktpartene som både kan gi støtte, men også bidra til å utfordre partene med perspektiver "utenfra". Jfr. kap. 11 om stormøte-metodikken, der støttepersoner brukes målrettet som *viktige andre* i prosessen.

Når deltagerne erfarer at det går an å løse konflikter på en god måte gir det som regel en opplevelse av mestring, som videre motiverer til videre deltagelse og læring.

Denne pendlingen mellom alvor og lek innenfor verkstedets rammer kommer til syne i mange av øvelsene, bl.a. i *Rødt kort, blått kort*, som ble gjennomført på det senere instruktør- verkstedet (trinn 3) med deltagerne fra bydel X:

Gruppen blir delt inn i to lag og forklart at ”tilrettelegger” jobber for ”FN”, og spilles i dette tilfellet av Thomas. Han forvalter ”kr 10.000” som skal deles ut til det vinnende laget. Det er implisitt i leken at det er fiktive penger det er snakk om, men dette sies ikke høyt. Hvert av lagene får utdelt et skjema med en oversikt over de ti rundene som skal spilles. Lagene plasseres i hvert sitt rom. Thomas går så mellom de to lagene og spør om de vil gi rødt eller blått kort. Om de spiller blått og det andre laget også spiller blått, får begge tre plusspoeng. Om begge lagene spiller rødt får begge tre minuspoeng. Om det ene laget spiller rødt og det andre blått får det laget som spilte rødt seks plusspoeng og det andre seks minuspoeng. Lagene finner fort ut at *blått* står for samarbeid mens *rødt* står for konkurranse eller mistillit. Etter runde fire og åtte får lagene mulighet til å møtes til ”forhandlingskonferanse” med én representant fra hvert av lagene sammen med tilrettelegger. Det laget som har mest poeng etter ti runder vinner, men dersom begge lagene går i minus beholder FN potten.

Det ene laget starter med blått (samarbeid), men fikk så rødt tilbake (ikke-samarbeid). Dette førte til skuffelse i gruppa som først hadde invitert til samarbeid. Deretter spilte begge lagene rødt hver gang videre. Ved spillets slutt, ca. tre kvarter senere, gikk begge lagene i minus. Ingen vant og tilrettelegger beholdt dermed pengepotten. Deltagerne er ikke fornøyde med utfallet, og de setter seg ned i sirkelen og reflekterer over hva som skjedde og hva de kan lære av øvelsen:

Thomas (instruktør): *Hvordan var dette spillet da, gutta?*

Karim (virker misfornøyd): *Vi starta med samarbeid (blått), ble møtt med rødt!*

Aziz (på lag med Karim og Salih): *Ja, vi ville ikke ha krig, så vi stemte blått.*

Rana (det andre laget, med Børre og Itong): *Vi safet med rødt fra starten, vi visste ikke hvor vi hadde dem.*

Karim: *Vi tok dem imot med åpne armer, men vi mista tilliten.*

Thomas: *Men hvorfor valgte dere å takke nei til å møte det andre laget til forhandling etter fjerde runde?*

Aziz: *Vi ville ikke ha forhandling fordi vi ikke stolte på det andre laget. Vi hadde ikke noe å snakke om. Vi valgte rødt etter konferansen fordi de ville lure oss.*

Thomas: *Hva kan vi lære av denne øvelsen?*

Itong: *Å angripe er ikke positivt i det hele tatt.*

Aziz: *Det er vanskelig å bli enige om ting. Vi burde ha møttes etter fjerde runde (første forhandlingsmulighet). Alle er enige om det nå. Det er vanskeligere å stoppe det jo lenger det går.*

Thomas: *Dere spilte blått + blått bare en gang?!*

Børre (var med på det ene laget): *Vi var enige i runde ni om å spille blått.*

Etter runde åtte var det en ny forhandlingsmulighet, som Thomas kalte en ”ny sjanse fra FN”. Representantene som møttes til forhandling, Rana og Aziz, hadde blitt enige om blått + blått (samarbeid). Likevel spilte det laget som følte seg ”backstabbet” (et ord de brukte) rødt allerede i første runde, fordi de altså ikke stolte på det andre laget og kanskje ønsket å ta igjen:

Børre: *Men vi var veldig uenige på runde ti, når de andre hadde brutt avtalen og svart med rødt på runde ni.*

Thomas: *Denne usikkerheten omkring de andre – dere spilte rødt + rødt seks av ti ganger: Har det noe likhet med det virkelige livet?*

Itong (spontant): *Y-gjengen (som de er i konflikt med)!*

Thomas: *Minhaj (konfliktråd) hadde forsøkt å megle saken i fjor, men det hadde ikke ført til noen endelig fred. Blå er eneste vei ut, uansett!*

Itong: *Ja, vi måtte ta en u-sving.*

Aziz: *Samarbeid, blått, er den eneste utveien! Det er viktig å tørre å komme med blått!*

Thomas: *Var denne øvelsen noe nyttig?*

Itong: *Kult!*

Aziz: *Bra!*

Thomas: *Dette er en ny øvelse i gatemeblingen, og dere er faktisk de de første som har gjort denne øvelsen.*

Itong: *Så da tok vi jomfrudommen!*

Eksemplet illustrerer hvordan spillet, altså erfaringene fra det virtuelle feltet, gir aha-opplevelser og erfaringer knyttet til spørsmål om tillit og gruppemotsetning i hverdagsvirkeligheten. I refleksjonen knytter deltagerne spontant dette til den pågående konflikten med Y-gjengen.

I løpet av verkstedet var det tydelig at guttene hadde to hovedtyper *fiender* i sin livsverden, som de hadde liten tillit til: Y-gjengen og politiet. Fiendebilder er gjenstand for flere øvelser i GM-verkstedene:

I øvelsen *Fiendetenkning* skrives *fiende* på et flippover-ark, og deltagerne blir bedt om å komme med assosiasjoner: Hva er en fiende, hvilke fiender finnes i verden, hvem de har blitt opplært til å tenke på som fiender, og hvem er deres fiender i dag? Instruktøren skriver så opp alle innspillene på arket. Dette knyttes så til en refleksjon om hvordan fiendebilder oppstår, med referanse til Gustav Jungs teori om projisering av egne negative egenskaper og frykt (i Dale 2006). Man diskuterer også fiendebilders funksjon og hvor i *konflikttrappa* fiendebilder oppstår. Konflikttrappa er en teori hvordan konflikter eskalerer med åtte definerte trinn (Glasl 1999), og er et viktig element i konflikt- og meglingsverkstedet. Deltagerne får først en innføring i konflikttrappa i form av en kort forelesning, og gjør deretter ulike praktiske øvelser og rollespill (bl.a. *bokseringen*, se forklaring under). Etablering av fiendebilder er ett av trinnene i konflikttrappa, slik at det gjerne blir vist tilbake til konflikttrappa i øvelsen *Fiendetenkning*. I refleksjonen kommer man gjerne inn på at nedvurderingen og umenneskeliggjøringen av *den andre*, fienden, bidrar til å legitimere bruk av vold. Deretter kjøres som regel den utfyllende øvelsen, *Min fiende*: Deltagerne går sammen to og to, velger et eksempel på noe de opplever som en fiende og lager så en menneskelig statue av denne. Når dette er gjort lages en statue av fiendens fiende. Når de to fiendeskulpturene så stilles opp mot hverandre går instruktøren rundt og spør de to fiendene om hva de tenker og føler. Siden jeg mangler data fra gruppa fra bydel X med denne øvelsen tar jeg et eksempel fra et annet verksted på et asylmottak, der de to fiendene står mot hverandre i angrepsposisjon med en gest som illustrerer bruk av pistol:

Geir (instruktør, til fiende A): *Hva tenker du akkurat nå?*

A: *Siden jeg er mafia og han er politi så tenker jeg, hvordan finne en vei ut!*

Geir: *Har du lyst å gjøre noe med denne mannen som står foran deg?*

A: *Det er umulig å slippe unna politiet. Det er best å gi opp.*

Geir (til fiende B): *Hva med deg, hva tenker du når du står overfor en mafia?*

B: *Jeg er fokusert på hva hvordan han oppfører seg og hva han kommer til å gjøre.*

Geir (til de andre deltagerne som sitter og ser på): *Dere som ser på de to nå, som står i skulpturen, er det noe som er likt mellom de to menneskene?*

Deltager 1: *De står mot hverandre og er klare til å skyte.*

Geir til A: *Hvis jeg spør, når du står overfor en politimann med pistol; Er du redd?*

A: *Ja!*

Geir til B: *Når du står overfor en mafia med pistol, er du redd?*

B: *Ja.*

Geir: *Husk at han er en "berykta kriminell"* (Geir humrer smilende da han legger på denne tolkningen på skulpturen. A smiler og ler nikkende).

Geir til hele gruppa: *Husk at selv om den ene er politi og den andre kriminell så er de også ganske like som mennesker når de står overfor hverandre. Så hvis vi ønsker å løse konflikter mellom fiender så ligger nøkkelen i det å forsøke å få fram det som ligger bak masken eller bildet av mennesket som en fiende. Bak fiendebildet ligger det vanlige følelser og behov som er like for alle mennesker.*

Eksemplet illustrerer hvordan bruk av fantasi og skulpturer brukes for å konkretisere og eksterialisere aspekter ved konflikt, og hvilke følelser og forståelser som produserer fiendebilder. Bruken av skulpturer, tablåer eller stillbilder (ordene brukes litt om hverandre), er en gjennomgående metode som brukes i flere av øvelsene, og tjener som eksempel på hvordan tempoet i hverdagsvirkeligheten senkes i verkstedet, og nærmest settes på pause idet man fokuserer på et utsnitt av et aspekt ved konflikt.

Denne øvelsen ble også gjort med gruppa fra X-bydelen, der det altså ble klart at Y-gjengen og politiet var de mest framtrepende fiendebildene i gruppa. Som nevnt går verkstedene som regel over et lengre tidsrom, slik at oppdagelsene og refleksjonene deltagerne gjør underveis får tid til å modnes, og de får prøvd ut de ulike verktøyene i hverdagen. Fire måneder etter hytteturen valgte flertallet av deltagerne fra X-bydelen å fortsette på gatemeglingens instruktøropplæring for ungdom (trinn 3). Utover formålet med å utdanne guttene til å bli instruktører og positive rollemodeller for de yngre ungdommene i nærmiljøet, ble det jobbet med flere tilbakevendende problemstillinger fra deltagerens hverdag:

Det viste seg at flere av guttene fortsatt hadde et dårlig forhold til politiet, og oppfattet dem som arrogante og respektløse. Bl.a. mente Aziz at "*Dem er drittsekker alle sammen*". Thomas foreslo å bruke dette temaet i en øvelse som kalles *Samoansk sirkel*. Her tar man utgangspunkt i et brennbart tema i gruppa, som det er sterke meninger om. Det settes opp to tomme stoler, én "for" og én "mot" det aktuelle temaet, samt en åpen stol. Deltagerne blir så bedt om å stå i en sirkel rundt stolene, og sette seg ned i en av stolene når de har lyst å si noe, for – mot – eller åpent. Deltagerne kan også forlate stolen når de vil, og på den måten veksle mellom ulike posisjoner i diskusjonen. Flere av guttene satte seg spontant på "mot"-stolen:

Aziz: *Politiet, de ringte på bursdagen min. Jeg sa jeg ville komme innom i morra, så sa de, "nei du må nå, ellers kontakter vi venner og familie". De ødela dagen min.*

Rana: *De kom (også) hjem til Addy, noe som førte til at han fikk husarrest.*

I diskusjonen kom de etter hvert også inn på at politiet i visse tilfeller beskytter dem, for eksempel mot Y-gjengen. I refleksjonsrunden etter øvelsen spurte instruktøren om hvordan det var å gjøre øvelsen, og om man kunne lære noe av den:

Rana: *Det var ok, en fin måte å ikke snakke i munnen på hverandre.*

Thomas: *Hvordan var det å stå på utsiden å følge med?*

Aziz: *Greit å stå og høre på, tenke litt.*

Thomas: *Fikk du noen nye tanker?*

Aziz: *Ja, nye tanker. Jeg fikk lyst til å si bra ting òg (om politiet), selv om jeg hater dem (med spøkefullt et glis). Vi hadde fått faen hvis de ikke er der. Men dem kan gå til uskyldige.*

Itong: *De gjør en bra jobb, men mange misbruker makta. Det skjer ikke noe til tilbake.*

Aziz: *Selv om jeg hater politiet, ser jeg nå at det er viktig at de er der og at det sikkert er enkelte som er ok, iallfall på fritida.*

Øvelsen førte altså til at de av guttene som hadde mest negative erfaringer med politiet modererte synspunktene sine noe, og identifiserte seg også med *for*-argumentene. Øvelsen skapte en mulighet for å se saken fra flere sider og reflektere over egne synspunkter på aspekter ved hverdagsvirkeligheten. Øvelsens oppbygning – det at man argumenterer til den andre stolen, og ikke personen, og blir oppfordret til å sirkulere mellom de ulike posisjonene – gjør at deltagerne kan utforske det motsatte argumentet av hva de vanligvis mener og identifiser seg med. Med andre ord skaper øvelsen en refleksiv avstand mellom argumentet og personen, og gjør det tryggere å utforske *mot*-synspunkter som kan være vanskelig å innta dersom man har investert en sterk personlig identifikasjon med et spesifikt kontrasterende synspunkt (for eksempel *politiet er drittsekker* eller *nei til EU*). I oppsummeringen ble deltagerne sammen med instruktørene enige om at de burde invitere politiet med på en *Samoansk sirkel*, for å snakke om hvordan man tilnærmer seg folk og det problemet de skal fikse. Kort tid etter en av verkstedøktene hadde guttene havnet i en konfrontasjon med politiet som aktualiserte denne problemstillingen. Dette ble tatt opp på neste verkstedøkt:

Thomas innledet med å oppsummere situasjonen der guttene etter forrige økt hadde gått til handlesenteret i X-bydelen. En butikkeier hadde tilkalt en securitasvakt, som så tilkalte politiet. Da politiet ankom ba de guttene om å forlate senteret. Guttene motsatte seg dette. De hadde tydeligvis blitt provosert over måten politiet snakket til dem på, og det hadde eskalert til en utagerende krangel mellom en av de mest hissige guttene og politiet. En av guttene hadde så ringt Thomas (Røde Kors) og Terje (BOB), som de visste var i nærheten. Thomas og Terje kom løpende. Thomas tok på seg ID-kortet sitt fra Røde Kors og spurte hvem av de tre politimennene som hadde ledelsen. Ifølge Thomas svarte alle de tre at “det ikke var meg”, noe han opplevde som provoserende. Han spurte så en av politimennene “Hvem er du?!”, hvorpå han presenterte seg med navn og strakk fram hånda for å hilse. Ifølge Thomas slapp spenningen i situasjonen plutselig taket. Etter dette skulle politiet ha spurt guttene pent om de kunne gå utenfor senteret, for der å sjekke identiteten deres. Thomas mente det var av respekt for guttene så de ikke skulle bli sett med politiet inne på senteret. Thomas forklarte at det viste det seg at det var “en liten vettskremt securitas-fyr” som hadde anmeldt guttene fordi butikkeierne var bekymra for at de var der etter stengetid (senteret er åpent en stund etter at butikkene stenger). Politiet spurte så om guttene kunne holde seg borte fra senteret etter stengetid, hvorpå de svarte: “Ingen problem!”.

Etter at Thomas hadde oppsummert hendelsen, uttrykte Aziz på en tydelig irritert måte: “*Det hadde blitt arresten (på oss) hvis ikke dere hadde vært der. De sa plutselig ”Du er*

utvist!” mens mange så på. Da sier man automatisk “Nei!” fordi det er mangel på respekt! Politiet viser ikke respekt med batong, det er som Rødt kort”.

Salih la til at da de kranglet med politiet “tok Stein (fra politiet) meg plutselig i hånda. Det endra situasjonen. Vi gikk fra å snakke til hverandre til å snakke med hverandre”.

Thomas oppsummerte med at situasjonen på kjøpesenteret nå er roet ned og at konflikten er løst, men at det gjenstår noe med securitasvakta.

Aziz kommenterte at “Han vekteren ikke følte det bra”. Ordet gikk på rundgang og guttene konkluderte med at “Han vekteren er egentlig kul”. De ble enige om å få til et felles møte med vekteren etter påska, et par uker senere.

Passasjen illustrerer hvordan erfaringer, metaforer og teoretiske modeller fra verkstedene brukes til å tematisere og utforske reelle konflikter i deltagerens hverdagsliv. Over knyttet Aziz, som gjentatte ganger hadde gitt uttrykk for sin avsky for den han mente var politiets respektløse framgangsmåte, spontant *Rødt og blått kort*-øvelsen til episoden på kjøpesenteret. På dette tidspunktet hadde også guttene vært gjennom flere runder med meglingsopplæring og dialogøvelser, inklusive *Samoansk sirkel*, noe som var medvirkende til at de var motiverte til å møte vekteren de først hadde kommet i konflikt med. Spille ”blått kort”. Dette illustrerer at erfaringene gjort i det *virtuelle feltet* overføres til hverdagsvirkeligheten, både i forståelsen og analysen av situasjoner, og med hensyn til å tenke nytt om handlingsalternativer.

A dream within a dream: Krafffeltet muliggjort av fantasien og sakte tid

En deltager i begynnelsen av 20-åra, Martin, kom med en treffende kommentar i refleksjonen etter den såkalte Mesterprøven på et instruktørverksted med referanse til en kjent film: “*Dette er som Inception: A dream within a dream*”. Mesterprøven er en avsluttende prøve for instruktørene under opplæring, der de på rundgang selv leder en øvelse for resten av gruppa. Her ble det et rollespill på to nivåer (Martins assosiasjon til ”drømmen innenfor drømmen”). Første nivå var selve Mesterprøven der deltagerne forsøkte seg i instruktørrollen i en forestilt verkstedsetting, der resten av deltagerne spilte ungdom i et konfliktverksted (trinn 1). Siden de øvrige deltagerne allerede hadde vært gjennom flere av øvelsene i Mesterprøven gikk de ut av rollen som seg selv og inn i rollen som ungdom som gjør dette for første gang. Som ”ferske ungdom” var resten av gruppa med på leken, stilte spørsmål og utfordret instruktørkandidatene med ungdommelig oppførsel for å se hvordan de brukte de verktøyene en GM-instruktør har til rådighet for å lede gruppa. På andre nivå var det også et rollespill innenfor metarollespillet, Mesterprøven, der det ble iscenesatt en konflikt som en av deltagerne skulle megle. Deltagerne skilte uproblematisk mellom de to nivåene i rollespillet før vi gikk ut av spillet og over i refleksjonsmodus som seg selv igjen: Hva skjedde, og hva kan vi lære av dette?

Så langt har jeg lagt vekt på å illustrere hvordan oppbygningen av GM-verkstedene skaper et markant skille mellom innenfor og utenfor verkstedet, deltagerens hverdagsliv og gruppeprosessen (bl.a. Innsjekk og utsjekk, sirkelbruken, ulike hjelpemidler som regnstav og ertepose, avslutningsøvelser som *Tropisk regnstorm*, *Texas hug*, samt *Arbeidsavtalen*). Jeg

har argumentert for at denne adskillelsen fra hverdagen konstituerer en *virtuell virkelighet* i gruppa, preget av intimitet og tillit, som muliggjør en bestemt form for *eksternalisering* av aspekter ved selvet, gruppedynamikken og deltagerens livsverden. I denne pendlingen mellom lek og alvor, virtuell virkelighet og hverdagsvirkelighet, eksternaliserer deltagerne egne reaksjoner, følelser og behov i ulike typer konfliktsituasjoner. Videre utforsker deltagerne alternative handlingsvalg og strategier, samt nye *verktøy* som de utprøver gjennom lek og rollespill innenfor verkstedet, og i egen hverdag mellom øktene¹⁴¹. Jeg har antydnet hvordan fantasien benyttes aktivt for å formgi menneskelige erfaringer (bl.a. i *Bomber og skjold*, *Personlig veikart*, *Mynten*, *Fabrikken*, *Rødt & blått kort*, *Min fiende*), og hvordan fokuset på et utsnitt av viktige aspekter ved deltagerens livserfaring skaper en form for *sakte tid*. Ifølge Kapferer (2005) gir denne bruken av fantasi og sakte tid kraft og styrke til dynamikken ved den såkalte *dybdedimensjonen* ved den virtuelle virkeligheten, og det som muliggjør utforskning og justering av komponenter i *selvet*. Jeg vil trekke fram ytterligere to eksempler på hvordan lek og rollespill, forholdet mellom fantasi og virkelighet, sakte tid og eksternalisering av selv, frikople forestillingsevnen fra hverdagslivets begrensninger i utforskning av selvet¹⁴²:

I øvelsen *En situasjon, tre muligheter* blir deltagerne bedt om å tenke på en konfliktsituasjon som de ikke var spesielt fornøyd med hvordan de selv taklet. Deretter går deltagerne i grupper å 3-4 personer, og velger ut én historie å jobbe videre med. Så skal det lages tre ulike rollespill av den opprinnelige historien. Eieren av historien bes om å spille en annen rolle enn seg selv. Dette er fordi man skal få en mulighet til å se seg selv "utenfra", og dessuten forhindre at det skal bli for belastende å spille ut sin egen person. Først rollespilles situasjonen slik den omtrentlig var, som et eksempel på en vanlig eller et sannsynlig utfall av en mulig konfliktsituasjon. Andre variant er det verst tenkelige utfallet. I tredje versjon skal deltagerne forestille seg det best tenkelige utfallet av samme situasjon. Øvelsen kjøres som regel en stund etter at deltagerne har lært grunnprinsippene for ikkevoldskommunikasjon. Ofte tar deltagerne utgangspunkt i en krangel, som gjerne ender med sinne, kjefting og brudd i kommunikasjonen, for eksempel ved at hovedpersonen forlater rommet i sinne. Verste variant ender som regel med ytterligere eskalering og voldsbruk, mens deltagerne i beste variant som regel finner

¹⁴¹ Det emiske ordet *verktøy* forstår jeg her som teori omsatt i praksis og ferdighetstrening. De eksplisitte teoriene som anvendes i gatemegling er som nevnt sjiraffspråket, eller ikkevoldskommunikasjon (Rosenberg 1999), meglingsteori (bl.a. Braithwaite 1989, Christie 1977, Moore og McDonald 2000a), konfliktrappa (Glasl 1999), løsningsdiagrammet (Galtung 2007), fiendetenkning og perspektiver på trigger og sinne (Fine og Macbeth 1992). De implisitte teoriene som ligger til grunn for pedagogikken og oppbygningen av verkstedet er stormøtemetodikken (Moore og McDonald 2000b), de undertrykte pedagogikk (Freire 1993) og de undertrykte teater (Boal 1979), fredsstudier (Bitel 2002, Galtung og Næss 1994, Zehr 2005), gestaltterapi (Dale 2006) og sosialpsykologi (Lewin 1997). Grunnen til at jeg skiller på eksplisitt og implisitt teori er at den pedagogiske inspirasjonen for oppbygningen av verkstedene sjelden gjøres til samtaletema med deltagerne. Unntaket er på instruktørutdanningen for voksne, da disse inspirasjonskildene i en viss grad gjøres rede for. Instruktørene, både ungdom og voksne, oppfordres dessuten til å lese Geir Dales bok, *Fra konflikt til samarbeid* (Dale 2006), som beskriver nærmere det teoretiske og pedagogiske grunnlaget for konfliktarbeid med ungdom; verksted-, meglings- og stormøtemetodikk.

¹⁴² Eksempelene i denne delen er generert av samlede feltefaringer, og ikke kun prosessene i bydel X.

kreative løsninger på konflikten, ofte med bruk av sjiraffspråket. Etter rollespillene diskuteres det i hele gruppa hva som utgjorde forskjellen i de ulike scenariene.

Et eksempel på et rollespill fra et konfliktverksted: I første scene, *det som skjedde*, sitter tre personer og spiller kort, mens en annen kommer inn døra og tilkaller den ene av kortspillerne: “*Yemen, kom hit! Hva skjedde der nede, var du frekk mot kjæresten min?*”. Dette utvikler seg så til en krangel mellom anklager og den anklagede, der deres respektive venner forsøker å skille dem fysisk. I andre scene, den verste varianten, spoler deltagerne tilbake og starter igjen med kortspillet. Anklager kommer inn igjen og sier hissig til den ene kortspilleren: “*Hva sa du til kjæresten min her om dagen – du sa stygge ting?!*”. Den anklagede reiser seg og går aggressivt mot anklager, og de begynner ”å slåss”. I tredje scene, den beste varianten, går de tilbake til kortspillet og har en liten samtale før anklager entrer rommet. Den anklagede sier: “*De plager meg, men jeg har ikke gjort noen ting*”. Anklager kommer inn i rommet og beskylder igjen hovedpersonen for å ha vært frekk, hvorpå en venn av anklagede forsvarer sin venn og sier at “*han gjorde ikke det, fordi jeg var der og så det*”. Det blir så en rolig samtale, sammenliknet med de to første scenene:

Anklager: “*Først så trodde jeg deg ikke, men jeg hører at de andre (vitnene) sier det samme. Jeg skal roe meg ned og løse problemet på en rolig måte*”.

Den anklagede: “*Jeg ville aldri vært respektløs mot din kjæreste. Jeg er lei for det, hvis du tenkte det om meg*”.

Anklager: “*Jeg beklager at jeg tenkte så galt om deg. Jeg håper vi kan bli venner igjen*”. Partene tar hverandre så i henda og gir hverandre en kameratslig klem.

I refleksjonen etter øvelsen diskuterer gruppa hva som utgjorde forskjellen i de ulike scenene (fire grupper med tre scener hver). I eksemplet over ble gruppa enig om at forskjellen var at flere meldte seg inn som støttepersoner og vitner, at anklager i siste situasjon lyttet til det som blir sagt, og at det dermed ble en fortrolig samtale mellom de to hovedpartene der begge fortalte og lyttet til hverandre. Deretter reflekterer gruppa over ulike handlingsvalg i konflikt-situasjoner. En svært vanlig erfaring her er at deltagerne oppdager at de har mange valg i situasjoner der de tidligere kun så to alternativer. En deltager uttrykte det slik: “*Da jeg kom hit, så jeg bare to løsninger: Enten å gå. Å gå og ha det vondt og tenke på det. Eller å slå og bli ferdig med det. Men nå ser jeg jo at det er mange, mange måter å løse en konflikt på*”¹⁴³.

Dette er ett av flere eksempler på de rollespill og øvelser som benyttes i gatemegling der man eksplisitt bruker fantasien for å utforske egne erfaringer og reaksjonsmønstre, samt hvilke alternative potensialer og valgmuligheter som ligger i enhver situasjon. Nettopp fordi det er ”på liksom” blir det enklere å gå inn i utfordrende livserfaringer, og å utforske og forestille seg alternative muligheter enn de som er mest nærliggende i hverdagen. Det blir ikke så truende og farlig når man inntar et lekent, fantasifullt og åpent syn på virkeligheten. Innrammingen *dette er lek og rollespill* kan sies å skape en *refleksiv distanse* til hverdagsvirkeligheten. Selv om det er forestilte situasjoner (informert av reelle erfaringer), vil deltagerne likevel som regel erfare og føle noe fullt ut reelt, og dermed få en spesifikk erfaring som man så i ettertid setter seg ned i gruppa og reflekterer over. Jeg har mange

¹⁴³ Denne øvelsen – *en situasjon, tre muligheter* – følges som regel opp i GM-verkstedet med Galtungs *Løsningsdiagram* og teori om konfliktomforming. Denne teorien sier at det som regel alltid vil være minst fem mulige løsningsstyper i enhver konfliktsituasjon, knyttet til spesifikke løsningsstrategier og metoder (2007).

ganger observert, og selv erfart, at rollespill trigger høyst reelle følelser og opplevelser av for eksempel skam, sorg og sinne, men også støtte, glede og fellesskap. Nettopp fordi det er fantasi, lek og spill bidrar altså til at man kan komme *dypere* i forståelsen av visse hverdagslige sammenhenger. På denne måten kan man objektivere, eller eksternalisere, aspekter ved selvet, reaksjonsmønstre og menneskelige potensialer, som det ellers ville vært vanskelig å *snakke om*, uten altså først å ha erfart noe innenfor spillet¹⁴⁴. Eksemplet er illustrerende for Kapferers poeng om at deltagerne i det *virtuelle, fantasmagoriske* feltet ikke bare unnslipper begrensningene i hverdagslivet, men også får muligheten til å *reorientere seg*, og forestille seg selv på nytt inn i hverdagslivets omstendigheter. Denne øvelsen viser at det som regel kunne ha gått enda verre, men også at man alltid har mange valgmuligheter som vil kunne utløse andre reaksjoner hos motparten. Eksemplet illustrerer også Kapferers poeng om *sakte tid* i det virtuelle feltet. I rollespill kan de samme situasjonene spilles om og om igjen, i ulike varianter, og settes ”på pause” ved for eksempel å signalisere *timeout*. På den måten kan man gå inn og ut av rollespillet, og veksle mellom de forestilte rollefigurenes strategier og reaksjoner, og refleksjoner rundt disse erfaringene. Dermed blir det også mulig å tenke alternativt om handlingsvalg i liknende situasjoner.

Et annet eksempel viser en progresjon i opplevelsen av *nærhet* til det aktuelle temaet på dagsordenen på en måte som får utslag for refleksiviteten knyttet til *den andre* og *en selv*:

I øvelsen *Maktspillet* spiller deltagerne ut tre stereotypiske roller i konflikt: *Offer/”dørmatte”*, *angriper/”bølle”* og *hjelper/”dumsnill”*. Først etableres de tre rollene, forstått som ulike maktstrategier, gjennom en instruktørledet forklaring og refleksjon i gruppa: Hva er typiske kjennetegn og utsagn i de tre rollene, hvilke fordeler og ulemper gir de, og hvilke behov ligger under? Neste skritt i øvelsen er at deltagerne utspiller en gestaltet variant av de tre rollene. Deltagerne deles da i grupper av 3-4 personer som får hver sin rolle, i hvert sitt rom. Gruppene finner en typisk setning og en gest eller et kroppsuttrykk for sin rollefigur, som de så som gruppe skal gjenta simultant flere ganger: *Agnes Angriper, Olga Offer og Hjalmar Hjelper*. Når rollefigurene er innøvd møtes de tre gestaltede rollene i samme rom. Vanligvis vil *hjelperen* henvende seg mot *offeret* og vende ryggen mot *angriperen*, som på sin side gjerne går mot *offeret*. Etter noen få minutter i spillet går gruppa over i refleksjonsmodus i sirkelen og diskuterer hva som skjedde og hvordan de opplevde det. I offerrollen vil deltagerne som

¹⁴⁴ Et annet eksempel er øvelsen *Bokseringen*, som gjerne benyttes som en komplementær øvelse til *Konflikttrappa*. Her blir gruppa delt i to lag som så velger hver sin ”bokser”. De to bokserne skal så møtes i ”bokseringen” og gjennom flere runder verbalt eskalere konflikten oppover i konflikttrappa. På et punkt blir deltagerne så instruert til å forsøke å trappe ned konflikten. Mellom rundene går deltagerne tilbake til hvert sitt lag, som hjelper dem enten til å trappe opp eller trappe ned konflikten. Øvelsen skaper mye latter og moro, men også ofte sterke følelser hos de to bokserne, samt i de to lagene som ser på kampen. Forskjellen fra *En situasjon, tre muligheter*-øvelsen er at *Bokseringen* fremmer refleksjon og læring knyttet til den antagoniseringen som foregår i konflikteskalering, og hvordan gruppene, forstått som *viktige andre* for hovedpersonene, kan bidra til å forsterke de-/eskalering. Jmfør intervjuet over der Aquil og hans kamerater bidro til å forhindre eskalering gjennom at de rådet vennene sine til å ”stikke av” fra en gitt konfliktsituasjon før det oppstod vold.

regel føle det ubehagelig å møte gjerningspersonen, og likeså føle støtte og beskyttelse fra hjelperen. Tilsvarende vil deltagerne ha erfart og følt noe i de andre rollene. Deltagerne gjenkjenner vanligvis alle de tre stereotypiske rollene, særlig som egenskaper ved andre og i noen grad seg selv. På dette trinnet er rollene ennå ganske karikerte, gjenkjent som *negative aspekter ved andre*, og dermed lett å ta avstand fra.

I andre del av øvelsen kommer rollene nærmere egen selvforståelse. Deltagerne går inn i et rollespill, for eksempel *mor, far og barn (ungdom) som skal på ferie* (et vanlig brukt eksempel). Alle de tre har forskjellige ønsker for ferien. Deltagerne blir bedt om å velge seg en rolle. Deretter spilles det tre runder hvor henholdsvis *mor, far og barn* spilt av samme person i de tre rundene veksler på å spille ut angriper-, offer- og hjelperrollene. I refleksjonen etterpå diskuterer gruppa hva som skjedde, og hvordan de opplevde det. Vanligvis forteller deltagerne at de kan kjenne seg igjen i alle rollene, og at dette er strategier som de alle bruker i varierende grad. Fra selve spillet vil deltagerne som regel også erfare hvordan de tre rollene forsterker hverandre i samspelet. Derav navnet på øvelsen, *makttriangelet (eller maktspelet)*.

Tredje trinn i øvelsen kalles *Endringstriangelet*. Her byttes hjelperrollen ut med en *megler*, som ikke tar side i saken og som heller ikke har noen egeninteresse av det endelige "feriemålet" (eller tilsvarende eksempel). Megleren forsøker her å hjelpe partene til å lytte til hverandre, og å komme ut av angriper- og offerrollene (mor vs. far, mor vs. barn, eller barn vs. far) ved å undersøke hva som er *det underliggende behovet* for ferieønsket (eller liknende). Som regel erfarer deltagerne i spillet at det oppstår en endring fra det tidligere maktspelet. I refleksjonen konkluderer ofte deltagerne med at man ikke kan endre andre gjennom å bli værende i disse rollene, men at man kan endre tilsvarende maktspelet ved å innta en annen rolle, det vil si gå ut av de tre rollene og inn i for eksempel meglerrollen (i andres konflikter), eller bruke andre strategier for å komme i en dialogposisjon med den andre (i egne konflikter).

En gjennomgående erfaring etter å ha observert denne progresjonen av øvelser en rekke ganger med både ungdom og voksne er at deltagerne under forklaringen av de tre rollene enkelt identifiserer rollene ut fra negative trekk de har opplevd ved *andre*¹⁴⁵. Når deltagerne så i neste runde skal utspille en grovmasket og overdrevet framstilling av rollene (gestaltene av henholdsvis *angriper, offer og hjelper*) er det enkelt og ufarlig å gå inn i rollen fordi de gjør det som en gruppe, og fordi det er en overdrevet *på liksom*-rolle. Bruken av fantasi og overdrivelse gjør at deltagerne gjerne går inn i rollen med full tyngde. Ofte utløser denne delen av øvelsen mye latter. Likevel viser det seg i refleksjonen etterpå at deltagerne som regel har fått en erfaring og en følelse av å være i *maktspelet*, noe som gjerne er informert av tidligere likende erfaringer. I refleksjonen knyttes så denne erfaringen til deltagerens egne hverdags erfaringer. For eksempel er det vanlig at *offeret* får en liten grad av, men like fullt reell følelse av avmakt overfor *angriper* i denne første delen av rollespelet (men også makt overfor *hjelperen*). I refleksjonen kommer man også inn på hvilke av rollene man kjenner best igjen hos en selv. På dette trinnet i øvelsen minker dermed avstanden mellom forståelsen av rollene som negative aspekter ved *andre* versus potensielle egenskaper ved *en selv*. Når så

¹⁴⁵ De tre rollene *offer, angriper og hjelper* kan forstås som et typisk eksempel på relasjoner som med Bateson (1978) kan sies å være preget av *symmetrisk skismogenese* (se kapittel 7).

deltagerne i neste trinn spiller ut de tre stereotypiske rollene innenfor et gitt trekantdrama ut fra sin egen erfaringshorisont, blir rollene som regel mer nyanserte, og dermed lettere å identifisere seg med. I første trinn av øvelsen identifiserer altså deltagerne de tre rollene/maktstrategiene som negative trekk ved andre, mens de fleste i trinn to får en erfaring med at dette også er roller og strategier som de selv benytter i varierende grad i ulike situasjoner. Enkelte kjenner seg mest igjen i angriperstrategien, mens andre kjenner seg mer igjen i offer- eller hjelperrollene. Gjennom de ulike trinnene av øvelsen blir altså rollene mer nyanserte ettersom deltagerne spiller dem ut fra eget repertoar og livserfaring¹⁴⁶. Progresjonen i øvelsen går med andre ord fra *identifisering av andre* til *eksternalisering av selv*. I tredje trinn av øvelsen (*Endringstriangelet*) utforsker deltagerne videre meglerrollen, som det øves mer systematisk på senere i verkstedet. I refleksjonsrundene underveis og til slutt, når man går ut av spillet, oppstår det dermed en refleksivitet fra erfaringene gjort i det virtuelle feltet (rollespillet), knyttet til egne roller, mønstre og strategier i hverdagsvirkeligheten¹⁴⁷.

Diskusjon og delkonklusjon

Kompetanse for utvikling av bærekraftige relasjoner?

I GM-verkstedene etableres det et markant skille fra den hverdagslige virkeligheten med betoning av lek, rollespill og fantasi. Det jobbes målrettet med å bygge tillit i gruppa, slik at deltagerne skal føle seg trygge til å gå inn i utfordrende og personlige temaer knyttet til konflikt. Verkstedprosessen preges av en form for intimitet i en pendling mellom lek og alvor, rollespill og refleksjon. Intimiteten består i at deltagerne deler til dels tøffe personlige erfaringer seg imellom ut fra en avtale om fortrolighet i gruppa. Oppvarmings- og bli kjent-øvelsene gjør at deltagerne går ut av sin normale komfortsone sammen med resten av gruppa. Når deltagerne erfarer at dette er trygt og greit – og at de alle har de samme grunnbehovene knyttet til trygghet og anerkjennelse, med tilhørende sårbarheter – bidrar dette til å styrke den beskrevne intimiteten. Jeg har argumentert for at verkstedene kan forstås som iscenesetter av en *virtuell virkelighet*, altså et fantasmagorisk felt preget av sakte tid, der deltagerne kommer i

¹⁴⁶ Megling kan med andre ord forstås som et forsøk på å bryte den symmetriske skismogenesen mellom offer og angriper-rollene (Bateson 1978), og dermed som *noe annet – eller mer – enn hyrdemakt* (Pavlich 1996, jfr. kap. 2). Dette vil jeg utforske nærmere i kapittel 7 og 8.

¹⁴⁷ I den innledende forklaringen av de tre rollene blir det understreket at dette er strategier som brukes for å oppnå noe, til forskjell fra faktiske ofre for f.eks. misbruk, og tilsvarende faktiske angripere/gjerningspersoner og hjelpere i ulike situasjoner. Et offer for en ugjerning kan med andre ord velge å bli værende i en offerrolle, eller tre ut av denne rollen. Tilsvarende diskuteres det i gruppa forskjellen mellom hjelperrollen og meglerrollen: Hjelperen skaper gjerne avhengighet, mens megleren hjelper partene til å komme i en dialogposisjon slik at de kan kommunisere mer konstruktivt og selv løse konflikten.

kontakt med, eller går i *dybden av*, et utsnitt av egen hverdagsvirkelighet. Da mange av øvelsene er rammet inn av lek, spill og simulasjon oppstår det en frikopling av fantasien fra de hverdagslige begrensninger. I lek og rollespill får deltagerne likevel erfaringer og følelser som er høyst reelle, men som det kan være vanskelig å reflektere over i hverdagens høye tempo og fluks. Når deltagerne i lek, skulpturer og rollespill trer inn i en forestilt rolle oppstår det i samhandlingen altså en *faktisk erfaring* som ofte ennå ikke artikulert eller bevisstgjort hos deltagerne. Dermed eksternaliseres også uartikulerte og ikkeverbale aspekter ved selvet og samhandlingen. Dette forstår jeg i tråd med Kapferers (2005) poeng om *dybdedimensjonen* ved den virtuelle virkeligheten. Denne adskillelsen fra hverdagslige samværsformer, leken og fantasiens rolle, gjør det dermed mulig å komme *dypere* i enkelte aspekter ved deltagerens selvforståelse og handlingsmønstre enn det hverdagslivets dynamikk vanligvis muliggjør. I det virtuelle feltet etableres det dermed en refleksiv distanse til aspekter ved selvet, som så i refleksjonsrundene benyttes som grunnlag for refleksjon i gruppa med referanse til deltagerens erfaringshorisont og det teorigrunnlaget som prosessen er tuftet på. Erfaringene gjort i det virtuelle feltet brukes dermed til å reorientere seg, og forestille *seg selv* på nytt inn i hverdagslivets omstendigheter. Dette foregår både innenfor verkstedets rammer, men også ”utenfor” når deltagerne tar med seg oppdagelsene, metaforene og verktøyene fra verkstedet inn i egen hverdag. Det er altså i dynamikken mellom *dybdedimensjonen* ved den virtuelle virkeligheten og den hverdagslige *overflaten* at det oppstår læring og transformasjon med hensyn til selvinnsikt og handlingsvalg. Denne etableringen av virtuelle felt muliggjør dermed utforskning og justering av komponenter i selvet på en “dypere måte” enn hva konvensjonell samtale tillater. Derfor anser jeg GM-verkstedene som preget av en høyere grad av *kommunikativ kompleksitet* (kap. 3) enn den typen samtale som det legges til rette for i megling og stormøter (kap. 6, 7 og 11). Betoningen av gruppas betydning som *viktige andre* i denne prosessen antyder videre at gatemegling implisitt og i praksis legger til grunn en *post-interiorisert* personforståelse. Dette vil jeg utdype nærmere.

Denne formen for selv-eksternalisering, utforskning av alternative selvforståelser og menneskelige potensialer, vil jeg knytte til Marianne Gullestads begrep om *bærekraftige selvbilder* (Gullestad 2003)¹⁴⁸. I likhet med Josephides (2008, kap. 3) tar Gullestad

¹⁴⁸ Gullestad ønsket å videreutvikle begrepet *sustainable self-image*, som del av en forskningsprosjektsøknad til NFR i 2007; *Young people in liminal situations: between mental illness, violence and criminality* (Gullestad et al. 2007). Gullestads del av prosjektet var å studere livshistoriene til unge fengselsinnsatte ut fra et dramaturgisk perspektiv på selvet. Med referanse til Mead (1934) ville hun undersøke hvilke barrierer deltagerne opplevde med hensyn til å etablere et *bærekraftig selvbilde*, forstått som kampen mot avmyndiggjøring (disempowerment)

utgangspunkt i George Herbert Meads perspektiv (1934) på selvet som formet i en dialog mellom *jeg'et* og *viktige andre*¹⁴⁹. Negative livserfaringer kan lede til skam og stigmatisering, og følgelig en opplevelse av avmakt som kan gjøre det vanskelig å verbalt uttrykke egne erfaringer, og opptre som et moralsk ansvarlig subjekt (Gullestad 1996, 2003, 2007). For å etablere et bærekraftig selvbilde preget av selvrespekt, verdighet og ansvar – ved “å være seg selv” – er det ifølge Gullestad avgjørende å forene i utgangspunktet usammenliknbare livserfaringer, roller, delidentiteter og verdier slik at man kan framstå med en enhetlig etisk substans. Denne foreningen av motstridende erfaringer og framføringer kan ifølge Gullestad foregå gjennom en narrativ struktur, i form av livsfortellinger, eller andre typer struktureringer. *Det bærekraftige selvbildet* er imidlertid ifølge Gullestad ikke mindre sosialt konstruert enn selvbildene produsert av for eksempel lydighet, og innebærer nye typer risiko og sårbarheter siden man er avhengig av å finne andre som er villige til å bekrefte den ønskede identiteten. Denne subjektposisjonen kan dermed lede til nye former for indirekte sosial avhengighet. Individets refleksive streben etter å framstå som et enhetlig selv er avhengig av perspektiver fra *viktige andre*, og kan dermed i sin konsekvens føre til negative eller positive sirkler. Gullestads narrative tilnærming med begrepet bærekraftig selvbilde understreker flere viktige aspekter ved persondannelse knyttet til avhengighet, risiko og forening av motstridende verdier og erfaringer. Likevel kan selve begrepet *bærekraftig selvbilde* gi noen uklare og motstridende assosiasjoner, som muligens også strider mot Gullestads egne intensjoner: *Bærekraftig* gir assosiasjoner til noe stabilt og varig, med egenoppretholdelsesdrift, og som evner “å bære seg selv” i interaksjon med omgivelsene. *Selvbilder* – bilder av en selv – gir assosiasjoner til speilbilder eller fotografier. *Bærekraftig selvbilde* kan dermed gi inntrykk av noe statisk og “interiorisert”, der man først gjennom livsfortellinger eller andre typer struktureringer etablerer et “speilbilde” av en selv i sin indre bevissthet som et “bærekraftig selv” (som en enhetlig etisk substans), som man så tester ut mot *viktige andre*. Det kan dermed synes som om begrepet reproducerer en *interiorisert* forståelse av selvet i tråd med den (ny)liberale *regjeringens* intensiverte *individualisering*, slik Taylor (1989) og Josephides (2008) kritiserer (jfr. kap. 3 og 11). Gullestad understreker betydningen av *viktige (relevante) andre* som kan bekrefte det bærekraftige selvbildet. Som perspektivet og analysen over tilsier trenger man viktige andre ikke bare for å bekrefte ens ønskede identitet(er), men også for å *eksternalisere selv*, forstått som et grunnleggende aspekt

og tilegnelsen av kunnskapsformer som muliggjør nye subjektposisjoner i en bevegelse fra inaktivitet og skam til aktiv ansvarstagen.

¹⁴⁹ Se kapittel 11 for en utdyping av dette perspektivet i relasjon til Taylor (1989) og Josephides (2008) tilnærming til personkonstruksjon.

ved persondannelse. Som jeg vil vise nærmere kan GP nettopp forstås som et forsøk på å etablere felt hvor denne typen persondannelse kan foregå. I likhet med *livshistoriefortelling* kan også GP forstås som en narrativ praksis (jfr. kap. 8 og 11), men med den vesensforskjellen at det foregår i direkte samtale med viktige andre. Disse viktige andre er både de som er betydningsfulle i kraft av at man står i en emosjonelt betinget konflikt sammen, samt egne nære støttepersoner slik særlig stormøtemetodikken vektlegger (kap. 11). I GM-verkstedene er det de øvrige deltagerne i gruppeprosessen som er avgjørende for de selv-eksternaliseringer som foregår. I forlengelse av Gullestads tilnærming til bærekraftige selvbilder vil jeg derfor hevde at GP-feltet handler om å institusjonalisere og formidle kompetanse for etablering av *bærekraftige relasjoner*. Mer generelt vil jeg omtale dette som *relasjonskompetanse*. Mens konfliktrådet tilbyr relasjonskompetanse i form av tilrettelagte samtaler, tilbyr Røde Kors gatemegling opplæring i og styrking av deltagerens egen relasjonskompetanse. Selv om konfliktråd og GP gjerne omtales som *sunnt fornuft satt i system* er altså dette en spesifikk type kompetanse som må læres, og som dermed vil være ulikt fordelt i befolkningen (jfr. kap. 6).

Prosessens etos og gruppas reflekse funksjon

Med denne avklaringen kan GM-verkstedene i lys av Gullestads tilnærming bredt forstås som en *struktur* som på ulike måter eksternaliserer aspekter ved deltagerens selv og livsverden, inklusive en rekke i utgangspunktet usammenliknbare erfaringer, verdier og strategier. Måten verkstedprosessen forener deltagerens ulike erfaringer fra både det hverdagslige og det virtuelle feltet er knyttet til det jeg vil kalle *prosessens etos* og *gruppas reflekse funksjon*. Med *prosessens etos* mener jeg det ideologiske og teoretiske grunnlaget for denne metodikken¹⁵⁰. Et gjennomgangstema i alle øvelsene, og teoriene som metodikken er tuftet på,

¹⁵⁰ Bateson forstår *etos* som “the prevalent tone of sentiment of a people or a community; the ‘genius’ of an institution or a system” (1958, 2). Geertz (1973) har videre benyttet *etos* for å forklare hvordan en gitt sosial orden og verdensbilde legitimeres og opprettholdes. F.eks. har Rugkåsa benyttet denne innsikten i sin studie av velferdsstatlige forsøk på å integrere minoritetsetniske kvinner som står utenfor arbeidslivet, der “en gitt kategorisering, dikotomisering og kulturell modell kan fortolkes som uttrykk for velferdsstatens *etos*, og hvordan velferdsstatens *etos* legitimeres gjennom politikktutforming og yrkespraksis” (2012, 17). *Etos* bidrar altså til å skape og legitimere en gitt sosial orden. Videre er det en interessant etymologisk forbindelse mellom *etos* og moral, der “ethos” betyr skikk eller vane og “ethikos” betyr moralsk karakter. Her vil jeg støtte meg på Jarret Zigons definisjon av moral, eller rettere sagt *moralitet*, som en kroppsliggjort disposisjon individet handler etter i hverdagen. I likhet med *etos* er dermed *moralitet* en ureflektert handlingsmodus der ting framstår som normalt og intuitivt rett eller galt. Bare unntaksvis stopper man opp og reflekterer nærmere over hvordan man bør handle og hva som er moralsk riktig. Disse øyeblikkene kaller Zigon *etiske* (Zigon 2009, 260). *Etos* og *moralitet* kan dermed forstås som implisitt i den normaliteten som *regjering* produserer (Foucault 2001, kap. 2). *Prosessens etos* forstår jeg dermed i denne sammenheng som legitimeringen av den personforståelsen og verdensbildet som ligger til grunn for gatemegling spesielt og gjenopprettende prosesser (GP) mer generelt, og den implisitte

er at deltagerne selv er ansvarlige for egne handlinger, reaksjoner og følelser. Det kan dermed synes som om den eksplisitte selvforståelsen i GM, i likhet med ideen om et *bærekraftig selvbilde*, reproducerer en interiorisert personforståelse i tråd med (ny)liberal *regjering* med autonome, velgende, representerende individer. Samtidig tilrettelegger altså prosessen mer implisitt og i praksis for et *post-interiorisert* og dialogisk selv. Som beskrevet utforsker deltagerne i prosessen alternative strategier for å kommunisere *jeg'et* på en måte der en selv tar ansvar for egne følelser og behov uten å gå til angrep på *den andre*. Respekt og ansvar blir dermed ikke en *ting* – noe man har – slik en interiorisert personforståelse tilsier, men en *handling* i interaksjon med andre. Geir Dale, første prosjektleder av gatemegling (GM), har flere ganger vært inne på denne tankegangen, at det handler om å gå fra *ansvar* som et substantiv (noe man har) til et verb (noe man gjør) – *å ansvare* – altså en dialogisk posisjon. I dette ligger det også en implisitt og sterk tro på at endring er mulig, at deltagerne kan ta et aktivt 'etisk' valg med hensyn til *hvordan* man skal være. For eksempel sa en gutt på 20 år at siden han startet med GM for ett år siden, hadde han gått fra "*å være en drittsekk til å bli en mer ydmyk, glad og åpen fyr*". Voksenpersoner rundt ham kunne også bekrefte at han hadde vært gjennom en positiv endring. Sitatene innledningsvis og øvrige felterfaringer er entydige på at deltagerne opplever positive endringer der de har blitt styrket som personer gjennom å oppleve fellesskap og mestring av relasjonelle konflikter. Negative livserfaringer forstås i GM som en kilde til læring, det vil si at man alltid har en mulighet til å sette positivt fortegn foran negative erfaringer dersom man selv er villig til å ta ansvar for egne holdninger og handlinger, samtidig som man søker å ta innover seg perspektivet fra *den andre*. GM kan med andre ord sies å legge til rette for en optimistisk personforståelse med en *tilsidesettelse av mistro* (suspension of disbelief), altså at man velger å holde fast ved troen på at man alltid har muligheten til å ta et aktivt valg for positiv egenutvikling¹⁵¹. Dette er et sentralt aspekt ved konstruksjonen av den beskrevne fantasmagorien i det virtuelle feltet. Men disse antatt positive endringsprosessene i selvet er imidlertid kun mulig dersom denne identiteten bekreftes av *viktige andre* i hverdagsvirkeligheten.

Dette leder til poenget med *gruppas refleksive funksjon* i verkstedprosessen. GM-verkstedenes struktur (sirkelen, snakkegjensstanden, vekslingen mellom lek og alvor, inn- og utsjekk, arbeidsavtalen og den fortrolige intimiteten mv.), legger til rette for en utvidet refleksivitet i

moraliteten dette innebærer. Dette står samtidig i en kontrast til den *etiske* refleksjon GM-verkstedene og GP eksplisitt søker å fostre, slik det for eksempel framkommer i nevnte *Arbeidsavtale*.

¹⁵¹ Uttrykket *suspension of disbelief* ble først introdusert i 1817 av poet og filosof Samuel Taylor Coleridge, og har senere blitt mye brukt til å beskrive leseres/publikums persepsjon av fiksjon og ikke-rasjonelle elementer. Uttrykket har også blitt brukt i ulike sammenhenger av antropologer (se f.eks. Shore og Wright 1997).

gruppeprosessen der deltagerne utforsker, forteller, og gjenforteller historier om seg selv og sine liv. Gruppen, bestående av minimum to voksne instruktører og 8-15 deltagere (13-25 år), bidrar til eksternalisering og refleksjon over de ulike erfaringene som deltagerne kommer med underveis. På den måten bidrar selve gruppa til å bekrefte den selvforståelsen som stilles til rådighet i prosessen. Dermed melder spørsmålet seg i hvilken grad de øvrige deltagerne og voksenpersonene i prosessen fungerer som *viktige* eller *relevante andre*, som kan bekrefte denne identiteten, og hvilke typer avhengighetsforhold denne subjektposisjonen produserer.

På den ene siden er det tydelig at selve gruppeprosessen bestående av andre jevnaldrende samt voksne bistår nevnte *selv-eksternaliseringer* i det virtuelle feltet. Gruppene er noen ganger sammensatt av deltagere der majoriteten ikke kjenner hverandre fra før, mens andre ganger av ungdom som allerede har en etablert og innarbeidet relasjon, slik som guttene fra bydel X. Innenfor den virtuelle rammen av verkstedene bidrar deltagerne til å eksternalisere og bekrefte hverandres erfaringer gjennom de ulike øvelsene og de påfølgende refleksjonsrundene. En uttalt retningslinje i GM er at verkstedene alltid skal ledes av trygge voksne, da gjerne supplert av unge GM-instruktører. Det vil naturligvis variere i stor grad hvorvidt disse voksenpersonene fungerer som *viktige andre* for deltagerne. For deltagerne fra bydel X var nok ungdomsarbeiderne fra bydelen (BOB) å regne som *viktige andre* i Meads betydning for guttene, siden de hadde kjent hverandre fra ett til tre års tid, og dessuten fungerte som viktige hjelpere med hensyn til å skaffe bolig, skoleplass, jobb og inntekt. Det var altså et etablert avhengighetsforhold mellom de fleste av deltagerne og de voksne lederne av prosessen, som strakk seg utover rammen av selve verkstedprosessen. Terje fortalte meg ved en anledning at for ham var noe av det viktigste med GM-verkstedene at han fikk en styrket relasjon til guttene, noe som gjorde det lettere for ham å gjøre hans øvrige jobb som sosialarbeider. Andre kommunale GM-instruktører (utekontakter og kriminalitetsforebyggende koordinatører/SLT) har kommet med liknende uttalelser: bruk av GM-verksteder som del av jobben opp mot deres målgruppe bidrar til å styrke tilliten mellom dem, som instruktører, og deltagerne. Samtidig er hoveddelen av GM-instruktørene i Røde Kors frivillige voksne som holder verksteder for ungdom på fritida, og som utover dette har liten kontakt med deltagerne. I en del tilfeller gir dette deltagerne en styrket opplevelse av å bli tatt på alvor, når instruktørene forteller at de gjør dette gratis fordi de synes det er kjekt og for at de har tro på ungdommene. Dette reder grunnen for et større "eierskap" til og ansvar for egen prosess og deltagelse. Både de kommunale og de frivillige instruktørene blir ofte viktige personer i deltagerens liv i løpet av verkstedene, både som veiledere i prosessen og som trygge rollemodeller. En del deltagere forteller også at det føles godt å kunne snakke fortrolig

med noen som ikke står dem så nær om personlige og sårbare forhold, da det er mindre truende for at dette slår tilbake på dem.

På den andre siden er det klart at de fleste voksne instruktørene sjelden vil oppnå samme grad av betydning i deltagerens liv sammenliknet med familie og andre nære voksenpersoner fra oppveksten. Dette henger også sammen med at både de frivillige og kommunale GM-instruktørene er til stede for ungdommene for en begrenset tid. I prosessen med guttene fra bydel X er det tydelig at de voksne instruktørene enkelte ganger ble utfordret på sin autoritet. For eksempel kommenterte Itong spøkefullt overfor Thomas fra Røde Kors at “du skal alltid være så fancy”, mens Thomas la sin flid i å utforme dagens program med forseggjorte illustrasjoner. Et annet eksempel var fra fjellturen en dag gruppa var i skibakken. De fleste deltagerne hadde aldri hatt slalåmski eller snowboard på beina før, mens alle de fire voksne lederne var relativt kompetente i skibakken. Ingen av guttene ga uttrykk for noe nederlag ved det, eller ønske om å bli god som de voksne på ski. Disse fire voksne var viktige andre for guttene i en periode av deres liv, men kan i Meads perspektiv neppe regnes som *generaliserte viktige andre* (internaliserte i meg’et).

Til spørsmålet om gruppas *refleksive funksjon* bør det minnes om at gatemegling (GM) skiller seg fra andre såkalte *reaktive* GP-tiltak slik som megling og stormøter, som handler om å håndtere allerede oppståtte konflikter gjennom konfrontasjon i tilrettelagte samtaler (kap. 7-11). Særlig i stormøtemetodikken, men også til en viss grad megling, anses det som viktig å inkludere konfliktpartenes *viktige andre*, som både kan utøve støtte og kontroll inn i prosessen (kap. 11). Til forskjell er altså GM å regne som et såkalt *proaktivt*, forebyggende GP-tiltak som tilbyr unge mennesker økt konfliktforståelse og kompetanse i ikkevoldskommunikasjon og megling. Jeg har vist hvordan dette samtidig handler om å tilføre ungdom kompetanse i å bygge *bærekraftige relasjoner*, eller relasjonskompetanse, som de så tar med seg inn i sine egne miljøer og hverdagsliv. I disse personlige læringsprosessene er det ikke dermed avgjørende, eller nødvendigvis en fordel, at deltagerens *viktigste* andre er til stede i prosessen, slik som foreldre og nær familie, så lenge gruppeprosessen som sådan bidrar til å eksternalisere de aspektene ved selvet og samhandlingen som er under utforskning. Likevel kan det være avgjørende at deltagerne får støtte av voksne til å ta i bruk denne kompetansen utenfor verkstedets rammer, slik som på skolen, i hjemmet, på fritidsklubben eller på gata. Hvorvidt deltagerne evner å omsette denne relasjonskompetansen i praksis overfor de mange konflikter som oppstår i hverdagen i overgangen fra barn til voksen varierer stort og er således et nærmere empirisk spørsmål. Eksemplene over, samt øvrige erfaringer fra feltarbeidet, viser

at når deltagerne først har fått trening og opplevd mestring i denne typen kommunikasjonsstrategier, så gjør de “så godt de kan” for å løse konflikter ikke-voldelig (inklusive verbal ikkevold, jfr. Rosenberg 1999). I historien over med Aquil, fortalte han om flere eksempler på hvordan denne kompetansen hadde styrket ham, og bidratt til ikke-voldelige løsninger for ham selv og andre. Han valgte også å avslutte kontakten med hans etnisk norske kjæreste på grunn av farens ønske, noe som illustrerer at hans lojalitet overfor familien på det tidspunktet i livet var viktigere enn hans egen individuelle selvrealisering. For ham var dette en svært vanskelig situasjon, men han var klar over at det var hans eget aktive valg og unngikk derfor å gå inn i en offerrolle.

Et annet spørsmål som melder seg er hvorvidt GM-deltagernes opplevde styrking av selvet faktisk leder til myndiggjøring, dersom de i et større perspektiv ikke samtidig får tilgang på grunnleggende ressurser som penger og arbeid, utdanning, bolig, samt øvrig sosial status og anerkjennelse. Som beskrevet er majoriteten av deltagerne i GM unge mennesker som ikke er særskilt marginaliserte, avmektige eller liminale i et samfunnsperspektiv. De fleste bor med egne foreldre, går på skole, har (ekstra)jobb og deltar i andre fritidsaktiviteter. Mange kan likevel ha opplevd trøblete oppvekster, tøffe familieforhold og en rekke utfordringer innenfor den generelt liminale overgangsfasen fra barn til voksen med alle de utfordringene det byr på av identitetshåndtering og veivalg (se f.eks. Gjellum 2010, Hydle og Seeberg 2013). En relativt stor andel av deltagerne har dessuten minoritetsetnisk bakgrunn og kan oppleve utfordringer, i likhet med Aquil over, med kryssende lojalitetsbånd og identiteter i spennet mellom foreldregenerasjonens og det norske storsamfunnets forventninger (ibid.). For den store andelen av deltagerne er det rimelig å anta at gatemegling bidrar til myndiggjøring av deltagerne ved at de i gruppeprosessene opplever mestring og tilhørighet, eksternaliserer vanskelige livserfaringer, utforsker alternative mestringsstrategier og får styrket relasjonskompetanse. Det store flertallet av deltagerne forteller at de har evnet å komme i positive sirkler der de har fått fornyet tro på seg selv og egen mestring, og dessuten evnet å utvikle mer robuste relasjoner (se også Bitel 2002, Dale 2002, Hydle 2007, Hydle og Seeberg 2013). Samtlige informanter uttrykker stolthet over å kunne kalle seg *gatemegler* (trinn 2) og enda mer *gatemeglingsinstruktør* (trinn 3). Videre opplever mange en viss sosial anerkjennelse ved å være deltager i Røde Kors som verdens største humanitære organisasjon¹⁵². I likhet med

¹⁵² Røde Kors topper omdømmet i befolkningens totalinntrykk av norske organisasjoner (MMI 2013). Dette gir Røde Kors en gunstig posisjon særlig i arbeid med utsatte målgrupper, som i en del tilfeller kan ha negative assosiasjoner til den norske stat og tilhørende institusjoner.

Aquil over beretter også mange om at GM-verkstedene gjør seg bra på CV'en og kan gi et fortrinn ved søknad om jobb. De fleste deltagerne kommer altså styrket ut i den andre enden med økt relasjonskompetanse og tro på seg selv. I Foucaults regjeringsperspektiv er dette med andre ord allerede relativt normaliserte deltagere som er mottagelig for ytterligere normalisering ved hjelp av teknikker for selv-regjering som ansvarlige, autonome og ikke-voldelige individer (jfr. kap. 2). Røde Kors gatemegling kan dermed forstås som et eksempel på den pågående "regjerifisering" av staten med styring på avstand på en 'sivil arena' "utenfor" (velferds)staten. Her sammenstilles altså deltagerens mål med myndighetens mål (volds- og kriminalitetsforebygging), noe som bidrar til å produsere regjerlige individer innenfor en (ny)liberal politisk rasjonalitet (aktivt borgerskap, ansvarlige individer).

Når det gjelder den mer utsatte, liminale eller "uregjerlige" målgruppa for Røde Kors gatemegling (GM), som deltagerne fra bydel X kan sies å representere, er det vanskeligere å konkludere. Etter å ha fulgt guttene gjennom to verkstedprosesser over åtte måneder, i tillegg til en rekke samtaler med deres viktigste voksne støttepersoner ved siden av deres egne familier (de kommunale hjelperne i BOB) har jeg fått et visst inntrykk av deltagerens egenutvikling og muligheter. Terje (BOB) ga flere ganger uttrykk for sin frustrasjon i sine forsøk på å hjelpe guttene opp mot det offentlige velferdsapparatet med bolig, skole og jobb. Han mente også at deltagerne til dels hadde urealistiske forventninger til hva han og NAV kan bistå med¹⁵³. På den ene siden uttrykte samtlige av deltagerne at de opplevde mestring og stolthet over å ha blitt utdannet som *gatemeglere*, og noen av dem *GM-instruktører*, i tillegg til at de syntes det var gøy og sosialt å være med. De var der alle frivillig, det vil si at det ikke fulgte med noen spesielle sanksjoner eller goder (utover hytteturen i seg selv, diplom, og en forespeiling om at det kunne være nyttig for deres framtid). Det må dermed kunne antas at de var motivert av selve verkstedprosessen, noe de selv også ga uttrykk for. Under utdeling av diplomer ved endt verksted var de svært fornøyde. Én fortalte at det var det eneste kursbeviset han noensinne har fått, og at han håpet å kunne bruke det til å søke jobb. To av guttene havnet innen et års tid i fengsel for drap og medvirkning til drap (Karim hadde hevnet drapet på faren som han var vitne til som guttunge). Utover dette har jeg ikke hørt om situasjoner der deltagerne har vært i situasjoner med voldsbruk. Flere av guttene begynte å studere mens andre fikk seg jobb og stabil inntekt. To av deltagerne ble også aktive ungdomsinstruktører i Røde Kors, og dermed aktive rollemodeller for andre ungdom. Uten å gå inn på en nærmere

¹⁵³ Jamfør den nyliberale diskursens moralske kritikk av *velferdsismens* passivisering og avhengiggjøring av borgerne (Rose og Miller 1992, jfr. kap. 2).

undersøkelse av deltageres livshistorier er det nærliggende å anta at den styrkingen av selvet som deltagerne utvikler i GM-verkstedene, må suppleres med annen type støtte og ressurser for at de skal kunne utvikle bærekraftige relasjoner over tid. Det er også derfor Røde Kors samarbeider med det offentlige hjelpeapparatet, som kan bistå ved mer sammensatte behov. Det går altså en grense for inklusjon gjennom normalisering og selv-regjering. Dersom denne styringen på avstand på den 'sivile arenaen' "utenfor staten", som Røde Kors gatemegling representerer, ikke lykkes vil andre etater nødvendigvis gripe inn med mer direkte styring i form av disiplinære tiltak (politi, fengsel, mv.). Som Foucault påpekte fører ikke dreiningen i retning av mer *regjering* til at dette helt vil kunne erstatte maktformene *disiplin* og *suverenitet*. Snarere må de tre forstås som utfyllende maktformer i en prosess der regjering og indirekte styring får et gradvis større nedslagsfelt (Foucault 2001 [1978]), i en bevegelse fra *befolkningen* til *individet* som styringsobjekt (Neumann 2003, jfr. kap. 2, 9 og 10).

Delkonklusjon: Selv-regjering og det dialogiske selv

Oppsummert har jeg argumentert for at GM-verkstedprosessen legger til rette for eksternalisering av selv, på en måte som oppleves som styrkende for deltagerne, og at denne prosessen samtidig kan forstås som en desentralisert form for selv-regjering i tråd med en nyliberal politisk rasjonalitet. Her sammenstilles deltageres mål med myndighetenes i det de selv tar ansvar for egen konflikthåndtering på ikke-voldelig vis. Jeg har argumentert for at verkstedmetodikken gir deltagerne økt relasjonskompetanse som muliggjør etablering av *bærekraftige relasjoner*. Samtidig må den subjektposisjonen som er under utvikling hos deltagerne bekreftes av *viktige andre* for å kunne opprettholdes. Det er ikke utelukket at voksne frivillige, samt de andre deltagerne, kan fungere som viktige andre i denne lærings- og utforskningsprosessen, som på denne måten kan komme til å få betydning utover selve verkstedprosessen. Likevel er det rimelig å anta at denne identiteten også må bekreftes av viktige andre fra deltageres hverdagsliv. En ung GM-instruktør svarte på spørsmålet mitt om hvilken nytte han har hatt av det han har lært i GM: "*Jeg har fått en mye bedre relasjon med mamma. Før bare kranglet vi, men nå får jeg alt jeg trenger. Vi har det bare SÅ bra sammen!*". Etter å ha gjennomgått tre trinn med GM over en toårsperiode hadde han styrket sin kommunikative kompetanse slik at han hadde forbedret relasjonen til sin mor, som kanskje den viktigste andre i livet, til å bli mer "bærekraftig". Videre henger spørsmålet om myndiggjøring sammen med tilgangen på grunnleggende ressurser. Det er ikke alle som er i

en posisjon til å bli normalisert som autonome, selvregjerlige individer¹⁵⁴. Uten at deltagerne samtidig får dekket nødvendige behov som bolig, skole, jobb, inntekt og dermed anerkjennelse som samfunnsborgere, slik enkelte av guttene fra bydel X slet med så kan det bli vanskelig å utvikle nettopp bærekraftige relasjoner.

Avslutningsvis vil jeg foreløpig anta at GM-verkstedene er en kommunikasjonsform som kan gi en større grad av *kommunikativ kompleksitet* enn de mer konvensjonelle samtaler som foregår i mer etablerte, 'reaktive' gjenopprettende prosesser (GP) slik som megling og stormøter (jfr. kap. 7-11). Det kan argumenteres for at megling og stormøter også gir en form for *sakte tid*, gjennom at man fokuserer på et utsnitt av levd virkelighet – en opplevd krenkelse, og konsekvensene av denne – og at samtalen sirkulerer rundt ulike aspekter av denne hendelsen¹⁵⁵. Megling og stormøter kan også forstås som å etablere en egen virkelighet og sannhet i møtet mellom deltagerne definert av en gitt konflikt (f.eks. Pavlich 1996, 2005). Likevel gir betoningen av fantasi, lek og rollespill i GM-verkstedene, samt de øvrige elementene som konstituerer gruppefellesskapet, en *fantasmagorisk erfaring* i et virtuelt felt. Dette åpner for en spesifikk utforskning og eksternalisering av aspekter ved selvet og samhandlingen i gruppa på en måte som går utover mer ordinære, verbale former for samtale. Kapferer (2005) understreker at den virtuelle virkeligheten er en bestemmende form som paradoksalt nok er ikke-bestemmende, i sin evne til å realisere en konstruktiv menneskelig handlingsevne (agency). GM-verkstedene etablerer et virtuelt felt, bredt forstått som en struktur, som muliggjør eksternalisering av selvet og refleksivitet på måter som deltagerne opplever som meningsfulle og styrkende. Samtidig holdes relasjonen mellom den virtuelle virkeligheten og hverdagsvirkeligheten åpen og flytende. I praksis betyr det at det ikke stilles noen bestemte forventninger eller krav til deltagerens bruk av innsiktene og lærdommen tilegnet i det virtuelle feltet, utover en tydelig anmodning om ikkevold. Frivillighetsprinsippet

¹⁵⁴ Barry Hindess (1996) påpeker en interessant tvetydighet i den liberale politiske rasjonalitet: På den ene siden hevder liberalismen at *individuell autonomi og frihet* er en form for "naturlig tilstand", at mennesket allerede er fritt og selvstendig, og kan ta ansvar for eget liv. På den andre siden blir autonomi satt som et normativt mål å strekke seg mot. Det liberale subjekt er altså både et eksisterende faktum og et ideal. Neumann og Sending (2003a) understreker denne tvetydigheten som en nøkkel til å forstå nyliberal regjering: På den ene siden legitimerer den angivelige eksistensen av det autonome subjekt en begrenset form for statlig styring. På den andre siden er begrenset statsstyring nettopp en styringsform som er ment å realisere det autonome individ. Et problem som følger av denne tvetydigheten er de subjekter som ikke lar seg normalisere, individualisere og ansvarliggjøre, som ikke er "skikket til å styre seg selv". I et nyliberalt regime vil disse menneskene ha "seg selv å takke" for at de er "uskikkede" som borgere. Man kan altså ikke "myndiggjøres" hvis man ikke alt har vært "myndig". Konsekvensen er dermed sosial eksklusjon for de mennesker som ikke allerede regnes som autonome og myndiggjørbare. Dette understreker at Foucaults relasjon mellom *individualisering* og *totalisering* (2001, kap. 2) i sin konsekvens også skaper en markant grense for inklusjon/eksklusjon i den totalitet det er snakk om, i dette tilfellet den norske velferdsstaten.

¹⁵⁵ Det utvidede meglingsseksemplet i kapittel 7 viser hvordan tida går svært sakte, gjennom stadige repetisjoner, oppsummeringer og parafraseringer. Betydningen av stadige repetisjoner i partenes gjenfortellinger i meglingsprosessen understrekes også i Hasund og Hydles studie (2007).

både i Røde Kors og GP generelt underbygger denne løselige sammenhengen mellom *innenfor og utenfor* verkstedene. I tråd med Kapferer forstår jeg dette som at det åpnes et *aktivt handlingsrom* som deltagerne selv må velge å fylle. Dette kan knyttes til Christies (1977) perspektiv på *konflikt som eiendom*. Det er først gjennom å overlate kontrollen og ansvaret til deltagerne selv at de vil kunne *ta* det ansvaret som kreves både for å erkjenne og endre de formative betingelsene ved hverdagslivets fluks, og dermed også selvet. Dette punktet er også i tråd med Foucaults *regjering* (2001) og Deleuzes perspektiv på *kontroll* (2006, kap. 2): absolutt kontroll vil ikke gi objektene for kontroll noe subjektivt handlingsrom å utøve selvkontroll innenfor. Gatemegling kan som såkalt proaktivt, forebyggende tiltak således forstås som en ytterligere ”regjerifisering” og tilbaketrekning av staten til sammenlikning med reaktive former for GP (etter et lovbrudd og/eller krenkelse), som gjerne utføres i nær samhandling med strafferetten (kap. 7-11). Innenfor den ’sivile’ Røde Kors-arenaen blir altså deltagerne rustet med ulike verktøy og teknikker for å regjere seg selv ”utenfor” staten.

Til punktet over om spenningen mellom den emiske selvforståelsen i gatemegling, i tråd med en *interiorisert*, (ny)liberal personforståelse (betoning av valg, ansvar og individuell originalitet), og prosessens *post-interioriserte* form for persondannelse (selv-eksternalisering i dialog med viktige andre), kan dermed forstås som et spørsmål om både-og. Innledningsvis (kap. 3) siterte jeg Taylors søken etter en post-interiorisert personforståelse som *både* bevarer modernitetens forståelse av frihet, ansvar og individualitet, *og* som gjeninnfører modernitetens undertrykte innsikt i hvordan personer konstrueres i formativ avhengighet av andre. Jeg vil derfor foreløpig konkludere med at gatemegling kan forstås i tråd med Taylors perspektiv, som et sosialt felt for menings- og persondannelse (social space of disclosure). Dette tar utgangspunkt i forståelsen av det autonome individualiserte selvet og inkluderer samtidig en forståelse av det dialogiske, post-interioriserte selvet.

Denne spenningen mellom individualisering og det dialogiske selvet vil jeg diskutere nærmere opp mot Foucaults regjeringsspektiv ved å sette det i kontrast med et Batesons maktperspektiv (kap. 8-9). Videre vil jeg drøfte dette opp mot hypotesen om framveksten av kontrollsamfunnet som en utvidelse av nyliberal *regjering* (kap. 10-11). Representerer det dialogiske, post-interioriserte selvet en opposisjon til eller reproduksjon av statsmakt og -kontroll innenfor den nyliberale situasjon? Først vil jeg imidlertid i neste kapittel se mer overordna på den norske og internasjonale GP-diskursen. Dette vil gi en nærmere empirisk kontekst for de påfølgende kapitler der jeg utforsker problemstillingen oppsummert i *dialogens paradoks*, med empirisk hovedfokus på det norske konfliktrådet.

Kapittel 6. Konfliktråd og gjenopprettende prosesser internasjonalt Framvekst og arenaer

Formålet med dette kapitlet er å gi en overordna kontekst- og diskursbeskrivelse av GP-feltet, forstått i tråd med situasjonsanalysen som en form for *makrohistorie* (jfr. kap. 1). I første del ser jeg på den historiske utviklingen av konfliktråd og gjenopprettende prosesser (GP) i Norge, og setter den så i relasjon til framveksten av GP internasjonalt. Her legger jeg an et eget blikk på utviklingen av stormøtemetodikken med inspirasjon fra urfolks rettssystemer (jfr. kap. 11). Til slutt oppsummerer jeg hvor GP-diskursen står i dag med hensyn til teori, ideologi og visjoner. I andre del av kapitlet viser jeg til forskningsbasert dokumentasjon av effekter av GP nasjonalt og internasjonalt. Til slutt oppsummerer jeg de innvendinger, bekymringer og kritikker som GP-diskursen har møtt fra ulike hold.

Konfliktrådene i Norge: Fra kommunalt tiltak til statlig institusjon

Ifølge Larsen (2010) var det to viktige inspirasjonskilder bak de første forsøkene med konfliktråd i Norge. Den første var Nils Christies innvielsesforelesning ved åpningen av Centre for Criminological and Socio-Legal Studies ved Universitetet i Sheffield i 1976. Forelesningen ble senere til artikkelen *Konflikt som eiendom* (Christie 1977), en tekst som kom til å få stor betydning for framveksten av både det norske konfliktrådet og GP internasjonalt. Her påpeker Christie problemet med at profesjonelle statsbyråkrater, slik som jurister, advokater og dommere, bistått av rettsmedisinere og rettspsykiatere, overtar ”eierskapet” til vanlige folks konflikter. Dermed overtar også de profesjonelle rettstjenerne de viktigste valgene i konflikthåndteringen. Problemet med dette statlige “konflikttyveriet”, hevder Christie, er at partene som er mest involvert i konflikten tas ut av fellesskapet, skilles fra hverandre og blir tilskuere til sin egen prosess. Når statsapparatet på denne måten overtar forhindres dermed også fellesskapet (sivilsamfunnet) i å bruke sin egen kompetanse til å finne løsninger sammen med dem som er direkte berørt av det som er skjedd (Christie 1977, 2004)¹⁵⁶. I tråd med Christies perspektiv er grunntanken bak konfliktrådet og GP mer generelt at konfliktpartene og sivilsamfunnet skal beholde eierskapet i sin egen konflikt gjennom tilrettelagte samtaler der partene selv tar ansvar og bestemmer innholdet i og utfallet av

¹⁵⁶ Et tilleggsproblem knyttet til profesjonaliseringen av konflikthåndtering er som nevnt (kapittel 1) det juristene selv omtaler som “advokatmat”, nemlig at et stort og dyrt forvaltningsapparat opprettholdes ved at både sivile og strafferettslige saker gir levebrød til advokater, dommere og påtalemyndigheten (Hydlye 2007, 20).

prosessen. Selv om Christies opprinnelige tanker om ”eierskap i konflikt” kan sies å stå i en viss motsetning til den markedslogikken som nyliberalismen legger til grunn, gjennom vektleggingen av sivile løsninger, har det til felles med det nyliberale etos at statsbyråkratiet har en tendens til å skape sin egen dynamikk som fratår borgerne autonomi (jfr. kap. 2). Den påfølgende framveksten av konfliktrådet og spredningen GP mer generelt kan dermed forstås som analog med og influert av en nyliberal ideologisk diskurs.

Den andre store inspirasjonskilden for etableringen av konfliktrådet var ifølge Larsen (2010) *Stortingsmelding nr. 104 (1977-78)*, også kjent som justisminister Inger Louise Valles *kriminalmelding* (se Justis- og politidepartement 2007-2008). Kriminalmeldingen etterlyste tiltak for å hindre at mindreårige (barn under 18 år) ble satt i fengsel, og det ble foreslått å heve den strafferettslige lavalder fra 14 til 15 år. Dette ledet til at riksadvokaten noe senere stilte spørsmål ved om dagens straffesystem var egnet som grensesetter for ungdom. På bakgrunn av kriminalmeldingen og riksadvokatens uttalelser ble prosjektet *Alternativ til fengsling av ungdom* startet i regi av Sosialdepartementet. Herunder startet barnevernsnemnda i Lier kommune et delprosjekt om utprøving av konfliktråd i perioden 1981-1983 som et tilbud til unge førstegangslovbrytere. Her var det lokalsamfunnet selv som skulle finne løsninger på konflikten. Partene møttes ansikt til ansikt der de ved hjelp av meglere fra lokalsamfunnet fikk fortelle og lytte til hverandres opplevelser knyttet til lovbruddet. De avtaler som partene kom fram til ble nedskrevet og undertegnet. Dersom det ikke ble begått nye lovbrudd innen påfølgende halvår fikk gjerningspersonen påtaleunntatelse¹⁵⁷.

Disse elementene fra det første forsøket inngår fortsatt i dagens konfliktrådsordning. Prøveprosjektet skilte seg imidlertid seg fra dagens ordning ved at de fleste av meglingsmøtene fant sted hjemme hos den fornærmede part. I dag omfatter prinsippet om meglernes upartiskhet også meglingsarenaen. Konfliktrådsmevling foregår i dag enten i konfliktrådets egne lokaler eller et annet egnet sted som regnes som nøytrale for begge parter¹⁵⁸. På grunnlag av prosjektevalueringen (1983) oppfordret Sosialdepartementet, støttet av påtalemyndigheten, alle landets kommuner til å opprette konfliktråd. I 1983 sendte riksadvokaten et rundskriv med retningslinjer for hvilke saker som var egnet for konfliktrådsmevling. I perioden 1988-89

¹⁵⁷ Fengsling av unge lovbytere (15-18 år) har fram til dags dato vært sårt punkt i norsk politikk. For eksempel påpekte Europarådets torturkomite tre ganger i løpet av 1990-tallet Norges problem med lengre varetektfengsling av mindreårige (Smith et al. 2013). Å unngå fengsling av barn er også et av de uttalte formålene bak den seneste norske innovasjonen knyttet til GP, såkalt ungdomsstraff og ungdomsoppfølging, formelt lansert og iverksatt med ny lov 1. juli 2014 (se kap. 10 og note under).

¹⁵⁸ Dessuten hadde meglerne ifølge Larsen (2010) en mer tilbaketrukket rolle enn i dagens ordning. Meglerne har i dag som jeg vil vise en aktiv rolle i tilretteleggingen, inklusive forarbeidet, og har rett til å avstå fra å signere avtaler som meglerne oppfatter som uforholdsmessige (se kap. 6). Ved *mevling som alternativ til straff* må også meglerne signere som vitner for at avtalen skal regnes som gyldig hos påtalemyndigheten (se kap. 9-10).

ble det opprettet 80-100 kommunale konfliktråd i hele landet (Justis- og politidepartement 2008)¹⁵⁹.

I denne første fasen var utfordringen at det kom svært få saker til konfliktrådene (Larsen 2010). Myndighetene hadde likevel tro på ordningen og finansierte gjennom Sosialdepartementet og Justisdepartementet opprettelsen av et opplæringscenter for konfliktråd i 1987, knyttet til Institutt for kriminologi og strafferett, og lokalisert til Diakonhjemmets Høgskole i Oslo. Senteret skulle bistå kommunene med opplæring av meglere og veilede politiet i hva slags saker som var egnet for meglings. I 1988 foreslo riksadvokaten at ordningen skulle lovreguleres. To år senere gikk forslaget til høring samtidig som det ble lagt fram en evalueringsrapport på landskonferansen for konfliktråd. Rapporten påpekte en rekke kritiske forhold og sier at hovedgrunnen til at ordningen ikke hadde fungert tilfredsstillende var at den hadde:

... vært basert på motsetningsfylte og urealistiske målsettinger, forsøket har vært dårlig tilrettelagt og ikke fulgt tilstrekkelig opp, politi- og lensmannsetaten har ikke fulgt pålegget fra riksadvokaten, kommunene har ikke vært realistiske når de har planlagt og vurdert hva som kreves for å sette i verk konfliktrådsordningen (Halvorsen og Nergård 1990, 112).

Rapporten anbefalte å gå gjennom målsetningene med ordningen på nytt, særlig i relasjon til spørsmålet om konfliktrådet kun skulle være et alternativ til straff, eller om det også skulle ta seg av andre typer konflikter. Det ble også påpekt at den kommunale organiseringen var problematisk fordi mange av de ansatte hadde konfliktrådsarbeidet som et mer eller mindre pålagt tillegg til øvrige daglige oppgaver (Larsen 2010). Til tross for de første negative erfaringene ble det 15.3 1991 vedtatt *Lov om meglings i konfliktråd*, vanligvis omtalt som konfliktrådsloven. Loven trådte i kraft 1.9 1992 og medførte endringer både i straffeprosessloven og strafferegistreringsloven (NOU 2008:15). Gjennom “å bruke konfrontasjon som metode for å løse motsetninger” (ibid.) hadde loven følgende målsetninger:

- Å styrke lokalsamfunnets mulighet til å ta seg av lettere lovbrudd ved egen hjelp og å “gi konfliktene tilbake til folket” uten at dette medfører svekking av rettssikkerheten.
- Å behandle bagatellmessige saker enkelt og hurtig, og med en reaksjon som er rask og konkret i forhold til handlingen som er begått, derunder å øke muligheten for skadelidte for et raskt erstatningsoppgjør.
- Å la partene i en konflikt gjøre opp seg imellom ved hjelp av en megler; dette kan medvirke til å forebygge gjentakelser og gjensidige fordommer.

¹⁵⁹ Larsen (2010) bemerker at flere mindre kommuner vegret seg mot opprettelsen av konfliktråd da de mente at lensmennene allerede fungerte som konfliktløser i bygda. De fleste konfliktrådene som ble etablert var knyttet til barnevern eller sosial omsorg. Christie har før øvrig selv har flere ganger framhevet lensmennenes tradisjonelt konstruktive rolle som bidragsyttere til ‘sivile løsninger’ (sist på et seminar i regi av Gjøvik Røde Kors 08.10.2014, der jeg selv deltok). Christies kritikk (1977) av straffrettssystemet står altså ikke motsetning til eksistensen av lokale ordensmakter som er godt forankret i sivilsamfunnet.

- Å la offeret få delta aktivt til å løse saken.
- Å gi lovbrøyteren et alternativ til andre aktuelle reaksjonsformer, en reaksjonsform som ikke medfører en plett på rullebladet.

(Ot.prp. nr. 56 (1989-1990) s. 9 i Justis- og politidepartement 2008, 15)

Som første land i verden fikk Norge en lovfestet konfliktrådsordning som skulle sørge for å styrke sivilsamfunnet, riktignok i strafferettslig sett ”bagatellmessige” og ”lettere” saker. Dette av hensyn til raskt oppgjør for offerets del, og en forebyggende mulighet for gjerningspersonen ved å gjøre opp for seg som alternativ til straff og plett på rullebladet¹⁶⁰. Vi kan her se en sammenheng med den norske likhetstankegangen (Lien, Lidén, og Vike 2001), altså en stor grad av horisontal tillit og tiltro til at sivilsamfunnet består av likemenn som selv best vet hvor skoen trykker (jfr. kap. 2). Dette kommer også til uttrykk i lekmannsprinsippet i den norske konfliktrådsordningen, der meglernes i prinsippet skal representere bredden i befolkningen. Meglerrollen i det norske konfliktrådet har altså i prinsippet en relativt lav status til sammenlikning med profesjonsutøvere som for eksempel jurister og psykiatere. Bakgrunnen for dette er prinsippet om *konflikt som eiendom*, og tanken om at meglernes i så liten grad som mulig skal legge normative føringer for prosessen. Konflikten, prosessen og løsninger skal forbli partenes og sivilsamfunnets eiendom.

Ifølge Larsen (2010) var åpningen for både sivile og strafferettslige saker ment å generere flere saker til konfliktrådene. Alle kommuner skulle ha konfliktråd, men stod fritt til å samkjøre ordningen med andre kommuner. Sommeren 1994 var det i alt 44 konfliktråd i hele landet. Loven bestemte at staten ved Justisdepartementet (JD) hadde det økonomiske og faglige ansvaret, mens fylkene hadde det administrative ansvaret. Ordningen ble på nytt evaluert i 1996 av Statskonsult der det ble konkludert med at konfliktrådene måtte organiseres på en annen måte slik at ansvaret ble plassert ett sted. For å bøte på det som ble sett som en

¹⁶⁰ Som også beskrevet i kapittel 1 er GP framdrevet av hensyn til både *lovbrøyter/gjerningsperson* og *offer* – samt lokalsamfunnet – men det varierer fra land til land hvilke hensyn som har vært vektlagt sterkest. Det er interessant å notere at mens utviklingen av konfliktrådet i Norge har hatt et sterkere fokus på gjerningspersonen (unngå fengsling og straff av unge førstegangslovbrøytere) har f.eks. GP-diskursen i Belgia hatt et sterkere offerfokus (Aertsen 2001, 2004, Aertsen, Daems, og Robert 2006). Dette har også hatt konsekvenser for hvilke typer saker som overføres til GP som alternativ eller supplement til straff. Selv om det norske konfliktrådet siden oppstarten har opplevd en viss økning i alvorlighetsgraden i de sakene som overføres som alternativ til straff, har man vært restriktiv med å åpne for meglings som supplement til straff i de alvorligere straffesakene. Jfr. kapittel 10 som tar for seg et prøveprosjekt om meglings som *supplement* i også alvorligere straffesaker. I Belgia tilbys meglings som alternativ eller supplement til straffesak på alle nivåer av strafferettsprosessen, i tråd med FNs anbefalinger, dvs. også i de mest alvorlige straffesakene (Dandurand og Griffiths 2006). Den nyere *ungdomsstraffen*, iverksatt 1.7 2014, bryter imidlertid med dette forsiktighetsregimet i Norge da alle lovbrøytere under 18 år får tilbud om GP uansett strafferamme. Jeg kommer nærmere inn på denne ordningen i kapittel 10 i en diskusjon GP som aspekt ved nyliberal regjering og korporativ statsmakt.

“fare for ansvarspulverisering” ble det anbefalt å gjøre konfliktrådet statlig¹⁶¹. Dette utløste en stor debatt om konfliktrådene skulle legges under politiet, fylkesmennene, tingretten, Justisdepartementet, eller om det skulle inngå i egne meglingsentra. Diskusjonen endte med at det ble opprettet et eget sekretariat for konfliktrådene under Justisdepartementets Sivilavdeling. I 2004 ble dermed konfliktrådsordningen statlig, der de kommunale konfliktrådene ble slått sammen i 22 fylkesvise konfliktråd. Dette var et viktig skritt som kom til å få stor betydning for den videre utviklingen av det norske konfliktrådet.

Larsen (2010) beskriver den påfølgende utviklingen i aktiviteten ved konfliktrådene som rivende, både hva angår antall saker, type saker og metoder. Bruken av konfliktråd har siden innføringen av konfliktrådsloven fra 1991 også blitt gradvis utvidet gjennom rundskriv fra riksadvokaten (NOU 2010:15). Konfliktrådet er som beskrevet over altså ikke lenger kun et alternativ for førstegangslovbrytere. Det megles både i sivile saker og i strafferettslig sett mer alvorlige saker enn i begynnelsen, både for ungdom og voksne. Det tilbys konfliktråds-megling i fengsel (Hydle, Værland, og Hasund 2005, Foss 2006); megling kan være del av samfunnsstraff eller betinget dom; og det er igangsatt flere prøveprosjekter som utforsker utvidet bruk av konfliktråd (Justis- og politidepartementet 2011). Stormøtemetoden nevnt innledningsvis (kap. 3) skulle også få nedslag i det norske konfliktrådet. Jeg beskriver denne bakgrunnen mer generelt under, og mer i detalj i kapittel 11, men det bør sies her at metoden først ble utprøvd i konfliktrådet fra 2003, med en bredere satsning fra 2008. I 2009 ble det avholdt i alt 227 stormøter i Norge¹⁶².

På landsbasis hadde konfliktrådet 8685 saker i 2010, 8271 saker i 2011 og 7920 saker i 2012¹⁶³. Av det totale sakstallet er om lag 60 % straffesaker som er overført fra politiet, mens 40 % er såkalte sivile saker. Av straffesakene utgjør vold, trusler og mobbing et sted mellom 35-50 % av sakstypene, mens de øvrige sakene sorterer i kategoriene butikkyveri og skadeverk. Ca. 15 % av sakene kommer direkte fra partene selv, og utgjør i hovedsak nabo-tvister, familiekonflikter og økonomiske tvister. Resten av de sivile sakene, det vil si ca. 25 %, er også overført fra politiet, enten fordi siktede er under strafferettslig lavalder (15 år) eller fordi saken mangler tilstrekkelig bevis for å utstede påtale. Om lag 85 % av det totale

¹⁶¹ *Evaluering av konfliktrådsordningen. Sluttrapport*. Statskonsult 1996, s. 171. I Larsen (2010)

¹⁶² Fra Meglernytt; nyhetsbrev 20.1.2011 fra konfliktrådet i Oslo og Akershus. Sendes jevnlig til alle meglerne.

¹⁶³ Drøyt 70 % av de påklagede er menn, og de fleste befinner seg i alderen fra 15 til 24 år (Meglernytt; nyhetsbrev 20.1.2011). I 2015 lå antall saker på 7700, noe som var en 10 % økning fra 2014. Andelen voldssaker var i 2015 på 24 %, noe som på landsbasis representerte en økning fra fjordårdet. De seneste fem årene har altså sakstallet vært relativt stabilt, mens det har vært en relativ økning i antall voldssaker, altså strafferettslig sett alvorligere saker (www.konfliktraadet.no).

sakstallet er altså overført fra politiet. Dette synliggjør at politi- og påtalemyndigheten er konfliktrådets viktigste samarbeidspartner.

Selv om GP-bevegelsen gjerne blir omtalt som en grasrotbevegelse (Hasund og Hydle 2007, Eide og Gjertsen 2009, Braithwaite 2002, Strang og Braithwaite 2001, jfr. kap. 1) er den norske historien om konfliktrådet preget av initiativ fra politikere, statsbyråkrater og forskere. Snarere enn en nedenfra-og-opp bevegelse kan altså utviklingen av konfliktrådet forstås mer som en ovenfra-og-ned tilnærming til reform av strafferetten framdrevet av myndighetspersoner og forskere. Dette kommer til syne i konfliktrådets veletablerte organisering som statlig institusjon under Justisdepartementet med politiet som nærmeste samarbeidspartner. Den ”pastorale” velferdsstaten har altså fra starten av vært involvert i utviklingen av konfliktrådet som et statlig tiltak for å styrke sivilsamfunnet gjennom å ”gi konfliktene tilbake til folket” (Foucault 2001 [1978], Trägårdh 1997, Vike 2012, jfr. kap. 2). Statens rolle som garantist for et sterkt sivilsamfunn, og individets autonomi og frihet, blir gjenstand for nærmere utforskning i kapittel 9-11.

Gjenopprettende prosesser internasjonalt

Ved siden av inspirasjonen fra Christie (1977) og Valles kriminalmelding har også den internasjonale GP-diskursen preget utviklingen i Norge. Det første organiserte forsøket på meglings mellom og gjerningsperson og offer foregikk i Kitchener, Canada, i 1974 (Peachey 1989, Braithwaite 2002, 8). Utover 1970-tallet ble det startet opp en rekke ulike programmer og forsøk i flere land med ulike former for meglings mellom gjerningspersoner og ofre, enten som supplement eller alternativ til tradisjonelle rettsprosesser. I denne første fasen var tiltakene, i likhet med de første forsøkene i Norge, først og fremst innrettet på juridisk sett mindre alvorlige saker slik som butikkyveri, innbrudd og skadeverk, altså primært brudd på eiendomsretten (Zehr 2002). I løpet av 1980 og 1990-tallet økte mobiliseringen av tiltakene. Det kom også ut en rekke akademiske bøker om denne ’alternative’ måten å håndtere kriminalitet og konflikt på i hovedsak av nordamerikanske og britiske forfattere (se f.eks. Marshall 1985, Pranis, Bazemore, og Umbreit 1998, Umbreit 1985, Umbreit, Coates, og Kalanj 1994, Van Ness 1986, Wright 2008 [1982], Zehr 2002, Zehr og Toews 2004, Zehr 2005). I tillegg ble også flere anerkjente dommere og politifolk, altså strafferettens egne folk,

etter hvert sterke talspersoner for økt bruk av GP¹⁶⁴. Dette skulle ifølge Braithwaite (2002), en kriminolog og anerkjent talsperson for GP, lede til at GP fra begynnelsen av 1990-tallet ble en etablert sosial bevegelse for reform av strafferetten. På midten av 1990-tallet eksisterte det om lag 300 GP-programmer i Nord-Amerika og 500 i Europa. Det var først da, altså ca. 20 år etter de første forsøkene, at de ulike programmene fikk fellesbetegnelsen *restorative justice* (som senere fikk det norske navnet *gjenopprettende prosesser*)¹⁶⁵. I år 2000 var det i Canada alene 400 ulike GP-programmer (Braithwaite 2002, 8).

I 1995 ble det etablert to organisasjoner som kom til å utdanne tusenvis av mennesker fra mange land. I USA grunnla Ted Wachtel organisasjonen Real Justice og i Australia ble organisasjonen Transformative Justice etablert med pionerne John McDonald, David Moore og Terry O'Connell i spissen (Moore og McDonald 2000b). Det var den australske organisasjonen Transformative Justice som først utviklet stormøtemetodikken ut fra inspirasjon av maoriernes konflikthåndteringstradisjoner på New Zealand (jfr. kap. 11). O'Connell slo senere lag med Wachtel i USA og innførte stormøtemetodikken der. Ved siden av praktisk opplæring i meglerfaget, samt ulike former for meglings tjenester, driver begge organisasjonene også med forskning og formidling. Real Justice har i dag også en egen mastergradsutdanning (Wachtel 2003, 2007). I Europa ble European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice etablert i 2000¹⁶⁶. Organisasjonen ble opprettet fordi det fram til da hadde eksistert mer enn 800 ulike europeiske GP-programmer, men uten at det hadde vært noen særlig kontakt og erfaringsutveksling over landegrensene.

Et evaluerings- og forskerfellesskap vokste også fram med tilknytning til GP-bevegelsen, i begynnelsen bestående av forskere og talspersoner i hovedsak fra Belgia, Tyskland, Østerrike og Canada. På 1990-tallet ble det etablert en ny forskergruppe med Walgrave, Alison Morris, Gabrielle Maxwell, Kathy Daly, Heather Strang, og Lawrence Sherman i spissen (Braithwaite 2002, 8-10). Siden den tid har GP-feltet bestått av både praktikere og forskere, der mange av forskerne også har erfaring fra praksisfeltet. Braithwaite hevder imidlertid at enda viktigere enn de internasjonale forskerfellesskapene, var de mange lokale programutviklerne og evalueringene som gav nye tilløp og vitalitet til GP¹⁶⁷.

¹⁶⁴ For eksempel ble dommerne Mick Brown og Fred McElrea framtrede talspersoner for GP. Det australske politiet med Terry O'Connell i spissen, og politiet i Thames Valley med Sir Charles Pollard ble også viktige frontfigurer i GP-bevegelsen (Braithwaite 2002, 8).

¹⁶⁵ Bazemore og Washington (1995) krediterer Albert Eglash (1975) for å være den første som brukte dette begrepet om gjenopprettende tiltak som alternativ til gjengjeldende rett (strafferett) (i Braithwaite 2002, 8).

¹⁶⁶ Organisasjonen heter i dag European Forum for Restorative Justice, hvor også representanter fra det norske konfliktrådet har er representert.

¹⁶⁷ I tillegg var det fra 1980-tallet også mye innovasjon innenfor regulering av forretningskriminalitet, noe som ifølge Braithwaite (2002) også kom til å inspirere GP-feltet med hensyn til reguleringsteori.

Siden 1990-tallet ble det utviklet programmer i en rekke land hvor GP også benyttes ved alvorligere voldsforbrytelser, slik som drap, voldelige overfall, voldtekt, og i visse tilfeller krig og massedrap (GP i form av sannhetskommisjoner, se f.eks. Skelton og Batley 2006, Wilson 2001). Videre har de metoder og erfaringer generert innen for GP-feltet spredd seg til andre områder utenfor rettssystemet, slik som skoler, arbeidsplasser, fritidsarenaer og religiøse institusjoner (Zehr 2002, 12). Den samme parallellen finnes i Norge med en voksende interesse for skolemeglning, frivillige organisasjoner som har latt seg inspirere av meglingsmetoder og GP, samt private konsulenter som tilbyr GP-inspirert konflikthåndtering innenfor offentlig og privat sektor (se f.eks. Dale 2006, Farstad og Odden 2015).

Gjenoppdagelsen av tradisjonen: Inspirasjonen fra urfolks rettssystemer

Den ovennevnte maori-inspirerte stormøtemetodikken fra 1990-tallet førte til at GP-bevegelsen vendte blikket mer generelt mot ulike urfolks tradisjoner for konflikthåndtering. Formålet her er ikke å gå i detalj på forbindelsen til *tradisjonelle rettsformer*, men å vise at dette er en viktig emisk tankegang, som har inspirert GP-feltet og bidratt til nytenkning med hensyn til rettsforståelse. Stormøtemetodikken i seg selv ble fort spredd til mange land, bl.a. Australia, Singapore, Storbritannia, Irland, Sør-Afrika, USA og Canada (Braithwaite 2002), og etter hvert også Norge (kap. 11). I tillegg viser Braithwaite (2002, 8) at GP-feltet har blitt inspirert av canadiske urinnvåneres tradisjoner for *fredssirkler* (peace circles) (James 1993), samt av Navajo-indianeres praksis med *helbredelsesseremonier* (healing circles) (Zion og Yazzie 2006)¹⁶⁸. Braithwaite nevner også den gamle palestinske institusjonen *Sulh*¹⁶⁹ og det sørafrikanske begrepet *ubuntu*¹⁷⁰ som to eksempler på gjenopprettende praksiser og prinsipper som fortsatt eksisterer i dag.

¹⁶⁸ Zion og Yazzie (2006) finner både forskjeller og likheter mellom Navajo-indianeres tradisjonelle rettspraksis og generelle prinsipper for gjenopprettende prosesser (GP). Selv om Navajoenes rettspraksis vanskelig kan forstås løst fra den spirituelle og kulturelle konteksten den opererer i, mener forfatterne at deres praksis kan sees som et eksempel på en tradisjonell form for GP basert på ikke-voldelig, antiautoritær praksis.

¹⁶⁹ Sosialantropolog Even Rydningen beskriver *Sulh* som en ritualisert form for konfliktløsning som praktiseres i store deler av Midtøsten, gjennom et intrikat samspill mellom delvis konkurrerende, delvis overlappende autoritetsfigurer og ideologier, moderne så vel som mer tradisjonelle. *Sulh*-ritualet har preislamske røtter, men viser seg levedyktig i møte med moderne maktstrukturer (Rydningen 2009).

¹⁷⁰ *Ubuntu*, ideen om at vår menneskelighet er relasjonelt knyttet til de vi lever med, gjorde det mulig for Nelson Mandela å inkludere også apartheids støttespillere som ofre for det samme undertrykkende systemet (Mandela 1995). *Ubuntu* blir dermed i en sørafrikansk kontekst et objektivt gjenopprettende mål for lovgivning (Braithwaite 2002, 5). Richard Wilson (2001) har for øvrig gjort en antropologisk studie av effekter av sannhetskommisjonene (TRC'er) for lokalsamfunn i Sør-Afrika. Wilson hevder at TRC'ene hadde liten innflytelse på utbredte folkelige oppfatninger av rettferdighet som knyttet til gjengjeldelse. *Ubuntu*-begrepet behandles også i kapittel 8.

Også det norske GP-feltet har latt seg inspirere av urfolks rettssystemer. Geir Dale, en av mine hovedinformanter, setter stormøtetankegangen i sammenheng med rettspraksiser fra både Hawaii (*ho' o pono pono* = å gjøre rett, rett), Pakistan (*punchait*), Somalia (*shir*), Sulawesi i Indonesia (*moreno*), samt tidligere tradisjoner i Albania og Samoa (*samoansk sirkel*)¹⁷¹ (Dale 2006). Også den ideologiske grunnleggeren av konfliktrådet er inspirert av ikkevestlige rettsformer i sin kritikk av strafferetten: Ifølge Christie (1977) er mange urfolks-samfunn mer preget av en *horisontal rettsorientering*, i motsetning til strafferettens *vertikale rettsforståelse*. I horisontale rettssystemer sørger institusjoner for at berørte parter og deres lokalsamfunn selv tar ansvar for og utøver eierskap overfor sin konflikt *horisontalt*, med sine egne kropper, tanker og følelser, uten involvering av (vertikalt) ovenstående eksperter eller autoriteter (Christie 2004). En horisontal rettsorientering innebærer følgelig at ansvarsforhold forstås mer relasjonelt og kollektivt enn den "vertikale" strafferetten. Gjennom å dele synspunkter og erfaringer på denne måten kan ifølge Christie *konflikt* være en kime til læring og utvikling av løsninger som beriker fellesskapet i framtida framfor å bli sett som et økende kriminalpolitisk problem (Christie 2004)¹⁷².

I kapitlet, *The Fall and Rise of Restorative Justice*, beskriver Braithwaite hvordan GP var den dominerende ur-rettsformen i de fleste samfunn, inklusive Europa, inntil framveksten av de europeiske kongedømmer mot slutten av middelalderen da den vestlige romerretten fikk innpass som kolonimaktens grunnlovverk (Braithwaite 2002). I de samfunn utenfor Europa som ikke ble underlagt vestlig statsbygging og kongestyre har de tidligere gjenopprettende rettsformene, ifølge Braithwaite (ibid.) samt Brunk (2001, 32) levd videre fram til i dag, særlig i Mellom- og Sør-Amerika, Afrika, Asia og Stillehavet. Braithwaite mener at mangfoldet av nålevende og tidligere tiders GP-tradisjoner er en ressurs for kulturell diversitet for de europeiske rettstradisjoner som ble utsatt for statsbyggingens "homogeniserende avmagring" (Braithwaite 2002, 5, egen oversettelse)¹⁷³.

¹⁷¹ Metoden *samoansk sirkel* blir også brukt i gatemeglingsprosjektet i Røde Kors i konfliktarbeid med ungdom. Som jeg viser i kapittel 5 er imidlertid denne metoden svært løselig inspirert av samoansk sirkelbruk, og som jeg vil vise nærmere under, skiller seg stort i praksis fra samoansk praksis.

¹⁷² Christie (1977) viser til et landsbyfellesskap i Tanzania der folk kommer sammen for å løse en konflikt "horisontalt" mellom to personer i landsbyen. Christie mener for øvrig at den "vertikale" rettsorienteringen i moderne rettssystemer kan spores tilbake til historien om Moses som fikk overlevert steintavlene med de ti bud fra oven (Christie 1977, 2004).

¹⁷³ Oppsummert mener Braithwaite vestlige rettsstater kan høste tre lærdommer fra urbefolkningers rettssystemer. For det første hevder han at megling mellom kun to personer – offer og gjerningsperson – er en utarmet oppskrift for å gjenopprette rettferdighet, sammenlignet med det å samle i en sirkel et mangfold av mennesker som er påvirket på forskjellige måter av hendelsen. I dette ligger det ikke bare en kritikk av straffesystemet, men også mot den første orienteringen i GP-bevegelsen mot megling mellom gjerningspersoner og offer i motsetning til GP-former som tar innover seg en mer kollektiv forståelse av ansvar og relasjoner (jfr. stormøtemetoden nærmere presentert i kapittel 11). For det andre er det ifølge Braithwaite bedre å sette den

Selv om flere toneangivende talspersoner for GP hevder å kunne spore et slektskap til såkalte tradisjonelle former for GP blant urfolk, og i tidligere samfunn, varierer det i litteraturen hvor stor grad dette forholdet utdypes eller idealiseres. Som en illustrasjon på kompleksiteten i denne typen sammenlikninger vil jeg trekke fram et eksempel på en antropologisk studie av en tradisjonell konflikthåndteringsform fra Samoa, Ifoga-seremonien. Ifoga betyr å bøye seg, og benyttes ved alvorlige krenkelser og forbrytelser når andre former for konflikthåndtering som for eksempel uformell megling ikke har lyktes, eller når uventende handlinger eller ulykker foregriper dem (Macpherson og Macpherson 2005). I Ifoga underkaster og ydmyker gjerningspersonen, og andre familiemedlemmer, seg selv overfor offeret med familie i håp om tilgivelse. Det er imidlertid ingen automatikk i tilgivelsen. Familien som framfører Ifoga vil sammen med ett eller flere av sine familieoverhoder (matai) sette seg på bakken med fine matter over hodet utenfor hjemmet til matai'en i den krenkede familien. På denne måten uttrykker de underkastelse og signaliserer at de er beredt på å ta imot den krenkede parts rettmessige sinne og hevsn. Tilstedeværelsen av gjerningspersonens matai'er har en dobbelt funksjon. For det første uttrykker det at familien påtar seg et kollektivt ansvar for gjerningspersonens handlinger. For det andre, gjennom å ofre sin matai, i det minste symbolsk, anerkjenner de alvorret i situasjonen siden matai'en representerer familiens ære og viktigste kapital. I denne fasen av seremonien står gjerningspersonens familie overfor både offentlig ydmykelse i landsbyen, og en reell fare for gjengjeldende handlinger fra offerets familie. Etter én til seks timer er det imidlertid ikke uvanlig at matai'en fra den krenkede familien inviterer motparten inn i huset for nærmere forhandlinger. Selv om den offentlige delen av ydmykelsen nå er over risikerer fortsatt gjerningspersonens familie at de påfølgende diskusjonene utbryter i vold. Hvorvidt forsoningsprosessen lykkes avhenger av gjerningspersonens familie sin evne til å uttrykke anger, skam og skyld på en respektfull måte. Dersom offerets familie aksepterer den uttrykte ærbødighet og tilgir motparten, avsluttes seremonien med taler fra begge sider og deling av et måltid (Macpherson og Macpherson 2005).

Ifoga-eksemplet kan virke svært forskjellig fra de moderne formene for GP, men har også visse fellestrekk. Forskjellen er det gjengjeldende aspektet (offerets familie har rett til voldelig hevsn), offentlig ydmykelse (ugjerningen identifiseres med gjerningspersonen og hele hans familie) og fraværet av upartiske tilretteleggere eller meglere. Med hensyn til disse aspektene kan det se ut til at Ifoga har mer til felles med strafferettens gjengjeldende

skadelige handlingen, framfor den skadelige personen, i fokus. For det tredje påpeker Braithwaite at materiell reparasjon av skade er mindre viktig enn symbolsk og følelsesmessig reparasjon av skade (Braithwaite 1989, 2002).

prinsipp¹⁷⁴. Flere har dessuten påpekt hvordan strafferettsprosesser bidrar til en form for *merkelapping* (labelling) og essensialisering av problemet (kriminalitet), som i sin tur gjerne overtas eller inkorporeres av de som er utsatte for denne merkelappingen (“de kriminelle”) (Hacking 1999, Hoëm 2015). Denne identifiseringen mellom ugjerning og gjerningsperson kan likne på Ifogas offentlige ydmykelse. Fellesnevneren for Ifoga og GP er imidlertid at hovedformålet er ikke-voldelig forsoning. Både GP, spesielt i form av stormøter, og Ifoga understreker dessuten det kollektive ansvaret ved ugjerninger, samtidig som gjerningspersoner forventes å ta ansvar for sine handlinger. Videre er ære og skam sentrale elementer i begge formene for konflikthåndtering.

Ifoga-eksemplet kan tjene som en illustrasjon på to aspekter ved GP-diskursen. For det første antyder eksemplet at den dikotomiseringen som GP-litteraturen referert over har en tendens til å ta som utgangspunkt mellom GP og strafferett, forsoning og straff, gjenoppretting og gjengjeldelse, bygger på komplekse sammenhenger som ikke nødvendigvis er gjensidig utelukkende. I Ifoga er gjengjeldelse og forsoning samvirkende prinsipper som ikke kan forstås uten hverandre. Som jeg vil komme nærmere inn på (kap. 9) er det også i det norske konfliktrådet en intim sammenheng mellom ‘sivil megling’ og strafferett. For det andre viser eksemplet at generaliserte sammenlikninger mellom ”moderne og tradisjonell” GP kan være overforenknelde, da de rettsformene det er snakk om opererer i svært forskjellige typer samfunn som ikke uten videre lar seg sammenlikne uten mer omfattende kontekstualisering. Dessuten vil tradisjonelle og moderne former for konflikthåndtering kunne oppstå samtidig i komplekse dynamikker som ikke kan forutses på forhånd. For eksempel viser Ingjerd Hoëm (2015) i en studie fra Tokelau i Stillehavet hvordan Ifoga først ble anvendt for å løse en konflikt der en pastor var anklaget for å hatt seksuelt samkvem med sin 12-årige adoptivdatter. Konflikten ble ikke løst hvorpå den relativt nylig etablerte nasjonale rettsadministrasjonen ble mobilisert ved hjelp av sosialarbeidere fra New Zealand. Konflikten eskalerte imidlertid til en splittelse i hele Tokelau-samfunnet med tilhengere av den nye nasjonale administrasjonen, internasjonal lov og menneskerettigheter på den ene siden, og tilhengere av lokale eldreråd, tradisjonelle institusjoner og konflikthåndteringsmetoder på den andre. Denne dynamikken mellom moderne og tradisjonelle rettsformer ledet til et spørsmål

¹⁷⁴ Ved siden av straffens preventive formål må straff i form av frihetsberøvelse eller andre typer bot kunne forstås som en *tilsiktet smerte* påført en gjerningsperson som en rettferdig gjengjeldelse for en ugjerning (Schaanning 2009). Schaanning (2009) viser til en systematisk underkommunisering fra regjering og stat av straffens grunndefinisjon, nemlig “et påført onde som er tilsiktet å oppleves som et onde”. Framfor å bruke ord som *gjengjeldelse* eller *hevn* brukes eufemismer og formuleringer (f.eks. *kriminalomsorg*, *strafferettspleie*) som avleder oppmerksomheten bort fra strafferettens gjengjeldende aspekt, nemlig rettferdig straff ved tilsiktet smerte.

om hva som var det gode liv på Tokelau, og ble formativ for den videre relasjonen til New Zealand og den påbegynte nasjonsbyggingen (Hoëm 2015).

De antatte urformene for gjenopprettende prosesser (GP) som forfatterne over referer til kan altså forstås som en idealisering og romantisering av ikkevestlige rettsformer. For øvrig bør det sies at også Braithwaite anerkjenner at det i førmoderne samfunn har eksistert gjengjeldende rettspraksiser (retributivism) side om side med de gjenopprettende, og at de i mange tilfeller var mer brutale enn den moderne formen for gjengjeldelse som er manifestert i strafferetten, eksempelvis blodhevn og kastrering av overgripere (Braithwaite 2002).

Oppsummert er det flere talspersoner og forskere innen GP-feltet som understreker en forbindelse mellom ”moderne og tradisjonell GP” (jfr. Dale 2006, Braithwaite 2002, 1989, Strang og Sherman 2007, Zehr 2002, Hadley 2001, Brunk 2001). Forfatterne vektlegger riktignok litt forskjellige aspekter ved hva denne kontinuiteten innebærer, det være seg spirituelle aspekter, horisontal rettsorientering og spørsmål om eierskap i konflikt, kollektivismen og relasjonismen implisitt i for eksempel stormøtetankegangen (kap. 11), eller universelle menneskelige egenskaper og psykologiske prinsipper. Det forfatterne har til felles er en oppfatning av at GP i prinsippet ikke er noe nytt, vestlig fenomen, men snarere kan forstås som en tilstedeværende ressurs i alle samfunn fra alle tider. Innenfor denne emiske forståelsesrammen handler GP om å gjenfinne og gjentlegne seg visdom som er forankret i førmoderne tradisjoner, kulturer og religioner, og som har blitt undertrykket og “glemt” i framveksten av de moderne nasjonalstater og deres kolonier. GP-bevegelsen kan dermed sies å utgjøre en tilbakeskuende sosial bevegelse som på en bricoleur-aktig måte setter sammen praksiser og tankegods fra ulike tidsepoker og nålevende kulturtradisjoner, i kombinasjon med moderne psy-vitenskaper (Rose 1999). GP-bevegelsen kan dermed forstås som tuftet på en antimoderne ideologi som søker å gjeninnføre GP i moderne kontekster for å korrigere for strafferettens og det moderne samfunnets feilskjær. Denne oppfatningen av at GP i prinsippet ikke er noe vesentlig nytt impliserer også en pretensjon om universalisme og krysskulturell gyldighet. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til i utforskningen av hypotesen om GP som tilrettelegger for en *post-interiorisert* personforståelse, forstått som en krysskulturell forståelse av persondannelse (kap. 3 og 11). Også Taylor (1989) har i sin teori et tilbakeskuende blikk, der han ser tidligere former for menings- og persondannelse som har gått tapt, men som har gjenoppstått i visse sosiale felt. Dette spørsmålet vil jeg diskutere nærmere opp mot ovennevnte statsperspektiv og maktspørsmål.

I neste del viser jeg nærmere hvor GP-diskursen og emisk teori står i dag, og hvilke effekter bevegelsen mener å kunne påvise. Denne delen avsluttes med en oppsummering av ulike typer bekymringer og kritikker som GP-bevegelsen har blitt møtt med.

Gjenopprettende prosesser i dag: Sunn fornuft satt i system?

I dag fungerer gjenopprettende prosesser (GP) som et paraplybegrep for ulike former for tilrettelagt dialog mellom konfliktparter med mål om gjenoppretting for henholdsvis ofre, gjerningspersoner og lokalsamfunn. Den mest brukte definisjonen av GP er “A process whereby all the parties with a stake in a particular offence come together to resolve collectively how to deal with the aftermath of the offence and its implications for the future” (Marshall 1999, 5, i Strang og Sherman 2007, 32). Definisjonen omfatter ulike praksiser som strekker seg fra meglings mellom offer og gjerningsperson (victim-offender mediation), skriptbasert stormøte (conferencing circles), familierådsslag (family group conferencing), fredssirkler (healing circles), indirekte meglings og skytteldiplomati, diskusjoner med gjerningsperson og støttepersoner uten at offer er til stede, gjenopprettende prøvetid (restorative probation), repareringsnemnder ifølge Vermont-modellen (reparation boards), antimobbe-programmer for hele skoler, kinesiske bang jiao-programmer, meglings ved forretningskontroller (exit conferences following Western business regulatory inspections), samt sannhetskommisjoner som svar på massevold (Braithwaite 2002, Brunk 2001, Zehr 2002, Strang og Sherman 2007)¹⁷⁵. Strang og Sherman deler de mange GP-programmene opp i to hovedkategorier ut fra om det er liten eller høy grad av frivillighet: rettsprosesser der autoriteter pålegger gjerningspersonen å gjenopprette skaden, og prosesser hvor menneskene som er berørt, inkludert gjerningspersonen, involveres for å finne en kollektiv enighet (Strang og Sherman 2007, 32). Det er imidlertid en utbredt oppfatning i GP-diskursen at frivillig samtykke fra alle parter er en forutsetning for at prosessen skal kunne favnes av gjenopprettende prosesser, bl.a. hos forfatterne av FN-standarden for GP (Dandurand og Griffiths 2006). Som illustrert i første del av kapitlet er den norske konfliktrådsmodellen også tuftet på ideal om frivillighet, selv om valgalternativene en del tilfeller kan være snevret inn.

Hvorvidt GP er frivillig eller pålagt vil også ha konsekvenser for hvor stor grad av dialog det legges opp til mellom konfliktpartene. De sørafrikanske GP-aktørene og forfatterne, Skelton og Batley (2006), definerer GP langs et kontinuum fra liten til høy grad ansikt-til-ansikt-kommunikasjon mellom gjerningspersoner og ofre. Ifølge denne forståelsen

¹⁷⁵ Marshalls definisjon inkluderer ikke domspålagt erstatning til ofrene.

vil for eksempel skytteldiplomati (indirekte megling) være potensielt mindre gjenopprettende enn en frivillig, ansikt-til-ansikt megling, mens for eksempel stormøter, fredssirkler og hopeno-pono-prosesser har et høyere potensial for dialog og gjenoppretting enn konfliktmegling mellom kun offer og gjerningsperson. Det er en bred oppfatning både i GP-bevegelsen internasjonalt (Strang og Sherman 2007, 33) og i det norske konfliktrådet at direkte og frivillige møter mellom gjerningsperson og offer, samt deres støttepersoner, gir et bedre utgangspunkt for gjenoppretting enn indirekte dialog og tvangsbruk. Årsaken til dette er ifølge Strang og Sherman at “the emotional power generated this way may be critical to the process” (ibid., 33). Også megleropplæringen i konfliktrådet understreker betydningen av at partene kommer i en posisjon hvor det blir kommunisert følelser¹⁷⁶.

Videre er det variasjoner mellom de mange GP-programmene med hensyn til om meglernes har lav eller høy status, og om de er frivillige lekfolk eller profesjonelle meglere (Hasund og Hydle 2007, 67-68)¹⁷⁷. Herunder er det ulike oppfatninger av meglernes rolle, om de er forhandlere eller tilretteleggere for en mer åpen dialogprosess (Strang og Sherman 2007, 33). I den norske konfliktrådsmodellen er som nevnt meglernes lekfolk som skal representere bredden i befolkningen. Den relativt korte megleropplæringen (jfr. kap. 4) understreker lekmannsprinsippet; meglernes skal ikke bli eksperter og nye typer ”konflikttyver” (Christie 1977). I Norge har altså konfliktrådsmeglere i prinsippet en relativt lav status for å være ”på nivå med” partene. Som antydning benyttes også GP i forskjellige kontekster, både innenfor justissektoren samt på sivile arenaer som arbeidsplasser, skoler og fritidsarenaer. Med hensyn til straffesaker varierer det om GP tilbys som alternativ eller supplement til straff, og når i strafferettsprosessen dette tilbys. Ikke minst varierer det hvorvidt GP anvendes i juridisk sett mindre alvorlige saker, eller om det også benyttes som supplement i saker med høyere strafferamme, slik som alvorligere voldssaker. Variasjoner finnes også med hensyn til hvorvidt det legges til rette for individuelle og/eller generalisert ofre (for eksempel ved trafikkforseelser eller narkotikaforbrytelser). GP-teori antar at prosessen er mest effektiv når det finnes individuelle ofre, selv om det også er vanlig å inkludere mer indirekte berørte av kriminelle handlinger (Strang og Sherman 2007), for eksempel et nabolag etter en skyteepisode. Når det gjelder utfallet av en gjenopprettende prosess, kan det også skiller

¹⁷⁶ Konfliktrådets definisjon av konflikt innebærer tre punkter: 1) Motsetning eller uenighet mellom minst to parter; 2) minst en av partene har et udekket behov knyttet til konflikten med den andre; 3) minst en av partene har et følelsesmessig ubehag knyttet til konflikten/den andre. Definisjonen brukes også av Røde Kors gatemebling, og antyder at den konflikthåndteringen som den norske GP-diskursen representerer skiller seg fra tradisjonelle former for forhandling, f.eks. rettsmegling, der partenes følelser ikke gjøres relevant.

¹⁷⁷ I moderne kontekster har meglernes som regel i prinsippet, men ikke nødvendigvis i praksis, relativt lav status mens i en del mer tradisjonelle, ikke-vestlige kontekster har meglernes oftest relativt høy status – gjerne eldre, mannlige lederskikkelser (Sommerfelt 1993, Hasund og Hydle 2007, 68).

mellom GP som mer isolert fokuserer på erstatning og oppreisning for offeret, mens andre prosesser fokuserer på gjensidigheten ved konfliktransformasjon og gjenoppbygging (restitution vs. restoration) (ibid.).

Det er altså store variasjoner både i metoder, bruksområder og utstrekning av GP. Likevel er det noen avgjørende fellesnevnerne for de ulike formene for GP. Som Marshalls definisjon tilsier dreier GP seg om prosesser der alle som er involverte i eller berørte av en krenkelse, konflikt eller lovbrudd møtes for å finne ut av hva som har skjedd, hvilke konsekvenser det har medført, og hvordan de sammen skal finne løsninger for framtida. Definisjonen understreker at det er partenes felles ansvar å løse opp i motsetningen og imøtekomme konsekvensene av krenkelsen. Definisjonen er imidlertid såpass bred at den omfatter også prosesser som ikke er tilrettelagt av en megler. I den norske GP-diskursen er det imidlertid som regel implisitt at prosessen er tilrettelagt av en upartisk megler, iallfall om man fokuserer på såkalte *reaktive* gjenoppbyggende tiltak slik konfliktrådet tilbyr i motsetning til *proaktive*, forebyggende tiltak som gatemegling (kap. 5). Dette henger også sammen med et konfliktfaglig premiss om at parter i konflikter som har eskalert over et visst nivå enten ikke ønsker å snakke med hverandre, eller ikke greier å snakke sammen på en slik måte at de selv klarer å komme til noen enighet uten ytterligere eskalering (Glasl 1999). I praksis er dermed GP i hovedsak ensbetydende med konfliktsituasjoner der en upartisk tredjeinstans tilbyr partene en tilrettelagt samtale.

I løpet av feltarbeidet har jeg flere ganger hørt meglere og andre talspersoner si at GP er “sunn fornuft satt i system” (jamfør meglerne i kap. 7). I dette ligger det en oppfatning av at den ”sunne fornuften” som GP representerer, ikke er ekspertkunnskap, men kunnskap som de fleste mennesker allerede besitter og, som vist over kan gjenfinnes i de fleste kulturer og samfunn. GP-diskursen antar at mennesker i konflikt likevel noen ganger trenger hjelp til å bli “minnet på” og få hjelp til å mobilisere denne innsikten¹⁷⁸. Antropolog Michael Herzfeld har imidlertid problematisert hva som ligger i oppfatninger av sunn fornuft (common sense) (Herzfeld 2005, 96)¹⁷⁹. Spissformulert hevder han at det ved nærmere undersøkelse sjelden verken er noe felles (common) eller fornuftig (sensible) i det folk vanligvis kaller sunn fornuft

¹⁷⁸ Utsagnet om “å bli minnet på kunnskap og innsikter som vi allerede har lært” har jeg hørt flere ganger i feltarbeidet. I dette ligger det en tanke om at dagens samfunn har avlært oss i visse universelle kunnskaper og innsikter i *hva som er det rette*, og at tilretteleggerens jobb, framfor å belære eller gi råd, er å vekke erkjennelser som ligger under den hverdagslige bevisstheten.

¹⁷⁹ Også forklart på et ph.d.-seminar UiO 2009, Sosialantropologisk institutt.

fordi dette ofte representerer et hegemonisk, eller i det minste et situasjonsbetinget, normativt perspektiv på rett og galt. Med andre ord er den kunnskapen og moraliteten som ”sunn fornuft” representerer ulikt distribuert i befolkningen. Eide og Gjertsen (2009) har i sin evaluering av den norske konfliktrådsordningen også påpekt at det tankegodset som konfliktrådet forvalter er “ulikt distribuert blant ulike befolkningsgrupper, ikke minst knyttet til utdanningsnivå, og hvilken generasjon man tilhører” (Eide og Gjertsen 2009, 91). I forrige kapittel viste jeg hvordan gatemegling i Røde Kors søker å overføre denne kunnskapen til unge mennesker, og hvordan dette nettopp må forstås som en spesifikk type kompetanse som må læres¹⁸⁰. I et regjeringsperspektiv kan dermed den kunnskapen som GP representerer forstås å produsere en moralitet og en gitt orden som framstår som normal og ”sann” for deltagerne, og dermed utgjør et styringsredskap (Foucault 2001 [1978], jfr. kap. 2).

Strang og Sherman (2007), som har evaluert en rekke GP-programmer, mener er den viktigste fellesnevneren for de mange GP-tiltakene er at det legges til rette for at “offenders doing something constructive to make the world a better place, rather than simply having pain inflicted on them” (Strang og Sherman 2007, 33). Videre sier de at “what all definitions of restorative justice share is a common moral vision: that justice requires more than the infliction of a ”just dessert” of pain on an offender” (Strang og Sherman 2007, 32). Utover at GP skal gi gjerningspersoner en mulighet til å bidra til reparering av skade mener de at fellesnevneren for GP-bevegelsen er en moralsk visjon om rettferdighet og samfunnsendring. Dette er også i tråd med Zehrs og Braithwaites visjoner for GP (Braithwaite 2002, Zehr 2002). Et uunngåelig spørsmål for legitimeringen av GP er dermed hvilke effekter som kan påvises til sammenlikning med konvensjonell strafferett.

Effekter og kritikker av gjenopprettende prosesser

Det sterke engasjementet knyttet til troen på at GP kan bidra til positiv samfunnsendring og reform er informert av GP-feltets egne praktiske erfaringer. Etter å ha feltarbeidet i det norske GP-miljøet over en toårsperiode har jeg ikke møtt noen meglere eller andre med egenerfaring med GP som er i tvil om at megling kan ha en positiv effekt for deltagerne. På flere av konfliktrådets meglersamlinger som jeg deltok på har meglerne blitt spurt om hva deres egen

¹⁸⁰ Se også eksemplet fra kapittel 1, der den drapsdømte i den første meglingsprosessen lærte at det er mulig å forebygge ytterligere konflikt og vold gjennom konfrontasjon i dialog. Denne innsikten brukte han til selv å ta initiativ til en ny meglingsprosess med avdødes fetter, som han følte seg truet av.

motivasjon er for å være megler. Det store flertallet av svarte at det utover samfunnsnyttene ('idealisme') også er svært givende på et personlig plan. En megler uttalte at "*jeg kan leve lenge på en god megling*", mens en annen satt det på spissen ved å si at "*det er ren egoisme – jeg får mer igjen enn det jeg gir*". De fleste meglere utfører vervet på fritida ved med en kompensasjon på kr 130 per time¹⁸¹. Den relativt lave godtgjørelsen henger sammen med lekmannsprinsippet og ovennevnte profesjonskritiske holdning. Megleren skal sørge for at eierskapet i konflikten forblir hos partene. Det har vært en tilbakevendende diskusjon i konfliktrådet om man i tillegg til lekmeglere bør ha profesjonelle meglere på fulltid for å imøtekomme konflikter som krever mer arbeid og erfaring enn hva lekmeglere på fritida har kapasitet til. Likevel er den mest utbredte oppfatningen at megling bør være basert på frivillig motivasjon, både for megler og for partene selv. Frivillighetsprinsippet henger også sammen med at man som megler i løpet av forarbeidet innhenter mandatet som megler fra partene selv. Den lave kompensasjonen, som i konfliktrådet er definert som noe annet enn *lønn*, er altså et viktig element for å bygge tillit med partene som upartiske meglere. Det at meglere bruker av sin fritid, uten å få særlig betalt, kan motivere parter til å ta ansvar og eierskap for egen konfliktløsning. Dessuten har jeg hørt uttalelser fra konfliktrådsledere at den relativt lave timesatsen bidrar til å tiltrekke de fleste egnede meglere som har et reelt engasjement for meglergjeringen, utover lønn. Meglerne skal altså i prinsippet ikke ha noen egeninteresse i utfallet av prosessen, nettopp for å ivareta partenes deltagelse og eierskap til egen prosess. Meglernes uttrykte hovedmotivasjon, oppsummert som henholdsvis idealisme (samfunnsnytte) og egoisme (egen læring), tilsier at vervet gir en opplevelse av å gjøre noe meningsfullt. For de fleste meglere er som regel deres egne meglingserfaringer tilstrekkelig for å bli overbevist om at GP har en positiv effekt. Likevel har dokumentasjon av effekter med tall og evalueringer vært viktig for å overbevise et konservativt og til tider kritisk juridisk etablissement om relevansen av GP¹⁸².

¹⁸¹ Dette var under feltarbeidet. I 2011 gikk satsen opp til kr. 175 per time, mens satsen i 2014 var på kr. 195.

¹⁸² Jamfør Pavlich' advarsel om at GP vanskelig kan utgjøre noe reelt alternativ til strafferetten så lenge målsetninger og effekter dokumenteres med teknokratiske metoder, dvs. i statistiske mål definert av det etablerte strafferettsregimet (Pavlich 2005, jfr. kap. 2). Strang (2007) hevder imidlertid at statistiske målinger er en nødvendig vei å gå for å legitimere GP siden det etablerte regimet, politikere og folk flest, nettopp snakker og forstår dette "språket" og i alle tilfelle vil etterspørre effekter i tråd med strafferettens etablerte formål. Samme erfaring gjorde Hasund og Hydle (2007, kap. 1) i sin studie av *konfliktregimer* og hvorfor kvalitative data og relativt små kvantitative datasett ikke var nok til å overbevise det juridiske etablissementet om de angivelig positive effektene av konfliktråd. Dette har jeg formulert som et spørsmål om opposisjon eller koopsjon, og vil diskutere nærmere i kapittel 9-11 i relasjon til problemstillingen oppsummert i *dialogens paradoks* (jfr. kap. 3).

Effekter: Internasjonale studier

Over beskrev jeg at det i løpet av 1990-tallet oppstod et evaluerings- og forskerfellesskap knyttet til GP-bevegelsen. Strang og Sherman (2007) ved Smith Institute er en del av dette fellesskapet og har utført den hittil største internasjonale sammenliknende studien av effekter av GP i Storbritannia, Australia, Canada og USA. Gjennom 36 direkte sammenlikninger med strafferett med randomiserte kontrolltester (RKT) har de funnet at GP i minst to av testene for hvert punkt: (1) har ført til signifikant reduksjon i gjentagelseskriminalitet (repeat offending) for en del gjerningspersoner, men ikke alle; (2) har doblet (eller mer) frekvensen av de lovbrudd som blir ført til rettsbehandling når GP gis som alternativ til straff (restorative justice as diversion from criminal justice)¹⁸³; (3) har redusert kriminalitetsofres post-traumatiske stressymptomer og relaterte kostnader; (4) har gitt både ofre og gjerningspersoner en større opplevelse av rettferdighet enn ved strafferettslig håndtering; (5) har redusert kriminalitetsofres ønske om voldelig hevn overfor gjerningspersonen; (6) har redusert kostnadene ved strafferett når GP er brukt som alternativ til strafferett; (7) har redusert gjentagelseskriminaliteten (reoffending) mer enn fengsel gjør for voksne gjerningspersoner, eller har samme nivå av gjentagelseskriminalitet for ungdom (Strang og Sherman 2007, 4). Funnene er basert på undersøkelser av to typer GP, henholdsvis ansikt-til-ansikt-møter mellom berørte av et lovbrudd (gjerningspersoner, ofre, deres familier og andre berørte) og rettsbestemt økonomisk kompensasjon overfor offeret. Ansikt-til-ansikt-møtene har blitt kontrolltestet opp mot konvensjonelle straffesaker som verken har fått tilbud om GP som alternativ eller supplement til straff.

Studien viser også at voldskriminalitet er særlig egnet for rettsbehandling i form av GP. Seks omfattende tester viser at GP har redusert gjentagelsesrate både for voksne og ungdom ved voldskriminalitet (Canberra, Northumbria, Indianapolis, West Yorkshire, West Midlands, Canada) (ibid.). To randomiserte kontrolltester (RKT) i London viser at GP reduserer ofres posttraumatiske stressymptomer, mens fire RKT'er viser at GP reduserer ønsket om voldelig hevn. I fire av testene foretrekker ofre GP framfor straffesak når de blir spurt i ettertid hva slags type prosess som ville tjene dem best. Fem RKT'er i New York og

¹⁸³ Med rettsbehandling menes det her at når GP tilbys som alternativ til straff vil en større andel av det totale straffesakstallet bli *rettsbehandlet* i form av GP, der partene inngår og oppfyller en gjensidig forpliktende avtale. En medvirkende årsak til at GP fører til et totalt sett større rettstall er i følge forfatterne at gjerningspersoner som regel er mer villige til å komme med innrømmelser og oppreisning overfor offeret direkte, framfor når vedkommende erkjennes straffeskyld i en domstol (Strang og Sherman 2007). Videre er det en viss andel de sakene som blir anmeldt som straffesak som ikke kommer til domstolen av ulike grunner (bl.a. bevismangel). Som jeg også vil vise i kapittel 10 kan de likevel overføres fra politi/påtalemyndighet til konfliktråd eller tilsvarende GP-instans, da i kategorien som "sivil sak".

Canberra viser at andelen lovbrudd som blir ført til retten øker med 100-400 %, inklusive ran og overfall, når gjerningspersoner blir ansvarliggjorte i GP, men slipper å innrømme full straffeskyld (GP som alternativ til straffeprosess). Fem tester viser at GP fører til reduksjon i gjentagelseskriminalitet også ved vinningsforbrytelser (Northumbria, Georgia, Washington, Indianapolis, Canberra) (Strang og Sherman 2007).

Det mest kontroversielle funnet i denne studien, sett fra et emisk ståsted, er at GP reduserer kriminalitet mer effektivt ved alvorligere lovbrudd enn ved mindre alvorligere lovbrudd, og at GP har større potensial for positive gevinster ved lovbrudd utført av voksne enn ungdom (ibid., 8). Dette funnet står i kontrast til det ovennevnte utgangspunktet for de første forsøkene med GP for mindre alvorlige lovbrudd utført av mindreårige både i Norge og internasjonalt. Strang og Sherman (2007) mener at dette må tas hensyn til når man diskuterer hva som er i fellesskapets interesse i valget av GP eller strafferett (ibid.). GP ser altså ut til å score bedre enn strafferetten med hensyn til kriterier som reduksjon av gjentagelseskriminalitet (individualprevensjon), ivaretagelse av ofrenes interesser (inklusive redusert hevnønske), forsoning mellom berørte av kriminalitet, og antall lovbrudd kommer for retten (i motsetning til henleggelse, påtaleunntatelse med videre).

Likevel er det ett viktig punkt som skeptikerne til GP holder fast ved. Det er ikke påvist at GP gir noen avskrekkende effekt for allmennheten (allmennprevensjon). Om man fjerner straffetrusselen mener enkelte at det vil oppfordre mange til førstegangskriminalitet ("One free crime", ibid.). Forfatternes motargument er at det heller ikke er påvist at straffetrusselen har noen allmenn avskrekkende effekt, noe også den siste norske kriminalomsorgsmeldingen sier i klartekst: "I hvilken grad straffetrusler virker avskrekkende på befolkningen, har man begrenset kunnskap om" (Justis- og politidepartement 2007-2008, 20)¹⁸⁴. Kriminalomsorgsmeldingen er tydelig på det også er lite kunnskap om den avskrekkende effekten av straff for lovbrøyteren selv med hensyn til framtidige lovbrudd (individualprevensjon): "I hvilken grad slik virkning faktisk er reell, finnes det lite forskning om" (ibid.). Det er altså lite dokumentasjon på straffens avskrekkende effekt, både hva lovbrøyter og allmennhet angår.

Det er imidlertid et tredje aspekt ved straffens uttalte funksjon som understrekes i den norske kriminalomsorgsmeldingen: "At handlingene blir gjenstand for straffeforfølgning, og

¹⁸⁴ Her legges det til at straffens avskrekkende effekt vil variere med personlighetstypen, og at den har innslag av kost-/nyttevurderinger, det vil si hvorvidt lønner det seg å begå kriminalitet sett opp mot oppdagelsesrisikoen. Den avskrekkende effekten av straff er et komplekst spørsmål som dessuten vil avhenge av sinnstilstand i gjerningsøyeblikket, og vil følgelig variere etter ulike typer lovbrudd (ibid.).

at den eller de skyldige ilegges straff, kan ikke undervurderes. Det at gjerningspersoner straffes, har derfor en viktig mentalhygienisk virkning” (Justis- og politidepartement 2007-2008, 19). Straffens ’mentalhygieniske virkning’ skal således forhindre allmennheten i å ta loven i egne hender. Dette er i tråd med det den juridiske maktens *suverenitet* som grunnpilar for nasjonalstaten: Staten straffer og hevner på vegne av offeret og befolkningen, og bidrar følgelig til å konsolidere statsmakten (kap. 2).

Strang og Sherman hevder at den avskrekkende dimensjonen ved straff er basert på en myte om at samtlige lovbrudd straffeforfølges (2007, 78)¹⁸⁵. I realiteten er det for eksempel England og Wales ikke mer enn 50 % av de anmeldte sakene som kommer for domstolen. Siden det kan påvises at flere saker kommer for retten når GP gis som et alternativ mener Strang og Sherman (2007) at GP ikke vil underminere de allmennpreventive hensyn. Selv om eventuelle allmennpreventive effekter av GP fortsatt er et ubesvart spørsmål antar Strang og Sherman (2007) at GP har en større avskrekkende effekt enn straff siden gjerningspersonen i GP må ta ansvar for sine handlinger i direkte samtaler med ofre og andre om hvordan bøte for den påførte skaden¹⁸⁶. Derfor hevder de at GP ikke er i konflikt med rettsprinsippene eller rammeverket for juss, men snarere gjør rettssystemet mer tilgjengelig for folk flest (Strang og Sherman 2007, 45-46). Forfatterne konkluderer med at GP utgjør et reelt og alternativt paradigme til konvensjonelle tilnærminger til strafferett i det siste århundret (ibid., 44): “There is far more evidence on restorative justice, with more positive results, than there has been for most innovations in criminal justice that have ever been rolled out” (ibid., 8). Sherman mener at GP er det viktigste, om ikke det eneste, eksemplet på trender mot en mer emosjonelt intelligent tilnærming til strafferett (Sherman 2003 i Strang og Sherman 2007, 12). For at disse målene skal nås, har FN laget anbefalte retningslinjer for bruk av GP i tilknytning til straffesaker: (1) GP bør brukes bare ved frivillig samtykke fra alle parter (og kan trekkes når som helst); (2) Avtaler bør være frivillige, rimelige og proporsjonale; (3) Maktubalanse mellom partene, og deres sikkerhet, må tas hensyn til ved overføring til GP; (4) Parter bør ha rett til juridisk veiledning om prosessen. (5) I forkant av samtykke bør partene være fullt informert om sine rettigheter, om prosessen og mulige utfall av deres valg; (6) Verken offer

¹⁸⁵ I den forbindelse argumenterer rettsfilosofen Conrad Brunk (2001) for at straffesystemet er designet ut fra worst-case-scenarier. Problemet med strafferetten, hevder han, er at forståelsen av rettferdighet i slike saker har liten overføringsverdi til mindre ekstreme tilfeller, noe han mener utgjør majoriteten av lovbruddene.

¹⁸⁶ Et liknende argument ble uttalt av en soreskriver på nevnte KRÅD-konferanse (2009, jfr. kap. 2). Etter å ha observert en gjenopprettende prosess i kjølvannet av en rettssak der en drapsperson møtte de etterlatte mente han at dette ville være svært mye mer forebyggende for gjerningsperson samt almenthet, også fordi gjerningspersonen sannsynligvis ville fortelle om denne skjellsettende erfaringen i møtet med etterlatte både til medinnsette og mange andre etter løslatelse.

eller gjerningsperson/lovbryter bør tvinges, eller føres av urettferdige midler, til å delta i prosessen og akseptere utfallet (Dandurand og Griffiths 2006).

Effekter: Det norske konfliktrådet

Over 90 % av alle sakene som megles i konfliktrådet ender i en skriftlig avtale, og 95 % av disse avtalene oppfylles¹⁸⁷. Bak dette høye tallet ligger det en forhåndsseleksjon ved at partene i forkant av megling allerede har gitt samtykke til å møte motparten for å finne en mulig løsning på konflikten. For å få mer kunnskap om hva som ligger bak disse tallene i den pågående diskusjonen om mulige utvidelser av konfliktrådets virkefelt engasjerte Justisdepartementet i 2008 Nordlandsforskning for å gjøre en landsomfattende evaluering av det norske konfliktrådet. Antropolog Ann Kristin Eide og sosiolog Hege Gjertsen gjennomførte undersøkelsen¹⁸⁸, med et fokus på anvendelser av GP ved alvorligere personkrenkende handlinger, vold og trusler. Deres konklusjon er at de løfter som GP bærer i stor grad innfris:

... den store hoveddelen av deltagerne (rapporterer) at møtene har bidratt til bedring av relasjonene mellom partene, og vært ledd i prosesser der man får lagt hendelser bak seg. De aller fleste vil anbefale bruk av konfliktråd til andre som kommer i lignende situasjoner. Deltagere beretter at de har fått sagt det som er viktig for dem i sakens anledning, fått en annen forståelse av ”motparten” så vel som det som har skjedd, og et bedre grunnlag å gå videre på. Særlig i saker som omhandlet vold i nære relasjoner uttrykte ikke minst klagere glede over å slippe det de omtalte som påkjennningene ved å gå gjennom det strafferettslige systemet. Særlig i disse sakene har det vært avgjørende for klager at det ble inngått avtaler som viser at påklagede virkelig er villig til å gjøre en innsats for å få til endring, og ikke minst, at avtalene ble holdt.

...
Datamaterialet indikerer at de løftene som gjenopprettende rett bærer, i stor grad innfris, og at konfliktrådet er en ordning det er verdt å satse på (Eide og Gjertsen 2009, 5-6).

Evalueringen konkluderer med at majoriteten av meglingsprosessene i stor grad bidro til forsoning mellom partene, økt opplevelse av rettferdighet, og at det var et viktig skritt i bearbeidingen av den aktuelle hendelsen for både ofre og gjerningspersoner. På tross av overbevisende tall og erfaringer med gjenopprettende prosesser, har feltet blitt møtt med bekymring og kritikk fra både strafferettslig og kriminologisk hold, men også fra bevegelsens egne rekker.

¹⁸⁷ I 2012 var avtaleoppfyllelsen på 97 %. Tallene er hentet fra konfliktrådets hjemmesider og nyhetsbrev som går til meglerne, *Meglernytt* (jfr. kap. 3 og 6, <http://www.konfliktraadet.no/>).

¹⁸⁸ Eide og Gjertsen (2009) stod for henholdsvis den kvalitative og kvantitative delen av undersøkelsen av konfliktrådene i Norge.

Bekymringer ved og kritikk av gjenopprettende prosesser

Eide og Gjertsen (2009) peker i sin evaluering også på flere utfordringer som de mener er viktige å se nærmere på ved en økt satsning på bruk av konfliktråd. Det nevnes utfordringer knyttet til kontekst: På den ene side søkes det å skape et åpent rom der deltagerne selv kan komme med hva som er viktig for dem i sakens anledning, mens premissene for dette rommet på den andre side ofte legges utenfor konfliktrådet, siden det er politiet som overfører de fleste av sakene (85 % av det totale sakstallet). Politiets forarbeid, samt kjennskap og holdning til konfliktrådet, er avgjørende for hvilke saker som overføres, hvilken informasjon som blir gitt til partene og for hvordan prosessene vil utspille seg etter overføring. Videre er det kontekstutfordringer knyttet til demografi, geografi og bemanningssituasjonen ved de ulike konfliktrådene. Ved enkelte konfliktråd er det for eksempel mindre kapasitet til å ta tyngre saker som er mer arbeidskrevende, og kanskje stiller krav til mer meglereerfaring (ibid., 6-7). Videre påpekes det at det kan oppstå en motsetning mellom den nøytraliteten som konfliktrådet søker å ivareta og ofrenes behov for å markere at den handlingen de ble utsatt for var uakseptabel, særlig dersom GP oppfattes som et signal om at forbrytelsen er mindre alvorlig (Cayley 1998, kap. 11 i Johnstone 2002, 29, Eide og Gjertsen 2009, 23). Med hensyn til gjerningspersonen er det en fare for at de avtalene som inngås ikke er uttrykk for en reell enighet, spesielt i straffesaker der vedkommende kan tenkes å strekke seg lengre enn det han eller hun opplever som rettferdig, siden saken vil gå tilbake til strafferetten dersom det ikke inngås avtale (ibid., 8). Det er altså en fare for overreaksjon, og at lovbrøtteren dermed mister sitt berettigede vern om ikke å få en strengere straff enn fortjent (Dullum og Christie 1996, Christie 2007). Et annet dilemma angår informert samtykke som grunnlag for frivillighet: Hvordan gi tilstrekkelig informasjon i forkant uten samtidig å begrense eller lukke møtet? Eide og Gjertsen (2009) påpeker at partene ofte vet lite om konfliktråd på forhånd, de juridiske konsekvensene av konfliktråd og hva som er konsekvensene hvis de ikke velger å stille i konfliktrådet.

Videre er det utfordringer knyttet til det tankegodset som GP er tuftet på. Eide og Gjertsen peker på faren for at visse forståelser blir stående uproblematisk, som noe gitt, og oppfordrer til at det bør kultiveres ydmykhet overfor den store kompleksiteten man står overfor ved GP etter krenkende handlinger (2009, 10). Konfliktrådet er del av et større system som er med å sette premisser for de samtaler som foregår i meglingslokalet (2009, 10). Denne problemstillingen tar jeg opp i kapittel 10 og 11, i relasjon til spørsmål om statsmakt. Forfatterne peker også på at det faktum at GP rommer så mye forskjellig muliggjør den store

enigheten om fenomenet som noe positivt på tvers av landegrenser og partigrenser. Som jeg har forsøkt å vise over er ikke GP-bevegelsen et unisont kor.

Flere har også bemerket at retribusjon (straff) og reparasjon ikke er motstridende prinsipper, men snarere er gjensidig avhengige (Daly 2002, Duff 2001, i Eide og Gjertsen 2009, 23), slik også Ifoga-eksemplet over illustrerer. Walgrave (2000) understreker at det etter et lovbrudd ofte må iverksettes tvangsbaserte tiltak for å stanse ugjerningen før en eventuell gjenopprettende prosess kan påbegynne. Videre forutsetter GP at det eksisterer et velfungerende juridisk straffesystem siden frivilligheten er grunnleggende. Dersom GP ikke velges, må det være et alternativ som kan håndtere lovbruddet. Frivillighet og tvang kan med andre ord forstås som motsatte prinsipper som forutsetter hverandre.

Eide og Gjertsen (2009) påpeker også at det på tross av referansene til urfolks tradisjoner og "hvordan man ordnet opp før" så springer GP ut av en vestlig, nåtidig psytradisjon (Rose 1999). Slik jeg også viste over understreker Paus (2008, 9) at det norske initiativet til konfliktrådsordningen kom fra en akademisk elite og myndighetspersoner. Framveksten av GP i Norge var altså ikke var noen folkelig bevegelse i utgangspunktet. Spørsmålet om i hvilken grad GP representerer folket, ut fra mottoet om å gi konfliktene tilbake til dets rette eiere, er med andre ord ikke gitt. Partenes kulturelle repertoar og fortolkningshorisont vil variere i henhold til faktorer som alder, klasse, kjønn, etnisitet, utdanningsbakgrunn, tradisjon og kulturspesifikke forståelser av den aktuelle hendelsen og oppfatninger av rimelige måter å imøtekomme denne. Dette repertoaret vil påvirke partenes evne til deltagelse i og oppfatning av GP.

En annen utfordring ved konfliktrådsordningen har vært påpekt av kriminolog Jane Dullum (1996) som sier at det er en fare for at GP blir en del av straffesystemet i stedet for å stå som et alternativ. Dette diskuterer jeg nærmere i kapittel 9-11 i tilknytning til spørsmålet om korporativ statsmakt (jfr. kap. 2-3). I tråd med denne bekymringen advarer sosiolog Sturla Falck (2004) mot at konfliktrådet ikke må bli en ungdomsrett der unge mennesker tvinges til å betale for sine ugjerninger, også når de ikke er i stand til dette. Falck er bekymret for at dette vil kunne lede til at man mister av synet arbeidet med og ideen om forsoning mellom partene, og styrkingen av lokalsamfunnet. Denne kritikken har også vært reist av både meglere og konfliktrådsledere (Hasund og Hydle 2007, 18). I tillegg hevder Falck (2004) at dersom konfliktråd benyttes som et supplement til straff så brytes prinsippet om at man bare kan straffes én gang for det samme lovbruddet, det vil si dersom megling for gjerningspersonen oppleves som straff (op.cit., 18). I tråd med disse kritikkene advarer Eide og Gjertsen (2009)

mot at en utilsiktet virkning av GP kan være at problemstillinger som angår storsamfunnet potensielt blir individualisert (ibid., 105). Videre advarer Christie (2007) mot at det med GP har oppstått en ny industri av meglere som nærer seg på folks konflikter, altså nye typer “konflikttyver” som underminerer grunnprinsippet om at partene selv og lokalsamfunnene skal eie sine egne konflikter. En annen kritisk innvending er at det noen ganger kan være en fordel at det kommer folk utenfra for å løse en konflikt, og at det brukes generelle lover som reflekterer bredere forståelser av justis for å sikre at utfallet ikke blir påvirket av partens status i lokalsamfunnet (Johnstone 2002).

Fra strafferettslig hold er det oppsummert fire typer bekymringer som kommer fram i debatten om mulige utvidelser av konfliktrådets mandat (Hasund og Hydle 2007): For det første er det, som også vist over, en generell bekymring knyttet til om GP kan dekke straffens avskrekkende funksjon. Denne bekymringen ble særlig tydelig i Agderprosjektet, som utgjør en del av det empiriske grunnlaget i denne studien (kap. 10). For det andre er det en generell skepsis til om konfliktrådets lekmeglere er like kompetente til å håndtere voldssaker som strafferettens egne høyt utdannede fagfolk (Hasund og Hydle 2007, 13-14). Dette kommer særlig til uttrykk i forsøk med konfliktråd som *alternativ* til straff i voldssaker. For det tredje er det i saker hvor det er snakk om konfliktråd som *supplement* til straffesak på den ene siden en bekymring for at møtet mellom offer og gjerningsperson vil kunne forstyrre straffesaksgang og etterforskning. Denne typen bekymring kom også fram i eksemplet i kapittel 1 om forberedelsene til meglingen i nevnte drapssak¹⁸⁹. På den andre siden er det bekymring i politiet for at de ikke får vite om det kommer opp fakta i meglingen som kan få betydning for straffesaken. For det fjerde er det en bekymring for at offeret skal oppleve møtet med gjerningspersonen som et nytt overgrep, særlig når det er snakk om å tilby megling etter dom.

Mange av de ovennevnte bekymringene og innvendingene mot GP og konfliktråd er kjente og diskuteres i mer eller mindre grad innenfor GP-bevegelsens egne sirkler, for eksempel i konfliktrådssekretariatet, på meglersamlinger og andre seminarer. Selv om det ikke finnes klare svar på alle disse dilemmaene er det lagt inn flere sikkerhetsventiler i meglingsprosessen for å forhindre at prosessen skal oppleves som et nytt overgrep overfor offeret, eller at det skal føles som en tilleggsstraff for gjerningspersonen. De overveiende positive resultatene med GP

¹⁸⁹ I prinsippet er *GP som supplement* mindre radikalt enn *GP som alternativ* siden det allmennpreventive hensynet blir ivaretatt av straffeprosessen. Jmfør casebeskrivelse og diskusjon i kapittel 9-10.

i praksis, sammen med pådrivernes store engasjement opp mot og innenfor justissektoren, har likevel gjort at GP-aktører i stadig større grad gjør krav om relevans av GP også i alvorligere volds- og kriminalsaker. Jeg vil understreke at denne avhandlingen ikke er en undersøkelse av effekt og et innlegg i debatten om *hvorvidt* “GP virker” til sammenlikning med strafferettens formål. Snarere er jeg interessert i *hvordan og hvorfor* GP virker, sett i lys av overordna endringer i organiseringen av statsmakt og betingelser for persondannelse (kap. 2-3). Likevel vil jeg i utforskningen av problemstillinger knyttet til *dialogens paradoks* komme inn på en del av spørsmålene som er reist som kritiske innvendinger mot GP. Især vil jeg nærmere meg spørsmålet om kontekst, altså hvordan ytre faktorer slik som politiets og straffesakens rolle, kunnskapen om prosessen, samt øvrige betingelser virker inn i meglingsprosessen. Jeg er som beskrevet (kap. 3) også interessert i hvordan den omtalte transformative dimensjonen ved GP kan forstås. Dette vil jeg undersøke gjennom spørsmålet om hvorvidt GP kan forstås som forvalter av en opposisjonell personforståelse til det som forvaltes av tradisjonelle statsbyråkratiske funksjoner slik som strafferetten.

Neste kapittel er en nærmere empirisk beskrivelse av en konkret meglingssituasjon, forstått i tråd med situasjonsanalysen som en form for *mikrohistorie* av en sosial prosess (jfr. kap. 1). Denne vil danne grunnlag for videre analyse og diskusjon, og settes i sammenheng med dette kapitlets *makrohistorie*, øvrige mikrohistorier og case, og analytisk kontekst (kap. 2-3).

Kapittel 7. Et dypdykk i en meglings situasjon

Et oppgjør i en minoritetsforening politianmeldes og overføres til konfliktråd

Fire menn i trettiårene fra et minoritetsmiljø oppsøker en person fra samme hjemland mens han er på jobb, for å kreve inn penger de mener han skylder en tredjepart. Den oppsøkte mannen får tatt opp samtalen med pengeinnkreverne på mobiltelefonen sin, og går senere til politiet der han anklager dem for å ha truet ham på livet. Han mener selv at pengelånet for lengst er tilbakebetalt. Etter en etterforskning utsteder politiet siktelse og besøksforbud overfor én av mennene som skal ha truet. Samtidig overfører de saken til alternativ behandling i konfliktrådet. Om partene aksepterer å møtes der, og inngår og oppfyller en skriftlig avtale, blir det ingen videre straffesak eller plett på rullebladet for siktede. Om partene ikke kommer til enighet i konfliktrådet går saken tilbake til påtalemyndigheten, og eventuelt videre til domstolen. Det interne oppgjøret i minoritetsforeningen, strafferettsvesenet og konfliktrådet kan forstås som tre ulike former for håndtering av moralitet og justis. Disse tre rettsformene samvirker her rundt noen konkrete hendelser der minst 25 personer er berørt, i tillegg til at statsapparatet med politi og konfliktråd har blitt mobilisert.

Formålet med kapitlet er å gi en tjukk, empirisk beskrivelse av en spesifikk meglings situasjon, i tråd med situasjonsanalysenes første nivå (events of practice), som et utvidet eksempel på en *mikrohistorie* (jfr. kap. 1). Beskrivelsen er følgelig på et empirinært nivå, uten større abstraksjoner og analyser, der øvrig kontekst kun benyttes som grunnlag for fortolkning av de aktuelle hendelsene på det situasjonsnære nivået¹⁹⁰. Denne beskrivelsen vil jeg så bruke som grunnlag for nærmere analyse og generalisering på nivå to og tre i påfølgende kapitler (kap. 8 og 9). Her vil dette utvidede eksemplet settes i nærmere relasjon til ulike analytiske perspektiver og øvrig makrohistorie (kap. 2, 3 og 6), samt andre empiriske eksempler.

På grensen av egnethet for konfliktmegling

Som deltagende observatør ved konfliktrådene i Agder, Oslo og Akershus har jeg fulgt en rekke ulike saker som spenner fra skadeverk og tjuveri, til familie- og naboskapskonflikter,

¹⁹⁰ Beskrivelsen ble gjort et godt stykke ute i feltarbeidet, etter å ha blitt innsosialisert som megler og deltagende observatør i konfliktrådet. Metodene som ble brukt her observasjon, i rollen som *bisittende observatør*, med bruk av feltnotater underveis og i etterkant. Jeg hadde også tilgang på sakspapirene fra konfliktrådet og politiet, som ble lagt fram for meglerne. Etter selve meglingsprosessen hadde jeg oppfølgingssamtaler med meglerne og deltagerne, samt var til stede på en meglersamling i regi av konfliktrådet der den aktuelle saken ble diskutert med andre meglere og ansatte i konfliktrådet.

mobbing, trusler og vold. Innenfor hver av disse sakskategoriene som konfliktrådet opererer med er det stor variasjon i sakenes kompleksitet og dynamikk. For eksempel har jeg erfart at det i en tilsynelatende ”enkel” naskerisak, i betydningen vanligvis enkel å megle, kan komme fram mer alvorlig familieproblematikk i løpet av meglingsprosessen. I juridisk sett alvorligere straffesaker finnes det både omfattende konflikter med mange direkte og indirekte berørte, som følgelig er krevende å megle, men også ”enkler” meglingsprosesser der partene raskt kommer til en form for forståelse og enighet. Det er altså ikke nødvendigvis den juridiske alvorlighetsgraden i seg selv som avgjør sakenes kompleksitet, og følgelig omfanget av tilrettelegging fra konfliktrådets side. Innenfor den store variasjonen av sakstyper og kompleksitet er det likevel noen grunnleggende mønstre som går igjen i de fleste meglingsprosessene. I denne konflikten mellom pengeinnehaverne og klager er det flere kompliserende forhold som gjør saken utfordrende fra et meglersynspunkt, og på grensen av hva som regnes som egnet for meglingsprosessen i konfliktrådet. Jeg vil forsøke å vise at det er nettopp fordi saken i et konfliktrådsperspektiv er i randsonen av egnethet, at den kan bidra til å synliggjøre denne grensen, og dermed noen av de grunnelementene som må være til stede for at meglings-situasjonen skal få sin forventede effekt.

For det første er en av hovedinteressentene i saken ikke tilgjengelig, nemlig pengeutlåneren. Ifølge *påklaget* (konfliktrådets begrep), og *siktet* (politiets ord), har utlåner returnert til hjemlandet etter avslag på sin asylsøknad¹⁹¹. Ifølge *klager*, det vil si låntager som hevder å være truet på livet, oppholder imidlertid utlåner seg fortsatt i landet, ulovlig, og kan derfor ikke stå fram i noen offentlig sammenheng. Klager mener at han og utlåner er fullt overens om at pengelånet er innfridd. I forarbeidet undersøkte megler om de kunne gi utlåner en stemme i saken, for eksempel i brev form, men dette lot seg ikke gjøre siden klager mente det ville kunne stille utlåner i fare. I tillegg viste det seg at påklaget ikke var i en posisjon der han kunne forhandle omkring pengekravet fordi det var foreningen han representerte som hadde det avgjørende ordet i pengesaken. I konfliktrådet gjelder det gyldne prinsipp om at de partene som har en uoverensstemmelse, tvist eller konflikt på gang møtes direkte, ansikt til ansikt. Indirekte meglingsprosesser, også kalt skyttelmegling, kan også benyttes dersom en eller flere av partene ikke ønsker å møte den andre parten direkte. Det er imidlertid en klar retningslinje i

¹⁹¹ Konfliktrådet bruker ordene *klager* og *påklaget* om partene i konflikt, mens politiet bruker de analoge begrepene *siktet* og *fornærmet*. I stormøteskriptet, som jeg viser til lenger nede, brukes det parallelle *gjerningsperson* og *offer*. Jeg vil senere diskutere nærmere relasjonen mellom disse begrepene, siden det kan ha stor betydning for prosessen (kap. 8), ikke minst i relasjon til spørsmålet om desentralisert kontroll og myndighet (Pavlich 1996, 2005, kap. 2 og 9). Utad bruker imidlertid konfliktrådet det mer nøytrale ordet *parter*.

konfliktrådet at direkte møter er bedre enn indirekte megling dersom det er mulig. I denne saken var altså en av hovedpartene utilgjengelig. Konflikten om pengekravet og klagers sikkerhet kunne antakelig ikke løses mellom *klager* og *påklaget* alene.

For det andre var det i denne saken uenighet omkring grunnleggende hendelsesforløp. I tillegg til uklarhetene rundt pengekravet ville ikke påklaget innrømme at han eller de andre hadde truet klager. Han mente de bare hadde ”*snakket litt hardt sammen*”. Påklaget understreket at han ikke hadde noen egeninteresse i saken – ”*det var jo ikke engang hans penger*”. Men han var sint på klager som han mente forsøkte å unndra penger han skyldte fattige folk i deres felles hjemland, særlig siden han selv jobbet og tjente penger i Norge. En grunnregel i megling er at partene i forkant av et meglingsmøte må innrømme hva som har skjedd, og at de er villige til å ta ansvar for hva de selv har gjort og konsekvensene av dette. Samtidig tar gjenopprettende prosesser (GP) høyde for at partene kan ha høyst forskjellige oppfatninger og tolkninger av hendelsesforløp og konsekvenser. Dette forholdet mellom objektive hendelsesforløp/ fakta, med dertil ansvarsforhold, og subjektive oppfatninger kan i en del tilfeller stå i motsetning til hverandre, og kan i seg selv være grunnlag for konflikt. Et vanlig premiss for megling er imidlertid at gjerningspersonen viser en viss imøtekommenhet overfor offerets opplevelse av å ha blitt krenket. Et kompliserende aspekt ved denne saken var at det tilsynelatende var ”ofre” på begge sider, i tillegg til at det var uklarhet i hvor stor grad siktede og hans kompanjonger var villige til å ta ansvar for sin del av forholdet.

For det tredje fikk meglerne under forberedelsene inntrykk av at det var et svært skjevt styrkeforhold mellom partene. Deres oppfatning var at det stod en ensom, redd klager på den ene siden, og en relativt sterk forening på den andre, som truet med vold. En annen retningslinje for konfliktrådsmegling er at man så langt det lar seg gjøre forsøker å balansere styrkeforholdet mellom partene i selve møtet. Måten dette gjøres på er som regel ved å oppfordre parter som er i mindretall, eller som står i et underordnet forhold til motparten, til å invitere med støttepersoner til møtet, det være seg familie og venner eller andre som partene har tillit til. Dette kan også være andre fra partenes lokalmiljø som innehar en viss autoritet. For stormøtemetoden spesielt, som meglerne valgte å ta utgangspunkt i for denne saken, tillegges støttepersoner og indirekte berørte ekstra betydning. Ifølge stormøtetankegangen er det lokalsamfunnet, det vil si partenes sosiale nettverk og andre offentlige eller private støttespillere, som vil kunne bistå med sosial kontroll og støtte inn i møtet, samt at de kan bidra med nødvendige ressurser for oppfølging av en avtale (kap. 11). I denne saken får imidlertid ikke klager med seg noen til å støtte ham i møtet.

Oppsummert er det altså tre kriterier som bør være oppfylt i forkant av et meglingsmøte: 1) alle berørte parter gir frivillig samtykke til et direkte møte med motparten (med ønske om å snakke åpent og ærlig om hva som har skjedd og hvordan de har blitt berørt, og tilsvarende lytte til hverandre, med mål om å finne en løsning/ komme et skritt videre), 2) innrømmelse må være på plass, i alle fall omkring de sentrale hendelser som definerer et gitt lovbrudd eller en krenkelse¹⁹², og 3) en balanse i styrkeforholdet mellom partene. I denne saken var disse kriteriene bare delvis oppfylt. Megler fortalte meg i forkant av møtet at han på grunn av ovennevnte utfordringer ikke hadde store forhåpninger til at det skulle bli noen endelig løsning i det første meglingsmøtet. Likevel mente han at det var forsøket verdt, for i det minste å initiere en form for dialog som på sikt kunne trygge klager.

Forberedelsene til meglingsmøtet

Saksgang og forsamtaler med partene

Den første kontakten med saken får megler vanligvis i form av brev og sakspapirer i posten. Her ligger det en *Saksoversikt* fra konfliktrådet med klassifisering av saken, saksnummer, saksforhold – altså hva slags type sak det er snakk om – om det er straffesak eller ei, kontaktinformasjon til partene, og hvilke meglere som er satt på saken¹⁹³. I løpet av mitt feltarbeid (2008-2009) innførte konfliktrådet rutine på at det skal være to meglere per sak. Hovedmegler får tilsendt hele saksmappa og har hovedansvaret for innkalling, gjennomføring og rapportering. Den oppnevnte medmegleren i saken har i prinsippet en likestilt rolle under selve meglingsmøtet, og hjelper gjerne til med forsamtalene. Medmegler er en viktig støttespiller i hele prosessen, men har altså noe mindre ansvar og arbeidsbelastning. I straffesaker, som i dette tilfellet, har politi/påtalemyndighet i forkant vurdert saken som egnet

¹⁹² 'Innrømmelse' skiller seg her fra 'erkjennelse av straffeskyld' i straffesaker: En gjerningsperson kan i konfliktråd innrømme å være skyldig i å ha brutt en lov eller forvoldt noen andre skade uten samtidig å akseptere den strafferammen som straffeloven tilsier. Dette kan ha store følger for meglingsprosessen siden gjerningspersoner vanligvis er mer velvillig til å imøtekomme et offeret for en ugjerning enn en abstrakt lov og upersonlig byråkrati i form av straff (Josephides 2003, jfr. kap. 6 og 10, Strang og Sherman 2007).

¹⁹³ Vedlagt i sakspapirene følger også politimappa med *Påtegningsark*, utstedt av påtalejurist når saken er vurdert som egnet for alternativ behandling i Konfliktrådet. I tillegg kommer *Siktelse* og en komplett dokumentliste fra politiet med *Anmeldelse*, *Avhør* av partene, samt all dokumentasjon på det straffbare forholdet, inklusive eventuelle legeundersøkelser, bilder, kart og korrespondanse. Konfliktrådet legger også ved skjemaet, *Oppsummering av meglingsmøtet og forsamtaler*, hvor meglerne fyller inn informasjon som tolkebehov, hvorvidt meglingsprosessen er gjennomført eller ikke, dato for ulike trinn i prosessen, oversikt over timeforbruk og eventuelle merknader. Det ligger også et standardisert *Innkallingsbrev* til partene hvor saksforholdet er forhåndsutfyllt med navn/adresse og saksforhold og meglers navn. I tillegg følger et *Refleksjonsskjema* for meglernes felles egevaluering i etterkant av meglingsmøtet. Vedlagt er også skjemaet *Avtale inngått i konfliktrådet*, forhåndsutfyllt med partenes navn og saksnummer. Utfylling av denne med meglernes signatur som vitner er avgjørende for at påtalemyndigheten skal avslutte straffesaken.

for alternativ konfliktrådsbehandling og undersøkt om partene ønsker at saken blir meglet (ifølge konfliktrådsloven fra 1991, jfr. kap. 1 og 6). Når saken kommer til konfliktrådet blir partenes samtykke vanligvis undersøkt nærmere per telefon av ansatt saksbehandler i konfliktrådet før den oversendes til lekmeglerne. Meglernes første oppgave blir å kontakte partene og innkalle til individuelle forsamtaler, enten per telefon eller direkte ansikt til ansikt. Utover å gi nærmere informasjon om meglingsprosessen handler formøtene om å undersøke partenes motivasjon for å delta i megling, samt å kartlegge konflikten nærmere.

I denne saken tar hovedmegler først kontakt med *klager* per telefon. Som feltarbeider fikk jeg først høre om denne saken etter at forsamtalene var gjennomført. Informasjonen om forarbeidet i denne saken derfor basert på meglernes oppsummeringer: Klager forteller at han nylig, kort tid etter anmeldelsen, hadde blitt presset inn i en drosje og truet med at hvis han ikke trekker anmeldelsen og betaler, så blir det enda verre for ham. Klager er redd og oppholder seg hos venner på forskjellige adresser. Klager mener disse personene er farlige, og at de fungerer som pengeinnkrevende for en organisert mafia. Han forteller også at flere av hans venner skal ha blitt truet og plaget i forbindelse med saken. Etter den første telefonsamtalen møtes megler og klager i konfliktrådets lokaler. Her kommer det fram at klager hadde mistet jobben på grunn av opptrinnet på hans arbeidsplass. Megler får inntrykk av at klager mener saken egentlig dreier seg om en utbredt mafiavirksomhet hvor påklagede og hans partnere i minoritetsmiljøet driver med utpressing av asylsøkere uten lovlig opphold i landet, som "*lakeier for de eldre mafiabossene i miljøet*" (meglernes sitat av klager). Klager forteller at grunnen til at han i det hele tatt torde å anmelde saken til politiet, og nå vurderer å si ja til et møte i konfliktrådet, er at han har rettigheter og beskyttelse i Norge siden han har fått oppholdstillatelse. Han viser megler ID-kortet sitt, men ber megler om å holde det hemmelig siden de andre ikke vet at han har oppholdstillatelse. Ellers hadde de ikke våget å presse ham, mente han. Klager forteller igjen at også hans venner har blitt presset av motparten for at han skal trekke anmeldelsen og betale. Megler spør klager om han kjenner noen som kunne tenkes å stille som støtteperson for ham i det forekommende møtet, for å bøte på den nevnte skjeve maktbalansen. Klager tror det blir vanskelig, men gir megler nummeret til en eldre person som han oppfatter som nøytral i saken, og sier han i tillegg skal undersøke med noen av sine venner. Ingen av disse vil imidlertid stille. Klager understreker at han har kontakt med utlåner og at de er enige om at pengelånet er tilbakebetalt. Men siden utlåner oppholder seg ulovlig i landet etter avslag på asylsøknad, og ingen vet om dette, kan han ikke stille selv.

I formøtet med *påklagede* forklarer han at det først hadde vært et møte i det han forklarer er en minoritetsforening med medlemmer fra samme hjemland, hvor også klager var til stede. I samråd med de eldre lederne i foreningen ble det ifølge påklaget avtalt at klager skulle betale tilbake kr 10.000, i tillegg til det han allerede hadde betalt, og at dette var en reduksjon fra det opprinnelige kravet på kr 15.000. Ifølge påklaget skal klager ha aksepterte dette, men senere nektet å betale. Derfor tok han og tre andre i foreningen kontakt med klager for å kreve inn pengene. Påklaget mener at klager prøver å lure seg unna, og at det galt av ham, særlig når han selv jobber og tjener penger i Norge. Påklaget synes det er en fornærmelse både overfor ham selv og de andre i minoritetsmiljøet at han ikke respekterer beslutningen som ble tatt, og i stedet går til politiet. For å møte i konfliktrådet insisterer han at noen av de eldre fra miljøet også inviteres med.

Under forsamtalene hadde det kommet opp nye opplysninger som gjorde saken utfordrende fra et meglersynspunkt (alvoret i situasjonen, utlåners status, påklagedes benektelse av skyld, og hans ønske om å ha med de eldre fra foreningen). Derfor tok meglerne kontakt med ansatt saksbehandler i konfliktrådet, som også fungerer som veiledere for lekmeglerne som vanligvis utfører vervet på sin fritid. Etter å ha vurdert saken nærmere framstod det tre valgalternativer for meglerne. Meglerne kunne alltid velge å takke nei til å megle saken på grunn av alle usikkerhetsmomentene, og da spesielt med tanke på trusselsituasjonen. Meglere har alltid en rett til å trekke seg fra prosessen dersom det oppleves for utfordrende på et personlig eller etisk plan. Frivillighetsprinsippet i megling gjelder ikke bare for partene, men også for megleren. Dessuten må megler trekke seg dersom hun eller han av ulike årsaker ikke føler seg tilstrekkelig upartisk i den aktuelle saken. I denne saken ble de likevel enige om at det var verdt å gjøre et forsøk. Da gjenstod det to mulige veier videre. Enten kunne de avgrense saken til en isolert megling omkring det strafferettslige forholdet mellom klager og påklaget, det vil si fokusere kun på voldstrusselen uten å trekke inn den økonomiske siden av saken. Eller så måtte de forsøke å inkludere det sosiale og økonomiske forholdet rundt selve lovbruddet, med flere impliserte parter i form av et stormøte. Til slutt ble de enige om at det klokeste ville være å legge opp til et stormøte med en nøktern målsetning om å få i gang en dialog, som et mulig første skritt i en potensielt lengre prosess med eventuelt flere meglingsmøter. De vurderte også å trekke inn personer med kunnskap om det aktuelle minoritetsmiljøet i selve meglingsmøtet. Hovedmegler var imidlertid usikker på om konflikten dreide seg om en form for rivalisering mellom ulike fraksjoner i minoritetsmiljøet (i forsamtalene ble det nevnt to ulike foreninger). Derfor ville det være vanskelig å vite om en eventuell utenforstående støtteperson

med innsikt i miljøet vil være tilstrekkelig upartisk i dette uoversiktlige bildet. Megler fortalte meg at de derfor valgte strategien, “*god gammel fornuft, satt i system*”. ”Sunn fornuft satt i system”, er et uttrykk jeg har hørt flere ganger blant konfliktrådsmeglere (jfr. kap. 6). Megler tar så kontakt med de andre impliserte partene per telefon, det vil si de andre tre som var tilstede under episoden på klagers arbeidsplass, samt to eldre representanter fra dette minoritetsmiljøet. Alle aksepterer å stille i konfliktrådet.

Fram mot møtet får hovedmegler, som har avholdt forsamtalene, en rekke telefoner fra både klager og påklaget. Påklaget vil vite om det blir noe av saken og hvem som skal være med. Klager forteller at ingen av vennene hans vil stille som støttepersoner i møtet, siden de ikke ønsker å bli innblandet. Han sier han er nervøs, og er usikker på om han tør å gjennomføre. Megler foreslår at de kan organisere politiskorte til og fra møtet slik at han i det minste ikke skal være engstelig for om de vil forsøke seg på noe rundt møtet. Klager aksepterer dette.

Teatergata 5, én time før partene ankommer

Lokalene til konfliktrådet i Oslo og Akershus ligger sentralt i Oslo i Teatergata 5, som forbinder Munchs gate og det moderne Tinghuset på den ene siden, og det eldre, ærverdige Deichmanske bibliotek, regjeringsbygget og Akersgata på den andre¹⁹⁴. Området er preget av offentlige byråkrati og næringsliv, med regjerings- og stortingsbygg som naboer. Lokalet ligger med andre ord midt i Oslos tunge kjerne av offentlig forvaltning og administrasjon. Det seks etasjes bygget huser også Statens Sivilrettsforvaltning, Gjenopptakelseskommissjonen for straffesaker og Sekretariatet for Konfliktrådene i Norge. Konfliktrådet disponerer fjerde etasje i sin helhet, med kontorer og tre meglingsrom: *Biblioteket*, *Midtrommet* og *Kjøkkenet*. I fjerde etasje åpner heisdøra mot en åpen entré, som fungerer som venterom for ankomne parter. Der er det garderobe og sittegruppe samt selvforsyning av pulverkaffe og te.

Det var stille i lokalet nå som klokka var 17, etter kontortid og før noen parter hadde ankommet til kveldens meglingsavtaler. Anne Lise, ansatt som rådgiver og saksbehandler i konfliktrådet siden oppstarten på 1980-tallet, jobbet overtid denne ettermiddagen. Hun kom forbi med posten og ønsket meg velkommen med en klem. Jeg forklarte at jeg ikke skulle megle selv denne gangen, men observere et stormøte som meglerkollegene mine, Vidar og Merete, hadde ansvar for. Inntrykket mitt er at Anne Lise, i likhet med de øvrige ansatte i konfliktrådet under tiden jeg gjorde feltarbeid, er svært samfunnsengasjert og brenner for

¹⁹⁴ Konfliktrådet i Oslo og Akershus har etter feltarbeidet byttet lokaler til Møllergata 16 i Oslo.

denne måten å håndtere konflikt på. Siden starten har konfliktrådet som beskrevet (kap. 6) vært i en eventyrlig vekst fra enkeltstående forsøk til å bli en landsdekkende statlig institusjon. Flertallet av de ansatte på denne tiden hadde vært med fra starten av, og hadde betydelig en erfaring jeg som lærling i meglerfaget hadde stor respekt for. På den tiden var om lag 80 % av de ansatte i Sekretariatet samt Agder, Oslo og Akershus konfliktråd kvinner, en av dem med minoritetsetnisk bakgrunn (også medlem i Minhaj Konfliktråd). I korpset av frivillige lekmeglere var kjønnsbalansen noe jevnere med anslagsvis 60 % kvinner og 40 % menn.

På *Biblioteket* sitter Vidar og Merete og diskuterer hvordan de skal legge opp det planlagte stormøtet. Vidar er i slutten av 30-årene, på alder med klager, påklaget og de andre som var til stede under den aktuelle hendelsen. Merete er i midten av 50-årene, og mer på alder med de eldre representantene fra minoritetsforeningen som var invitert til møtet. Begge meglere har høyere samfunnsvitenskapelig utdanning og jobber henholdsvis i offentlig sektor og i en frivillig organisasjon. Siden vi kjenner hverandre godt fra tidligere felles meglinger og meglersamlinger hilser vi bare kort, innforstått med at det ikke er tid til småprat i den siste timen før oppstart. De siste forberedelsene før et meglingsmøte er ofte intense og spenningsfylte. Her må flere beslutninger tas med hensyn til hvordan partene skal plasseres i rommet, hvordan skriptet skal tilpasses, hvordan ivareta trygghet og maktbalanse partene imellom, hva som skal sies innledningsvis som anslag for møtet, hvordan arbeidsdeling og kommunikasjon mellom hoved- og medmegler skal være, hvilke strategier og teknikker meglere har i ermet, og hva man skal gjøre hvis ting mot formodning kommer ut av kontroll. I denne saken var spørsmålet om sikkerhet særlig presserende siden klager hadde gitt uttrykk for at han var redd for å møte motparten og fryktet at de kunne gå til fysisk angrep¹⁹⁵. Et av tiltakene var som nevnt at klager skulle få politieskorte til og fra meglingslokalet. Når jeg ankommer diskuterer Vidar og Merete hvordan stormøteskriptet skal tilpasses og i hvilken rekkefølge partene skal få komme til ordet. Det er nemlig ofte av stor betydning:

Vidar: *Skal vi gå utover skriptet?*

Merete: *Hvordan ta vare på at han (klager) er alene?*

Vidar (kikker i papirene sine og tenker)¹⁹⁶: *Først Ejaz (påklaget)... Nei...*

Merete: *Det demper saken hvis påklaget får sagt sitt først.*

Vidar: *Ok, først påklaget, så klager.*

Merete: *Og så er det de som er med klager, ingen flere, hvis ikke...*

¹⁹⁵ Det er særs uvanlig at ting kommer ut av kontroll med hensyn til sikkerhet under et konfliktrådsmøte. I mine to år som aktiv megler har jeg aldri opplevd eller hørt om tilfeller hvor partene går til fysisk angrep på hverandre. At partene blir opprørte er imidlertid ikke uvanlig, og det hender at enkelte av partene ønsker å avbryte av den grunn.

¹⁹⁶ Det i parentes er mine løpende observasjoner og kontekstnære tolkninger som hjelp til leseren.

Vidar: *Derfor må vi være varsom med at Irfan (klager) får en stemme innimellom de andres stemmer, fordi han er alene.*

Vidar: *Vi har to eldre, og to yngre i tillegg til påklaget (som representanter for minoritetsforeningen). Hva er hensiktsmessig rekkefølge?*

Merete: *Det er flere måter å tenke (på), hvis de eldste får snakke først vil de kanskje snakke på vegne av de yngre. Er det derfor lurt å la de yngre komme til orde først, selv om kanskje...?*

Vidar: *Nei, de kunne ikke (komme).. jeg snakka med Ejaz (påklaget) i går, men han skulle prøve å få de med. Så er det én yngre, Elyas.*

Merete: *Du har helt rett.*

Vidar: *Skal vi gjøre det til et prinsipp at hver gang de andre har snakka, så kan han (klager) få komme til?*

På grunn av det ujevne antallet personer på henholdsvis klager- og påklagetsiden tilpasser meglerne skriptet som ledd i et forsøk på å styrke klager som kommer alene¹⁹⁷. Vidars forslag om å la klager få kommentere hvert utsagn fra påklagetsiden gjør at klager relativt sett får økt taletid i møtet. På denne måten får også klager mulighet til å svare på det skriptet legger opp til at klagers støttepersoner ellers kunne ha kommentert.

Merete: *Ja, tror det er måten å gjøre det på. (Kikker ned på sittekartet som de har tegnet) Etter Elyas kommer...*

Vidar: *Når det gjelder spørsmål til den enkelte – "Hva skjedde, hva gjorde du..." – så blir det spennende hvordan vi oversetter til engelsk hver for oss. Det må vi bare gjøre læring ut av.*

Merete: *Snakket vi om tolk?*

Vidar: *Jeg følte at det ville bli skjevt i møtet, så vi snakker på engelsk og så finner vi begreper.*

Espen (innskytelse): *Det har jo vi erfaring med, Merete¹⁹⁸.*

Merete: *Ja, det var ikke så greit med tolk den gangen.*

Merete og jeg hadde tidligere meglet en sak i lag med bruk av tolk. Her gikk partene stadig over til arabisk uten at tolken rakk å oversette det som ble sagt. Som meglere mistet vi dermed oversikten og ordstyringen. På et visst punkt kom meglingen dermed ut av kontroll, der anklagelser og fornærmelser ble kastet over bordet uten at vi som meglere fikk sjanse til å styre samtalen i henhold til meglingsprinsippene. Denne typen utfordringer med bruk av tolk var også grunnen til at Vidar hadde vurdert at tolk var ugreit i denne situasjonen. Vidar fortalte at han også trodde det ville bli vanskelig å finne en tolk som ikke selv var del minoritetsmiljøet, og som dermed kunne være tilstrekkelig nøytral i meglings situasjonen.

¹⁹⁷ Stormøteskriptet er formet ut fra den forutsetningen om at det er en noenlunde balanse mellom klager og påklaget-representanter. Jamfør en nærmere analyse av bakgrunn og implementering av stormøtetankegangen i kapittel 11, der jeg setter det nærmere i sammenheng med spørsmål om persondannelse og personforståelse.

¹⁹⁸ Årsaken til at jeg spilte inn her var for å signalisere deltagelse, og for å bryte med det jeg følte som en noe anstrengt, fremmedgjort situasjon med meg som *observatør* og *forsker* i situasjonen. Jeg hadde tidligere vært med både Merete og Vidar ved flere kollegiale sammenhenger hvor også min status som feltarbeider var avklart, men hvor vi var mer likestilte i rollen som meglere. I de tidligere møtene opplevde jeg at vi hadde god kontakt og en avslappet kollegial tone. Tidligere hadde jeg for øvrig observert et møte som Vidar hadde ansvar for, men dette var første gang jeg var *bisittende observatør* med Merete og Vidar i lag. Det at jeg tok notater på pc'en mens de planla møtet forsterket muligens også selvbevisstheten om at de var gjenstand for observasjon.

Grunnen til at meglerne heller ikke ville la møtet gå på norsk var at Vidar i formøtene hadde funnet ut at klager snakker atskillig bedre engelsk enn norsk, og dårligere norsk enn de andre. Valget av engelsk som møtespråk var dermed et tiltak for å balansere nevnte ujevne styrkeforhold mellom partene.

Merete til Vidar: *Vi utdyper for hverandre hvis det trengs. Du har den lille grønne?*
(Et hjelpemiddel i form av et kort med hjelpespørsmål)¹⁹⁹.

Vidar nikker, og sier: *Da kjører vi første innledende runde med alle sammen. Når vi har vært innom alle, og klager har fått mulighet til å kommentere det han har hørt etter hvert innspill; skal vi da ta en oppsummering, og gå stormøteveien? Se saker i saken?*

Merete: *Men de to, Mohammad og Yonas, jeg tenkte at de kanskje er tredjeperson kategori?*

Stormøtemetoden har ulike kategorier av møtedeltagere: *klager* (offeret i situasjonen, tilsvarende politiets begrep *fofnærmet*), *påklaget* (gjerningsperson, tilsvarende politiets *siktet*), samt *støttepersoner* på begge sider. Den *tredjeperson*-kategorien som Merete her sikter til er andre mer indirekte støttepersoner som er nøytrale til begge partene, og som kan komme med konstruktive innspill og perspektiver på prosessen underveis. Dette kan for eksempel være lærere, sosialarbeidere eller andre ressurspersoner fra partenes nærmiljø. Merete spør altså her om Mohammad og Yonas, de to eldre fra minoritetsforeningen, kunne vurderes i denne kategorien, som nøytrale ressurspersoner.

Vidar: *Jeg ser at de har en annen stilling i saken, disse eldre, men de er sterkt involvert og har en aksje i denne saken. Derfor er jeg skeptisk til at de er nøytrale. Nå kan det jo tenkes at Yonas er villedet til å ha tatt en beslutning, som han har angret på. Derfor vil jeg at han skal få sagt hva han tenker om det som skjedde den kvelden. Mohammad var også til stede på dette møtet. Selve trusselbildet kommer fra Elyas, Inam (som ikke kommer til meglingen) og Ejaz. Det er de som utfører handlingene (på klagers arbeidsplass). Men begge de eldre var med i dette møtet, og var med å skape mer problemer. Det må vi få fram, at tross for hva de sier var ikke Ejaz enig i beslutningen.*

Vidar referer her til et tidligere møte, forut for hendelsen på klagers arbeidsplass, mellom deltagerne i minoritetsforeningen og klager. Her var også de eldre, Mohammad og Yonas, til stede. Der ble det avgjort at klager skylder en bestemt pengesum til utlåner, og at dette skulle tilbakebetales via foreningen. De eldre representantene for foreningen havner dermed i en mellomkategori her. De er verken *påklaget*, (utenforstående) *støttepersoner* for påklaget, eller *nøytrale* og utenforstående personer i den tredje kategorien. Det kan synes som om Vidar derfor søker å finne en måte å tilpasse skriptet for å gi også dem muligheten til å komme med eventuelle innrømmelser i forkant av hendelsen på klagers arbeidsplass.

¹⁹⁹ Spørsmålene er: "Hva skjedde; hvem har blitt berørt av det som skjedde; hva tenkte du; hva følte du; hva trenger du for at det skal bli bedre; hva kan du selv gjøre for at det skal bli bedre"?

Vidar, formulerer et spørsmål han vil stille i møtet til senior-medlemmene: *Hva tenker du om den beslutningen som ble tatt når du hører at Irfan (klager) ble pressa?*
Merete: *Konfliktrådets rammer, sånn vi må tenke, det vi ikke vet er om det gir den andre gruppa et slags overtak. Vi må ikke si at han er redd.*

Under formøtene fikk meglerne som nevnt mistanke om at det muligens foregikk en form for rivalisering mellom to grupperinger i minoritetsmiljøet, som klager og påklaget stod på hver sin side av.

Vidar: *Nei, men bare hvis han ordlegger seg slik at han var uenig i beslutningen. Fokuset er dette møtet (på arbeidsplassen da klager ble truet), ikke det som har skjedd innimellom.*
Merete: *Og så – hva er spørsmålet, hva gjør vi etter dette? I forhold til skriptet går vi tilbake til påklaget, det er en mulighet. Eller det er mulig å ta en oppsummering og nevne noe om avtalen.*
Vidar: *Jeg tenker vi ser litt, tenker at vi må holde det litt åpent, og tenke at vi kan ta en pause. Hvis vi tar pause må vi ha et rom hvor han (klager) kan være uten å føle seg ubeskytta. Vi må tenke litt på hvor vi skal ta pause i forhold til runder med dialog. Jeg har behov for å være litt fleksibel, men hvis vi får en god runde med dialog, kan vi tenke konkret på hva som kan skje for at saken skal bli løst.*

De spesielle utfordringene ved denne saken gjør at meglerne må tilpasse stormøteskriptet en del. Vidars ønske om fleksibilitet underveis kan sees som et uttrykk for den årvåkenhet og evne til å improvisere som meglerne må utvise under en meglings samtale, som går utover skript og opplæring. Ifølge stormøteskriptet er det to hovedrunder, hvor først offeret og så alle de andre får uttale seg om det som har skjedd og hvordan de har blitt berørt (fortid). I andre runde fokuserer man framover, mot en mulig løsning i framtida. Det er mellom disse rundene, definert av skriptet, at Vidar foreslår pause som en mulighet. Som antydning over har meglerne tatt høyde for at det muligens vil være for tidlig å sikte på en avtale i denne omgang. Samtidig vil Vidar holde det åpent. Dersom det blir en god dialog mellom partene vil han heller ikke utelukke muligheten for en avtale allerede i det første meglingsmøtet.

Merete: *Enig, kan godt hende det er behov for pause etter den runden (første fase i skriptet).*
Merete til Espen: *Kanskje du vil ta med Irfan (klager) til pausen.*
Espen: *Han føler seg trua?*
Vidar: *Ja, det er ingen andre som ville stille opp og støtte ham, fordi de også føler seg trua. Så han står veldig alene.*
Espen: *Ok, ikke noe problem²⁰⁰.*

²⁰⁰ Nå får jeg plutselig en mer deltagende rolle i situasjonen, noe jeg opplevde at brøt med den ovennevnte noe fremmedgjorte rollen jeg opplevde først i rollen som *bisittende observatør*. Meglerne kunne bruke meg til noe, som en slags sikkerhetsvakt under møtet, og som en fysisk støtte i rommet på klagers ensomme side av sirkelen. Overfor meglerne i situasjonen opplevde jeg at dette endret dynamikken oss imellom, observasjonene og ikke minst tilgang til informasjon i etterkant av meglingen. Da ikke meglerne stilte spørsmålstegn til at jeg var der som observatør og forsker gjorde heller ikke de andre møtedeltagerne det. I tillegg fikk jeg en kontakt med klager i pausene, samt i etterkant av meglingen da jeg tilbød å kjøre ham hjem.

Vidar (til Merete): *Så da har vi rekkefølge, og hvis det er mulig når vi har vært gjennom alle så ser vi hva som er mulig etter at alle har tømt seg. Hva tenker du om rekkefølgen oss imellom? Vi trenger jo en innledning.*

Merete: *Ja, den bør jo være litt om konfliktrådet og det vi har snakket om. Denne saken blir sett på som alvorlig, trusselen er alvorlig i denne sammenhengen her.*

Vidar: *Ok, så vi starter med å si litt generelt om konfliktrådet, og prosessen.*

Merete: *Og roller, tenker på dette, hva det betyr å være støtteperson.*

Vidar: *Er litt usikker på å iscenesette de som støttepersoner, både på grunn av rollen deres, og fordi han som trenger det ikke har støttepersoner.*

Meglerne kommer her tilbake til hvorvidt de eldre som ikke var direkte med å true klager kan betraktes som støttepersoner, eller om de faktisk er impliserte i konfliktbildet. Merete understreker også alvoret i saken, som er understreket av at trusselen har blitt gjenstand for en straffesak.

Merete: *Ja, skjønner. Men hva skal vi kalle dem som er indirekte her?*

Vidar: *“Personer som har kunnskaper om saken”, kanskje? Ejaz (påklaget) tror jeg ikke vil anerkjenne dem som nøytrale personer. Det blir derfor feil å gi dem den rollen. Så må vi si litt om Espen også,*

Merete: *Ja, høre om det er greit²⁰¹.*

Vidar: *Og dette generelle om frivillighet, nøytralitet, eller upartiskhet i hvert fall. Og taushetsplikt.*

Merete: *Ja.*

Vidar: *Hvem skal innlede, har du noen preferanser?*

Merete: *Egentlig ikke, men du har snakka med de fleste. Men vi kan jo dele på noe av det.*

Det vanlige er at den utnevnte hovedmegleren, som ofte har mest kjennskap til saken gjennom forarbeidet, også tar innledningen. Meglerne går nå over til å diskutere rekkefølge og oppsett av rommet:

Vidar: *Med eller uten bord?*

Merete: *Er det mer utrygt uten bord?*

Vidar: *Det kan vel være en viss beskyttelse, samtidig sitter man tettere rundt et bord.*

Hovedregelen for stormøter er at man sitter i sirkel uten bord. I megling er det mer vanlig med bruk av bord, selv om en del meglere mener bord kun er til hinder for kommunikasjonen. Meglerne bestemmer seg for å fjerne bordene i biblioteket, sette opp en sirkel av stoler og legge ut navnelapper på stolene.

Nå ringer det på utenfra. Irfan (klager) har ankommet med politieskorte i god tid før møtet. Han lukkes inn via calling-anlegget og ønskes velkommen med håndtrykk av Vidar og

²⁰¹ I forkant av møtet hadde Vidar fått samtykke fra klager i saken til å ha med meg som observatør og forsker i møtet, men han hadde ennå ikke rukket å spørre påklaget og de andre. For å unngå å skape unødvendig uro hos partene i forkant av møtet ønsket Vidar at jeg ikke skulle kontakte dem for å innhente samtykke i forkant av møtet, men at han spurte om samtykke på vegne av meg innledningsvis i møtet.

Merete. Jeg hilser også på ham med et håndtrykk. Irfan virker oppspilt, og sier til meglerne at han ønsker at de kan *“make friends. I want to feel free, I don't want no problem”*. Vi går inn i møterommet hvor meglerne forklarer hvordan vi skal sitte. Vi setter oss ned mens Vidar forteller hvordan de har lagt opp sikkerheten, når og hvordan han kan forlate rommet uten å være alene med de andre med meg som følge. Så kommer Vidar med en oppfordring:

Vidar: *It's important that you say that... – I encourage you to say what you know.*

Irfan: *I say it, no problem, I want peaceful.*

Vidar: *It's important for you to say that you were concerned what will happen next.*

Irfan: *Jaja, ok! They don't know where I stay.*

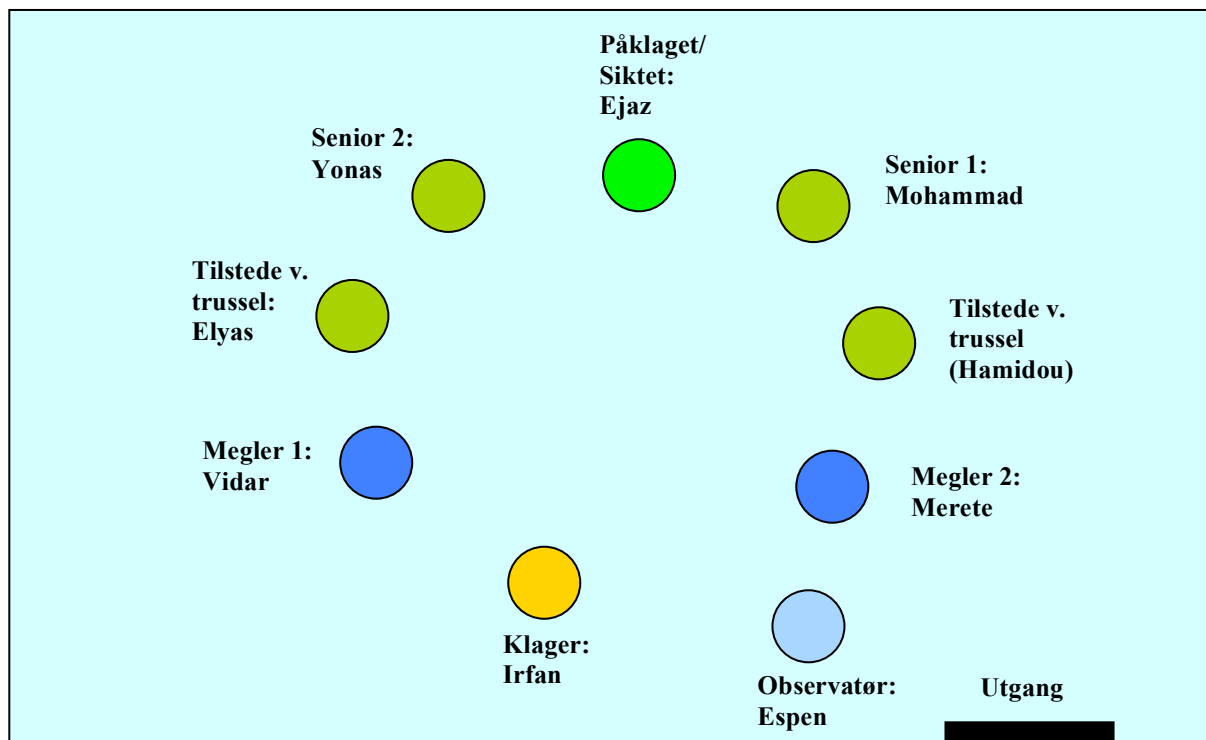
Det ringer på igjen, ca. kl. 18 Mens Vidar og Merete går ut i entreen og lukker opp for de andre møtedeltagerne forteller Irfan meg at *“They are no good for Oslo, they drink a lot, and are always together”*. Jeg nikker og svarer, *“I see”*. Ute i entreen ønsker Vidar og Merete de andre velkommen med et håndtrykk. Vidar spør om fjerdemann som var til stede under episoden på Irfans arbeidsplass er på vei, og får til svar at han ikke kunne komme på grunn av jobb. Partene blir ført inn på biblioteket hvor Irfan og jeg venter, og blir bedt å sette seg på stolen med sin navnelapp. Deltagerne virker forundret over navnelappene, løfter de opp og sier noe seg imellom på sitt eget morsmål, etterfulgt av humring. Jeg hilser kort på de nyankomne og sier at jeg er observatør, men holder meg til avtalen om å holde en lav profil i møtet.

Klokken 18:15. Møtet starter

Vi sitter nå sirkelen ifølge oppsettet illustrert på neste side: Meglerne sitter rett overfor hverandre på hver sin side, og skaper et skille mellom klager- og påklagetsiden. Klager plasseres altså mellom meglerne for å gi ham mest mulig fysisk støtte i rommet i nærheten av døra, som en potensiell fluktvei, dersom presset skulle bli for stort. I tillegg velger meglerne å bruke meg som en fysisk støtte på klagers side, og som *“dørvakt”*²⁰². Påklaget/siktet (Ejaz) plasseres rett overfor klager (Irfan). Hamidou og Elyas, på hver sin side, var to av de tre andre i tillegg til påklaget som var til stede under nevnte konfrontasjon på klagers arbeidsplass.

²⁰² Med *“dørvakt”* mener jeg den rollen jeg fikk med å løse klager trygt ut og inn av rommet ved pauser og til slutt. Her går altså meglerne inn for å bruke meg mer aktivt inn i sirkeloppsettet. Dette tror jeg ikke ville skjedd dersom jeg ikke allerede hadde hatt en deltagende rolle som megler i konfliktrådet, og en viss relasjon til de to meglerne fra før av. Når nye meglere observerer sitter de vanligvis bak og utenfor sirkelen.

Mohammad og Yonas er de to eldre representantene fra minoritetsforeningen som tidligere hadde møtt klager i et felles møte, men som ikke var til stede under selve trusselsituasjonen²⁰³.

Konfliktrådet oppfordrer sine meglere til å bruke vanlige hverdagsklær for å understreke deres rolle som sivile lekpersoner. Vidar har på seg en lys skjorte (uten slips) og jeans mens Merete har jeans og en strikket genser i sort og rødt. Partene har også på seg hverdagsklær, det vil si jeans, skjorte eller genser, altså en klesdrakt man kan forvente å se folk i på gata eller en arbeidsplass uten spesielle kleskoder. Flere av deltagerne har valgt å beholde ytterjakka på. Irfan og Ejaz har begge skinnjakker på seg. Vidar tar så ordet:

Vidar: *Welcome to all of you. We are glad you are here. In konfliktrådet we get cases from the police, or others. We bring people together.*

Mohammad (senior 1): *Can people come directly?*

Vidar: *Yes, it's both. Our job is to ask questions, not taking sides. It's voluntary and we have confidentiality.*

Vidar oversetter så det han sa over fra engelsk til norsk.

Mohammad: *Hvorfor må vi snakke engelsk, alle her snakker jo norsk?!*

Vidar (med bestemt stemme): *We have decided that this meeting will be held in English. Det er en grunn til at vi ikke har tolk, det er mange folk...*

²⁰³ Mohammad og Yonas vil heretter omtales jeg heretter som *senior 1 og 2*, som en huskehjelp for leseren. Av deltagerne selv omtales de som “de eldre” i foreningen, noe som antyder at de har en særskilt autoritet og rolle.

Mohammad: *Norsk er bedre.*

Flere av de andre nikker bekreftende og Mohammad kommenterer igjen at “*vi er jo i Norge*”. Vidar gjentar at de har bestemt å holde møtet på engelsk, men at de kan oversette til norsk ved behov, og at de som ønsker kan uttrykke seg på norsk.

Vidar: *Merete and I will be hosting the meeting.*

Vidar introduserer så meg og min rolle som observatør: *Will you accept Espen as researcher in this meeting? He has confidentiality as well.* Vi har på forhånd avtalt at jeg skulle forholde meg taus i møtet, og at Vidar skulle undersøke samtykke på vegne av meg.

Mohammad: *Alt i orden.* De andre nikker bekreftende.

Vidar: *This is a police case, so I will ask you for patience, that you respect and listen to all of each other. All will have the chance to speak.*

Vidar til Merete: *Have I forgotten anything?*

Merete: *Concerning the relationship between the police and konfliktrådet, Konfliktrådet is 100 % independent. If there is a decision made here, charges will be withdrawn.*

Ejaz (påklaget): *Hvis ikke det blir noen løsning, sendes det da en rapport tilbake til politiet?*

Merete: *No, there will be no report to the police. It is then up to the police to decide if you do not come to any agreement here today²⁰⁴.*

Vidar: *Are there any more questions?*

Mohammad (senior 1): *Kan vi ikke starte snart, det er nok nå!*

Denne introduksjonen tar litt tid siden spørsmålet om språk må avklares, og dessuten mye oversettes mellom engelsk og norsk. Meglerne følger stormøteskriptet i denne innledningen, ønsker velkommen og forklarer konfliktrådets og meglernes rolle med hensyn til frivillighet, upartiskhet og konfidensialitet. Vidar sier at “*we bring people together*”. Isolert står dette som uttrykk for prinsippene om frivillig deltagelse og dialog som GP søker å fremme.

Deretter forklarer meglerne forholdet mellom politiet og konfliktrådet, at det er to adskilte prosesser der konfliktrådsprosessen er helt uavhengig av straffeprosessen, og at straffesaken (siktelsen) vil trekkes tilbake dersom partene kommer fram til en løsning. I lys av straffesaken får utsagnet dermed en dobbelt betydning. Dialog (“føre folk sammen”) står på den ene siden i opposisjon til strafferettsprosessens adskillelse av gjerningsperson og offer. Konfliktrådet framstår dermed som det motsatte av rettssak. På den andre siden er valgalternativene klargjort: enighet og avtale eller fortsatt straffeforfølgelse. Rammen for møtet er satt.

Det er merkbart hvordan Mohammad (senior 1) allerede ved møtets oppstart ser ut til å utfordre denne rammen. Han stiller spørsmål innledningsvis og går imot at møtet skal være på

²⁰⁴ Ifølge konfliktrådsloven skal det ikke rapporteres til politiet om hva som blir sagt og gjort i konfliktrådet. Ved konfliktråd som alternativ til straff vil det imidlertid alltid vil gå en rapport fra konfliktrådet til politiet som enten sier at partene ikke kom til en avtale, eller at partene ble enige om og oppfylte en avtale. Denne må meglerne signere for å være gyldig. Sistnevnte er grunnlaget for påtaleunntatelse i ved meglings i straffesaker.

engelsk. Videre er det *han* som først aksepterer meg som observatør, noe de andre samtykker i, og han ber møtelederne om å komme i gang med selve møtet. Det kan synes som om han på denne måten forsøker å etablere kontroll og markere sin rolle og autoritet overfor de andre.

Første spørerrunde: Gjerningspersonen forteller

Etter introduksjonen er det tid for første spørerrunde ifølge skriptet. Her blir først 'gjerningspersonen(e)' spurt i henhold til retningsgivende rekkefølge og spørsmålsstillinger:

Vidar til Ejaz (påklagets/siktet): *Will you start to explain. What happened according to your memory?*

Ejaz: *It's an old story, he knows better.* Han nikker mot Irfan og fanger blikket hans. Irfan flytter blikket fort tilbake til Vidar, som følger opp spørsmålet henvendt mot Ejaz igjen: *But could you please tell us your side of the story?*

Ejaz: *He borrowed money, 40.000 I think. He still owes 10.000 to asylum seeker Iqbal (utlåner).*

Vidar: *What happened then?*

Ejaz: *He didn't pay the 10.000. There was a meeting in Stovner in April.*

Vidar oppsummerer og oversetter til norsk. Det er verdt å merke seg at parafrasering, altså oppsummering av hva vedkommende nettopp har sagt, er en vanlig meglingsteknikk. Med parafrasering får megleren sjekket ut sin egen forståelse av hva som har blitt fortalt, samtidig som de øvrige deltagerne får understreket talerens budskap. På denne måten blir også taleren selv speilet, og får dermed tid til å tenke gjennom egne ytringer og argumentasjon. Ordet *speiling* brukes i liten grad i megleropplæringen, men er en ganske vanlig blant meglere. I denne situasjonen fungerer også oversettelsene mellom engelsk og norsk som en form for parafrasering.

Vidar spør så Ejaz videre: *Did anything happen in-between (altså mellom det første Stovner-møtet og opptrinnet på arbeidsplassen til klager)?*

Ejaz: *He didn't agree to pay.*

Vidar: *Did you have any connection?*

Ejaz: *No we didn't have any problem.*

Vidar: *What was the reason for the meeting (på Stovner)?*

Ejaz: *He didn't pay.*

Vidar: *Who organized it?*

Ejaz: *All of us, but Iqbal (utlåner) was not there.*

Flere av de andre, særlig Mohammad, sitter urolig, lengst fremme på stolen og forsøker å bryte inn. Vidar sier: *Alle vil få snakke!* Mens han holder begge håndflatene mot de andre, pekende utover mot midten av sirkelen.

Vidar til Ejaz: *So there was a meeting at Stovner. You were there. What happened?*

Ejaz: *All of us discussed the problem.*

Vidar: *Who was that?*
 Ejaz: *Some of us here, and some more people.*
 Vidar: *What was the conclusion?*
 Ejaz: *He agreed to pay back the 10.000.*
 Vidar: *What happened after the meeting?*
 Ejaz: *He agreed but didn't have money then. After two months he disappeared. So we went to his work place. He said he would pay, the day after he'd gone to the police.*
 Vidar: *After that meeting, when you visited Irfan at his workplace, what did you think?*
 Ejaz: *We asked if he could come outside. It's not nice to discuss at the workplace.*
 Vidar: *What happened next?*
 Ejaz: *He said he would pay. The police then called me and said, "Ok this case seems like a social problem", so we were sent to konfliktrådet.*
 Vidar: *You agreed to that?*
 Ejaz: *Yes, no problem for that.*
 Vidar: *What happened at the police?*
 Ejaz: *The police said, "you have threatened him". I didn't know I did that, we just quarreled.*
 Vidar: *Ok. How do you feel about sitting here now?*
 Ejaz: *If we can find a conclusion here, it's better.*
 Vidar: *How has the case affected people around you?*
 Ejaz: *It's a matter... we are all of us involved. We just want the money to send to the owner. We are a social organization²⁰⁵, it's not my money.*
 Vidar: *How were you and they affected?*
 Ejaz: *In general it was just not me.*
 Mohammad bryter inn: *Kan jeg få si noe?*
 Vidar: *Spørsmål er ok, men du skal få snakke siden. Mohammad venter så med å snakke.*
 Vidar: *Thanks for now, Ejaz, you will have the chance to talk again later.*

I denne første spørreunden følger meglere stormøteskriptet²⁰⁶. Hovedpoenget med spørsmålene i denne fasen av skriptet er å få fram den påklagedes oppfatning av fakta, samt tanker og følelser knyttet til situasjonen. Implisitt i skriptet er det et mål om å ansvarliggjøre påklaget (gjerningspersonen) rundt konsekvensene av egne valg og handlinger. I situasjonen over kan det synes som om meglere forsøker å få påklaget til å reflektere rundt det faktum at politiet har tolket hans handlinger mer alvorlig enn det han selv gir uttrykk for, med besøksforbud og siktelse om voldstrussel. Påklaget benekter ikke at det hadde vært en konfrontasjon på arbeidsplassen til klager, men det er tydelig at han ikke vil forholde seg til påstanden om at han skal ha truet med vold. Ifølge ham selv hadde de bare kranglet. Han unngår å svare direkte på spørsmålene om følelser, sier at det ikke bare var han som stod bak. Dette kan forstås som at han nedtoner alvorret rundt påstanden om *grove trusler* (i siktelsen) og fordeler ansvaret til de andre i rommet. Han gir også uttrykk for at han heller ikke hadde noe personlig

²⁰⁵ Jeg altså har valgt å oversette "social organization" til forening. Mer om denne minoritetsforeningen under.

²⁰⁶ I skriptet legges det opp til at 'gjerningspersonen' først stilles følgende spørsmål: "Hva skjedde, hva tenkte du, hva følte du, hvem har blitt berørt og hvordan". Årsaken til at gjerningspersonen spørres først er at vedkommende skal få en mulighet til å komme med innrømmelser knyttet til krenkelsen, noe som kan være viktig for offeret å høre. Dette er imidlertid et veiledende prinsipp, slik at i megling og stormøter vil det variere noe om det er offeret eller gjerningspersonen som spørres først. Det er for øvrig mer fleksibilitet med hensyn til rekkefølge og spørsmålsstillinger i megling enn i stormøter, som i større grad er styrt av et skript.

motiv for å komme med en såpass grov trussel i denne saken – det er ikke er hans egne penger det er snakk om. Samtidig gir han uttrykk for å være positiv til at de kan finne en løsning i konfliktrådet.

Det er også merkbart hvordan Mohammad (senior 1) igjen forsøker å etablere kontroll. Vidar fortalte meg senere at han opplevde Mohammads opptreden i møtet som utfordrende. Som observatør i rommet var ubehaget i situasjonen merkbart. Jeg tenkte der og da at Mohammad nok både var i en forsvarsposisjon, og samtidig forsøkte å glatte over motsetningen mellom klager og påklaget. I et offentlig norsk rom kom det altså fram påstander om at personer fra den foreningen han representerer skal ha truet med vold, og dermed ha brutt norske lover²⁰⁷. Uten å vite hans rolle og status i foreningen er det nærliggende å anta at denne situasjonen utfordret både foreningens og hans egen autoritet.

Andre spørreunde: Offeret kommer til orde

Etter at gjerningsperson/påklaget har gitt sin forklaring er det ifølge skriptet offer/ klagers tur til å fortelle sin oppfatning av hendelsen, og hvilke konsekvenser det har hatt. Meglerne hadde på forhånd fordelt spørreundene seg imellom, og nå var det Merete sin tur.

Merete til Irfan (klager): *What happened, how did it start and develop?*

Irfan: *I borrowed money, and did not pay back. After the meeting in Stovner, I had paid 42.000 to Iqbal (utlåner). He said I had to pay 10.000 more because of the change of value in <our homecountry>²⁰⁸. They didn't give me chance to pay. I want to fix this problem. I had already paid 42.800. I wanted to pay because he's my friend but he always threatens me, also at Grünerløkka. So many things. I don't want any problem, I want to make friends. The others use talking, but no harm.*

Merete: *You had paid back, before the McDonalds meeting?*

Irfan: *After! They threatened me after I had paid the money. They wanted more money because of the currency difference between Norwegian and <homecountry> money. They will kill me.*

Irfan mener han har betalt tilbake hele beløpets størrelse (til sammen 42.800). Merete spør så om han hadde betalt hele beløpet før eller etter Stovnersmøtet, hvorpå Irfan forklarer at han betalte siste restsum etter. På dette tidspunktet er det imidlertid uklart hvorvidt Irfan mener

²⁰⁷ Meglingsrommet er "offentlig" i Taylors betydning (1989, kap. 3) på den måten at det er et sivilt rom på en statlig arena. Samtidig er rommet privat i den forstand at meglerne har taushetsplikt, og at det kun er inviterte som får adgang. Forholdet mellom privat og offentlig, sivilt og statlig blir diskutert nærmere i senere analyse (kap 9).

²⁰⁸ Innen for klammene <...> har jeg anonymisert navnet på foreningen og hjemlandet til deltagerne.

han på Stovner-møtet gikk med å betale de 10.000,- ekstra, deler av det eller ikke, for å “*make friends*”.

Mohammad bryter inn: *Kan jeg si noe nå?*

Merete: *Du skal få komme til orde når vi er ferdige her, og fortelle alt du ønsker. Er det greit?*

Mohammad: *Ok.*

Merete til Irfan: *What are you thinking about this?*

Irfan: *I'm afraid they will do something wrong!*

Merete: *What did you feel?*

Irfan: *I'm very scared, afraid, I said "jaja" (til å betale, i Stovner-møtet, da han altså var under press).*

Merete: *What do you feel now?*

Irfan: *If I don't say yes, I'm afraid they will fight.*

Merete: *What do you feel now?* (Med trykk på *now*, for å få fram følelsen han sitter inne med her og nå i meglingsituasjonen. Dette er en del av skriptet; følelser i fortid, og så i nåtid).

Irfan, etter et øyeblikks taushet: *I want peace, and solve the problem.*

Merete: *Are there others who have been affected?*

Irfan: *Me and other friends, two to three people, but I cannot talk with them.*

Merete: *Do you have any suggestion to a solution?*

Irfan: *Make a solution together.*

Megleren følger også her skriptet tett. Min forståelse av formålet med skriptet i denne fasen er at det skal få fram de følelsene som ligger under og driver konflikten framover (en formulering meglerinformanter har kommet med flere ganger)²⁰⁹. Ifølge GP-tankegangen nytter det ikke bare å snakke om fakta dersom det også er følelser i sving. I enhver konflikt vil det per definisjon, ifølge GP, være et følelsesmessig ubehag mellom partene (kap. 8). Ifølge denne logikken vil det dermed heller ikke være mulig å løse opp i og transformere konflikten uten at også det følelsesmessige kommer til uttrykk. Her ligger det en tanke om at kommunikasjon av følelser mellom partene samtidig vil endre de følelsene som er i sving (informantutsagn). Ifølge denne tankegangen vil dermed ikke en faktabasert forhandling alene (som for eksempel i en rettsak, eller rettsmegling) kunne transformere kjernen i konflikten. Klager gir her tydelig uttrykk for at han er redd for de andre, men også at han ønsker å finne en løsning.

Merete fortsetter så å spørre nestemann på påklagetsiden, som altså ikke er straffereettslig siktet, men som var tilstede under hendelsen på klagers arbeidsplass. Fra dette punktet

²⁰⁹ Spørsmålene i stormøteskriptet er i denne fasen “Hva skjedde; hvilke tanker og følelser hadde du (i hendelsen); hvordan det er å være her og nå (følelser i nåtid); hvilke andre har blitt berørt; hva har vært det verste for deg?”. Hensikten med formuleringen i skriptet “hva tenkte du”, er å få fram følelser, siden det ofte kommer et ”følelses”-svar på et ”tanke”-spørsmål.

improviserer og endrer meglernes det opprinnelige skriptet med utgangspunkt i ovennevnte skjevhet: fem personer mot én.

Merete til Elyas, som på forhånd har gitt beskjed om at han helst vil snakke norsk: *Hvordan ble du involvert, hva skjedde?*

Elyas: *Det han (Irfan) sa nettopp.*

Merete: *Jeg vil at du skal si det (med egne ord).*

Elyas: *Ok, han lånte penger, betalte tilbake delvis. Han bruker adresse hos ham (Iqbal, pengeutlåneren), henter posten der. Han hadde problemer med foten så han kunne ikke betale de 10.000 (som manglet). Jeg sa at du kan betale senere. Jeg sa ikke at han skulle la være å betale de pengene i det hele tatt, bare at det var en utsettelse. Han (Iqbal) sa at du kunne ringe forskjellige folk og betale litt senere.*

Merete: *Hva tenker du om saken?*

Elyas: *Hva skal jeg tenke? Dere må... (påfulgt av taushet).*

Merete stiller spørsmålet igjen: *Hva tenker du om saken?*

Elyas: *Han sa at han slapp å betale penger (at Elyas hadde sagt det), men det stemmer ikke.*

Merete: *Har du noen følelser knytta til saken?*

Elyas: *Håper dere kan finne en løsning. Jeg er enig det som har blitt sagt.*

Merete oversetter så til engelsk, og forklarer at det ikke er meglernes som finner løsningen, men partene selv.

Merete: *Hvem har blitt berørt av denne saken?* (Elyas sitter taus, nøler med et spørrende ansikt). *Forstår du hva jeg mener?*

Elyas: *Nei...*

Merete reformulerer: *Hvem har blitt påvirket?*

Elyas, urolig på stolen: *Jeg er skikkelig nervøs, det banker i hodet... Fem stykker til er berørt.*

Merete: *Et spørsmål til slutt; hva ønsker du som løsning?*

Elyas: *Jeg har fortalt.*

Elyas gir uttrykk for at han forsøkte å hjelpe Irfan med å finne en løsning med hensyn til betaling, men det virker som om det er viktig for ham å gjøre klart at han på ingen måte har fortalt Irfan at han ikke trengte å betale, slik han antakelig oppfattet det Irfan tidligere hadde sagt. Han er lojal mot foreningen. Heller ikke Elyas har noen konkrete forslag til løsning på dette stadiet. En nærliggende tolkning er at det ikke er opp til ham som yngre medlem av foreningen å komme med løsningsforslag, og at han derfor er forsiktig med å uttale seg om saken i det hele tatt. Om det er dette som er årsaken til at han på spørsmålet om løsningsforslag spiller ballen over til meglernes er uvisst, eller om det er slik at han her ennå ikke helt har forstått meglernes upartiske rolle. I kontrast til Ejaz (påklaget), som i ord og kroppsspråk viser lite annet enn bestemt avvisning av påstanden om at han skal ha truet – og det jeg oppfattet som en tydelig indignasjon – framstår Elyas som mer sårbar i situasjonen. Han sier han er nervøs og har vondt i hodet mens han sitter ansent og urolig på stolen.

Som observatør i rommet får jeg inntrykk av at møtet bærer mer og mer preg av usikkerhet og spenning. Lufta har blitt varm og tett. Deltagerne sitter ikke like tilbakelemt og rolig som i begynnelsen av møtet. De virker mer urolige og frampå, og flere forsøker å komme til orde. Som observatør blir også jeg mer engasjert i samtalen, og skriver notater på spreng²¹⁰. Alvoret i situasjonen – siktelsen mot Ejaz og minoritetsforeningens rolle i dette – blir mer framtrædende. Jeg tenkte at det nå begynner å bli mer “farlig” for deltagerne, siden det har blitt tydeligere at det kan komme sanksjoner fra to hold: minoritetsforeningen og påtalemyndigheten.

Vidar til Irfan (klager), som altså meglere på forhånd hadde bestemt skulle få kommentere hver av de andres fortellinger: *Would you like to comment?*

Irfan: *He (Elyas) had fixed the problem, he said: “no need to pay money”. After that maybe he got... scared. He also came to my workplace.*

Vidar går videre til å spørre Hamidou, en av yngste:

Vidar: *What happened in this case as you remember it?*

Hamidou svarer på morsmålet sitt til Mohammad ved siden av ham, som oversetter til norsk: *Han lånte 40.000. Det manglet 10.000.*

Vidar slår over til norsk: *Hva skjedde på Stovner, det første møtet?*

Hamidou: *Han sa først ja, deretter nei. Så da gikk vi til arbeidsplassen hans. Deretter gikk han til politiet.*

Vidar: *Hva gjorde du? På Stovnersmøtet, og senere på arbeidsplassen?*

Hamidou: *Jeg var til stede på begge plassene, det var alt.*

Vidar: *Hva tenkte du under møtet på Stovner?*

Hamidou: *Jeg var til stede for å høre hvordan de ville løse problemet. Jeg var ikke partisk.*

Vidar oversetter så til engelsk, og ber Hamidou om å fortsette.

Hamidou: *Møtet var en diskusjon. Det var uenighet om å betale tilbake de 10.000. Det var ikke noe press.*

Vidar: *Hvem andre har blitt påvirket?*

Hamidou: *To personer, hans venner og noen flere fra <navnet på minoritetsforeningen>.*

Vidar: *Angående hendelsen på arbeidsplassen, hva gjorde du der?*

Hamidou: *Det var to personer. Han (Ejaz) og Elyas spurte hvorfor han ikke hadde betalt de 10.000 som han hadde blitt enig om å betale. Han sa at du skulle betale da.*

Vidar: *Hva tenkte du da, på arbeidsplassen?*

Hamidou: *Det var ikke noe problem der. Han (Irfan) sa at han skulle betale etter en uke.*

Vidar: *Hva ville blitt et bra utfall av dette møtet, slik du ser det?*

Hamidou: *Hvis han har lånt penger og ikke betalt, er det beste å betale de 10.000 og så bli ferdig med saken.*

Heller ikke Hamidou vil gå med på at det har vært trusler med i bildet. Han understreker dessuten at han er upartisk i saken, og signaliserer at han ikke har noe ansvar. Samlet sett framstår de tre, Ejaz, Elyas og Hamidou, som hjelpere på vegne av foreningen som skulle

²¹⁰ I selve meglingsmøtet har jeg lagt fra meg pc'en og skriver notater for hånd.

sikre at det rettmessige kravet for deler av et lån ble tilbakebetalt, uten at de har gjort noe galt. Etter oppsummering og oversetting gir Vidar så ordet igjen til Irfan (klager), slik at han kan få kommentere det som har blitt sagt.

Irfan, først taus i to øyeblikk mens han stirrer ned i gulvet framfor seg. Med blikket fortsatt på gulvet sier han: *I want to stop this meeting*. Så løfter han blikket og kikker på Vidar: *Why, he met me personally, he told me...* Så stirrer han igjen taust ned i gulvet framfor seg. Irfan virker nedtrykt.

Vidar oppsummerer på norsk: *Du snakka altså med Hamidou tidligere for å fikse problemet, men han forklarer noe annet nå?* Dette gjentar han til Irfan på engelsk, etterfulgt av en kort pause med taushet fra Irfan sin side.

Vidar: *What is your concern?*

Irfan: *He has called Elyas, he said he would fix the problem but it is not true.*

Vidar oppsummerer og oversetter begge veier: *Du har ikke ringt Ejaz før dette møtet?*

Irfan: *He's lying.*

Vidar oppsummerer, henvendt mot de andre i sirkelen: *Irfan remembers being contacted by Hamidou several times*. Ingen gir tegn til at de ønsker å svare.

Vidar går deretter over til å spørre Mohammad, den av de to eldre fra minoritetsforeningen som flere ganger har forsøkt å komme til orde. Vidar avklarer først hvilket av hans navn han ønsker å bli tiltalt med, hvorpå han bekrefter Mohammad.

Vidar: *Sånn du husker saken, hva skjedde?*

Mohammad: *Jeg må fortelle hvordan jeg kjente Iqbal (utlåner) og Irfan (låntager, klager). Vi bodde i <en annen by>, jeg var tolk for Iqbal. Jeg hadde en god relasjon til Iqbal. Så flytta de begge to (Iqbal og Irfan) til Oslo, og han (Irfan) lånte Iqbal postadresse og bankkonto, som han brukte for å spare penger. Jeg hørte han (Irfan) lånte penger, sendte pengene til <hjemlandet> gjennom Ejaz. Den norske krona var da sterkere, men pengene kom ikke fram. Når pengene kom senere var det 10-15.000 kroner i valutaforskjell på grunn av finanskrisen og at den norske krona hadde blitt svakere.*

Vidar: *Og den første gangen dere så hverandre var på en restaurant i Oslo?*

Mohammad: *Ja, den første gangen jeg så Irfan var på en restaurant i Oslo. Jeg hørte to versjoner, enten hadde han sendt penger, eller så hadde han lånt penger. Jeg vet ikke hvilken (versjon) som er sann. Fire tall er forskjellige – det gir 10-15.000 differanse.*

Vidar oversetter til Irfan på engelsk, og spør så Irfan: *What is correct?*

Irfan: *I took a loan.*

Vidar: *How did you pay back?*

Irfan: *I paid back, little by little, in total 42.800,- That is the amount that I borrowed. But he's right, the <home country> money, <local currency>, is different. I took norske kroner and paid back in norsk.*

Vidar: *You didn't talk about the currency value/difference (da de inngikk låneavtalen)?*

Irfan: *No.*

Vidar til Mohammad: *Hva tenker du om denne saken?*

Mohammad: *Han må betale, han (Iqbal) har reist til <hjemlandet>. Hvis han har lånt og betalt tilbake kan det ikke løses. Fordi pengene var mindre verdt etter lånetida (ett år siden lånet).*

Mohammad står altså fast på at Irfan må betale tilbake det han har lånt, inklusive valutaforskjellen. Utover det framstår han som en nøytral mellommann uten egeninteresse i låneforholdet. Irfan på sin side er klar på at dette med valutaforskjellen ikke var del av låneavtalen, og at lånet skulle tilbakebetales i norske kroner. Merete går videre og spør siste person i rommet, den andre eldre representanten fra foreningen, Yonas. Han har til nå forholdt seg taus og rolig.

Merete: *Vil du fortelle?*

Yonas: *We met for the first time in McDonalds (Stovner). I heard two different stories. He didn't just borrow, but he had sent the money to <his home country> to help his family. I made a suggestion. It was 15.000 (valutaforskjellen etter ett år), but what if you pay 5000 plus 5000 (totalt 10.000 med en reduksjon på 5.000). He agreed to that solution. There was no pressure. He used my post address.*

Merete: *What do you think?*

Yonas: *He didn't contact me after that meeting, he disappeared.*

Merete: *What did you feel?*

Yonas: *I feel bad about him, he didn't follow my suggestion. If there was a problem (med betalingen) he could just have called me. It's no good to call the police.*

Merete: *Is there any others who are affected?*

Yonas: *I think somebody is backing him. I can't interfere when the police is involved.*

Merete: *Who is affected?*

Yonas: *Maybe 20-25 people are involved.*

Mohammad skyter inn, tilsynelatende oppgitt: *Det går mye tid for 10.000!*

Merete signaliserer at han skal få komme til orde senere, men at han må vente nå.

Merete til Irfan: *Would you like to reply?*

Irfan: *I will pay, but I need guarantee for not killing me.*

Yonas uttrykker at han er skuffet over at Irfan gikk til politiet framfor til ham når han hadde problemer med å betale, og understreker at det ikke har vært snakk om noe press eller trussel. Irfan svarer nå for første gang i meglingen at han likevel er villig til å betale noe. Om dette har å gjøre med Yonas' skuffelse, eller om Irfan nå ser at å betale er hans eneste utvei etter at alle nå har uttalt seg, er ikke godt å si. Uansett ser Irfans innrømmelse ut til å være et viktig vendepunkt i forhandlingen omkring penger versus sikkerhet.

Vidar tar ordet for å hjelpe Merete i å følge opp Irfans svar, men blir avbrutt av Ejaz som unnskylder seg og sier han må veldig på toalettet. Vidar spør om han kan vente i to minutter til Irfan har fått forklart seg ferdig, så vil de ta pause. Ejaz svarer med et smil at det dessverre ikke er mulig. Møtet har allerede vart rundt to timer, og det er tung luft i lokalet. De blir enige om å ta en kort pause. Som avtalt med meglernes går jeg med Irfan i pausen, som vil gå utenfor for og ta en røyk. Han forteller meg at han er redd, at de folkene er gærne (crazy), at de har skadet ham og flere andre tidligere, og at de har flere politisaker på seg. Han sier at

han ikke ønsker kontakt med disse folkene; *“They are no good”*. Jeg spør hvordan det går med søknaden hans om oppholdstillatelse. Han svarer at han ikke vet noe ennå, og at han har vært i Norge i fire år nå. Det er først senere jeg får vite fra Vidar at Irfan i formøtet hadde fortalt at han hadde oppholdstillatelse, men at det var hans hemmelige kort på hånda. Han tok altså ikke sjansen på å fortelle meg dette. Vi går opp, og møtet starter igjen.

Siste runde før avtalefasen: Ut av rollene som offer og gjerningsperson?

Møtedeltagerne inntar plassene sine igjen mens Vidar lukker vinduet etter å ha luftet ut fra forrige runde.

Vidar til alle: *Welcome back.*

Vidar henvender seg til Irfan, tar opp tråden fra før pausen ved å oppsummere hva Irfan sa sist, og spør: *Would you like to continue?*

Irfan: *I feel threatened. If I pay I want a guarantee, I don't trust them.*

Vidar oversetter og oppsummerer. Ifølge skriptet er vi nå gjennom første runde hvor både offer, gjerningspersoner og alle støttepersoner har fått fortelle. Skriptet tilsier at det nå er gjerningspersonen(e)s tur til å uttale seg om hva de har hørt fra henholdsvis offer, berørte og støttepersoner²¹¹. Poenget med skriptet her er at gjerningspersonene skal få en mulighet til å svare på, og ta ansvar for konsekvensene av deres handlinger som har kommet fram i den forutgående runden der offeret har forklart seg. Vidar henvender seg dermed til Ejaz, som formelt sett er *påklaget* og *siktet* ifølge den strafferettslige delen av forholdet.

Vidar: *Ejaz, the police has charged you for threatening Irfan. If there is not a solution here, the police will (continue to) charge you.*

Ejaz: *Which guarantee does he mean?*

Vidar: *How do you feel? Many people have been involved.*

Ejaz: *I feel nothing.*

Når jeg sitter der får jeg et forsterket inntrykk av at Ejaz begynner å bli tydelig irritert, med et avvisende, lukket kroppsspråk (morsk), og ved måten han nå kontant avviser det gjentatte

²¹¹ I skriptet står det her: “Dere har nå hørt på alle og hørt hva de har hatt å si om det som har skjedd og den skade som dette har forårsaket. Er det noe du ønsker å si? Ser du at valget du gjorde den gangen har forårsaket skade? Er det noe du trenger for å gjenopprette denne skaden?”. Legg merke til at de siste to spørsmålene, i motsetning til de øvrige spørsmålene i skriptet, er lukkede. Poenget med skriptet her er å frammane ansvarstagen, og få gjerningspersonen til å reflektere over egen rolle og eventuelle ønske om å gjøre opp for seg uten ennå å komme med konkrete forslag til hva han eller hun kan gjøre. I eksemplet over har imidlertid megleme tilpasset skriptet siden de mangler både eksplisitte støttepersoner for henholdsvis offer og gjerningsperson, i tillegg til andre sentrale nøkkelpersoner som er viktige for en bærekraftig løsning.

spørsmålet om følelser. Selv om pausen hadde lettet litt på stemningen i rommet, begynner det å bli sent. Jeg har inntrykk av at partene er utålmodige etter å bli ferdige med møtet.

Vidar fortsatt til Ejaz: *What do you think then?*

Ejaz: *It's better if we can resolve.*

Vidar: *What do you think of the consequences for you if we don't solve it today?*

Ejaz: *What consequences?*

Vidar: *What do you think of the consequences?*

Ejaz: *I have nothing to say to that.*

Vidar: *There will be a conviction, either a fine or prison (hvis ikke saken løses i konfliktrådet).*

Ejaz: *They (politiet i avhøret) didn't say anything (om straffekonsekvenser hvis ikke avtale). They said it was a social problem so it is better to take it to konfliktrådet.*

Vidar: *This is both a criminal case and a social problem.*

Ejaz: *The problem is already created. Either we find a solution here or in court.*

Mohammad (skyter inn, henvendt mot Vidar): *Vi kan ikke vite hva domstolen sier. Hvorfor trekke inn det? Kan vi ikke finne en løsning nå?*

Ejaz fanger så Irfans blikk, og sier skarpt: *What do you mean by threat?*

Irfan flytter blikket fra Ejaz til Vidar og sier: *They have threatened me.*

Vidar: *What kind of threat?*

Irfan: *Threat via my friends.*

Ejaz til Vidar, virker oppgitt og irritert med åpne hender i en spørrende og samtidig avvisende gest: *Does he have any proof for that?*

Megleren blir her eksplisitt på hva som er implisitt i alle straffesaker som overføres som alternativ til straff i konfliktrådet, nemlig at siktelsen vil gjenopptas av påtalemyndigheten dersom partene ikke kommer fram til en avtale. Dette illustrerer den grunnleggende spenningen mellom konfliktråd (basert på frivillighet) og strafferett (basert på tvang) ved megling i straffesaker. Siktedes valg av konfliktråd framfor rettssak blir gjerne oppfattet som det minste av to onder, og er gjerne en betydelig motivasjonsfaktor for å møte i konfliktrådet. Frivillighetsprinsippet ved megling i straffesaker vil altså være begrenset til et valg om straff eller en direkte avtale med offeret for lovbruddet. I denne situasjonen representerer samtidig også konfliktrådsmøtet en mulighet for påklaget/siktet til å få inn de pengene han mener klager skylder. For påklaget sin del er det altså ikke bare et valg mellom to ”onder”, men også en mulighet til å få gjennom sine interesser.

Likevel er det interessant å merke seg hvordan megleren forsøker å motivere partene til medgjørighet ved å minne om straffesaken²¹². En av meglernes viktigste oppgaver er å hjelpe partene til å bevege seg ut av fastlåste posisjoner (offer- og gjerningspersonrollene),

²¹² Megleren har i prinsippet ingen autoritet med hensyn til partenes valg i situasjonen, utover den tillit som er bygget opp til partene gjennom forsamtalene, samt prinsippene om fortrolighet og upartiskhet. Meglerrollen står altså i opposisjon til en dommer eller fagekspertise. En måte å hente inn øvrig autoritet i meglingsrommet kan være å invitere inn autoritetspersoner fra partenes eget lokalmiljø, det være seg foreldre, lærere, religiøs leder, politi eller andre som partene selv ønsker å ha til stede.

bl.a. gjennom å få dem til å kommunisere på et følelsesmessig nivå (kap. 8). Dette har vært utfordrende i denne saken, der partene ser ut til å stå på stedet hvil og i liten grad har vært villige til å komme med innrømmelser. Det er sjelden megler trenger å minne partene på straffesaken, men det kan i denne saken forstås som en siste utvei for megler til å komme videre²¹³.

Mohammad, som har tatt en ledende rolle overfor gruppa, kommer også på banen igjen og arresterer megleren for at han ikke kan vite hva domstolen vil si. Ejaz (påklaget/siktet) på sin side ser ikke ut til å bli motivert til å komme med innrømmelser, selv om han er siktet av politiet for å ha truet. Som observatør i rommet aner jeg en økende irritasjon fra Ejaz, noe hans direkte utfordring av Irfan (klager) kan sees som uttrykk for. Irfan unngår Ejaz' konfronterende blikk ved å vende blikket mot megleren. På den måten får han svart på tiltale uten å bli tvunget inn i det som kan tolkes som Ejaz' motangrep. Dette punktet i samtalen er et eksempel på hvordan den medierte kommunikasjonen via megler muliggjør at kritiske spørsmål kan reises begge veier uten at samtalen går i lås eller tvinges i en retning som favoriserer kun én av partene. I det tidligere interne oppgjøret i foreningen hadde Irfan, tydeligvis motvillig, akseptert kravet om å betale 10.000 ekstra (definert som valuta-differanse), antakelig fordi han ikke var i en posisjon til å forhandle. Med megler som mellomperson får imidlertid klager fram synspunktet sitt om at lånet kun dreide seg om norsk valuta, samtidig som påklaget får en mulighet til å forsvare sin posisjon. Med andre ord gir meglingen partene mulighet til å fremme motsatte synspunkter på en måte som de tidligere selv ikke hadde evnet.

Merete tar så ordet og forsøker en ny tilnærming overfor påklaget:

Merete: I think there is an issue here today. Often in konfliktrådet there are different opinions. I wonder if you in the same <minority>-organization; how can you meet if you don't trust each other?

Ejaz, tydelig irritert: That day I was at the police his (Irfan's) friend called my wife saying bullshit things. My wife called me, crying.

Nå skjer det noe nytt. Det er ikke bare klager som hevder å være offer i situasjonen. Ejaz og hans kone skal også ha blitt plaget, av klagers allierte. I megling viser det seg i mange tilfeller at det ikke er vanntette skott mellom de forhåndsdefinerte rollene offer og gjerningsperson, klager og påklaget. Den forhåndsdefinerte gjerningspersonen oppfatter seg noen ganger også som et offer, enten for det gitte offerets handlinger, eller i relasjon til andre gjerningspersoner.

²¹³ Med hensyn til meglers upartiske rolle sa imidlertid påklaget i et senere oppfølgingsintervju at "Vidar was a champ". Alle ga uttrykk for at meglerne var rettfærdige, upartiske og gjorde en meget god jobb.

I GP skilles det mellom faktiske ofre og selve offerrollen (jfr. ”Makttriangelet” i kap. 5). Et reelt offer har blitt påført en skade, krenkelse eller et tap uten selv å ha innvirket på dette. Men vedkommende kan over tid velge å forbli i eller tre ut av selve offerrollen. I megleropplæringen legges det vekt på at offer- og gjerningspersonrollene er gjensidig forsterkende, og at begge rollene grunnleggende sett er maktstrategier for ansvarsfraskrivelse. Jo mer en person går inn i offerrollen, jo sterkere blir gjerningspersonrollen, og vice versa. Megling handler nettopp om å bryte slike mønstre, og hjelpe partene å innta andre typer roller der de selv tar ansvar for egne handlinger, følelser og behov (kap. 8).

Meglernes redskaper for å få partene ut av denne selvforsterkende dynamikken er å stille spørsmål som får fram det følelsesmessige forholdet mellom partene. Ifølge *The Little Book of Restorative Justice* (Zehr 2002), som konfliktrådet legger til grunn for sine veiledende prinsipper, er erkjennelse og ytring av skamfølelse ofte et vendepunkt som leder til at partene tar økt ansvar for egne valg og handlinger. Andre redskaper meglerne bruker er, som eksemplifisert over, oppsummeringer av hva partene har sagt for at de selv skal høre hva de har uttrykt (parafrasering). I vanskelige situasjoner går kommunikasjonen ofte via megleren framfor direkte mellom partene, noe som gjerne fører til at partene snakker *om* hverandre framfor *med* hverandre. Et hjelpemiddel meglerne da kan bruke, særlig om noe av følelsesmessig betydning uttrykkes, er å be vedkommende gjenta det sagte, men da direkte til den personen det angår (jfr. meglingseksemplet i kap. 5). Slik jeg forstår situasjonen over, er tida ennå ikke moden for en slik oppfordring (grunnet skjevheten, fem mot én, samt det relative fraværet av følelsesmessige innrømmelser). Megleren fører nå ordet tilbake til klager og lar ham få uttale seg om påklagedes påstand.

Vidar: *Irfan, what do you think?*

Irfan: *I asked my friend, he didn't say it* (hva Ejaz påstår).

Vidar vender blikket fra Irfan til de andre på den andre siden av sirkelen: *Then we see there are two different stories.*

Merete spiller inn, også henvendt mot samme side av sirkelen: *Konfliktrådet is about reconstructing confidence and respect. I think in this situation, if people feel threatened, it is very serious. It's in fact criminal. Do you want to continue, your members of your organization, to feel afraid, or do you want a <minority>-society where you feel safe?*

Det kan synes som om Merete i situasjonen velger en litt annen strategi som megler enn Vidar. Min oppfatning er at hun både her og i passasjen over forsøker å ansvarliggjøre partene gjennom å appellere til deres egen moralfølelse (jfr. Pavlich 1996, i kap. 2). Hun peker gjentatte ganger på sin oppfatning av manglende tillit mellom partene i rommet, og i minoritetsforeningen for øvrig, samt det strafferettslige alvoret i saken. Her er det også et

spørsmål om kjønnsforskjeller i fortolkningen av meglerrollen. Er Meretes strategi et bevisst valg for å utfylle Vidar, eller henger det sammen med morsfølelse og kvinnelig kjønnsrolle i det norske samfunn? Jeg har ikke fått anledning til å spørre Merete selv om dette. Et annet spørsmål er deltageres reaksjon på Meretes rolleutførelse, og hennes rolle som kvinne i denne mannsdominerte situasjonen. Dette kommer jeg tilbake til.

Mohammad tar ordet: *Hvis vi fortsetter slik blir vi aldri ferdig. Men hvis han betaler... I Norge er det lover og regler, jeg tror ikke noen skal gjøre noe dumt. Jeg tror ingen skal røre ham hvis han betaler.*

Vidar oppsummerer og oversetter til Engelsk for Irfan, før han svarer Mohammad: *In Irfan's case, he has said he wants no more problem.*
Mohammad: *Det var flere personer til stede da de ble enige om at han skulle betale. Men hvis det er problemer med å betale... Han måtte gå til oss for å redusere summen, men han gjorde ikke det. Han gikk til politiet.*

Mohammad unngår å svare direkte på Meretes spørsmål om tillit og trygghet i miljøet, og svarer på det mer konkrete. Hvis Irfan betaler vil ingen røre ham, mener han. I likhet med Yonas understreker han det problematiske ved at Irfan gikk til politiet framfor dem. Det er tydelig at de to eldre i foreningen ikke er glade for at politiet er innblandet. En nærliggende tolkning er at Irfans politianmeldelse svekker deres autoritet, og at anmeldelsen oppfattes som et tillitsbrudd mot foreningen.

Vidar til Irfan: *What do you think?*

Irfan: *I can pay 5000, but I need a guarantee that they don't hit me, threaten me or contact me forever.*

Vidar oppsummerer og oversetter til norsk.

Mohammad: *Jeg var ikke på møtet, men plutselig sier han nå 5.000 når dere tidligere hadde blitt enige på møtet (på Stovner) om 10.000 i stedet for 15.000 (som de mente han skyldte i utgangspunktet)?*

Vidar oversetter til engelsk, og minner om at Irfan på det forutgående Stovner-møtet følte seg pressa til å akseptere at han skyldte kr. 10.000.

Vidar, i en lavmælt og forsiktig spørrende tone: *Vil du svare, Irfan?*

Irfan: *I can pay 5.000 for interest and because Iqbal is my friend.*

Merk at Irfan her sier han er villig til å strekke seg for å betale noe i det hele tatt, ikke på grunn av dette med *valutaforskjell*, men som *renter* til utlåneren og fordi Iqbal er hans *venn*. Dette kan forstås som en taktisk omdefinering av kravet, der klager er imøtekommende overfor motparten samtidig som han holder fast ved sin egen forklaring om at lånet er fullt

tilbakebetalt ifølge avtalen med utlåner. Megler trekker så fram et annet forhandlingskort, som han fikk vite under forsamlingen med klager:

Vidar: *How is your work situation, Irfan?*

Irfan: *I don't have any work now because of them.*

Mohammad til Vidar, i det jeg oppfattet som en overbærende tone med autoritet: *You must understand...*

Ejaz følger opp henvendt mot Vidar, fortsatt i en spiss, irritert tone: *Why he wants to pay 5000 now. That's pressure. It's not my money!*

Vidar oppsummerer og oversetter, og lar Ejaz fortsette.

Ejaz: *The amount was 15-16.000. They have cut to 10.000. Why does it go down?*

Vidar svarer med å oppsummere hva Irfan nettopp har sagt, vendt mot Ejaz: *He feels like he doesn't owe Iqbal money now because he already has paid 42.800. But as a friend of Iqbal he will pay 5000 for interest for the 40.000 he has borrowed for one year.*

Merete tar ordet, henvendt mot de mest aktive på påklagetsiden, det vil si Ejaz og Mohammad (med vandrende blikk-kontakt): *There are two issues at stake. There is the money, and it is about security. Three persons feel threatened by you. Do you have any suggestions on how to solve this case?*

Mohammad: *Jeg er stort sett nøytral med ham (mens han peker på Irfan med åpen håndflate) og Iqbal (utlåner). Men jeg kan komme med et forslag? Den gangen de ble enige om 10.000 – han sier han ble pressa. Vi kan redusere med 2000 og gi garanti, ikke sånn garanti (...), at vi skal ikke true, i en sånn skriftlig avtale. Men vi kan ikke garantere dersom andre truer. Da må han gå til politiet. Han betaler (det vil si 8.000) så er vi ferdige.*

Vidar oversetter til engelsk, og spør de andre på påklagetsiden om hva de tenker om forslaget til Mohammad.

Mohammad griper ordet: *Han (Irfan) må si hva han mener!*

Vidar sier at Irfan skal få svare, men at han først vil høre om de andre er enige i Mohammads forslag. Det virker ikke som om Mohammad kunne tenke seg at de andre skulle motsi hans forslag. Han er i hvert fall i posisjon til å foreslå et forlik. Vidar sjekker så med henholdsvis Elyas, Ejaz og Yonas om de er enige:

Elyas, oppspilt og tydelig bekymret: *Nei, jeg vil ikke skrive under på garanti. Hvis noen andre banker ham i gata kan ikke jeg garantere.*

Ejaz, med et svakt, skjevt smil: *Someone has already broken his legs...*

Min tolkning er at mens Elyas er engstelig for å inngå noen bindende avtale som kan slå tilbake på ham, så trekker Ejaz fram at det det ikke er første gang Irfan har vært i gjeld, underforstått med andre enn dem selv.

Vidar til Irfan: *They are concerned that you can say that they did it* (hvis noen andre angriper ham). *Elyas and Ejaz are concerned about their own security.*

Irfan: *I will not go to the police if other people do it.*

Mohammad, med myndig og rolig stemme: *Det blir i så fall falsk anklage og det blir hans problem.*

Elyas: *Kanskje han fikser to vitner som sier falskt. Derfor vil jeg ikke skrive under.*

Vidar oversetter og sier: *Someone has to trust someone to get an agreement. How can we bring about that?*

Ejaz til Vidar og Merete: *While you guys sit here, you can also suggest.*

Vidar: *There are already two suggestions. We will focus on that.*

Tro mot meglerrollens grunnprinsipper viser Vidar her at det er partene, og ikke meglerne, som skal foreslå og bestemme punkter i en avtale.

Elyas: *Vi må finne ut når han kan betale.* Dette er første gang Elyas tar initiativ til å bidra med innhold til en mulig avtale.

Vidar til Irfan: *What's most important?*

Irfan: *Money and security.*

Vidar: *Else there is no agreement?*

Irfan: *Yes, how can I pay if no security?*

Mohammad, i en rolig, forståelsesfull tone: *Ingen kan garantere din sikkerhet generelt. Tror ikke det skal skje igjen hvis han betaler. Betal og bli venner!*

Vidar oversetter og oppsummerer: *Irfan wants a guarantee from the three people sitting here.* (Altså de tre som var med under episoden på arbeidsplassen: Ejaz, Elyas og Hamidou).

Ejaz til Vidar: *What do you think? Who's making the problem?*

Vidar: *That's not my job to do.*

Her skjer det noe som er ganske vanlig i megling, nemlig at partene spør hva meglerne mener om saken, og hvem som har mest skyld. Megler står her støtt i prinsippet om upartiskhet, og unngår å ta stilling til hva som er rett og galt, hvem som har skyld og ikke.

Mohammad: *Vi må nå lage en avtale om å bli enige. Tid er penger òg. Vi eldre er vitner og garanterer for at det ikke skal skje noe igjen.*

Vidar oversetter til Irfan.

Irfan: *I can't pay 8.000. I don't work. I can pay 6.000.*

Det har nå gått ca. tre timer siden starten av møtet. Lufta er tung, og møtedeltagerne er tydelig slitne og oppgitte. Likevel har partene tatt flere skritt i retning av en avtale. Irfan strekker seg her fra sitt første tilbud om å betale 5.000 til 6.000. Mohammad har på vegne av påklaget og utlåner redusert det opprinnelige kravet på 10.000 til 8.000, og sier at de skriftlig skal garantere for Irfans sikkerhet.

Merete tar så ordet, minner at Irfan ikke har jobb lenger og at det henger sammen med episoden på arbeidsplassen. Dermed antyder hun at påklagede har medansvar for dette, og at dette må tas høyde for med hensyn til Irfans betalingsevne. I forlengelse av meglingsprinsippet om at den part som har påført andre et tap eller en skade skal få mulighet til gjøre opp for seg direkte overfor den skadelidte part, blir meglerne drillet på at det også må tas høyde for partenes ytelses- eller betalingsevne²¹⁴.

Mohammad: *Da blir det ingen løsning nå da. De har allerede gått ned fra 16.000 til 10.000. 6.000 er ikke nok.*

Vidar oppsummerer, oversetter til engelsk og sier så: *What will happen if you don't come to an agreement here today? There will be criminal charges.*

Mohammad: *Hvis det ikke blir noen avtale så er det et problem for deg (Irfan, klager) og Ejaz (siktet og påklaget). Han (Irfan) har arbeidstillatelse. Kanskje andre vil gå til ham. Det er hans valg.*

Mohammad ser ut til å spille en dobbelt rolle her. Først framstår han med autoritet til å avgjøre på vegne av utlåner hva som er en rimelig sum for Irfan å betale. Når megler igjen minner om straffesaken som motivasjon til å komme til forlik, gir han uttrykk for at problemet ligger hos henholdsvis klager og påklaget, og dermed ikke hos ham selv eller minoritetsforeningen for øvrig.

Vidar oppsummerer og sier til Mohammad og de andre: *Dere har også et valg. Det blir ingen avtale hvis dere ikke også går med på det.*

Her får jeg inntrykk av at megler forsøker å ansvarliggjøre også de mer indirekte partene, slik som Mohammad og de andre.

Mohammad: *Jeg MÅ gå hjem snart!*

Mohammad sitter urolig og kikker på klokka. Det virker som om det får en smitteeffekt:

Elyas (sitter urolig og ansent på stolen): *Jeg må også gå!*

Ejaz (rolig, i en tilsynelatende oppgitt tone): *I need to go to work – this is a waste of time.*

²¹⁴ Denne problemstillingen er aktuell i saker der klager ønsker å få en langt høyere kompensasjon enn det motparten mener er rimelig. Enkelte ganger ønsker også påklaget å kompensere uforholdsvis mye for tapet, kanskje på grunn av skyldfølelse eller øvrige maktforhold. Meglerne har både rett og plikt til å unnlate skrive under på avtaler de opplever som urimelige og ubalanserte. Partene kan i prinsippet inngå private avtaler om hvilken kompensasjon de selv måtte ønske, men uten meglernes bevitnelse vil ikke avtalen i straffesaker være gyldig overfor påtalemyndighetene.

Fra vendepunkt til avtale

Møtet har nå vart i vel 3,5 timer og klokka nærmer seg 21:45. Det virker som det er lite tillit mellom partene, og deltagerne er tydelig slitne og oppgitte. Dessuten er tida er i ferd med å renne ut ettersom den automatiske alarmen blir aktivert kl. 22:00.

Mohammad: *Vil de ha en avtale eller ikke, eller vil de ha tenketid?*

Vidar til Ejaz: *You have a criminal case. Do you want an agreement?*

Ejaz: *Yes. But he can use my name against me. He will also have to sign that he doesn't misuse us.*

Vidar: *Irfan shall not misuse your name.* Vidar flytter blikket til Irfan.

Irfan: *Yes, I agree. 6.000!*

Ejaz: *Ok, but not 6.000!*

Vidar: *Will the problem be solved without agreeing on the money?*

Mohammad: *Jeg tror ikke det.*

Ejaz, oppgitt: *That's the main issue!*

Vidar: *So it's 6.000 versus 8.000. If there is no agreement the time used here is wasted.*

Flere momenter gjentar seg, noe som er høyst vanlig i megling. Megler spør igjen om påklaget ønsker en avtale, med referanse til straffesaken, og om saken kan løses uten enighet om pengespørsmålet. Mohammad gir igjen uttrykk for sin todelte rolle som autoritet i penge-spørsmålet og samtidig utenforstående til forholdet mellom klager og påklaget. Påklaget gjentar bekymringen for misbruk av en eventuell avtale, og klager holder fast på at han kan betale 6.000, men ikke mer. Tida snegler seg framover, men det er stadig små skritt i retning av en avtale. Vidar oppsummerer og gjentar at det nå står mellom seks og åtte tusen. Merete tar så ordet og gjentar det moralske aspektet, nemlig tillitsforholdet innad i foreningen:

Merete: *Vi må komme til avtalen. One thing is the relationship between Irfan and Ejaz, and the difference in money is now 2.000. Another thing is the <minority> society, and how you would like it to be.*

Merete, til påklaget-siden: *Can you decide what the sum shall be?*

Mohammad: *Nei, vi kan ikke bestemme.*

Ejaz: *I'm not here for the money.*

Merete: *So we cannot make a decision about the money. What can you decide?*

Vidar: *Who can make a decision about the money?*

Yonas (senior nr. 2), tar så ordet etter å ha forholdt seg rolig og lyttende det meste av tida:

Yonas: *If we all together decide, it's ok I think. We can make a decision together. If Iqbal (utlåner) don't agree, we have to pay in-between ourselves.*

Vidar parafraiserer og sjekker ut dette noe overraskende innspillet: *So, is it correct, Yonas, you can make a decision together and then talk with Iqbal?*

Yonas: *Yes.*

Vidar: *We have to finish in 10 minutes, the alarm will start. It's been a very good talk, but difficult to agree on the amount.*

Vidar til Irfan: *Is 6000 your final offer?*

Irfan er taus, ser ned i gulvet framfor seg og unngår øyekontakt med de andre.

Vidar, i det jeg hører som en medfølende, mild tone: *Is this difficult for you? What do you think right now?*

Irfan er fortsatt taus. Mohammad trekker pusten høylytt og sukker.

Så svarer Irfan, fortsatt henvendt mot Vidar: *I respect all of them. They respect me. 7.000 is the last. I can pay by next month, December 15th. If possible I will pay before. It's my final offer.*

Ejaz: *The date is too long!*

Vidar: *But...*

Mohammad bryter inn: *Jeg synes dette er en hestehandel.*

Yonas tar ordet og sier rolig, men myndig: *Ok, 7.000!*

Vidar, etter et øyeblikks taushet: *Is that ok for all?*

Det er stille i rommet. Ingen ser ut til å ha noen innsigelser på Yonas sitt forslag.

Vidar til Irfan: *If you can't pay before, can you at least pay something in advance as a sign of trust?*

Irfan: *Yes.*

Vidar: *What amount? It's very important that it's specific. So that everybody can see what's agreed.*

Megler berører her et annet viktig moment i avtalefasen. Avtalen må være så konkret og tydelig som mulig slik at det kan etterprøves. Samtalen går nå litt fram og tilbake med hensyn til hvordan betalingen skal foregå. Partene kommer fram til følgende: Kr. 2000 skal betales innen 25.6 og kr 5.000 innen 15.17.

Ejaz: *Still, my opinion is that it's a long date. His status in Norway is asylum seeker, he can just disappear.*

Minuttviseren står på 21:54. Dersom det er folk i lokalet kl. 22:00 vil det utløse en øredøvende alarm.

Vidar: *We are now very short of time. We have agreed on money, time and security. Can we agree now?*

Mohammad: *Hva med 7.7?*

Vidar repeterer: *If there is no trust, there is no agreement.*

Flere av partene reiser seg halvveis for å gå.

Merete tar ordet: *I have noticed, as soon as one thing is solved, a new thing is coming up. There is no trust and respect. I think that we in the last minute should try and find a solution.*

Ejaz, oppgitt og irritert til Merete: *He can just go away from Norway!*
Mohammad virker også oppgitt og irritert, og sier noe jeg ikke har fått notert.

Merete: *You are pressuring each other. If the conditions are not fulfilled – both the parties have to take responsibility to do their part.*

Mohammad: *Men hvis han flytter, hvem skal da ta ansvaret?*

Vidar: *What are the chances to get the money, with or without an agreement?*

Ejaz gjentar: *If he disappears, who will pay then?*

I denne passasjen fortsetter Merete å påpeke partenes manglende tillit seg imellom, mens påklagede og de andre i foreningen bekymrer seg over at klager plutselig skal forsvinne fra landet uten å ha betalt. Vidar antyder så det åpenbare i form av et spørsmål, at konfliktrådsavtalen sannsynligvis er den beste muligheten de har for å få noen penger i det hele tatt.

Vidar ber meg å undersøke om det er noen måte å forhindre at alarmen utløses på, mens de skriver ned hva partene har blitt enige om i avtaleskjemaet. Etter en telefonrunde til vaktelskapet og konfliktrådsleder, som i kveld har vakttelefonen, viser det seg at den automatiske alarmen ikke kan avbrytes. Klokka er 21:58. Jeg springer inn og sier vi må ut med det samme hvis ikke alarmen skal utløses. Elyas har i mellomtida dratt fra stedet uten å skrive under på avtalen. Vi tar trappene ned til entreen i første etasje (utenfor alarmsonen), der resten av avtalen skrives og signeres. Irfan tar initiativ til et håndtrykk og får tilbake en klem og klapp på skuldra. Før møtet hadde jeg tilbudt å kjøre Irfan hjem. På veien forteller han litt om situasjonen sin i Norge, fire år uten opphold, og hva han mener om de andre møtedeltagerne: *”They have criminal cases several of them. They are no good. I’d rather stick to other people than the <minority> organization”*.

Det klassiske kompromiss

I forkant av meglingsmøtet hadde meglerne små forhåpninger til at det skulle bli noen avtale i det hele tatt, i alle fall i første møte. Likevel kom partene til en gjensidig forpliktende avtale som representerer noe annet og mer enn hva de startet med. Klager fikk en garanti for sin egen sikkerhet, mens påklaget med sine allierte fikk en tilfredsstillende andel av pengekravet, i tillegg til å unnsnippe videre straffeforfølgelse. Måten konflikten ble håndtert på var også positiv for de øvrige deltagerne fra minoritetsforeningen. Det var godt for dem at politiet dermed var ute av bildet. De eldre representantene fortalte senere at de fikk positivt gehør innad i foreningen for at de var imøtekommende overfor Irfan ved å spleise på reduksjonen av det opprinnelige kravet med egne midler. I oppfølgingsintervjuene sier partene at de opplevde

det som en rettferdig prosess. De mente at meglerne var upartiske og dyktige, og at det var et bedre utfall enn hva de trodde at en straffeprosess ville ha medført.

Avtalen som partene kom til kan betegnes som et kompromiss. De møttes på halvveien der begge både fikk noe mer enn de hadde i utgangspunktet, men også måtte gi avkall på noe. I konfliktrådet regnes gjerne kompromisset som en god løsning, selv om det også finnes andre løsningstyper. Som observatør og megler i konfliktrådet har jeg sett svært ulike typer utfall av megling. Disse løsningstypene kan settes opp i et kontinuum med *enighet om å være uenige* på den ene siden ("tilbaketrekning"), til situasjoner der offer og gjerningsperson bygger en ny *relasjon* preget av *samarbeid* på den andre siden ("overskridelse, konflikt - omforming")²¹⁵. Uavhengig av innhold og løsningstyper regnes en avtale i konfliktrådet som god dersom partene selv opplever den som en *rettferdig* løsning på den gitte konflikten. Avtalen må også være *bærekraftig*, det vil si at den lar seg gjennomføre og dermed bidrar til å forhindre at konflikten eskalerer på nytt. Et siste krav til en konfliktrådsavtale er at den må være *balansert*, altså at de gjenopprettende handlinger står i et passende forhold til krenkelsen, tapet eller skaden.

Den beskrevne meglingsprosessen endte ikke i noen av ytterpunktene, men altså på en mer nøktern midte i form av et kompromiss. Likevel hadde meglingsprosessen en markant effekt der det skjedde en bevegelse deltagerne imellom. Hva det var som gjorde at meglings-situasjonen, til tross for det skjøre utgangspunktet, fungerte etter "oppskriften", det vil si meglingsprinsippene og skriptet? Dette vil jeg undersøke nærmere i neste kapittel, og på den måten belyse visse generelle aspekter ved gjenopprettende prosesser og konfliktmegling som sosialt fenomen.

²¹⁵ *Tilbaketrekning* og *overskridelse/konfliktomforming* er punkter i Johan Galtungs såkalte *Løsningsdiagram*, som er en modell for ulike typer utfall av konfliktsituasjoner (Galtung 2007). Løsningsdiagrammet benyttes også i gatemebling, som hjelpemiddel for å analysere ulike løsningstyper (Dale 2006, 236. Jfr. kap. 5).

Kapittel 8. Gjenopprettende prosesser som sosiale drama

Nowadays the anthropologist accepts 'conflict' as an integral part of even stable social systems.

Max Gluckman [1959] (2006, 94)

Conflict seems to bring fundamental aspects of society, normally overlaid by the customs and habits of daily intercourse, into frightening prominence. People have to take sides in terms of deeply entrenched moral imperatives and constraints, often against their own personal preferences. Choice is overborne by duty.

Victor Turner (1974, 35)

Siden Gluckmans dager har fenomenet konflikt vært en nøkkel i antropologiske studier av samfunn for å forstå både hvordan sosiale systemer er i stadig endring og fluks, men også hvordan de opprettholder sin relative stabilitet. De to sitatene markerer henholdsvis opptakten til, og videreføringen av, Manchesterskolens prosessorienterte tilnærming til forståelsen av sosiale situasjoner og mer generaliserbare strukturelle samfunnsforhold. Gluckman (1940, 2006) var blant de første antropologene som banet vei ut av det strukturfunksjonalistiske paradigmet mot en mer prosessorientert forståelse av forholdet mellom kontinuitet og endring. Ifølge Terence M. S. Evens var et av Gluckmans store bidrag forståelsen av at visse typer konflikter faktisk bidrar til å opprettholde den sosiale strukturen i sin nåværende form (Evens 2006, 50). Videre påpeker Kapferer (2006) at Victor Turner utviklet og fullbyrde Gluckmans arbeid ved å gå fra det situasjonsanalytiske til det symbolske, og det jeg tentativt vil kalle det *eksistensielt generative*. For Turner (1964 [1957], 1974, 1996) kan ikke konfliktsituasjoner og sosiale drama reduseres til en illustrasjon eller representasjon av overordna sosiale prosesser eller strukturer. Snarere bør de forstås som generative øyeblikk som i seg selv produserer sosiale strukturer og mening. Mens Gluckman setter en distinksjon mellom verdi, representasjon og mening på den ene siden, og praksis på den andre, ser Turner verdi og praksis som uatskillelige og gjensidig betingende aspekter. På den måten aktualiserer Turner Manchesterskolens fortsatte gyldighet, samtidig som Turners innsikter peker framover mot nyere antropologiske tilnærminger med utgangspunkt i *praksis*²¹⁶.

Turners tilnærming til *sosiale drama* kan sees som en spesifikk variant av situasjonsanalysen, slik den ble først utviklet med opphav i Gluckmans arbeider og Manchesterskolen for øvrig. Turner (1974) definerer sosiale drama som enheter av disharmoniske prosesser

²¹⁶ For eksempel i Fredrik Barths generative modeller (Barth 1969, 1994). Som også vist i kapittel 5 videreutvikler Kapferer (2005, 46-47) Turners grunnperspektiv til å forstå ritualer som åsted for meningsproduksjon, i en bestemt forståelse av å tilrettelegge for *virtuell virkelighet*, med potensial til å transformere de eksistensielle betingelsene for deltagerne utenfor det rituelle rommet.

oppstått i konfliktsituasjoner mellom personer eller grupper innenfor det samme systemet av sosiale relasjoner (ibid., 37). Videre identifiserer Turner fire typiske hovedfaser ved sosiale drama: 1) *normbrudd*, 2) *økende krise*, 3) *korreksjon/gjenoppretting* (redress) og 4) *reintegrasjon* (1974, 37-42). Disse fasene må ifølge Turner ikke forstås som atemporale strukturer, men kan derimot fungere som et universelt språk i tilnærmingen til sosiale prosesser²¹⁷.

I dette kapitlet vil jeg ved hjelp av Turners perspektiv på sosiale drama (ibid.), samt Gregory Batesons perspektiv på skismogenese (1978), undersøke nærmere meglings-eksemplet beskrevet i forrige kapittel. Formålet er å se prosessen ”innenfra”, i kontrast til fra ”statens” perspektiv (Foucault 2001, Neumann 2003, kap. 2), for derved å abstrahere fram noen generelle egenskaper ved gjenopprettende prosesser (GP) og konfliktmegling med hensyn til faser og konflikttransformasjon. Analysen vil danne grunnlag for de påfølgende kapitler der jeg fokuserer nærmere på de to dimensjonene ved *dialogens paradoks* (kap. 3), henholdsvis det maktkonserverende ved den statlige implementeringen av GP (kap. 9 og 10), og GP forstått som et transformativt felt for persondannelse (kap. 5 og 11). Med denne analytiske progresjonen vil jeg steg for steg belyse ulike aspekter ved konfliktmegling og GP, før jeg i kapittel 12 gjør en oppsummerende diskusjon av forholdet mellom persondannelse og statsstyring i dette feltet.

Megling som prosess

I konfliktrådets megleropplæring i blir det klargjort at megling er en *prosess bestående av ulike faser*. Nærmere bestemt er det tre hovedfaser som omhandler henholdsvis fortid, nåtid og framtid. Disse fasene dekkes av tre overordna spørsmålsstillinger som megler stiller i selve meglingsmøtet: *Hva skjedde; hvordan er det nå/hvilke konsekvenser har dette hatt; og hva skal til for at det skal bli bedre?* Hovedspørsmålene følges gjerne opp med en rekke underspørsmål som har til hensikt å få fram partenes respektive opplevelser av den gitte konfliktsituasjonen i fortid, så detaljert som mulig, hvilke konsekvenser hendelsen har hatt for dem, hva slags følelser det har utløst, både i fortid og nåtid, og hva de trenger for at

²¹⁷ Turner tar i betraktning Philip Gullivers advarsel om at man ved å fokusere på sosiale drama og konflikt vil stå i fare for å overse de mindre dramatiske, men likevel betydningsfulle hverdagssituasjonene som er preget av samarbeid (Gulliver (1971) i Turner 1974, 34). Likevel mener Turner at forstyrrelser av det normale og det regulære ofte gir oss en større innsikt i det normale enn hva en direkte studie av det normale kan gjøre. Dette er også en metodisk betraktning jeg har tatt med meg med hensyn til studiet av konflikthåndtering, nevnte spenningsforhold mellom GP og strafferett som ulike former for konflikthåndtering (kap. 1, 2, 6, 9), og med hensyn til utvalg av irregulære case (f.eks. kap. 7).

situasjonen skal bli bedre. Stormøtemetoden, som ble valgt som utgangspunkt i eksemplet fra forrige kapittel, følger de samme fasene som i en meglings situasjon (med to hovedparter), men tar utgangspunkt i et strukturert skript for å lede samtalen mellom et større antall personer berørt av samme konflikt. Denne forståelsen som legges til grunn i GP og konfliktråd tilsier at *meglingsprosessen* som sådan er overordna summen av enkeltfasene. Man kan altså ikke hoppe over en av fasene og forvente at det skal bli et godt resultat²¹⁸.

Meglingsfasene har visse fellestrekk med nevnte fire faser i sosiale drama, ifølge Turner (brudd, krise, gjenoppretting og reintegrasjon). Før en sak kommer til i konfliktrådet vil det alltid ha oppstått et *brudd* i det Turner kaller *normstyrte sosiale relasjoner mellom individer eller grupper*, eller i det minste en subjektiv opplevelse av krenkelse (1974). Dette tilsvarer altså Turners første fase (normbrudd). Som regel vil dette bruddet ha ledet til viss eskalering av konflikten til en gitt tilstand av *krise*, tilsvarende Turners andre fase, før saken kommer til konfliktrådet. Brudd og eskalering dekkes av meglingsens fortidsfase, og spørsmålsstillinger knyttet til dette. Jeg vil komme nærmere inn på hvordan *eskalering mot krise* også er implisitt i selve meglingsprosessen. Neste skritt i meglingen – nåtidsaspektet – kan forstås i tråd med Turners tredje fase, det vil si *gjenopprettende handlinger* (redressive action). Ordensapparatets reaksjoner, slik som politiets etterforskning og overføringen til konfliktrådet, kan også forstås som del av denne fasen av sosiale drama. Siste fase i meglingsprosessen, avtalesfasen og oppfølgingen av den inngåtte avtalen, dreier seg eksplisitt om framtidsaspektet, eller det Turner kaller *reintegrasjon* i den sosiale orden. Dette utgjør altså Turners fjerde fase (1974).

Det bør understrekes at fasene i det sosiale drama her kan forstås på to analytiske nivåer, både innenfor selve meglingsprosessen – det vil si de ulike fasene og fokuspunktene styrt av meglerne – og i relasjon til den helhetlige sosiale prosessen som meglingen er en del av. Den sosiale prosessen inkluderer dermed både forløpet til og håndteringen av konflikten mellom de konkrete partene, deres allierte og andre berørte, samt samfunnets ordensrepresentanter som reagerer på konflikten, det være seg politi eller andre typer autoriteter. Disse to nivåene, som jeg foreløpig vil kalle mikro- og makronivået for det sosiale dramaet, vil jeg forsøke å holde fra hverandre i diskusjonen og drøfte opp mot hverandre.

²¹⁸ Bakgrunnen for den beskrevne meglings situasjonen (kap. 7) gjorde at meglerne kombinerte meglings- og stormøtemetodikk, eller rettere sagt gjennomførte en mer tradisjonell megling med inspirasjon fra stormøtemetoden. I dette kapitlet er fokuset generelt på megling og GP med hensyn til faser og transformasjon, uten at forholdet mellom stormøte- og meglingsmetodikk utforskes nærmere. Den teoretiske og praktiske vendingen i GP mot stormøtemetodikk er gjenstand for nærmere undersøkelse i kapittel 11.

Sosiale og symbolske brudd: Hendelsen i fortid

I forkant av meglingsmøtet beskrevet i forrige kapittel var det to påståtte brudd av “normstyrt sosial handling mellom personer eller grupper innenfor det samme systemet av sosiale relasjoner” (Turner 1974, 37, egen oversettelse). På den ene siden påstod klager at påklaget, med flere fra minoritetsforeningen, hadde truet ham på livet. Dette ble av påtalemyndigheten vurdert som et brudd på straffeloven. Verken påklaget eller de andre gikk imidlertid med på at det skulle ha skjedd noen kriminell handling. Ejaz (påklaget og siktet) hevdet han bare hadde “*snakket litt hardt med Irfan*” (sitat fra oppfølgingsintervju). Samtidig påstod påklaget at klager hadde forsøkt å unndra seg å betale penger han “*skylder til fattige folk i deres hjemland*” (sitat Ejaz). De øvrige foreningsmedlemmene var også tydelige på at de mente klager skyldte penger på overtid. Irfan (klager) på sin side forsvarte seg med at avtalen med utlåner var at pengene skulle betales tilbake i norsk valuta, og at lånesummen var innfridd i sin helhet. Det som knyttet konfliktpartene sammen var at de alle var medlemmer av en minoritetsforening i Norge med forbindelser til felles hjemland²¹⁹.

Det er ikke formålet her å komme til bunns i hva som faktisk skjedde i forkant av meglingsprosessen over utover å påpeke at det var klare oppfatninger av normbrudd på begge sider av konflikten. Uenigheten mellom partene omkring de to påståtte bruddene, voldstrusselen og pengespørsmålet, opptok mye av fokuset og tida i selve meglingsmøtet. Ord stod mot ord, og meglere forsøkte med ulike midler å motivere partene til å ta ansvar for å imøtekomme en avtale. Både klager og påklaget virket urokkelige i sitt forsvar. Hva var det da som bevirket at det likevel oppstod en prosess som ledet fram til en avtale? Det første delsvaret på dette spørsmålet vil jeg knytte til hvordan de påståtte bruddene ble imøtekommet i selve meglingsmøtet.

Hvordan normbruddet imøtekommes i meglingsprosessen

De forutgående bruddene av *normstyrt sosial handling* i det sosiale dramaet på makronivå blir imøtekommet på en spesifikk måte innenfor mikronivået, altså selve meglingsprosessen. I megleropplæringen understrekes det at megleren bør åpne møtet med å sette ord på at man i møtet skal ta for seg den konkrete hendelsen som ledet til konfliktsituasjonen (bruddet), når

²¹⁹ Ifølge Yonas, en av de eldre deltagerne jeg intervjuet i etterkant av meglingen, består foreningen av om lag 200 medlemmer inklusive barn og familier, med til sammen 60-70 voksne menn. Her gjør de ulike aktiviteter slik som å feire høytidsdager sammen. De har også skole hver søndag og musikkundervisning for barna en gang i uka. Yonas fortalte at det er en annen tilsvarende forening for folk fra samme hjemland, om lag halvparten så stor som deres egen.

og hvor det skjedde, og hvem som har gjort hva. Dette eksplisitte fokuset på det konkrete bruddet i forkant av meglingen gjenspeiles også i stormøteskriptet som brukes i konfliktrådet. I innledningen står det:

Møtet vil ta for seg det som skjedde den [dag/dato] på [sted] da [kun kort beskrivelse av hendelsen]. Det er viktig å ha klart for seg at møtet vil ha fokus på hva [gjerningspersonen/e] gjorde, og hvordan deres (uakseptable) handling har påvirket andre. (Kursiv i original).

Denne teksten er veiledende, og megler vil tilpasse denne første delen av skriptet til situasjonen og sin egen ordlyd. Hovedpoenget er at man går rett på sak med hensyn til den mest framtreddende hendelsen, eller *bruddet*²²⁰. Innledningen følges opp med spørsmål til alle hovedparter i første spørreunde. Med spørsmålet ”Hva skjedde?”, samt en rekke oppfølgings-spørsmål, oppfordres partene etter tur til å fortelle om sin opplevelse av handlingsforløpet rundt det aktuelle bruddet eller krenkelsen. Fra et meglersporspektiv er det klart at motpartene i en konflikt kan ha ganske forskjellige oppfatninger av samme hendelse²²¹. Et vanlig kriterium for megling er imidlertid at partene i det minste erkjenner visse faktiske forhold rundt krenkelsen eller normbruddet. Ellers er det stor sjanse for at meglingsprosessen går i stå og at konflikten eskalerer videre.

I fortidsfasen av meglingen er det altså meglers jobb å få fram hver av partenes *situerte observasjoner* (hva de så og hørte) i den gitte hendelsen, til forskjell fra deres tolkninger eller vurderinger av hva motparten måtte ha gjort, tenkt og ment²²². I ovennevnte meglingssamtale spurte megleren først Ejaz (påklaget) ”*vil du starte med å forklare; hva skjedde, slik du husker det?*” (oversatt). Siste delsetning (slik du husker det) understreker den implisitte meglersforståelsen av at observasjoner er situerte. Ejaz svarte først at ”*det er en gammel historie, og han (Irfan) vet bedre*”. Det kan virke som om Ejaz her gikk i forsvar i

²²⁰ Hvilken konflikthendelse som er *mest framtreddende* defineres som regel av klager, eller offeret i situasjonen. Påklaget/gjerningsperson vil som regel i forkant av et meglingsmøte ha akseptert at dette er utgangspunktet for møtet. Ved megling i straffesaker vil det alltid være lovbruddet, definert av straffeloven, som er utgangspunktet, selv om det ofte også kan være andre hendelser som partene oppfatter som viktige å få belyst i prosessen.

²²¹ Med meglersporspektivet mener jeg å referere til en delt forståelse av gjenopprettende prosesser og megling slik det framstår i den interne konfliktrådsdiskursen. Dette er basert på summen av en rekke intervjuer, samtaler, og deltagende observasjon på ulike konfliktrådsarenaer av mer enn 30 meglingsprosesser (jfr. kap. 4).

²²² Begrepet *situerte observasjoner* henter jeg fra Donna Haraways forståelse av *situated knowledge*, eller situasjonsforankret kunnskap (Haraway 1991, 192). I likhet med Foucault (kap. 2) argumenterer hun for at *blikket* handler om makten til å se. Motsetningen til ’vitenskapelig objektivitet’ er ifølge Haraway ikke postmoderne relativisme, men en *posisjonering* av det vitenskapelige blikket i forhold til ’enabling practises’ (kropp, teknologier, teknovitenskaper og politikker). Den eneste muligheten til å finne et mer overordna blikk er å befinne seg i en bestemt posisjon, ifølge Haraway. *Partialitet*, dvs. delvis og betinget kunnskap, søkes ikke for sin egen skyld, men for de forbindelsene og uventede åpninger som situasjonsforankrede kunnskaper muliggjør (ibid., 196). Jeg antyder dermed at GP og konfliktråd er tuftet på en epistemologi som kan forstås i tråd med begrepene *partialitet* og situasjonsforankret kunnskap. Dette tilsvarer begrepet *polyfonisk sannhet*, i ”Åpen Dialog” (Seikkula 2000). Jamfør øvrige påpekte paralleller mellom GP og dialogbasert psykisk helsearbeid (kap. 3, 4 og 9).

form av et motangrep overfor Irfan (klager, se kap. 7). Dette kan forstås som at han antydte at det er Irfan som er den egentlige skyldige her. Da megler igjen ba ham om å fortelle hans side av historien begynte Ejaz å fortelle. Megler brukte her en rekke åpne oppfølgingsspørsmål slik som “*hva skjedde så; skjedde det noe i mellomtiden; hadde dere noen forbindelse; hva var årsaken til møtet på Stovner; hvem organiserte det; hva skjedde etterpå?*”.

Formålet med denne fortidsfasen i meglingen er verken å komme til noen uttømmende enighet om hva som faktisk skjedde, eller å konkludere omkring årsaksforholdene i fortida. Fra et meglerperspektiv fungerer snarere partenes fortellinger om hendelsen i fortid som et middel til å komme til neste punkt i prosessen, nemlig den emosjonelle dimensjonen ved konflikten – først i fortid (hvordan opplevde du det da?) og så i nåtid (hvordan opplever/føler du det her og nå?)²²³. Et grunnpremiss i GP er at konflikter er følelsesdrevne prosesser, og at følelser av ubehag er generert av udekkede behov (Rosenberg 1999, Strang og Sherman 2007, Zehr 2002, jfr. kap. 6). Ifølge denne tankegangen er det ikke mulig å komme til noen bærekraftig løsning eller egentlig transformasjon av konflikten dersom ikke også det følelsesmessige ubehaget blir imøtekommet og transformert i prosessen. Følelser blir dermed nøkkelen til å forstå partenes udekkede behov i situasjonen. Min overordna erfaring er at parter i konfliktrådsmegling ofte ikke har et avklart forhold til sine behov i forkant av prosessen (følelsene ”kommer i veien”). Formålet med prosessen kan dermed forstås som å tilrettelegge for at partene skal få en bedre gjensidig forståelse av deres respektive behov, slik at man kan legge en felles handlingsplan for å imøtekomme disse. Konfliktmegling innenfor et GP-perspektiv står dermed i kontrast til andre typer megling, for eksempel rettsmegling, forliksråd eller andre typer forhandlinger som har et avgrenset fokus på å komme til en avtale uten også å tematisere den emosjonelle dimensjonen ved motsetningsforholdet. Jeg vil komme nærmere inn på hvordan dette fokuset på formidling av følelser nødvendigvis vil lede til en viss *eskalering av krisen* (Turners andre fase) som grunnlag for et gjennombrudd på et senere stadium av det sosiale dramaet.

Innenfor nevnte bruddfase i meglingssamtalen over gikk megleren på et visst punkt i påklagets fortelling over fra faktanivået til følelsesaspektet med spørsmålet “*hva føler du når*

²²³ Spørsmålsstillingen i stormøteskriptet i første spørreunde med gjerningsperson er som følger: “Jeg vil starte med å be [gjerningspersonen] fortelle alle hva som skjedde. Hva gjorde du? Hva gjorde du så? Hva tenkte du da? Hva følte du da? Hvilke tanker har du hatt etterpå? Hva føler du nå? Hvem tror du har blitt berørt av det som har skjedd?”

du sitter her, nå?” (oversatt)²²⁴. Denne fasen av meglingen leder dermed mot neste fase i det sosiale dramaet, betegnet av *eskaling*. Ejaz svarte at han synes “*det er best om vi kan finne en løsning her*”. På den ene siden kan utsagnet forstås som et positivt svar som indikerer at han ønsker å finne en løsning i fellesskap. På den andre siden kan det også tolkes som at han ikke ønsket å gå nærmere inn på sin egen person i denne sammenhengen. Det faktum at påklaget (Ejaz) gjennomgående i meglingen unngikk å svare på spørsmålene om følelser med “følelssvar” underbygger denne antagelsen. Det kan være flere forklaringer på dette. En tolkning kan være at han heller ønsket å fokusere på at han faktisk forsøkte å hjelpe utlåner med å få pengene tilbake, og at han ikke hadde noen personlig uoverensstemmelse med klager. Dette ville i så fall bidra til å minimere hans rolle som personlig trussel overfor klager. En annen forklaring kan være at hans lojalitet i situasjonen primært var knyttet til minoritetsforeningen, som også var representert av flertallet i meglingsrommet. Denne antagelsen underbygges av at han gjennomgående ga uttrykk for å bry seg lite om at han som person som var *siktet* i saken, og dermed risikerte straff. Det er nærliggende å tolke påklaget og minoritetsgruppas medlemmer sin adferd som uttrykk for en lojalitet til gruppen de representerer. Dersom det er fellesskapets interesser som er det primære hensynet for påklaget, bidrar dette til å forklare at han ikke ønsker å komme inn på sine personlige følelser overfor påklaget eller andre. I forlengelse av denne tolkningsmuligheten bør det tas høyde for at det også kan være ulike kulturelle koder for kommunikasjon av følelser som ligger til grunn. I alle fall svarer ikke påklaget slik skriptet legger opp til med hensyn til utdyping av egne følelser. Noe senere i meglingsmøtet var det likevel svært merkbart at han uttrykte følelser av irritasjon og sinne på ikke-verbalt vis.

Etter første spørreunde med påklaget var det klager som stod for tur²²⁵. Etter en runde med faktaspørsmål (av typen “hva skjedde”) ble også han spurt om hvordan han hadde blitt følelsesmessig berørt, i henholdsvis fortid og nåtid. Til forskjell fra påklaget satt han mer direkte ord på sine følelser, med ord som “afraid” og “scared”. I denne første fasen av meglingen, der bruddet i fortid tematiseres først gjennom faktaspørsmål, og dernest følelsspørsmål, veksler meglerne på å spørre “hva følte/føler du” og “hva tenkte/tenker du”. Funksjonen er den samme. Årsaken til at meglerne enkelte ganger erstatter ”føler” med

²²⁴ Megleren har altså valgt å hoppe over følelsesdimensjonen i fortid, slik skriptet legger opp til, enten fordi han så det som irrelevant, som innlysende eller som vanskelig å spørre om, og så bevege seg over på nåtidsfasen i meglingen. Det varierer altså hvor nært megler følger skriptet. Megler vil for øvrig alltid kunne gå tilbake og spørre om tidlige spørsmål i henhold skriptet senere i prosessen. Hovedpoenget med skriptet her er å gå fra fokus på *fakta* (partenes observasjoner uten tolkninger/vurderinger) til å fokusere på deres *følelser i fortid og nåtid*.

²²⁵ Stormøteskriptet som brukes i konfliktrådet legger opp til at gjerningspersonen spørres først, deretter offeret, så offerets støttepersoner og til slutt gjerningspersonens støttepersoner. I megling mellom to hovedparter er det mer åpent hvem som spørres først. Megling og stormøte følger for øvrig de samme fasene og hovedspørsmålene.

”tenker” er, for det første, av hensyn til variasjon i språkbruk. Meglerens oppgave er hele tida å være sensitiv for prosessen og deltagerens språkform. For det andre utløser tenkespørsmål (“hva tenkte du”) ofte svar som innebærer følelser. Erfaringsmessig kan det dessuten være vanskeligere å få svar på følespørsmål enn tenkespørsmål²²⁶. Bruddfasen i det sosiale dramaet tematiseres altså med spørsmål for å få fram både fakta og følelser knyttet til det gitte bruddet.

Etter at klager hadde svart på spørsmålene i første runde, rettet meglerne de samme spørsmålene til de øvrige møtedeltagerne. I likhet med påklaget framstod de andre som tilbakeholdne med å fortelle om sine følelser knyttet til det som hadde skjedd. For eksempel svarte Elyas (tilstede ved konfrontasjonen på klagers arbeidsplass, der klager følte seg truet) på spørsmålet om han *“har noen følelser knyttet til saken”* med at han *“håper dere kan finne en løsning. Jeg er enig det som har blitt sagt”*. Megleren spurte så om *“hvem som har blitt berørt av saken”*. Elyas så ut til å slite med å forstå spørsmålet. Her brukte megleren et vanlig virkemiddel i megling, nemlig taushet. Dette krever gjerne litt trening fra meglerens hold fordi det erfaringsmessig kan oppleves som vanskelig eller pinlig når stillheten senker seg i rommet. Men det er nettopp også derfor taushet er et såpass virkningsfullt middel i megling. De tause øyeblikkene leder gjerne til at den spurte, etter å ha tenkt seg om, kommer med et svar. Elyas svarte til slutt at han var *“skikkelig nervøs”*, altså et klart uttrykk for en følelse. Neste person, Hamidou (også tilstede ved opptrinnet på klagers arbeidsplass), ble så spurt to tenkespørsmål, uten at dette ledet til noen følelssvar. Også Mohammad (senior nr. 1) uttrykte sin mening og oppfatning av hendelsen uten å komme inn på egne følelser i saken. Yonas (senior nr. 2) var siste person ut i denne første fasen. Til forskjell fra de to forutgående personene ble han spurt et direkte følelsspørsmål (“what did you feel”), hvorpå han svarte *“I feel bad about him”* (underforstått klager). Det er vanskelig å si hvorfor han var tydeligere på egne følelser i situasjonen enn de andre, men en nærliggende tolkning er at han som eldre i foreningen har en autoritet som tillot ham å konfrontere låntager/klager på en mer direkte måte enn de yngre deltagerne.

²²⁶ En interessant feltobservasjon er at unge mennesker/ungdom generelt har mindre sperrer for å svare på følelsspørsmål enn voksne. Det kan tenkes at dette har med sosialisering å gjøre det vil si at ungdom er mindre formet enn voksne, men det kan også være at dette har å gjøre med de samfunnsendringer som er under lupen i denne avhandlingen, det vil si endringer i forholdet mellom styringsmekanismer og persondannelse. Se kap. 5 (gatemebling) og 12 (oppsummerende diskusjon).

Punktuering av hendelsesstrømmen: Etableringen av et felles narrativ

Det er flere aspekter som kunne vært belyst i denne første fasen av meglingsprosessen, men jeg ønsker her å fokusere på hvordan *brudd* i fortid tematiseres i megling. Både i det konkrete tilfellet beskrevet over, og i megling og stormøteskript generelt, legger introduksjon og spørsmålsstillinger opp til at samtalen startes med utgangspunkt i et eksplisitt fokus på det gitte normbruddet, lovbruddet eller den opplevde krenkelsen som ligger til grunn for konflikten. Dersom det er stor uenighet omkring det gitte bruddet (eller bruddene), og hvem som har gjort hva, viser det seg at meglingen kan bli vanskelig. Dette bekrefter også evalueringen av konfliktrådet nevnt i kapittel 5 (Eide og Gjertsen 2009), som påpeker at megling i straffesaker blir vanskelig når skyldspørsmålet (bruddet) ikke er avklart i forkant. En konfliktrådsleder er inne på det samme når han i et intervju sier at ”*utgangspunktet for konfliktrådet må være at man tar utgangspunkt i straffesaken* (ved megling i straffesaker). *Hvis den tiltalte er uenig det som står der, må den da heller si nei til megling*”. Som deltagende observatør i meglervervet har også jeg erfart at meglingsprosessen kan bli vanskelig dersom det i forkant foreligger liten grad av innrømmelser fra partene knyttet til grunnlaget for konflikten²²⁷.

I megling kan dette fokuset på bruddet i fortid, som første trinn i det sosiale drama, forstås som en bestemt form for *punktuering* av samspillet mellom partene²²⁸. Gjennom fokuset på én eller et fåtall bestemte hendelser i fortid som framstår som spesielt markante, og spesifikke spørsmålsstillinger knyttet til dette, legges det til rette for at deltagerne kan forme et felles narrativ, ut fra et begrenset antall faktorer som det går an å enes om. På denne måten kan konfliktsituasjonen rammes inn på en potensielt ny måte der deltageres ulike stemmer etter tur inngår i den kollektive fortellingen.

I tilfellet over får deltagerne mulighet til å sette ord på sine respektive oppfatninger av de viktigste faktorene i hendelsesforløpet forut for meglingsmøtet, og deres tanker og følelser knyttet til dette. For eksempel ble det klart at påklaget og hans allierte delte samme oppfatning av at klager skyldte penger for et utestående lån. Klager på sin side var uenig dette og forklarte det med at pengene ifølge avtalen med utlåner skulle tilbakebetales i norsk valuta. Samtidig fikk han formidlet hvordan hendelsen på arbeidsplassen hadde påvirket ham (frykt

²²⁷ Dette er for øvrig en innarbeidet forståelse i GP-teori (se f.eks. Moore og McDonald 2000b).

²²⁸ Et viktig poeng i Gregory Batesons kommunikasjonsteori (1978) er hvordan vi *punktuerer* samhandling. Når vi punktuerer, stopper vi samspillprosessen og sier noe om hvordan vi tolker samspillet, og hva som er årsakene til det som skjer mellom samspillspartnere. Begrepet punktuering innfører ideen om at hendelser og samspill også kan forstås på andre måter. Hvis vi punktuerer samspillet annerledes, kan vi få en annen forståelse av samspillet (jfr. Carson og Birkeland 2009, 94).

for liv og helse, at han hadde mistet jobben og derfor hadde dårlig økonomi). Påklaget holdt imidlertid fast ved at det ikke var snakk om noen trussel i nærheten av den alvorlighetsgraden som klager og politiets siktelse hevdet. Han forklarte hvordan han også var blitt berørt av klagers handlinger. Dette fraværet av umiddelbare innrømmelser kompliserte nevnte punktuering. Likevel nærmet partene seg gradvis en felles forståelse: For det første ble det klargjort hva de var uenige om (pengespørsmålet og trusselen). I gjenopprettende prosesser regnes dette som et viktig skritt i konfliktransformasjonen siden *konflikt* som nevnt i dette perspektivet ikke er spesielt basert på *uenighet*, men snarere negative følelser overfor den andre part. Det kan riktignok være en rekke ulike ting konfliktpartene er uenige om, men i en eskalert konflikt som dette vil manglende tillit ha ledet til at man har mistet av syne hva man faktisk er uenige om. Dette første skrittet, *enighet om uenigheten*, er altså en viktig del av opptegningen av en felles forståelse av hva som står på spill.

For det andre var det også flere momenter partene ble enige om i denne første fasen. I forkant av situasjonen på klagers arbeidsplass (den påståtte trusselsituasjonen) hadde det vært flere forutgående møter mellom foreningsmedlemmene som representerte utlåner og klager/låntager, der pengespørsmålet ble diskutert. Dette var de enige om at hadde funnet sted. De var også enige om at klager hadde tilbakebetalt i alle fall hoveddelen av lånesummen, selv om det fortsatt var uenighet knyttet til spørsmålet om valutadifferansen. De var også enige om at det hadde vært et konfronterende møte på arbeidsplassen til Irfan, selv om de var uenige i hva som hadde blitt sagt og gjort der. De ga også alle uttrykk for at de ønsket å finne en fredelig løsning på konflikten, og at megling var bedre enn alternativet, nemlig strafferett. Det var heller ingen tvil om at klager hadde gått til politiet framfor å oppsøke foreningen som representerte utlåner. I tillegg kom det fram ulike subjektive oppfatninger (“tanker og følelser”) knyttet til konflikten. Da følelser er subjektive og vanskelig kan diskuteres, framstår de dermed som sosiale fakta. For eksempel var klager tydelig på at han var engstelig for hva de andre kunne komme til å gjøre mot ham. På den andre siden utrykte Yonas og flere av de andre skuffelse og sinne for at klager hadde gått til politiet framfor å forsøke å løse det med dem direkte. Dette ble oppfattet av motparten uten å bli motsagt. I denne første delen av meglingsprosessen ble det altså klart både hva partene var enige og uenige om.

Nevnte punktuering (“hva skjedde, hva tenkte og følte du”) åpner for at partene fortsatt kan være uenige omkring visse aspekter, samtidig som hver og en snakker ut fra hvordan de selv erfarte situasjonen, og deres egne tanker om dette. Meglingsprosessen legger altså opp til at gitte brudd i fortid blir belyst slik at det gradvis kommer fram flere nyanser og mer kompleksitet ettersom de ulike møtedeltagerne får forklart seg. Denne typen punktuering

står i kontrast til en annen type punktuering som er vanlig i konfliktsituasjoner, gjerne innledet med spørreordet *hvorfor*. Noe av det første en megler lærer er at hvorfor-spørsmål bør unngås da det kan virke konfliktopptrappende og lede til at meglingen går i lås²²⁹. Hvorfor-spørsmål gir altså en annen type punktuering enn de spørsmålene som megling er tuftet på. Formålet med spørsmålene i den første fasen er at partene skal skille sine egne observasjoner av hva som faktisk skjedde fra sine egne subjektive tolkninger og vurderinger. Til grunn her ligger det at observasjoner er objektive på den måten at man ikke uttaler seg om årsaksforhold og motiver hos motparten (for eksempel “han slo til meg med knytteneven på kinnet”). Dermed gis partene en mulighet til å fortelle om det gitte *bruddet* uten samtidig å anklage hverandre i en konfliktopptrappende spiral. Poenget i megling er at partene skal ta ansvar for egne handlinger, reaksjoner og behov. Gjennom denne gradvise avdekkingen av kompleksitet – handlinger, konsekvenser og partens respektive delansvar i konfliktbildet – redeg grunnen for en gradvis økende felles forståelse av konfliktsituasjonen. I mange meglingsituasjoner har gjerningspersonen i forkant ikke reflektert over, eller forstått rekkevidden av, konsekvensene for offeret. Selv om den felles forståelsen som etableres i megling ofte kun gjelder deler av et gitt handlingsforløp og dets konsekvenser utløser dette i mange tilfeller en viss empati og innlevelse i motpartens situasjon.

I tilfellet over var meglerne konsekvente på å unngå hvorfor-spørsmål. Denne første fasen av meglingen var imidlertid preget av mistillit og uenighet. Deltagernes ulike fortellinger var ennå ikke formet til noen endelig felles forståelse av rett og galt i situasjonen. Dette ble også komplisert av det faktum at utlåner, som kunne gitt svar på kjernes spørsmålet om pengeavtalen, var fraværende. Likevel beveget prosessen seg over i neste fase av meglingen. Vektleggingen av det emosjonelle knyttet til konflikten vil som regel på dette punktet i prosessen ha ledet til en viss eskalering.

Eskalering av krisen

Etterfulgt av den første fasen i det sosiale drama, *bruddfasen*, oppstår det ifølge Turner (1974) som regel en fase preget av ‘økende krise’. Her utvides bruddet til det sammenfaller med dominerende splittelser i de relevante sosiale relasjoner som de motstridende parter tilhører.

²²⁹ For eksempel vil spørsmålet “*hvorfor slo du ham?*” kunne utløse et svar som “*jeg slo fordi han så på meg på en truende måte*”. Med denne typen svar forklarer taleren sin egen handling ut fra en vurdering eller tolkning av noe den andre har gjort. Dermed legges også ansvaret for egne handlinger på den andre part. Meglerperspektivet sier at denne typen svar gjerne leder til opptrapping av konflikten fordi det er basert på en tolkning eller vurdering av den andre som lett kan oppleves som en anklage. Motparten vil dermed fort gå i forsvar, gjerne i form av et motangrep, og vil dermed være mindre tilbøyelig til å komme med innrømmelser selv.

Meglerbegreper på dette aspektet ved konflikt er *konflikteskalering* og *polarisering*, noe som gjerne innebærer at flere personer på hver av konfliktpartenes sider blir mobilisert inn i konflikten (jfr. Glasl 1999). I denne fasen oppstår det ifølge Turner (1974) gjerne også et vendepunkt som er preget av fare og spenning med liminale karakteristikker²³⁰. Dette er en truende tilstand som 'ordensrepresentantene' ikke kan overse eller unnlate å imøtekomme med handling.

Overført til konfliktmegling kan også denne fasen gjenkjennes både på et mikro- og et makroplan, dvs. innenfor selve meglingsprosessen, og i relasjon til den overordna sosiale prosessen som meglingen kun utgjør en del av. På et makroplan hadde det sosiale dramaet over, i likhet med mange av konfliktene som megles i konfliktrådet, eskalert til et nivå som innebar en viss grad av polarisering mellom partene før saken kom til konfliktrådet. Pengetvisten hadde ledet til en situasjon preget av vonde følelser, frykt og sinne på begge sider av konflikten, med tilhørende negative oppfatninger av motparten. Klager i situasjonen (Irfan) kom med flere uttalelser i formøtene med megler, og i enesamtalene med meg som observatør, som tydet på at han hadde liten tillit til representantene fra minoritetsforeningen. Han fortalte at han oppfattet dem som en slags "*mafia*" og generelt som "*dårlige mennesker*". Han påstod at de drakk mye alkohol, at de hadde flere politisaker på seg, og at de ofte brukte vold og trusler. Klager hadde altså etablert en form for fiendebilde av motparten i konflikten²³¹. Det er ikke uvanlig at partene i de individuelle forsamtalene med megler deler sine negative oppfatninger av motparten, og dermed framstår som "bedre enn" den andre. Forarbeidet til meglingsprosessen handler i hovedsak om å kartlegge konflikten og å bygge tillit til partene for å motivere dem til et konstruktivt meglingsmøte. Det kan med andre ord sies at megler får mandatet til oppgaven fra partene selv. Dermed oppstår det her enkelte ganger en utfordrende balansegang. På den ene siden må megler i forsamtalene lytte oppmerksomt til partene og vise en viss grad av forståelse overfor de krenkelser og brudd som de mener å ha blitt utsatt for. Dette er avgjørende for at partene i det hele tatt skal få tillit til megler. På den andre siden må megler ivareta upartiskheten siden det motsatte ville underminere mandatet til meglerrollen, og dermed selve prosessen. Som megler har jeg selv følt på denne balansegangen, særlig når det er snakk om alvorligere krenkelser som trusler og

²³⁰ Den form for liminalitet som oppstår her er ifølge Turner (1974, 39) ikke knyttet til oppfatninger av det hellige, og beskyttet av tabu, men forstås som en terskel mellom mer eller mindre stabile sosiale prosesser.

²³¹ Jeg har ikke data på hvilke andre personer som Irfan eventuelt hadde mobilisert på sin side utover antydninger om at han hadde støttespillere som delte hans syn på motparten. Det var som nevnt også snakk om en annen minoritetsforening som stod i opposisjon til den som representerte utlåner i denne konflikten, og som megleme vurderte om hadde noen innflytelse med hensyn til mobilisering på klagers side. Dette er imidlertid spørsmål som jeg ikke fikk nærmere svar på, og som jeg derfor lar ligge. Fokuset her er på meglingsprosessen, og jeg holder detaljene rundt hva som skjedde i forkant av meglingen som et åpent spørsmål.

vold. Under forsamtalene må altså megler være varsom med ikke å vise for mye støtte og medfølelse siden det vil kunne oppleves som et tillitsbrudd i selve meglingsprosessen når megler må forholde seg upartisk²³².

I forarbeidet kom det også fram at påklaget og flere av representantene fra minoritetsforeningen hadde negative følelser overfor klager (Irfan), både fordi han angivelig ikke hadde gjort opp for seg, og fordi han hadde gått til politiet framfor å forsøke å løse saken med dem direkte. Konflikten hadde altså eskalert til et nivå der to typer ordensrepresentanter så seg nødt til å gripe inn: først lederne for minoritetsforeningen som representere utlåner i saken, og dernest politiet. De to typene ordensrepresentanter ble altså mobilisert inn på hver sin side i konflikten, noe som i seg selv ledet til ytterligere eskalering i form av polarisering og negative følelser mellom partene.

Også innenfor selve meglingsprosessen (mikronivået), etter første spørreunde der forutgående brudd hadde blitt tematisert, kan det identifiseres en fase som Turner beskriver som preget av økende krise, eskalering og fare (1974, 37): Klager (Irfan) var tydelig på at han var bekymret for sin egen sikkerhet, at han ikke stolte på de andre, og at han krevde en garanti for sin personlige sikkerhet dersom det skulle bli en avtale som involverte noen form for betaling. Påklaget (Ejaz) ga etter hvert tydelig uttrykk for irritasjon og sinne (han "*følte ingenting*") og gikk til motangrep overfor Irfan ("*hva mener du med trussel?!*"). Litt senere ga også han uttrykk for å være *offer* i saken, ettersom hans samboer skulle ha brutt ut i gråt etter å ha bli oppringt av klagers allierte. Hovedmegler (Vidar) forsøkte å motivere påklaget og hans allierte til imøtekommenhet gjennom å minne om hva alternativet til en avtale i konfliktrådet ville være, nemlig at påklaget risikerte straff. Medmegler (Merete) pekte på det hun oppfattet som en generell mistillit mellom partene. Videre trakk hun fram det moralske alvoret som politiets siktelse tilsa (voldstrussel). Flere av påklagets allierte ga uttrykk for bekymring rundt sin egen sikkerhet med hensyn til å skrive under på en garanti dersom "*det er andre som banker ham på gata*" (sitat Ejaz). Det kan virke som om Elyas, en av de tre som oppsøkte Irfans arbeidsplass, også var redd for sanksjoner fra minoritetsforeningen da Irfan mente at han skulle ha sagt at han ville hjelpe ham. Som observatør i rommet var det merkbart hvordan temperaturen og trykket økte. Alvoret i situasjonen ble mer og mer framtrædende med en rådende følelse av usikkerhet. Situasjonen kan på dette tidspunktet sies å være preget av en viss fare med hensyn til henholdsvis voldstrusselen (for klager), straffetrusselen (for

²³² GP-diskursen har i senere tid dreid seg fra å snakke om *upartiskhet* til *multipartiskhet* ut fra en erkjennelse om at upartiskhet er mer et edelt ideal enn en praktisk mulighet (se f.eks. Pali 2015). I dette ligger det at megler viser like mye støtte og sympati til begge parter. Likevel gjelder det innarbeidede meglingsprinsippet om at megler skal avstå fra å komme med egne synspunkter eller løsningsforslag.

påklaget), eventuelle interne sanksjoner (for påklagets allierte), og politiets innblanding (for foreningens navn og rykte). Utfallet av møtet var på dette tidspunktet svært usikkert.

Denne tiltagende krisefasen i meglingsprosessen kan i lys av Gregory Batesons systemteori forstås som en dynamikk preget av *symmetrisk skismogenese* innenfor det sosiale delsystemet som møtedeltagerne til sammen utgjorde (Bateson 1978, 324)²³³. Jo mer påklaget og hans allierte avviste påstanden om voldstrussel, jo tydeligere ga klager uttrykk for at de løy og at han følte seg truet, og vice versa. Denne dynamikken var *symmetrisk* på den måten at gjensidige påstander om løgn og benektelse forsterket hverandre. Relasjonen var også symmetrisk ved at jo mer påklaget og hans allierte insisterte på at klager skyldte penger for et uoppgjort lån, jo mer nektet klager for at han har noe uoppgjort med utlåner. Denne symmetriske eskaleringen ledet også til en viss grad av symmetrisk skismogenese mellom partene og meglere: Jo mer antagonistiske og urokkelige partene ble seg imellom, jo mer mobiliserte meglere normative virkemidler (straffetrusselen og moralsk ansvar/alvor). Jo mer meglere framholdt de strafferettslige konsekvensene ved mangel på imøtekommenhet, jo sterkere avviste påklaget og hans allierte siktelsens relevans.

I meglingssituasjonen kan det også spores en *komplementær dynamikk* mellom klager og påklaget, som utartet seg i skismogenetisk eskalering. Jo mer *klager* (Irfan) holdt fast ved offerrollen, og uttrykte frykt for sin personlige sikkerhet, jo mer mistroisk, irritert og angripende ble påklaget (Ejaz) overfor klager. Denne dynamikken var altså komplementær ved at utspillingen av offer og angriper-rollene forsterket hverandre. Dermed ble også påklaget styrket i sin rolle som “uskyldig pengeinnkrever på vegne av tredjeparten” (han hadde IKKE truet; klager skyldte penger!). Denne komplementære dynamikken snudde så på et visst punkt til et symmetrisk forhold: Et stykke ut i klagers betoning av sin rolle som offer i saken ga påklaget uttrykk for at også han var offer for klagers handlinger (symmetrisk: både klager og påklaget er offer). Flere av de øvrige allierte til påklaget ga også etter hvert uttrykk for bekymring for sin egen (retts)sikkerhet dersom de skrev under på en avtale (symmetrisk: de var alle potensielle ofre).

²³³ Ifølge Bateson kjennetegnes *symmetriske relasjoner* av binære forhold der A's og B's handlinger kan forstås som av samme art, for eksempel en trusselsituasjon hvor A truer B og B truer A tilbake, eller der A påstår at B lyver, og vice versa. *Symmetrisk skismogenese* står følgelig for en eskalerende dynamikk der A's og B's liknende handlinger virker tilbake på hverandre i en selvforsterkende spiral. Videre definerer Bateson *komplementære relasjoner* som antitesen til *symmetriske relasjoner*. Her er A's og B's handlinger komplementære på den måten at de er av ulik art, men gjensidig betingende slik som for eksempel dominans- underkastelse, fostring-avhengighet og ekshibisjonisme-kikkerlyst. Ifølge dette perspektivet kan også komplementære relasjoner utarte seg til *skismogenetisk* eskalering (Bateson 1978, 323-324).

Denne vekslingen mellom symmetriske og komplementære dynamikker i meglings situasjonen ledet til at de opprinnelige tilskrevne rollene fra konfliktrådet (og politiet) som henholdsvis *klager/offer* (politiet: *fornærmet*) og *påklaget/gjerningsperson* (politiet: *siktet*) ble utfordret. De ulike beretningene som kom fram i samtalen etablerte dermed en felles fortelling som nyanserte og utfordret det polariserte utgangspunktet. På den ene siden framstod ikke klager lenger (overfor påklaget og hans allierte) kun som en kjeltring som forsøkte å stikke av med uoppgjort gjeld. Han hadde også bekymringer for eget liv og helse, og dessuten økonomi. Hendelsen på arbeidsplassen skulle ha ledet til at han mistet jobben. På den andre siden framstod påklaget og hans allierte ikke lenger kun som “dårlige mennesker” (klagers ord). I deres del av fortellingen framstod de som gode hjelpere for en utlåner fra hjemlandet, men var også berørte på negative måter, bl.a. ved at de var i politiets søkelys. Spørsmålet om hvem som var skyldig og offer i situasjonen var dermed i ferd med å bli relativisert. Dette er høyst vanlig i konfliktmegling. Selv om det gjerne kan identifiseres entydige ofre og gjerningspersoner knyttet til spesifikke handlinger (for eksempel A truet B) vil det gjennom den kompleksiteten som nøstes fram i partenes fortellinger som regel vise seg at også gjerningspersonen opplever seg som offer for andres handlinger, enten fra offeret selv eller andre. Med Bateson kan det dermed sies at denne vekslingen mellom symmetriske og komplementære relasjoner bidro til å dempe, eller i det minste til en viss grad balansere, den pågående symmetriske skismogensen²³⁴.

Vendepunktet: Om å treffe bunnen

Den typen polariserende dynamikker, som kan betegnes av henholdsvis symmetriske og komplementære relasjoner, er vanlige i mange av konfliktenes som behandles i konfliktrådet. Konflikter eskalerer ofte i form av *symmetrisk skismogenese*, der motpartene utfører “like” og angripende handlinger mot hverandre (for eksempel baksnakking, trusler eller vold). Personifiserte konflikter av denne typen er gjerne også preget av *komplementær skismogenese*, der gjerningsperson og offer inngår i en selvforsterkende dynamikk²³⁵. I konfliktrådsmedling og GP handler det nettopp om å bryte med denne typen polariserende

²³⁴ Et viktig poeng hos Bateson er at dersom symmetriske og komplementære relasjoner oppstår samtidig vil de komplementære relasjonene kunne balansere, eller i det minste dempe, eskaleringen i symmetriske relasjoner (Bateson 1978, 323-324).

²³⁵ Denne typen komplementære dynamikker finnes ofte i nære relasjoner eller i eksplisitte hierarkiske relasjoner med en dominant og en underkastet part (Bateson 1978), tilsvarende Foucaults beskrivelse av maktformen *suverenitet* (Foucault 2001, jfr. kap. 2). Jmfør ”Maktspillet” i kapittel 5, der rollene *offer, gjerningsperson/angriper og hjelper* utforskes i gatemegling som selvforsterkende, komplementære roller.

dynamikker. Et eksplisitt mål i megling er å få konfliktpartene ut av fastlåste mønstre, slik som offer- og gjerningspersonrollene, slik at fokuset kan ledes over på de gjensidige behovene i situasjonen, og hva partene selv kan gjøre for å imøtekomme disse behovene. Samtidig er det et implisitt premiss i konfliktmegling at den typen krisefase beskrevet over kan være en viktig del av meglingsprosessen. Dette er det samme som det *bunnpunktet* Hadley (2001) snakker om, som gjerne er en forutsetning for at partene skal kunne gå gjennom en reell transformasjon av konflikten (kapittel 1).

Konfliktrådets praksis og prinsipper kan på dette punktet, i lys av Batesons perspektiv på at symmetrisk skismogenese, lede til at man *treffer bunnen*. I Batesons analyse av epistemologien til grunn for Anonyme Alkoholikere (AA) må alkoholikeren ”treffe bunnen” før han kan bli frisk (Bateson 1978, 331-332). Det må altså til en opplevd krise på et visst nivå der han innser at kontrollen er tapt, og at han alene ikke kan vinne kampen mot flaska, før endring er mulig. For AA er denne erkjennelsen nødvendig for at alkoholikeren skal kunne underkaste seg “den større kraften”, Gud, eller makten i det sosiale systemet som sådan, som går utover individets innbilte selvkontroll. Ifølge Bateson utgjør alkoholikerens stolthet (jeg kan kontrollere drikkingen) en symmetrisk relasjon mellom alkoholikeren og flaska. Ideen om selvkontroll (jeg kan vinne over flaska) er ifølge Bateson basert på en epistemologisk feilslutning, som han setter i relasjon til den grunnleggende dualistiske epistemologien i vestlige samfunn som tilsier at *en del av systemet* (individet) kan ta *unilateral kontroll* over systemet som sådan²³⁶. Bateson forklarer hvordan AA’s tilnærming baserer seg på at alkoholikeren må *treffe bunnen*, for derved å innse at unilateral kontroll (kontrollert drikking) er umulig. På en liknende måte legger konfliktrådsprosessen, med prinsippene om *partenes eierskap* og *meglernes upartiskhet*, til grunn at konfliktpartene oppgir forsøket på unilateral kontroll i situasjonen. Med unilateral kontroll forstår jeg her konfliktpartenes forsøk på å kontrollere, bestemme eller vinne over motparten, eller at de legger sin lit til at tilsvarende kontroll utføres av en utenforstående dommer eller øvrig autoritet. Dette forutsetter at partene på et punkt tar innover seg avhengigheten av den andre i situasjonen: det er bare dem selv,

²³⁶ I Batesons systemteori er ideen om *unilateral kontroll* basert på en epistemologisk feiltagelse som nødvendigvis vil lede til symmetriske skismogenese. I eksemplet fra AA vil alkoholikeren som har hatt en pause fra drikkingen i forsøket på å etablere kontroll, på et punkt nødvendigvis måtte utfordre seg selv ved litt “kontrollert drikking”. Dermed er han tilbake i en symmetrisk dynamikk der drikkingen igjen eskalerer. Dette har å gjøre med at kybernetikken, som Bateson er inspirert av, tilsier at to eller flere personer – eller hvilken som helst sammensetning av personer (og ting) – til sammen former et tenke-handle-system. Dette systemet vil prosessere informasjon (forskjeller som utgjør en forskjell) i en selvkorrigerende dynamikk, enten mot homeostatisk optimum eller mot maksimering av visse variabler. I tilfeller der en del av systemet forsøker å oppnå unilateral kontroll over systemet som sådan vil det altså lede til maksimering av visse variabler slik at systemet eskalerer ut av kontroll. Denne eskaleringen er altså det som betegnes av *symmetrisk skismogenese* (Bateson 1978, 331-332).

sammen med motparten, som kan gjøre noe for å finne en vei ut av konflikten. Denne erfaringen kan framstå som en *krise* eller et *bunnpunkt*, som enkelte ganger i konfliktråds-sammenheng kalles *depresjonsfasen* eller opplevelsen av *kollektiv sårbarhet* (Moore og McDonald 2000a)²³⁷. Som feltarbeider i konfliktrådet har jeg i en rekke tilfeller sett konfliktpartene på et visst punkt i meglingsprosessen reagere med rådløshet og frustrasjon når de innser at det bare er de selv, sammen med motparten, som sitter med ansvaret for å komme ut av situasjonen. Det er ingen dommer, rådgiver eller annen utenforstående autoritet som vil komme med en løsning, eller gi den ene eller andre part medhold.

I meglingssituasjonen beskrevet i forrige kapittel eskalerte motsetningen mellom deltagerne til et punkt som likner på Batesons beskrivelse av *å treffe bunnen*. På et tidspunkt i meglingen sa Ejaz (påklaget) til meglerne at “*mens dere sitter her så kan også dere komme med forslag*”, noe som kan forstås som at han forsøkte å få støtte fra meglerne. Meglerne understreket sin upartiskhet med å svare at det allerede forelå to forslag (fra partene), og at de ville fokusere på det. Prinsippet om upartiskhet har altså som hovedfunksjon å lede ansvaret for konflikt-løsningen tilbake til partene selv. Meglerne minnet så om hva alternativet til avtale er, nemlig straffeforfølgelse av påklaget. Mohammad (senior nr. 1) svarte med at det da blir et problem for påklaget og klager (og dermed ikke ham). Videre antydte han at kanskje andre vil komme til å oppsøke klager dersom han ikke betalte (potensiell fare/trussel for klager). Megler svarte at også “*dere har også et valg. Det blir ingen avtale hvis dere ikke også går med på det*”, og ansvarliggjorde dermed også de eldre representantene i møtet. På dette tidspunktet var det dermed avklart at det kun var klager, påklaget og de eldre representantene som kunne løse situasjonen sammen. Flere av møtedeltagerne ga så uttrykk for at de “*ikke har tid til dette lenger; at det er bortkastet tid*”. Mohammad sa “*da blir det ingen løsning nå da*”. Partene virket oppgitte, frustrerte og irriterte.

²³⁷Jamfør tidligere påpekte teoretiske parallell mellom gjenopprettende prosesser og såkalt annen-sentrert psykoterapi og psykisk helsearbeid (kapittel 3). Den finske psykiateren Jaakko Seikkula (2000) beskriver *depresjonsfasen* som en naturlig og viktig del av dialogiske møter knyttet til en eller annen form for krise (for eksempel psykoser). Seikkula er inspirert av Bateson i forståelsen av den maktesløshet og håpløshet som oppstår når nettverket berørt av krisen kommer sammen. Ifølge Seikkula gir depresjonsfasen medlemmene i nettverket muligheten til å studere problemet fordomsfritt. At maktesløsheten i situasjonen kommer til uttrykk er ifølge Seikkula viktig for i neste omgang å kunne styrke relasjonene i nettverket. Seikkula forklarer at dialogens kraft ligger i selve prosessen, hvor erfaringer som ennå ikke har blitt artikulert, blir satt ord på i et felles narrativ for å forme det kan med Bakhtin kaller *polyfonisk sannhet*: jo flere varierende og endog motstridende stemmer som kan beskrive det psykopatologiske fenomen (som ennå ikke har et språk, slik som i psykose), jo mer presis vil denne forståelsen være (i Boelsgaard og Nielsen, 2002, 196). *Depresjonsfasen* i transformative dialogprosesser er også skildret av Speck og Attneave (1973), Klefbeck m.fl. (1988) (i Seikkula 2000, 76), samt av antropolog Ånund Brottveit (2013). I neste kapittel diskuterer jeg nærmere relasjonen mellom maktforståelsen i Bateson og Foucaults perspektiver.

Eskaleringen innenfor selve meglingsprosessen, framdrevet av symmetrisk og komplementær skismogenese, hadde nå nådd et bunnpunkt. Selv om denne typen situasjoner kan være utfordrende både for parter og meglere, blir konfliktrådsmeglere opplært til at denne fasen er metodisk viktig. Meglerne oppfordres til å tørre å dvele og være litt i denne fasen. Her er meglernes oppgave å trygge partene på at dette er en naturlig del av prosessen, og peke på de positive mulighetene som ligger til grunn gjennom å minne om de felles interesser, behov og ønsker som har kommet fram så langt i prosessen. En stund ute i denne fasen innser som regel partene at ytterligere polarisering og ansvarsfraskrivelse (unilateral kontroll) ikke fører til at de får dekket sine behov i situasjonen. De kan ikke “vinne” *unilateralt* over den andre. Partene må selv ta ansvar for å komme ut av krisen, samtidig som de er gjensidig avhengige av motparten for å komme til en løsning. Partenes egenkontroll er altså underlagt det sosiale systemet som sådan, representert ved deltagerne i rommet.

I tilfellet over, i likhet med andre meglinger preget av polarisering mellom partene, er denne fasen preget av uvisshet, usikkerhet og dermed en viss grad av fare. Med Turner kan det dermed sies at denne fasen har *liminale trekk* (1974, 37). Utfallet av prosessen er nå uviss. Det liminale her forsterkes av at ‘ordensrepresentantene’ i situasjonen over, henholdsvis politiet og lederne av minoritetsforeningen, hadde delegert ansvaret for å finne en løsning til partene selv. Disse øyeblikkene kan oppleves som en stor påkjenning for partene med følelser som aggresjon, fortvilelse, skam, oppgitthet, sorg og redsel. Denne påkjenningen kan bli så stor at en eller flere av partene forlater rommet, noen ganger for så å komme tilbake igjen. Etter at partene har fått utløp for sine frustrasjoner er det imidlertid ikke sjelden de ser at de har noe til felles, i det minste et problem de selv må løse. I meglingssituasjonen over var man på dette tidspunktet fortsatt et stykke unna en løsning. Det gjenstod en del arbeid med å sette ord på mulighetene i det felles narrative som var under opptegning. Grunnlaget for transformasjon av konflikten blir her etablert som inngangsport til neste fase i meglingen, idet man går fra fokuset på *her og nå*-dimensjonen til framtidsperspektivet.

Gjenoppbygging av urett: Framtidsperspektivet i megling

Neste fase i det sosiale drama, *redress* (gjenoppbygging, korreksjon, omjustering), mener Turner er spesielt interessant med hensyn til sosiale endringsprosesser (1974). Hvorvidt evner det gjenoppbyggende maskineriet å håndtere krisen, for enten gjeninnføring av *status quo*

*ante*²³⁸, eller i det minste å etablere fred mellom konfliktpartene ved en eventuell adskillelse? Og hvordan skjer dette? Ifølge Turner er det i denne fasen at både pragmatiske teknikker og symbolske handlinger kommer sterkest til uttrykk (ibid.). Fasen kan variere i tid og kompleksitet, og omfatter tiltak av ulikt omfang, det være seg individuell rådgivning, uformell megling eller større juridiske prosesser. I likhet med krisefasen vil det også her, ifølge Turner, kunne forekomme eskalering og liminalitet, siden de handlingene som ledet opp mot krisen nødvendigvis vil bli kritisert i denne fasen. Dersom eskalering fører til at dramaet faller tilbake i krise, og at de gjenopprettende handlinger dermed feiler, vil dette ifølge Turners observasjoner kunne lede til vold. Overført til konfliktrådsmevlning kan også denne fasen av det sosiale dramaet forstås på to nivåer, henholdsvis mikro- og makronivået. På et makronivå kan selve konfliktrådsprosessen forstås som en gjenopprettende fase innenfor det helhetlige sosiale dramaet som sådan. I neste kapittel går jeg nærmere inn på samspillet mellom politi og konfliktråd, og hvordan dette makroforholdet i sin tur betinger prosessen på mikronivået, altså samhandlingen innenfor meglingsprosessen. Med hensyn til nevnte analytiske progresjon vil jeg imidlertid her fokusere på mikronivået, altså hvordan den gjenopprettende fasen i Turners perspektiv kan forstås som en del av selve meglingsprosessen.

I megling kan den gjenopprettende fasen identifiseres til når konfliktpartene går fra å snakke *om hverandre*, gjerne i polariserende vendinger, til å snakke *med hverandre*, eller i det minste at de søker å bidra til en mulig løsning av situasjonen her og nå. Dette følger som regel av det beskrevne vendepunktet som oppstår når partene ”treffer bunnen”, og det som kalles depresjonsfasen eller opplevelsen av kollektiv sårbarhet. Med Bateson kan det dermed sies at partene har erfart at unilateral kontroll over motparten ikke er mulig, noe som kan motivere dem til å underkaste seg den øvrige makten som ligger i det sosiale systemet som sådan. Med andre ord vil partene her kunne akseptere at de er gjensidig avhengige av motparten for å komme til en løsning.

I eksempelet over var første skrittet mot en løsning fra klagers hold at han (Irfan) tilbød å betale ytterligere kr 5.000 mot at han fikk *“en garanti for at de ikke slår ham, truer ham eller kontakter ham igjen”*. Mohammad (senior nr. 1) reagerte kritisk på dette da han mente at de tidligere (før meglingen) hadde blitt enige om at Irfan skyldte kr 10.000. Dette skulle dessuten ha vært en reduksjon fra et opprinnelig krav på 15.000. Irfan svarte bestemt med at han kunne betale kr 5.000 *“som renter fordi Iqbal (utlåner) er hans venn”*. Ved å

²³⁸ *Status quo ante* er latin for hvordan tingene var før i henhold til en gitt orden.

omdefinere kravet om *utestående gjeld grunnet valutadifferanse* til villighet til å betale *renter* holdt han fast ved sin opprinnelige forklaring samtidig som han viste imøtekommenhet overfor motparten. Konfliktrådsmeglere blir opplært til å lytte etter *rom for bevegelse* mellom partene. I forsamlingen hadde megler fått vite at Irfan (klager) mistet jobben på grunn av opptrinnet på arbeidsplassen. Denne informasjonen benyttet megler til å komme med oppfølgingsspørsmål omkring arbeidssituasjonen til Irfan hvorpå han svarte: *“I don’t have any work because of them”*. Klager fikk dermed gitt uttrykk for at motpartens handlinger hadde gitt ham dårlig betalingsevne. Dette protesterte Ejaz (påklaget) på, og mente at det var utpressing (*“Why he wants to pay 5000 now, that’s pressure, it’s not my money!”*). Også i denne fasen var det nye tilløp til eskalering. Megler holdt imidlertid fast i dette han antakelig så som et ”rom for bevegelse” ved å oppsummere Irfans forklaring. Da kom det plutselig et initiativ fra Mohammad (senior nr. 1), som det første skrittet i retning av en løsning fra deres side som representanter for utlåner. Mohammad foreslo å redusere det forrige kravet på kr 10.000 med kr 2.000, og at de samtidig kunne gi en garanti for Irfans sikkerhet med begrunnelsen om at *“Irfan sier han følte seg pressa”* (på Stovner-møtet da de ble enige om kr 10.000). Innspillet førte til en del innsigelser og usikkerhet knyttet til dette med “garantien”, men så ut til å bidra til en mer løsningsfokuseret prosess. Elyas (tilstede ved trussel-situasjon) ville ikke skrive under på noen garanti fordi han var redd for at Irfan kunne ordne falske vitner dersom noen andre skadet ham. Like etter sa han imidlertid at *“vi må finne ut når han kan betale”*. Dette var første gang Elyas bidro med innhold til en mulig avtale. I konfliktråds-megling legges det vekt på at en avtale må være så konkret og spesifikk som mulig. Betalings-tidspunkt er således et viktig element i en avtale.

Megling er altså ingen rettlinjet prosess. I eksemplet over pendlet partene mellom løsningsforslag og fortsatt eskalering. For eksempel spurte Ejaz (påklaget) megler *“What do you think? Who’s making the problem?”*, underforstått at klager var årsaken til problemet. Megler holdt fast ved sin upartiskhet og svarte at det ikke var hans jobb å mene noe i den sammenhengen. Irfan (klager) strakk seg så nok et skritt i retning av et kompromiss. Han gjentok at han ikke hadde noen jobb, men at han kunne betale kr 6.000, som svar på Mohammads forslag om å redusere fra kr 10.000 til 8.000. Dette utløste igjen eskalering: Mohammad svarte at det ikke var nok, og at det da ikke kunne bli noen løsning. Det er på dette punktet at meglingen nådde det endelige bunnpunktet, og at frustrasjonen gikk i taket. Gjentatte eskaleringer, repetisjoner og meglernes stadige oppsummeringer (parafraseringer og oversettelser) bidro dessuten til at tida gikk svært sakte. Repetisjoner og sakte tid er både et viktig aspekt ved megling generelt, og nevnte dveling i depresjonsfasen spesielt (Hasund og

Hydle 2007). Når tempoet i hverdagslivets hurtige flyt på denne måten senkes, framtvinges det et felles fokus på et utvalg av betydningsfulle aspekter definert av partenes behov (tilsvarende Taylors *sterke evalueringer*, ref. Kap. 3 og 11) – i dette tilfellet sikkerhet og økonomisk oppreisning. I denne fasen ble det tydelig for deltagerne at det var de selv som måtte løse problemet knyttet til penger og sikkerhet dersom ikke påklaget skulle bli straffeforfulgt. En funksjon ved meglernes parafraseringer er at partenes uttalelser blir ”speilet” (vanlig ord blant meglere), eller *eksternalisert* (kapittel 3 og 11), det vil si blir objekt for deltagerne selv. Når samhandlingen på denne måten blir objektivert skaper dette en refleksiv avstand som nettopp muliggjør en form for refleksivitet i prosessen. Kort sagt får partene dermed muligheten til å dvele ved hva de selv og andre har sagt, og modifisere sine refleksjoner underveis opp mot den felles fortellingen som er under opptegning. Jeg legger altså til grunn at *sakte tid* er et vesentlig aspekt ved konfliktmegling, samtidig som jeg har argumentert for at *virtualitet* er noe annet enn det som foregår i megling. I kapittel 5 viste jeg hvordan gatemeglingsverkstedene, på en annen måte enn megling, leder deltagerne til aktiv bruk av fantasien for å eksternalisere aspekter ved samhandlingen, hverdagsvirkeligheten og selvet. Jeg vil derfor foreløpig anta at konfliktmegling generelt legger til rette for en lavere grad av kommunikativ kompleksitet enn gatemeglingsverksteder og tilsvarende prosesser som iscenesetter virtuell virkelighet.

I meglingssituasjonen over ble klagers krav om skriftlig garanti for sin personlige sikkerhet imøtekommet fra påklaget og hans allierte mot en forsikring om at klager ikke skulle misbruke deres navn. Men pengespørsmålet var fortsatt uavklart. Påklagetsiden, dvs. utlåners representanter, ville først ikke klagers tilbud om å betale kr 6.000. Da oppsummerte megler med et fokus på det positive i prosessen: partene var nå enige om en rekke forhold, men det gjenstod fortsatt en uenighet om en differanse på kr 2.000 (6.000 vs. 8.000). Megler spurte så om representantene fra minoritetsforeningen hadde myndighet til å avgjøre hvilken sum påklaget skulle betale på vegne av utlåner. Da kom Yonas (senior nr. 2) med et initiativ, etter å ha forholdt seg taus det meste av tiden. Han bekreftet at de kunne bestemme seg imellom, hvorpå de andre samtykket i taushet. Klager (Irfan) tok så nok et skritt for å imøtekomme en avtale ved å tilby kr 7.000. Han understreket at dette var hans siste tilbud. Påklaget (Ejaz) protesterte så på betalingstidspunktet (han kunne jo flykte landet). Mohammad (senior nr. 1) reagerte med å si at det var en “hestehandel”. Igjen pendlet prosessen mellom komplementaritet (imøtekommenhet) og symmetri (eskalering). Det er da Yonas kom med det avgjørende utspillet: Han aksepterte klagers siste tilbud (kr 7.000). Ingen av de andre

deltagerne protesterte på dette. Yonas hadde tydeligvis en viss autoritet i situasjonen. Det oppstod riktignok en videre diskusjon omkring betalingstidspunktet, men det siste utspillet fra Yonas fikk avtalen i havn.

Den endelige avtalen ble et kompromiss. Klager fikk en skriftlig garanti for sin personlige sikkerhet. Påklaget og hans allierte fikk som representanter for utlåner en garanti for utestående midler, samt at for klager ikke skulle misbruke deres navn. I oppfølgingsintervjuet fortalte Yonas (senior nr. 2) at

vi tar ansvar overfor Iqbal (utlåner). Hvis Irfan ikke betaler, så måtte vi betale til ham. Jeg fikk også sympati for Irfan (klager) siden han ikke jobbet og hadde vanskelig for å betale. Iqbal er tidligere asylsøker – tre-fire år i Norge – har reist hjem. Det ble et ok kompromiss. Vi respekterer konfliktrådet også, og situasjonen til Irfan. Ok at han da betaler litt mindre.

Meglers spørsmål om arbeidssituasjonen til Irfan hadde ført til at Yonas fikk en viss sympati for Irfan, noe som tydeligvis hadde en medvirkende effekt i avtalefasen. Yonas fortalte også at det var bedre at de fikk en del av det opprinnelige kravet enn ingenting, som kunne ha vært utfallet dersom saken hadde gått til domstolen. Det at de selv ville legge ut for mellomlegget på kr 3.000 (det opprinnelige kravet på 10.000 minus de 7.000 fra Irfan) hadde de ifølge Yonas fått *“respekt for i miljøet”*. Påklagedes støttespillere, utlåners representanter, var altså tjent med dette kompromisset. Hvorvidt avtalen var ”bærekraftig” (et av kriteriene megler bør tilstrebe å imøtekomme), det vil si forebygget ytterligere eskalering og tilbakefall til *krise* med trusler/vold, er imidlertid et empirisk spørsmål som henger sammen med neste og siste fase i Turners sosiale drama.

Reintegrasjon

I Turners modell er siste fase av det sosiale drama den del av prosessen der den forstyrrede sosiale gruppa, eller individet, reintegreres i samfunnet. Turner (1974) understreker at *reintegrasjon* også kan bety at eventuelle oppståtte skisma mellom de stridende parter blir anerkjent som sosialt legitime skiller. Relasjonene vil da kunne være endret, både i natur og intensitet. Her vil det kunne framstå nye maktrelasjoner, statuser og endringer i nærhet og avstand. Nye normer vil kunne oppstå og legitimerende faktorer vil kunne være endret. Samtidig understreker Turner at til tross for alle synlige endringer vil visse grunnleggende normer og relasjoner kunne bestå (1974, 41-43).

Overført til konfliktrådsmedling og gjenopprettende prosesser (GP) blir det klart at spørsmålet om reintegrasjon må sees i sammenheng med hvordan det skisserte mikro- og

makronivået for konflikthåndteringen samvirker. På den ene siden kan det spørres hvorvidt partenes egne løsninger i meglings (mikronivået) er akseptable i relasjon til (stor)samfunnets ordensapparat og grunnleggende lover og normer (makronivået). Som vist i kapittel 6 er det for eksempel en bekymring fra strafferettslig hold at GP ikke vil kunne ivareta strafferettens avskrekkende funksjon (allmennprevensjon). På den andre siden er spørsmålet hvilke konsekvenser ordenstiltakene fra storsamfunnets hold (f.eks. politi og påtalemyndighet) har for reintegrasjonen på mikronivået, altså for de berørte parter av en gitt konflikt. Som vist i kapittel 2 har disiplinære reaksjoner (som strafferett) en annen logikk og dynamikk en *regjering*, men de to maktformene kan likevel operere samtidig og utfylle hverandre (jfr. kap. 9). Utgangspunktet for framveksten av GP var nettopp en kritikk av den moderne rettsstatens manglende evne til å reintegrere lovbrøtere innenfor det etablerte strafferettsregimet (kap. 1 og 6). Fra et GP-perspektiv kan straff og innesperring av lovbrøtere sies å tilfredsstille en reintegrasjon på makronivå (allmennprevensjon og allmenn rettsfølelse), men at dette går på bekostning av reintegrasjonen på mikronivået (eksklusjon av straffedømte). Ifølge Braithwaite har samfunn som reintegrerer gjerningspersoner i fellesskapet mindre kriminalitet enn samfunn hvor gjerningspersoner stigmatiseres og ekskluderes gjennom kriminalisering og innesperring (Braithwaite 1989, 53). Vellykket reintegrering av gjerningspersoner forutsetter ifølge Braithwaite at person og handling holdes fra hverandre i hele konflikthåndteringsprosessen. Domstolene har en tendens til å gjøre det motsatte, hevder han, gjennom å stigmatisere gjerningspersoner som bråkmakere og kriminelle. Med straff og ydmykelse støtes gjerningspersoner ut av fellesskapet uten at det legges til rette for hvordan de kan bidra til å gjenopprette skadene de har påført og dermed kvitte seg med det negative stemplet. Her søker altså GP å gi et alternativ gjennom at det fellesskapet sier tydelig ifra om en handling er uakseptabel, samtidig som det gis uttrykk for personens verdi som menneske og medlem av fellesskapet (ibid.). Selve legitimeringen av GP er altså forankret i tanken om at reintegrering av gjerningspersonen ikke bare er godt for gjerningspersonen selv, men også er tjenlig for samfunnet som sådan ved å forebygge for ytterligere kriminalitet og utrygghet²³⁹. I tråd med Foucaults regjeringsspektiv (kap. 2) kan det dermed sies at individets (gjerningspersonens) mål samstemmes med de styrendes, på en måte som gjør borgerne mer styrbare (kap. 2). I kapittel 9 og 10 vil jeg se nærmere på det nevnte makronivået, hvordan konfliktrådet står i relasjon til straffesystemet, og hvordan storsamfunnet på den måten forholder seg til den reintegrasjon og de avtaler som måtte finne sted i konfliktrådet. Under vil jeg avrunde

²³⁹ I de senere årene har også en del av offerbevegelsen lagt til grunn at GP bedre bidrar til å reintegrere *offeret* i samfunnet enn strafferettsprosesser (Strang og Sherman 2007, Strang et al. 2013).

analysen av prosessen på mikronivået med utgangspunkt i det konkrete tilfellet beskrevet over.

Post meglings: Reintegrasjon eller fornyet eskalering?

Spørsmålet om reintegrasjon må nødvendigvis studeres utover og i etterkant av selve meglings situasjonen. I forbindelse med det sosiale dramaet beskrevet over intervjuet jeg syv måneder etter meglings tre av deltagerne i møtet, henholdsvis påklaget og de to eldre representantene fra minoritetsforeningen²⁴⁰. Fokuset i oppfølgingsintervjuene var på deltagerens opplevelse av møtet og hva som hadde skjedd i forhold til oppfølging av avtalen i ettertid. De tre bekreftet at Irfan (klager) hadde betalt de kr. 7.000 som avtalen tilsa at han skyldte, og at de ikke hadde hatt noen kontakt etterpå. Mohammad, den ene av de eldre mennene fra møtet, fortalte følgende:

Iqbal (utlåner) er fornøyd. Begge er fornøyd. Irfan (klager) ble litt sur, jeg vet ikke, han var ikke helt enig i å betale de ekstra 7.000 på grunn av den valutaforskjellen. Men han mente at det var en avtale om å sende pengene, og den tida var norske kroner 12xxx²⁴¹, nå er det 10xxx, og jeg tapte (kr) 16.000 og de betalte pengene etter ett år. Sånne ting. Til slutt tror jeg Irfan også var glad for å bli ferdig med det.

Vet ikke hvem som trua Irfan egentlig. Men hvis han ble trua til å måtte betale, så det var ikke noe alvorlig trussel, jeg tror ikke det; "Du får bank hvis du ikke ordner saken". Ikke noe dreping eller sånne ting.

Det var uheldig at det kom til politiet. Det var ikke så stor sak da, ikke så mye penger det dreier seg om. Han (påklaget) trua, og han (klager) gikk til politiet, og han tok det litt alvorlig.

En konflikt er små ting, jeg synes ikke politiet – det er best å sende det til konfliktrådet – politiet har andre ting å gjøre, store saker. De er venner egentlig, de jobber sammen, i samme land. Så (det var) små ting. Ikke noe alvorlig sak i det hele.

Mohammad understreket at minoritetsforeningen ikke hadde noe å gjøre med konflikten mellom utlåner og Irfan i utgangspunktet, men at det var noen medlemmer som hadde forsøkt å megle mellom de to før det ble en politisak. Han syntes ikke konflikten var alvorlig i utgangspunktet, og at det var uheldig at saken kom til politiet. Likevel mente han at det var positivt at saken ble overført fra politiet til konfliktrådet, og at meglings "fungerte veldig godt. Hvis det hadde blitt domstol så hadde det blitt verre".

Ejaz (påklaget og siktet) fortalte i oppfølgingssamtalen at han i forkant av meglings følte seg urettferdig behandlet av politiet:

²⁴⁰ Jeg lyktes ikke i å komme i kontakt med klager i saken. Ut fra at den inngåtte og oppfylte avtalen førte til en trygging av vedkommende, og at han fikk en reduksjon i pengekravet, antar jeg likevel at meglings førte til en relativ styrking av klagers posisjon i tilknytning til den beskrevne konflikten.

²⁴¹ Utenlandsk valuta, anonymisert.

The police called me. A girl told me you did this and that. Yes, it happened, but not this way. "You don't have to listen to him only" (hadde han svart under avhøret). I was not the only one talking rough to Irfan. I didn't like that in the police station. She was trying to be nice, but in the end she was not nice, like it was all my fault. Irfan had recorded something, and they thought that I was criminal. It was not fair at the police station.

Han ga uttrykk for at han forstod hvorfor politiet hadde trodd på Irfans anklage, men syntes det ble feil når de valgte kun å lytte til den ene siden i saken. På spørsmål om han syntes meglingen var rettfærdig, svarte han

Yes, it was fair. They tried to make a solution. It's a nice thing, no punishment. Some cases better go to the police, more serious things like for example killing. Konfliktrådet cannot make a decision for us, if we go out, start quarreling again. Of course then it should go back to the police. Konfliktrådet told me if there is no solution the case will go back to the police.

Ejaz sier flere ganger at meglernes var nøytrale, at de ikke hadde noen interesse i saken, at konfliktrådet var bra, og at de bidro til en løsning: "*Konfliktrådet was very fine, they made a solution. I am satisfied*". Det var imidlertid én ting som både han og Mohammad ga uttrykk for som negativt ved meglingen, nemlig at de ikke hadde tolk og måtte snakke engelsk: "*Vidar did a good job to find an agreement. But the problem was (lack of) interpreter. Vidar was ok, but he forced us to speak in English. In Norway we should at least speak Norwegian*". Ejaz forklarte at han selv ikke hadde noe problem med at møtet var på engelsk, men at han ikke likte at megleren presset "*the old guy who was my witness*" til å snakke engelsk (dvs. Mohammad). På spørsmål om hvordan han syntes det var å møte Irfan (klager) svarte han:

It was not just me who was angry with him. I got from the police a very strong letter. I don't understand it that well but it said "straffesak" and so on. The others – the group – had to think about myself, and no punishment.

Med dette mente nok Ejaz at han ikke var alene om å konfrontere Irfan, og at de andre representantene i møtet støttet ham for å forhindre at det skulle bli noen videre straffesak for ham som siktet i saken. På spørsmål om hva som var motivasjonen til å hjelpe Iqbal (utlåner), trakk han på smilebåndet og sa:

Iqbal is a very nice person. The whole group knows him as very nice and kind. He helps people, but this guy didn't want to pay back. I was talking roughly to him to get it back. Iqbal asked for help. Irfan mentioned just my name to the police.

Jeg spurte hva han tenkte om at Irfan kun hadde nevnt hans navn til politiet: "*Everybody talked roughly, me maybe more, but perhaps also because I am more close to Iqbal*".

Inntrykket mitt fra meglings situasjonen ble bekreftet: Ejaz' tydelige irritasjon overfor Irfan var også grunnet i en personlig relasjon til utlåner. Jeg spurte så om han hadde møtt Irfan etter møtet i konfliktrådet:

No, I haven't seen him. We're finished now. There is no problem to meet. Irfan did make a mistake. Even though he goes to the police, he cannot win – since he was alone. He thought that “if I go to the police – like the king of Norway – they will protect and support me”. It will never stop. Others would go to him because he cheated on Iqbal.

Selv om Ejaz var tydelig på at de har gjort opp seg imellom fikk jeg inntrykk av at han fortsatt utviste en viss irritasjon overfor Irfan.

Med tanke på at deltagerne hadde opprinnelse fra et annet land var jeg interessert i hvordan de oppfattet meglingsprosessen ut fra deres kulturelle repertoar. Jeg spurte om det hadde vært bedre med en megler fra deres eget hjemland for å unngå det de hadde opplevd som et problem knyttet til bruken av engelsk i møtet. Både Yonas og Ejaz mente det var best med “norske meglere” siden “de var mer nøytrale” (deres egne ord). I feltarbeidet har jeg hørt liknende uttalelser fra flere deltagere i konfliktrådet med etnisk minoritetsbakgrunn med begrunnelsen om at en megler fra deres eget hjemland ville vært mer tilbøyelig til å være partisk i saken ut fra nærhet og kjennskap til relasjonene som angikk partene. Mohammad mente at selv om det fungerte godt med “norske meglere” så kunne de godt ha meglet saken selv i stedet for konfliktrådet dersom det ikke hadde blitt politisk. Mohammad var ikke fremmed for at de kunne ha etablert et eget konfliktråd i tilknytning til minoritetsforeningen. Minhaj Konfliktråd (MKR) er et eksempel på et annet etnisk minoritetsmiljø som har etablert sitt eget konfliktråd. MKR har fått støtte og opplæring fra både konfliktrådet og Røde Kors, og tilbyr megling til alle som måtte ønske det. I praksis er det i hovedsak medlemmer av moskeen som benytter seg av dette tilbudet. Det er imidlertid kun konfliktrådet, understøttet av konfliktrådsloven, som har myndighet til å megle i straffesaker som alternativ til straff.

Til spørsmålet om kulturelle forskjeller i oppfatningen av meglerrollen og –prosessen kom vi inn på faktorer som alder og kjønn. Vidar var på alder med de yngste møtedeltagerne, inklusive Ejaz (påklaget), mens Merete var på alder med de eldre deltagerne (Yonas og Mohammad). Ingen kommenterte dette med alder, men spesielt Ejaz og Mohammad syntes det var “rart”, som de sa, med en kvinnelig megler “siden de alle var menn”. Yonas mente imidlertid at det ikke var noe problem at det også hadde vært en kvinnelig megler. Spørsmålet om meglers etnisitet, kjønn, bakgrunn og kan være relevant med hensyn til partenes tillit til megler som upartisk og kompetent for oppgaven. Til dette stilte jeg spørsmål som gikk på gjennomføringen av meglingen, inklusive oppsettet av sirkel uten bord. Yonas og Mohammad

syntes det var “normalt” og “vanlig” (deres egne ord) å sitte i sirkel på denne måten, noe som til kontrast kan oppleves som uvant og “nakent” for etnisk norske deltagere. Ejaz mente imidlertid at de heller burde hatt bord og kaffeservering. På spørsmålet om de hadde erfaring med denne typen megling fra deres eget hjemland svarte de at det var vanlig på landsbygda, men med den forskjellen at det da som regel var et råd av eldre personer med autoritet. Meglerrollen i deres hjemland innehas altså av personer med høy status. Dette står i kontrast til den norske konfliktrådsideologien som tilsier meglere med relativt lav status, bestående av lekfolk som i prinsippet skal representere bredden i befolkningen (jfr. Sommerfelt 1993, og kap. 6). Det var særlig Yonas og Mohammad som kommenterte dette punktet (de eldre representantene). De fortalte at folk i hjemlandet vanligvis foretrakk å løse mindre konflikter på den måten framfor å gå til politiet. I alvorligere saker, som for eksempel ved drap, var de alle enige om at politiet var den rette instansen. Yonas mente også at konfliktrådsmeglerne godt kunne ha brukt mer makt og utøvet mer press, noe som altså står i kontrast til den norske konfliktrådstankegangen tuftet på likhetsideologi og folkelig medvirkning (kap. 2).

Diskusjon og delkonklusjon: Kompromissets betingede stabilitet

Oppsummert er det tydelig at den norske konfliktrådsmodellen på flere vis harmonerer med norsk likhetsideologi (Lien, Lidén, og Vike 2001, kap. 2). Konfliktrådet er tuftet på lekmannsprinsipp, der meglere som skal representere bredden i befolkningen. Meglerne har derved en relativt lav status for å være på ”nivå med” partene, nettopp for å sikre partenes ”eierskap” til sin egen prosess. Dette står i kontrast til deltagerens oppfatning fra sitt hjemland av megleren som en mer autoritær lederskikkelse med innflytelse i lokalsamfunnet (jfr. kap. 6). Likevel ga de tre deltagerne jeg intervjuet i etterkant klart uttrykk for at de oppfattet prosessen som rettferdig, at meglerne hadde vært upartiske og gjort en god jobb, og at de kom til en god løsning som dekket deres behov i situasjonen, nemlig å hjelpe utlåner å få tilbake pengene sine i tillegg til å forhindre videre straffesak. De var enige om at det var uheldig at det hadde blitt en politisak i utgangspunktet, men syntes alle det var bedre at saken kom til konfliktrådet framfor domstolen.

At de hadde inngått et kompromiss, der de selv betalte mellomlegget til utlåner (reduksjonen av kravet mot Irfan), bidro dessuten til at de hadde fått en viss respekt innad i minoritetsmiljøet. Et komparativt eksempel fra Papua Ny Guinea viser at gjerningspersoner øker sin prestisje i lokalsamfunnet relativt til hvor mye de kompenserer offeret direkte (Josephides 2003). Overfor en mer abstrakt autoritet slik som en dommer eller et landsbyråd

vil imidlertid gjerningspersoner (og deres forsvarere) som regel ønske å minimere den pålagte kompensasjonen eller straffen. Vanligvis vil derfor gjerningspersoner, ifølge Josephides, ønske å gi offeret en større kompensasjon enn det en rettssak pålegger dem i form av straff eller bot²⁴². Det er derfor nærliggende å anta at konfliktrådsavtalen i dette tilfellet, med imøtekommelsen av motparten, ga deltagerne fra minoritetsforeningen en viss prestisje som til en viss grad av gjenopprettet de negative assosiasjonene som fulgte med politiets innblanding. De tre jeg intervjuet ga også uttrykk for at de ikke lenger hadde noe uoppgjort med klager i saken, og at de heller ikke hadde hatt noen kontakt med ham etter at hans del av avtalen var oppfylt.

Uttalelsene over, i tillegg til det faktum at konfliktrådet ikke ble kontaktet igjen av verken partene eller politiet, gir grunn til å tro at avtalen ble oppfylt på begge sider²⁴³. Motpartenes negative uttalelser om hverandre etter meglingen kan tyde på at det var et gjensidig ønske om ikkekontakt. Meglingen førte således til at partene slapp å forholde seg til hverandre utover å oppfylle hver sin del av avtalen. Det var dette som skulle til for å unngå videre trusler og eskalering. Konfliktrådsprosessen så altså ut til å ha ledet til en relativ fred mellom partene. Motpartene var ikke lenger steile fiender, men det oppstod heller ikke grunnlag for noen utstrakt kontakt. I konfliktrådssammenheng er ikke dette et uvanlig utfall, og regnes som akseptabel løsning så lenge konfliktpartene selv oppfatter avtalen som en rimelig og rettferdig håndtering av konflikten. Fra konfliktrådets side var dermed saken opp- og avgjort.

Som ovennevnt vil fullbyrdelsen av sosiale drama, ifølge Turner (1974), enkelte ganger innebære at oppståtte skillelinjer ikke opphører, men snarere blir anerkjente som sosialt legitime. Følgelig kan ikke-kontakten, eller adskillelsen, mellom partene i saken over forstås som en form for reintegrasjon, og dermed som en transformasjon av motsetningsforholdet. Med andre ord ble den sosiale orden på mikronivået (relasjonen partene imellom) reintegrert gjennom fullbyrdelsen av konfliktrådsavtalen som sikret at motpartene slapp å forholde seg til hverandre uten videre eskalering. Med Bateson vil jeg imidlertid betegne kompromisset som uttrykk for en betinget systemisk stabilitet. I meglingsprosessen var det tydelig at

²⁴² Strang og Shermans internasjonale sammenliknende studie (2007, kap. 6) understøtter dette: Studien viser at bruk av GP har doblet (eller mer) frekvensen av de lovbrudd som blir ført til rettsbehandling når GP gis som alternativ til straff (GP as diversion from criminal justice). Årsaken til at GP fører til et totalt sett større rettstall, altså saker som blir ført for rettsbehandling (GP eller strafferett), har ifølge forfatterne å gjøre med at gjerningspersoner er mer villig til å komme med innrømmelser og oppreisning overfor offeret direkte, framfor når vedkommende erkjennes straffeskyld i en domstol.

²⁴³ I straffesaker må konfliktrådet gi politiet en bekreftelse på at en eventuell inngått avtale er oppfylt dersom siktelsen skal trekkes. Ettersom jeg hadde kontakt med meglerne og konfliktrådet mer enn et halvår etter denne meglingen ville jeg derfor fått vite det dersom avtalen ikke ble oppfylt.

imøtekommenhet til avtale (komplementaritet) ble etterfulgt av en rekke symmetriske reaksjoner (eskalering). Ikke-kontakten, altså at klager (Irfan) fjernet seg fra de sosiale relasjonene han stod i ubalanse til, kan dermed forstås som at *komplementariteten* i partenes sosiale system som sådan var begrenset, det vil si at det var et minimum av komplementaritet som bidro til å balansere den eskalerende symmetrien i relasjonen. Prosessen endret ikke motpartenes i hovedsak negative oppfatninger av hverandre, selv om eskaleringen stoppet.

Som en delkonklusjon vil jeg foreløpig anta at gjenopprettende prosesser (GP) med høy grad av reintegrasjon vil kunne gjenkjennes ved at det utvikles en stor grad av systemisk komplementaritet innenfor det sosiale systemet som er berørt av konflikten. I denne typen utfall av GP vil de relasjonene som står på spill kunne bli transformert til kvalitativt nye typer relasjoner. De innledende eksemplene i kapittel 1 kan fungere som illustrasjoner på utfall av megling med større grad av komplementaritet. I torpedoeksemplet avdekket meglingen den misforståelsen som hadde oppstått, slik at den oppsøkte familien igjen kunne føle seg trygge i eget hjem og nabolag. Da de tilfeldigvis møtte ”torpedoen” på gata senere hadde de smilt og hilst til hverandre uten å føle frykt. I mobbeeksemplet førte meglingen til at mobbingen opphørte. Jenta ble reintegrert på sin gamle skole og utviklet en rekke nye (komplementære) relasjoner, med nye venner og i nye roller. Også drapseksemplet førte til en viss komplementaritet gjennom at de etterlatte fikk redusert sin frykt for å møte gjerningspersonen. Gjerningspersonen ba de vitne mot ham i retten uten å føle skyld. Den øvrige eskaleringen i lokalsamfunnet ble også roet.

Det avgjørende i saken over var at det ble en avtale som partene kunne leve med, det vil si at den ble oppfattet som noenlunde rettferdig og at den sikret deres viktigste behov i situasjonen (penger og sikkerhet). Jo større grad av reintegrasjon på systemnivå, det vil si mikro- og makronivåene sett i sammenheng, jo større er dermed sannsynligheten for at konflikten ikke blusser opp igjen i fornyet symmetrisk eskalering, trusler og vold. Samtidig understreker altså både Turner (1974) og Bateson (1978) at adskillelse kan være et viktig premiss for denne typen transformasjoner. I hvilken grad meglingsprosesser legger grunnlag for komplementære relasjoner som generelt grunnlag for reintegrasjon, stabilisering og transformasjon av symmetriske konfliktrelasjoner må således forstås som et empirisk spørsmål som vil kunne variere fra sak til sak.

Videre forklarer Turner fullbyrdelsen av sosiale drama med vellykket reintegrasjon ved tilstedeværelsen av *communitas*, i motsetning til *struktur*:

The coherence of a completed social drama is itself a function of *communitas*. An incomplete or irresolvable drama would then manifest the absence of *communitas*. Consensus on values, too, is not the basic level here. Consensus, being spontaneous, rests on *communitas*, not structure (Turner 1974, 50).

Ifølge Turner (1974) er *communitas* antitesen til sosial struktur, forstått som den udifferensierte dimensjonen ved et gitt fellesskap av individer, formet i en direkte konfrontasjon av totaliteten av menneskelige identiteter. Mens *struktur* står for den rasjonelle, kognitivt bevisste dimensjonen ved menneskelig samhandling refererer *communitas*, eller *anti-strukturen*, til den intuitive og spontane erkjennelsen av å være en del av fellesskap som er større enn en selv. Dette kan minne om Batesons forståelse av den erkjennelsen som følger av “å treffe bunnen”. Selv om Turner understreker at sosial integrasjon ikke kan finne sted uten tilstedeværelse av *communitas*, er han også tydelig på at samfunn er avhengige både av struktur og *communitas*. I den grad GP bidrar til fullbyrdelse og reintegrasjon av sosiale drama kan det med Turner dermed sies at prosessen er et produkt av *communitas*.

Flere talspersoner og premissleverandører innenfor GP-feltet har beskrevet formålet med GP som å legge til rette for erfaringer som minner om Turners *communitas*-begrep (Braithwaite 1989 m.fl., 2002, Christie 2004, Dale 2006, Zehr 2002). For eksempel har psykolog Finn Tschudi beskrevet at erkjennelsen av *ubuntu* er det viktigste premiss for konfliktransformasjon (i Galtung et al. 2000, jfr. kap 6). Videre setter Tschudi *ubuntu*-prinsippet i relasjon til Galtungs perspektiv (2007) på *transendens*, Braithwaites forståelse (2002) av *reguleringsteori*, og Moore og McDonalds perspektiver (2000) på *konflikttransformasjon* og *kollektiv sårbarhet*. I likhet med Turners *communitas*-begrep beskrives *ubuntu* her som den intuitive forståelsen av å være gjensidig avhengig av fellesskapet som sådan, og videre at denne erkjennelsen er grunnleggende for enhver forsoningsprosess. Fraværet av *ubuntu* er ifølge Tschudi uutholdelig å bære, i likhet med fraværet av *communitas*. I samme ånd siterer Turner Dostoyevsky: “*the lack of communitas ... creates both an unviable liminality and the feeling of despair*” (Turner 1974, 54).

Hvorvidt gjenopprettende prosesser (GP) faktisk bidrar til fullbyrdelse av sosiale drama og konfliktransformasjon gjennom å tilrettelegge for *communitas* kan ikke generaliseres ut fra analysen av caset over. Likevel er det interessant i relasjon til denne forståelsen at det i den beskrevne meglingsituasjonen, som i et konfliktrådsperspektiv er i randsonen av egnethet, oppstår et visst nivå av komplementære relasjoner som i sin tur bidrar til et stabiliserende kompromiss. Det er for øvrig to generelle aspekter ved GP som kan tyde på at det legges til

rette for *communitas*. For det første legges det vekt på at det emosjonelle aspektet ved konflikten bearbejdes, altså de ikke-rasjonelle (i motsetning til *irrasjonelle*) aspektene ved de sosiale relasjonene som er implisert i konflikten, som med Turner kan forstås som anti-struktur/*communitas*. For det andre tar GP, særlig med stormøtemetodikken, utgangspunkt i en grunnleggende relasjonell forståelse av konflikttransformasjon, der både alle berørte av en konflikt samt støttepersoner til partene involveres i prosessen. Denne delkonklusjonen vil jeg utvikle nærmere i kapittel 11 i relasjon til spørsmålet om persondannelse i GP. I neste kapittel ser jeg nærmere på hvordan nevnte makronivå innvirker på mikronivået, altså hvordan kontekstuelle faktorer som strafferett og statsmakt bidrar til å betinge de 'sivile' samtaler som foregår i konfliktrådet.

Kapittel 9. Riset bak speilet

Konfliktrådsmegling som aspekt ved regjering og korporativ statsformasjon

Et grunnprinsipp i konfliktrådsmegling og gjenopprettende prosesser (GP) er vernet om partenes deltagelse og eierskap til egen prosess, gjennom å etablere et sivilt og nøytralt rom for konflikthåndteringen. Samtidig er de ulike GP-programmene (kap. 6) bærere av spesifikke ideologier, kunnskaper og metoder, og ikke minst situerte meglere som tilretteleggere for prosessen. Dette gir en ansvarsfordeling mellom parter og meglere: Mens partene i prinsippet skal eie innholdet i prosessen blir dermed meglerne og GP-programmene ansvarlige for kommunikasjonsformen og arenaen. Jeg har flere ganger hørt meglere i konfliktrådet forklare partene at de selv er “sjefene” for innholdet i prosessen – hva det skal snakkes om, og hva de blir enige om – mens meglerne leder prosessen og ordstyringen. Partene synes som regel dette er en grei forklaring. Likevel ligger det her et implisitt spenningsforhold mellom tilrettelegging og deltagelse, form og innhold, siden de to vil være gjensidig betinget i kommunikasjonsprosesser. En megler fra konfliktrådet kom i så måte med en interessant kritikk da vi møttes på en uformell arena²⁴⁴. Hun mente at selv om konfliktrådet søker å ivareta partenes *eierskap i konflikten* så syntes hun det er et problem at konfliktrådet samtidig overtar *eierskapet til selve dialogen*. Hun savnet en nærmere diskusjon av dette forholdet innad i konfliktrådet. Denne kritikken kan forstås som et spørsmål om maktutøvelse gjennom formen over innholdet. Ifølge dette synet blir konfliktrådet som statlig institusjon ”eier” av formen, altså den tilrettelagte dialogen bestående av arena, metoder, ideologi, kompetanse og meglere. Hvordan innvirker så denne formen på innholdet i konfliktdialogene, som per definisjon er ment å være en sivil arena der samfunnsborgerne selv skal bestemme? Dette spenningsforholdet mellom form og innhold, statlig tilrettelegging og sivil deltagelse, statskontroll og myndiggjøring av samfunnsborgere, kommer til uttrykk i problemstillingen jeg har oppsummert i *dialogens paradoks* (kap. 3).

²⁴⁴ Vi hadde tidligere snakket sammen på en av konfliktrådets jevnliges meglersamlinger, og møttes tilfeldigvis senere på et seminar utenfor konfliktrådets regi, om teater som redskap sosialt arbeid. Seminaret var i regi av Peter Harris, ved det engelsk baserte Wolf and Water Arts Company. Harris har også bidratt med konkrete metoder og øvelser i utviklingen av gatemeglingsprosjektet (kapittel 5). Dette er nok et eksempel på hvordan GP-feltet består av ulike aktører i forskjellige og til dels overlappende kontekster, som til sammen konstituerer den kunnskapen, metodikken og de arenaene som definerer GP-feltet.

Dette forholdet mellom form og innhold i meglingsprosessen kan forstås på minst to måter. I forrige kapittel forsøkte jeg ved hjelp av Turners prosessforståelse (1974) og Batesons systemperspektiv (1978) å vise hvordan meglingsprosessen 'virker' sett "innenfra", dvs. fra prosessens og subjektets eget perspektiv (i motsetning til f.eks. fra "statens" perspektiv, jfr. kap. 2). Selv om konfliktrådet er ment å være en nøytral arena for dialog mellom sivile parter kan vi ved hjelp av Bateson også identifisere et implisitt maktperspektiv i meglingsprosessen: Meglerens nøytrale, anti-autoritære rolle skal tilrettelegge for at det kan oppstå *komplementaritet* i et sosialt system som har kommet ut av "systemisk balanse" (symmetrisk skismogenese). Her ligger det et ideal om å få fram mest mulig kompleksitet sett fra partenes ståsted (i det jeg har kalt *kollektivt narrativ*), nettopp for å frambringe en grad av komplementaritet i konfliktpartenes sosiale system som kan balansere den symmetriske skismogenesen. Forsøk på *unilateral kontroll* – strategier for å styre 'den andre' (en del av systemet søker å kontrollere systemet som sådan) – er i dette perspektivet en "epistemologisk feil" som kun vil lede til ytterligere konflikteskalering (skismogenese). Ifølge Bateson (1978) er det kun gjennom å underkaste seg "systemmakten", altså erkjennelsen av at man står i et grunnleggende, dialogisk avhengighetsforhold til motparten (og alle de komponenter som inngår i "systemet"), at konflikten vil kunne omformes og avsluttes. I dette perspektivet består altså meglerens makt i å tilrettelegge for "systemmakt" (systemet korrigerer seg selv mot homeostatisk optimum), men megleren må da heller ikke bli en del av det systemet som er i ubalanse²⁴⁵. For at partenes dialogiske transformasjon skal kunne finne sted må også megleren unngå å utøve *unilateral makt*, dvs. forsøk på styre deltagerne i noen bestemt retning (f.eks. i form av dømmende, normative, moraliserende utsagn). Det er derfor megleren må innta en ikke-vitende og ikke-dømmende rolle ("nøytralitet og upartiskhet" i konfliktrådets ordlyd) for å "unngå å bli en del av konflikten" (et vanlig uttrykk blant meglere). I dette perspektivet er altså innholdet i meglingsprosessen "fritt" til å utfolde seg ifølge sin egen systemdynamikk (det er partenes felles "eierskap"), men ikke formen²⁴⁶.

²⁴⁵ Systemperspektivet blir enda tydeligere i stormøtemetodikken enn i megling mellom to polariserte parter, gjerningsperson og offer. Dette ser jeg nærmere på i kapittel 11.

²⁴⁶ Her er det nok en parallell mellom konfliktrådsmevlning/GP og dialogbasert psykisk helsearbeid i form av "Åpen dialog" (Andersen 1987, Seikkula 2000, tuftet på sosialkonstruktivisme, systemiske grunntanker og Bakhtinsk språkteori, jfr. kap. 3 og 8). Seikkula er inspirert av Bateson (1978) i forståelsen av umuligheten ved unilateral kontroll. Terapeuten kan i dette perspektivet ikke kontrollere pasienten og hans familie gjennom tradisjonell terapeutisk intervensjon, men bør heller inngå som partner i et ko-evolusjonært system. I likhet med meglerens nøytrale tilretteleggerrolle må derfor terapeuten her innta en tilbaketrukket, "ikke-vitende" behandlerposisjon for å kunne fasilitere en transformativ dialog. Seikkula (ibid) også inspirert av Bakhtins *polyfoniske sannhet* (1981) – jo flere og mer varierte "stemmer" som beskriver et fenomen, jo mer "sann" er beskrivelsen – for å imøtekomme pasientens monologiske polarisering (f.eks. indre stemmer i hodet som dikterer pasienten). Dette er analogt med det jeg har beskrevet som meglingsprosessen *kollektive narrativ*, der partene

En slik batesonsk maktforståelse står i kontrast til Foucaults maktperspektiv, enten det er snakk om maktteknikkene, *suverenitet*, *disiplin* eller *regjering* (Foucault 2001 [1978], kap. 2). Mer generelt ser Foucault makt som 'produktivt' da det inngår i alle former for sosiale relasjoner, institusjonelle praksiser, diskurser, viten og teknologi – og skaper både subjektivitet og sannhet/objektivitet. Dette maktbegrepet er således ideologisk nøytralt, og det blir et empirisk spørsmål om makten er hemmende eller frigjørende²⁴⁷. I kapittel 2 viste jeg hvordan Pavlich (1996), samt Woolford og Ratner (2010), ved hjelp av Foucault argumenterer for at konfliktmegling og GP kan forstås som en form for hyrdemakt som produserer føyelige individer, som "fritt" styrer seg selv i tråd med rådende samfunnsnormer og statsprodusert moralitet. I dette perspektivet bidrar altså megling/GP til å reprodusere statsmakt, som en teknikk for styring på avstand i takt med en (ny)liberal politisk rasjonalitet. Partenes 'frihet til å velge' (frivillighetsprinsippet i GP) blir dermed "fritt" på en annen måte enn i systemperspektivet. GP-ideologien om meglernes nøytralitet og partenes eierskap er dermed heller ikke nødvendigvis en garantist for at prosessen vil være "frigjørende" for partene i form av myndiggjøring og konfliktransformasjon. I dette kapitlet vil jeg flytte fokuset fra perspektivet på prosessen (kap. 8) til "statens perspektiv", i lys av Foucaults regjeringsbegrep (2001) og Deleuzes hypotese (2006) om framveksten av kontrollsamfunnet (kap. 2). Hva skjer med den "sivile makten" – partenes eierskap og innholdet i meglingsprosessen – når påtalemyndigheten delegerer straffesaker og dermed statskontrollen til konfliktrådet og partene selv?

oppfordres til å fortelle hver sin "situerte" historie i så stor detaljrikdom de evner ut fra hvert sitt ståsted, slik at de til slutt blir eier av en felles fortelling om henholdsvis fortid, nåtid og framtid (kap. 8).

²⁴⁷ I relasjon til ovenstående fotnote har Christensen og Nielsen (2002) har gjort en interessant sammenlikning av maktperspektivet i den "ikke-vitende" posisjon i dialogisk terapi (tuftet på Bateson) og den Foucault-inspirerte narrative terapeut, Michael White (1989, i Christensen og Nielsen 2002). Med utgangspunkt i Foucaults maktperspektiv forstår White psykiske lidelser som produkt av en repressiv kultur der enkelte individer har internalisert kulturens skjulte, underkuende og diagnostiserende maktstrukturer (maktstrukturene pådytter selv-observasjon som fastlåser enkelte i visse tenke-handle mønstre, og skaper isolasjon). White inntar dermed en mer "vitende" posisjon, der behandlerens oppgave er å etablere en motmakt sammen med pasienten, for å *eksternalisere problemet* som individet har internalisert i utgangspunktet. Christensen og Nielsen ser dermed Åpen Dialog (tuftet på Bateson) og narrativ terapi (basert på Foucault) som to ulike måter å etablere motmakt på. Dette har også Seikkula selv satt ord på: "Hvor den narrative terapeut sigter mod gen-fortælling af den problem-mættede historie gennem dialogiske tilgange, er sigtet (i Åpen Dialog, Seikkula 2000) å bevæge sig fra fastlåste monologer til mere refleksive dialoger (Smith, 1997). I narrativ terapi har fortællinger en forfatter, i dialogiske terapier samskabes en ny fortælling i deltagerens fælles domæne" (Seikkula, 2001, 254 i Christensen og Nielsen 2002, 202). Overført til megling/GP er tilsvarende siktemål å styrke partene gjennom å tilrettelegge for "refleksive dialoger" – ut fra en tro på at dialogen i seg selv har en transformativ kraft – som samskaper en ny fortelling.

Riset bak speilet

Jeg har tidligere vist til at politi og påtalemyndighet er konfliktrådets nærmeste samarbeidspartner, der om lag 85 % av de på landsbasis 7000-8000 sakene som megles årlig er overført fra politiet (kap. 1, 3 og 6). 60 % av det totale sakstallet er i kategorien ”straffesaker”, dvs. at de er overført til *konfliktrådsmedling som alternativ til straff*²⁴⁸. I disse sakene foregår det en dobbel bevegelse i statlig regi. Først mobiliseres strafferettsapparatet, som ifølge Christie (1977) ”stjeler” konflikten gjennom å flytte eierskapet ut og vekk fra de berørte parter. I neste omgang overføres saken til konfliktrådet, som en uttalt *upartisk tredjepart* på en *sivil arena*, med det overordnede formål om å føre konfliktens eierskap tilbake til partene selv. Dersom partene enes og oppfyller en skriftlig avtale vil siktelsen trekkes tilbake, og siktede unngår straff og plett på rullebladet²⁴⁹. Ellers går saken tilbake til det strafferettslige sporet og domstolen. Statsapparatet overtar altså først konflikthåndteringen for så å gi den tilbake til partene. Jeg vil vise nærmere hvordan denne todelte statlige intervensjonen igangsetter en bestemt dynamikk som kan beskrives som et ”ris bak speilet”.

I konfliktrådsmøtet beskrevet i kapittel 7 framstår de eldre representantene med en tydelig autoritet på vegne av minoritetsforeningen. De har beslutningsmyndighet i penge-spørsmålet, selv om utlåner ikke er til stede. Påklaget godtar ikke klagers påstand og politiets siktelse om at han skal ha truet med vold. Han gir uttrykk for at sin lojalitet overfor foreningen og utlåner er viktigere enn hans personlige risiko for straffeforfølgelse. Representantene fra minoritetsforeningen framstår samlet under innstillingen om at klager skylder utlåner penger. Dessuten ser de det som et lojalitetsbrudd at klager gikk til politiet framfor å ta opp problemet å betale med dem direkte. På tross av et skjørt utgangspunkt ender likevel møtet med en skriftlig avtale der klager får økt sikkerhet for en lavere kostnad enn før meglingen. På grunn av avtalen slapp også påklaget straffeforfølgelse. Deltagerne fra minoritetsforeningen mente at meglingen hadde ført til et bedre resultat enn hva de tror en strafferettsprosess ville ha gitt.

²⁴⁸ Jmfør kapittel 6 der jeg viser at 25 % av det totale sakstallet er overført fra politiet i kategorien *sivil sak*, enten fordi siktede er under strafferettslig lavalder (15 år) eller fordi saken mangler tilstrekkelig bevis for å utstede siktelse. Denne kategorien saker bærer følgelig ikke med seg et strafferettsris, selv om det erfaringsmessig har en viss disiplinerende effekt på partene dersom saken har vært hos politiet til å begynne med (signaliserer alvor).

²⁴⁹ Politiet opererer med fire typer politiattester (vandelsattest); vanlig, uttømmende, avgrenset og utvidet. Den *vanlige* er det som gjerne omtales som ”rulleblad”, slik man må framvise ved søknad om visse typer studier, yrker og reisemål. Dersom en straffesak avgjøres i konfliktrådet med inngått og oppfylt avtale vil lovbruddet ikke være synlig på *det vanlige rullebladet*. Saken vil likevel fortsatt være registrert i politiets *utvidede politiattest*, og slettes etter to år dersom vedkommende i perioden ikke begår nye ulovlige handlinger (www.politi.no).

Likevel er det også mulig å se effekter av det Christie (1977) lanserte som en generell kritikk av rettssystemets ”konflikttyveri”. Representantene fra minoritetsforeningen, og særlig de eldre som har beslutningsmyndighet på vegne av foreningen, mistet noe som følge av den påbegynte straffeprosessen, nemlig en porsjon av sin autoritet og handlingsevne i situasjonen. Måten Mohammad (senior nr. 1) gjentatte ganger utfordret rammene for møtet kan sees som et uttrykk for dette. Yonas (senior nr. 2) var også tydelig på at han ikke likte politiets innblanding, og sa han ikke kunne gjøre noe så lenge det var en politisak. De andre som var til stede under hendelsen på arbeidsplassen holdt dessuten fast på forklaringen om at det var en legitim konfrontasjon av låntager (de hadde ikke “truet”), og utviser lojalitet til den opprinnelige beslutningen om at klager skylder en bestemt pengesum. Siktede og de andre representantene som førte krav mot klager, mistet autoritet fordi påtalemyndigheten hadde vært i befatning med saken. Overføringen til konfliktrådet endret ikke på dette forholdet. Med Bateson (1978) kan det sies at politiets siktelse representerte *unilateral kontroll*, altså et forsøk på å kontrollere deler av det sosiale systemet utenfra. Systemperspektivet tilsier som nevnt at forsøkt på unilateral kontroll vil lede til ytterligere symmetrisk eskalering, eller det Seikkula (2000) kaller *monologisk polarisering*. I dette eksemplet var det også tydelig at politiets inngripen førte til en forsterket polarisering partene imellom. Saken fikk altså et irreversibelt moment i det øyeblikk den ble registrert som straffesak, noe som preget hele det påfølgende handlingsforløpet. Dette kan beskrives som følger.

En serie hendelser kulminerte i episoden der klager hevder å ha blitt truet på livet. Påstanden om *alvorlig trussel*, dokumentert av et lydopptak fra klagers mobiltelefon, ble så lagt fram for politiet. Etter politiets avhør av *mistenkte* vurderte påtalejuristen dette som tilstrekkelig grunnlag for å utstede en *siktelse* ifølge straffelov 227²⁵⁰, i tillegg til *kontaktforbud* med fornærmet i saken (politiets ord i *kursiv*). Når påtalemyndigheten videre anser forholdet som egnet for konfliktrådsmedling, settes det i sammenheng med nok et juridisk objekt, straffeprosessloven § 71a, som regulerer overføring til konfliktråd som alternativ til straff (også kjent som konfliktrådsloven). Klagers fortelling til politiet, understøttet av lydopptaket, ble altså tolket fra påtalemyndigheten og satt i sammenheng med to juridiske objekter. I denne prosessen ble det dermed produsert en bestemt konfigurasjon eller forbindelse mellom de tidligere hendelsene og en strafferettslig definert moralitet (jfr. Zigon 2009 og kap. 5). Denne moraliteten innebærer definisjonen av rett og galt i situasjonen (trusler er straffbart), og hvem som skal ha gjort hva med påfølgende tildeling av rollene *siktet*

²⁵⁰ Straffelov 227, annet straffealternativ, § 232, tredje punktum; tilsier trussel “under særdeles skjerpene omstendigheter”, og kan idømmes fengsel inntil 6 år (Straffeloven 1989).

og *fornærmet*. Når konfliktrådet får saken fra politiet brukes det parallelle begrepsparet *klager* og *påklaget*. De tilskrevne rollene fra påtalehold, som tilsier hvem som er antatt skyldig og hvem som er offer, overtas altså av konfliktrådet, men i en noe annen ordlyd. Vi kan altså se effekter av det Pavlich påpeker som GP-programmenes ”imitasjon” av strafferetten (2005, kap. 2 s. 40). Det som utrunder denne forbindelsen med tilbakevirkende effekt er straffesaks-kjedens suverene makt til å iverksette en disiplinær straffeprosess. Straffesakskjeden består av politiet som etterforsker saken, påtalemyndigheten i politiet som utsteder siktelse, påtalemyndigheten i form av statsadvokaten, domstolen der påtalejurist går inn som aktor, og deretter kriminalomsorgens straffegjennomføring (se f.eks. Justis- og politidepartement 2007-2008, Hydle, Værland, og Hasund 2005). Straffesakskjeden utgjør altså et omfattende apparat som en av hjørnesteinene i den vedvarende reproduksjonen av statsmakt, tilsvarende en kombinasjon av Foucaults maktformer, *suverenitet* og *disiplin* (Foucault 1999, 2001 [1978])²⁵¹.

Denne sammenstillingen av subjektive og partikulære forhold, slik som tolkning og formidling av visse hendelser og handlinger, og objektive forhold, som juridiske dokumenter og straffesakskjede, kan videre sies å produsere både objektivitet og subjektivitet. Objektiviteten, forstått som sosiale fakta og produksjon av ’sannhet’ for deltagerne selv, består her i tildelingen av rollene siktet og fornærmet ut fra en gitt tolkning av straffeloven, i tillegg til det faktum at partene må enes om en avtale i konfliktrådet dersom ytterligere straffeprosess skal opphøre. Subjektiviteten, forstått som kapasitet for handling, består i at de berørte parter settes i sammenheng med statsmakt på en måte som virker tilbake og inn i handlingsfeltet, det vil si for de relasjonene som er berørt av den påbegynte straffeprosessen. Vi ser altså her konturene av maktteknikken *regjering* i et samspill med juridisk og disiplinær makt (Foucault 2001 [1978]). Dette vil jeg undersøke nærmere under.

For enkelhets skyld vil jeg kalle denne forbindelsen, eller konfigurasjonen, for *strafferettsriset* ut fra den kjente metaforen “riset bak speilet”. Metaforen får en dobbelt betydning i denne sammenheng, som er parallell til de to dimensjonene ved *dialogens paradoks* (desentralisert statskontroll vs. myndiggjøring av samfunnsborgere ved alternativ persondannelse). På den ene side har jeg antydnet hvordan gjenopprettende prosesser (GP) kan forstås som tilrettelegger

²⁵¹ *Suverenitet* tilsvarer her den juridiske prosess der et lovbrudd straffes i henhold til juridisk definert skala, mens *disiplin* er den disiplinerende effekten av straff (eller trussel om straff) for henholdsvis individ (lovbryter) og allmennhet (tilsvarende strafferettens begreper *individual-* og *allmennprevensjon*; jfr. kap. 6). Deleuze og Guattari (2004 [1980]), samt Kapferer (2010), oppsummerer disse to maktformene i begrepet *arboreal statsmakt*, og kontrasterer dette til såkalte *rhizomatiske maktodynamikker*. Jfr. kap. 2.

for *selv-eksternalisering*, og en bestemt form for refleksivitet der det handler om å forstå seg selv gjennom den andre (kap. 3, 5 og 11). Satt i relasjon til metaforen kan det altså sies at GP åpner for en bestemt form for ”speiling” deltagerne imellom – et begrep som også tidvis benyttes i praksisfeltet – og her forstått som et aspekt ved persondanning. På den andre side står ”riset” for straffetrusselen. Siden partene ved meglingsprosessen som regel er klar over at riset er der, trenger ikke meglernes bestandig å minne om det. Av metaforen følger det imidlertid at når vi ser i speilet så blir riset bak usynlig siden det er oss selv vi ser. Riset bak kan dermed sies å bli en usynlig del av oss selv. Makten som riset representerer blir følgelig tildekket, men mister ikke sin virkning av den grunn (Engelstad 1999). Jeg vil altså bruke *strafferettsriset* (”bak speilet”) som et bilde på hvordan den påbegynte straffeprosessen virker tilbake og inn i meglingsprosessen.

I saken over virket for det første strafferettsriset *disiplinært* inn på partenes handlingsevne i forkant av meglingsprosessen gjennom å sette en stopper for minoritetsforeningens initiativ til å løse saken på egne premisser. Dermed berøres ikke bare siktede (påklaget), men også de øvrige foreningsmedlemmene som forsøkte å ordne opp i det økonomiske forholdet på vegne av utlåner. Riktignok fortalte fornærmet/klager at han også etter politiets inngripen hadde blitt utsatt for ytterligere trusler for å trekke anmeldelsen. Siden påklaget/siktet, og hans allierte var under politiets søkelys, kan det likevel sies at deres handlingsrom for å løse saken på egne premisser ble betydelig begrenset.

For det andre motiverte strafferettsriset partene til i det hele tatt å stille til meglingsprosessen i konfliktrådets lokaler. De var der riktignok av forskjellige grunner. Klager trengte sikkerhet og ønsket å betale så lite som mulig, i hvert fall ifølge begrunnelsen ”endret vekslingskurs grunnet finanskrisen”, som han mente ikke var del av den opprinnelige låneavtalen. I forsamtalene med megler ga klager uttrykk for at han var redd for hva som kunne skje i et møte med de andre, men ble tilstrekkelig trygget av megler til å delta. En medvirkende faktor var hans nylig innvilgede oppholdstillatelse, og den beskyttelsen han opplevde at dette ga ham knyttet til rettigheter i landet. Støtten fra politiet med siktelsen av påklaget kan således sies å være medvirkende til at klager følte seg trygg nok til å møte de andre til meglingsprosessen. Oppholdstillatelsen og politiets støtte førte altså til at han følte seg inkludert i og beskyttet av rettssikkerheten i den ’totalitet’ som den norske velferdsstat utgjør (jfr. kap. 2). I tillegg muliggjorde strafferettsriset, inklusive overføringen til konfliktrådet, at han kunne drøfte forholdet om sin personlige sikkerhet, samt pengespørsmålet, med motparten på en mer direkte måte enn i en rettssak, som ville handlet om å avgjøre skyld og eventuell straff av siktede.

For påklaget/siktet sin del er det rimelig å anta at megling framfor videre straffeprosess var det minste av to onder, selv om han ga uttrykk for å være uskyldig i det han var siktet for. Dessuten hadde han et anliggende overfor minoritetsforeningen og utlåner i å få klager til å betale en viss pengesum. Overføringen til konfliktrådet representerte dermed også en mulighet for påklaget og foreningen til å få tilbake utestående penger på vegne av utlåner. Da påklaget ikke kunne ta stilling til pengespørsmålet alene ønsket han å ha med seg sine allierte. I forarbeidet innså også megler at saken ikke kunne løses mellom klager og påklaget alene, og inviterte derfor med både de andre yngre som var til stede under episoden på klagers arbeidsplass, samt de eldre representantene som hadde større myndighet i foreningen. Siden påklaget var siktet med bakgrunn i et oppdrag på vegne av foreningen er det rimelig å anta at de øvrige medlemmene følte seg forpliktet til å stille som støttepersoner for påklaget i meglingen. Påklagedes uttalelser etter meglingen om at *“de måtte tenke på ham selv”* med hensyn til å forhindre straff understøtter dette. Som argumentert over er det dessuten sannsynlig at deres status og ry som forening var blitt svekket som følge av politiets innblanding. Således utgjorde meglingsmøtet også en mulighet for å gjenopprette de negative assosiasjonene som fulgte av politiets innblanding, og dessuten forhindre en mulig forverring gjennom ytterligere straffeprosess. Yonas’ uttalelse etter meglingen understøtter denne antagelsen: Som følge av kompromisset de kom til hadde foreningsrepresentantene betalt gapet mellom beløpet i konfliktrådsavtalen og utlåners krav fra sine egne lommer. På den måten fikk de ifølge Yonas positiv anerkjennelse fra de øvrige medlemmene i minoritetsforeningen. Dette kan som beskrevet forstås som en relativ gjenoppretting av deres status etter at det påbegynte straffesaken førte til et tap i deres råderett over saken og generelle prestisje (kap. 8). Samtlige på ”påklagetsiden” uttrykte at megling var en adskillig bedre løsning enn en videre og potensielt belastende straffeprosess.

For det tredje var strafferettsriset også virksomt innenfor selve meglingsrommet, både som en motiverende og en disiplinerende kraft. Mohammads mange reaksjoner og innsigelser tok mye oppmerksomhet under meglingsmøtet. Meglerne fortalte i oppfølgingsintervjuene at de syntes dette var en utfordring som tok mye energi og fokus. Mohammads reaksjoner kan forstås som en form for motstand mot det presset han ble utsatt for, og som et forsøk på å gjenvinne kontroll og autoritet i situasjonen. Selv om deltagelsen var ”frivillig”, og han selv ikke var siktet, valgte han likevel å bli sittende til møtets slutt, forholde seg til engelsk som hovedspråk i meglingen (selv om han motsatte seg det), og vente på sin tur til å snakke da han ble bedt om det. Møtet var dessuten preget av liten tillit mellom motpartene: Påklaget med sine allierte nektet å innrømme at det hadde foregått noe straffbart, men de innfant seg likevel

med meglingsprosessen og ordstyringen. Da møtet gikk mot slutten, var det fortsatt mye uro og uenighet om avtalen. Flere sa de måtte gå av forskjellige grunner, og at det var bortkastet tid, men alle valgte likevel å bli værende til avtalen var skrevet og signert (med unntak av en person som ikke ville signere). Den implisitte, disiplinerende tilstedeværelsen av strafferettsriset ble også flere ganger gjort eksplisitt av meglerne ved at de minnet om alternativet til imøtekommenhet, altså videre straffeprosess. Påklaget og hans allierte protesterte mot at straffesaken hadde noe med saken å gjøre. Innledningsvis hadde også meglerne avklart at det var to adskilte prosesser, og at konfliktrådet var 100 % uavhengig politiet/strafferetten. Likevel er det ut fra ovenstående argumenter rimelig å anta at meglingsmøtet ville fått en ganske annen dynamikk dersom det ikke hadde vært en straffesak i utgangspunktet, og om partene da i det hele tatt hadde akseptert å stille i konfliktrådet.

Strafferettsriset kan dermed sies å ha formet partenes kapasitet for handling, både ved å begrense og regulere deres handlingsrom (disiplinær makt), men også ved å åpne opp for noen nye spesifikke handlingsmuligheter som vist over (regjeringsmakt i form av selvstyring i tråd med en gitt moralitet og normalitet). I meglingsprosessen var det tydelig at meglerne også eksplisitt forsøkte å appellere til partenes moralfølelse gjennom å minne om *alvoret* som siktelsen tilsa, og dermed det implisitte ansvaret til den antatte gjerningspersonen (siktede). Videre bemerket meglerne flere ganger *den manglende tilliten* mellom deltagerne i minoritetsforeningen (kap. 7). Det kan med andre ord sies at meglerne søkte å samstemme partenes moralitet med statsmaktens, i det Zigon ville kalle et *etisk øyeblikk*²⁵². Internalisering av statsprodusert moralitet er som beskrevet et sentralt aspekt ved regjeringsmakt (Foucault 2001, kap. 2). Om meglernes forsøk på fasilitering av *etisk refleksjon* med hensyn til henholdsvis 'alvor og tillit' lyktes i denne sammenhengen er jeg imidlertid i tvil om, siden påklagede og hans støttespillere stod såpass steilt på at det ikke hadde skjedd noe ulovlig i utgangspunktet. Med Bateson (1978) kan disse enkeltforsøkene på å styre partene i en bestemt retning ("dere må forstå alvoret; hvordan kan foreningen fungere uten tillit?") forstås som inngrep i form av *unilateral makt* som snarere bidro til en viss grad av symmetrisk eskalering ("det er motparten som har gjort feil"). Likevel er det tydelig i dette eksemplet at den overordnede vekselvirkningen mellom straffeprosess og gjenopprettende prosess førte til at partenes egne strategier og handlingsevne i saken ble kontrollert og begrenset. Påstanden om at det skulle ha blitt truet med alvorlig vold benektes fra påklagedes hold, men trekkes heller

²⁵² Implisitt moralitet eksternaliseres som grunnlag for etisk refleksjon (Zigon 2009, 260, jfr. kap. 5).

ikke tilbake fra verken påtalemyndighet eller klager ved overføringen til konfliktråd. Framfor å føre en potensielt lang og kostbar straffeprosess i domstolen, med usikkert utfall (avhengig av bevisforholdene), så fullbyrdes den statsdefinerte moraliteten og kontrollen fra påtalehold i en desentralisert, og adskillig rimeligere meglingsprosess²⁵³. Moraliteten definert av straffesaken [kontroll over *alvorlig trussel*, ved hjelp av *trussel om straff*] oversettes i meglingssituasjonen til [kontroll over *alvorlig trussel*, ved hjelp av *frivillig dialog* på en nøytral arena]. Konsekvensen er den samme, nemlig kontroll over minoritetsforeningens tiltak for å ordne opp på egenhånd ved hjelp av press og trusler. De strafferettslig definerte kriteriene for rett og galt, og de av politiet tilskrevne rollene gjerningsperson (siktet) og offer (fornærmet), forblir i denne vekselvirkningen stående også etter at saken blir overført til konfliktrådet (påklaget/klager). Den påbegynte straffeprosessen, og effektene av denne, forsvinner altså ikke når en straffesak overføres til sivil megling i konfliktrådet.

Konfliktrådsmegling som avstandsstyring

Selv om saken over ble vurdert av meglerne som på grensen av egnethet, er denne vekselvirkningen mellom straffeprosess og megling normen for brorparten av sakene som megles i konfliktrådet (60 % overføres fra politiet i kategorien *straffesak*). Argumentet om den regulerende effekten av strafferettsriset ved *megling som alternativ til straff* kan derfor generaliseres til å gjelde størstedelen av konfliktrådets virksomhet. Ved megling i straffesaker vil den påbegynte straffesaken uvegerlig virke inn i meglingssituasjonen (se også kapittel 11). I Foucaults maktperspektiv (2001) kan *megling som alternativ til straff* forstås som en kombinasjon av juridisk makt (siktelse og overføring til 'alternativ konfliktrådsbehandling'), disiplinær makt (straffetrussel hvis saken ikke løses i konfliktråd) og regjeringsmakt (indirekte styring ved partenes selvbestemmelse i dialogen, der deres mål samstemmes med myndighetenes). I den maktutøvelsen som jeg har kalt strafferettsriset virker altså disse tre maktformene samtidig, og utfyller hverandre. Hvordan partene reagerer på en slik maktutøvelse er imidlertid et empirisk spørsmål som vil kunne variere fra sak til sak. Likevel tilsier det faktum at over 90 % av alle sakene som behandles i konfliktrådet leder til en skriftlig avtale at denne formen for desentralisert styring er særs effektiv (jfr. tall i kap. 3 og

²⁵³ Lekomglervervet ble i 2009 kompensert med kr. 130 per time (kap. 6). En meglingsprosess, inklusive forarbeid og møtegjennomføring for to meglere samt saksbehandling, er derfor betydelig mindre kostbart enn en rettsprosess utført av profesjonelle jurister og statsaktører, med etterforskning, siktelse, tiltale, domstol og eventuell straffegjennomføring/fengsel. Jmfør kapittel 1 der jeg viser at det samlede årsbudsjettet til konfliktrådene nasjonalt utgjør 0,29 % av det samlede justisbudsjettet.

6). At så godt som alle inngåtte konfliktrådsavtaler oppfylles (over 95 %) kan også tyde på at prosessen induserer mekanismer for selvregulering, der partene i etterkant av meglingsmøtet blir aktive i å overvåke sin egen videre oppførsel (internalisering av ”panoptikonet”); Woolford og Ratner 2010, jfr. kap. 2)²⁵⁴. Dette anser jeg som et fjerde aspekt ved ”strafferettsriset”, ved siden av de øvrige beskrevne aspektene; 1) Skille partene/stoppe de ulovlige handlinger, 2) motivere til deltagelse i konfliktråd, 3) formingen av partenes handlingsrom under selve meglingen.

I megleropplæringen, og i formidlingen utad av hva konfliktrådet tilbyr, framstilles konfliktrådet som en selvstendig institusjon uavhengig av strafferetten (kap. 1, 3, 6), som et sivilt og egalitært rom der det er deltagerne selv som bestemmer, “100 % uavhengig av strafferetten” (sitat megler i kap. 7). Det skilles riktignok internt og utad på megling i *sivile saker* (ingen strafferettslige konsekvenser) og i *straffesaker*. Likevel er det også i straffesaker sivile lekmeglere, som i prinsippet skal representere bredden i befolkningen, og som skal tilrettelegge for at partene i en direkte dialog skal komme til konsensus knyttet til det strafferettslige forholdet. Strafferetten konstrueres altså som noe eksternt og statlig til den sivile meglingsprosessen, og vice versa. Med utgangspunkt i analysen over vil jeg likevel hevde på generelt grunnlag at den toleddede statlige intervensjonen, der statsapparatet først overtar konflikthåndteringen for så å ”gi den tilbake” til partene selv, ikke kan sees som løse-vede og uavhengige prosesser. Ved *megling i straffesaker* må partene underkaste seg den strafferettslige intervensjonen og moraliteten ved påbegynt straffesak, men får mulighet til å finne løsninger selv innenfor de premisser som settes av straffesaken og konfliktrådsloven.

I lys av perspektivene på statsdannelse (kap. 2) kan dermed konfliktrådsmegling i straffesaker forstås som et aspekt ved regjeringsmakt og korporativ statsdannelse: En andel av de lovbruddene som tidligere var underlagt den tradisjonelle, juridiske og disiplinære statskontrollen i form av strafferetten er nå delegert til konfliktrådet, og partene selv, under ideologiske forståelser som *desentralisering* til en *frivillig og sivil arena (uavhengig av strafferetten)* med *sivile meglere* som tilbyr *upartisk megling* for at partene skal *beholde eierskapet i sine egne konflikter* og dermed *ordne opp selv*. Disse ideologiske uttrykkene er i tråd et nyliberalt vokabular om ”aktivt borgerskap” (Rose og Miller 1992, kap. 2), samt Deleuze (2006) og Kapferers (2010) hypotese om at framveksten av kontrollsamfunnet kjennetegnes av ideologiske forståelser som liberalisering og demokratisering. Fra et

²⁵⁴ Som beskrevet over vil en oppfylt konfliktrådsavtale lede til at lovbruddet fjernes fra ”rullebladet”, men det vil likevel være registrert i politiets *utvidede politiattest* i to år. Dersom vedkommende begår nye lovbrudd i denne perioden vil det første lovbruddet da heller ikke slettes. Dette er nok en disiplinerende faktor som er rimelig å anta at kan bidra til selv-overvåkning.

statsstyringsperspektiv oppnås imidlertid samme grad av kontroll over lovbrysterne i påbegynte straffesaker (i form av siktelse) som overføres til konfliktråd som alternativ til straff, men på en adskillig rimeligere måte enn ved full strafferettsprosess (jfr. kap. 1 og fotnote 252, s. 249). Deleuze og Kapferer understreker imidlertid at en slik korporativ desentralisering av statsmakt medfører at makten blir tilslørt samtidig som kontrollen i realiteten intensiveres. Dette vil jeg undersøke nærmere i det følgende.

Deltagelsen i konfliktrådet er i prinsippet frivillig, både i såkalte sivile saker og i straffesaker. Men siden alternativet til megling i straffesaker i de fleste tilfeller framstår som dårligere for siktede, er deltagelsen i praksis obligatorisk. Megling i straffesaker kan for den siktedes del sies å utgjøre et *obligatorisk passasjepunkt* (Law og Moser 1999, 203) der meglerne både fungerer som ”portvoktere”, og som statsoppnevnte ”hyrder” som viser vei (Foucault 2001 [1982], Pavlich 1996). Som vist i eksemplet over, må partene akseptere meglernes ordstyring og metode dersom de skal komme fram til en avtale som avslutter den påbegynte straffeprosessen. Dessuten krever konfliktrådsloven at meglerne godkjenner den skriftlige avtalen som partene kommer fram til for at den skal være gyldig overfor påtalemyndigheten²⁵⁵. Partenes vei ut av straffesaken går altså via meglerne. Den strafferettslige intervensjonen griper over i meglingsprosessen, og frivilligheten må derfor sies å være betinget.

Uten å ha gjort noen systematisk undersøkelse av *siktedes* valg av samtykke til megling som alternativ til straff har jeg med unntak av ett tilfelle aldri opplevd eller hørt om siktede som har valgt ytterligere straffeprosess når saken først har kommet til konfliktrådet²⁵⁶. Unntaket var en sak hvor *siktede* ikke ville gå med på å bli omtalt som *påklaget* i konfliktrådet, implisitt forstått som *gjerningsperson*. Å akseptere megling ville for ham være det samme som å erkjenne skyld i saken, noe han bestemt mente at han ikke hadde. For ham var det derfor bedre at saken gikk videre i straffeapparatet for en domsavgjørelse. Eksemplet illustrerer for det første at desentraliseringen fra strafferett til konfliktråd bærer med seg de av straffesaken forhåndsdefinerte rollene *siktet* (antatt skyldig), og dermed også *offer*, altså et gitt asymmetrisk utgangspunkt som ikke nødvendigvis stemmer med partenes selvforståelse. For det andre viser det at selv om frivilligheten er begrenset ved megling i straffesaker, er den

²⁵⁵ Selv om partene i sin helhet bestemmer innholdet i enhver konfliktrådsavtale må også meglerne godkjenne avtalen med sin signatur for at avtalen skal regnes som gyldig overfor påtalemyndigheten. Dette er ment som en sikkerhetsventil for å forhindre at partene grunnet skjeve maktforhold skal inngå ubalanserte avtaler.

²⁵⁶ Både offer og gjerningsperson (”klager og påklaget”, ”siktet og fornærmet”) må samtykke for at en sak skal kunne løses ved megling som alternativ til straff. Dersom politiet vurderer en sak som egnet for konfliktrådsmegling vil de først innhente samtykke. Når konfliktrådet får saken har det altså foregått en forhåndsseleksjon. Det forhåndsgitte samtykket undersøkes da nærmere, først av saksbehandler og så av megler i individuelle samtaler (jfr. kap. 7)

heller ikke utelukket. Konfliktrådssekretariatets leder, Per Andersen, sier følgende i et intervju om megling i straffesaker:

Frivilligheten kan være begrensa. Den som er offer i saken, kall det gjerne noe annet, de kan noen ganger føle seg pressa med. Det kan også hende at offeret i en straffesak vurderer megling som en positiv mulighet. Hva er alternativet? Saken kan bli henlagt, eller man (offeret) kan føle seg lite bekvem med at det tradisjonelle sporet (straffeprosess) – så tjener de kanskje heller ikke noe på det. I hvert fall for gjerningspersonen er frivilligheten begrensa. Det vil alltid være sånn når en er tiltalt i en straffesak. Valgmulighetene snevrer seg inn fordi man har gjort noe galt. Det er den samme diskusjon rundt Ungdomsstormøter og Oppfølgings-team. Man kan velge mellom å sitte inne i tre måneder, eller delta frivillig i et stormøte og et Oppfølgingsteam. Alternativet framstår likevel som en reell valgmulighet. Det framstår som frivillig, fordi alternativet framstår som mindre attraktivt, eller fordi det ene alternativet gir muligheter, det andre et tap. Det er egentlig to ulike muligheter gjerningspersonen blir stilt overfor hvor det ene legger vekt på straff i form av frihetsberøvelse og det andre på de positive muligheter som livet kan gi. Jeg tenker at det kan jeg leve med.

Det er en pågående refleksjon i konfliktrådet og GP-diskursen generelt om offerets hensyn, inklusive risikoen for retraumatisering ved et møte med gjerningspersonen (Hasund og Hydle 2007). Likevel kan det ikke utelukkes, som Andersen trekker fram, at også offeret kan oppleve et press til å delta i megling siden rettssak kan framstå som en mer belastende eller usikker prosess. Samtidig vil et meglingsmøte kunne representere en positiv mulighet for offeret til å bli imøtekommet på visse krav, slik også saken over viser. Det er ikke formålet her å gå nærmere inn på en diskusjon om offerets hensyn i megling, men som vist i kapittel 1 og 6 er dette et nødvendig utgangspunkt for enhver gjenopprettende prosess²⁵⁷. For gjerningspersonens del er imidlertid Andersen på det rene med at frivilligheten er begrenset ved megling i straffesaker. Likevel er det et i konfliktrådsperspektiv ikke nødvendigvis en motsetning mellom motivet om å slippe straff og en god meglingsprosess. Som eksempel trekker Andersen fram prosjektet Oppfølgingsteam som de fleste lovbryterne mente var en positiv ordning (Gustavsen og Vardheim 2013, jfr. kap. 12). Dette kan også sees i relasjon til den erfaring at lovbrytere vanligvis er mer velvillig til å kompensere offeret direkte enn å motta bot eller straff fra en mer abstrakt juridisk autoritet, siden det også vil kunne ha positiv innvirkning på deres prestisje i lokalsamfunnet (jfr. kap. 6 og 8)²⁵⁸. Selv om frivillighet er et

²⁵⁷ I kapittel 6 viste jeg til flere systematiske studier og evalueringer som viser at offerets tilfredshet i de fleste tilfeller er større ved gjenopprettende prosesser enn ved straffeprosesser. Meglerne i konfliktrådet blir dessuten trent til å undersøke partenes motivasjon i forkant av megling, og spesielt være varsomme på ofrenes behov og ønsker, og om det vil være fare for retraumatisering ved å møte gjerningspersonen. Det er også lagt inn flere sikkerhetsventiler i prosessen med angrefrist (to uker etter skrevet avtale) og det at meglere er pålagt å unnlate å undertegne en avtale de mener går i disfavør for noen av partene.

²⁵⁸ Fra et konfliktrådsperspektiv er imidlertid formålet at meglingsprosessen – der 'offeret' forteller nærmere om de opplevde konsekvensene av krenkelsen/overgrepelsen – vekker en grad av empati og skam hos gjerningspersonen (Braithwaite 1989) som motiv for å imøtekomme offerets ønske og behov for 'gjenopprettning',

grunnpremiss i konfliktrådet er det altså ikke kontroversielt at frivilligheten er begrenset ved megling i straffesaker.

Likevel vil jeg anta at konstruksjonen av konfliktrådet som eksternt og uavhengig strafferetten, som ivaretager av et sivil rom for frivillig dialog, bidrar til å tilsløre den maktutøvelsen som foregår i megling som alternativ til straff. Når “konflikten gis tilbake til partene” via konfliktrådet er det som jeg har vist allerede igangsatt en irreversibel dynamikk der påklaget, med eventuelle støttespillere, har mistet en porsjon av sin råderett og autoritet som følge av den påbegynte straffesaken. Eksemplet over med minoritetsforeningen viser at makten som strafferettsriset utgjør “forsvinner bak speilet” og trer i bakgrunnen når deltagerne i megling får mandatet til løse konflikten selv på en ”nøytral” arena ved hjelp av ”upartiske” meglere. Likevel virker straffesaken inn i meglingsprosessen på måter som disiplinierer partene ifølge en strafferettslig definert moralitet. Skillet mellom strafferett og konfliktråd som uttalte ivaretagere av henholdsvis stat (avskrekking av befolkningen og ”mentalhygiene”, jfr. kap. 6) og sivilsamfunn (partenes beste) bidrar dermed til å tilsløre det faktiske samspillet mellom de to institusjonene og prosessene, og konfliktrådet som arena for utøvelse av statsmakt. Med andre ord kan skillet mellom straff og megling, konfliktråd og strafferett, forstås som en renselse av det statlige handlingsfelt i motsetning til den sivile arenaen for lokalsamfunnsdeltagelse, som konfliktrådet er ment å ivareta. Under denne rensede overflaten griper imidlertid feltet for statlig maktutøvelse over i det sivile, eller sivilrettslige. Så lenge konfliktrådet defineres i opposisjon til, og uavhengig av, strafferetten som et sivil rom for frivillig deltagelse forblir det faktiske maktforholdet som ligger i ”formen” og den øvrige konteksten, inklusive meglerrollen, uuttalt. Følgelig kan *konfliktråd som alternativ til straff* forstås som en ordning som nettopp bidrar til å konstituere distinksjonen mellom *staten* som enhetlig aktør og objektivert fetisj på den ene siden (i form av straffesakskjeden representert ved politi, påtale, domstol og kriminalomsorg), og *sivilsamfunnet* som konfliktrådet skal ivareta på den andre (Foucault 2001 [1978], 2001 [1982]). Dette kan dermed forstås som et eksempel på hvordan selve distinksjonen mellom stat og sivilsamfunn i seg selv fungerer som en styringsteknologi (Aretxaga 2003 i Krohn-Hansen og Nustad 2005). Dersom *regjeringsmakt* skal kunne utøves må det produseres en avstand mellom ”stat” og ”sivilsamfunn”, ellers er det ikke mulig å styre indirekte og på

symbolsk eller materielt. Dette stemmer i stor grad med min egen meglererfaring, og noe vi også kan se effekter av i meglingseksemplet over (kap. 7): De eldre støttespillerne uttrykte i oppfølgingsintervjuene en viss medfølelse med Irfan, som ble truet på sin arbeidsplass, og i sin konsekvens mistet jobben pga. ”bråket”. Dette var ifølge dem selv medvirkende til at de kom fram til det kompromisset der de la ut fra egen lomme for å redusere det opprinnelige lånekravet.

avstand (jfr. kap. 2). På den ene siden tilsløres altså feltet for statlig maktutøvelse når strafferettsriset griper over i den sivile sfæren for konflikthåndtering i konfliktrådet. Med Deleuze og Kapferer (op.cit.) kan det dermed sies at statskontrollen også intensiveres gjennom at partene ”frivillig” imøtekommer en konfliktrådsavtale innenfor rammene av en strafferettslig definert moralitet. Så lenge prosessen oppfattes som frivillig, eller i alle fall som det minste av to onder, er det rimelig å anta at motivasjonen til å delta i den gjenopprettende prosessen er større enn ønsket om å bli utsatt for den disiplinære tvangsmakten som den tradisjonelle straffeprosessen representerer. Det høye tallet for avtaleinngåelse og -oppfyllelse underbygger en slik antagelse. Meglingsprosessen kan med andre ord sies å samstemme deltagerens egne mål med myndighetens, en samstemming som i prinsippet gjør borgerne med styrbare (kap. 2). Deltagere i ordningen med *konfliktråd som alternativ til straff* kan dermed sies å bli sine egne ”justisministere”. På den andre siden bidrar konstruksjonen av konfliktrådet som ivaretager av ”sivilsamfunnet”, i opposisjon til strafferetten, til å konsolidere og essensialisere skillet mellom stat og sivilsamfunn. Dermed konsolideres også den eksplisitt statsbevarende strafferetten som tar seg av de mer alvorlige straffesakene. I dagens form kan derfor konfliktrådet forstås som et aspekt ved *regjeringsmakt* og *korporativ statskontroll* (en distinksjon vil jeg vil fortsette å undersøke nærmere under).

I etterkant av meglingsprosessen med minoritetsforeningen og låntager, ble meglerne invitert til en meglersamling i regi av Oslo og Akershus konfliktråd for å belyse noen av de utfordringene som lå i denne spesielle saken. Megler la fram det han oppfattet som en utfordrende etisk balansegang, særlig med tanke på den skjeve maktfordelingen mellom klager og påklaget²⁵⁹. Megler ba også meg om å legge fram mine refleksjoner som observatør i møtet. Dette var mot slutten av feltarbeidet, der jeg i stor grad hadde tatt innover meg praksisfeltets selvforståelse, og før jeg hadde fått opparbeidet noen større refleksiv avstand til feltet. Her la jeg fram nærmest det motsatte av argument over, og mente at konfliktrådet i denne saken på tross av skjev maktfordeling mellom partene fungerte godt som en ”nøytral og frivillig tilrettelegger for partenes egen håndtering av saken”. Det var ingen som protesterte eller stilte spørsmål til denne konklusjonen. Etter lenger tids innsosialisering i feltet var jeg ikke da intuitivt i stand til å sette ord på de disiplinære kontrolleffektene av den statlige maktutøvelsen i beskrevne vekselvirkning mellom straffesak og meglings. Fra et konfliktråds-perspektiv mener jeg fortsatt at meglerne opptrådte upartiske ”etter boka”, og på en utmerket

²⁵⁹ Det var kun ’hovedmegler’ som var til stede på denne meglersamlingen, da ’medmegler’ var forhindret.

måte balanserte de spesielle utfordringene i denne saken. Ifølge argumentet over er imidlertid konfliktrådet så grunnleggende involvert med straffeapparatet at de to institusjonene og prosessene ved *megling i straffesaker* vanskelig kan sees som uavhengige og adskilte. Selv om meglerne unnlater å ta side i saken kan de i dette perspektivet ikke forstås som ”nøytrale” mht. straffesaken og utøvelsen av desentralisert statsmakt. I megleropplæringen legges det vekt på at straffesaken i minst mulig grad skal trekkes inn i selve meglingen, selv om siktelsen er et nødvendig utgangspunkt for prosessen da den definerer en gjerningsperson og et offer i gitt forhold. Renselsen av konfliktrådssaken til forskjell fra straffesaken er naturalisert på en slik måte at ”strafferettsriset”, som riset bak speilet, er så implisitt til stede at det blir vanskelig å få øye på. Dermed blir det også vanskelig å artikulere det nære samspillet mellom straff og megling, politi/påtalemyndighet og konfliktråd som allierte institusjoner, og de regulerende effektene av dette samspillet. Konfliktrådets ”nøytralitet” og adskillelse fra strafferetten er altså en konstruksjon som tilslører denne maktutøvelsen, og det kan dermed også sies å representere en intensivering av statskontrollen.

Fra opposisjon til nyliberal inkorporasjon

Gjenopprettende prosesser (GP) er som beskrevet tiltak oppstått i det sivile samfunn, for å styrke sivilsamfunnet, i en kritikk av strafferettens manglende evne til å integrere gjerningspersoner og ofre etter lovbrudd og krenkelser. Jeg har vist at både GP-diskursen internasjonalt og det norske konfliktrådet springer ut av en profesjonskritisk holdning, og at dette har fått utslag i en underliggende ideologisk konflikt mellom strafferettens og konfliktrådets folk (kap. 1 og 6). Fra GP-hold representerer dette en skepsis til profesjonelle tjenesteytere og statsbyråkrati som garantist for individuell autonomi, velfungerende sivilsamfunn og samfunnsmessig solidaritet. Selv om GP gjerne betegnes som en grasrotbevegelse har imidlertid utviklingen av det norske konfliktrådet fra 1980-tallet i større grad enn i andre land vært framdrevet ”ovenfra” av politiske initiativ og statlige aktører (kap. 6). Konfliktrådets relative suksess og utbredelse, sammenliknet med GP-programmer i andre europeiske land, er nettopp tuftet på profesjonaliseringen av konfliktrådet som en statlig institusjon med støtte i lovverket (Eide og Gjertsen 2009, jfr. Andersen i kap. 2)²⁶⁰. Tidligere justisminister

²⁶⁰ Selv om meglerkorpset i hovedsak består av lekmeglere, som i prinsippet skal representere bredden i befolkningen (kap. 3 og 6), er konfliktrådet organisert som en profesjonell statlig institusjon med 66 årsverk i 2009 (Justis- og politidepartement 2008-2009), og 100 årsverk i 2015 (www.konfliktraadet.no). Denne markante økningen henger sammen med den nye konfliktrådsloven og *ungdomsstraffen* fra 1.7.14 med tilsetning av nye ”ungdomskoordinatorer” i alle landets konfliktråd (jfr. kap. 10).

Storberget (Stoltenbergs 2. regjering) har ved en rekke anledninger uttalt sin positive innstilling til økt bruk av konfliktråd som god samfunnsøkonomi (Storberget 2012, kap. 2). Justisdepartementet har nedsatt en egen arbeidsgruppe for å finne tiltak for å øke bruken av konfliktråd (Justis- og politidepartementet 2011), og det har vært igangsatt en rekke statlig initierte forsøksprosjekter som undersøker nye typer anvendelser av konfliktråd (se f.eks. Hydle 2004, Hydle, Værland, og Hasund 2005, Elvegård, Frigstad, og Thorshau 2011, Elvegård og Paulsen 2013, Gustavsen og Vardheim 2013). Jeg har vist hvordan det fra starten er en klar tendens i utviklingen av konfliktråds portefølje fra mindre alvorlige lovbrudd, slik som butikktveri og hærverk, til strafferettslig sett alvorligere saker med trusler, vold og mobbing (kap. 3 og 6). Det har også kommet en nyere lov (1.7 2014) for bruk av konfliktråd i alvorligere lovbrudd utført av barn mellom 15 og 18 år (den såkalte Ungdomsstraffen, kap. 11). Denne statsdrevne utviklingen av konfliktråd og GP i Norge kan forstås som uttrykk for det Trägårdh (1997) kaller *statsdreven individualisme*, altså en sterk tillit til "staten" som det viktigste instrument for velferd og et autonomt sivilsamfunn, der borgerne frigjøres fra institusjonaliserte avhengighetsformer. En velutbygd, "pastoral" velferdsstat som garantist for individuell frihet og autonomi er som vist, i et regjeringsspektiv, ikke nødvendigvis en motsetning (kap. 2). Den tiltroen til "folkevettet" som GP representerer er altså i Norge ivaretatt av et statlig konfliktråd som "hovedleverandør av GP" (Justis- og politidepartement 2007-2008, jfr. kap. 3). Dette kan forstås på den historiske bakgrunn for framveksten av den norske velferdsstat med stor grad av både horisontal og vertikal tillit, altså både mellom folk flest og til politikere og autoriteter som representerer "folket" (Halvorsen og Stjernø 2008). Dette har ledet til et sterkt likhetsideal, som innenfor en velferdsambisiøs politisk rasjonalitet har fått utslag i form av en rekke normaliserings- og siviliseringsstrategier, ofte med homogenisering som konsekvens (Lien, Lidén, og Vike 2001, Vike 2004, Rugkåsa 2012). På denne bakgrunn forstår jeg konfliktråd og GP som et ledd i et "siviliseringsprosjekt" av borgerne, der det tilbys desentralisert konfliktløsning tuftet på konsensus og selvstyring. Dette kommer også til syne i arbeidet med ungdom i Gatemebling i regi av Røde Kors, altså en eksplisitt "sivil" arena i motsetning til "staten" (kap. 5).

Som Rose og Miller påpeker (1992) er ekspertenes rolle avgjørende innenfor liberale styresett, siden de hjelper individene til selvstyring i tråd med en statsprodusert normalitet og moralitet. Vike et. al. har vist hvordan fagekspertisens rolle forsterkes ytterligere innenfor en velferdsoptimistisk politisk rasjonalitet, som i Norge og Norden, der de profesjonelle tjenesteyterne gjerne har en egeninteresse i å imøtekomme borgernes velferdskrav (Vike et al. 2002, Vike 2004, 2012). Innenfor dette bildet står dermed den norske GP-diskursen i en

spenning mellom profesjonskritikk og skepsis til statlig styring på den ene siden, og profesjonaliseringen av konfliktrådet som statlig institusjon på den andre. Samtidig har den norske velferdsstatens iboende ”grenseløshet” utløst en rekke interessekonflikter intern i ”staten” som har påkalt en reformbølge for ”effektivisering” og ”liberalisering”, i tråd med prinsipper for *ny offentlig styring* og en nyliberal politisk rasjonalitet (Sørhaug 2003, Vike 2004, jfr. kap. 2). Dette kommer også til syne i den mye medieomtalte ”krisen i kriminalomsorgen”, også uttalt av både nåværende og tidligere justisminister (jfr. kap. 2), med voksende soningskøer og økt arbeidspress for politiet²⁶¹. Denne reformdynamikken basert på ny offentlig styring og nyliberal politisk rasjonalitet har som beskrevet Deleuze (2006) og Agamben (2014) uttrykt som en *generalisert krisetilstand* i disiplinærsamfunnets tradisjonelle kontrollinstitusjoner, grunnet liberaliseringen av økonomien (kap. 2). Uavhengig om disse endringsprosessene forstås som uttrykk for ”krise” eller normaltillstand, er det et faktum at mange offentlige institusjoner, inklusive kriminalomsorgen, gjennomgår pågående reformer der økonomisk effektivisering er bunnlinjen. Her framstår konfliktråd og GP som et relativt nytt, men velutprøvd og effektivt, og ikke minst økonomisk fordelaktig alternativ til straffeprosess og fengsel²⁶².

Selv om de opprinnelig intensjonene bak GP og konfliktråd om styrking av sivile parter i konflikthåndtering ikke er direkte utsprunget av en nyliberal ideologisk diskurs (konkurrenseutsetting basert på markedsprinsipper), kan det altså tyde på at utviklingen av konfliktrådet siden 1980-tallet har vært influert av en nyliberal politisk rasjonalitet, fordi det er ”lønnsomt” og ”effektivt”. Når GP-bevegelsen krever relevans i stadig flere typer og

²⁶¹ F.eks. uttalte Geir Bjørkli, forbundsleder i Norsk fengsels- og friomsorgsforbund, til Dagbladet 13.3.14 at det er ”fortsatt krise i kriminalomsorgen”, også etter at Høyre kom i regjering med erklæring om at de skulle få ned soningskøene og få mer politi ut i gatene. Bjørkli påpeker bl.a. problemet med voksende soningskøer og for mange ufaglært ansatte i kriminalomsorgen. Dagbladet 9.7.15 beretter om at ”Det er økonomisk krise i politidistriktene. Aldri tidligere har det blitt bevilget mer penger til politiet. Likevel står politistillinger ledige, fordi politimesterne må spare penger”. Nåværende justisminister Anundsen (Solberg-regjeringen) bekrefter her at ”flere politidistrikt nå har et mindre fritt økonomisk handlingsrom”. I denne sammenheng har jeg fra eget feltarbeid hørt flere politibetjenter fortelle at terskelen for politianmeldelse blir stadig lavere, og at de har et adskillig høyere arbeidspress i dag sammenliknet med få år siden. For eksempel har mange skoler innført rutine for politianmeldelse av alle voldstiltfeller mellom elevene, selv om de er under strafferettslig alder (15 år). Ifølge Deleuze (2006) produserer dessuten den korporative samfunnsutviklingen stadig flere lovbrutere. Det later altså til at samfunnsutviklingen har ført til at stadig flere konflikter bringes for ordensmakten, med følgelig økt arbeidspress for politi og påtalemyndighet.

²⁶² Et eksempel på et samfunnsøkonomisk estimat er utgifter knyttet til ’vold i nære relasjoner’. I en rapport laget av Vista analyse AS på vegne av Justisdepartementet anslås den årlige samfunnskostnaden for vold i nære relasjoner per 2010 for å være 2-2,4 milliarder kroner (Rasmussen et al. 2012). Av konfliktrådets årlige budsjett på 65 millioner (i 2010) kroner anslås 13 millioner til å gå til arbeid med vold i nære relasjoner. I den grad konfliktråd er et effektivt virkemiddel i denne typen saker, noe evalueringen av forsøksprosjekt ”Familievold og tilrettelagte samtaler i konfliktråd” (Elvegård og Paulsen 2013) hevder, er dette med andre ord god samfunnsøkonomi.

alvorligere straffesaker, og på den måten “spiser seg lengre inn i straffesakskjeden” (sitat politimann, kap. 1), blir også nevnte spenning mellom profesjonskritikk og profesjonalisering, og den underliggende ideologiske konflikten mellom konfliktrådet og strafferetten, tilspisset. Et spørsmål som dermed melder seg er i hvilken grad implementeringen av GP i form av konfliktrådet kan forstås som en opposisjon til eller inkorporasjon i statsmakt i form av nyliberal regjering (jfr. kap. 2 og 3)? Flere av mine informanter i meglerkorpset og blant ansatte i konfliktrådet har kommet med ulike kritiske utsagn som er interessante i relasjon til dette spørsmålet.

En informant med flere års erfaring som megler og ansatt i konfliktrådet uttrykte at *“ulykka for konfliktrådet er at det har blitt en byråkratisk ordning. Hva med å se det i et helseperspektiv? Det er helsebringende å løse konflikter!”*. Han mente at byråkratiseringen av konfliktrådet har blitt et problem som setter de opprinnelige intensjonene for GP med forsoning, konfliktløsning og lokalsamfunnsdeltagelse i bakgrunnen. Videre ga han uttrykk for at det er for lite prosesstenkning hos konfliktrådsledelsen, og at den byråkratiske målingen av antall saker og saksbehandlingstid overskygger de faglige kvalitetskriteriene: *“Kriteriene for valg av metoder bør være faglige og ikke byråkratiske”*. Slik jeg forstår dette mener han at i tilfeller hvor det kunne vært hensiktsmessig for selve konflikthåndteringen å velge en noe mer tid- og ressurskrevende tilnærming så vil i praksis de raskeste og billigste metodene velges på grunn av den byråkratiske forvaltningen av sakene. Vanlige kvalitetskriterier fra GP-hold er for eksempel at meglernes bør benytte forsamtaler ansikt til ansikt framfor telefonisk forsamtale, at det alltid bør vurderes stormøte opp mot megling, og i tilfeller hvor det er behov tilby flere meglingsmøter i motsetning til kun ett. Større kvalitet i meglingsprosessen er dermed ensbetydende med større tidsbruk, og følgelig kostnader. Som deltagende observatør i meglersrollen har jeg selv opplevd det implisitte byråkratiske presset som følger av måltall og forventninger til gjennomsnittlig saksbehandlingstid, og at meglingsprosessen ikke bør trekke ut i tid av hensyn til å få avsluttet saken overfor politiet. Det bør i rettfærdighetens navn nevnes at mine veiledere i konfliktrådet støttet meg i flere saker til å bruke adskillig mer tid enn gjennomsnittlig da saksforholdene tilsa dette²⁶³. Likevel bidrar ordningen med lekmeglere, som primært utfører vervet på fritida, til at meglernes i praksis kan ha begrenset kapasitet til å jobbe såpass tidsintensivt som en ”faglig vurdering” ville tilsi.

²⁶³ For eksempel med gjentatte individuelle formøter med partene hvis nødvendig, eventuelt med overbringelse av beskjeder partene imellom; flere påfølgende meglingsmøter over tid; eller bruk av stormøter framfor megling mellom to hovedparter. Jmfør vurderingene meglernes gjorde i kapittel 7, i samråd med ansatt veileder, der de endte opp med å velge den mer ressurskrevende stormøtemetoden framfor megling.

Videre ligger det en implisitt føring i straffesaker at partene bør komme til en skriftlig avtale, primært knyttet til selve lovbruddet, som betingelse for at saken kan registreres som fullført, eller ”opp- og avgjort” (et av konfliktrådets uttrykk), og dermed som vellykket innenfor en byråkratisk logikk²⁶⁴. Prosessfokuset som ligger til grunn for GP (kap. 8), og som nevnte informant sikter til, tilsier at en inngått avtale er underordna en god prosess, og at et for stort avtalefokus kan underminere kvaliteten på denne prosessen²⁶⁵.

I en byråkratisk ordning vil altså kvantitet og målstyring kunne overstyre kvalitets- hensyn og prosessfokus²⁶⁶. Ifølge denne informanten har dessuten den juridiske tenkningen fått for stor plass og ført til at konfliktrådet har blitt “*degradert til en salderingspost for politiet som undergraver tilliten til konfliktrådet som en viktig og nyttig samfunnsinstitusjon*”. Med dette sikter han til sin erfaring om at konfliktrådet får en rekke saker fra politiet som ikke er ”ferdig etterforsket”, enten fordi sakene er vanskelige, dyre eller lite attraktive å etterforske, uten at det ligger genuint faglige vurderinger om egnethet og behov til grunn. Dermed mener han at konfliktrådet mister sin opprinnelige funksjon som en uavhengig samfunnsinstitusjon som skal styrke sivilsamfunnets beredskap i konflikthåndtering.

En annen informant, Geir Dale, kom med en liknende kritikk²⁶⁷. Dale er tidligere ansatt i konfliktrådet og mener at utviklingen fra kommunal til statlig institusjon under Justisdepartementet har ført til at potensialet i GP og konfliktmegling har blitt svekket. Hovedproblemet, slik jeg forstår Dale, er at den pågående byråkratiseringen av konfliktrådet innenfor justissektoren fører til at konfliktrådet tar monopol på GP i straffesaker, mens de opprinnelige intensjonene var å gi både konfliktene og kompetansen til å løse konfliktene tilbake til lokalsamfunnet og partene selv. Som nevnt framstilles konfliktrådet som ”hovedleverandør av gjenopprettende prosesser i Norge” (Justis- og politidepartement 2007-2008). Konfliktrådsloven sikrer dessuten at det kun er konfliktrådet som har delegert straffesaksmyndighet og dermed kan tilby megling som *alternativ* til straff. Videre er som beskrevet

²⁶⁴ For eksempel er tildelingen av midler avhengig av de tall som konfliktrådet kan vise til. Dette gir en indirekte føring på at *inngåtte avtaler* blir et mål i seg selv, siden de da inngår i målregnskapet.

²⁶⁵ For eksempel er det som vist i kapittel 8 avgjørende at man bruker god tid på hver av fasene, inklusive den første ”faktafasen” om bruddet i fortid, siden dette utløser en punktuering som er avgjørende for den videre prosessen. Dersom megler i iver etter å finne en avtale går for fort gjennom den første og andre fasen risikerer man dermed å miste den delen av prosessen som gir grunnlag for transformasjon av konflikten, nemlig den emosjonelle bearbeidingen. I et konfliktrådsperspektiv er det dette som skiller megling fra konvensjonell forhandling.

²⁶⁶ Ovennevnte informant sin kritikk av byråkratiseringen av konfliktrådet er i tråd med Pavlich’ advarsel om at måling av effektivitet i GP ikke må baseres på teknokratiske, statistiske metoder, dersom GP skal kunne være et reelt alternativ til strafferetten (Pavlich 2005, kap. 2). Dette er også i tråd med spenningsforholdet skissert i kapittel 1 mellom en ideologi som pretenderer kompleksitet og et statsbyråkrati som impliserer reduksjonisme (Eide og Gjertsen 2009).

²⁶⁷ Dale var ansatt som henholdsvis rådgiver, prosjektleder og konfliktrådsleder, og ønsker ikke anonymisering. Han driver i dag firmaet Fra konflikt til samarbeid AS.

politiet konfliktrådets viktigste samarbeidspartner²⁶⁸. Dale mener at den beste måten å imøtekomme potensialene i GP på, for å styrke både parter og lokalsamfunn, er å spre meglingskompetansen ”på flest mulig hender”. I den sammenhengen bør det nevnes at Dale var prosjektleder for utviklingen av gatemeglingsprosjektet, først i konfliktrådet og deretter i Røde Kors. Gatemegling handler som beskrevet om å spre også meglingskompetansen til partene selv og lokalsamfunnet, og ikke kun ”eierskapet til konfliktene” i seg selv (kap. 5).

Disse interne kritikkene kan sees i sammenheng med informanten nevnt innledningsvis i kapitlet som pekte på problemet med at konfliktrådet overtar eierskapet til *selve dialogen*. Samlet sett forstår jeg disse kritikkene som en bekymring for at statsapparatet nok en gang har overtatt ”eierskapet” til folks konflikter gjennom å legge beslag på kompetansen og dialogen innenfor det nære, byråkratiske samarbeidet med strafferetten. Denne typen kritikk er heller ikke fremmed for konfliktrådssekretariatets leder, Per Andersen, konfliktrådenes øverste administrative organ:

Meglerne har en større rolle og mer makt enn det konfliktrådsperspektivet har tillagt dem. (Konfliktrådsperspektivet sier at) megleren har vært mer den som skaper dialogen, og har ingen eller en nøytral betydning selv. Men megleren kan ha stor betydning og er en lekperson som utøver makt, men på en mer uformell måte enn i en domstol. Poenget er at megleren utøver makt ved selv å være en som tolker hendelser og historier. Megleren utøver makt gjennom språket, ved å stille spørsmål og oppsummere. Megleren utøver ikke makt gjennom å ta parti eller dømme. Makt utøves ved å stille noen spørsmål og utelate andre. Det gjøres bevisste eller ubevisste valg ut fra egen fortolkning av virkeligheten. Språklige valg kan få stor betydning for forståelsen av hendelsen og utfallet av saken.

Andersen understreker det han opplever som en motsetning mellom konfliktrådsperspektivet, altså den ideologiske og faglige forankringen av praksis, og den makten som meglerne utøver i et statsutnevnt verv. Konfliktrådsperspektivet, slik det formidles internt og eksternt, tilsier at megleren kun skal hjelpe partene til å snakke sammen som en upartisk prosessleder uten selv å utøve innflytelse over partenes deltagelse og eventuelle avtaler de måtte ønske å inngå. Dette er i tråd med prosess- og systemforståelsen beskrevet over, og Batesons maktforståelse, selv om denne i konfliktrådet ikke er forklart ”systemisk” på denne måten. De meglerne jeg har møtt på meglersamlinger, observert i meglersituasjoner og meglet sammen med, tar sitt ansvar med stort alvor, da partene ofte er i en utsatt situasjon som krever stor varsomhet fra meglernes side. Den maktutøvelsen som Andersen beskriver, har jeg imidlertid ikke opplevd tematisert i opplæring eller på andre konfliktrådsarenaer. En forklaring på dette kan ha sammenheng med det også Andersen har påpekt med at konfliktrådets lekordning forutsetter

²⁶⁸ Politiet forsyner konfliktrådet med til sammen 85 % av det totale sakstallet; 60 % straffesaker, og 25 % saker i kategorien sivile saker.

en nødvendig forenkling i megleropplæringen. Det maktbegrepet som Andersen sikter til, altså den makten megleren utøver gjennom tolkning og språkhandlinger, kan forstås som *begrepsmakt*, definert som “evnen til å fastsette, institusjonalisere og aktivere begreper på en slik måte at de har effekt på politisk handling” (Neumann 2001, 18 i Neumann og Sending 2003a, 246). Begrepsmakt står i motsetning til, men komplementerer også *regjeringsmakt*. Mens begrepsmakt er en forutsetning for å kunne omsette regjering i *praksis* (som en mal for handling), skaper vellykket regjering *diskurs*, altså historier om hvordan man skal handle og hva som er normalt (Neumann og Sending, 246)²⁶⁹. I dette perspektivet er dermed begrepsmakt og regjering gjensidig betingende i spennet mellom diskurs og praksis. Som argumentert over utgjør ordningen med *megling som alternativ til straff* en kombinasjon av juridisk makt, disiplin og regjeringsmakt, oppsummert i begrepet ”strafferettsriset”. Dette innvirker både før, under og etter selve meglingsmøtet, og går derfor utover den begrepsmakten som meglerne utøver i megling. Hovedpoenget her imidlertid at den makten som utøves i konfliktrådet er underkommunisert i ”konfliktrådsperspektivet”, og at dette derved bidrar til å tilsløre det nære samspillet med strafferetten og den maktutøvelsen det representerer.

De ovennevnte kritikkene forstår jeg som ulike uttrykk for at konfliktrådet i noen grad har beveget seg bort fra de opprinnelige intensjonene, som en viktig motmakt til strafferettens hegemoni, i retning til å bli et instrument for statsmakt og straffesystem. Oppsummert er én bekymring at konfliktrådet blir en billig avlastet for politiet, og dermed mister sin rolle og sitt potensial som viktig helsefremmende samfunnsinstitusjon. En annen bekymring er at den byråkratiske organiseringen av konfliktrådet innen justissektoren underminerer prosessfokus og kvalitetshensyn i GP. En tredje type kritikk er av konfliktrådets delvise monopolisering av GP-kompetansen og overtagelse av eierskapet til selve dialogen eller formen i dialogbasert konflikthåndtering. Her er det en spenning mellom ideologien om meglers nøytralitet og maktutøvelsen i praksis. Et siste problem er forholdet mellom lekordningen, som springer ut av Christies profesjonskritikk (Christie 1977), og de praktiske behovene for forenkling i opplæring og formidling. Det bør understrekes at synspunktene over kommer fra et fåtall kritiske røster som ikke nødvendigvis er representative for konfliktrådets folk som sådan. Likevel er det interessant å notere at Meglerforum, konfliktrådsmeglernes interesse-

²⁶⁹ Mer spesifikt kan diskurs defineres som “et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner” (Neumann og Sending 2003a, 245).

organisasjon, har kommet med to uttalelser som kan forstås i relasjon til kritikkene over²⁷⁰. For det første ønskes mer medbestemmelse fra lekmeglerne i konfliktrådsadministrasjonen. Dette kan forstås som et tiltak for nettopp å motvirke nevnte profesjonalisering og byråkratisering av konfliktrådet. For det andre ønsker Melgerforum et større fokus på sivile saker, ved siden av den etablerte ordningen med megling som alternativ til straff. Dette kan forstås som et ønske om å styrke sivilsamfunnsinteressene, slik konfliktrådet var tiltenkt i utgangspunktet, som en motvekt til det nære samspillet med påtalemyndigheten. Det kan altså spores klare tendenser til bekymring innen GP-feltet selv for at utviklingen av konfliktrådet har ført til at statsapparatet på nytt har overtatt ”eierskapet” i de gjenopprettende prosesser på bekostning av partenes sivile deltagelse og eget eierskap.

Delkonklusjon

De interne kritikkene tilsier at konfliktrådet siden oppstarten på 1980-tallet til en viss grad har beveget seg bort fra de opprinnelige intensjonene som et faktisk alternativ og som en motvekt til strafferetten. Dette er i tråd med Pavlich kritikk’ av GP-diskursen, at det ikke vil utgjøre noe reelt alternativ så lenge det er ”diktert” av og ”imiterer” strafferetten (2005, kap. 2)²⁷¹. Ifølge analysen over kan den norske GP-diskursen forstås som å ha beveget seg fra å være i opposisjon til strafferetten til å ha blitt kooptert til å tjene statsmakt, som et instrument for indirekte styring og *regjering* innenfor en nyliberal politisk rasjonalitet. Implementeringen av GP i den etablerte ordningen med konfliktråd som alternativ til straff kan oppsummert forstås som preget av *adskillelse og underordning* av GP til strafferetten. I kapittel 1 viste jeg til

²⁷⁰ Meglerforum ble stiftet i september 2010. Som interesseorganisasjon for meglere skal forumet ivareta meglernes faglige og økonomiske interesser, samt bidra til videreutvikling av konfliktrådsordningen i Norge. Informasjon under er hentet fra samtale med en representant i Meglerforum, samt rapporten *Økt bruk av konfliktråd: Rapport fra arbeidsgruppe som har vurdert rettslige og praktiske tiltak for mer bruk av gjenopprettende prosess* (Justis- og politidepartementet 2011).

²⁷¹ Foucault har en liknende analyse i en diskusjon med militante maoister som argumenterer for å innføre en sivil ”folkerett” (popular justice) som alternativ til et repressivt strafferettssystem (Foucault 1980). Foucault forklarer at det fra middelalderen var det en overgang fra ‘a court of arbitration’ (uenigheter mellom to parter ble løst gjennom forhandlinger basert på gjensidig samtykke) til et rettssystem tuftet på politisk makt med stabile, veldefinerte institusjoner som hadde autoritet til å intervensere. Denne overgangen var ifølge Foucault, basert på to underliggende prosesser: 1) Rettssystemet ble basert på bøter, noe som førte til at det ble lønnsomt å være dommer. Dermed ble rettssystemet en forlengelse av det feudale skattesystemet. 2) Det oppstod en gradvis økende integrasjon mellom rettssystemet og bevåpnede styrker. Denne kombinasjonen av et nytt type skattesystem, støttet av militærmakt, skapte i det 14. århundre de tidlige formene for politi og sentralisert rettssystem. Dette skapte en juridisk orden som ivaretok offentlig makt (public power), med den oppgave å ”rettferdig” løse disputer og utøve autoritet i den offentlige ordens tjeneste. Foucault argumenterer for at ”folkerett” (popular justice) i Frankrike og for øvrig i Vest-Europa grunnleggende sett var anti-juridisk, og stod i opposisjon til selve domstolen. Rettssystemet må derfor framstå for forkjemperne for folkeretten som et instrument for klassesmakt. Foucault hevder at en ”sivil folkerett”, basert på de samme mekanismer som rettssystemet, i siste instans dermed vil reprodusere rettssystemets ‘klassesmakt’.

hvordan framveksten av GP utløste en ideologisk dragkamp mellom konfliktrådets og strafferettens folk, der det ble avgjørende for strafferettens folk å kontrollere den opposisjonelle ideologien (Hasund og Hydle 2007). Helt fra starten av var sentrale statsaktører engasjert i utviklingen fram til konfliktrådet offisielt ble statlig og underlagt Justisdepartementet i 2004. Som resultat av den ideologiske dragkampen ble konfliktrådets mandat begrenset til meglings i ”bagatellmessige saker” med hovedvekt på lovbrudd utført av ungdom (Justis- og politidepartement 2008, jfr. kap. 1 og 6). På den måten ble den opposisjonelle ideologien fra starten av kontrollert, begrenset og *underordnet* strafferettens hegemoniske posisjon. Dette kommer også som beskrevet til syne i begrepsbruken der konfliktrådet betegnes med ord som *nede, under, myk, ung, feminin* mens strafferetten framstår som *over, tradisjonell, maskulin, streng og voksen* (Hasund og Hydle, 2007, 83; jfr. kap. 1). Innenfor en nyliberal politisk rasjonalitet avlaster dermed konfliktrådet straffesystemet i strafferettslig sett mindre alvorligere saker, men uten å true dets uttalte funksjon som ivaretagere av universalistisk rettferdighet, allmennprevensjon og ”mentalhygiene” (kap. 1 og 6). Videre argumenterte jeg over for at *adskillelsen* mellom strafferett og konfliktråd, som uttalte ivaretagere av henholdsvis ”stat” og ”sivilsamfunn”, renser det statlige handlingsfelt i motsetning til den sivile sfæren for konflikthåndtering i konfliktrådet. Under den rensede overflaten griper imidlertid statskontrollen over i det sivile feltet, der deltagerne i GP kan sies å bli sine egne ”justisministre” innenfor rammen av en strafferettslig definert moralitet. Dagens konfliktrådsordning leder altså i praksis til en tilsløring, og dermed en intensivering, av statsmakten. Denne reproduksjonen av distinksjonen mellom stat og sivilsamfunn fungerer dermed i seg selv som en styringsteknologi, der også strafferettens hegemoniske posisjon konsolideres i de alvorligere straffesakene. Konfliktråd som *alternativ til straff* kan dermed forstås som et styringsredskap, der det som først representerte en opposisjon mot statsmakt i form av strafferetten, har blitt kooptert innenfor en nyliberal regjeringdynamikk.

Kapittel 10. Status quo blir utfordret

Statlige reaksjoner på utprøving av konfliktråd i alvorligere straffesaker

Som beskrevet har konfliktrådet siden oppstarten på 1980-tallet vært i stor vekst, inkludert en markant økning i strafferettslig alvorlighetsgrad i de sakene som overføres til megling som *alternativ til straff* (kap. 3, 6 og 9)²⁷². Dette representerer en dreining fra mindre lovbrudd utført av ungdom til alvorligere straffesaker (primært vold, trusler og mobbing), også utført av voksne. Dette er i tråd med trenden for gjenopprettende prosesser (GP) internasjonalt, samt forskning som tilsier at GP er mer effektivt i alvorligere straffesaker utført av voksne enn ved mindre lovbrudd utført av ungdom (se f.eks. Aertsen 2004, Strang og Sherman 2007, Strang et al. 2013, jfr. kap. 6). *United Nations Handbook on Restorative Justice Programmes* understøtter disse funnene: Sammenliknet med strafferettsprosesser gir GP en større opplevelse av tilfredsstillelse og rettferdighet for både ofre og gjerningspersoner, både i de alvorligste voldssakene, ved mindre alvorlig vold samt ved brudd på eiendomsretten (Dandurand og Griffiths 2006, 86-87). Ved siden av flere positive effekter for henholdsvis ofre (bl.a. reduksjon i post-traumatisk stress-syndrom, mindre frykt og generelt bedret psykisk helse) og lovbrutere (bl.a. reduksjon i gjentagelseskriminalitet) bidrar GP ifølge FN til reduserte kostnader og tidsbruk ved rettsprosesser (ibid.). Også i Norge har det vært både enkeltstående forsøk på bruk av konfliktråd ved alvorligere vold og lovbrudd (jfr. eksemplene i kap. 1), og flere systematiske forsøksprosjekter, blant annet ”Megling i voldssaker” (Hydle 2004), ”Familievold, Forsoning og Forebygging” (Elvegård, Frigstad, og Thorshau 2011), ”Å legge til rette for samtaler mellom voldsoffer og utøver når som helst i straffesakskjeden”, ”Tilrettelagte samtaler i saker hvor det er ilagt besøksforbud” (de to siste er evaluert av Elvegård og Paulsen 2013), og ”Oppfølgingsteam for unge lovbrutere” (Kvelling og Wendelborg 2009). Disse forsøkene viser i all hovedsak til gode resultater for de berørte parter, når de først har tatt skrittet for å møtes i konfliktråd. I praksis innebærer konfliktråd ved alvorligere straffesaker at det foregår ved siden av, og som et *supplement* til, straffesaken

²⁷² Se spesielt kapittel 6, inklusive fotnote 163 (s. 150). De siste fem årene har imidlertid det totale sakstallet vært relativt stabilt, men med en fortsatt tendens til en viss økning i andel voldssaker (24 % i 2015). Den nyere loven om *ungdomsstraff* og *ungdomsoppfølging*, iverksatt 1.7.2014, representerer også en økning i strafferettslig alvorlighetsgrad, da alle lovbrutere under 18 år får tilbud om konfliktråd uansett strafferamme. I 2015 var det 33 ungdomsstraffer og 250 såkalte ungdomsoppfølginger (www.konfliktraadet.no). Denne nyordningen skiller seg imidlertid fra den etablerte ordningen *konfliktråd som alternativ til straff* (kap. 9), der konfliktråd blir en integrert del av straffegjennomføringen. Ordningen ble innført etter at mitt feltarbeid var avsluttet, men jeg vil diskutere ordningen kort i kapittel 10.

siden påtalemyndigheten vil utstede offentlig påtale (staten går inn som aktor) i lovbrudd over en viss strafferamme²⁷³. Disse sakene vil altså ikke overføres til konfliktråd som *alternativ* til straffeprosess²⁷⁴. Dermed vil det også variere hvor i straffesakskjeden partene får tilbudet og eventuelt velger å møtes (før, under eller etter domstol). På tross av disse overveiende positive erfaringene nasjonalt og internasjonalt med GP ved alvorligere lovbrudd og vold har imidlertid norske myndigheter vært restriktive med å åpne for konfliktråd som et generalisert og frivillig tilbud som supplement til straff i alvorligere straffesaker, slik også FN-rapporten anbefaler (op.cit.).

Selv om det altså har vært en viss økning i strafferettslig alvorlighetsgrad i de sakene som overføres til alternativ konfliktrådsbehandling, er det i Norge per i dag ikke noe systematisk tilbud om GP til voksne lovbrutere (over 18 år) og deres ofre i alvorligere volds- og straffesaker, i alle fall fram til domfelte overføres til kriminalomsorgen for straffegjennomføring²⁷⁵. Flere av mine informanter har undret seg over dette, inklusive politimannen som tok initiativ til megling i de tre alvorligere straffesakene presentert i kapittel 1. I forrige kapittel viste jeg hvordan GP i form av den etablerte konfliktrådsordningen kan forstås som implementert innenfor en nyliberal politisk rasjonalitet, som en samfunnsøkonomisk gunstig form for *regjering* og styring på avstand. Det faktum at over 90 % av de sakene som overføres til konfliktråd leder til inngått og oppfylt avtale tilsier at dette er en effektiv form for indirekte styring. Hva består så de norske myndigheters skepsis til bruk av konfliktråd som *supplement* i de alvorligere volds- og straffesakene?

²⁷³ “De aller fleste straffbare handlinger er etter straffeloven § 77 undergitt offentlig påtale, med mindre noe annet er bestemt. Offentlig påtale innebærer at Påtalemyndigheten kan reise straffesak, uten at fornærmede har bedt om at straffesak reises for forholdet. Fornærmede kan i slike tilfeller også begjære offentlig påtale, men det vil uansett være opp til Påtalemyndigheten å avgjøre om fornærmedes begjæring skal følges eller ikke” (www.jusinfo.no).

²⁷⁴ Det er konfliktrådsloven og riksadvokatens rundskriv som setter rammen for straffesaker som kan overføres til alternativ megling i konfliktråd. Under feltarbeidet (2007-2009) gikk denne grensen normalt ved straffesaker som krever ubetinget fengsel, slik som ved legemsbeskadigelse (medført sykemelding og skade for offer). Det er imidlertid opp til den enkelte påtalejurist å tolke loven og sakenes egnethet for alternativ megling. Ifølge mine informanter, samt komparative observasjoner ved konfliktrådene i Agder og Oslo/Akershus, er det i praksis en relativt stor variasjon i hvilke typer saker som overføres til konfliktråd som *alternativ* til straff.

²⁷⁵ Et problem i denne sammenheng, altså ved alvorligere lovbrudd utført av voksne, er at det kan ta måneder og år før en straffesak er ferdig etterforsket og behandlet i retten. Forsøksprosjektene referert over viser imidlertid at partene kan ha stort utbytte av å møtes i konfliktråd i denne perioden. Dette kom også til syne i prosjekt ”Megling i voldssaker” (2000-2004). Her ble det tilbudt megling først etter at dom hadde falt i sakene. Ifølge Hydle (2004), som evaluerte prosjektet på vegne av Justisdepartementet, var også dette en overordna årsak til at det ble gjennomført megling i kun 10 % av prosjektsakene, da de fleste av de spurte partene av ulike grunner opplevde at tilbudet kom for sent (jfr. kap. 1). Når det gjelder konfliktråd *etter* domstol har for eksempel enkelte konfliktråd innført tilbud om konfliktråd i fengsel, mellom innsatte og ”utsatte”, dvs. enten kriminalitetsofre eller andre personer som de innsatte har en konfliktfylt relasjon til (Hydle, Værland, og Hasund 2005).

I dette kapitlet vil jeg nærme meg dette spørsmålet i forlengelse av analysen i forrige kapittel av konfliktråd som aspekt ved regjering og korporativ statsformasjon. Først vil jeg vise hvordan GP kan forstås som bærer av distinkte *rhizomatiske* egenskaper (Deleuze og Guattari 2004 [1980]) som potensielt kan komme i konflikt med strafferettens ”arboreale” grunnlag. Min hypotese er at den etablerte ordningen med konfliktråd som alternativ til straff (i mindre alvorlige straffesaker) kan forstås som en bestemt form for inkorporasjon av ”rhizomet”, der det både kontrolleres og nyttiggjøres innenfor en korporativ statsdynamikk, som en utvidelse av *regjering*. Dette perspektivet vil jeg videre anvende til å undersøke et prøveprosjekt jeg fulgte som del av feltarbeidet, som nettopp skulle utprøve bruk av konfliktråd i alvorligere voldssaker, som et supplement til og *parallelt med* straffeprosess. Dette prosjektet søker altså å utvide konfliktrådetts mandat og nedslagsfelt, og kan dermed sies å utfordre status quo som beskrevet i forrige kapittel. Dette reder grunnen for kapittel 11, der jeg undersøker hvordan denne dynamikken får utslag for persondannelse i GP.

Gjenopprettende prosesser som *rhizom*

I kapittel 2 viste jeg referanse til Deleuze og Guattari (Deleuze og Guattari 2004 [1980], Deleuze 2006 [1992]), samt Kapferers antropologiske operasjonalisering (2010), hvordan perspektivet på *arboreale* vs. *rhizomatiske* maktdynamikker kan supplere regjeringsperspektivet. Arboreal statsdynamikk står her for hierarkiske maktstrukturer som territorialiserer, koder og binder gjennom, ofte i form av en utpreget byråkratisk dynamikk. Dette forstår jeg som tilsvarende Foucaults to første maktbegreper, *suverenitet* og *disiplin* (Foucault 2001 [1978]). Som nøkkelinstrument i framveksten av nasjonalstatene kan dermed strafferetten forstås som en ”arboreal” maktform, basert på en eksplisitt byråkratisk logikk som kodifiserer lovbrudd, motiv og skyld ifølge et universalistisk rettferdighetsbegrep (jfr. Tilly 2006 og kapittel 1 til 2)²⁷⁶. Jamfør de analoge rollene *siktet* og *fornærmet*, *påklaget* og *klager* som tilskrives partene i henholdsvis straffeprosess og konfliktråd. Som vist i kapittel 9 vil denne byråkratiske kodifiseringen fortsatt være virksom når saken overføres til megling som alternativ til straff, som effekt av strafferettsriset.

²⁷⁶ Ifølge Handelman (2004, i Kapferer 2010) innebærer statsbyråkratiske prosesser at borgerne kodes og rekodes slik at personlige attributter passer med forhåndsbestemte kategorier innenfor en byråkratisk definisjon av et gitt problem. Ifølge Kapferer (2010, 133) er de statsbyråkratiske praksisene engasjert i å gjentegne sosiale virkeligheter på en måte som genererer en original habitus, som et ”society of the state”.

Rhizomatiske maktdynamikker i er motsetning ahierarkiske, ”horisontale”, asentrerte og uforutsigbare relasjonelle prosesser som spres lateralt i alle retninger (Deleuze og Guattari 2004 [1980], 3-25). Dermed lar disse kreftene seg også vanskelig regulere av den arboreale statsmaktens hierarkiske og territorielle form for kontroll²⁷⁷. Et annet liknende, mye brukt begrepspar er *hierarkiske vs. flate maktstrukturer*²⁷⁸. Likevel opplever jeg begrepene *arboreale* og *rhizomatiske* maktdynamikker som mer presise med hensyn til spørsmålet om GP som aspekt ved regjering og korporativ statskontroll. De rhizomatiske dynamikkene, i motsetning til flate maktstrukturer, er svært uforutsigbare sett fra et arborealt, statlig ståsted (kap. 2). I dette perspektivet kan rhizomatiske dynamikker både være voldelige, slik som terror, kriminalitet og paramilitær aktivitet, men også ikke-voldelige fenomener slik som effekter av globalisingen av økonomien²⁷⁹, eller slektskapsorganisering som går på tvers av territorielle stater (Kapferer 2010, 137, jfr. kap. 2). Mer generelt hevder Kapferer at opposisjon mot statsmakt gjerne inntar rhizomatisk form nettopp for å unngå å bli underordnet de territorielt bevarende aspektene ved den arboreale dynamikken.

I kapittel 6 beskrev jeg hvordan man i Justisdepartementet er tydelig på at selv om straffens avskrekkende virkninger er omdiskutert (allmenn- og individualprevensjon) så understrekes betydningen av straffens ”mentalhygieniske funksjon”. En av straffens viktigste funksjoner fra et statsstyringsperspektiv er altså å tilfredsstille den såkalte *allmenne rettsfølelse* og dermed forhindre at folket tar loven i egne hender. Ellers ville statsmakten miste legitimitet og gå i oppløsning. Fenomener som for eksempel borgervern og andre uttrykk for selvjustis ved bruk av trusler og vold forstår jeg følgelig som typiske *rhizomatiske* maktformer. Eksemplet fra kapittel 8, med minoritetsforeningens påståtte bruk av trusler for å ordne opp i et

²⁷⁷ Oppsummert beskriver Deleuze og Guattari rhizomet som kjennetegnet ved seks karakteristikk. 1+2) *forbindelse* og *heterogenitet*: ethvert punkt kan knyttes til et annet; 3) *multiplisitet*: et mangfold av sammensetninger og dimensjoner som ikke kan øke i antall, uten å endre natur; 4) *avsignifiserende ruptur*: siden rhizomet verken har et senter eller noen periferi kan det blir ”brukket av” hvor som helst, men vil alltid starte på nytt et annet sted, f.eks. som i ingefærroten; 5+6) *kartografi* og *dekalkumani*: rhizomet er alltid åpent og kan entres hvor som helst – det er ingen fasit på hvor man starter for å lese et kart. Rhizomet er altså ikke en ting, men snarere en prosess som verken har begynnelse eller slutt (Deleuze og Guattari 2004 [1980], 3-25).

²⁷⁸ For eksempel gir *Ny offentlig styring* (New public management) muligheter for ”flatere” maktstrukturer enn i byråkratiske hierarkier og planpolitikk, gjennom at ansvar skyves ”nedover” (desentralisering) og ”utover” (konkurransutsetting) (Sørhaug 2003, Vike 2004, 43-50).

²⁷⁹ Eksempler på markedsdrevne rhizomatiske dynamikker er internasjonale transaksjoner som unnslipper seg territorielle skatteregler, og desentralisert industriell cybermediert produksjon (f.eks. outsourcing og såkalt toyotanisme), dislokalisert fra statsregulerte territorier (Kapferer 2010). De rhizomatiske markedskreftene har altså bidratt til å undergrave de kontrollerende og regulerende dynamikkene ved den tradisjonelle, arboreale statsdynamikken, noe som ifølge Kapferer gjorde utslag i finanskrisene både på 1930-tallet, 1990-tallet og mot slutten av 2000-tallet. Ifølge Kapferer (2010, 140) var det var vanskeligere å reetablere kontroll etter finanskrisen i 2007-2010 enn etter Den store depresjonen på 1930-tallet fordi de rhizomatiske markedskreftene i dag er så mye sterkere enn de var på 1930-tallet.

økonomisk forhold, kan således forstås som en rhizomatisk form for selvjustis, noe som følgelig påkalte påtalemyndighetens ”arboreale” kontrollbehov.

Videre gir perspektivet på korporativ statsdannelse inntak til å forstå den restruktureringen av statsmakt som oppstår når rhizomatiske motkrefter inkorporeres i ”staten”. Et hovedpoeng ved perspektivet på *korporativ statsmakt* er at mens de rhizomatiske kreftene i liberale stater (”disiplinærsamfunnet”) ble forsøkt undertrykt og kontrollert med ovennevnte ”arboreale” styringsteknikker, er kjennetegnet på den *korporative stat* (”kontrollsamfunnet”) at enkelte av de rhizomatiske dynamikkene har blitt kooptert og implementert til å utføre kontroll- og styringsoppgaver som tidligere ble utført av ”arboreale”, statsbyråkratiske praksiser (Deleuze 2006 [1992], Kapferer 2010). Eksempler her kan være private vaktelskap som til dels overtar politifunksjoner (f.eks. Bauman 1997), privatisering og outsourcing av offentlige helsetjenester (f.eks. Hydle 2003), outsourcing av norske fengselsplasser til utlandet²⁸⁰, og som argumentert over, desentraliseringen visse typer strafferettslige saker til sivile parter og meglere (kap. 9). På dette punktet opplever jeg at perspektivet på korporativ statsmakt/kontrollsamfunnet supplerer Foucaults regjeringsspektiv (2001), som en form for indirekte styring og kontroll: Når rhizomet kommer inn i ”senteret av staten” oppstår det ifølge Deleuze og Guattari (2004 [1980]) og Kapferer (2010) en restrukturering av statsmakt, eller en *reterritorialisering*, og dermed en utvidelse av *regjering*. For at rhizomet skal nyttiggjøres for statskontroll må imidlertid de rhizomatiske kreftene inkorporeres på helt bestemte og kontrollerte måter slik at de ikke kommer i konflikt med den ”arboreale” statsdynamikken; dette ville i så fall lede til en *deterritorialisering* med potensielt voldelige konsekvenser og i alle fall en reduksjon av statskontroll. Hvorvidt kan GP forstås som en rhizomatisk maktform? Og i så fall, hvordan kan den beskrevne *inkorporasjonen* av GP i statsmakten i ordningen med *konfliktråd som alternativ til straff* forstås innenfor dette perspektivet?

Det er flere årsaker til at jeg vil anta at GP-bevegelsens krav om *å gi konfliktene tilbake til folket* kan forstås som en potensiell rhizomatisk maktform. Riktignok er GP tuftet på en annen, og eksplisitt ikke-voldelig, idé om folkejustis enn den voldelige og ”rhizomatiske” selvjustisen som strafferettens ”mentalhygieniske funksjon” skal demme opp for. Likevel vil jeg hevde at GP som praksis og ideologi innehar et rhizomatisk potensial som utfordrer den

²⁸⁰ Justis- og beredskapsdepartementet leide fra 1.9.15 et fengsel med plass til 242 norske innsatte i Nederland. Saken har vært kontroversiell, der bl.a. en norsk innsatt har gått til sak mot staten fordi han skulle tvangssendes til Nederland. 18.12.15 vedtok Oslo Tingrett at soning for norske statsborgere i utlandet er lovlig (se f.eks. www.kriminalomsorgen.no, Dagbladet 26.1.16, Nettavisen 12.10.15).

tradisjonelle strafferettens *arboreale* funksjon. Dette vil jeg underbygge med tre argumenter. For det første representerer GP en horisontal eller lateral form for justis med et partikulært rettferdighetsbegrep som står i motsetning til strafferettens vertikale justis og universalistiske rettferdighetsbegrep (kapittel 1 og 6). Med Bateson (1978) kan som beskrevet en straffereettslig intervensjon forstås som en form for *unilateral maktutøvelse* (en del av systemet søker kontroll over systemet som sådan), og står dermed i kontrast til den ”systemmakten” som en gjenopprettende prosess kan forstås å tilrettelegge for (systemisk komplementaritet gjennom kollektivt narrativ, jfr. kap. 8). Overført til Deleuze og Guattaris begrepspar kan dermed *unilateral makt* forstås som uttrykk for en arboreal dynamikk, mens *systemmakt* (enten den er i symmetrisk skismogenese eller komplementær balanse) forstås som rhizomatisk. I den grad en horisontal rettsprosess imøtekommer partenes gjensidige behov og partikulære oppfatning av rettferdighet kan dette dermed bidra til å undergrave straffeprosessens legitimitet. Dette vil jeg også undersøke nærmere under, i lys av nevnte prøveprosjekt. Strafferettens rasjonale er imidlertid ikke primært basert på å tilfredsstille partenes interesser og behov (ei heller offerets), men skal imøtekomme universelle rettsprinsipper og allmenn rettsfølelse. Som beskrevet kaller norske jurister dette prinsippet for *likhetsrettferdighet* (kap. 1). Mens framveksten av strafferetten omdannet en konflikt mellom to eller flere parter til å bli et forhold mellom gjerningsperson og stat, og dermed satte offeret ”i parentes”, søker i prinsippet GP å gjøre nærmest det motsatte (kap. 2). Ved å refokusere på relasjonen mellom ”sivile” konfliktparter settes dermed ”staten” i parentes. De ideologiske visjonene for GP om styrking av sivile parter og lokalsamfunn impliserer dermed at strafferetten som statsbyggende institusjon kan få en mindre porsjon av konflikteierskapet, og dermed også svekket statskontroll.

For det andre utfordrer GP som ideologi og praksis de statsbyråkratiske kategoriseringer i den strafferettslige reproduksjonen av statsmakt (jfr. kap. 5, 8, 11). Flere har påpekt hvordan kriminaliseringsprosesser bidrar til en form for *merkelapping* (labelling) eller essensialisering av problemet, som i sin tur gjerne overtas av de som er utsatte for denne merkelappingen (Braithwaite 2002, Hacking 1999, Strang og Sherman 2007, Strang et al. 2013, Tilly 2006). Det viser seg at merkelappen ”kriminell” er vanskelig å kvitte seg med innenfor dagens system, også etter soning. Rettssystemet produserer dermed eksklusjon i en prosess der gjerningspersonen i konsekvens blir identifisert med lovbruddet. Denne formen for individualisering av kriminelle handlinger kan altså peke mot at strafferetten er tuftet på den dominante personforståelsen i moderniteten om det *autonome selvet* (jfr. kap. 3, 11, Taylor 1989). Som tidligere beskrevet søker GP i prinsippet å åpne for en større grad av

kommunikativ kompleksitet i konflikthåndteringsprosessen i motsetning til juridisk-byråkratisk kodifisering og reduksjonisme (jfr. kap. 3 og 12). Riktignok tar GP utgangspunkt i at partene må komme med visse innrømmelser i forkant av en gjenopprettende prosess, men det er i prinsippet et åpent spørsmål hva som befinner seg under merkelappene offer og gjerningsperson, og hvilke løsninger som kan komme ut av prosessen (kap. 1, 3, 5 og 8). Det er ikke uvanlig at begge parter opplever seg selv som offer og den andre som gjerningsperson. I motsetning til i straffeprosesser søker altså GP å tilrettelegge for en transformasjon der partene kommer ut av de gjensidig forsterkende rollene *offer* og *gjerningsperson* (jfr. kap. 5 og 8). GP forstått som rhizomatisk ideologi lar seg derfor vanskelig sidestille med en byråkratisk og strukturell modell som den arboreale statsmakten er avhengig av for å kunne reproduseres. De interne GP-kritikkene beskrevet i kapittel 9 kan nettopp sees som uttrykk for denne motsetningen: Her er det en spenning mellom en ideologi som vektlegger frivillig, sivil deltagelse og lokalt eierskap i konflikthåndteringen, og en praksis hvor frivilligheten, og dermed eierskapet til prosessen, må sies å være betinget eller begrenset. Dessuten er konfliktrådet del av et byråkratisk system som impliserer reduksjonisme mens det baseres på en ideologi som søker å ivareta kompleksitet. Videre tilsier ideologien at meglere er en nøytral og egalitær tilrettelegger for sivil dialog, som i prinsippet skal representere bredden i befolkningen, mens hun i praksis er en maktutøver i et statlig verv.

For det tredje har den teoretiske vendingen i GP med den Maori-inspirerte stormøte-tankegangen åpnet for en for en utvidet relasjonell personforståelse, og av ansvarsforhold som distribuert over flere ledd (kap. 11). I denne tilnærmingen vil en gjerningsperson måtte stilles til ansvar for sine handlinger, samtidig som han også kan forstås som et offer for andre forhold, det være seg omsorgssvikt eller andre former for fravær av kollektiv ansvarstagen. I en kritikk av metoden *megling mellom offer og gjerningsperson* (victim-offender mediation), som GP-feltet først startet med, bruker Christie (2004) et eksempel med et butikkyveri utført av en ungdom. Den etablerte meglingsmetoden i konfliktrådet legger til rette for at den unge lovbrøyteren må gjøre opp for seg overfor butikkeieren, som alternativ til tradisjonell straff. Ifølge Christie er det imidlertid en fare for at megling isolert sett, i likhet med kriminaliseringsprosesser generelt, kan lede til en individualisering av storsamfunnets problemer (jfr. Eide og Gjertsen 2009, Pavlich 1996, 2005, kap. 2 og 5). En mer optimal gjenopprettende prosess vil ifølge Christie derfor mobilisere flere aktører, i tråd med en stormøteologikk, som har delansvar i forholdet i tillegg til 'offer og gjerningsperson'. I prinsippet burde meglingsprosessen i dette eksemplet, ifølge Christie, også tematisere ansvaret til butikkeieren, handlesenteret og storsamfunnets politikk på området, siden unge

mennesker gjennom massiv markedsføring utsettes for en type forførelse som leder mange unge inn i fristelsen. Utover ansvarliggjøring av gjerningspersonen (det er ikke greit å stjele) kunne prosessen da ha ledet til en problematisering av hva butikkeieren og handlesenteret kan gjøre for å forebygge butikktveri (f.eks. flere butikkansatte, ikke sette varer åpenlyst fram), samt hvilke politiske tiltak som kan gjøres (jamfør diskusjonen om nedlegging av ungdomsklubber, se f.eks. Vestel og Hydle 2009). På et ideologiplan er GP på denne måten tiltenkt å være en katalysator for samfunnsendring, der lokalt definerte behov settes i relasjon til storsamfunnets problemstillinger, som for eksempel lovgivningen på et gitt område eller den overordna fordelingen av goder (jfr. Skelton og Batley 2006, Pavlich 2005, kap. 2). Dette aspektet ved GP er rhizomatisk på den måten at det potensielt utfordrer de statlige kontrollinstitusjoner (og selve lovgivningen) og hegemoniske maktforhold som disse understøtter (inklusive reguleringen av markedskrefter). Ifølge perspektivet på korporativ statsdannelse er statsmaktens overordna rasjonale å reprodusere statsmakt. Faktorer som utfordrer eller begrenser statsmakt, samt det markedet som statsapparatet legger til rette for, vil derfor bli forsøkt undertrykt fra statlig hold, og kan dermed forstås som ”rhizomatiske”.

Oppsummert kan GP forstås som en rhizomatisk maktform ved at det direkte utfordrer straffereettens arboreale dynamikk med hensyn til byråkratisk kontroll av samfunnsborgere; GP utfordrer den statsbyråkratiske kodifiseringen av ulovlige handlinger i fokuset på partenes subjektive forståelser, komplekse narrativer og relasjonelt betingede behov og ansvarsforhold. Videre underminerer GP i prinsippet strafferettens statsbyggende monopol på konflikter definert som lovbrudd gjennom å overføre konflikteierskapet fra strafferetten til partene. Dermed får også statsapparatet potensielt en mindre porsjon av konflikteierskapet, og følgelig mindre kontroll. I sin ytterste konsekvens vil dermed GP som opposisjonell ideologi kunne begrense forhold som reproduserer statsmakt.

Denne forståelsen av GP som bærer av rhizomatiske potensialer kan bidra til å forklare den spesifikke implementeringen av GP i form av dagens konfliktrådsordning (megling som alternativ til straff i mindre alvorligere straffesaker), og hvorfor et generalisert tilbud om GP som frivillig supplement til også alvorligere straffesaker blir problematisk sett fra et statsperspektiv. I forrige kapittel beskrev jeg den etablerte konfliktrådsordningen som preget av *underordning* og *adskillelse*. Adskillelsen mellom konfliktråd og strafferett som ivaretagere av henholdsvis ”sivilsamfunn” og ”stat” muliggjør for det første styring på avstand som en form for nyliberal *regjering*. For det andre forhindres dermed også de rhizomatiske potensialene i GP (partikulær rettferdighet gjennom kollektivt narrativ) å komme i direkte

kontakt, og dermed i konflikt med strafferettens arboreale grunnlag (universalistisk rettferdighet). For det tredje bidrar *underordningen*, altså asymmetrien mellom den opposisjonelle og den hegemoniske ideologien for konflikthåndtering – slik det kommer til uttrykk gjennom fokuset på mindre alvorlige straffesaker, samt ordbruken om de to institusjonene – til å konsolidere straffesystems hegemoni i de alvorligere sakene som uttalt ivaretaget av universalistisk rettferdighet, allmennprevensjon og ”mentalhygiene”. Ifølge en korporativ statsdynamikk blir dermed de rhizomatiske egenskapene ved GP både kontrollert og samtidig nyttiggjort innenfor en nyliberal politisk rasjonalitet. Denne spesifikke implementeringen av GP kan dermed forstås som en inkorporasjon med statsmakt, og som en utvidelse av *regjering*. Denne delkonklusjonen vil jeg utforske nærmere i det videre, i lys av et prøveprosjekt om konfliktråd som supplement til straff i alvorlige voldssaker. I motsetning til den etablerte asymmetrien mellom de to samvirkende institusjonene, der konfliktrådet underordnes de strafferettslige betingelser, forsøker dette prosjektet å sidestille GP symmetrisk med straffeprosessen.

Etableringen av et aksjonsforskningsprosjekt

Erfaringene fra ovennevnte prøveprosjekt, ”Megling i voldssaker” (evaluert av Hydle 2004), og det senere forskningsprosjektet *konfliktregimer* (Hydle og Hasund 2007, kap. 1), var utgangspunktet for at Hydle som forsker ved Høgskolen i Agder²⁸¹ inviterte konfliktrådet og politiet i Agder til et nytt prøveprosjekt (”Agderprosjektet” 2007-2009). Hydle var på den tiden også megler i konfliktrådet i Agder, og utviklet de første tankene i dialog med deres leder. Fra et aksjonsforskningshold hadde prosjektet to målsetninger. For det første skulle prosjektet undersøke mulige gevinster for partene selv ved konfliktråd som et frivillig supplement til straffesak ved alvorlig vold, *før* saken kom til domstolen. For det andre var et vel så viktig mål å undersøke hvordan straffeprosessen påvirket meglingsprosessen, og vice versa. I lys av perspektivet på korporativ statsmakt kan det dermed sies at prosjektet ville undersøke hvordan strafferettens arboreale dynamikk ville reagere dersom de rhizomatiske egenskapene ved GP pågikk samtidig. En slik systematisk utprøving av GP i alvorlige voldssaker, parallelt med straffeprosess, hadde ikke vært gjort i Norge tidligere.

Konfliktrådsleder og Hydle tok så en formell kontaktet med Agder politidistrikt med forespørsel om samarbeid. Man var avhengig av å få med politi og påtalemyndighet for å få saker til prosjektet. Politimester, Bjørn Hareide, viste seg positiv til prosjektet fordi, som han

²⁸¹ Høgskolen i Agder fikk universitetsstatus 1. september 2007.

senere uttalte i Fagblad for politiets kriminalitetsforebyggende forum (FOKUS): ”Vi i straffeapparatet har jo fått kritikk for ikke å ta offeret på alvor – og også under domstolsbehandlingen er det tiltalte som dominerer. Det er hans eller hennes arena. Konfliktrådsamtalen som er ment å gå parallelt skal gi offeret en bedre plattform for deres synspunkter og følelse” (Fokus 2007, nr. 3). Videre sier Hareide at ”det er et tankekors at i mindre alvorlige saker brukes det tid til samtaler og nettverk, mens vi slutter å kommunisere når volden blir alvorlig nok!” (ibid.). Etter den første henvendelsen ble det i flere møter mellom politi og konfliktråd enighet om at prosjektet skulle prøve ut parallellbehandling i alvorlige voldssaker utført av unge mellom 15 og 18 år, *etter* etterforskning og *før* retts sak²⁸². Med *alvorlig vold* menes her alle typer voldssaker med en nedre strafferettslig alvorlighetsgrad som innenfor den etablerte ordningen normalt ikke kvalifiserer for oversending til konfliktråd *alternativ til straff*²⁸³.

Det er i prinsippet ingen lov som forbyr konfliktparter å møtes ”sivilt” ut fra eget ønske, parallelt med en pågående straffesak før det har falt en dom²⁸⁴. Under forberedelsene til prosjektet kom det imidlertid fram at politiet var bekymret for at megling før dom ville kunne påvirke straffeprosessen. Derfor satt politiet det som en betingelse å få riksadvokatens godkjenning til å gjennomføre prosjektet. I søknadsbrevet til riksadvokaten, sendt fra politiet selv, ble det presisert og understreket at det ikke skulle dreie seg om ”ordinær megling” i konfliktrådet, men om: ”en tilrettelagt samtale i den hensikt å lytte til hverandres opplevelser og erfaringer i et forsøk på å skape en mulighet for gjenoppbygging og forsoning uten å gripe inn i, eller påvirke den straffeprosessuelle prosess”²⁸⁵.

Fra påtalehold var det viktig å skille prosjektsakene fra vanlig konfliktrådsmevlng. Den etablerte ordningen med *meglmg som alternativ til straff*, implisitt i mindre alvorlige straffesaker, har juridiske implikasjoner i og med at straffesaken frafalles dersom partene

²⁸² Saksgangen gikk slik: (1) Forberedende møte mellom konfliktrådet, politimester og forskerne. (2) 30.4.07 Formell søknad fra konfliktrådet til politiet; (3) 30.5.07 Internt møte i politiet for å vurdere søknaden med politimester, visepolitimester, påtaleleder, politiadvokat (påtaleansvarlig, koordinator for Ungdomskontrakter og Oppfølgingsteam) og politioverbetjent (forebyggende koordinator og statsadvokat fra Agder); (4) 18.6.07 Nytt møte med politimester og medarbeidere, med konfliktrådet og forskerne, det vil si Hydle og meg, med nærmere avklaringer av prosjektet. Agder politidistrikt forutsetter at søknaden behandles både av Agder statsadvokatembeter og av Riksadvokaten; (5) 21.6.07 sendes søknad til Riksadvokaten fra Agder politidistrikt; (6) 27.8.07 kom positivt svar fra Riksadvokaten. Det praktiske arbeidet kan settes i gang.

²⁸³ I prosjektet ble det ikke satt noen øvre strafferamme for prosjektsakene, så lenge både fornærmet og siktet samtykket.

²⁸⁴ Jamfør de tre innledende eksemplene på meglmg i alvorligere straffesaker i kapittel 1 (drap, grov mobbing, torpedobesøk), som alle gjennomført forut for dette prosjektet som *sivile* møter i samarbeid mellom politi og konfliktråd *parallelt* med straffeprosessen.

²⁸⁵ Fra brev til riksadvokaten, *Forslag om forsøksprosjekt: Forsøksprosjekt i regi av konfliktrådet med forskningsfaglig oppfølging*, 21.6.07, signert av politimester ved Agder politidistrikt.

inngår og oppfyller en skriftlig avtale. Siden det nå var snakk om alvorligere straffesaker, som uansett ville gå sin gang i retten ifølge offentlig påtale, var det avgjørende for påtalemyndigheten at ”de tilrettelagte samtalene” ikke skulle påvirke straffesaken. I lys av perspektivet på korporativ statsmakt kan det dermed sies at man ville forhindre at det rhizomatiske aspektet ved GP kom i direkte kontakt med strafferettens arboreale prinsipp²⁸⁶. Fra politiets side ble det forutsatt at gjerningspersonen måtte erkjenne straffeskyld før oversending til konfliktråd (av hensyn til bevissikring), at partenes samtykke var reelt og frivillig, og at det ikke måtte inngås noen rettslig bindende avtale i konfliktrådet som kunne legge føringer for domstolen. Utover hensynet til offeret skulle altså vilkårene sikre at påtalemyndigheten til enhver tid hadde kontroll over selve straffeprosessen, noe som verken er underlig eller illegitimt sett fra et påtaleperspektiv. Forutsatt disse vilkårene tilrådte politimesteren i Agder at prosjektet skulle godkjennes av riksadvokaten.

Svaret fra øverste påtalemyndighet: Fra symmetri til asymmetri

I svaret fra riksadvokaten (27.8 2007) støttes de foreslåtte vilkår fra påtalemyndigheten i Agder: ”Riksadvokaten er enig de betenkeligheter som politimesteren og førstestatsadvokaten har gitt uttrykk for”. Riksadvokaten svarer videre at dagens konfliktrådslov ikke er samstemt med den typen parallellbehandling som det foreslås i prosjektet, og advarer mot at en slik ordning kan komme til å reise praktiske og juridiske problemstillinger som det i enkelttilfeller kan være vanskelig å løse. Her ligger det nok et implisitt motsetningsforhold mellom strafferettens arboreale prinsipp og de rhizomatiske egenskapene ved GP, og utfordringen som oppstår når disse to dynamikkene forsøkes sidestilt symmetrisk: Mens det fra et konfliktrådsperspektiv er avgjørende å verne om den sivile rammen i konfliktrådet, av hensyn

²⁸⁶ Følgende vilkår ble lagt til grunn fra Agder politidistrikt: 1) Påtalemyndigheten avgjør om og eventuelt når saken kan overføres til konfliktrådet parallelt med den fortsatte etterforskningen. Dette er av hensyn til etterforskningen, og særlig bevissikringsaspektet. 2) Det er et grunnvilkår for å overlate saken til konfliktrådet parallelt med etterforskningen, at forholdet er erkjent fra gjerningspersonens side og at både gjerningsperson og offer/fornærmede/etterlatte samtykker. Her ser vi en fare for at den som har vært utsatt for den straffbare handlingen, eller dennes pårørende, kan føle seg presset til fremmøte i konfliktrådet. Tidspunktet for et slikt møte må ikke settes tidligere enn offer/fornærmede/etterlatte ønsker. Det bør være politiet som avklarer spørsmålet om villighet. Som ledd i denne avklaringen kan det være hensiktsmessig med forhåndskontakt mellom politiet og konfliktrådet. Politiets taushetsplikt er ikke til hinder for dette. 3) Det inngås ingen rettslig avtale i konfliktrådsmøtet. Det må heller ikke legges til rette for noe som kan forplikte domstolen. Det som skjer i konfliktrådet vil kunne frembringes som vitneopplysninger i retten innenfor rammene av konfliktrådsloven § 10. 4) Politiet må etablere en struktur og metode for behandling av sakene, herunder utvelgelsen av saker, som sikrer kvalitet og rettsikkerhet (Ref. prosjektsøknad fra Politiet til Riksadvokaten 21.6.07, originale understrekninger).

til partenes deltagelse og ”eierskap”, er det fra et påtaleperspektiv er avgjørende å få fram mest mulig relevant informasjon (bevis) til rettssaken²⁸⁷.

På tross av formaninger om forsiktighet er riksadvokaten likevel støttende til at prøveprosjektet kan gjennomføres av hensyn til fornærmede, og til å finne ordninger som kan redusere gjentagelseskriminalitet, særlig blant unge lovbrytere: ”Dersom evalueringen av ordningen tilsier at det generelt skal legges opp til å gjennomføre møter i konfliktrådet før saken er avgjort i strafferettssystemet, antar en at det bør vurderes om det skal gjøres nødvendige tilpasninger i konfliktrådsloven”. ”Parallellbehandling” aksepteres altså som et unntak i dette prosjektet, med nevnte vilkår og begrensninger. Mens prøveprosjektet gikk sin gang, kom et rundskriv fra riksadvokaten til påtalemyndigheten i hele landet (nr. 4/2008). Her omtales parallellbehandling generelt og Agderprosjektet spesielt:

I noen tilfeller ønsker siktede og fornærmede meglings i konfliktrådet mens straffesaken etterforskes. Dette må i tilfelle gjøres som sivilsak. Behandling i konfliktrådet parallelt med saken etterforskes, reiser både prinsipielle og praktiske spørsmål, og konfliktrådsloven er ikke skrevet med tanke på slik parallellbehandling. I Agder gjennomføres for tiden et forsøk med parallell meglings i visse voldssaker der mistenkte er mellom 15 og 18 år. Riksadvokaten har sluttet seg til at påtalemyndigheten deltar i dette prosjektet for å få avklart om en slik parallellbehandling er gjennomførbar i praksis, og eventuelt om en permanent ordning krever tilpasninger i konfliktrådsloven. Inntil ”Agderprosjektet” er evaluert, er det ikke naturlig at påtalemyndigheten tar initiativ til eller oppmuntrer til en tilsvarende parallell behandling utenfor rammen av dette forsøket. Dersom det etableres en ordning med parallell sivil meglings, vil riksadvokaten vurdere om det er behov for nærmere retningslinjer, for eksempel om bruk av opplysninger som kommer frem under meglings i straffesaken.

Her fraråder Riksadvokaten eventuelle andre initiativ til parallell, sivil behandling inntil Agderprosjektet er evaluert. Uttalelsen synliggjør at den sivile arenaen, som konfliktrådet er ment å ivareta, henger nært sammen med den andre delen av dikotomien *sivilsamfunn-stat*. Dersom ”sivil sak” hadde betydd privat, frivillig og på eget ønske, slik GP-ideologien legger til grunn (kap. 1, 2, 6 og 9), burde det i prinsippet ikke være noe i veien for om partene møttes uavhengig straffeprosessen, til en samtale om ”forsoning og gjenoppretting”. Men siden en slik ordning ifølge riksadvokaten reiser ”prinsipielle og praktiske spørsmål” blir det

²⁸⁷ I den forbindelse viser riksadvokaten til konfliktrådsloven § 7 og § 10: § 7 forbyr partene å ha med seg advokat i konfliktrådsmøtet for å unngå rettsliggjøring av den gjenopprettende prosessen. §10 omhandler meglernes taushetsplikt, og at de som hovedregel ikke kan føres som vitner i en rettssak om innholdet i konfliktrådsmøtet. Disse to paragrafene handler nettopp om å verne om den sivile rammen i konfliktrådet, som adskilt og uavhengig av strafferetten. Riksadvokaten skriver at selv om behovet for å unngå rettsliggjøring kan være like stort i prøveprosjektet som i vanlige konfliktråds saker, så påpekes det at det også kan tenkes at mistenkte og fornærmede har fått såpass stor tillit til sin forsvarer og bistandsadvokat at det kan være vanskelig å stille i konfliktrådet uten advokaten som bisitter. På dette punktet konkluderer riksadvokaten med at ”en nøyer seg med å peke på problemstillingen” (vedrørende rettsliggjøring), at det ikke er påtalemyndighetens ansvar å tolke konfliktrådsloven § 7, og ”forutsetter at konfliktrådene søker å komme til en enhetlig praksis innenfor lovens rammer”.

avgjørende for myndighetene å regulere hva som foregår innenfor denne sivile rammen. Med andre ord er konstruksjonen av det sivile i denne sammenhengen ikke uavhengig den statlige kontrollfunksjonen ved strafferetten. Forarbeidet til Agderprosjektet viser at så lenge konfliktrådet er avhengig av politiet som leverandør av saker vil statsapparatet ved påtalemyndigheten utøve kontroll over den sivile arenaen som konfliktrådet utgjør. Med Foucault (2001) kan det dermed sies at det statlige og det sivile i denne sammenheng ikke kan forstås som uavhengige områder, men snarere utgjør en gjensidig konstituerende dikotomi, som et instrument for statskontroll (kap. 2, 9).

Initiativtagerne hadde lyktes i å få med seg øverste påtalemyndighet i et prøveprosjekt som var nytt og unikt i norsk sammenheng, og som potensielt kunne få ringvirkninger utover prosjektet med endringer i lovverket som regulerer konfliktrådsmedling. Internt i prosjektgruppa (konfliktrådet, politiet, forskerne) var det jubel og spent forventning. Men forankringen og utformingen av prosjektet hadde også en pris. Etter svaret fra riksadvokaten ble det diskutert nøye i prosjektgruppa hvordan man skulle forhindre at konfliktrådsmøtene skulle få juridisk bindende konsekvenser for retten. Påtaleansvarlig mente at man burde begynne med en prøvesak som ikke var så alvorlig, strafferettslig sett: *”Vi tar en mer vanlig sak, så hvis vi feiler er ikke konsekvensene så alvorlige”*. Prosjektgruppa ble dessuten enig om at man skulle være konsekvente på ordbruken: Prosjektet skulle ikke tilby ”medling i ordinær forstand”, men en ”møtearena for forsoning og gjenoppretting”. Meglerne som ble satt på prosjektsakene ble forberedt på at de kun skulle fokusere på de emosjonelle aspektene ved forholdet, og unngå å komme inn på spørsmål omkring saksforhold og skyld. I kapittel 8 viste jeg hvordan meglingsprosessen berører ulike faser som går fra fortid (fakta/partenes opplevelse av hendelsen), til nåtid (hendelsens innvirkning på partene), og framtid (partenes ønsker). Å avgrense meglingsprosessen fra å omhandle saksforhold og ansvar skyld ble i praksis dermed vanskelig, selv om man unngikk å snakke om den påfølgende straffeprosessen og det strafferettslige skyldspørsmålet. Dette er nok et eksempel på kollisjonen mellom de to ulike rasjonalitetene som henholdsvis konfliktrådet og strafferetten er tuftet på.

Det ble også klargjort for meglerne at det ikke skulle inngås noen skriftlige avtaler, som normalt er for både sivile saker og straffesaker i konfliktrådet, for ikke å sette domstolen i vanskeligheter. Vektleggingen av at ”konfliktrådsmøtet” (i motsetning til ”medling”) ikke skulle dreie seg om fakta og skyld, men heller fokusere på det emosjonelle og gjenopprettende aspektet ved relasjonen mellom gjerningsperson og offer, bidro dermed til å adskille og rense det ”sivile” forsoningsaspektet fra den formelle juridiske prosess. Ut fra hensynet til

forsiktighet ble dermed også den gjenopprettende prosessen kategorisk underordnet straffeprosessen.

Som følgeforsker i prosjektet brukte jeg de samme nedtonede begrepene med hensyn til ”megling” og ”avtale” i en avsluttende prosjektrapport to år senere, som omhandlet partenes oppfatninger av prosessen. Her skrev jeg at konfliktrådsrådene “forløper etter standard prosedyre i konfliktrådet, men med den forskjell at det ikke er snakk om ’megling’ i tradisjonell forstand med mål om å ende opp i en avtale”. Lingvist, Kristine Hasund, og medforsker i prosjektet *Konfliktregimer* (Hasund og Hydle 2007, kap. 1), leste rapporten før ferdigstilling. Hun stilte spørsmål til ordbruken, og mente at man ved å unngå de innarbeidede konfliktrådsbegrepene *megling* og *avtale* av hensyn til forsiktighet ville sementere konfliktrådets status som underordnet strafferetten. Etter lenger tid som feltarbeider og megler i konfliktrådet hadde jeg altså overtatt den ”innfødte” selvforståelsen av konfliktrådet som underordnet og marginal i forhold til strafferetten²⁸⁸.

Utformingen av prosjektet av hensyn til å få med påtalemyndigheten på et kontroversielt prosjekt viser hvordan den gjenopprettende prosessen fra starten av ble underordnet og forsøkt adskilt fra straffeprosessen. I prosjektet som i utgangspunktet skulle prøve ut en ”symmetrisk” sidestilling av sivil megling som et frivillig tilbud parallelt med straffeprosess blir rammebetingelsene for konfliktrådsprosessen fra starten av ”asymmetrisk” underordnet hensynet til straffeprosessen. Den arboreale statsmakten får med andre ord forrang over den potensielt rhizomatiske, sivile makten som GP søker å ivareta. Prosjektets betingelser og vilkår ledet i sin tur til at det ble svært få saker overført til parallellbehandling²⁸⁹. I neste del beskriver jeg nærmere de to prosjektsakene som ble behandlet

²⁸⁸ Denne selvforståelsen finner man ifølge deres studie altså på begge sider, både blant strafferettens og konfliktrådets folk (Hasund og Hydle 2007, jfr. kap. 1).

²⁸⁹ Prosjektets praktiske gjennomføring ble først planlagt over en periode på halvannet år (2007-2008). Grunnet få saker ble prosjektperioden løpende utsatt, til slutt med ett år (våren 2009). Med hensyn til gjennomføring av øvrig feltarbeid måtte jeg på et visst tidspunkt se meg nødt til å avslutte datainnsamlingen fra prosjektet to år etter prosjektstart (18.2 2009). Det var da overført tre saker til parallellbehandling. To av sakene ble meglet parallelt med straffesaksbehandling, mens fornærmede i den tredje saken trakk samtykket til megling etter at påtalemyndigheten henla saken. Etter at jeg avsluttet feltarbeidet i Agder ble prosjektet utvidet geografisk til å omfatte flere politidistrikter i Agder, for å få flere saker. På tre ekstra måneder ga dette tre nye saker til prosjektet, altså en dobling av det sakstallet som ble overført til konfliktråd i prosjektet de første to årene. I to av sakene trakk henholdsvis fornærmet og tiltalte samtykket til konfliktrådsrådet. I den tredje saken ble det gjennomført konfliktrådsråd før rettssak, det vil si ”parallellbehandling”. Her inngikk partene en avtale om økonomisk erstatning (vedrørende en tannlegeregning). Avtalen ble også innfridd. I tingretten ble tiltalte (17 år) erkjent skyldig og ilagt en ubetinget dom “av allmennpreventive grunner” med en straff på “75 dager samfunnsstraff for vold med skadefølge”. I denne saken påvirket ikke konfliktrådsprosessen selve skyldspørsmålet, men hadde formildende innvirkning på straffeutmålingen: “I formildende retning taler det at tiltalte ikke tidligere er straffet, han har erkjent tidlig at det var han som kastet flasken, han har og stilt opp til sivil konfliktrådsbehandling og har dekket det økonomiske tap fornærmede har lidt. Den tiltalte framstår i dag som angrende overfor fornærmede”. Fra *Dom, Kristiansand Tingrett* (2009, saksnr. X).

parallelt i konfliktråd og straffesakskjeden innenfor rammen av mitt feltarbeid, med to spørsmål for øyet: Hvilken betydning hadde konfliktrådsmøtet for partene? Hvordan påvirket den ”rhizomatiske” gjenopprettende prosessen den ”arboreale” straffesaken, og omvendt? Jeg er altså interessert i hvordan disse to dynamikkene samvirker i lys av beskrevne perspektiv på kontrollsamfunnet og korporativ statsdannelse.

Prosjektsak 1: Fra slåsskamp på biblioteket til konfliktråd og domstol

En lørdag formiddag møtes en gruppe ungdommer på folkebiblioteket i Kristiansand²⁹⁰. Ivan sitter på datarommet sammen med flere venner. Så kommer en bekjent av ham, Abukar, sammen med en felles venninne av de to. Ivan og Abukar har i et halvt års tid vanket i

samme vennegjeng, uten å ha utviklet noe særlig vennskap. Ivan (15 år) kommer opprinnelig fra Ukraina og har bodd i Kristiansand i rundt to og et halvt år sammen med moren sin, og stefaren fra Kristiansand. Ivan går på ungdomsskolen (et halvt år i mottaksklasse, og to år i vanlig klasse). Selv om han ennå ikke snakker flytende norsk, klarer han seg greit på skolen og i det daglige. Hans store hobby er bryting og boksing. Ifølge ham selv gjorde han det godt i bryteklubben hjemme i Ukraina. I mangel av en bryteklubb i Kristiansand startet han med boksing. Både Ivan og hans stefar synes han har klart seg godt i Norge på den korte tida; han har fått venner og dessuten blitt Norgesmester i boksing for juniorer. Jeg får inntrykk av at han har et godt forhold til stefaren, Gunnar. De har tatt flere turer sammen på Gunnars motorsykkel, og Ivan er i ferd med å ta ”lappen” på lett motorsykkel som han får som gave – forutsatt at han holder seg i tømmene og gjør en innsats på skolen. Gunnar sier han føler han har fått en ny sønn i huset, i tillegg til sine to døtre. For framtida planlegger Ivan å gå på videregående skole for senere å studere til å bli ingeniør innen el-fag og automatisering.

Abukar (15 år) er enslig mindreårig flyktning fra Somalia, og bor på en privat barnehjemsinstitusjon. For ham har ikke overgangen til Norge vært like enkel, får jeg inntrykk av.

²⁹⁰ Bildet er et utklipp fra Fedrelandsvennen 28.8.2008, omtaler dommen i denne saken, og er ment å illustrere graden av offentlighet i denne typen rettsprosesser. For øvrig er alle navn og indirekte personidentifiserende informasjon anonymisert eller fiktive (jfr. kap. 4).

Han har ingen nære familiemedlemmer i landet, og sliter mer med det norske språket og skolen. Han ser ut til å leve et noe kaotisk liv med opptil seks ulike voksenpersoner som rullerer på å ha vergeansvar for ham. Han har flere venner og venninner, er ikke spesielt storvokst, og har flere ganger vært i slåsskamp.

Ivan har latt seg irritere over Abukar over tid. Han synes at Abukar har herset med ham, blant annet ved å kommandere ham til å gå og kjøpe ting for ham på McDonalds og Seven-Eleven. Ivan ønsker ikke å yppe til bråk, men liker ikke å bli snakket til på den måten. Dette har ført til tidligere krangler mellom de to. Ifølge Ivan har Abukar flere ganger invitert ham til ”juling”. Som utøver av kampsport i en klubb med streng policy om utvisning dersom medlemmene som bruker kunnskapene sine utenom trening, har Ivan vært forsiktig for ikke å havne i slåsskamp. Men denne dagen skulle det skje noe som fikk begeret til å flyte over.

Abukar kommer inn på biblioteket og håndhilser på alle i gjengen som sitter der. Når han så kommer til Ivan, rekker han fram hånda. I det Ivan også rekker fram hånda for å hilse, trekker Abukar hånda tilbake, som han senere sa, for “å *kødde med ham*”. Ivan legger merke til at Abukar har på seg hodetelefonene som han hadde lånt fra deres felles venninne, og sier “*Gi meg hodetelefonene, neger!*”. Ivan fortalte senere at han ikke mente å være rasistisk, men at det var vanlig en sjargong i gjengen der alle fra tid til annen kaller hverandre ”neger” med et glimt i øyet. Han hadde også blitt kalt det samme av Abukar flere ganger.

Abukar er likevel provosert og dytter til Ivan, som sitter i stolen, med begge hendene på skuldrene hans. Ivan reiser seg, og Abukar dytter igjen slik at Ivan faller ned i stolen igjen. Ivan reiser seg og slår et knyttneveslag mot ansiktet til Abukar. Nå er alle pluggertent, og guttene braker sammen i slåsskamp. Abukar river av seg jakka, skjorta og beltet, og slår til med beltet. Stoler og banneord flakser. Kari som jobber på biblioteket blir forskrekket, styrter til og roper at “*Dere kan ikke slåss her!*”. Vennene som var vitner til det hele, klarte ikke å stagge guttene, men de forflytter seg alle fra biblioteket og ut i aulaen. Her fortsetter slåsskampen. Kari ser at Ivan tar kvelertak på Abukar med armen som en løkke rundt halsen på ham. Hun ser blod, blir redd, og tilkaller vekten og politiet. Det var først når politiet ankommer at slåsskampen stopper opp. Guttene blir så fraktet i separate biler til politistasjonen hvor de blir avhørt. I kampens hete har Abukar fått en flenge i leppa, så han må på legevakten og sy fire sting. Sinnene var fortsatt i kok, og Abukar anmelder Ivan for at han hadde slått til ham²⁹¹.

²⁹¹ Denne informasjonen har jeg fått gjennom formøtene i konfliktrådet, selve konfliktrådsmøtet samt rettssaken og intervjuer i etterkant.

Konfliktrådsmøtet

I de påfølgende ukene holder guttene avstand til hverandre, inntil de begge får et brev i posten med forespørsel om de vil møtes i konfliktrådet. Da var saken ferdig etterforsket fra politiets side med to avhør av både siktede og fornærmet, samt to vitner til hendelsen på biblioteket. Partene blir så kontaktet av en megler som spør om de vil være med på en individuell forsamtale, sammen med verge, for å få mer informasjon om hva et konfliktrådsmøte går ut på. Skeptiske til å møte hverandre velger guttene likevel å si ja til separate formøter. I disse samtalene er det to meglere til stede, og meg som observatør. Abukar har med seg to verger fra ungdomsinstitusjonen han bor på. Ivan har i sitt formøte med seg stefaren. I formøtene forklarer meglerne hva som skjer i megling, at det er et møte hvor de har mulighet til å fortelle den andre hva som har skjedd, hvordan de opplevde det, hvordan de har det nå og hvordan de ønsker å ha det i framtida om de for eksempel møter hverandre i byen eller andre steder. Meglerne forklarer at de har taushetsplikt, at deltagelsen er frivillig og at deres jobb er å være upartiske tilretteleggere for samtalen. De understreker at de ikke er dommere som kan bestemme eller straffe, og at de vil ikke ta side i saken.

Det blir også forklart at konfliktråd vanligvis er et alternativ til rettsak, det vil si at hvis partene kommer til enighet omkring en avtale, vil siktelsen frafalles fra politiets side. Dermed vil det heller ikke komme på rullebladet. Men i dette tilfellet, hvor Ivan er tiltalt for legemsbeskadigelse, har politiet vurdert saken som såpass alvorlig at den må gå sin gang i retten. I formøtene forklarer meglerne at tilbudet er del av et prøveprosjekt i samarbeid mellom politiet og konfliktrådet. Jeg forklarer min rolle som observatør og forsker i prosjektet, og får samtykke til å delta i meglingen og ta kontakt senere for oppfølgingsintervju. Dette har de også fått skriftlig informasjon om på forhånd. Begge guttene velger til slutt å si ja til å møte den andre i konfliktrådet, sammen med hver sin støtteperson.

I konfliktrådsmøtet stiller Abukar med en verge fra ungdomsinstitusjonen og Ivan med stefaren. Innledningsvis minner meglerne om de vanlige kjørereglene i konfliktrådet, som de også hadde snakket om i forsamtalene (upartiskhet, frivillighet, partene bestemmer), og at møtet er del av et prøveprosjekt der det ikke skal lages noen skriftlig avtale. Ellers forløper møtet etter vanlig prosedyre i konfliktrådet, ifølge meglingsfasene beskrevet i kapittel 7 og 8. Meglerne stiller spørsmål slik at guttene får snakket ut om henholdsvis detaljene rundt selve hendelsen ("fakta", fortid), hvordan de på hver sin side har blitt berørt ("følelser og behov", nåtid), og hva som kan gjøres for at det skal bli bedre ("avtale", framtidsaspektet). Det oppstår en samtale mellom guttene, der de selv begynner å ta initiativ til å spørre den andre og snakke om det som skjedde. Begge kommer etter hvert med innrømmelser, der de sier hva de selv

gjorde ”feil” den dagen på biblioteket. Guttene blir til slutt enige om en avtale der Ivan skal erstatte Abukars klokkeim, som var en gave fra hans fetter, og at Abukar skal levere tilbake et par lånte hodetelefoner til Ivan. Guttene blir også enige om at de hadde like mye skyld i det som skjedde. Nå som dette er avklart, sier begge at de ønsker å bli ferdige med saken. Abukar sier at han skal trekke anmeldelsen. Da de reiser seg for å gå, rekker Abukar spontant fram hånda til Ivan, og de gir hverandre et kameratslig håndtrykk med klapp på skuldra. Av hensyn til ikke å forstyrre den påfølgende rettsaken nedtegnes ikke den muntlige avtalen, men meglernes skriver i etterkant et kort notat der de bekrefter at møtet har funnet sted, og at de hadde inntrykk av at det fant sted en prosess i retning av forsoning.

Rettsaken: Tingrettsdommen ankes til lagmannsretten

Selv om fornærmet i saken, Abukar, ville trekke anmeldelsen, krever som nevnt loven at påtalemyndigheten i saker over en viss strafferamme utsteder offentlig påtale. Dette av hensyn til rettsikkerhet og prinsippet om allmennprevensjon (avskrekking). I tingretten framlegger aktor påstand om *legemsbeskadigelse* etter straffeloven § 229, noe som er over den strafferammen som normalt kvalifiserer for overføring til konfliktråd som *alternativ til straff*. Aktor hevder at Ivan hadde slått Abukar med visshet og intensjon om at slaget ville volde skade. Ivans forsvarer argumenterer at saken er i nedre strafferamme for legemsbeskadigelse, at bevisførselen ikke var tilstrekkelig, og at guttene dessuten hadde gjort opp seg imellom konfliktrådet. I tingretten dømmes likevel tiltalte, Ivan, ifølge

Straffeloven § 229, første straffealternativ for å ha skadet en annen på legeme eller helbred eller hensatt noen i avmakt, bevisstløshet eller liknende tilstand.

Grunnlag: Onsdag 16. april 2008 ca. kl. 1530 i (... bibliotekets adresse...) slo han Abukar i ansiktet. Slaget hadde som følge at Abukar fikk et kutt i leppa som måtte sys med 4 sting.

Straffen settes til fengsel i 24 – tjuefire – dager.

Fullbyrdelsen av straffen utsettes i medhold av straffeloven § 52-54 med en prøvetid på 2 – to – år. I tillegg idømmes en bot på 3000 – tre tusen – kroner, subsidiert fengsel i 6 – seks – dager. Saksomkostninger idømmes ikke. (Originale understrekinger).

Det forutgående konfliktrådsmøtet ble altså ikke tatt hensyn til i dommen. For Ivan og hans foresatte var det tydelig at straffesaken var en påkjønning. Stefaren mente at Ivan ikke så lyst på framtida siden dette kunne få negative konsekvenser for ham senere (boksetreningen, opptak på skoler, reiser til utlandet). I et intervju med Ivans forsvarer mener han at det var andre hensyn enn generelle rettsprinsipper som rådet i tingretten:

Jeg synes man har en noe spesiell holdning ved tingretten. Noen av dommerne legger seg nærmest flate for det politiet anfører. Det er en opplevelse jeg har her, men ikke ved alle domstoler; jeg møter domstoler også andre steder. Det er vanskelig å påvise slikt, men jeg har jobbet som jurist i 40 år, først tre år som dommerfullmektig, og senere som advokat i strafferett. Det er påfallende å se hvordan mange dommere er alt for lettvinne, for å si det på den måten, når det gjelder kravet til bevis. Der jeg forsøker å være objektiv når jeg foretar vurderingen, og det er rimelig tvil til stede. Det er det vanskelig å leve med, det går på rettssikkerheten løs. Den rene hasard. Det er noe av det som har skjedd her for Ivans del.

Forsvarer mener altså at det hadde blitt dømt på for dårlig bevisgrunnlag, og at det generelt er en del dommere som er for lettvinne med hensyn til bevisførsel for å tilfredsstillte påtalemyndigheten i politiet. Dette likner på Christies kritikk av at rettsapparatet overtar partens eierskap til konflikten de står i (1977). Ifølge forsvareren blir påtalemyndighetens arbeid i forkant av en rettsak bindende gjennom at det skapes en forventning om at tiltalen skal lede til en dom. Dessuten mener han at det kan føles trygt for dommer å lene seg på påtalemyndighetens påstand om straffeskyld framfor å vurdere bevisene mer uavhengig. Forsvareren hevder at det ikke forelå tilstrekkelig bevis for at skadefølgen var intendert, og at Ivan derfor ikke skulle ha blitt dømt for § 229 *legemsbeskadigelse*²⁹², men heller burde vært vurdert ifølge § 228 *legemsfornærmelse*²⁹³. De to straffeparagrafene har en øvre strafferamme på fengsel inntil henholdsvis fire år og ett år for ”vold mot legemet” (såframt volden ikke har ledet til død eller betydelig skade). Videre sier han:

Retten har bommet når det gjelder premissene. De har ikke klart å skrive dommen så den holder; ”må ha regnet med” (at det ville bli skade) er ikke nok. Retten må finne bevis på at han har regnet med. Retten har heller ikke drøftet provokasjon, og retusjon. Det var forferdelig dårlig behandlet. Det er fantastisk viktig at en femtenåring får en behandling som han kjenner seg igjen i. Dette må jeg ta ansvar for, at han føler det rimelig og rettferdig. Men det er tut og kjær.
– *Det er det offentliges selvtrettferdiggjøring som har stått i fokus: ”Voldssaker skal slås hardt ned på!”. Er det så viktig? Politi og domstol har en tendens til å behandle alle likt. Men det er forskjell på vold i hjemmet og voldsgjengangere på byen. Det må nyanseres mer; vi er i ferd med å gli inn i en firkanttenking!*

Her kommer forsvarer inn på betydningen av den opplevde, subjektive rettferdigheten for den straffedømte. Videre påpeker han det han opplever som et problem at myndighetens fokus sier all vold skal vurderes over samme lest, og med hard hånd. Slik jeg forstår forsvareren

²⁹² § 229: “Den, som skader en anden paa Legeme eller Helbred eller hensetter nogen i Afmagt, Bevidstløshed eller lignende Tilstand, eller som medvirker hertil, straffes for Legemsbeskadigelse med Fængsel indtil 4 Aar, men indtil 6 Aar, saafremt nogen Sygdom eller Arbeidsudygtighed, der varer over 2 Uger, eller en uheldelig Lyde, Feil eller Skade er voldt, og indtil 10 Aar, saafremt Døden eller betydelig Skade paa Legeme eller Helbred er blevet Følgen”. <http://lovdata.no>

²⁹³ § 228: “Den, som øver Vold mod en andens Person eller paa anden Maade fornærmer ham paa Legeme, eller som medvirker hertil, straffes for Legemsfornærmelse med Bøder eller med Fængsel indtil 1 Aar. Har Legemsfornærmelsen tilfølge Skade paa Legeme eller Helbred eller betydelig Smerte, kan Fængsel indtil 4 Aar anvendes, men indtil 6 Aar, hvis den har Døden tilfølge, eller Skaden er betydelig”.

etterlyser han et mer nyansert rettsapparat som tar mer hensyn til partikulære forhold og behov, noe som likner på GP-bevegelsen generelle kritikk mot rettsapparatet (kap. 1 og 6). På spørsmålet om hvordan han opplevde forholdet mellom konfliktråds- og rettsprosessen svarer forsvareren at han *“ikke kunne bruke ovennevnte konfliktrådsnotat fra meglerne til noe i retten på grunn av dets generelle og lite substansielle karakter”*. Han reagerte på at det i prosjektet ikke ble laget vanlige konfliktrådsavtaler, og at man dermed ikke fikk prøvd ut parallellbehandling skikkelig. Nevnte forsiktighetshensyn i prosjektet førte altså til at det ble vanskelig for forsvarer å få gjennomslag i retten for det positive som hadde skjedd i konfliktrådet.

I oppfølgingsintervjuer med Abukar og Ivan, samt deres verger, kom det fram at begge syntes dommen var urimelig. Gjerningspersonen definert av rettsaken, Ivan, og hans stefar syntes dommen var alt for streng. På spørsmål om hvordan Ivan syntes konfliktrådsmøtet var, sa han at det hadde vært bra og rettferdig. Også Abukar, som ifølge straffesaken var det definerte offeret i saken, sa at han *“synes det er feil at han (Ivan) får straff. Vi er venner igjen. Det var bare et lite slag”*²⁹⁴. Om konfliktrådsmøtet mente også han at det hadde vært bra og rettferdig. Med andre ord hadde den gjenopprettende prosessen ført til en opplevd rettferdighet for begge parter mens straffeprosessen ikke gjorde det. Det er umulig å si hvordan partene ville ha opplevd rettsaken hvis de ikke allerede hadde møtt hverandre i konfliktrådet. Likevel er det rimelig å anta at det forutgående konfliktrådsmøtet, der guttene hadde blitt enige om at de var ”like skyldige”, i det minste bidro til å forsterke opplevelsen av den påfølgende straffeprosessen som urettferdig. Dette vil jeg underbygge ved å vise til en passasje fra rettsforhøret av ”fornærmede” i saken, da den ble anket til lagmannsretten.

Lagmannsretten bestod av et panel med til sammen syv dommere, derav tre fagdommere og fire lekdommere. Til høyre satt tiltalte med forsvarer, og til venstre aktor. I midten foran dommerpanelet stod vitneboksen, og bak dette igjen var det plasser for publikum. Det var innkalt fire vitner til avhør, inkludert fornærmet og tiltalt. Fokuset i rettsforhøret av tiltalte gikk på om han hadde utført handlingen med forsett eller ei, altså om han hadde slått med intensjon om å skade den andre. Dette spørsmålet viste seg å være vanskelig å forstå for tiltalte, og noe jeg vil komme nærmere tilbake til i neste kapittel med hensyn til spørsmål om persondannelse. Etter avhøret av Ivan, blir Abukar, fornærmet i saken,

²⁹⁴ I oppfølgingsamtaler med guttene og deres foresatte henholdsvis i kort tid etter meglingen og fire måneder etter rettsaken, ga de begge uttrykk for at de var ferdige med saken, at de ikke hadde noe uoppgjort med den andre, at de hadde sett hverandre, men heller ikke omgått hverandre særlig mye.

ført inn i rettsalen. Rettsbetjenten ber Abukar ta hendene opp fra bukselommene sine, og aktor starter utspørringen:

Aktor (A): Den 16.6 trakk du anmeldelsen? Hvorfor?

Fornærmet/offer (O): Vi hadde en slåsskamp, men når man blir uvenner må man bli venner igjen. Så jeg trakk anmeldelsen.

A: Den slåsskampen skal ha vært på biblioteket den 16.4. Hva husker du av den?

O: Det var en misforståelse.

A: Bare forklar, hvordan starta det?

O: Han kalte meg neger for tull, det var alt.

A: Hva skjedde da?

O: Jeg var frekk tilbake mot ham.

A: På hvilken måte var du frekk tilbake?

O: Jeg sa stygge ord til ham.

A: Hva skjedde videre?

O: Jeg husker ikke.

A: Hadde du lånt noen ørepropper? Var det dem dere kranglet om?

O: Nei.

A: Hadde du fått et slag?

O: Ja, fikk et slag og merket (i leppa) ble borte.

A: Måtte du sy? O: Ja.

A: Begynte du å blø? O: Litt.

A: Fikk du flere slag? O: Nei.

A: Begynte dere å slåss etterpå?

O: Nei. Ja, det stemmer at jeg tok av trøya og tok fram beltet. Jeg skulle forsvare meg.

A: Dere begynte å slåss på datarommet? O: Ja.

A: Slo du ham med beltet? O: Nei.

A: Tok du av deg beltet? O: Ja.

A: Slo du ham mens dere hadde slåsskamp? O: Nei

A: Hva gikk den slåsskampen ut på hvis det ikke var slag?

O: Det var en kamerat som holdt armene mine så jeg ikke kunne slå tilbake.

A: Var det Drazan? O: Ja.

A: Var du sint? O: Ja, litt.

A: Truet du ham etter at du hadde slått?

O: Ja, jeg var sint, og jeg hadde sagt stygt språk. Men etter noen dager ble vi venner igjen.

Dommer skyter inn: Hva truet du med?

O: At jeg skal ta deg.

A: Før du ble slått, dyttet du ham før du fikk slaget?

O: Jeg husker ikke.

Siktetes forsvarer (F) overtar utspørringen: Kan du huske da du kom inn på biblioteket, var du sammen med noen?

O: En jente.

F: Var du med flere?

O: Nei, bare henne.

F: Gikk du rett inn på datarommet? O: Ja.

F: Traff du kjente der? O: Ja.

F: Også andre enn Ivan? O: Ja

F: Hilste du? Ja.

F: Håndhilste du på de andre? O: Ja.

F: Håndhilste du på Ivan?

O: Husker ikke.

F: Rettet du fram hånda?

O: Husker ikke.

F: Ivan fortalte at du trakk tilbake hånda?

O: Ja, det var på kødd.
 F: Var du klar over at det var hans ørepropper?
 O: Ja, men visste ikke at det var Ivan sine.
 F: Stod dere foran hverandre da?
 O: Husker ikke.
 F: Kan du huske om Ivan satt på en stol? O: Ja.
 F: Rørte du ham noe før han slo til deg? Han sier at du dyttet ham to ganger?
 O: Jeg gjorde ikke det.
 F: Forstår jeg riktig at det ikke var noen fysisk kontakt før han slo deg? O: Nei.
 F: Etter at slåsskampen var over, hva gjorde du da?
 O: Jeg gikk hjem.
 F: Ble du stoppet av politiet? O: Ja.
 F: Ivan sier at det var utenfor Seven-Eleven.
 O: Herregud, det er lenge siden. Jeg husker ikke.
 F: Du tok av deg beltet?
 O: Ja, for å forsvare meg. - Fy faen!
 Dommer: Hei, den typen språk bruker man ikke her, og så ville det være en fordel om du holdt deg mer våken.
 Dommer til aktor og forsvarer: Har dere noen flere spørsmål?
 Aktor: Husker du når du begynte å blø? O: Nei.
 Aktor leser opp hva Abukar sa i politiavhøret: "Traff fornærmede, fikk kutt, begynte å blø".
 A: Stemmer det du sa til politiet der? O: Ja.
 A: Takk.

Etter å ha svart på en rekke spørsmål om hvorfor han hadde trukket anmeldelsen, og om selve hendelsen på biblioteket, blir Abukar tydelig irritert. En nærliggende tolkning av det han sa, kroppsspråket (tilbakelent, tilsynelatende uinteressert), ordbruken (først utfyllende, så korte avvisende svar, til slutt banning) og toneleiet (tilsynelatende oppgitt, irritert) er at han opplevde situasjonen som stressende og urimelig. I et oppfølgingsintervju holder han på at han syntes det var feil at Ivan skulle få straff, og syntes "*hele greia var teit*". De hadde jo allerede skværet opp i konfliktrådet og blitt venner igjen. For det straffesaksdefinerte offerets del kan det dermed sies at det forutgående konfliktrådsmøtet bidro til underminere legitimiteten ved den påfølgende rettsprosessen. Strafferettens universelle rettferdighetsprinsipp kommer altså i noen tilfeller, som i denne rettsaken, i konflikt med den horisontale, partikulære og opplevde rettferdigheten, som altså GP søker å ivareta.

Også Ivans forsvarer ga uttrykk for at rettsprosessen ikke stod i forhold til det som stod på spill for tiltalte og fornærmet/offre i saken. I en pause etter vitneavhørene forteller han meg at "*det er litt av et apparat som settes i sving, selv etter at det er oppgjort i konfliktrådet. Selv om guttene har gjort opp seg imellom, er det noen som må ha noe igjen, det vil si politiet*". Etter pausen er det aktors og forsvarers tur til å oppsummere før lagmannsretten gir sin dom. Aktor holder fast ved påstanden fra tingretten der Ivan ble dømt til 24 dagers betinget fengsel og en bot på kr. 3000. Forsvarer på sin side nedla "*påstand om frifinnelse, subsidiært at Ivan må bli å anse på mildeste måte*". Som begrunnelse legger forsvarer fram at

1) slaget som førte til skade kunne forstås som nødverge, 2) det hadde vært provokasjon i forkant av slaget, og 3) slaget var retusjon (gjengjeldelse) for provokasjon. Dessuten legger han fram at forholdet var i nedre ramme for legemsbeskadigelse (kutt i leppa som måtte sys med fire sting), at tiltalte kun var tre måneder over straffbar alder (15 år), og at de hadde møttes i konfliktrådet der de var blitt enige om at de hadde like stor skyld, hvorpå fornærmede trakk anmeldelsen. Forsvarer legger til at “*jeg synes ikke denne saken hører hjemme her (i retten), men i konfliktrådet*”. Lagmannsretten konkluderer med følgende dom:

Det er svært vanskelig å skille mellom de provoserende og gjengjeldende handlinger, og heller ikke mellom den enkeltes slag, spark og utskjelling. Den ene framstår ikke som mer eller mindre ansvarlig for slagsmålet og de enkelte voldshandlinger, enn den annen, og man sitter ikke igjen med et utpekt offer og gjerningsmann. Det foreligger således en så vidt nær og påviselig sammenheng mellom voldsbruken på begge sider, og mellom de provoserende og gjengjeldende handlinger, at bestemmelsen om nedsatt straff etter § 228 tredje ledd her bør komme til anvendelse. Det er imidlertid tale om massiv voldsbruk utøvd på et bibliotek i nærvær av ansatte og besøkende, og Ivans slag bør derfor ikke lede til frifinnelse.

Retten er blitt stående ved domsutsettelse med prøvetid på 2 år uten ytterligere sanksjoner som en passende reaksjon. Ved valget av domsutsettelse har lagmannsretten for øvrig også sett hen til Ivans unge alder og at de begge har vært gjennom konfliktrådsbehandling der de tilsynelatende er kommet over ens. Abukar har senere trukket sin anmeldelse tilbake, og ut fra den fornærmedes ståsted er det derfor ikke påkrevd med ytterligere straffesanksjoner²⁹⁵

Dette er altså en klart mildere straff enn dommen i tingretten. I tillegg til vurderingene av bevisforholdene, og siktedes unge alder, er det her tydelig at også det forutgående konfliktrådsmøtet fikk innvirkning på dommen i formildende retning. Begrunnelsen om at det ikke ble påkrevd ytterligere straff med hensyn til ”fornærmedes ståsted” kan forstås som at utfallet av konfliktrådsmøtet i dette tilfelle tilstrekkelig dekket straffens ”mentalhygieniske funksjon” for offerets del (straff som gjengjeldelse, jfr. kap. 6 og 8). Begrunnelsen for at retten likevel ikke ville frifinne siktede, “massiv voldsbruk utøvd på et bibliotek i nærvær av ansatte og besøkende”, kan videre forstås som tuftet på hensynet til allmennhetens mentalhygiene (allmenn opplevelse av rettferdighet ved straff). Påtalemyndigheten begrunner dette hensynet vanligvis med hensynet til *allmennprevensjon*, altså straffens avskrekkende funksjon. Ivan og hans familie var naturlig nok lettet over utfallet av anken, selv om de hadde håpet på frifinnelse.

²⁹⁵ Dom Agder Lagmannsrett 26.11.08, saksnr. xxx. Ikke begrensninger i adgangen til offentlig gjengivelse.

Delkonklusjon

Oppsummert vil jeg trekke fram tre viktige momenter fra dette eksemplet. For det første gir saken en kontur av det iboende motsetningsforholdet mellom den ”arboreale” dynamikken ved strafferetten og konfliktrådets mer ”rhizomatiske” prosess. I saken over førte konfliktrådsprosessen til en opplevd rettferdighet partene imellom, mens rettssaken ikke gjorde det. I det forutgående konfliktrådsmøtet mellom guttene hadde de snakket ut om hva som hadde skjedd, hvordan de opplevde det, hva som var viktig for dem her og nå, og hvordan de ønsket å ha det i framtida. Siden møtet ikke handlet om å dømme eller straffe den ene part, var det heller ikke nødvendig for partene å minimere sin del av skylden. I samtalen innrømmet de begge hva de selv hadde gjort galt, og innså at de begge hadde bidratt til konflikten og slåsskampen på hver sin måte. Dermed innså også begge at de måtte ta hver sin del av ansvaret for slåsskampen, hvorpå de konkluderte med at de begge var ”like skyldige”. Denne refleksive dialogprosessen ledet til en form for forsoning med henholdsvis hendelsen (ønsket om å legge den bak seg), og den andre part (innrømmelser og unnskyldning). Med andre ord kan det sies at konfliktrådsprosessen transformerte den påbegynte straffeprosessens byråkratiske tilskrivning av rollene gjerningsperson og offer (siktet/tiltalt og fornærmet); det var begge ”like skyldige”. I sin tur ble straffesakens rasjonale (eksplisitt: avskrekking, implisitt: mentalhygiene) stilt i tvil fra begge parter samt siktedes forsvarer. Ved ”parallell-behandling”, der konfliktråd kommer i forkant av rettssak, vil dermed den horisontale, partikulære rettferdigheten som GP søker å ivareta kunne komme til å utfordre strafferettens legitimitet. Forstått med perspektivet på korporativ stat vil dermed GP i forkant av straffeprosess/domstol kunne føre til at strafferettens arboreale prinsipp utfordres av det rhizomatiske potensialet som kan oppstå dersom de berørte parter mister tillit til rettssystemet (og dermed motiveres til senere lovstridige handlinger). Spørsmålet om timing og sekvens, altså når partene i en straffesak tilbys GP, er dermed avgjørende for at den rhizomatiske dynamikken skal kunne tjene korporativ statsmakt. Dette understreker at status quo, den etablerte ordningen med konfliktråd som alternativ til straff (kapittel 7), er en produktiv styringsform der altså påtaleavgjørelse (overføring til konfliktråd) kommer i forkant av GP. Dermed kommer heller ikke den rhizomatiske dynamikken i GP i kontakt og konflikt med rettssystemets arboreale dynamikk.

For det andre viser eksemplet at det var mulig for domstolen å ta hensyn til hva partene hadde blitt enige om i konfliktrådet. Den gjenopprettende prosessen hadde altså innvirkning på straffen i formildende retning. At partene i konfliktrådet hadde blitt enige om at de var ”like skyldige” var likevel ikke nok til at retten kunne frifinne siktede. Det at den ene

av partene ble dømt kan forstås som en konsekvens av strafferettens arboreale logikk der hendelsen (slåsskampen) ble omgjort til individuell skyld, altså en form for individualisering. Den universalistiske rettferdigheten tilsa altså at én person måtte straffes for ugjerningen, av hensyn til allmenheten (allmennprevensjon og mentalhygiene). Dette illustrerer også straffeprosessens forrang overfor den gjenopprettende prosessen. Motsatt hadde straffeprosessen tilsynelatende liten innvirkning på den gjenopprettende prosessen med hensyn til relasjonen partene imellom, utover at ”fornærmet” (definert av straffesaken) fikk en økt sympati med den straffedømte.

For det tredje viser eksemplet at prosjektets rammebetingelser satt av påtalemyndigheten førte til at man ikke fikk testet skikkelig ut prosjektets ambisjoner med hensyn til ”parallelbehandlning” ved *alvorlig vold*. Hensynet til forsiktighet ledet i dette tilfellet til at man fikk en strafferettslig sett marginal sak hva alvorlig vold angår. Siktetes forsvarer mente at saken heller burde ha gått til konfliktrådet innenfor den etablerte ordningen (konfliktråd som alternativ til straff). Neste prosjektsak var mer innenfor kategorien alvorlig vold, men skulle vise seg å være marginal med hensyn til prosjektets ambisjoner på en annen måte.

Prosjektsak 2: Syttenåring går til angrep på mor

Morten (17 år) har diagnosen ADHD og har ifølge hans mor, som han bor sammen med i tillegg til to yngre søsken, ved flere anledninger vært utagerende overfor henne. Han har også en eldre bror som bor for seg selv. Morten forteller at han ser opp til storebroren, og at han får mye støtte av ham. Faren til Morten sitter i fengsel. Bakgrunnen for at mor denne gang anmeldte Morten til politiet, var at han i et sinneutbrudd utøvde vold mot henne i hjemmet. Det startet med trusselen, *“Du skal faen meg se hvem jeg er; jeg skal drepe deg!”*, hvorpå Morten hentet et balltre som han veivete med foran mor. Deretter sparket han henne i høyre lår, slo henne flere ganger i ryggen samt bøyde hennes høyre pekefinger bakover. Av synlige skader fikk hun blåmerke på låret mens pekefingeren ble hoven og rød. Mens dette skjedde, truet han med å hente en kniv for å drepe henne²⁹⁶. Da ringte mor politiet, som hentet Morten fra hjemmet og holdt ham på glattcelle i seks timer. Deretter bodde han én uke hos broren med besøksforbud hos mor. Etter det flyttet han hjem igjen til mor og sine søsken. Da mor og

²⁹⁶ Hentet fra *Påtaleunntatelse, Agder politidistrikt* (dato anonymisert). Øvrig informasjon om saken er fra deltagende observasjon som medmegler sammen med konfliktrådsleder som hovedmegler, og i to oppfølgingssamtaler med begge partene i etterkant.

Morten ble spurt av politiet om de ville møtes i konfliktrådet for å snakke om saken, parallelt med at politiet fulgte opp straffesaken fra sin side, så de seg begge villige til det.

Konfliktrådsmøtet og straffesaken

Denne gang var det konfliktrådsleder selv som meglet saken. Siden jeg også vil bruke denne saken i neste kapittel i relasjon til spørsmål om persondanning, og der gå nærmere inn i samtalen som oppstod i konfliktrådet, vil jeg her kun gi en kort oppsummering.

Megler spurte først mor, Ingrid, om hun kunne fortelle hva som hadde skjedd og hvordan det hadde vært for henne. Ingrid var tydelig på at hun elsket sin sønn, at han betydde alt for henne, men at voldshendelsen hadde fått henne til å innse at de trengte hjelp utenfra. Det var grunnen til at hun nå hadde tilkalt politiet. Dette hadde vært forferdelig for henne å se sønnen bli hentet av politiet, men hun understreket at hun nå også var veldig stolt av sønnen for at han var villig til å ta tak i problemet og bl.a. møte i konfliktrådet. Hun fortalte at de ennå ikke hadde snakket sammen om hendelsen etter at sønnen hadde flyttet hjem igjen. Hun fortalte så om Morten sitt sinneutbrudd og selve voldshendelsen. Megler spurte så Morten de samme spørsmålene (hva hadde skjedd og hvordan han opplevde det). Morten bekreftet det moren hadde sagt, og ga uttrykk for at han forstod hvorfor hun hadde ringt politiet. Han bar ikke noe nag til henne for dette, forklarte han. Han innså at han måtte gjøre noe med problemene sine. Derfor var han villig til å gjøre hva som måtte til, gå til psykolog og ellers ta seg i nakken for å følge opp skolearbeidet. Morten understreket at han ønsket alt godt for sin mor, og at hun burde bruke litt mer tid og penger på seg selv. Her kom det også fram en irritasjon over en opplevelse av å bli overvåket av moren med stadige telefonoppringninger når han var ute. Ingrid forstod ønsket om *“å løsrive seg litt”*, og sa hun skulle forsøke å slippe kontrollen såfram han var villig til å ta det ansvaret som fulgte med. På spørsmål fra megler til Morten *“hva følte at han måtte og ville gjøre nå”*, svarte han at *“han visste hva han ikke skulle gjøre”*, at han måtte roe ned temperamentet sitt, og for eksempel gå ut en tur ut hvis han merket at *“sinnet kom over ham”*. I tillegg skulle han ta imot den hjelpa han kunne få av psykolog og andre for å få orden på livet sitt. Han ville så gjerne gjøre det rette, og at de skulle få det bedre sammen. Mor på sin side la vekt på at det var viktig å kunne prate åpent sammen, særlig når det dukket opp et problem eller en diskusjon, og at de måtte kunne stole mer på hverandre. Det var Morten med på.

Siden prosjektet skulle skille seg fra *megling i tradisjonell forstand*, ble det heller ikke nå skrevet noen avtale på standard form. Likevel tilsa erfaringene fra første prøvesak, bl.a. tilbakemeldingene over fra forsvarsadvokaten sitert over, at det var hensiktsmessig å skrive ned hovedpunktene fra hva partene var blitt enige om. Av hensyn til påtalemyndighetens vilkår ble dette ikke kalt “avtale”, men et “notat”:

Notat etter samtale i Konfliktrådet i Agder

Morten og Ingrid (mor) ønsker å oppsummere samtalen i konfliktrådet med følgende punkter:

1. Morten og Åse har etter hendelsen i desember ikke snakket med hverandre om det som skjedde, og er glad for at de i dette møtet har fått snakket ut med hverandre og at dette har vært viktig.
2. De ønsker å prate mer åpent sammen i fremtiden, både i forbindelse med sinne og andre situasjoner som måtte oppstå.
3. Morten ønsker å jobbe med temperamentet og for eksempel gå en tur ut når han kjenner på sinnet.
4. Begge ønsker å kunne stole mer på hverandre og vil forsøke å løsrive seg litt fra hverandre. For eksempel vil Åse forsøke å ikke ringe Morten så mye og Morten vil vise at han tar det ansvaret som trengs.

På slutten av møtet sa mor at “*samtalen hadde vært veldig, veldig viktig*” og at hun nå var “*lettet og mer optimistisk til at de sammen skulle klare å løse problemene de hadde*”. Hun forstod sønnen sin litt bedre, sa hun. Som deltagende observatør i møtet opplevde jeg at det var sterke følelser i sving. Sønnen var ikke like ekspressiv som sin mor, men svarte på en imøtekommende og tilsynelatende hengiven måte med kroppsspråk, blick og ord. Mor var tydelig lettet og oppmuntret med tanke på en mulig bedre framtid, noe som stod i kontrast til det hun uttrykte ved møtets begynnelse. Hun uttrykte igjen hvor stolt hun var over sønnen sin som nå ønsket å ta tak i problemene på en ordentlig måte. Morten syntes også møtet hadde vært “*bra og viktig*”. I oppfølgingssamtalene bekrefter de begge at det var svært viktig at de fikk en mulighet til å snakke ut om hendelsen i konfliktrådet så tidlig som mulig, siden de selv ikke hadde evnet å snakke om dette i hjemmet etter at Morten var kommet hjem fra varetekt og besøksforbud.

Denne prosjektsaken gikk ikke videre til domstolen. Siktelsen mot Morten var for overtredelse av straffeloven § 227 første straffealternativ, “trussel med en handling som kan medføre høyere straff enn 6 mnd. fengsel”, og straffeloven § 228 første ledd, “vold mot en annens legeme under særdeles skjerpede omstendigheter”. Siktelsen ble så trukket “i medhold til straffeprosessloven § 69, annet og tredje ledd”, det vil si at påtalemyndigheten i politiet ga påtaleunntatelse med vilkår i form av en såkalt ungdomskontrakt. Dersom Morten oppfylte følgende vilkår ville han slippe ytterligere straffeprosess:

1) å unngå straffbare handlinger i to år, 2) fullføre og få godkjent skoleåret 2009, hvis ikke være aktiv jobbsøker og ta imot hjelp som dagtilbud, 3) forplikte seg til å følge opp behandling/terapi, 4) samtale med kontaktperson minst én gang per måned (storebroren var oppnevnt kontaktperson), 5) delta i syv evalueringsmøter (med hver sin datofrist) med foresatte, kontaktperson, koordinator for ungdomskontrakter og andre aktuelle instanser²⁹⁷.

Dersom Morten oppfylte disse vilkårene, anså politiet saken som oppgjort. Hvis ikke ville saken bringes for retten. Morten og mor var godt fornøyd med denne løsningen.

Delkonklusjon

Oppsummert vil jeg trekke fram tre punkter fra dette eksemplet knyttet til prøveprosjektets praktiske ambisjoner, og to hovedpunkter knyttet til analysen. Fra et praktisk GP-perspektiv viser eksemplet for det første at det kan være viktig for partene at et tilbud om konfliktråd kommer så tidlig som mulig etter en voldshendelse. Dette er også en vanlig tilbakemelding fra partene i konfliktrådet, og særlig når det er ungdom involvert. Selv om det i Norge er lovpålagt å gi lovbrutere under 18 år rask saksbehandling gikk det i den første prøvesaken (der Ivan blir dømt) syv måneder fra den aktuelle hendelsen til saken var ferdig behandlet i lagmannsretten. I praksis betyr det at det kan være av betydning for partene at et tilbud om GP kommer før saken er ferdigbehandlet i retten. For det andre viser eksemplet at megling i alvorligere voldssaker, som altså normalt ikke oversendes til megling som alternativ til straff, kan være minst like viktig fra partenes ståsted som ved megling i mindre alvorlige straffesaker. Den etablerte ordningen med *megling som alternativ til straff* i mindre alvorlige straffesaker gir altså ikke mulighet for å imøtekomme disse potensialene ved GP med hensyn til tidlig intervensjon ved strafferettslig sett alvorlig vold²⁹⁸. For det tredje hadde den gjenopprettende prosessen også i denne saken en indirekte formildende effekt på den påfølgende straffeprosessen. Resultatet av konfliktrådmøtet inngikk i politiets samlede vurdering om påtaleunntatelse med vilkår i form av ungdomskontrakt. Ut fra siktelsen, og til sammenlikning med den andre prosjektsaken beskrevet over, må dette strafferettslig sett regnes som en relativt mild straff. Begge partene ga uttrykk for at de opplevde både konfliktrådmøtet og ungdomskontrakten som rimelig og rettferdig. Den opplevde,

²⁹⁷ Dette er en forkortet oppsummering fra Mortens ungdomskontrakt.

²⁹⁸ Unntaket er som beskrevet over den nyere Ungdomsstraffen (1.7.14), der alle lovbrudd utført av personer under 18 år overføres til konfliktråd uansett strafferamme. På dette området er Norge et foregangsland hva GP angår. Gjerningspersoner over 18 år vil imidlertid normalt ikke få et slikt tilbud.

partikulære rettferdigheten blant partene møtte altså i denne saken de strafferettslige krav til reaksjon.

Med hensyn til analysen av statsmakt er det imidlertid interessant at også denne saken var marginal som prosjektsak med hensyn til målet om å prøve ut om ”parallellbehandling” ved ’alvorlig vold’. I første sak var det parallellbehandling (megling før rettssak), men den var marginal med hensyn til fokuset på alvorlig vold. I den andre saken var det et klart tilfelle av alvorlig vold, også strafferettslig sett, med et avgjort offer og en klar gjerningsperson, men altså ikke parallell domstolsbehandling (på grunn av påtaleunntatelse med vilkår). Man fikk dermed ikke testet ut megling opp mot en full straffeprosess, inklusive domstolens reaksjon på en forutgående gjenopprettende prosess. Dermed kom heller ikke de rhizomatiske aspektene ved GP i direkte opposisjon med strafferettens arboreale funksjon, slik det gjorde i den første prøvesaken. Fra påtalehold kunne det vært argumentert for at denne saken like gjerne kunne inngått i den da etablerte ordningen med ungdomskontrakt, der konfliktråd kan benyttes som ett av flere individuelt tilpassede vilkår for påtaleunntatelse. I slike tilfeller kommer imidlertid tilbudet om GP etter straffeutmåling (avgjort ved påtalemyndigheten i politiet), eller rettere sagt som en del av straffen. Dette er i likhet med den etablerte ordningen med megling som *alternativ til straff*, der saken påtaleavgjøres i tråd med konfliktrådsloven før saken sendes til konfliktrådet (kapittel 9). Prosjektet hadde imidlertid som formål å prøve ut GP før straffeprosessen ble avsluttet i en domstol. Eksemplet viser dermed hvor avgjørende tidsdimensjonen er ved den strafferettslige kontrollen av GP-tiltak. Dersom GP tilbys som *alternativ* til straff eller *etter* straffeutmåling, eventuelt blir et vilkår som straffen, kommer ikke det rhizomatiske aspektet ved GP i kontakt eller konflikt med strafferettens arboreale dynamikk. Dersom imidlertid GP kommer i forkant av straffeprosessen blir det rhizomatiske potensialet ved GP en utfordring for den arboreale statskontrollen, framfor at det kan nyttiggjøres innenfor en korporativ statsdynamikk.

Diskusjon og delkonklusjon: Korporative statseffekter

Prosjektet ble avsluttet med en prosjektrapport i tre deler skrevet av henholdsvis konfliktrådsleder, påtaleleder og forskerne (Hydle og jeg)²⁹⁹. Rapporten ble oversendt riksadvokaten med kopi til konfliktrådssekretariatet nasjonalt. Dette ble besvart 16.02.10, der det står at riksadvokaten er

²⁹⁹ I rapporten ble det også henvist til ovennevnte tilsvarende forsøk i Norge og internasjonalt.

udelt positiv til bruk av alternative straffereaksjoner overfor unge lovbrøyttere og gjerne i kombinasjon med modeller og program som er basert på prinsippene og tenkningen for 'restorative justice'. Derimot har riksadvokaten vært tilbakeholden når det gjelder behandling i konfliktråd parallelt med at saken er under etterforskning.

Riksadvokaten viser så til sitt ovennevnte rundskriv (4/2008) der det oppfordres til at det ikke utføres parallellbehandling andre steder inntil Agderprosjektet er evaluert. Videre står det:

Etter riksadvokatens syn gir rapporten som nå foreligger ikke grunnlag til å trekke slutninger om effektene og egenverdien av parallellbehandling, sammenliknet med andre modeller og prosjekter som retter seg mot unge som begår lovbrudd. Sakstilfanget er svært begrenset og rapporten inneholder lite informasjon om hvilken betydning de tilrettelagte samtalene faktisk har hatt for partene, på kort eller lengre sikt.

På denne bakgrunn kan riksadvokaten nå vanskelig tilrå at prosjektet forlenges eller utvides i sin nåværende form, og uansett ikke uten brede drøftelser og et grundig forarbeid.

Prosjektets store svakhet var det begrensede sakstilfanget. Tre gjennomførte parallellsaker på 2,5 år, der dessuten to av sakene var marginale i forhold til prosjektets ambisjoner, er for lite grunnlag til å trekke større slutninger ut av³⁰⁰. I en samtale med konfliktrådsleder sa han noe oppgitt at "*Svaret ble som forventet. De har ikke bedt om det (prosjektet). Vi har søkt tillatelse, og sendt en rapport. Og de har valgt å svare*".

Prosjektet kan i korthet oppsummeres som preget av en Catch 22-situasjon (Heller 1963). Ved oppstart ga påtalemyndigheten i Agder og riksadvokaten sin godkjenning til prosjektet av hensyn til den sårbare målgruppa, lovbrøyttere under 18 år. Samtidig ble det satt rammebetingelser og vilkår som i sin tur ble sterkt begrensende for sakstilfanget. I mellomtida settes andre initiativ til parallellbehandling på hold. Når prosjektet fra riksadvokatens perspektiv så "feiler" grunnet få saker, som dessuten var marginale med hensyn til prosjektets ambisjoner, konkluderer riksadvokaten med å fraråde videreføring av prosjektet eller liknende tiltak. På denne måten legger altså myndighetene et effektivt lokk på tiltak for GP parallelt med etterforskning og rettsak i alvorligere straffesaker³⁰¹. Dermed opprettholdes status quo. Utenom en

³⁰⁰ I prosjektrapporten skriver konfliktrådet og politiet at den største læringsgevinsten ved prosjektet var utarbeidingen av praktiske forhold som overføringsrutiner, kvalitetssikring og samarbeid mellom politi og konfliktråd. Dette genererte mange nye saker til konfliktrådet utenfor prosjektets mandat. For eksempel deltok en konfliktrådsansatt på politiets ukentlige torsdagsmøter. Disse møtene har som formål å fange opp alt av hendelser der barn/unge under 18 år var registrert med en bekymring i Kristiansand kommune fra uke til uke. En bieffekt av denne deltagelsen var en stor økning av saker til konfliktrådet med mindreårige, enten i saker hvor gjerningspersonen var under 15 år (overføres til konfliktrådet som *sivil sak*), i ordinær *megling som alternativ til straff*, eller bruk av konfliktråd som del av betinget dom eller ungdomskontrakt. I løpet av 2008 foreslo politiet å sende 152 saker til konfliktrådet innenfor den etablerte ordningen, og overførte i praksis 108 saker.

³⁰¹ Det var også noe av det samme som skjedde i det forutgående "Hordaland-prosjektet" (Megling i voldssaker, Hydle 2004), som hadde som ambisjon å prøve ut megling i alle deler av straffesakskjeden. Ved prosjektstart

ordning med parallell behandling vil det generelt ikke være noe systematisk tilbud om GP ved *alvorligere voldssaker*, i alle fall i for lovbrutere over 18 år i tidsrommet mellom etterforskning og domstol³⁰².

Oppsummert illustrerer Agderprosjektet to overordna forhold som jeg vil knytte til analysen av korporativ stat. For det første er det tydelig hvordan øverste påtalemyndighet utøver kontroll over GP-tiltak på en måte som underordner GP til de strafferettslige interesser. For det andre viser Agderprosjektet at det fra påtalehold er avgjørende å holde de to prosessene fra hverandre. I likhet med den etablerte ordningen med konfliktråd som alternativ til straff i mindre alvorlige straffesaker, beholder dermed påtalemyndigheten dens hegemoniske posisjon i de alvorligere sakene (kapittel 1, 2 og 9). Fra et påtaleperspektiv er det imidlertid forståelig at man ønsker å utøve en viss grad av kontroll over det sivile konfliktrådsrådet dersom det kommer før rettssaken av hensynet til bevisførsel (samt at det ikke må inngås bindende avtaler som kan forplikte retten).

Når konfliktråds- og GP-pådrivere så søker å utvide nedslagsfeltet for sivil megling i alvorligere straffesaker, slik Agderprosjektet er et eksempel på, oppstår det på nytt revirbeskyttende reaksjoner fra strafferettslig hold. Som beskrevet over forstår jeg strafferetten som et sentralt element ved den tradisjonelle, arboreale statsmakten, hvis hovedfunksjon er å kontrollere og undertrykke de *rhizomatiske krefter* som utfordrer dens kontroll. I den grad GP-feltet kan forstås som preget av en rhizomatisk dynamikk blir det klarere hvorfor det fra påtalehold blir så viktig å holde GP adskilt fra og underordnet straffeprosessen. Ifølge perspektivet korporativ statsdynamikk er det avgjørende at de rhizomatiske kreftene ikke sidestilles med den tradisjonelle arboreale statsmakten, siden de to kreftene da ville kunne utslette hverandre og føre til en *detrterritorialisering* (Deleuze 2006, Kapferer 2010, kap. 9). Ifølge en korporativ logikk må altså implementeringen av GP foregå på en måte som gjør at de rhizomatiske egenskapene ved GP ikke kommer i direkte opposisjon med strafferettens

motsatte riksadvokaten seg å tilby megling før dom, noe som i sin tur var sterkt begrensende for sakstilfanget da mange av partene valgte å takke nei til konfliktråd da de av ulike grunner opplevde at tilbudet kom for sent. I likhet med i Agderprosjektet bidro dette til å svekke prosjektets validitet som dokumentasjon av megling ved alvorlig vold.

³⁰² Riktignok er det som nevnt juridiske muligheter for å benytte konfliktråd som vilkår ved betinget dom eller påtaleunntatelse, men dette gjelder fortsatt i de mindre alvorligere sakene for de yngste lovbrutere. Som vist i Eides og Gjertsens (2009) evaluering av konfliktrådene benyttes dette dessuten på landsbasis i liten grad (kapittel 6). I de alvorligere sakene som krever fengselsstraff, er det innenfor dagens ordning heller ikke noe prinsipielt i veien for å tilby konfliktråd etter dom, noe de senere tiltakene med fengselsmeglning er et eksempel på. Likevel, som både Agderprosjektet og det tidligere prosjektet "Meglning i voldssaker" viser (Hydly 2004), er det avgjørende for partenes valg at informasjonen om mulighetene for konfliktrådsråd kommer på et tidlig tidspunkt i straffeprosessen.

arboreale grunnlag. De to formene for rettstenking og -praksis er så grunnleggende forskjellige at de vanskelig lar seg integrere ”symmetrisk” da det potensielt ville kunne utfordre den arboreale, statsbevarende dimensjonen ved strafferetten. Eksemplet over som startet med slåsskamp på et bibliotek illustrerer hvordan denne sidestillingen av konfliktråds- og straffeprosessen kan bidra til å utfordre de strafferettslige prinsipper. I konfliktrådet møttes *siktet/tiltalt og fornærmet*, slik straffesaken definerte partene, og skværet opp. Dermed gikk de ut av de straffesaksdefinerte rollene som henholdsvis offer og gjerningsperson (jfr. kap. 5, 8 og 9). Da saken så kom for retten ble selve rettsprosessen oppfattet som urimelig av begge parter, samt av deres foresatte og siktedes forsvarer. For det første ble altså de predefinerte kategoriene tiltalt og fornærmet utfordret da partene ble enige om at de var “like gode” eller skyldige. Av *allmennpreventive hensyn* ville retten likevel ikke frifinne den siktede, selv om begge partene syntes dette var høyst urimelig. Den arboreale, byråkratiske logikken tilsa at det var et individ som måtte ansvarliggjøres i form av straff for den uakseptable hendelsen på biblioteket. Her blir altså krangelen/slåsskampen (sett fra partene ståsted), uroen på biblioteket (fra et offentlig ståsted) og lovbruddet (fra strafferettens ståsted) individualisert til å handle om én skyldig person. For det andre stod dermed den opplevde, partikulære rettferdigheten som hadde oppstått i den gjenopprettende prosessen, i motsetning til strafferettens universalistiske rettsprinsipp. Her er det ikke partenes behov som er det primære hensynet, men altså *avskrekking* (av gjerningsperson og allmennhet) og tilfredsstillende av *mentalhygiene* (gjerningspersonen får som fortjent, jfr. kap. 6 og 9). Den rhizomatiske dynamikken som den gjenopprettende prosessen åpnet for med hensyn til dialog om hendelsen, følelser, behov og ønsker stod dermed i et direkte motsetningsforhold til den arboreale strafferettens byråkratiske logikk, der man søker å finne et enhetlig forhold mellom gjerningsperson, handling, motiv, skyld og straff. Med andre ord førte den sivile meglingsprosessen i forkant av rettssaken til at legitimiteten ved strafferetten, og dermed hele apparatet som ble satt i sving, ble stilt i tvil.

”Parallellbehandling” blir dermed et problem for myndighetene fordi de mister kontroll over hva som foregår innenfor den sivile rammen i konfliktrådet, og hvordan dette vil kunne påvirke straffeprosessens legitimitet. Det rhizomatiske aspektet ved GP blir altså truende for den arboreale strafferetten dersom de to dynamikkene oppstår samtidig, eller mer presist, dersom den gjenopprettende prosessen kommer før domstol. Det er derfor det blir så avgjørende for statsmakten å adskille og underordne den gjenopprettende prosessen fra straffeprosessen, slik det fungerer i den etablerte ordningen med konfliktråd som *alternativ* til straff. I kapittel 9 viste jeg at denne adskillelsen av de to prosessene i praksis kan forstås som

en inkorporasjon ifølge en korporativ statsdynamikk, og dermed som en utvidelse av *regjering*. Konfliktrådsprosessen kan dermed forstås som en desentralisert forlengelse av straffeprosessen, som en del av straffen. I andre ordninger, slik som konfliktråd som vilkår ved påtaleunntatelse (for eksempel ungdomskontrakt), blir også GP inkorporert som en del av selve straffegjennomføringen. Her kommer altså dom/påtaleavgjørelse før den gjenopprettende prosessen, i motsetning til ved parallellbehandling (dom/straff etter GP). Dermed kommer heller ikke det rhizomatiske aspektet ved GP i konflikt med strafferettens arboreale prinsipp, men kan snarere forstås som en utvidelse av statsmaktens nedslagsfelt i den sivile sfære. Med Deleuze og Guattari (2004) og Kapferer (2010) kan dette forstås som en form for *reterritorialisering*, og dermed som en utvidelse av nyliberal *regjering* i form av en korporativ statskontroll.

En videreutvikling av den samme dynamikken innenfor det strafferettslige feltet er en relativt ny lov foreslått av Justis- og beredskapsdepartementet, iverksatt 1. juli 2014: *Ungdomsoppfølging og Ungdomsstraff*³⁰³. Stortinget stilte seg enstemmig bak den nye loven, som skal forhindre at barn settes i fengsel. Loven går i korthet ut på at alle lovbrutere under 18 år, også i de alvorligste straffesakene, kan idømmes overføring til konfliktråd som alternativ til ubetinget fengsel. Her vil de med utgangspunkt i et såkalt ungdomsstormøte sammen med offeret (hvis vedkommende aksepterer), verger, barnevernet, representanter fra kriminalomsorgen og politiet lage en handlingsplan for å unngå nye framtidige lovbrudd. Loven gir også konfliktrådet utvidede kontrolloppgaver med hensyn til å følge opp denne handlingsplanen: ved alle konfliktråd er det nå ansatt *ungdomscoordinatorer* som skal lede tilsynsarbeidet, inklusive å foreta uanmeldte besøk i hjemmet for å se om bl.a. rusforbud overholdes. Om betingelsene brytes kan sakene sendes tilbake til domstol eller påtalemyndighet med fengsel eller andre straffereaksjoner som følge. Et *oppfølgingsteam* vil få ansvaret for å gjennomføre alle tiltak fastsatt i en *ungdomsplan* for hver enkelt ungdom. Det blir gjennom hele tilsynstiden (på inntil tre år) nye stormøter for alle involverte. På et kick off-seminar for den nye loven (02.09.2014) fortalte konfliktrådsleder i Oslo og Akershus at det handler om å skape en ”*riktig balanse av hjelp, megling, forsoning og straff*”. Den straffedømte ungdommen er selv med på å utforme planen, bestående av en kjede av tiltak der man benytter kommunenes egne nettverk (barnevern, SLT med videre), og der gjerningspersonen må ta ansvar for egne handlinger innenfor den individuelt tilpassede oppfølgingsplanen.

³⁰³ www.konfliktraadet.no; www.lovdatab.no; www.regjeringen.no

Førstestatsadvokat hos riksadvokaten understreket at den nye ordningen er *”en kombinasjon av gammel lærdom og nye tanker, basert på behandlingsideologi i kombinasjon med gjenopprettende prosesser”*. Den nye straffen skal således bidra til ansvarliggjøring og rehabilitering gjennom en blanding av straff og GP. Murer skal erstattes med sosial kontroll. Vi kan her se effekter av den intensiverte ”regjerifiseringen” av staten som det nyliberale kontrollsamfunnet representerer. Som Cunneen og White (2002) har oppsummert, ser vi altså her en utvikling av justis fra ”noe som gjøres mot deg” (disiplinærsamfunnet), og ”noe som gjøres for deg” (vekt på rehabilitering innenfor en velferdsstatlig politisk rasjonalitet), og nå til ”noe som utføres av deg selv” (nyliberal regjering/kontrollsamfunn, jfr. kap. 2).

Nils Christie, ofte omtalt som konfliktrådets ”far”, tar i Klassekampen (17.6 2014) imidlertid et ”farvel til konfliktrådene” i en kritikk av den nye ordningen. Christie mener at konfliktrådet ved å

påta seg kontrolloppgaver, og ganske spesielt ved å påta seg politioppgaver som uanmeldte hjemmebesøk med testing av blod, urin og utånding ”eller medvirke til annen undersøkelse som kan skje uten fare eller særlig ubehag” blir konfliktrådene i praksis en del av strafferetts-systemet, men da uten de typer beskyttelse som er innebygget i mye av virksomheten til fru Justitia.

Christie hevder at konfliktrådet med den nye ordningen har gått fra å være et møterom mellom sivile konfliktparter, styrt av folkevettet, til å bli et kontrollorgan for ungdoms adferd. I den gamle konfliktrådsloven (den etablerte ordningen beskrevet over) er advokater og profesjonelle rettstjenere forhindret fra å delta i meglingsmøtet. Den nye loven gir imidlertid adgang for representanter fra kriminalomsorgen, samt forsvars- og bistandsadvokat. Oppsummert er det ifølge Christie to hovedproblemer med den nye ordningen: For det første er det en tilsløring av en ny form for sosial kontroll:

Det er kontroll av ungdoms adferd som står sentralt. Men man sier det ikke i klartekst. Det skal bli stormøter og samtaler med ungdommen. Ofrene får være til stede, men må ikke. Og noen barn slipper fengsel. Det lyder så vakkert. Det reiser intet spørsmål om kontroll av kontrollørene (ibid.).

Christie mener altså at den nye ordningen reiser kritiske spørsmål om rettssikkerhet, men at dette tilsløres av de gode intensjoner. Dette er i tråd med det jeg har beskrevet over at mer generelt kjennetegner den statlige inkorporasjonen av den opposisjonelle GP-ideologien. For det andre er Christie bekymret for at ”folkevettet” (ivaretatt av lekmevlere og partenes eget eierskap til konflikten), som den etablerte ordningen skulle ivareta, er under press når fagfolk slik som ungdomskoordinatorer og advokater kommer inn i de sivile møtene: ”Det er en over-

hengende fare for at når spesialister er til stede, så vil legfolk tie. Også juristene kommer sterkt tilbake; det er ikke sivile konfliktråd, men et nytt kontrollorgan som skapes”. Christie mener at det burde vært gjort omvendt: I stedet for å gi konfliktrådet kontrollopgaver som tradisjonelt har ligget under kriminalomsorgen burde heller det etablerte straffesystemet ta seg av disse oppgavene i en prosess der kriminalomsorgen lærte av konfliktrådet: ”Bedre at strafferne påvirkes av de sivile løsningene, enn at de sivile løsningene svekkes ved å bli et maktorgan”. Christie konkluderer med at ”konfliktråd med makt er maktesløse”.

Nyordningen er basert på en treårig utprøving i såkalte oppfølgingsteam (Kvello og Wendelborg 2009), og vil følges av en treårig forskningsevaluering. Selv om det er for tidlig å konkludere med hensyn til Christies harde dom over konfliktrådet kan ordningen i lys av analysen over forstås som et eksempel på en ny type inkorporasjon av GP i statsmakten. Også her blir det rhizomatiske aspektet ved GP underordnet og nyttiggjort som en korporativ styringsteknikk: Først dømmes lovbrøyteren til et ungdomsstormøte, der det så besluttes en rekke tiltak som barnet (under 18 år) må akseptere for unngå ubetinget fengsel eller andre straffereaksjoner. Straffen blir altså desentralisert fra domstol til konfliktråd uten at den dømte på det tidspunktet vil vite innholdet i og utfallet av det påfølgende ungdomsstormøtet. Videre desentraliseres kontrollen fra kriminalomsorgen til det nettverket som skal følge opp ungdommen; ungdomskoordinatorene som skal kontrollere innholdet i *ungdomsplanen*, og til den straffedømte selv. Dette kan forstås som en ytterligere desentralisering og intensivering av statskontrollen i forhold til det jeg har beskrevet med den etablerte ordningen konfliktråd som alternativ til straff³⁰⁴.

Norske myndigheter er dermed mer tilbakeholdne enn enkelte andre europeiske land med å innføre GP som supplement til straff i alvorligere straffesaker utført av voksne (se f.eks. Aertsen 2004). FN (Dandurand og Griffiths 2006) og Europarådet (European Commission 2013, December) anbefaler at det gis et generalisert tilbud om GP som supplement ved alle ledd i straffesakskjeden. I praksis kan man også se at en liberal økonomi koplet med økonomisk resesjon kan frambringe et rom som intensiverer en korporativ deregulering av statlige funksjoner (jamfør Hellas, Spania og Italia). Her ser man en økning av NGO'er og sivilsamfunnsorganisasjoner som erstatning for statlige tiltak, oftest av økonomiske årsaker (Muehlebach 2011). Ifølge perspektivet på korporativ stat vil det dermed kunne antas at

³⁰⁴ Nevnte kick off-seminar ble fulgt opp av en paneldebatt der det også ble løftet fram kritiske spørsmål til ordningen, bl.a. at det å bli dømt til å følge opp endrende tiltak er en stor inngripen i livet, i tillegg til et rettssikkerhetsproblem.

rhizomatiske krefter i enda større grad enn i eksemplene over overtar, eller blir tatt til inntekt for, korporativ statsmakt. Hvorvidt dette i siste instans bidrar til å svekke eller styrke statsmakten i form av korporativ statskontroll, er i så fall et empirisk spørsmål som ikke kan besvares her. Det er i midlertid såpass store forskjeller mellom den norske velferdsstat og de søreuropeiske stater, både med hensyn til grad av velferdsambisiøsitet og økonomisk situasjon, at de ikke umiddelbart lar seg sammenlikne uten nærmere empiriske studier. Den norske velferdsstat står i en særstilling på den måten at det er en relativt sterk velferdsstat med stor tillit i befolkningen med hensyn til rettferdig fordeling av velferd og goder (Rugkåsa 2012, Vike 2012, kap. 2), og er i mindre grad preget av den øvrige resesjonen i Europa. Dette betyr ikke dermed at man ikke kan finne tendenser av korporativ desentralisering av statsfunksjoner også i Norge, slik man ser i andre europeiske land. Tvert imot har jeg forsøkt å vise at det nettopp er dette som kjennetegner den etablerte konfliktrådsordningen. Den *statsdrevne individualismen* i Norden (Trägårdh 1997), med sterk tillit til den ”pastorale” staten som garantist for individuell frihet og autonomi, kan imidlertid bidra til å forklare den sterke statlige styringen av implementeringen av GP i Norge fra starten og fram til i dag (kap. 5), og den restriktive holdningen til bruk av GP i alvorligere straffesaker før domstolsbehandling.

Kapittel 11. Persondannelse i gjenopprettende prosesser

Eksternalisering av selvet i konfliktdialoger

Kjernen i gjenopprettingsjustis er at de som er mest berørt av urettferdighet kommer sammen for å hele de skader som har skjedd, og gjenopprette alles verdighet og styrke.

Finn Tschudi (i Dale 2006, 43)

I de forrige to kapitlene utforsket jeg den ene dimensjonen ved det jeg har kalt *dialogens paradoks*, altså hvordan implementeringen av gjenopprettende prosesser (GP) fra et statsperspektiv kan forstås som en styringsredskap. I dette kapitlet vil jeg flytte fokuset til subjektets perspektiv og undersøke nærmere den andre dimensjonen, nemlig spørsmålet om GP kan forstås som et transformativt felt for persondannelse. I kapittel 3 framla jeg en hypotese om GP som bærer av et *post-interiorisert* og dermed en opposisjonell form for personforståelse, gjennom å tilrettelegge for en spesifikk type felt for menings- og persondannelse (social spaces of disclosure). Etter en utdyping av teorien vil jeg undersøke hva slags personforståelse som kommer til uttrykk i henholdsvis straffeprosess og gjenopprettende prosess (GP). Her legger jeg an et særlig fokus på framveksten av den Maori-inspirerte stormøtemetodikken som har preget de senere årenes utvikling av både GP-feltet internasjonalt og i Norge. I analysen kommer jeg nærmere tilbake til hvordan statsmakten uttrykt ved *strafferettsriset* (kap. 9) får utslag for den typen persondannelse som foregår i GP. I den grad GP kan forstås som fremmer av en annen type persondannelse enn i strafferetten og andre etablerte statsbyråkratiske institusjoner, hvorvidt kan dette forstås som en opposisjon til eller reproduksjon av nyliberal regjering og korporativ statsmakt?

Den rådende personforståelsen i moderniteten: Det representerende selvet

Taylor (1985) hevder at den absolutt mest utbredte og dominerende personforståelsen i moderniteten har oppstått i historisk prosess gjennom en gradvis *interiorisering* av selvet, der tidligere eksterne meningsfelt (external spaces of disclosure) har blitt avskrevet som irrelevante eller irrasjonelle (kapittel 2). Taylor kaller denne personforståelsen for *det representerende selvet* (the representative view). Dette synet tilsier at det er individets bevissthet, kreativitet og vilje som gjør det mulig for oss å forme *indre representasjoner* av ytre ting, hvor *jeg* representerer *meg selv* overfor ulike livsplaner, og dermed vurderer ulike valgalternativer som bedre eller dårligere (Taylor 1985:261). Mennesket sees følgelig som et

fritt og autonomt individ med ansvar og individuell originalitet, som en autoritativ kilde for all meningsdannelse. Dette tilsvarer Foucaults beskrivelse av *individualisering* som sentralt aspekt ved (ny)liberal regjeringsmakt (2001, kap. 2). Ifølge Taylor er det som skiller mennesket fra dyrene, innenfor denne personforståelsen, *bevisstheten*, som dermed utrunder individet med evne til å lage livsplaner, tilskrive verdi og velge. Her er det altså individet som tilskriver i utgangspunktet nøytrale ting og fakta “der ute” en verdi. Disse verdiorienteringene er følgelig det som gjør oss i stand til å foreta valg. Menneskets individuelle bevissthet, evne til verdinormering og valg er det som gir oss handlingsevne og styrke som individer (agency).

For å illustrere nærmere hvordan jeg forstår Taylors perspektiv, og de problemene han tilskriver denne personforståelsen, vil jeg trekke fram to eksempler fra feltarbeidet. I kapittel 10 viste jeg til en i en rettssak der en 15-åring var tiltalt for legemsbeskadigelse i en slåsskamp med en jevnaldrende³⁰⁵. Da saken ble anket til lagmannsretten ble tiltalte spurt av dommer og aktor med hensyn til spørsmålet om *forsett*, altså hvorvidt det utløsende slaget var utført med intensjon om å skade den andre. Dette har følger for rettens vurdering av skyld, og dermed for utmålingen av straff. Rettens spørsmål om forsett viste seg imidlertid å være vanskelig å forstå for siktede:

Forsvarer (F): *Hvor fort skjedde det da du slo?*

Tiltalte (T): *Jeg reiste meg opp (fra stolen) – det skjedde bare.*

F: *Var du klar over at du traff ham i ansiktet?*

T: *Nei.*

F: *Er dere samme størrelse?*

T: *Ja, cirka.*

F: *Når du slo, tenkte du at det ville bli en skade?*

T: *Nei, jeg var så sint. Jeg tenkte på konsekvensene etterpå, ikke da jeg slo, da var jeg sint, og det skjedde bare.*

Dommeren (D) følger så opp med flere spørsmål knyttet til om tiltalte hadde intensjon om å skade: *Bare noen få spørsmål, årsaken til at det skjedde på biblioteket; Du hadde lånt dine ørepropper til en venninne av deg, som hadde lånt øreproppene til Abukar (fornærmet i saken). Var du ekstra irritert på det?*

T: *Nei, han hilste på alle, og meg, men trakk så hånda tilbake og begynte å le.*

D: *Han dytter deg mens du sitter? T: Ja.*

D: *Og du blir dytta ned i stolen igjen? T: Ja.*

D: *Det gjorde ikke vondt? T: Nei.*

D: *Er dere venner igjen? T: Ja.*

D: *Snakket dere om det at han skulle trekke anmeldelsen? T: Ja, på konfliktrådet.*

D: *Du sier at du slo som en refleks? T: Ja.*

D: *Var det et rett slag for å treffe? T: Nei*

D: *Slo du for å slå i lufta? T: Nei, jeg vet ikke hvorfor jeg slo.*

D: *Jeg skjønner det, men slo du for å treffe ham, eller for å slå i løse luften?*

T: *Jeg slo ikke for å treffe.*

³⁰⁵ Når en etterforskning er avsluttet får *siktede* status som *tiltalt* av påtalemyndigheten dersom saken overføres til domstolen. Dersom en sak heller overføres til konfliktråd som alternativ til straffe (kap. 9) har lovbrøyteren fortsatt status som *siktet* (www.politiet.no).

Dommer følger opp med noen flere saksspørsmål før så aktor avhører siktede:

Aktor (A): *Var du edru? T: Ja*

A: *Når forsvarer spurte deg sa du at "jeg var ikke klar over at jeg slo han i ansiktet". Har du forklart det til politiet?*

Tiltalte er taus, og virker usikker på hva han skal svare.

Aktor leser så opp hans forklaring fra det første politiavhøret: *"Mistenkte tok da og slo fornærmede i ansiktet. Mistenkte slo med knyttet neve. Tror han traff fornærmede ved munnen, kinnet. Fornærmede stod oppreist etter slaget"*.

A: *Det stemmer ikke så godt med det du forklarte (nettopp).*

T: *Det var ikke, klart, for å slå ham.*

A: *Hva mener du?*

T: *Kan du si det igjen?*

A: *Du sier nå at du ikke visste at du slo ham i ansiktet.*

Dommer (D) griper inn: *Du må tenke deg om før du svarer. Da du slo, var du da klar over at hånden din var knyttet? T: Ja.*

D: *Og at ditt slag traff ham i ansiktet? Eller var det noe du ble klar over etterpå?*

T: *Jeg skjønnte ikke.*

Forsvarer til dommer: *Jeg tror vi må presisere at det er to forskjellige ting vi spør om.*

Dommer til siktede: *Det eneste vi spør om er hva som foregikk i ditt hode da du slo. Hva tenkte du da du slo?*

T: *Jeg tenkte hvorfor jeg gjorde det.*

D: *Men før du slo, eller i det du slo? T: Jeg ble sint.*

D: *Jeg skjønner, men antakelig tenker du et eller annet (i det du slår).*

T: *Jeg tenkte på, (at) han er vill, han kan gjøre noe med meg. Jeg var ikke sikker på at han var ferdig etter at han dyttet meg.*

D: *Slo du for å hindre at han skulle gjøre noe mer galt med deg?*

T: *Ja. Men det var ikke bare for å hindre.*

D: *Det vi prøver å få deg til å svare på, slo du for å treffe ham? Det er det bare du i hele verden som kan svare på. T: Ja.*

D: *Når du sier det, skal jeg forstå deg slik at du slo for å treffe, men ikke for å skade?*

T: *Ja (virker usikker og spørrende).*

Dommer henvendt til forsvarer: *Han er nølende?*

Forsvarer: *Han er forvirret med hensyn til forståelsen av spørsmålet.*

Dommer til aktor og forsvarer: *Jeg forstår det slik at det er snakk om et rettet svar (på tidligere aggressiv handling fra fornærmet), men ikke nødvendigvis for å skade.*

I denne passasjen forsøker forsvarer, aktor og dommer å avklare hvorvidt slaget var intendert å skade, og om handlingen var en reaksjon på en provokasjon eller nødverge. Slik jeg forstår aktor og dommers spørsmålsstillinger, vil de ha tiltalte til å svare på om han først tenkte "hvis jeg nå slår ham, så vil han bli skadet", og deretter utførte slaget. Selv om han i situasjonen som anklaget for en straffbar handling muligens ønsket å tone ned alvoret eller skylden i det han hadde gjort, ser han ut til å slite med å forstå spørsmålet. Han slo "fordi han var sint", og kanskje følte seg truet, utfordret og ydmyket i situasjonen i det som kan forstås som en eskalering av en pågående rivalisering mellom to 15 år gamle gutter (jamfør bakgrunnsbeskrivelsen i kap. 10). Men det var først etterpå at han tenkte over handlingen, og konsekvensene. Med andre ord er det ikke sikkert at handlingen (slaget og den påfølgende slåsskampen) bar preg av den typen overlegg, planlagthet eller bevissthet, som retten legger i

begrepet *forsett*. Rettsbegrepet, *forsett*, passer altså ikke helt overens med tiltaltes egen forståelse eller minne av situasjonen.

Det samme spørsmålet gjorde seg gjeldende også i en annen retts sak jeg fulgte. Her var en 17-åring siktet for, i en krangel, å ha stukket ned sin kamerat med en kjøkkenkniv med døden til følge³⁰⁶. Også i denne retts saken ble tiltalte spurt ut om handlingen var intensjonell og gjennomtenkt, og hvorvidt det var med *forsett* eller *nødverge*³⁰⁷. Tiltalte slet også her med å svare på spørsmålet, slik jeg forstår det, fordi handlingen ikke bar preg av en rasjonell, eller kognitivt bevisst, planlagt handling. “Det bare skjedde”, i en voldsom opphisselse.

Kameratene hans som vitnet i retts saken, som også var venner av avdøde, sa at de ikke klarte å gjenkjenne eller forstå sin venn i timene og minuttene som ledet opp til gjerningsøyeblikket. I vitneboksen forklarte de at “*han var som en annen person; at han var ikke seg selv; at han var som gal*”. Den tiltalte forklarte at han ikke hadde tenkt klart i øyeblikket, og at det hele var uforståelig når han nå tenkte tilbake på det. Retten på sin side konkluderte med at handlingen måtte være uttrykk for et bevisst valg, der gjerningspersonen først valgte å ta med seg en kjøkkenkniv til å møte offeret med en bevissthet om at han kunne komme til å bruke den. Videre antok retten at han i gjerningsøyeblikket måtte ha tenkt at “dersom jeg stikker ham med kniven, så vil han kunne bli skadet eller dø”, før han utførte den fatale handlingen.

Slik jeg forstår de to eksemplene betyr ikke de tiltaltes vage forklaringer om gjerningsøyeblikkene at de dermed forsøkte å unnsnippe ansvaret for sine handlinger³⁰⁸. Begge de to tiltalte innrømte og forstod at det de hadde gjort var ulovlige og uakseptable handlinger på hver sin måte. Men den typen bevisst intensjon og rasjonalitet som retts apparatet forutsetter i vurderingen av *forsett*, ser ikke ut til å stemme overens med gjerningspersonenes selvforståelse i og av gjerningsøyeblikket. Bevisst tanke går ikke nødvendigvis forut for handling. I de to eksemplene “skjedde det bare” i en følelsesladet rekke av hendelser, uten den typen refleksiv bevissthet over valg og vurdering av mulige konsekvenser slik retten forutsetter. Rettens begrep om *forsett* kan dermed forstås i tråd med Taylors beskrivelse av ideen om *det*

³⁰⁶ Dette ledet til etnisk polarisering og snakk om hevn i nærmiljøet, hvorpå ungdomsgruppa Hywa ble etablert for å motvirke dette. Jeg fulgte Hywa i ni måneder som en del av feltarbeidet, og observerte denne retts saken som del av dette. Jeg har ikke funnet plass i avhandlingen til å gå nærmere inn på denne empirien, utover at den inngår som del av den samlede fortolkningshorisonten av datagrunnlaget i denne studien.

³⁰⁷ Den fatale handlingen skjedde i en serie av sammenhengende hendelser, der også spørsmålet om *nødverge* ble vurdert av retten, altså om knivstikkingen kunne forstås som et selvforsvar. Det er ikke min intensjon her å gå denne retts saken etter i sømmene, utover å påpeke misforholdet mellom rettens antagelse av en bevisst, rasjonell årsakstenkning i handlingsøyeblikket, og siktedes egen forklaring.

³⁰⁸ Jeg observerte de to rettsforhandlingene i sin helhet.

representerende, autonome individ, som tilsier at intellektuell tanke, evaluering og refleksive valg nødvendigvis går forut for enhver handling. Ifølge Taylors kritikk av denne ideen om det autonome individ oppstår forståelsen av *en selv* gjennom *eksternalisering* i samtaler med viktige andre. Dermed kan enkelte handlinger og følelser – og dermed også selvet – kun forstås eller erkjennes retrospektivt gjennom en viss forståelse av å være i en refleksiv dialog med andre (Taylor 1989, Josephides 2008).

Som tidligere vist er strafferetten, som en bærebjelke i den tradisjonelle statsmakten, basert på at lovbrøyteren blir ansvarliggjort overfor staten (framfor overfor offeret selv, kap. 1, 2 og 6). Det skyldige individ skal påføres en rettferdig straff som en konsekvens av et *bevisst valg* om å bryte loven. Eventuelle relasjonelle og kontekstuelle forhold ved den skyldige handlingen kan virke i formildende retning, men lovbruddet blir i retten kodifisert, objektivert og avkontekstualisert fram til det i prinsippet framstår et objektivt og enhetlig forhold mellom lovbrudd og straff. I det første eksemplet over, der de to 15-åringene som hadde vært i slåsskamp i ettertid var blitt enige om at de var like skyldige, ble tiltalte likevel dømt av såkalt allmennpreventive hensyn (kap. 10). Det var altså ett individ som måtte ansvarliggjøres for det uakseptable som hadde skjedd på biblioteket. I motsatte tilfeller, der gjerningspersonen ikke ansees å ha vært tilstrekkelig bevisst sine handlinger i gjerningsøyeblikket, for eksempel ved psykisk sykdom, utviklingshemming eller ung alder (under 15 år i Norge), vil ikke gjerningspersonen ansees som et strafferettslig subjekt. I Norge impliserer det at den siktede/tiltalte blir fritatt for straff³⁰⁹. Denne forståelsen er i tråd med ideen om *det interioriserte, representerende og autonome selvet*, som Taylor hevder preger moderniteten. Dette synet antar at menneskets “indre” bevissthet er grunnlaget for det ansvarlige subjekt. Med andre ord forutsetter dette synet, slik domstolen i de to eksemplene over, at den indre monologiske tanke og bevissthet går forut for enhver handling. Eksemplene over antyder dermed at strafferetten reproducerer den dominante personforståelsen Taylor beskriver som det *autonome, representerende og interioriserte selv*. Dette synet er sammenfallende med framveksten av *disiplinærsamfunnets* arboreale kontrollinstitusjoner, basert på byråkratisk koding, kontroll og innelukking av subjektiviteter, der altså kriminelle handlinger blir individualisert og essensialisert til autonome selv (kap. 9 og 10)³¹⁰.

³⁰⁹ Vedkommende kan i tilfelle bli idømt forvaring og tvunget psykisk helsevern, for å beskytte samfunnet. Forvaring er likevel i prinsippet noe annet enn *straff*, siden straff handler om å påføre en tilsiktet smerte (ved alvorlige voldshandlinger som regel i form av frihetsberøvelse) (Schaanning 2002).

³¹⁰ En annen indikator på sammenhengen mellom strafferetten og framveksten av den *interioriserte* personforståelsen, som Taylor kaller det *representerende selvet*, kan finnes i den historiske utviklingen av holdningen til straff. Idéhistorikeren Espen Schaanning (2009) viser hvordan fengselet ble opprettet under renessansen som

Den post-interioriserte personforståelsen: Det dialogiske selvet

Taylor (1985, 1989) peker på et grunnproblem ved ideen om det individualiserte, representerende selvet, nemlig at det overser det han kaller *de menneskelige grunnbetydninger* (human significances). Derav det alternative synet på persondannelse, som Taylor forfekter, det såkalte *betydningsperspektivet* (the significance view). Jeg har valgt å kalle dette synet *det dialogiske selvet*, siden det handler om en erkjennelse av at personer konstrueres i en bestemt betydning av å være i løpende dialog med andre. Ifølge dette synet betyr ikke menneskets evne til å evaluere eller å tilskrive betydning og verdi at det som vurderes nødvendigvis er nøytralt før det tilskrives verdi. Dette har å gjøre med det Taylor kaller *sterke evalueringer* (strong evaluations):

By strong evaluation, I mean the recognition of goods which are seen to be intrinsically worthy, that is, goods or ends which are not valued insofar as they are objects of choice or desire, but are rather seen as ends we should seek. They are ends such that our not choosing them reflects on us rather than undermining their status as ends (Taylor 1985, 266).

Visse goder har en iboende verdi, uavhengig av vår individuelle vurdering av dem, og må forstås som mål i seg selv framfor produkter av våre egne vurderinger og valg. Som eksempler her nevner Taylor de verdiene som er gjenstand for følelser av skam, skyld og verdighet. Disse verdiene kan ikke sammenliknes med individuelle vurderinger av nøytrale ting, siden det å *ikke* sette disse verdiene som mål i seg selv vil føre til at vi selv blir vurdert. For eksempel vil ikke en person som ikke føler eller viser skam, være skamløs. Tvert imot er skamløshet mer skammelig enn det å uttrykke skam overfor en gitt skamfull handling. Med andre ord er skam et uttrykk for en *sterk evaluering*, som går ut over en individuell vurdering av skam ut fra personlige standarder (Taylor 1985, 266). Sterke evalueringer kan dermed forstås som intersubjektive verdier, som er dypt rotfestet i menneskelige fellesskap.

Et grunnpremiss i Taylors perspektiv er at de menneskelige grunnbetydningene er knyttet til henholdsvis språk og selvbevissthet. Ifølge Taylor (1985, 272-273) er årsaken til at vi for eksempel kan føle skam at vi er bevisste på hvilke krav som stilles til oss. Dette post-interioriserte synet tilser at mennesket har en selvbevissthet i relasjon til, og på grunn av, andre. Disse grunnbetydningene er ifølge Taylor lingvistiske, siden språket skaper et *offentlig*

et alternativ til tidligere former for kroppslig tukt og straff. Fengelet skulle altså straffe og rense sjelen framfor kroppen. Det kan dermed sies at straffen ble *interiorisert* fra den ytre kropp til menneskets indre bevissthet og sjel.

rom, eller et felles utkikkspunkt hvorigjennom vi betrakter verden sammen (ibid., 273)³¹¹. Når noe uttrykkes i en samtale så etableres det *et felles artikulert fokuspunkt*. Dette muliggjøres ikke bare av det observerbare, men også av de standarder vi deler som samtalepartnere (ibid., 274). Med andre ord vil hva vi tenker, føler og sier som enkeltindivider alltid avhenge av å være i en samtale med andre, og det språket vi har lært i samhandling med andre: “We need others, not only as checks of our understanding, but also to understand even what we feel” (Taylor 1985, 275). Dette har å gjøre med at den handlende enheten, som skaper dette fokuspunktet for forståelsen, ikke bare er et *jeg* eller *deg*, men et *oss*³¹².

Antropolog Lisette Josephides har anvendt og videreutviklet Taylors perspektiv, i tillegg til å trekke veksler på tenkere som George Herbert Mead (1934) og andre teoretikere. Josephides (2008, 2009) søker å bidra til en universalistisk forståelse av persondannelse, og på tvers av kulturelt partikulære personforståelser (Josephides 2008, 2009). Med utgangspunkt i Taylor og Mead hevder hun at “there can be no self-awareness, and therefore no self, without a bringing into focus in a ‘public space’” (2008, 31). Ifølge Josephides er vi avhengige av å være i en dialog med andre både for å forstå hva vi selv føler, men også helt grunnleggende for å ha eller å være et selv. Med andre ord tilsier dette synet at dialogen går forut for selvbevisstheten, og dermed selvet. Ifølge Josephides’ lesning av Taylor er selvbevissthet et produkt av *objektivering* eller *eksternalisering* av selvet i samtale og interaksjon med andre. Videre er denne typen eksternaliseringer en forutsetning for at vi skal kunne gjenkjenne de beskrevne *menneskelige grunnbetydningene*. Josephides går imidlertid utover Taylor når hun understreker at *det offentlige rommet*, eller det felles *fokuspunktet* som muliggjør selvbevissthet og persondannelse, ikke bare etableres gjennom språket, men også ved ikke-verbale handlinger og samhandling³¹³.

Spørsmålet her er altså hvorvidt GP kan forstås som tilrettelegger for den typen meningsfelt (spaces of disclosure), som Taylor mener har blitt undertrykket i moderniteten, og dermed som forvalter av en form for post-interiorisert persondannelse. For å illustrere nærmere hvordan jeg forstår Taylors og Josephides’ perspektiv på den opposisjonelle personforståelsen

³¹¹ *Offentlig* går her altså utover den hverdagslige betydningen av ordet til å omfatte samtaler generelt, og mer spesifikt den menneskelige evnen til å bringe et *oss* sammen i et felles fokus gjennom samtale.

³¹² Jmfør kapittel 3 der jeg introduserer teorien, og viser til den teoretiske forbindelsen til psykisk helsearbeid samt såkalte *annen-sentrerte* terapeutiske programmer.

³¹³ Josephides (2008) bruker det engelske ordet *eliciting*, som kan oversettes med å framprovosere eller å få noen andre til å respondere. I denne sammenheng forstår jeg dette som ikke-verbale handlinger som utgjør et kodet språk. I kapittel 5 viste jeg til ikke-verbale måter å eksternalisere aspekter ved *selv* og *samhandling*, gjennom leker, øvelser og rollespill.

vil jeg trekke fram et utdrag fra en samtale i konfliktrådet mellom en mor og hennes sønn³¹⁴. Etter en introduksjon fra megler, spør han først mor, Ingrid, om hun vil fortelle “*hva som har skjedd og hvordan det har vært for henne?*”:

Ingrid: *Ja, det har vært virkelig vanskelig for meg. Men jeg er lettet, og veldig stolt av Morten nå etter at han var på politistasjonen, og aksepterte å motta hjelp for problemet hans med sinnet. Hendelsen hjemme (hun ble slått og sparket av sønnen i et raserianfall), førte til at jeg innså at jeg ikke hadde mer krefter igjen, og at vi trengte hjelp utenfra. Jeg greide det ikke lenger, jeg var så utslitt. Men det var forferdelig å se dem (politiet) hente Morten (17 år) hjemme. Hele den uka han hadde besøksforbud var den verste i livet mitt. Jeg klarte verken å sove eller å gå på jobb. Jeg tenkte bare på Morten fordi jeg er så uendelig glad i ham. Han betyr alt for meg, og jeg er virkelig, virkelig stolt over at han nå tar ansvar. Jeg vet at han er en veldig god gutt inni seg.*

Hun vender seg så mot Morten, som sitter rolig ved siden av henne og kikker ned, og får så øyekontakt med ham: *Jeg håper du forstår dette, Morten, og at jeg bare vil det beste for deg. Jeg vet at vi kan finne ut av dette sammen!*

Morten ser på moren og uttrykker et lavmælt, bekræftende *ja*. Han kikker ned igjen og det blir stille et øyeblikk.

Megler: *Morten, vil du fortelle hva som har skjedd, med dine egne ord, og hvordan det har vært for deg?*

Morten, mens han ser på megler: *Ja, det er riktig hva hun sa. Jeg kunne ikke kontrollere sinnet mitt.*

Han ser så på moren, og fortsetter: *Jeg forstår at du ringte politiet. Jeg bærer ikke nag til deg for det. Imellomtida snakket jeg med faren min, og han spurte meg om jeg ville ende opp som ham – i fengsel. Så klart vil jeg jo ikke det, så jeg innså at jeg måtte gjøre noe med problemet mitt, med sinnet mitt. Jeg vil gjøre hva de (politiet) har foreslått med denne ungdomskontrakten, og gå til en psykolog. Jeg vil ta skolen seriøst fordi jeg har lyst til å bli snekker.*

Det blir stille igjen et øyeblikk, før han sier direkte til moren:

Mamma, jeg synes at du skulle bruke mer tid og penger på deg selv, ikke bare å gå hjemme og tenke på oss (ham og søsteren). Du burde gå mer ut med vennene dine og bekymre deg mindre.

Ingrid: *Men du vet jo at jeg ikke kan gjøre det! Samvittigheten min forbyr meg å tenke på meg selv så lenge jeg vet at du har hatt så mange bekymringer.*

Hun henvender seg til megler og sier: *Du skjønner, Morten har vært i trøbbel flere ganger på grunn av problemer med ADHD.*

Ingrid vender seg mot sønnen igjen: *Så jeg klarer ikke å la være å bekymre meg for deg.*

Morten: *Men det er veldig irriterende at du ringer meg på mobilen hele tida når jeg er ute med venner.*

Ingrid: *Jeg skjønner, men...* Hun repeterer så en del av det hun sa over med hensyn til sine bekymringer og hvor viktig sønnen er for henne.

Det blir stille igjen et øyeblikk, før hun legger til: *Ja, men med frihet kommer ansvar. Vil du være i stand til å ta det ansvaret?*

Morten: *Ja, så klart jeg vil det. Du kan stole på meg, men du må gi meg en sjanse.*

³¹⁴ Denne samtalen ble også omtalt, men ikke transkribert i forrige kapittel. Se kapittel 10 for nærmere kontekst.

Megler til Morten: *Hva føler du at du må og vil gjøre nå?*

Morten: *Jeg vet i hvert fall hva jeg ikke skal gjøre. Jeg må kontrollere temperamentet mitt. For eksempel hvis jeg kjenner at sinnet kommer så kan jeg gå på rommet mitt for å roe meg ned, eller å ta en luftetur. Jeg vil også ta imot den hjelpen jeg kan få fra andre, fra psykologen og sånt, sånn at jeg kan få livet mitt på skinner igjen.*

Megler til Ingrid: *Hva føler du er nødvendig for at ting skal bli bedre?*

Ingrid: *Først og fremst er det veldig viktig at vi kan snakke åpent sammen, særlig når det er en diskusjon eller et problem som dukker opp. Vi må kunne stole på hverandre mer.*

Megler til Morten: *Hva tenker du om det Ingrid sier?*

Morten: *Jeg er enig.*

Megler til dem begge: *Hvordan er det for dere å sitte her nå?*

Ingrid: *Det har vært godt å snakke sammen. Vi har ikke fått snakket ut om dette etter at han kom hjem igjen for en uke siden. Så denne samtalen har vært veldig, veldig viktig. Jeg tror at vi nå vil greie å løse problemene våre hjemme. Jeg føler meg lettet. Selvfølgelig vil det ikke skje over natta, men med tiden til hjelp så vil vi greie det. Jeg er veldig stolt av Morten.*

Megler til Morten: *Hvordan har denne samtalen vært for deg?*

Morten: *Det har vært bra og viktig.*

På dette tidspunktet foreslo megler å skrive ned punktene partene var blitt enige om, noe begge syntes var greit.

I lys av perspektivet på *det dialogiske selvet* vil jeg hevde at denne samtalen berørte *sterke evalueringer* (strong evaluations): Moren fikk uttrykt det uakseptable ved sønnens voldsbruk, hennes egen utilstrekkelighet i situasjonen og de vonde følelsene knyttet til at hun tilkalte hjelp utenfra (politiet), men også hennes kjærlighet, bekymring og omsorg for sønnen. Sønnen på sin side uttrykte forståelse for at moren til slutt hadde tilkalt politiet, og viste anger for voldsbruken, men fikk også satt ord på sitt ønske om mer uavhengighet og gradvis løsrivelse mot å bli voksen og selvstendig. Dette forstår jeg som sterke evalueringer av iboende betydningsfulle goder, som intersubjektive mål i seg selv i denne konteksten. Disse grunnbetydningene kom fram i det felles *artikulerte fokuspunktet* som oppstod i samtalen, og som de ikke hadde evnet å få til selv etter at sønnen var kommet hjem fra varetekt og besøksforbud. Det så ut til at samtalen bidro til en økt selvforståelse gjennom det Taylor kaller *eksternalisering* eller objektivisering av selvet i samtalen: Sønnens uttalelser om at moren burde bruke mer tid og penger på seg selv, og ikke ringe ham så ofte, så ut til å bidra til at moren forstod seg selv i morsrollen og sine egne behov noe bedre. Selv om det åpenbart var vanskelig og smertefullt for moren så det ut til at hun i samtalen gradvis innrømte overfor seg selv og sønnen at hennes egen avhengighet av ham, og hennes eget kontrollbehov, var en del av problemet, og at hun derfor måtte forsøke å gi noe slipp på kontrollen. Sønnen på sin side, så ut til å innse gjennom morens ubetingede kjærlighet og ønske om å finne løsning sammen, at han måtte ta et større ansvar, motta hjelp og finne strategier for å kontrollere sinnet sitt. Disse innsiktene kan med Taylor sies å være produkt av at de kom sammen i et felles

artikulert fokus. Både sønnen og moren trengte hverandre i denne samtalen, for å forstå seg selv og den andre litt bedre. Med Bateson (1978, kap. 8) kan det sies at moren innså at hennes forsøk på *unilateral kontroll* over sønnen ikke fungerte, og at dette var medvirkende til den systemiske ubalansen (skismogenesen) som til slutt hadde utløst voldssituasjonen.

Det bør understrekes at også meglers stemme er av betydning for den selv-eksternalisering som oppstår i gjenopprettende prosesser (GP). I kapittel 4 viste jeg til egne erfaringer av hvordan megler som aktiv lytter må bruke egne observasjoner i situasjonen, og sitt eget følelsesmessige register, for å kunne stille virksomme spørsmål til rett tid. Dermed blir også megleren en aktiv part i eksternaliseringsprosessen. Megleren følger imidlertid bestemte prinsipper og faser i tilretteleggingen. I kapittel 7 og 8 viste jeg hvordan megleren punkterer samspillet med spørsmålet *hva skjedde*, for å initiere et felles narrativ, og som en inngangsport til partenes følelser og behov i situasjonen. Her oppstår det dermed et felles artikulert fokuspunkt, slik Taylor beskriver, der partene rekonstruerer sin opplevelse av hendelse(n), og samtidig lytter til den andres fortelling. I meglingens andre fase er fokuset på den følelsesmessige relasjonen, der partene setter ord på egne følelser for bedre å forstå hvordan de selv og den andre opplevde det forutgående 'bruddet', konflikten eller krenkelsen, og hvordan det har vært i ettertid. Ifølge GP-tankegangen er den følelsesmessige relasjonen mellom partene selve nøkkelen til transformasjon av konflikten. Taylor hevder at følelser av skam, skyld og verdighet er typiske følelser knyttet til sterke evalueringer. Disse følelsene er også sentrale i mange meglings situasjoner³¹⁵. For eksempel er det vanlig at gjerningspersonen i møtet med offeret for en gitt krenkende handling viser følelser av skam og anger, men også enkelte ganger sinne, sorg og frustrasjon. Det er ikke uvanlig at gjerningspersonen i samtalen får en bedre forståelse for konsekvensene av handlingen etter at offeret i situasjonen har satt ord på hvordan han eller hun opplevde situasjonen, og hvilke konsekvenser det fikk. For offerets del blir det ofte uttrykt, eller eksternalisert, følelser av frykt, usikkerhet, krenkelse, sorg, sinne og noen ganger også skam. I en del tilfeller leder dette til at gjerningspersonen blir mer velvillig innstilt med hensyn til å imøtekomme offeret i situasjonen, noe vi også kunne se i det utvidede meglingsseksemplet fra kapittel 7. I den grad gjerningspersonen kommer med innrømmelser, viser forståelse for offerets situasjon og følelser, og tar ansvar i situasjonen blir offeret tilsvarende gjerne mer velvillig innstilt overfor gjerningspersonen.

³¹⁵ Kriminologen Braithwaite (1989) hevder at særlig følelsen av *skam* fungerer som en drivkraft i den gjenopprettende prosessen for at gjerningsperson og offer skal kunne reintegreres.

Dette baner vei for tredje fase i meglingsprosessen, der fokuset er på de gjensidig udekkede behovene i situasjonen, og videre en samtale om hvordan partene kan imøtekomme disse. GP-fokuset på følelser som uttrykk for udekkede behov forstår jeg i tråd med Taylors begrep om *sterke evalueringer*, altså den intersubjektive erkjennelsen av kollektivt anerkjente goder. Denne typen goder og verdier går dermed utover individuelle verdivurderinger. Dette er noen observasjoner av eksternalisering av sterke evalueringer, som har ledet til ny selvinnsikt og forståelse i løpet av en meglingsprosess: Frykt, og følgelig behovet for trygghet, er vanlige eksempler i situasjoner med trusler og vold. Fra eksemplene i kapittel 1 viste jeg til behovet for å få ”avmonsterifisert” gjerningspersonen, få en bedre forståelse av hva som faktisk skjedde, og ikke minst bli trygget på at det ikke skal skje igjen. I eksemplet fra kapittel 7 (voldstrussel og pengekrav) kom det i samtalen fram at låntager var redd å bli fysisk angrepet av motparten. I tillegg avdekket samtalen at han hadde dårlig betalingsevne, noe som til dels skyldtes motpartens opptrinn på hans arbeidsplass. Dette ledet til imøtekommenhet fra utlåners representanter. På den andre siden fikk utlåners representanter uttrykt sin moralske indignasjon over det de oppfattet som “unndragelse av gjeld til fattige folk i hjemlandet”, og understreket sin egen solidaritet med utlåner som en god og verdig person.

Et annet meglingsseksempel fra konfliktrådet tok utgangspunkt i en voldssituasjon der en kvinne i 20-årene hadde angrepet en fremmed kvinne i 40-årene på en pub. Offeret fikk alvorlige helseplager, både fysisk og psykisk, ble langvarig sykemeldt, sluttet i jobben og flyttet til en annen by. I møtet med den yngre gjerningspersonen, kom det fram at også hun hadde store utfordringer i livet. Gjennom samtalen fikk begge uttrykt både de vonde følelsene knyttet til selve voldsepisoden og konsekvensene av denne, forstått som *sterke evalueringer* av hendelsen. I løpet av samtalen vokste det fram en gjensidig innlevelse i den andres situasjon, hvorpå de ønsket å bli hverandres gjensidige støttespillere. Med Taylor (1989) kan det dermed sies at konfliktmeglings hovedfunksjon er *selvrefleksjon*, forstått som eksternalisering av selvet i en felles samtale knyttet til sterke evalueringer av et gitt *brudd*, en krenkelse eller konflikt (kap. 8). Med Zigon (2009, jfr. kap. 5) kan det dermed sies at meglingsprosessen tilrettelegger for en etisk prosess der implisitt moralitet gjøres til gjenstand for eksplisitt refleksivitet. Fra et ‘statens perspektiv’ (kap. 2 og 9) kan det sies at meglingsprosessen er en form for *hyrdemakt* der subjektene etikk samstemmes med statens moralitet, ifølge de implisitte og eksplisitte normative føringene som ligger i *strafferettsriset*, i en prosess som individualiserer og normaliserer deltagerne. Fra et ‘subjektets perspektiv’, som jeg oppfatter at Taylor gir inntak til, utgjør imidlertid meglingsprosessen noe annet, eller noe mer, enn et monologisk ”skriftemål” gjennom det dialogiske fokuset på partenes gjensidige

sterke evalueringer av intersubjektive verdier og mål. Dette understøttes også av et 'prosessens perspektiv', der megling kan sies å tilrettelegge for *komplementaritet* i et sosial system preget av skismogenese, der partene i mange tilfeller beveger seg "ut av" de gjensidig forsterkende offer- og angriperrollene (kap. 8 og 9).

På et ideologiplan blir det dermed tydelig at strafferetten forvalter en personforståelse som er i tråd med *det representerende, interioriserte, autonome individ*, mens GP i prinsippet kan antas å fremme en *post-interiorisert, dialogisk* personforståelse. Dette er grunnlaget for hypotesen i kapittel 3 om GP som tilrettelegger for den typen sosiale felt for menings- og persondannelse (social spaces of disclosure), som Taylor mener har mistet fotfeste, eller legitimitet, i moderne samfunn. Samtidig vil det nødvendigvis være ulike typer kontekstuelle faktorer som betinger de samtalene som tilrettelegges i konfliktrådet og andre arenaer for GP. I kapittel 9 og 10 viste jeg hvordan GP, forstått som et rhizomatisk felt, blir underordnet og integrert med statsmakt i ordningen med konfliktråd som alternativ til straff, som en utvidet og desentralisert form for regjeringsmakt. I praksis vil det derfor være et empirisk spørsmål hvorvidt den menings- og persondannelsen som foregår i konfliktråd og på andre GP-arenaer, er på linje med Taylors visjon for framveksten av nye sosiale felt som fremmer en post-interiorisert personforståelse. I neste del går jeg nærmere inn på den relativt nylige dreiningen i konfliktrådet og GP-feltet internasjonalt fra konfliktmegling mellom to hovedparter, offer og gjerningsperson, til den Maori-inspirerte stormøtetankegangen. Hvilke følger får denne utvidede, og mer relasjonelle tilnærmingen til konflikthåndtering for menings- og persondanning i GP? Hvordan får kontekstuelle faktorer slik som strafferettsriset (kap. 9) utslag for denne prosessen, og dermed den *kommunikative kompleksiteten* som muliggjøres på konfliktrådets arena (kap. 3)? Og i hvilken grad kan en slik alternativ persondanning tuftet på dialogiske, relasjonelle selv forstås som en opposisjon eller koopsjon innenfor en korporativ statsdynamikk?

Stormøtet: Signifikante andre blir del av konfliktløsningen

Historikk og prinsipper

I kapittel 3 og 6 viste jeg til at det i løpet av 1990-tallet oppstod en teoretisk vending innenfor GP-feltet som kom til å få stor betydning for tenkning og praksis innenfor den internasjonale GP-bevegelsen. Ifølge statsviteren David Moore og pedagogen John McDonald var starten

bak utviklingen av stormøtemetodikken New Zealands *Children, Young Persons and their Families Act* fra 1989 (Moore og McDonald 2000b). Inspirert av maorienes tradisjoner for konflikthåndtering ble praksisen *Family group conferencing* etablert. Etter et studiebesøk til New Zealand vendte Moore og McDonald tilbake til den australske byen Wagga Wagga der de i samarbeid med politimannen Terry O'Connell utviklet det skriptet og den metoden for konflikthåndtering som senere kom til å bli spredd til andre land under betegnelsen *conferencing* (Braithwaite 2002, Dale 2006). I 1998 introduserte psykologen Finn Tschudi denne praksisen i Norge, som etter hvert på norsk ble kalt *stormøte*, eller *skriptbasert stormøte* (Dale 2006, 44)³¹⁶. Geir Dale jobbet på den tida i konfliktrådet og ønsket å innføre stormøtemetoden som supplement til den da etablerte praksisen med *megling mellom gjerningsperson og offer*. Dale sier han på det tidspunktet opplevde en del motforestillinger til den nye metoden, men fikk også støtte fra ulike hold. Etter hvert som *conferencing* ble mer utbredt i andre land, modnet også tanken i det norske konfliktrådet. I 2003 besøkte en delegasjon fra konfliktrådet Thames Valley Police i Oxford for å få en nærmere introduksjon til stormøtemetodikken. Ifølge Dale skiller den metoden som konfliktrådet valgte å innføre i Norge seg noe fra den opprinnelige metoden gjennom at det hadde blitt tilpasset en politikontekst. Metoden ble videre utprøvd ved flere konfliktråd i Norge, og har siden 2008 (sammenfallende med mitt feltarbeid) vært et av satsningsområdene nasjonalt. I 2009 ble det avholdt til sammen 227 stormøter i Norge³¹⁷.

Utgangspunktet for et stormøte er at flere representanter fra det sosiale systemet som er i konflikt inviteres til en strukturert samtale, guidet av et skript. Tenkningen som ligger til grunn skiller seg fra *megling mellom offer og gjerningsperson* (heretter omtalt kun som *megling*) gjennom en holdning som sier at det er fellesskapet som har et problem å løse når et enkeltindivid har gjort noe galt (Dale 2006, 44, Moore og McDonald 2000a). I gjennomføringen av et stormøte involveres et større nettverk av både direkte involverte parter og mer indirekte berørte av konflikten, samt viktige støttepersoner som kan hjelpe partene til å ta gode valg, og som kan bli del av en løsning. Det er også et pragmatisk utgangspunkt for bruken av stormøtemetoden siden skriptet muliggjør en samtale mellom relativt mange personer. Til forskjell brukes *megling* som regel når det er snakk om to hovedparter, ett offer

³¹⁶ De australske pionerene, Moore og McDonald, ble invitert til Norge for å holde innføringskurs i metoden i 1999 for gatemeglingsprosjektet som da lå under konfliktrådet, og i 2000 i samarbeid mellom konfliktrådet og Primærmedisinsk senter på Tøyen i Oslo. Dette kom til å inspirere flere forsøksprosjekter med metoden i Oslo, bl.a. Nærmiljøprosjektet i Torshov-Sagene bydel i arbeid med bomiljø, Stiftelsen Primærmedisinsk Verksted i helseforebyggende arbeid i det flerkulturelle bymiljøet, og Brobyggingprosjektet på Tøyen i kriminalitetsforebygging med innsatte i Oslo fengsel og deres familier utenfor fengselet. Arbeidet med stormøte ble også videreført av Røde Kors da de overtok gatemeglingsprosjektet i 2004 (Dale 2006).

³¹⁷ I Meglernytt; nyhetsbrev 20.1.2011 fra konfliktrådet i Oslo og Akershus.

og én gjerningsperson, og har i praksis sjelden mer enn fire-fem deltagere inklusive støttepersoner. Stormøtemetoden kan benyttes for inntil 30-40 personer. I dette ligger det også et konfliktfaglig premiss om at jo høyere grad av konflikteskalering, jo større er sannsynligheten for at flere mennesker er berørt og mobilisert inn i konfliktbildet, med tilhørende meta-konflikter som bidrar til å opprettholde rotkonflikten (Dale 2006, Glasl 1999). I lys av Bateson (kap. 8-9) kan det sies at jo større grad av symmetrisk skismogenese, jo flere berørte personer og deler av det sosiale systemet må innlemmes i prosessen for å tilrettelegge for komplementaritet. En gitt konflikt av et visst omfang vil sjelden kunne løses ved at kun hovedpartene møtes til megling, dersom andre berørte samtidig bidrar til å opprettholde og forsterke konflikten. I tillegg vil hovedpartene i en mer omfattende konflikt ofte trenge støtte og innspill fra personer de har tillit til, og som kan guide dem til å ta gode valg i prosessen.

En forståelse av det teoretiske utgangspunktet for stormøtet er at støttepersoner fungerer som *signifikante* eller *viktige andre* for partene. Ifølge Mead (1934) utgjør selvet en sosial struktur med to grunnleggende aspekter: *jeg'et* og *meg'et*. *Jeg'et* står her for selvets reaksjon på andre individer, og uttrykkes som *en holdning overfor andre*. *Meg'et* er følgelig *andres holdning til meg*, som et svar på *min holdning overfor dem*. Mead forklarer hvordan *meg'et* blir internalisert som *generaliserte andre*. Det er altså "meg'et" som utgjør de *viktige andre*, og består av både generaliserte andre internalisert fra tidligere stadier av sosialiseringen, men også konkrete *andre*. Det er disse *viktige (signifikante, relevante) andre*, generaliserte eller konkrete, som både fullbyrder og modifierer *jeg'ets* intensjoner. Josephides (2008, 25) understreker et viktig aspekt ved Meads forståelse, nemlig at *jeg'et* gir en opplevelse av frihet så lenge det ikke begrenses av *meg'et*. Likevel vil *jeg'ets* frihet begrenses av to faktorer. For det første vil *den generaliserte andre* i *meg* virke som en sensor, som modifierer *jeg'ets* intensjoner. Med andre ord vil vi til enhver tid ha indre dialoger med generaliserte andre i oss, som er med å påvirke hvordan vi handler og opptrer i ulike situasjoner. For det andre vil *jeg'ets* handlinger alltid være avhengige av andres respons for å kunne fullføres. *Jeg'et* opererer dermed aldri i et vakuum, men er avhengig av andre – både konkrete og generaliserte andre – for å fullbyrdes. Denne avhengigheten av *den andre* betyr at det alltid vil være en uforutsigbarhet ved *jeg'ets* handlinger. Josephides (2008:25) kaller denne prosessen for *selvbevissthet*, der selvet blir objektivt og eksternalisert i en språklig og kommunikativ prosess. Ifølge dette perspektivet er man dermed grunnleggende sett avhengige av andre for å kunne handle, men også for å begrense det potensielt eksessive *jeg'et*.

Overført til GP er det for eksempel ikke uvanlig at gjerningspersoner nekter å ta innover seg formaninger fra profesjonelle autoriteter slik som politi, dommere, lærere e.l., da han eller hun kan ha bygget opp forsvarsmekanismer og 'fiendtlighet' mot den typen autoritet. Derimot kan det tenkes at viktige andre representert i et stormøte, som for eksempel familie-medlemmer eller andre nære personer, kan "trenge gjennom" dette selvforsvaret, både gi støtte og kontroll overfor vedkommende, og trigge den indre dialogen med generaliserte andre³¹⁸.

I prinsippet kan det sies at stormøtemetoden baserer seg på en mer radikal tolkning av GP-prinsippene om lokalt eierskap og relasjonelt ansvar i konflikthåndteringen enn megling. Forstått med Bateson (1978) tilrettelegger stormøtet for at det sosiale systemet som er i konflikt vil korrigere seg selv, mot *homeostatisk optimum* (jfr. kap. 8), i den grad de nødvendige representantene er til stede. Dette forutsetter i praksis et omfattende forarbeid med alle de viktigste involverte og berørte, og deres viktige andre³¹⁹. Dermed blir også rolleutførelsen til en stormøte tilrettelegger noe forskjellig fra meglerens³²⁰. Likheten er at begge rollene baserer seg på at partene er konfliktenes rette "eiere" og prinsippene om likeverdig deltagelse, upartiskhet, fortrolighet og frivillighet. Forskjellen er at samtalen i en meglingsprosess mellom kun offer og gjerningsperson er noe mer åpen og mindre strukturert enn i et skriptbasert stormøte. Megleren har dermed en mer aktiv rolle i styringen av samtalen, for eksempel gjennom å minne partene om forhåndsavtale grunnregler for møtet, gjennom parafraseringer og oppsummeringer, aktiv lytting og kroppsspråk. Det kan dermed sies at megleren har en mer aktiv rolle i partenes *selv-eksternaliseringer* i prosessen, mens tilretteleggeren i et stormøte har en mer tilbaketrukket rolle i selve møtet, både verbalt og ikke-verbalt. Tilrettelegger tar på seg et "steinansikt" hvor han eller hun uttrykker så lite som

³¹⁸ Det er for øvrig ikke uvanlig at autoritetspersoner som representerer den lokale ordensmakten deltar i et stormøte, slik som for eksempel politi, barnevernsarbeidere, psykologer, rektorer eller borettslagledere, forutsatt informert samtykke fra partene, men da uten at de har en direkte straffende myndighet. De har da i så fall en rolle som støttepersoner fra det lokalmiljøet som konflikten utspiller seg i, og kan bidra med perspektiver og kunnskap som kan være nyttig i prosessen, og ikke minst bli del av en mulig løsning/handlingsplan for framtida. Som beskrevet (kap. 9, 10) er imidlertid advokater normalt forhindret fra å delta, i alle fall i den etablerte ordningen med konfliktråd som alternativ til straff, for å unngå rettsliggjøring av den sivile prosessen.

³¹⁹ Stormøter er adskillig mer arbeidskrevende enn megling, da det involverer adskillig flere personer, noen ganger opp til 30-40 deltagere. Det er forarbeidet som er det mest tidkrevende delen av en stormøteprosess. I eksemplet over ble det brukt totalt 33 timer til forarbeid til det første møtet, det vil si i hovedsak formøter med foreldrene. Selve stormøteprosessen ble fordelt på tre møter, to med foreldrene og ett med barna selv, til sammen 10 timer. Av de syv stormøtene jeg fulgte i feltarbeidet, tok selve møtene i snitt ca. 5 timer, noe som ikke er uvanlig, mens forarbeidet per sak krevde over 30 timer i form av individuelle forsamtaler med partene og kartleggingsarbeid.

³²⁰ Konfliktrådet skiller også på rollene "megler" og "tilrettelegger" for henholdsvis megling og stormøte som metoder.

mulig av egne følelser og reaksjoner, og i størst mulig grad forholder seg til de få spørsmålsstillingene som skriptet tilsier (Dale 2006). Mens det i en megling for eksempel kan bli aktuelt for megler å minne partene på en eventuelt forhåndsavtalt kjøreregul om ”å behandle hverandre med respekt”, vil stormøtetilrettelegger overlate det korrigerende ansvaret til støttepersonene og partene selv. På samme vis vil en megler gå langt i å forsøke å motivere partene til å være til stede fram til møtet er over, og en avtale er inngått, mens stormøtetilretteleggeren overlater dette i større grad til deltagerne selv. Meglerrollen er dermed mer styrende og framtrekkende i meglingsmøtet gjennom den delegerte autoriteten som megler har innhentet og fått av partene i forkant, enn tilretteleggeren i et stormøte. Stormøtemetoden gir altså i prinsippet en større tillit til at deltagerne og det sosiale systemet som sådan vil være i stand til å korrigere seg selv, og komme fram til gode løsninger³²¹.

Den relasjonelle tenkningen som ligger til grunn for stormøtetilnærmingen er utgangspunktet for min hypotese om at gjenopprettende prosesser kan forstås som tilrettelegger for en post-interiorisert personforståelse som tar innover seg *the connectedness of life* (Josephides 2008, Taylor 1989). Over argumenterte jeg for at også meglingsprosesser (mellom to parter) fungerer som sosiale felt for menings- og persondannelse (social space of disclosure), hvis hovedfunksjon er eksternalisering av selvet knyttet til *sterke evalueringer* (strong evaluations). I den grad stormøtetilnærmingen i tillegg inkluderer *viktige andre*, og i større grad mobiliserer et bredere nettverk av støtte og kontroll inn i konflikthåndteringen (*komplementaritet* i det sosiale systemet), vil jeg dermed anta at stormøtet i prinsippet tilrettelegger for en større grad av *kommunikativ kompleksitet* i prosessen (kap. 3). I dette ligger det også et interessant dilemma for konfliktrådet, i alle fall i straffesaker der konfliktrådet er utøver av delegert statsmakt (kapittel 9 og 10). Megling i straffesaker innebærer følgelig et visst statlig kontrollbehov; saken må blant annet rapporteres til påtalemyndigheten i form oppfyllelse av en skriftlig avtale som svarer på den strafferettslige siktelsen (kap. 9). Stormøtets mer radikale prinsipp om å lede ansvaret for prosessen og løsningen tilbake til partene selv innehar et rhizomatisk potensial som kan komme i konflikt

³²¹ Det er heller ikke uvanlig at konfliktrådet blander elementer fra de to metodene, megling og stormøte. En vanlig tilbakemelding fra meglere som har gjennomgått stormøteopplæringen er at de opplever å bli styrket som meglere generelt med hensyn til konfliktforståelse, bl.a. ved å undersøke hvilke støttepersoner som kan være nyttige i prosessen. Meglingsprosessen beskrevet i kapittel 7 er et eksempel på en blanding av stormøtemetodikk og megling. Tilretteleggerne tok utgangspunkt i stormøteskriptet, sirkelformen, og grunntanken fra stormøtet om å trekke inn flest mulig relevante personer i tillegg til klager og påklaget (mer *komplementaritet*). Grunnet mangel på villige støttepersoner (spesielt for klager) og andre sentrale personer i konfliktsituasjonen (utlåner) måtte imidlertid tilretteleggerne frigjøre seg noe fra skriptet og innta en mer styrende meglerrolle.

med et statlig kontrollbehov (f.eks. lovgivningen på et gitt området) og øvrige hegemoniske maktforhold som reproduserer statsmakt (f.eks. fordeling av samfunns-goder).

16-åring havner på legevakta: Åtte gutter siktes for vold

Denne saken ble overført fra politiet til konfliktrådet i kategorien *straffesak*. I sakspapirene kom det fram at åtte gutter var siktet for å ha utøvd vold mot en gutt på 16 år. Første forsamtale ble gjennomført med offeret selv (*fornærmet/klager* i henholdsvis politiets og konfliktrådets termer) og hans mor. Jens fortalte at det hele hadde startet på 16-årsdagen hans da han hadde hjemme alene-fest i huset til foreldrene. Ryktet om fest hadde spredd seg, og plutselig hadde det stått en stor mengde ukjente ungdommer utenfor døra som ikke var invitert. Jens greide ikke å forhindre dem å komme inn, men forsøkte senere å kaste ut de fremmede. Da de nektet å dra, hadde han til slutt ringt politiet. Et par uker senere hadde han vært på en annen fest i nabolaget. På vei hjem hadde han møtt noen av de samme ungdommene som hadde kommet uinvitert på bursdagsfesten hans. Jens fortalte at de hadde begynt å være frekke, og at de truet med å slå ham ned. Ifølge Jens hadde han greid å roe det ned, og forlot stedet. Så møtte han dem en tredje gang, to-tre uker senere, mens han var sammen med to kamerater og to venninner. En av ungdommene skal ha kastet en stein som traff Jens i hodet: *“Da ble jeg jævla forbanna; sa mye rart og dumt som jeg ikke burde ha sagt”*. Jens fortalte at hele gjengen hadde fløyet på ham og banket ham opp. Etter en stund hadde han svimt av, og så fraktet med sykebil til legevakta. Han syntes situasjonen var *“litt vanskelig. Jeg har ikke gjort dem noen ting. Jeg fikk hjernerystelse, og flere sting i bakhodet og leppa”*. Jens var tydelig opprørt etter at han hadde blitt *“slått halvt i hjel. Da mener jeg ikke at de skal si ‘unnskyld, så ordner alt seg’. Tror ikke noe på det. De var 20-30 stykker som var på stedet da det skjedde. Flere var veldig hissige”*. Så la han til: *“De sa at ‘jeg lekte deilig’. Har rett og slett ikke peiling på hvorfor de gjorde det”*. De samme personene hadde etter noen dager kommet til skolen hans. Da hadde han blitt redd og varslet rektor, som så ringte politiet. Det var dette som ledet til at åtte ungdommer nå var siktet i hendelsen hvor han hadde blitt angrepet. Jens forklarte at han hadde fått hjernerystelse, at han måtte være hjemme fra skolen i to dager, og at han hadde fått en hodepine som varte i seks-sju uker. Dette hadde gått utover skolearbeidet, fortalte han. Hans mor fortalte at lillebroren til Jens også hadde blitt påvirket, og at de som foreldre nå var redde for å reise bort og la guttene være hjemme alene. De hadde også hatt utgifter i forbindelse med hendelsen, på legevakta, til fysioterapi, drosje-regninger, og tapt arbeidsinntekt grunnet mye tidsbruk på dette.

Det ble også gjennomført forsamtaler med alle de åtte siktede guttene, samt deres foreldre. Årsaken til at stormøtemetoden ble valgt, framfor megling, var at det ville bli et relativt stort møte med minimum ni ungdommer med foresatte og støttepersoner, det vil si 25-30 personer. I motsetning til den ovennevnte *sivile saken* (skolekonflikten) var det ikke vanskelig å få partenes samtykke til å stille i konfliktrådet. Sakens alvor og straffetrusselen – det at de siktede ungdommene risikerte straff dersom de ikke stilte i konfliktrådet og kom til en avtale – var en tydelig motivasjonsfaktor for de påklagede partenes imøtekommelse. Alle de åtte siktede guttene innrømte hva de hadde gjort og var villige til å ta ansvar.

Enkelte fortalte imidlertid at Jens også hadde bidratt til konflikten. Benyamin (16 år) sa Jens hadde vært full, at han hadde vært frekk mot folk og kalt ham for “*morapuler*”. Da hadde han blitt irritert og kasta en stein. Jens skulle da ha slått vilt rundt seg og truffet Steinar og Håkon (også siktet i saken). Etter det hadde andre folk gått løs på Jens. Erwin (17 år) sa at han ikke egentlig kjente Jens, men at han hadde hørt at Jens skulle “*være frekk i kjeften*”. Han innrømmet å ha vært delaktig i å dytte Jens, at han ikke hadde gjort noe for å stoppe volden, men at han heller ikke hadde bidratt til det.

I formøtene ga alle de siktede guttenes foreldre uttrykk for at de syntes det var bra at de kunnes møtes i konfliktrådet for å løse saken der. De fleste var tydelige på at guttenes handlinger var uakseptable, mens enkelte trodde at det nok ikke var så alvorlig som det kunne virke. Andre uttrykte bekymring for hva som foregikk i ungdomsmiljøene, at det var blitt tøffere og mer voldelig enn før. Noen var veldig bekymret for politisaken, og hva slags konsekvenser dette kunne få for guttenes framtid. Dette var den første stormøtesaken jeg selv var tilrettelegger for i konfliktrådet, sammen med en meglerkollega. I løpet av forarbeidet vurderte vi som tilretteleggere ulike typer støttepersoner, i tillegg til foreldre/verger som er obligatorisk i straffesaker med siktede under 18 år. Med åtte gjerningspersoner og ett offer forsøkte vi å utjevne ubalansen ved å oppfordre Jens til å få med seg flere støttepersoner i tillegg til foreldrene. Han ville gjerne ha med seg rektor på skolen sin, Valborg, og to av vennene hans som hadde vært vitne til selve voldsepisoden. De tre samtykket alle til å stille som støttepersoner. Stormøtet ble gjennomført i konfliktrådets lokaler, og tok i alt fem timer. Da hadde min meglerkollega og jeg brukt 28 hver timer på forsamtaler.

Selve stormøtet

Stormøter blir konsekvent gjennomført i form av sirkel av stoler uten bord (bildet under). I konfliktrådets opplæring hadde vi lært hvordan man som tilrettelegger lager et sittekart for partene i sirkelen. Sittekartet inkluderer hvilken rekkefølge tilretteleggerne spør de ulike partene, annenhver gang. Konfliktrådet bruker konsekvent to tilretteleggere i stormøter, som plasseres i hver sin halvdel av sirkelen. Sittekartet og spørsmålsrekkefølgene organiseres slik at tilretteleggerne i størst mulig grad har ansiktskontakt med de partene som spørres i den motsatte halvdel av der de selv sitter. I stormøteopplæringen legges det vekt på at partene skal sitte slik at de som er i størst konflikt skal slippe å være ved siden av hverandre, og ha støttepersoner imellom seg.

Eksempel på stormøteoppsett³²²

Partene med foreldre ankom kom i god tid før møtet, ble ønsket velkommen og vist til plassene sine med navnelapper på stolene. Møtet kunne starte. Introduksjonen i skriptet oppfordrer til at tilrettelegger formelt ønsker velkommen, og så konkret som mulig sier hva som er temaet for møtet med referanse til den aktuelle hendelsen som er grunnlaget for overføring til konfliktrådet. Deretter tilsier skriptet at gjerningspersonen(e) i tur og orden forklarer seg om hva som hadde skjedd (rekonstruksjon av hendelsen). Årsaken til at gjerningspersoner spørres før ofre er at de skal få en mulighet til å komme med innrømmelser så tidlig som mulig³²³. Ove hadde på forhånd samtykket til å være førstemann ut til å fortelle.

³²² Bildet er tatt fra en opplæringssamling i stormøtemetodikk i Røde Kors, og er ment å visualisere størrelsen av sirkelen med omtrent tilsvarende antall deltakere som i det beskrevne møtet. Deltagerne på bildet er altså ikke i konflikt, og har ingen relasjon til den beskrevne konflikten. Bortsett fra Geir Dale og Børre Frydenlund, som har gitt sin tillatelse til å bruke bildet, opptre heller ingen som informanter ellers i avhandlingen. Foto: Mirko Fulanovic.

³²³ I megling er det mer åpent hvem av partene som blir spurt om å begynne. Det avhenger av ulike faktorer, bl.a. hvor taleføre vedkommende er, hvorvidt de virker villige til å komme med innrømmelser, og saksforhold i seg

Deretter var det Steinar sin tur, og så de andre påklagede/gjerningspersonene. De påklagede guttene ga stort sett de samme svarene som hadde kommet fram i forsamtalene. Som deltagende observatør fikk jeg inntrykk av at de til en viss grad minimerte alvorret og sin egen del av ansvaret for hendelsen. Det så ut til at alle de andre i sirkelen lyttet oppmerksomt til den som forklarte seg.

Etter den første runden går ordet ifølge skriptet, til henholdsvis offer(e), offers støttepersoner, gjerningspersoners støttepersoner, i denne rekkefølgen. Jens forklarte det samme han hadde gjort i formøtet, understreket at han ikke husket så mye, og at han ville ha svar på hvorfor de hadde angrepet ham. Deretter gitt ordet til hans mor, Wera. Mens hun fortalte om sin oppfatning av hendelsen, var det et par av de påklagede guttene som reagerte og motsa henne. Leif var tydelig irritert og påstod at hun løy. Det gjaldt forhold rundt den festen som Jens hadde hatt hjemme alene, der guttene angivelig hadde kommet uinvitert. Leif mente at han og flere av dem hadde blitt invitert dit. Som relativt ferske tilretteleggere ble min kollega og jeg noe rådville med hensyn til ordstyringen³²⁴. I opplæringen hadde vi forstått det slik at dersom partene kom til å avbryte hverandre under de innledende forklaringene, så skulle tilrettelegger ta styringen og fortelle de som avbrøt at de skulle få komme til ordet etterpå, når det var deres tur. Dette oppdaget jeg senere står i kontrast til det opprinnelige stormøte--skriptet, som i større grad tillater reaksjoner og motsvar underveis³²⁵. Vi avbrøt Leifs innsigelser mot Weras forklaring, fortalte at han skulle få komme til ordet igjen litt senere, og lot Jens sin mor fortelle ferdig.

Deretter gikk ordet til Jens sin far, Odd, som vi i forkant kun hadde snakket med på telefon³²⁶. De fleste andre møtedeltagerne hadde vi møtt i direkte forsamtaler, ansikt til ansikt. Odd virket svært opprørt og sint. Han sa at han mente at guttene burde få en straff for det de hadde gjort – i straffesystemet: *“Sånn jeg føler det nå så tror jeg ikke at vi kommer til å få noen løsning her i dag. Det er jeg veldig sterkt i tvil om”*. Han sa han var mektig provosert over oppførselen til de to guttene som hadde motsagt moren til Jens, og sa at han ikke trodde

selv. I en del saker er det dessuten ikke klare gjerningspersoner og ofre – såkalte generelle konflikter. Hvem som starter vurderes dermed av meglere fra sak til sak.

³²⁴ På denne tiden ble stormøteopplæring tilbudt relativt erfarne meglere i konfliktrådet. Vi to som var tilretteleggere i denne saken hadde begge mer enn ett års erfaring som meglere, men dette var det første stormøtet for oss begge.

³²⁵ Det opprinnelige skriptet slik det ble utviklet av de australske pionerne Moore, McDonald og O’Connell tilsier at tilrettelegger lar deltagerens reaksjoner underveis få komme som de gjør, og fortsetter spørsmålsstillingene ifølge skriptet når det igjen blir et øyeblikks stillhet. Dette har å gjøre med at det ifølge det opprinnelige skriptet er støttepersonene (de signifikante andre) som skal kunne regulere hverandre, med minst mulig styring fra tilretteleggers hold. Dette er nok et eksempel på at stormøtemetodikken i større grad enn megling søker å lede ansvaret for konflikthåndteringen tilbake til partene selv.

³²⁶ Han hadde ikke hatt mulighet til å være med på de to formøtene vi hadde hatt med Lars og hans mor.

på guttene som hadde beklaget seg. Han gjentok at guttene fortjente en straff i retten. Som tilstedeværende følte jeg på ubehaget rundt farens sterke sinne, og jeg fikk inntrykk av at de andre deltagerne i sirkelen nærmest krympet i stolene sine. Dersom de ikke kom fram til en løsning her i dag, ville saken gå tilbake til politiet og strafferettssporet.

Min tilretteleggerkollega, Lisa, og jeg hadde øyekontakt og utvekslet signaler om at det snart var på tide med en pause siden møtet hadde vart i ca. to timer. Før pausen lot vi ordet gå til en av de øvrige støttepersonene til offeret i saken, rektor Valborg. Valborg hadde ikke så mye å si om selve saken, som hun ikke hadde vært vitne til, men understreket at de på skolen hadde nulltoleranse for vold. Hun la til at hun syntes det var positivt at guttene møttes på denne måten i konfliktrådet ut fra et ønske om å gjøre opp for seg. I pausen var det en spent stemning. Flere av guttene og deres foreldre henvendte seg til Jens og hans foreldre for å uttrykke støtte og beklagelse. Faren til Jens, Odd, kom bort til meg og insisterte på at de tre i familien skulle få snakke sammen i enerom. Jeg loset dem inn på kjøkkenet og lukket døra. Som fersk tilrettelegger var jeg noe bekymret for hva som kom til å skje etter pausen.

Etter pausen var det, ifølge skriptet, gjerningspersonenes støttepersoner sin tur å forklare seg, det vil si guttenes foreldre. Leif sin mor, Anita, uttrykte at hun var fortvilet over sin sønn og hans oppførsel (Leif hadde motsagt moren til Jens). Henvendt mot Jens og hans foreldre sa hun at hun følte veldig med dem. De hadde nemlig akkurat opplevd det samme selv. Leif hadde blitt banket opp av flere andre, fortalte hun, gikk nå til psykiater og klarte ikke helt å kontrollere seg selv. Som tilretteleggere opplevde vi at Anitas fortelling utgjorde et vendepunkt i møtet, som til da hadde nådd et bunnpunkt med uttrykk for sinne, fortvilelse og usikkerhet knyttet til om de ville komme fram til noen avtale. Det virket som om foreldre til Jens ble noe beroliget over denne imøtekommenheten, som ble oppfulgt av de andre foreldrene som i tur og orden uttalte seg om det uakseptable som deres barn hadde gjort, og samtidig uttrykte støtte og sympati overfor Jens som offer i situasjonen, og hans familie. Deretter bekreftet de to vennene til Jens, som var der som støttepersoner, det som moren hadde sagt tidligere, og som hadde blitt motsagt av to av guttene.

Etter gjerningspersonenes støttepersoner tilsier skriptet at gjerningspersonene skal få si noe igjen, om de ønsker. De to guttene, Leif og Ove, som først hadde motsagt moren til Jens tok så ordet og ba om unnskyldning for det de hadde gjort, denne gang uten å moderere seg. Det så ut til at Jens, og foreldrene hans, denne gang trodde på deres unnskyldninger. Ifølge skriptet var det dermed tid for avtalefasen. Det virket som om avtalefasen kom litt bardus på faren til Jens, og han spurte om de kunne diskutere dette seg imellom først. Etter en kort pause

sa faren at de hadde diskutert dette, at han selv ikke ønsket noen avtale, men siden Jens selv ville inngå en avtale så ville han respekterte hans valg. Moren var også enig dette. Ordet gikk på rundgang, ifølge skriptet, der henholdsvis offer og gjerningspersoner kommer med forslag til punkter i en avtale. Jens mente at guttene burde betale en erstatning for tort og svie. Odd, hans far, presenterte så et regnskap over det de hadde hatt i tapt arbeidstid, ca. kr 11.000, samt kr 6.000 for ødelagte klær og legeregninger. Dette utgjorde til sammen kr 3000 per påklaget. I tillegg ville Jens ha en beklagelse, og en forsikring om at det ikke skulle skje igjen. Han ville dessuten at guttene skulle holde seg unna ham selv, og ikke komme uinvitert hjem til dem. Samtlige av de påklagede guttene og deres foreldre samtykket i dette uten videre innsigelser. I tillegg ble de enige om å hilse og prate høflig dersom de møttes i nabolaget, på skolen eller andre steder. Ved siden av den skriftlige avtalen foreslo Jens at de skulle inngå en muntlig avtale om at hans to venner, som stilte som støttepersoner i møtet, ikke skulle få noen represalier for at de hadde støttet ham i møtet. Alle samtykket til dette. Rektor Valborg benyttet anledningen til å understreke at slike ting også går utover læringen, og at de alle taper på det i framtida når de skal få seg jobb. Det ble en kort pause mens vi som tilretteleggere skrev ned det partene hadde blitt enige om på konfliktrådets brevark:

Avtalen representerer det endelige oppgjør mellom partene

Partene har inngått følgende avtale i konfliktrådet:

- Påklaget skal ikke komme uinvitert på eiendommen til Jens sin familie
- Påklaget skal ikke komme med trusler eller represalier overfor Jens
- Partene vil vise vanlig høflighet når de møtes
- Påklaget skal betale kr 3.000 per person (utenom kun 1.500 hver for de to brødrene) for utgifter og tap i forbindelse med skaden innen (dato) til kontonr. xxxx

Påklaget beklager det som har skjedd og det han selv har bidratt med som har påført Jens skade og ulempe. Jens aksepterer beklagelsen.

Avtalen gjelder til (dato, ett år fram i tid)

Utkastet til avtale ble opplest og sjekket ut om det stemte med partenes ønsker. Alle nikket bekreftende. Som tilretteleggere minte vi om at alle måtte signere, og takket for oppmøtet. Møtet endte med en spontan klapping fra alle deltagerne. Det ble underskrevet én avtale per påklaget part. Partene virket lettet over at det fem timer lange møtet nå var over.

Offerets og hans støttepersoners oppfatning av prosessen og utfallet

I etterkant av stormøtet kontaktet jeg partene for oppfølgingsintervjuer³²⁷. Av hensyn til det overordna spørsmålet i kapitlet om GP og stormøtet som et felt for menings- og persondannelse (social space of disclosure) vil jeg fokusere på deltagerens uttalelser med hensyn til *sterke evalueringer*, og videre hva de mente *ikke* hadde blitt avdekket (disclosed) i møtet. Jens, som var klager i saken, ga uttrykk for at han var godt fornøyd med utfallet av møtet:

Det var effektivt. Det var en bra måte å takle problemet på. Kan anbefales. Ville brukt konfliktrådet igjen om det var nødvendig. Jeg vil ikke akkurat tilgi dem for det de hadde gjort, det var det for drøyt til, men jeg skjønnte dem mer, hvorfor, fikk mer grunner. Det var bra å høre hvordan de hadde hatt det i ettertid. Det hjalp. De var nok sånn fordi foreldra var med. Fikk også mye ros av foreldrene etterpå. Det var kjekt, følte bra.

Det Jens sier om at han fikk mer informasjon og større forståelse for gjerningspersonene, kommer ofte fram som et positivt utfall for voldsofre i GP. Ofre kan ha et stort behov for å forstå hvordan det kunne skje, og hvordan gjerningspersonen hadde tenkt og følt det (kap. 1). I tillegg var det tydelig at gjerningspersonenes støttepersoner, altså de siktedes foreldre, hadde vært viktig som en støtte også for ham. Dette tjener som eksempel på at støttepersoner ikke bare har som funksjon å støtte sine egne, men at de som *viktige andre* også kan korrigere dem, og vise sympati og støtte for den andre part. Selve avtalen syntes Jens var *“bra og rettferdig, for jeg fikk ut det jeg ville, fikk oppreisning, unnskyldning og trygghet”*. Som skadelidt part for voldsbruk syntes også Jens at det var mer enn nok økonomisk oppreisning og at han ikke brydde seg med å søke voldsoffererstatning, slik hans foreldre ønsket. Videre fortalte han at han ikke hadde møtt de andre igjen, bortsett fra Erwin som gikk i samme klasse:

Ikke noe problem (å møte dem igjen), har ikke noe behov for å treffe dem eller snakke med dem. Vil si hallo og gå videre. Vil helst ikke prate, men hvis de slår av en prat kan jeg godt det hvis de vil. Før møtet var jeg forbanna på dem. Har ikke tilgitt dem nå heller, det de har gjort hadde de ingen grunn til. Men det har vært bedre etter konfliktrådet. Føler meg litt tryggere på meg selv. Har lagt det bak meg.

³²⁷ I forsamtalene med partene før selve stormøtet hadde jeg avklart min todelte rolle som tilrettelegger for konfliktrådet og deltagende observatør som forsker: Jeg fikk samtykke til å bruke informasjonen i avhandlingen samt kontakte dem senere for oppfølgingsintervjuer. Da jeg så tok kontakt i etterkant, var jeg klar på at dette ikke var i regi av konfliktrådet, men min egen forskningsoppgave. Ifølge forskningsetiske retningslinjer innhentet jeg først samtykke fra foreldrene for å intervju de mindreårige guttene. Det at flere av guttene var vanskelige å få tak i, eller ga svært knappe svar, tolket jeg som at de ønsket å legge saken bak seg og ikke ville snakke mer om dette. Jeg ville derfor ikke presse for hardt, og lot de være dersom jeg ikke fikk kontakt etter to-tre forsøk. Dette er et eksempel på en av de løpende etiske overveielserne underveis i balansegangen mellom deltager- og forskerrollene. En stor del av svarene i etterkant er derfor basert på foreldrenes utsagn, særlig på påklagetsiden. Jeg tok utgangspunkt i følgende veiledende spørsmål: Hvordan opplevde du møtet? Hvordan opplevde du avtalen – var den rettferdig? Hvordan har det vært for deg etterpå? Har du lært noe gjennom dette møtet? Hvordan er forholdet ditt til de andre partene nå?

Det er tydelig at møtet hadde vært viktig og godt for Jens på flere måter, og at han nå kunne sette en strek for det som hadde skjedd og gå videre i livet. Uttalelsen illustrerer også at *tilgivelse* ikke alltid er avgjørende eller det viktigste for at en gjenopprettende prosess skal oppleves som nyttig eller konstruktiv for ofre for vold og krenkelser. Informasjon, trygghet, kontroll og lukking av hendelsen, det vil si den kollektive gjenfortellingens meningssskapende funksjon, der offeret kan framstå med verdighet og integritet, oppleves i en del tilfeller som viktigere enn tilgivelse i seg selv. I mange saker finner partene løsninger de er fornøyd med uten at ord som unnskyldning og tilgivelse er brukt.

Moren til Jens, Wera, virket også rimelig godt fornøyd med utfallet av møtet. Hun syntes det var lærerikt, bl.a. om hvordan *“ungene forenkler og bagatelliserer det som hadde skjedd i nærvær av sine foreldre”*. Hun trodde ikke alle foreldrene helt hadde forstått alvoret i det som hadde skjedd, før de hadde møttes. Møtet hadde altså hatt den effekten at de hadde fått en mulighet til å formidle nærmere hvordan hendelsen hadde påvirket dem som ofre og berørte i saken. Samtidig syntes hun også at det var lærerikt

fordi det gjerne kunne ha vært oss på den andre siden – det har vi aldri noen garanti for. Jeg kunne også se det fra foreldrenes side, og vår side. Foreldrene kunne ikke noe for det. I den alderen er jo barna vanskelige – det er jo en frigjøring.

Hun viste altså forståelse med de unge gjerningspersonene og deres foreldre, så seg selv i deres sted, og uttrykte at alle foreldre vil forsvare sine barn: *“Det ligger jo i genene”*, la hun til. Hun innså også at hennes egen sønn kunne være *“aggressiv og frekk når han drikker”*, og at han sikkert heller ikke forteller dem alt som skjer når han er ute med andre ungdommer. Videre uttrykte hun at hun satte pris på at de andre foreldrene viste dem støtte og sympati. Om avtalen sier hun at

hvis det blir holdt er det helt greit for meg. Det virker sånn for Jens og. Tror hovedsaken er at de holder seg unna, slutter å plage ham. Det er jo det viktigste, så får vi håpe at de har lært noe av det iallfall. At de forstår litte grann av det.

Også moren til Jens trakk fram betydningen av støttepersonene i rommet; vennen til Jens som bekreftet det hun ble motsagt på av to av guttene, og at hun ikke hadde løyet. Hun sa også at hun tenker at foreldrene skjønner at guttene er annerledes ute enn hjemme³²⁸. På spørsmål om

³²⁸ Jeg spurte hvordan hun opplevde formøtene og forhåndsinformasjonen. Det fungerte veldig bra, sa hun, *“at det var godt å bli forberedt slik at du kjenner det igjen når du kommer. Det gir trygghet”*. Hun fortalte også at det hadde en betydning å ha vært i lokalet på forhånd og vite hvordan det ser ut der. Så la hun til: *“Det hadde nok vært bedre om mannen min hadde møtt dere før møtet”*. Han hadde vi kun snakket med på telefon før selve

hvordan det har vært for henne etter møtet, svarte hun at *“det har vært en lettelse å komme gjennom det”*, at hun nå hadde mindre bekymringer og kunne legge det bak seg. Hun sa det hadde vært det samme for Jens, men at det nok var mer i forhistorien som kunne ha kommet fram i møtet, at det ikke var blind vold, men planlagt og overlagt. Samtidig hadde det nok ikke vært så lett for Jens, mente hun, å sitte der alene mot så mange og fortelle hele historien. Faren til Jens, Odd, sa i oppfølgings samtalen at han hadde *“godt inntrykk av møtet, at det gikk veldig bra”*:

Jeg var veldig opprørt til å begynne med – at det nesten var litt provoserende. Det var veldig bra at vi var med, og at Jens fikk bestemme resultatet. Jeg har full forståelse for det. Og det hadde vært slitsomt med rettssak.

Han mente det var en brukbar og rettferdig avtale, og at han fikk sagt det han trengte til de som trengte å høre det. På spørsmål om hvordan det hadde vært etterpå svarte han at de hadde prata om det i familien, og at de var enige om at det var en bra løsning. Selv om han under selve møtet sa at han heller ville ha rettssak er det tydelig at han i ettertid var fornøyd med at saken ble håndtert i konfliktrådet framfor i retten.

Jeg tok også kontakt med Jens sine to venner som hadde stilt som støttepersoner i møtet. Elise klarte jeg ikke å få tak på (på tross av gjentatte forsøk), men Mons kom jeg i kontakt med. På spørsmålet om hvordan det hadde vært for ham å være i møtet svarte han at han *“fikk litt rare spørsmål, ellers var det greit”*. Han syntes det hadde vært greit å stille opp for Jens: *“Ja, det er jo bestekameraten min”*. Jeg spurte hva han syntes om avtalen:

Jeg synes ikke den var bra nok. Jeg synes politiet skulle straffet. Skulle vært en strengere straff. For de virka så uskyldige der og da. Ble så sur over det. På det møtet så sa de at de ikke hadde gjort noen ting, at det var Jens sin feil.

Mons hadde tydeligvis blitt provosert over det han opplevde som mangel på innrømmelser fra de påklagede, og skulle ønske at det hadde blitt en strengere reaksjon enn det avtalen representerte. Han syntes også spørsmålene kunne vært litt tilpasset de forskjellige personene i rommet, noe som nok til dels kan tilskrives det faktum at vi som temmelig uerfarne stormøtetilretteleggere følte oss noe bundet av skriptet. Jeg fikk også inntrykk av at han syntes det var for mye snakk om følelser. Han svarte ellers at han delvis hadde fått sagt det viktigste, men at det var *“vanskelig (å snakke) siden det var så mange der. Jeg har sagt alt til politiet”*

møtet, og jeg er enig hennes vurdering at et fysisk formøte antakelig kunne ha bidratt til å trygge og orientere ham bedre på hva et stormøte går ut på i forkant. Dette er noe jeg har lært i løpet av tiden som megler, hvor viktig det er å møte absolutt alle parter, og deres støttepersoner, ansikt til ansikt i forkant av en megling eller et stormøte, både av hensyn til partenes og meglers informasjonsbehov.

(under avhørene som samtlige av møtedeltagerne også hadde vært gjennom). På spørsmål om han følte at Jens hadde fått stått opp for seg selv, var svaret ja.

Gjerningspersonenes og deres støttepersoners oppfatning av møtet og avtalen

Av hensyn til det store omfanget av oppfølgingsintervjuer med de åtte påklagede guttene og deres foreldre (20 sider transkripsjon) vil jeg trekke fram et utvalg av typiske svar som både underbygger og utfordrer hypotesen om stormøtet som et *social space of disclosure*.

Leif var den av de *påklagede* guttene som jeg fikk mest i tale i oppfølgingsintervjuene:

På spørsmålet om hvordan han hadde opplevd møtet svarte Leif (17 år) at han *“synes det gikk greit. Litt vanskelig å forklare. Det var litt deilig å vite at jeg slapp unna politiet. Det var litt god følelse, litt vondt også”*. Leif var en av de to som hadde protestert hva moren til Jens hadde sagt i møtet. Jeg sier at det virket som om han ble litt irritert på møtet, og spør om han vil si litt om det: *“Jeg vet ikke, jeg bare er sånn, jeg vil ha hele sannheten fram. Det dreide seg om – husker ikke helt nå – noe urettferdig av det ho sa”*. Videre sier han at det var *“dritt at jeg fikk bot. Jeg synes det kunne gått bedre. Vi hadde ikke trengt bøter i det hele tatt. Det at vi betalte så mye – vi har sjekka opp det som faren sa. Hvis du har et skada barn hjemme, så får du sykemelding. Den summen var for høy. Det andre i avtalen var helt greit”*.

Det er tydelig at Leif syntes det var urimelig å betale såpass mye for det som i møtet ble omtalt som *tapt arbeidsinntekt*. I samtalen med foreldrene til Leif kom det fram at han selv måtte betale de 3000 kronene av egne sparepenger. Fire av de andre guttene måtte på samme måte betale dette selv av egen lomme, mens foreldrene til tre av guttene betalte for dem. Det er interessant at Leif omtaler dette som *bot*. I konfliktrådet forsøker man å distansere seg fra strafferettslige begreper som bot og straff, samtidig som man er åpne for at partene kan inngå avtaler om økonomisk kompensasjon for skade eller tap. Forutsetningen er at partene selv oppfatter dette som riktig og rettferdig. Inntrykket mitt er at Leif opplevde betalingen som en uriktig straff framfor som en rettferdig kompensasjon for skade. Dette tilsier at avtalen ikke var helt balansert. Utenom dette syntes han avtalen var rettferdig. På spørsmål om hva han tenker dersom han møter Jens nå svarte han at han

tror det er greit, jeg gir faen i det. Det er ikke sikkert jeg hadde gått, men hilst. Ikke noe vanskelig å treffe ham. Er ferdig med saken. Det er greit. Det er ikke digg å ha noen sånne saker, vite, å gå og vente.

På spørsmål om han kunne tenke seg å delta i konfliktråd igjen hvis det ble aktuelt, svarte han:

Ja, orker ikke rettsak, det er stress, stress. Det er politiet som skremmer meg. Det er på en måte det. Vite at politiet er blanda inn, det er ikke digg, selv om det er jeg som har blitt skada. Nå var det jeg som har blitt anmeldt. Har anmeldt det tilbake.

Som det kom fram i oppfølgingsintervjuene med foreldrene hans hadde han selv vært offer for en voldshendelse som nå var under etterforskning hos politiet. Heller ikke i den saken likte han politiets involvering. Erik, faren til Leif, fortalte følgende om møtet:

Jeg synes det var veldig positivt på den måten at jeg møter alle involverte i den saken. Får et bedre innblikk i den verden som sønnen min frekventerer hver dag, om ikke de situasjonene oppstår hver dag, så er det omgangsvennene hans også. Jeg følte at det var en veldig grei måte å komme i en bra dialog med hverandre på.

I likhet med Erik, ga alle foreldrene uttrykk for at de hadde opplevd stormøtet som konstruktivt og nyttig, og at utfallet hadde vært bra både for dem selv og for de påklagede guttene. Erik la til at:

hvis vi ikke hadde gjort det, hadde vi ikke fått reflektere over det. Jeg synes det var en helt grei måte å ta tak i den situasjonen på. Gjerne overføre det på – sånn preventivt i forhold til framtidige hendelser, at det går an å stå opp og si "stopp, det går ikke". Det ble som å se en vond film en gang til, spesielt for de som var involvert. De sa ikke noe hjemme før politiet ringte. De hadde alle et ønske om å lukke øya hardt.

Dette utsagnet tilsier at det var noe som ble objektivert, eksterernalisert og *disclosed* i denne samtalen, for å bruke Taylors uttrykk (Taylor 1989). Den *vonde filmen* av opplevelsen som guttene hadde vært med på, enten som vitner eller voldsutøvere, hadde de fleste av dem først ikke villet fortelle om hjemme. Erik mente at denne typen konfrontasjon som stormøtet representerte, var en nyttig lærings- og refleksjonsprosess for guttene som var involvert, og at det ville være preventivt for framtidige hendelser. Flere av foreldrene satte ord på noe av det samme:

Faren til Tormod, Arthur, sa at "*Tormod synes avtalen var helt grei, tror han synes det var en riktig løsning*", og mente at det viktigste var at guttene nå var "*villige til å ta konsekvensene av det, og ta lærdom av det*" som hadde skjedd.

Moren til Steinar, Natalie, fortalte at det var "*veldig ok at ungdommene fikk lov til å snakke ut. Det var det viktigste, at de fikk satt litt ord på det, fikk ut litt følelser. Noen hisset seg opp, noen var mer ydmyke. Det var veldig godt det der. Det er ikke bare å tro at når vi kommer til konfliktrådet så ordner det seg. Jeg tror de fikk mer respekt i forhold til han de hadde vært ufine mot, og familien hans ikke minst. Forstår at dette også kunne vært meg i motsatt situasjon. Ikke så lett å forstå det*".

Betydningen av *å snakke ut og få ut følelser* er i tråd med Taylors og Josephides' perspektiv på persondannelse, der eksternalisering i samtalen er avgjørende for å forstå egne følelser og dermed *bli seg selv*. Natalie fortalte at hun ser at det godt kunne ha vært dem selv i samme situasjon, med en sønn som også hadde vært utsatt for vold. Stormøtet hadde altså ledet til at

flere av partene/deres støttepersoner så seg selv i den andres sted: Natalie viste innlevelse med Jens og hans familie som offer for vold, mens moren til Jens, Wera, over uttalte at hun også så at hennes egen sønn kunne være *aggressiv og frekk*. Det kan dermed sies at samtalen eksternaliserte en erkjennelse av at partene på begge sider av gjerningsperson-offer-dikotomien (de forhåndsstilte rollene gjennom den påbegynte straffeprosessen) både var potensielle ofre og gjerningspersoner (jfr. kap. 5 og 9). Med andre ord bidro samtalen til at dikotomien til en viss grad ble relativisert opp mot den kompleksiteten som lå til grunn for hendelsen. Selv om samtlige av foreldrene ga uttrykk for at møtet hadde vært nyttig, en god måte å løse det på, og at det overordna sett hadde fått et positivt utfall, var det flere som satt ord på at det hadde vært slitsomt, tungt og til dels ubehagelig:

Unni, moren til brødrene Håkon og Bent, syntes det hadde vært *“ganske ubehagelig, ganske vemmelig, kanskje fordi jeg ikke hadde oppfattet det hele hjemmefra – fra mine gutter”*. Likevel mente hun det var en *“fin måte løse det på”*.

Erik, faren til Ove, syntes det var *“litt spesielt å møte foreldrene til Jens og høre deres reaksjoner”*, men også at *“det var forståelig at de hadde sterke følelser. Vi visste jo ikke helt hva som hadde skjedd med Jens sånn detaljert. Jeg fikk mer inntrykk av hvordan det var for offeret og foreldrene enn det jeg hadde tenkt meg da”*.

Flere av foreldrene satte ord på at de før møtet ikke helt hadde innsett alvoret i hva barna deres hadde vært med på ut fra hva guttene selv hadde fortalt hjemme, og konsekvensene for Jens og hans familie.

Stormøtet som arena for persondannelse

By objectifying the self, the subject recognizes its engagement in a social universe of others: self-consciousness is predicated on the existence of the other person. It is only through the perspective of the other that I can experience myself as an object, thus as a complete self.

Webb Keane (1997, 12-13 i Sansi 2007, 4)

Hvorvidt kan dette stormøtet forstås i lys av Taylors (1989) og Josephides' (2008) perspektiv på *sosiale felt for menings- og persondannelse* (social space of disclosure), som en arena for en *post-interiorisert* og dialogisk personforståelse? I likhet med sitatet over fra Keane (1997) hevder Taylor (1989) og Josephides (2008) at personer konstrueres gjennom objektivisering, eller eksternalisering, av selvet i samtale og interaksjon med andre. Vi trenger altså andre for

å bli komplette som personer, for forstå oss selv, vite hva vi føler og tenker, og for å komme i kontakt med *de menneskelige grunnbetydningene*.

I stormøteeksemplet over var det en rekke *sterke evalueringer* av noen menneskelige grunnbetydninger knyttet til situasjonen, som ble eksternalisert gjennom *det felles fokuspunktet* som oppstod i samtalen: Det uakseptable ved voldsbruken, offerets behov for informasjon, trygghet, anerkjennelse og oppreisning, gjerningspersonenes ansvar og deres bidrag til oppreisning materielt og symbolsk (penger og beklagelse). Gjerningspersonene og deres foresatte hadde også behov for å bedre forstå den andre og seg selv, og bearbeide de vonde følelsene som fulgte av hendelsen. Disse grunnbetydningene var *offentlige*, i den forstand at de ble delt og akseptert av alle deltagerne i prosessen. Offeret selv ga uttrykk for at det var godt å høre hvordan gjerningspersonene hadde hatt det i etterkant av voldshendelsen, og deres innrømmelser av at de hadde gjort feil. Ikke minst hadde det vært viktig å få støtte fra gjerningspersonenes *viktige andre*, altså foreldrene deres. Offerets foreldre, og særlig hans mor, ga også uttrykk for at hun i samtalen hadde fått en større forståelse for ungdommenes situasjon, og at hun også kunne se seg selv i de andre foreldrenes sted. Hun innså at også at hennes sønn kunne opptre provoserende, og utelukket ikke at det ved tilfeldigheter kunne ha vært han og dem som satt på påklagetsiden.

Da de unge gjerningspersonene var mer ordknappe, og i liten grad var villige til å snakke om møtet i etterkant, er det vanskelig å fastslå med sikkerhet hvilken grad av *eksternalisering* som oppstod for dem i møtet. Likevel, gjennom foreldrenes uttalelser er det tydelig at møtet hadde vært både utfordrende og lærerikt for guttene. De ble konfrontert med den vonde opplevelsen hvor de selv hadde vært delaktige i en voldsepisode. De innrømte det gale de hadde gjort, og det rette som de hadde unnlatt å gjøre (f.eks. forlate stedet, varsle voksne/politi eller forsøke stoppe volden, framfor å være passive vitner til vold). Flertallet av foreldrene satte ord på at det hadde vært lærerikt for guttene å bli konfrontert med konsekvensene av sine handlinger, og at det hadde gitt dem en mulighet til å reflektere over situasjonen og egne valg. Inntrykket mitt fra forsamtalene og selve stormøtet, var at guttene i forkant hadde innsett at de hadde gjort noe galt. Etter å ha blitt konfrontert med offeret og hans foreldre, og ikke minst sinnet fra offerets far, samt deres egne foreldres *sterke evalueringer* i møtet, ble denne erkjennelsen forsterket. Dette viser at støttepersonenes rolle som *viktige andre* hadde en viktig funksjon i møtet, både for å utøve støtte og kontroll med sine egne, og gjennom å uttrykke innlevelse med og støtte overfor motparten. Guttene innså og beklaget til slutt det uakseptable de hadde gjort på en slik måte at offeret kunne aksepterte dette. Dette hadde både vært en *“litt god og en litt vond følelse”*, slik en av guttene uttalte.

Taylor og Josephides (ibid.) understreker at det bare er i samtale med andre at vi kan forstå og bearbeide de følelsene vi bærer på, og at vi derfor trenger andre for å bli oss selv. Fra foreldrenes hold ble det uttalt at det hadde vært viktig for guttene at de i møtet fikk mulighet til å sette ord på de vonde følelsene de bar på etter hendelsen, og som de i liten grad hadde turt å snakke med foreldrene sine om før selve stormøtet, slik at de slapp å bære på dette alene. Stormøtet hadde også vært av betydning for de påklagedes foreldre. De ga alle uttrykk for at de gjennom møtet hadde fått en større forståelse for alvorret i situasjonen og konsekvensene av deres egne barns handlinger, enn det de først hadde skjønt ut fra hva guttene hadde fortalt hjemme, samt under avhøret hos politiet. Ubehaget ved å være i møtet, som flere satte ord på, understreker dette. Foreldrene ga også uttrykk for sympati og forståelse med offeret og hans familie, og flere satte ord på at de gjennom møtet hadde fått en større innsikt i den verden som barna deres lever i til daglig. Dette opplevde de som dels skremmende, men også som en viktig og nyttig erkjennelse.

Så langt vil jeg derfor anta at dette stormøtet kan forstås som en type *social space of disclosure* (Taylor 1985, 1989), som eksternaliserte flere viktige *sterke evalueringer*. I samtalen fikk deltagerne en større forståelse av seg selv i relasjon til den andre. Selve avtalen fungerte som en symbolsk lukking av de forutgående hendelsene, og et løfte overfor den andre og dem selv om hvordan de skulle ha det og opptre overfor hverandre framover.

Aspekter ved konflikten som ikke kom fram i stormøtet

Likevel viste oppfølgingsintervjuene at det var flere viktige aspekter ved sakens kompleksitet som ikke ble avdekket i møtet. Dette er interessant i relasjon til spørsmålet om GP generelt og stormøtemetodikken spesielt som et *social space of disclosure*, og på hvilken måte *strafferettsriset* (kap. 9 og 10) legger føringer for den typen kommunikativ kompleksitet som GP søker å legge til rette for.

For det første mente enkelte av foreldrene at det ble et noe ensidig fokus på offerets uskyld og gjerningspersonenes skyld. For eksempel fortalte moren til Leif at Jens skulle ha slått vilt rundt seg med en bærepose med ølflasker, noe som hadde resultert i at flere av guttene kom hjem med blåveiser. I forsamtalene kom det også fram at Jens skulle ha sagt stygge ting til noen av guttene. Zaria, storesøster og verge for Benyamin, ga også uttrykk for at det i møtet var et litt ensidig fokus på gjerningspersonene uten at også offerets provokasjoner kom godt nok fram. Hun understreket imidlertid at hun hadde sympati med offeret i situasjonen og at verbale provokasjoner ikke kan sidestilles med voldsbruk. For det

andre var det ifølge enkelte av foreldrene flere medvirkende faktorer i konfliktbildet som ikke hadde kommet godt nok fram i møtet. For eksempel fortalte faren til Leif, Erik, at han hadde reagert på

...en del utsagn som kom, som jeg gjerne skulle gått mer i dybden på. Det blir jo mer perifert i forhold til hovedsaken, det er klart, men jeg hadde lyst til å snakke litt mer med rektor fra X-bydelen. Jeg følte at det ble liggende litt usagt at noen hadde velta noen pulter og stoler på skolen. Det ble hengende igjen på sønnen min. Det vet jeg konkret, at det var en av de tingene ble hengende litt igjen i lufta, at det var en digresjon at det var – jeg ble litt irritert.

Erik mente at dette som rektoren hadde sagt, som Jens sin støtteperson, var på siden av saken og bidro til å stigmatisere sønnen hans og de andre guttene fra den samme bydelen:

Jeg følte at hun dro det litt ut av det vi egentlig var der for. Hun hadde en oppfatning av de gutta som hadde vært der framstod som veldig negativt. Jeg oppfatta at hun klart hadde en subjektiv oppfatning av hvorfor de var der, prøvde å dytte det inn i saken, at det skulle være et hevnoppgjør – at de dro til skolen for å ta den personen – at de alle involverte forklarte veldig heftig at det var tilfeldig at de var der. Derfor syns jeg at man kunne ha gått litt dypere inn i det. Jeg følte, akkurat der og da, at de fikk et par sårne riper ekstra som skulle stemple dem litt ekstra. Det var bra at hun hadde vært til slutten av møtet, men jeg synes at hennes ord ble sittende igjen som sannheten, mer enn de tre, fire andre som uttalte seg hver for seg. Jeg ble litt irritert. Jeg følte jo at hun var der som part i saken for den fornærmede. Det så jeg litt på kroppsspråket, og kontakten med foreldrene (til Jens).

Som fotballtrener i nabolaget hadde han kjent flere av guttene siden de var fem år gamle, og fortalte at “når man har adresse på X, så er det ofte for de som bor på Y-området – så blir det brukt som skjellsord. Det var litt i den gata der”. Han brukte ord som *stempling* og *nedlatende holdninger* fra de som bor på Y mot de fra X, og trakk fram et eksempel fra sin erfaring som fotballtrener for guttene i X-bydelen:

Ja, de er litt nedlatende. Jeg kan nevne et eksempel som du kan ta med. For noen år siden skulle vi møte Y-bydelen i en seriekamp. Når vi da kommer med laget fra X opp til Y, så viser det seg at de har hørt rykter om at de skulle komme en gjeng for å ta Y. Så de hadde mobilisert med vakter og så videre. Det er sånn ryktet som oppstod, for nå skulle de “fæle gutta fra X”, såklart våre spillere, komme. Det må jo gjøre noe med de individene.

Jeg forstod det veldig tydelig på foreldrene til Jens at de hadde en tydelig oppfattelse av X-bydelen på den måten, for de refererte til “den gjengen” flere ganger, som en lite konkret greie, de som kommer fra det området som en sånn gjeng. Demografisk er det stor forskjell fra Y til X³²⁹.

Ifølge Erik hadde negative stereotypier, basert på demografiske klasseforskjeller, bidratt til en nedvurdering av de siktede i saken. Denne typen dynamikk bestående av polarisering, stigmatisering og stereotypisk nedvurdering av *den andre* er høyst vanlig i konflikter som har

³²⁹ Stedsnavnene ble nevnt i samtalen, og er her anonymisert som X og Y. Dette er for øvrig ikke de samme stedene som er referert til i kapittel 5 med hensyn til konflikten mellom grupperinger i bydel X, Y og Z.

eskalert til et visst nivå. Det interessante i relasjon til hovedspørsmålet i kapitlet er at dette var et viktig og sårbart punkt for spesielt en av familiene, og kan dermed regnes som en *sterk evaluering* som ikke kom fram i møtet. På spørsmål om Erik hadde fått sagt det han ville i møtet, svarte han at:

det er vanskelig, når møtene varer veldig lenge, blir man jo sliten. Og, det er ikke alltid så konstruktivt å prøve å uttale seg når man er sliten og trøtt. Det viktige er jo at dette ikke skal skje med disse gutta en gang til – at det skal være preventivt.

Et tredje potensielt viktig aspekt som ikke kom fram i selve stormøtet var spørsmålet om foreldres ansvar med hensyn til ungdom og rus. Særlig hadde en av familiene reagert på at foreldrene til Jens tillot hjemme alene-fester med mindreårige og alkohol. Konflikten som over flere uker hadde eskalert til omfattende voldsbruk, startet nettopp på en av disse festene. Ifølge prinsippene til grunn for stormøte om distribuert ansvar, ville et slikt tema, så lenge partene selv opplevde det som relevant og viktig, være gyldig å ta opp, i tillegg til selve voldshendelsen. Et fjerde muligens mer perifert, men likevel potensielt viktig aspekt som ble etterlyst i møtet, var skoleledelsens håndtering av uakseptabel oppførsel i skoletida. Påstanden til rektor om at Leif skulle ha veltet pulter, kom som en overraskelse på hans foreldre. I intervjuet sa de at de hadde ønsket at skolen tok direkte kontakt med dem etter slike hendelser, slik at de på en bedre måte kunne følge opp sin egen sønn.

Et femte aspekt som ikke ble avdekket i møtet, var en oppfatning av at guttene på påklagetsiden hadde blitt skåret over én kam, det vil si at det i liten grad ble nyansert at de hadde hatt ulike roller og dermed forskjellig skyld eller ansvar i voldsepisoden. Flere av foreldrene hadde meninger om dette. For eksempel fortalte Unni, mor til brødrene Håkon og Bent, at

jeg var ikke i den situasjonen at jeg stilte noen spørsmål som var mulig hvis jeg hadde protestert. Det var vanskelig å komme hjem til mannen min da han får høre om avtalen. Han var ikke spesielt happy med den. Men den er resultat av fem timers prat. Han burde ha vært der og opplevd det. Da ville han nok ha forstått litt bedre. I ettertid tenker jeg at jeg kanskje skulle sagt noe mer om "mine", men også andre. Det var litt pussig den Bent-situasjonen. Jeg synes ikke det skulle stått på papirene til Bent. Det går litt fort... Jeg mener at de har ansvar selv om de ikke slår. Sånn sett er man skyldig fordi man ikke har gjort noe.

Også Arthur, faren til Tormod, kom inn på noe av det samme med hensyn til fordeling av ansvar og skyld:

Ikke det viktigste hva som har skjedd, så lenge guttene var villige til å ta konsekvensene av det, og ta lærdom av det. Men overfor fornærmede ble alle sittende i samme båt, selv om det er nyanser i forhold til hva den enkelte bidro med. Fornærmede hadde ikke en klar oppfatning av

hvem som gjorde hva, og de involverte gikk ikke langt i å beskrive sin egen rolle i saken. De var overfladiske og lettvinne i forhold til hva som faktisk skjedde. Men til slutt når avtalen skulle inngås, burde det kanskje vært en saksopplysning om at det er forskjellige roller, og at det blir vanskelig å nansere i kroner og øre. En presisering avslutningsvis.

Arthur mente altså at det var greit at guttene skulle betale lik erstatning selv om de hadde hatt noe forskjellige roller, men syntes dette burde vært presisert i selve avtalen.

Et siste aspekt som flere mente ikke hadde kommet tilstrekkelig fram under stormøtet gjaldt visse uenigheter knyttet til selve avtalen. Alle ga uttrykk for at avtalen var riktig, rettferdig og nyttig, med unntak av to punkter. For det første hadde to av foreldrepårene reagert på foreldrene til Jens sitt ønske om at guttene fra X-bydelen skulle holde avstand til Jens og deres eiendom. Dette hadde resultert i avtalepunktet: “Påklaget skal ikke komme uinvitert på eiendommen til Jens sin familie”, med ett års tidsramme. Denne formen for “karantene” syntes de var problematisk siden enkelte av guttene hadde blitt venner igjen med Jens. For det andre var det uenighet om selve erstatningsbeløpet. I likhet med Steinar (16 år), sitert over, som mente at det var for stor *bot*, stilte samtlige av de foresatte på påklagetsiden spørsmålsteget til det de hadde oppfattet som et stort pengekrav fra Jens og hans familie. Dette gjaldt særlig punktet *tapt arbeidsinntekt*, og at Jens hadde rundet opp fra ca. kr 17.000 til 18.000 for “tort og svie”, som han kalte det, slik at det skulle bli et rundt tall på hver. Flere undret seg over at dette med tapt arbeidsinntekt kunne bli et så stort beløp, og det ble brukt ord som *“litt frekt; litt spesielt; kunne ikke forstå at det kunne bli så dyrt; litt voldsomt; kostet det virkelig så mye?”*. Samtidig satte flere ord på at det var en *“stemning som tilsa at her legger vi oss flate”*, at de var *“bondefanget”* og *“gissel”* i situasjonen. Ingen ville motsi klager og hans familie da de til slutt ønsket å inngå en avtale som kunne få politisaken ut av verden.

Diskusjon og delkonklusjon: Det dialogiske selvet som styringsredsskap

Hva var årsaken til at de beskrevne aspektene ved konfliktbildet ikke kom fram i stormøtet? En forklaring kan være, som også ble nevnt i oppfølgingssamtalene, at det hadde vært et langt og slitsomt møte, samtidig som påklagede med støttepersoner hadde medfølelse med offeret og hans familie, og at de derfor ikke ville trekke inn mindre viktige eller mer perifere forhold, sammenliknet med selve voldshendelsen. En annen forklaring kan være at vi som nyutdannede stormøtetilretteleggere ikke hadde evnet å gi tilstrekkelig rom for at de øvrige, potensielt viktige, aspektene kom til uttrykk i møtet. Riktignok hadde vi på det tidspunktet

begge en del erfaring som meglere (mer enn ett år), men det kan tenkes at mer erfarne tilretteleggere ville gitt partene bedre forhåndsinformasjon om prosessen og bedre kartlagt situasjonen gjennom forsamtalene. Dette kunne muligens ha gitt et bedre grunnlag til å forberede partene samt stille relevante oppfølgingsspørsmål i selve møtet. I ettertid ser jeg at vi som tilretteleggere nok kunne utøvd større presisjon og timing i spørsmålsstillinger og rolleutførelse.

Likevel er det to momenter som sannsynliggjør at sluttresultatet ikke ville ha blitt vesensforskjellig med mer erfarne tilretteleggere. For det første tilsier stormøteskriptet og konfliktrådets opplæring at tilrettelegger styrer med streng hånd, det vil si at partene blir stilt akkurat de samme spørsmålene som står i skriptet, i gitt rekkefølge. Videre skal man la partene snakke ut, én om gangen. Dersom andre avbryter, eller ønsker å kommentere det som blir sagt, skal de bli bedt om å vente på tur. Denne stringente innstillingen til skriptet fra konfliktrådets side har å gjøre med kvalitetssikring av lekordningen, med meglere som normalt utfører vervet på fritida. Mer erfarne tilretteleggere ville muligens ha frigjort seg mer fra skriptet, men ville da også gått utover de rammene som konfliktrådet legger opp til. For det andre forutsetter konfliktråd i straffesaker at man alltid tar utgangspunkt i handlinger og konsekvenser knyttet til selve lovbruddet. Den avtalen som partene inngår må primært omhandle selve lovbruddet for at straffesaken ikke skal gjenopptas av påtalemyndigheten³³⁰. Dette er viktig for siktede i saken, som risikerer videre straffeforfølgelse. Det er med andre ord forhåndsdefinert av straffesaken hva som er det primære temaet for møtet. Eventuelle *sterke evalueringer* av tilgrensende forhold i konfliktbildet som deltagerne måtte ønske å få fram, blir dermed sekundære.

De siktede guttene og deres foreldre hadde to primære behov og ønsker i denne prosessen, oppfølgingsintervjuene sett i sammenheng. For det første ønsket foreldrene at guttene skulle dra lærdom av møtet, bidra til å gjøre opp for seg og forhindre at noe liknende skulle skje igjen. For det andre var det forståelig nok også svært viktig for partene på påklagetsiden å unngå straff og plett på rullebladet. Derfor er det rimelig å anta at hovedårsaken til at de øvrige potensielt viktige, men i relasjon til straffesaken mer perifere aspektene ved konfliktbildet ikke kom til overflaten i møtet, har å gjøre med *strafferettsrisets* tilstedeværelse (kap. 9). Med andre ord kan det virke som om bekymringen for at offeret og hans familie ikke ville

³³⁰ Dette er som tidligere nevnt regulert av konfliktrådsloven, som tilsier at konfliktrådsbehandling i straffesaker alltid må ta utgangspunkt i den hendelsen som berører selve straffesaken.

inngå avtale bidro til at de siktede guttenes foreldre ikke tok opp ovennevnte medvirkende faktorer og skjvheter. Leifs protest tidlig i møtet, mot det han opplevde som en urettferdig påstand knyttet til hans rolle som gjerningsperson, ble fort neddempet, særlig etter at den skadelidtes far uttrykte sint at han ønsket straff framfor avtale. Strafferettsriset var meget tydelig i denne prosessen og bidro til å disiplinere partene til å fokusere på oppreisningen for offeret i saken. Alle var klar over at dersom de ikke kom til en avtale, godkjent av alle partene, ville straffeprosessen gjenopptas. Når det offeret i situasjonen og hans familie til slutt viste seg villige til å inngå avtale, la påklagede og deres familier seg ”flate” for deres krav fordi alternativet, straffeforfølgelse, potensielt kunne være så mye mer skadelig for ungdommene og deres familier (jamfør uttalelsen om at “de var bondefanget”). Statsmakten representert ved straffetrusselen så altså ut til å ha hatt en kontrollerende og disiplinerende kraft i selve møtet som gjorde at enkelte andre potensielt relevante og viktige ansvarsforhold og skjvheter i situasjonen, utenom selve den straffbare handlingen, kom i bakgrunnen og ble fortiet.

Både ved megling og stormøter i straffesaker vil det definerte offeret (*siktet/påklaget*) kunne få et fortrinn overfor gjerningspersonen på grunn av strafferettsriset, noe som kan lede til at siktede går med på avtaler om restitusjon som går utover hva vedkommende oppfatter som riktig og rettferdig (den partikulære rettferdigheten). I eksemplet over er det tydelig at majoriteten av de påklagede parter syntes pengedelen av avtalen var urimelig. En av guttene omtalte det også som en ufortjent ”straff”. I den grad statsmakten i form av strafferettsriset bidrar til at viktige aspekter i konflikthåndteringen blir fortiet, vil dette redusere den kommunikative kompleksiteten som stormøtet i prinsippet kunne ha lagt til rette for. Dersom *sterke evalueringer* knyttet til den partikulære rettferdigheten i situasjonen ikke blir eksternalisert i prosessen vil dette kunne svekke avtalens bærekraft. Mer generelt kan det dermed sies at strafferettsriset bidrar til å reprodusere de statsbyråkratisk, arborealte definerte rollene, gjerningsperson og offer, men innenfor en rhizomatisk, relasjonell dynamikk. Et stormøte skal imidlertid, som beskrevet over, i prinsippet gi alle deltagerne en mulighet til å uttale seg om hva de opplever som rett og urett, for at man så i fellesskap forsøker å finne gode løsninger som kan gjenopprette rettferdigheten og alles verdighet. Med stormøtets vektlegging av distribuert ansvar, kollektiv sårbarhet og involvering av viktige andre, ligger det et potensial for eksternalisering av et stort kompleks av følelser, behov, og dermed *sterke evalueringer*. I straffesaker vil imidlertid *strafferettsriset* kunne begrense den kommunikative kompleksiteten som stormøtet, forstått som et *social space of disclosure*, kunne ha lagt til

rette for. Dermed kontrolleres også det rhizomatiske potensialet i den gjenopprettende prosessen, der det post-interioriserte, dialogiske selvet kan sies å bli inkorporert ifølge en korporativ statsdynamikk.

Sett opp mot beskrevne *skala av kommunikativ kompleksitet* (kap. 3) blir det dermed klart at stormøter i sivile saker, som dermed ikke bærer med seg et strafferettsris, gir et større potensial for kommunikativ kompleksitet og eksternalisering av *sterke evalueringer* enn stormøter i straffesaker. Som eksemplet over viser, utelukker likevel ikke stormøter i straffesaker eksternalisering av viktige forhold, selv om altså kompleksiteten vil kunne være begrenset³³¹. Tilsvarende vil megling (mellom to parter) i sivile saker potensielt gi en større kommunikativ kompleksitet enn megling ved straffesaker. Megling legger til rette for en samtale mellom offer og gjerningsperson, også med utgangspunkt i sterke evalueringer, og gir dermed en relativt høy grad av kommunikativ kompleksitet, sammenliknet med strafferettsprosesser uten bruk av GP. I konfliktsituasjoner hvor det kun er to parter involvert, vil gjerne en meglingsprosess kunne føre til en transformasjon av konflikten i den grad partene er villige til å komme med innrømmelser, ta innover seg den andres perspektiv, og faktisk har et ønske om å finne en form for løsning gjennom å møte den andre. Jeg har vist at det i konflikter som har eskalert til et visst omfang, som regel vil være flere berørte personer, enten direkte eller indirekte. I slike tilfeller vil megling, til sammenlikning med stormøte, kunne være begrensende for den kommunikative kompleksiteten og følgelig potensialet for konflikttransformasjon. Stormøtet legger dermed i prinsippet til rette for en større grad av kommunikativ kompleksitet enn megling. I tillegg til hovedpartene inviteres støttepersoner for partene, forstått som viktige andre, som både kan utøve støtte og kontroll overfor sine nærmeste, i tillegg til mer indirekte berørte fra lokalsamfunnet og andre tredjepersoner som kan bidra til å belyse situasjonen og bli del av en løsning. Stormøtet legger på denne måten til grunn en mer relasjonell personforståelse som ser ansvars- og hendelsesforhold som distribuert over flere ledd. Dette forstår jeg i tråd med Taylors og Josephides perspektiv på *sosiale felt for menings- og persondannelse* (social spaces of disclosure). Stormøtet i sivile saker kan med andre ord forstås som tilrettelegger for en *post-interiorisert, dialogisk* persondannelse mens megling i straffesaker i større grad reproducerer den *interioriserte* personforståelsen, som Taylor hevder preger moderniteten.

³³¹ Med andre ord ble offerperspektivet i denne spesifikke saken godt ivaretatt, men ikke gjerningspersonperspektivet. Med hensyn til de to primære behovene som lå til grunn for møtet, nemlig klagers oppreisning som offer for vold og påklagedes hensyn til å slippe straff og plett på rullebladet, var imidlertid alle partene entydige på at stormøtet hadde hatt et positivt utfall.

Kapittel 12. Nærhet og avstand i konflikthåndtering

Oppsummering og konklusjon

Strafferetten er, og med gode grunner, utformet slik at partene skal slippe å møte hverandre. Prinsippet om *likhet for loven*, og rettssikkerheten, skal ivaretas gjennom en utpreget byråkratisk prosess som skaper avstand mellom partene, og mellom den skyldige og dommeren. Dette er symbolisert av rettferdighetens gudinne, fru Justitia,

som står som statue eller maleri ved rettslokalene i mange land³³²: Med vektskål i den ene hånden, sverd i den andre, og bind for øynene skal Justitia dømme og straffe rettferdig, uten å bli blendet av personlige bindinger eller lovbryterens status og rolle. Straff krever avstand. Gjenopprettende prosesser (GP) er tuftet på det motsatte prinsippet, nemlig nærhet og direkte konfrontasjon i samtaler mellom de stridende parter. Innledningsvis (kap. 1) viste jeg hvordan strafferett og GP på et ideologiplan utgjør en nærmest binær opposisjon med hensyn til rettferdighetsforståelse (universell vs. partikulær), legitimering (hva gjerningspersoner *fortjener* vs. partenes gjensidige *behov*), rasjonalitet (*reduksjonisme* vs. *kompleksitet*, *tvang* vs. *frivillighet*), og personforståelse (autonome, *interioriserte* selv vs. *post-interioriserte*, dialogiske selv). Denne dikotomien mellom de to ulike rasjonalitetene for konflikthåndtering reproduseres i den pågående dragkampen mellom strafferettens folk og GP-bevegelsens økende krav om relevans i alvorligere kriminalsaker. Mye av forskningen og evalueringene knyttet til GP søker å overbevise et konservativt juridisk regime om at GP “virker”, til sammenlikning med straffens uttalte formål (kap. 6). Det er altså en tydelig asymmetri mellom de to “partene” i denne dragkampen, der det er strafferettsregimet som setter premisene for GP-feltets legitimering. Et eksempel på dette er forståelsen av konfliktrådet

³³² Denne skulpturen er laget av Jørleif Uthaug i 1963; montert på ytterveggen ved inngangen til Drammen Tinghus. Fotoet har jeg tatt selv.

som “underordnet, mykt, lett og feminint” i relasjon til den “etablerte, strenge, tunge og maskuline” strafferetten. Denne forståelsen reproduseres også av GP-feltets egne aktører (kap. 1). Dette bidrar i sin tur til å opprettholde oppfatningen av strafferett og GP som ivaretagere av henholdsvis stats- og sivilsamfunnsinteresser.

I praksis har jeg vist at bildet imidlertid ser ganske annerledes ut med hensyn til denne todelingen. For å få et grep om de ulike formene og kontekstene for GP introduserte jeg et analytisk hjelpemiddel, *skala av kommunikativ kompleksitet* (kap. 3). Konflikthåndteringsprosesser preget av liten grad av kommunikativ kompleksitet mellom partene forstår jeg her som prosesser som reduserer kompleksitet gjennom byråkratisk koding og kategorisering, som entydiggjør det flertydige. Dette er i tråd med perspektivet på disiplinærsamfunnets *arboreale* form for statskontroll, preget av byråkratisk reduksjonisme og ideen om det autonome, *interioriserte* individ (kap. 10). På den andre siden av skalaen setter jeg dermed prosesser som tilrettelegger for høy grad av kommunikativ kompleksitet mellom partene, forstått i tråd med Taylors og Josephides’ perspektiv som et *sosialt felt for menings- og persondannelse* (spaces of disclosure). Her legges det til rette for *sterke evalueringer* og *eksternalisering av selv* gjennom *felles artikulerte fokuspunkter* i samtale og samhandling. Dette er komponenter i den dialogiske, *post-interioriserte* personforståelsen (Taylor 1985, 1989, Josephides 2008), og kan forstås som uttrykk for en rhizomatisk dynamikk. Skalaen strekker seg altså fra personlig og multipleks til upersonlig og unipleks kommunikasjon, der det personlige i varierende grad erstattes av byråkratiske og profesjonelle kategoriseringer og medieringer.

Oppsummering av funn: Grader av kommunikativ kompleksitet

Det feltet som i dag defineres som GP/restorative justice, oppstod internasjonalt på midten av 1970-tallet med *megling* mellom offer og gjerningsperson (victim-offender-mediation). Siden 1990-tallet har også GP-bevegelsen latt seg inspirere av urfolks rettssystemer (kap. 6). Selv om denne inspirasjonen kan forstås som en viss romantisering av “ur-juss”, har GP-feltet gradvis orientert seg mot en mer relasjonell, kollektivistisk og sosiosentrisk forståelse av konflikter og håndteringen av dem. Dette kommer særlig til syne i stormøtemetodikken, der partenes *viktige andre*, samt andre mer indirekte berørte av konflikten (vidt forstått som lokalsamfunnet), inkluderes i konflikthåndteringen (kap. 11). Denne forståelsen har også påvirket konfliktrådets praktisering av megling. Inspirert av stormøtetankegangen vil

tilretteleggere også for megling mellom to konfliktparter ofte spørre om de ønsker å ta med seg støttepersoner inn i møtet (selv om man ellers ikke følger stormøtemetoden), og om de tenker at det er andre berørte som bør være med i møtet (enten del av problemet og/eller løsningen).

I kapittel 5 gikk jeg inn på en komparativ etnografisk arena til konfliktrådet, Røde Kors gatemegling (GM), forstått som en ”førinstitusjonell” form for konfliktråd. Her får unge mennesker (13-25 år) opplæring i konfliktforståelse, ikkevoldskommunikasjon og megling. Denne kompetansen tar de så med seg inn på egne arenaer, noe som kan forstås som en ytterligere desentralisering av konflikthåndteringen som konfliktrådet representerer. Med andre ord kan dette forebyggende, såkalt proaktive tiltaket forstås som uttrykk for en ytterligere ”regjerifisering” og tilbaketrekning av staten til sammenlikning med reaktive former for GP, der deltagerne blir rustet med ulike teknikker for å ”regjere” seg selv på en sivil og privat arena. Jeg viste hvordan GM-verkstedene kan forstås som iscenesetter av en form for *virtuell virkelighet*, som muliggjør eksternaliseringer av uartikulerte aspekter ved selvet på en ”dypere” måte enn hva konvensjonell samtale i GP muliggjør. Derfor forstår jeg GM-verkstedene som tilrettelegger for en større grad av kommunikativ kompleksitet enn konvensjonell dialog som i stormøter og megling. Med den beskrevne pendlingen mellom lek og alvor, virtuell og hverdagslig virkelighet, viste jeg hvordan deltagerne i GM-verkstedene utforsker de formative betingelsene ved hverdagslivets fluks, og dermed foster en type *relasjonskompetanse* for etablering av *bærekraftige relasjoner*.

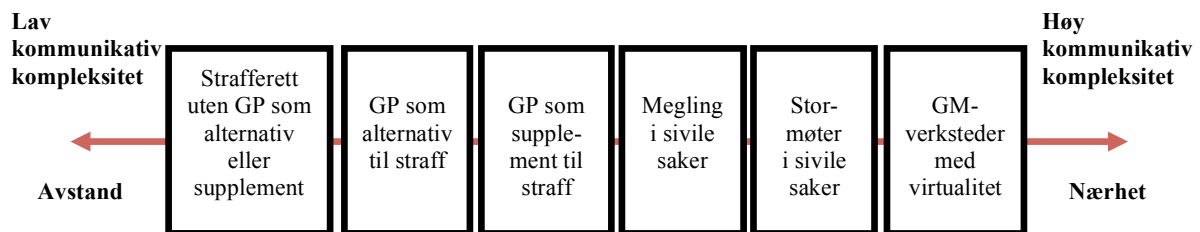
I kapittel 8 viste jeg med utgangspunkt i et ’prosessens perspektiv’ hvordan GP (både megling og stormøter) kan forstås som *sosiale drama*, bestående av fire hovedfaser (normbrudd, økende krise, gjenoppretting og reintegrasjon). Samtalen innledes med en bestemt form for punktuering, knyttet til et gitt normbrudd, lovbrudd eller en krenkelse. Dette innleder en prosess der partenes enkeltfortellinger inngår i et kollektivt narrativ, som gjerne leder til en krisefase når partene ”treffer bunnen”. Her innser partene at de er gjensidig avhengig av hverandre for å løse konflikten. Det kan dermed sies at dette punktet markerer en overgang der partene tar eierskap til sin egen prosess. Her innser partene at de ikke kan ”vinne” unilateralt over den andre gjennom ytterligere beskyldninger og trusler, mobilisering av utenforstående dommere eller eksperter, eller maktstrategier ala ”jeg er offeret her, du er den slemme”. Det er altså på dette punktet at partene innser at de selv er avhengige av den andres respons for å finne en løsning eller transformasjon av konflikten, forstått med Turner som

fullbyrdelsen av det sosiale dramaet (kap. 8). Det er altså *selve relasjonen* mellom partene som kommer i fokus, i motsetning til ervervede roller (“*jeg er offeret her*”) eller tilskrevne roller (av motparten eller påtalemyndigheten) som offer og gjerningsperson. Dette reder grunnen for en videre utforskning av situasjonen, en selv og den andre, og hvilke inter-subjektive verdier og behov som ligger til grunn, forstått med Taylor som *sterke evalueringer*. Det er med andre ord et formål i GP å få fram en størst mulig kompleksitet, sett fra partenes egne ståsteder, der de i detalj forteller om selve krenkelsen eller konflikten, hvordan de har blitt berørt, og hva de trenger for at situasjonen skal bli bedre.

I kapittel 9 og 10 inntok jeg et ‘statens perspektiv’, i en tilnærming til hvordan arena og oppsett, eller formen, innvirker på innholdet i GP og den samtalen som foregår i meglingsrommet. Her viste jeg hvordan den etablerte ordningen *konfliktråd som alternativ til straff* bærer med seg et *strafferettsris*, som virker med en disiplinerende og motiverende kraft både før, under og etter selve meglingsmøtet. Dette “riset” forstår jeg som etableringen av en bestemt forbindelse mellom krenkelsen/lovbruddet og en strafferettslig definert moralitet. Denne forbindelsen produserer både subjektivitet og objektivitet: Strafferettsriset disiplinerer og kontrollerer gjennom å begrense og regulere handlingsrommet til lovbyteren, men produserer også kapasitet for handling (subjektivitet) gjennom å åpne opp for noen spesifikke valgmuligheter innenfor moraliteten definert av straffesaken. Den produserte objektiviteten er definisjonen av hvem som er ‘skyldig’, hva som har skjedd, og hva det skal snakkes om. I likhet med “riset bak speilet” blir strafferettsriset usynlig når vi ser i speilet siden det er oss selv vi ser; det er ingen dommer eller advokater tilstede når partene selv, ved hjelp av en megler, skal bestemme innholdet i og utfallet av samtalen. Riset bak kan dermed sies å bli en usynlig del av oss selv. Makten som riset representerer blir dermed tildekket, men mister ikke sin virkning av den grunn. Strafferettsriset bidrar dermed til å tilsløre den faktiske effekten av det statsovergrepene i den *sivile* meglingsprosessen. Dette bidrar i sin tur til å begrense den kommunikative kompleksiteten som muliggjøres på konfliktrådets arena gjennom reproduksjonen av de straffesaksdefinerte rollene offer og gjerningsperson, og videre *hva* det må kommes til enighet for at saken ikke skal gå tilbake til straffesakskjeden. Som også vist i kapittel 5 (gatemegling) produserer denne dette en formen for nyliberal *regjering* der individer styres på avstand gjennom ”frihet” til å velge og maksimere egen velstand, men da i tråd med en statsdefinert moralitet.

I kapittel 10 gikk jeg nærmere inn på implementeringen av stormøtemetodikken i konfliktrådet, i lys av et 'subjektets perspektiv'. Her argumenterte jeg for at *stormøter*, i større grad enn *megling* (mellom kun offer og gjerningsperson), bærer preg av en post-interiorisert personforståelse gjennom inkluderingen av *viktige andre* i konflikttransformasjonen. Dermed legges det også til rette for en større grad av kommunikativ kompleksitet (flere stemmer, perspektiver og sterke evalueringer). Likevel, ved ordningen *konfliktråd som alternativ til straff* vil strafferettsriset kunne begrense den kommunikative kompleksiteten også i stormøter, og forhindre at partenes sterke evalueringer blir artikulert.

På en skala av kommunikativ kompleksitet vil de beskrevne formene for justis og konflikt-håndtering kunne se slik ut:

Oppsummert vil en *strafferettsprosess uten GP som alternativ eller supplement* kjennetegnes ved lav kommunikativ kompleksitet mellom partene ut fra et eksplisitt prinsipp om avstand. All kontakt mellom konfliktpartene blir i rettsprosessen mediert av profesjonelle jurister med formål om å sikre en rettferdig prosess og straff (som fru Justitia). I den etablerte norske konfliktrådsordningen med *GP som alternativ til straff* (ved mindre alvorlige lovbrudd) åpnes det for direkte dialog mellom parter i straffesaker. Dette gir følgelig en relativt stor grad av kompleksitet og nærhet til sammenlikning med strafferettsprosesser. Likevel har jeg vist at denne kompleksiteten betinges og begrenses av strafferettsriset. Videre gir *stormøter* potensielt større kompleksitet enn *megling*, men er også begrenset når det gis som alternativ til straff på grunn av strafferettsriset. Når *GP gis som supplement til straff*, altså uavhengig av og parallelt med straffeprosessen (kap. 10 og innledende eksempler i kap. 1) vil det imidlertid ikke følges av et strafferettsris på samme måte. Det kan riktignok tenkes at siktede motiveres til å delta i den gjenopprettende prosessen ut fra et håp om at det vil kunne virke formildende på den parallelle straffeprosessen. Likevel er det ingen automatikk i dette, slik det er i *alternativ til straff*-sakene regulert av konfliktrådsloven, siden straffeprosessen uansett vil gå

sin gang. I drapssaken vist til i kapittel 1 deltok siktede i en meglingsprosess i forkant av selve rettssaken, uten at dette fikk noen formildende effekt, eller fra påtalemyndighetens ståsted, noen uheldig innvirkning på selve straffeprosessen. Dette ledet til at han selv senere tok initiativ til megling med avdødes fetter, som han hadde mottatt alvorlige trusler fra, mens han ventet på å sone. Dette var altså etter at dommen hadde falt, og kunne dermed ikke være motivert ut fra et ønske om mildere straff. Likevel kan *GP som supplement* gi en noe lavere kommunikativ kompleksitet enn *GP i sivile saker*, dersom møtet foregår i forkant av domstolen, siden påtalemyndigheten forutsetter at meglingsmøtet ikke skal innvirke på selve strafferettsprosessen. Dermed kan det legges føringer på at man unnlater å snakke om enkelte aspekter som angår straffesaken (kap. 1 og 10). *Megling og stormøter i sivile saker* (uten parallell straffesak) har følgelig ikke noe strafferettsris hengende ved seg, og vil dermed kunne fostre en større kompleksitet enn GP som supplement til straff. Lengst til høyre på skalaen har jeg plassert GM-verksteder og tilsvarende prosesser som tilrettelegger for eksternalisering av selv i en 'virtuell virkelighet'. Det bør understrekes at GM-verksteder skiller seg på et vesentlig punkt fra stormøter og megling, forstått som *reaktive* tiltak som tilbys konfliktparter i etterkant av en gitt konflikt eller krenkelse. Opplæringsdelen i GM er primært et *proaktivt*, forebyggende tilbud der det heller er unntaket at faktiske konfliktparter deltar samtidig som ledd i en konflikthåndteringsprosess (selv om dette også kan være virksomt). Riktignok hender det, som vist i kapittel 5, at det oppstår konflikter mellom deltagerne innenfor verkstedets ramme, og at man dermed anvender meglingskompetansen "reaktivt" innenfor den øvrige verkstedprosessen. I den grad deltagerne anvender den tilegnede 'relasjonskompetansen' utenfor Røde Kors-arenaen på uformelle arenaer i egne nettverk, kan det sies at det pro- og reaktive arbeidet går over i hverandre som en form for styring og regjering på avstand.

Dialogens paradoks sett "utenfra": Svar på problemstillingen

Den ideologiske dikotomiseringen mellom GP og strafferett som basert på motstridende rasjonaliteter kan altså i praksis forstås som ytterpunkter på en skala av nærhet og avstand, kompleksitet og reduksjonisme. Mellom disse ytterpunktene vil ulike varianter av og kontekster for GP kunne få svært forskjellige utslag med hensyn til den relasjonismen og dialogismen som GP-feltet søker å tilrettelegge for. Likevel framstår spenningen mellom de to ideologiene som en fortsatt dragkamp mellom GP-bevegelsen og strafferettens aktører. Dette gir seg utslag i en rekke motsetningsforhold og problemer sett "innenfra", det vil si fra GP-

feltets egne aktører. Den norske GP-bevegelsen er riktignok ikke et unisont kor. Mens konfliktrådsledelsen er tydelig på at konfliktrådet er en del av det strafferettslige reaksjonsapparatet, har flere ansatte og lekmeglere satt ord på problemer ved konfliktrådsordningen som statlig institusjon. En bekymring er at konfliktrådet blir en billig avlaster for politiet ved lovbrudd som krever uforholdsvise store etterforskningsressurser i forhold til strafferettslig alvorlighetsgrad, og dermed vil miste sin rolle som en viktig helsefremmende institusjon. Det har også vært uttrykt en bekymring for at det nære samspillet med påtalemyndigheten (som forsyner konfliktrådet med 85 % av sakene) undergraver fokuset på sivile saker innmeldt av partene selv. En annen bekymring er at den byråkratiske organiseringen av konfliktrådet underminerer kvaliteten i de gjenopprettende prosessene. En tredje type kritikk er at konfliktrådets monopolisering av GP-kompetansen (i straffesaker) leder til at konfliktrådet overtar eierskapet til selve dialogen eller formen, og dermed blir en form for uformell forlengelse av straffesystemet. Her er det også en spenning mellom ideologien om meglernes nøytralitet og maktutøvelsen i praksis. Et fjerde problem er forholdet mellom lekordningen, som springer ut av Christies profesjonskritikk (1977), og de praktiske behovene for forenkling i opplæring og formidling. Denne bekymringen er knyttet til at forenklingen i opplæringen kan gå utover kvaliteten av tilbudet, og forståelsen av den maktposisjonen megleren har. I mer tidsintensive og komplekse meglingsprosesser kan det dessuten være vanskelig å få lekmeglere til å ta disse som del av et frivillig verv, rett og slett fordi de ikke har tid som et verv på fritida (kap. 9). Oppsummert kan det altså spores tendenser til en bekymring blant GP-feltets egne aktører for at statsapparatet på nytt har overtatt "eierskapet" i konflikthåndteringen på bekostning av sivilsamfunnets deltagelse og myndiggjøringen av sivile parter i konflikt.

Sett "utenfra", altså fra et antropologisk perspektiv, kan disse interne spenningsforholdene mellom GP-ideologi og praksis leses som symptomer på en mer generell samfunnsendring i det som kan forstås som en overgang fra disiplinærsamfunnet til kontrollsamfunnets desentralisering og outsourcing av statsfunksjoner. Innledningsvis (kap. 2) formulerte jeg en problemstilling uttrykt som et *dialogens paradoks*, altså hvordan tilrettelagte dialoger i GP både kan forstås som konserverende for statsmakt og samtidig som et transformativt felt for persondannelse. Overordna kan dette formuleres som et spørsmål om hvorvidt og hvordan det er et forhold mellom persondannelse og styringsmekanismer i dette feltet? Denne problemstillingen delte jeg opp i fire påbyggende delspørsmål:

- 1) I hvilken grad kan framveksten av GP i Norge forstås som et aspekt ved nyliberal *regjering og statskorporativ kontroll* (kontrollsamfunn)?
- 2) Hvorvidt kan de sosiale arenaene som defineres av GP forstås som uttrykk for det Taylor beskriver som en ny type *sosiale felt for menings- og persondannelse* (social spaces of disclosure), og dermed som forvalter av en *post-interiorisert* personforståelse? Og hvordan er feltets selvforståelse av denne prosessen?
- 3) Hvorvidt kan denne formen for persondannelse, og denne personforståelsen, forstås som en reproduksjon av eller opposisjon til regjering og korporativ statsdynamikk?
- 4) I hvilken grad gir GP-bevegelsens krav om avprofesjonalisering av konflikt-håndteringen gjennom mottoet “konfliktene tilbake til folket” faktisk økt inklusjon, deltagelse, eierskap og myndiggjøring av borgerne i desentraliserte konflikt-håndteringsprosesser?

Med hensyn til det første og det overordnede spørsmålet, har jeg argumentert for at den etablerte ordningen med konfliktråd som alternativ til straff kan forstås som en form for desentralisert statskontroll. Her innlemmes sivile deltagere i staten til å utføre oppgaver som tidligere var forbeholdt det tradisjonelle kontrollregimet, strafferetten. Jeg har beskrevet hvordan konstruksjonen av konfliktrådet kjennetegnes ved *underordning* og *adskillelse* av den opposisjonelle GP-ideologien, og hvordan dette samtidig kan forstås som en *inkorporasjon* av GP i statsmakt. For det første underordnes den gjenopprettende prosessen de strafferettslige betingelser. Dette kommer til syne både i den hovedsakelige arbeidsdelingen mellom konfliktråd og strafferett (småsaker vs. alvorlige saker), og med hensyn til beskrevne strafferettsris som sørger for at den gjenopprettende prosessen reproducerer en strafferettslig definert moralitet og kontroll (kap. 9). Kort sagt kan det dermed sies at GP, ved konfliktråd som alternativ til straff, blir en forlenget del av straffesystemet. For det andre preges ordningen av en *adskillelse* mellom de to institusjonene og ideologiene. Dette kommer særlig til syne i kapittel 10 der det viser seg at det er viktig for påtalemyndigheten at den parallelle gjenopprettende prosessen holdes adskilt fra (og underordnet) straffeprosessen. Også i den etablerte ordningen framstår de to institusjonene, strafferett og konfliktråd, som ulike arenaer og som ivaretagere av henholdsvis stats- og sivilsamfunnsinteresser (avskrekking og ”mental-hygiene” vs. partenes egne behov). Selv om det ikke legges skjul på at konfliktrådet er en del av reaksjonsapparatet, så framstilles konfliktrådet som en sivil, egalitær og nøytral arena for partenes egen konfliktløsning, altså i tråd med et nyliberalt politisk vokabular. Dette skillet mellom straff og meglings, konfliktråd og strafferett, kan forstås som en renselse av det statlige

handlingsfelt i relasjon til den sivile arenaen for konflikthåndtering. Under denne rensede overflaten griper imidlertid feltet for statlig maktutøvelse over i den sivile meglingsprosessen. Dermed tilsløres også konfliktrådet som en arena for utøvelse av statsmakt, i en desentralisert dynamikk der deltagerne kan sies å bli sine egne “justisministre” eller kontrollører. Fra et statsstyringsperspektiv oppnås dermed en dobbel gevinst: den opposisjonelle, rhizomatiske og potensielt truende GP-ideologien blir kontrollert, og dessuten nyttiggjort som en kostnadsbesparende avlastning av straffeapparatet i et samfunn der stadig flere saker bringes for påtalemyndigheten. Implementeringen av GP i den etablerte ordningen med konfliktråd som alternativ til straff forstår jeg følgelig som et klart uttrykk for korporativ statsdannelse i framveksten av kontrollsamfunnet, som en intensivering av nyliberal *regjering*.

I relasjon til delspørsmål nr. 2 framla jeg en arbeidshypotese om GP som bærer av et *post-interiorisert* og dialogisk menneskesyn, i tråd med Taylors (1989) og Josephides’ (2008) perspektiver. I sin kritikk av det dominante, *interioriserte* menneskesynet i moderniteten (det autonome, *representerende* individ), anerkjenner Taylor at det også finnes motbevegelser i moderne, liberale stater som både bevarer det han ser som positive aspekter ved det interioriserte selvet (ideen om frihet, ansvar og individuell originalitet), og som samtidig gjeninnfører modernitetens undertrykte innsikt i hvordan personer konstrueres dialogisk og *post-interiorisert* (formativ avhengighet av andre; selv-eksternalisering og sterke evalueringer av intersubjektive verdier og goder). Spørsmålet jeg stilte er om GP-bevegelsen kan forstås som bærer av en slik opposisjonell personforståelse, og som tilrettelegger for en spesifikk form for *sosiale felt for menings- og persondannelse* (social spaces of disclosure). Hovedsvaret på dette er at både megling, stormøter og GM-verksteder, riktignok i varierende grad (jamfør skalaen over), tilrettelegger for *eksternalisering av selv* i samtale med *viktige andre*, med utgangspunkt i *sterke evalueringer*. Dette antyder at GP nettopp fremmer en slikt post-interiorisert personforståelse. Jeg har vist at deltagerne i GP i all hovedsak oppfatter dette som positivt og styrkende, og i alle fall bedre enn alternativet, nemlig straff. Dette står i motsetning til det tradisjonelle kontrollregimet, strafferetten, som med begrepet *forsett* reproducerer ideen om det autonome, interioriserte individ (kap. 9). Strafferettens personforståelse stemmer ikke alltid overens med gjerningspersoners forståelse av seg selv, i selve gjerningsøyeblikket, selv om de er villige til å ta ansvar for sine handlinger. Dette betyr imidlertid ikke at GP-feltet står i en binær opposisjon til strafferetten med hensyn til personforståelse (interiorisert vs. post-interiorisert). GP i de ulike variantene baserer seg på ideen om *frivillighet*, altså at deltagerne kan ta et aktivt valg. Dette forutsetter en avstand mellom et

indre selv og de ytre attributter, egenskaper eller “løsøre” som individet kan velge imellom (jfr. Larsen 2009, 260-265). En gjennomgående forståelse i GP-feltet er videre at individet selv er ansvarlig for sine egne (indre) følelser og behov, og hvilke (ytre) valg man så tar. Dette antyder at også GP-feltets personforståelse i stor grad springer ut av ideen om det autonome, interioriserte individ. Årsaken til at jeg likevel vil hevde at GP formidler et post-interiorisert personforståelse er at det i praksis tilrettelegger for eksternalisering av selv i samtale med *viktige andre*. Den personforståelsen som formidles i GP tar altså med seg visse kvaliteter fra ideen om det autonome selv (frihet, ansvar, individualitet), samtidig som GP i praksis vektlegger transformasjon i møtet med *den andre* (eksternalisering av selv i det *offentlige fokuspunktet* som oppstår i selve dialogen). Jeg har argumentert for at GP tar utgangspunkt i *sterke evalueringer*, forstått som iboende verdier og formål i seg selv, som altså går utover individuelle verditilskrivninger. Frykt og behovet for trygghet, skam og behovet for å imøtekomme den andre (og dermed en selv), sorg og behovet for anerkjennelse for smerten, er eksempler på sterke evalueringer som ofte er utgangspunkt for en gjenopprettende prosess. Denne vektleggingen av iboende goder, at noe er et mål i seg selv, står i motsetning til modernitetens instrumentelle rasjonalitet slik den er beskrevet fra Marx, Nietzsche og Weber til Horkheimer og Jameson (jfr. Larsen 2009, 351). Denne instrumentelle logikken kommer også tydelig til syne i norsk strafferettsdiskurs. Individualiseringen av skyld, slik straffen forutsetter, har historisk gått fra ytre tukt (fysisk avstraffelse) til indre pine (straff av sjelen i isolat) (Schaanning 2009), og fungerer som et eksempel på modernitetens gradvise interiorisering av selvet. Straffen legitimeres i dag ut fra et eksplisitt instrumentelt mål: hevnen er ikke lenger et legitimt mål i seg selv, men straffen skal ha en samfunnsnytte (avskrekking: såkalt individual- og allmennprevensjon). Selv om altså GP-feltets emiske personforståelse i stor grad tar utgangspunkt i et moderne, interiorisert selv skiller det seg i praksis fra strafferettens menneskesyn gjennom vektlegging av iboende formål og verdier, forstått som *sterke evalueringer* (ikke-instrumentell rasjonalitet), og avhengigheten av *den andre* i konfliktransformasjonen. Det er altså ikke snakk om noen helomvending av det moderne individ, men en betydelig vridning eller reorientering mot en mer relasjonell, dialogisk eller sosiosentrisk personforståelse, som altså ifølge Taylor og andre har blitt undertrykket i modernitetens framvekst. Oppsummert vil jeg i forlengelse av Gullestads perspektiv betegne GP-feltet som bestående av institusjoner og kompetanse for etablering av *bærekraftige relasjoner* (kap. 5).

Her er det nok et problem som melder seg: Hvorvidt kan framveksten av denne nye (eller veldig gamle) personforståelsen forstås som en opposisjon til, eller reproduksjon av nyliberal regjering og korporative statsdynamikk (delspørsmål nr. 3)? Jeg har vist med referanse til Foucault (2001), Deleuze og Guattari (2004) og Kapferer (2010) at framveksten av nasjonalstatene, med disiplinærsamfunnets *arboreale* form for statskontroll, er tuftet på en utpreget byråkratisk logikk som koder, binder og territorialiserer – og ikke minst *individualiserer* (kap. 2 og 9). Strafferetten, som nøkkelinstitusjon i den nasjonalstatlige styringsformen, er tuftet på en slikt personforståelse: straff forutsetter et autonomt individ som har en bevissthet og dermed en refleksiv distanse til egne handlingsvalg. Denne tankegangen er selve grunnlaget for ideen om det ansvarlige rettssubjekt. Dersom lovbryteren i gjerningsøyeblikket ikke anses som tilstrekkelig bevisst sine handlinger (for eksempel barn under 15 år, eller ved visse typer psykisk sykdom eller funksjonshemminger), vil heller ikke vedkommende regnes som et ansvarlig rettssubjekt. I norsk rett vil lovbryteren dermed heller ikke kunne dømmes. Slik bl.a. Josephides påpeker (2009), er imidlertid en slik interiorisert personforståelse historisk og kulturell partikulær. Josephides understreker at under denne kulturspesifikke personforståelsen så konstrueres også den moderne person i en kontinuerlig samtale med andre, som et relasjonelt og dialogisk selv (kap. 3 og 11). Med andre ord antar hun, samt Taylor (1989), at det er en mismatch mellom den dominerende personforståelsen i moderniteten, og hvordan personer faktisk konstrueres i formativ avhengighet av og med andre (Josephides 2008, 32). Det relasjonelle, distribuerte og post-interioriserte selvet kan dermed forstås som forankret i *rhizomatiske* dynamikker, slik det er beskrevet av Deleuze og Guattari (2004). Hovedoppgaven til det tidligere styringsparadigmet, *disiplinærsamfunnet*, var nettopp å utøve arboreal kontroll over rhizomatiske motkrefter. I overgangen til *kontrollsamfunnet* er imidlertid ikke de rhizomatiske kreftene lenger kun en trussel for statsmakt, men blir snarere nyttiggjort gjennom bestemte typer inkorporasjoner. Dermed blir det klart at korporative statsformasjoner drar nytte av det post-interioriserte, dialogiske selvet i desentraliserte styringsprosesser, som en intensivert form for nyliberal regjering. Det er ikke dermed sagt at det post- (eller før-)interioriserte, dialogiske selvet, slik det er beskrevet av blant andre G. H. Mead (1934), Taylor (1989) og Josephides (2008), er et produkt av kontrollsamfunnet. I så fall ville dette underminere Taylors og Josephides' prosjekt om å finne et transkulturelt grunnlag for persondannelse. Snarere forstår jeg den korporative statskontrollens nyttiggjøring av det post-interioriserte selvet som et produkt av den beskrevne dynamikken: GP som rhizomatisk kommunikasjonsform, ideologi og praksis, med tilhørende personforståelse, utgjorde først en opposisjon og en trussel mot den etablerte strafferettens arboreale logikk. Når det

rhizomatiske aspektet ved GP så blir inkorporert med statsmakt (ved underordning og adskillelse), så betyr det også at det motkulturelle, post-interioriserte menneskesynet blir tatt til inntekt for reproduksjon av statsmakt.

Dette leder til fjerde og siste delspørsmål i problemstillingen: I hvilken grad gir GP-bevegelsens ønske om reform av strafferetten i form av styrkede sivile løsninger faktisk økt deltagelse, eierskap og myndiggjøring av borgerne? Det er et entydig funn både i denne studien, andre norske studier og evalueringer (Eide og Gjertsen 2009, Hasund og Hydle 2007) samt i internasjonal forskning (bl.a. Braithwaite 2002, Strang og Sherman 2007), at deltagerne i GP i de aller fleste tilfeller selv opplever prosessen som styrkende og lindrende, og at de bedre får dekket sine behov enn ved tradisjonelle strafferettsprosesser (kap. 6). Dette kan forstås som uttrykk for en nyliberal regjeringsdynamikk, der borgernes mål sammenstilles med myndighetens, en sammenstilling som skaper styringsvillige subjekter. Med andre ord gir GP i de fleste tilfeller, der både offer og gjerningsperson samtykker, en større grad av opplevd rettferdighet enn ved straffeprosess.

I lys av skalaen over, og perspektivet på framveksten av kontrollsamfunnet, er likevel ikke svaret på dette spørsmålet gitt. Dette uttrykte jeg innledningsvis som et *dialogens paradoks*, det vil si at framveksten, eller rettere sagt den statlige implementeringen, av GP i Norge både kan forstås som konserverende for statsmakt (i endring), og som en arena for myndiggjøring av sivile konfliktparter gjennom alternativ persondanning. Eksemplet i kapittel 7 viser at selv om deltagerne fra minoritetsforeningen var fornøyde med prosessen og utfallet, til sammenlikning med straffeprosess, så var de utsatt for en betydelig disiplinering og statskontroll (kap. 9). Den særskilte konstruksjonen av *konfliktråd som alternativ til straff* kan dermed sies å være et særs effektivt statskorporativt styringsinstrument. Her blir altså det rhizomatiske aspektet ved GP inkorporert på en slik måte at det tjener statsinteresser. Fra et antropologisk perspektiv er det altså ikke noe paradoksalt ved *dialogens paradoks*. Snarere bør ordningen, som dialogens paradoks er et uttrykk for, forstås som et eksempel på en ny type kontrollteknologi.

Så hvorvidt gir den beskrevne tilsløringen av statsmakt i disse desentraliserte straffeprosessene i realiteten en *intensivert* statskontroll over den sivile sfære, slik Deleuze og Kapferer generelt advarer mot i kontrollsamfunnet? På ett overordna nivå har jeg argumentert for at adskillelsen og renselsen av den sivile konflikthåndteringen i konfliktrådet, til forskjell fra strafferettens håndtering, er naturalisert på en slik måte at strafferettsriset er så implisitt til

stede at det blir vanskelig å få øye på. Dermed blir det også vanskelig å artikulere det nære samspillet mellom straff og megling, og kontrolleffekten av denne dynamikken (kap. 9). I den grad deltagerne opplever prosessen som *frivillig og rettferdig*, sammenliknet med alternativet (straff), blir de føyelige til å imøtekomme prosessens krav. Dette viser seg i tall fra konfliktrådet der over 90 % av sakene som megles i konfliktråd leder til skriftlige avtaler som oppfylles av partene. Det er dermed rimelig å anta at den desentraliserte kontrollen som følger av (den frivillige) konfliktrådsprosessen er mer effektiv enn den avskrekkende disiplineringen ved (ufrivillig) straff. Tilsløringen av det statsovergrepene i den antatt sivile meglingsprosessen fører altså i seg selv til en intensivering, og en utvidelse av regjering (forstått med Deleuze og Guattari (2004) som en reterritorialisering).

Denne tilsløringen av desentralisert statlig maktutøvelse kan få en rekke utilsiktede konsekvenser for deltagerne i disse prosessene. I kapittel 6 viste jeg til etablerte kritikker av GP og konfliktråd, bl.a. bekymringen for at de avtalene som inngås ikke vil være uttrykk for en reell enighet (ved megling som alternativ til straff). Dermed kan gjerningspersoner miste sitt berettigede vern om ikke å få en strengere straff enn fortjent. For eksempel viste jeg i kapittel 11 at en av de unge gjerningspersonene opplevde erstatningsbeløpet, framstilt av klager, som en urettferdig “straff” (de fleste andre på påklagetsiden syntes også beløpet var for stort, selv om de ikke uttrykte det som en ufortjent ”straff”). Strafferettsriset kan altså lede til at GP blir oppfattet som en uformell straffeprosess, der det er partene selv som straffer istedenfor domstolen. Slik også informanten over advarte mot med hensyn til at konfliktrådet står i fare for å bli en salderingspost for politiet (kap. 9), melder dermed spørsmålet seg om rettsvern ved konfliktråd i straffesaker. Dette vil avhenge av kvaliteten i både etterforskningen før oversendelse fra påtalemyndigheten, og selve tilretteleggingen i konfliktrådet. Meglerens rett og plikt til ikke å signere skjeve avtaler, samt partenes angrefrist, er ment som sikkerhetsventiler for å unngå urettmessige prosesser. Likevel illustrerer dette at ansvaret for rettsikkerheten ved megling i straffesaker er desentralisert, ifølge en korporativ logikk, fra stat (det profesjonelle rettsapparatet) til sivile lekmeglere og parters egne vurderinger. I mange tilfeller vil megler og partene selv evne å ta gode beslutninger på egne vegne, men det oppstår her en gråsoner med hensyn til individuell variasjon i forståelsen av rekkevidden av slike valg, noe som vil være ulikt distribuert i befolkningen. Den antatte *sunne fornuften* som konfliktrådet forvalter kan altså ikke tas for gitt at er verken sunn eller fornuftig (kap. 6), særlig i konflikter som har fått et strafferettsris hengende ved seg. Den kompetansen som konfliktrådet forvalter, og som Røde Kors tilbyr unge mennesker – såkalt relasjons-

kompetanse – er verken naturlig eller gitt, men er avhengig av bestemte typer læringsprosesser, og vil derfor være ulikt fordelt (kap. 5).

En annen konsekvens av denne dynamikken (”regjerifiseringen” av staten, kap. 2, Foucault 2001) er nevnte bekymring for at GP i straffesaker, i likhet med kriminaliseringsprosesser generelt, kan lede til en individualisering av storsamfunnets problemer (kap. 6 og 9). Mens GP på et ideologiplan er ment å være en katalysator for demokratiske endringsprosesser, der lokalt definerte behov settes i relasjon til mer overordna spørsmål med politiske konsekvenser (f.eks. relasjonen mellom ungdomskriminalitet, sosial ulikhet og spørsmålet om finansiering av ungdomsklubber), vil *strafferettsriset* i praksis kunne lede til at spørsmål som går utover selve straffesaken kommer i bakgrunnen og forties. I eksemplet fra kapittel 11 var det tydelig at en pågående polarisering knyttet til demografisk ulikhet i sosioøkonomisk status ble reproduisert i meglingsprosessen. Isolert sett var deltagerne i all hovedsak fornøyde med prosessen og utfallet, sett i relasjon til straffesaken og den alvorlige voldshendelsen. Likevel ble altså det medvirkende samfunnsproblemet (sosial ulikhet) ikke tematisert, og dermed reproduisert og individualisert. Dette spørsmålet kan også knyttes til det tilbudet som gis til marginaliserte samfunnsgrupper gjennom ikke-statlige organisasjoner, slik som for eksempel Røde Kors og aktiviteten gatemegling (GM). Jeg har vist hvordan flesteparten av deltagerne oppfatter GM som styrkende for sin personlige utvikling (kap. 5). Likevel vil en slik styrking av kommunikasjons- og relasjonskompetanse kunne komme til kort dersom ikke også marginaliserte deltagere samtidig får en reel overføring av makt i form av grunnleggende ressurser som tilgang på skole, bolig, arbeid og inntekt³³³. Som diskutert i kapittel 2 og 5 vil det alltid være ”uregjerlige” borgere som ikke lar seg normalisere og inkludere gjennom styring på avstand. Da vil andre mer direkte og ”disiplinære” styringsformer overta, gjerne med eksklusjon som konsekvens (kap. 10, Neumann 2003). Dette synliggjør Foucaults poeng om at selv om styringsformen regjering gradvis får større forrang overfor tidligere styringsteknikker som suverenitet og disiplin, er de gjensidig utfyllende (2001). Dersom vi regner *korporativ statskontroll* som en fjerde type styringsteknikk, der rhizomatiske dynamikker inkludert dialogisk persondanninge inkorporeres i ”staten”, er det et interessant empirisk spørsmål hvordan de ulike maktformene utfyller hverandre til enhver tid.

³³³ I et større format var det en liknende prosess i Sør-Afrikas truth and reconciliation commissions (TRC'er) etter Apartheids fall. TRC defineres av flere inn under paraplyen gjenopprettende prosesser (Braithwaite 2002). TRC'ene ledet til et ikke-voldelig oppgjør med fortida, men uten at det førte til mer grunnleggende endringer i de sosiale ulikheter som Apartheid bygde opp under (se f.eks. Wilson 2001). En kritisk undring er dermed om slike tiltak kan lede til en føyeliggjøring av liminale samfunnsborgere (anmodning om ikkevold), dersom dette blir en politisk hvilepute som forhindrer at legitime behov imøtekommes på en grunnleggende måte. Samtidig kan det argumenteres for at en tilføring av relasjonskompetanse vil kunne styrke evnen til dekke disse behovene på egenhånd.

Et annet gråsoneeksempel på desentraliserte kontrollprosesser er samhandlingen mellom staten som dømmende og straffende instans, og frivillige organisasjoner som arena for straffegjennomføring. For eksempel blir Røde Kors tidvis spurt av kriminalomsorgen om de kan motta personer til å delta i deres aktiviteter, eller utføre frivillig arbeid, som del av samfunnsstraff eller påtaleunntatelse. Også gatemegling har en viss erfaring med ungdom som deltar i aktiviteten som et vilkår i straffeoppfølgingen. Erfaringen er noe blandet: I en del tilfeller vil deltagerne oppleve dette som et godt og nyttig tilbud, mens i andre tilfeller vil motivasjonen være lav til å delta dersom tilbudet oppleves som tvang (eller det minste av to under). Røde Kors står dermed i et press mellom å imøtekomme marginaliserte samfunnsborgere som del av sitt mandat, og å bevare sin uavhengighet som humanitær organisasjon. Problemstillingen blir jevnlig diskutert innad i organisasjonen, der grunnholdningen er at man må være svært forsiktig og restriktiv ved denne typen forespørsler fra kriminalomsorgen. Dersom man skal åpne for slik type deltagelse er Røde Kors tydelig på at rapporteringsansvaret (kontrollfunksjonen) må ligge hos kriminalomsorgen, og ikke Røde Kors. Likevel er det her en gråsone der frivillige organisasjoner kan få delegert kontroll- og straffeansvar, med dertil kritiske spørsmål om rettsvern. Frivillige organisasjoner i Norge er i stor grad avhengig av statsstøtte. Dersom overføring av midler knyttes til denne typen kontrollfunksjoner, vil dette kunne lede til en ytterligere tilsløring av desentraliserte kontroll- og straffeprosesser³³⁴.

Oppsummert er spørsmålet om hvorvidt GP-tiltak leder til faktisk styrking og myndiggjøring av borgerne avhengig av på hvilken måte GP inkorporeres med statsmakt. I sivile gjenopprettende prosesser, som ikke følges av et strafferettsris, er svaret relativt entydig. Forutsatt velinformert samtykke og kompetent tilrettelegging vil GP i de aller fleste tilfeller lede til at konfliktpartene opplever å komme styrket ut av prosessen, selv om også dette kan forstås som en form for styring på avstand (jfr. diskusjonen om gatemegling i kap. 5). Dette gjelder også tilfeller der GP gis som et frivillig supplement til straffeprosess, altså en parallell sivil prosess (kap. 1 og 10). Som vist i kapittel 9 er imidlertid norske myndigheter restriktive

³³⁴ Et nylig eksempel på dette kan finnes i reaksjonene på norske myndigheters terroralarm sommeren 2014. Ledende terrorforsker i Norge, Thomas Hegghammer, sier til Morgenbladet (1-7. august 2014) at det er for sent med forebygging av terror, siden det allerede finnes radikaliserede nordmenn som har reist til Syria for å delta i krigshandlinger der. Hegghammer mener at alle Syriafarere som returnerer til Norge må overvåkes. Dette gjøres av politiets sikkerhetstjeneste (PST), men Hegghammer mener at de potensielle terroristene også må følges opp på andre måter etter at de er sjekket ut av e-tjenesten. Her foreslår han at frivillige, ikke-statlige organisasjoner kan bli kontaktpunktet, slik at disse menneskene ikke bare blir møtt av en PST-ansatt. Dersom frivillige organisasjoner inngår den typen samarbeid med PST som Hegghammer anbefaler kan ovennevnte gråsone mellom stats- og sivilsamfunnsaktører med hensyn til spørsmålene om overvåkning, kontroll og straff bli enda større og gråere.

med å åpne for parallelle prosesser, spesielt for 'myndige' personer i perioden mellom etterforskning og domstol. Ifølge analysen i kapittel 10 er dette fordi det rhizomatiske aspektet ved GP da vil kunne komme i konflikt med den arboreale strafferetten. Når det gjelder den typen inkorporasjon av GP i statsmakt, som jeg har vist er tilfelle med den etablerte konfliktrådsordningen (megling som alternativ til straff), er svaret mindre entydig. På den ene siden har jeg vist at det ikke nødvendigvis er noen motsetning mellom reproduksjon av statskontroll og partenes egen oppfatning av rettferdighet (normalisering ved styring på avstand). På den andre siden oppstår det her en gråsoner med hensyn til desentralisert kontroll, straffeansvar og rettssikkerhet. Jeg har vist hvordan strafferettsriser påtvinger et særskilt fokus på selve lovbruddet, noe som kan føre til reduksjonisme og individualisering med hensyn til mer vidtgående årsakssammenhenger og samfunnsmessige problemstillinger. Som det minste av to onder vil som regel partene være fornøyd med en slik prosess, men det kan i sin ytterste konsekvens lede til reproduksjon av sosial ulikhet på samfunnsnivå, og dermed også eksklusjon.

Den beskrevne dynamikken med desentralisering, deregulering og outsourcing av statlige kontrollfunksjoner til private og sivile aktører kan forstås som del av en pågående tilpasning av velferdsstaten i takt med en nyliberal politisk rasjonalitet, både innenfor og utenfor det strafferettslige feltet. Inkorporasjonen av GP som et styringsinstrument med den etablerte ordningen med konfliktråd som alternativ til straff er ett eksempel på en relativt ny type organisering av statsmakt, i en velferdsamisios stat der korporative prinsipper i økende grad gjennomtrenger både sosiale og politiske relasjoner. Her blir altså rhizomatiske motkrefter, som tidligere truet den arboreale statskontrollen i disiplinærsamfunnet, inkorporert til å utføre statsfunksjoner i framveksten av kontrollsamfunnet. Ved siden av Foucault-inspirerte studier som viser til en økt *individualisering* som konsekvens av nyliberal regjering har jeg forsøkt å vise hvordan nå også en post-interiorisert, *dialogisk* personforståelse blir tatt til inntekt for indirekte styring i en statskorporativ kontroldynamikk.

Referanser

- Abrams, Philip (1933-1981) 1977. "Notes on the Difficulty of Studying the State." *Journal of Historical Sociology* nr. Volume 1, (Issue 1, March 1988):58–89.
- Aertsen, Ivo. 2001. Restorative Justice in Belgium: Towards an Integrated Approach.
- Aertsen, Ivo. 2004. "Victim-offender mediation with serious offences." *Crime policy in Europe. Good practices and promising sample*:75-86.
- Aertsen, Ivo, Tom Daems, og Luc Robert. 2006. *Institutionalizing restorative justice*. Cullompton: Willan.
- Agamben, Giorgio. 2005. *State of exception*. Chicago: University of Chicago Press.
- Agamben, Giorgio. 2014. From the State of Control to a Praxis of Destituent Power. Public in Athens on November 16, 2013
- Andersen, Tom. 1987. "The reflecting team. Dialogue and meta-dialogue in clinical work." *Family Process* nr. 26:415-428.
- Argon, Kemal. 2011. "A Review of Shaykh ul-Islam Muhammad Tahir ul-Qadri's Recent Fatwa on Terrorism and Suicide Bombings: The Contemporary Importance and Relevance of the Fatwa for Pakistan." *The Journal of Rotterdam Islamic and Social Sciences* nr. 2 (1). doi: 10.2478/jriss-2013-0024.
- Bakhtin, Michail M. 1981. *The dialogic imagination: four essays*. Redigert av Caryl Emerson og Michael Holquist, *University of Texas Press Slavic series*. Austin: University of Texas Press.
- Barnes, J. A. 1954. "Class and Committees in a Norwegian Island Parish." *Human Relations* nr. 7 (1):39-58. doi: 10.1177/001872675400700102.
- Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Barth, Fredrik. 1994. *Manifestasjon og prosess*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Bateson, Gregory. 1958. *Naven: a survey of the problems suggested by a composite picture of the culture of a new Guinea tribe drawn from three points of view*. 2nd ed. utg. Stanford Calif: Stanford University Press.
- Bateson, Gregory. 1978. *Steps to an ecology of mind*. New York: Ballantine Books.
- Bauman, Zygmunt. 1991. *Modernity and ambivalence*. Ithaca, N.Y: Cornell University Press.
- Bauman, Zygmunt. 1997. *Postmodernity and its discontents*. Cambridge: Polity Press.
- Bell, Catherine. 1992. *Ritual theory, ritual practice*. New York: Oxford University Press.
- Bitel, Mark. 2002. Mainstreaming Diversity. Building Bridges to Young People in Conflict. Final Report on the Evaluation of Prosjekt Gatemebling. London: Partners in Evaluation.
- Boal, Augusto. 1979. *Theater of the oppressed*. London: Pluto Press.
- Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a theory of practice*. Redigert av Richard Nice. Vol. 16, *Esquisse d'une théorie de la pratique*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Braithwaite, John. 1989. *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Braithwaite, John. 2002. *Restorative justice & responsive regulation*. New York: Oxford University Press.
- Brottveit, Ånund. 2013. *Åpne samtaler - mer enn ord? Nettverksmøter som kommunikative hendelser, kunnskapsproduksjon og sosial strukturering*. Vol. no. 378. Oslo: Unipub.
- Brunk, Conrad G. 2001. "Restorative Justice and the Philosophical Theories of Criminal Punishment." I *The spiritual roots of restorative justice*, redigert av Michael L. Hadley, 31-56. Albany: State University of New York Press.

- Bråten, Stein. 2007. *On being moved: From mirror neurons to empathy*. Amsterdam: John Benjamins Publ.
- Burroughs, William S. . 1978. "The Limits of Control." *Semiotext(e): Schizo-Culture* nr. III (2):38-42.
- Børtnes, Jostein. 1999. *Den dialogiske fordring - Mikhail Bakhtin og vår tid*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Carlson, Elizabeth D., Joan Engebretson, og Robert M. Chamberlain. 2006. "Photovoice as a social process of critical consciousness." *Qualitative health research* nr. 16 (6):836.
- Carson, Nina, og Åsta Birkeland. 2009. *Veiledning for førskolelærere*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Christensen, Nina Boelsgaard, og Sonny Kaasing Nielsen. 2002. "Magtaspektet i terapeutpositionen. En udforskning af behandlingsformen "Åben Dialog"." *Fokus på Familien. Universitetsforlaget* nr. Vol. 30:s. 193-206.
- Christie, Nils. 1977. *Konflikt som eiendom*. [Oslo].
- Christie, Nils. 2004. *En passende mengde kriminalitet*. Oslo: Universitetsforl.
- Christie, Nils. 2007. Restorative Justice. Five dangers ahead. Paper presented at Sheffield.
- COMMISSION, EUROPEAN. 2013, December. DG JUSTICE GUIDANCE DOCUMENT related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.
- Cunneen, Chris , og Rob White. 2002. *Juvenile Justice: Youth and Crime in Australia*. Vol. Second edition. Melbourne Oxford University Press.
- Dale, Geir. 2002. *Konflikt i gatelys: aktiviteter, resultater og utfordringer i Gatemeglingsprosjektet*. Oslo: Konfliktrådet i Oslo.
- Dale, Geir. 2006. *Fra konflikt til samarbeid: grunnbok i konfliktarbeid med ungdom*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Daly, Kathleen. 2002. "Restorative justice: The real story." *Punishment & Society* nr. 4 (1):55-79.
- Dandurand, Yvon, og Curt T. Griffiths. 2006. United Nations Handbook on Restorative Justice Programmes. I *Criminal Justice Handbook Series*, redigert av United Nations Office on Drugs and Crime. New York.
- Deleuze, Gilles. 2002 [1994]. "The Actual and the Virtual." I *Dialogues II*, redigert av Gilles Deleuze og Claire Parnet, 148-152. New York: Columbia UP.
- Deleuze, Gilles. 2006 [1992]. "Postscript on the Societies of Control." I *Surveillance, crime and social control*, redigert av Dean Wilson og Clive Norris, 35-39. Aldershot: Ashgate Publ.
- Deleuze, Gilles, og Félix Guattari. 2002 [1972]. *Anti-Ødipus: kapitalisme og schizofreni*. Redigert av Knut Stene-Johansen, Michel Foucault og Ragnar Braastad Myklebust. Oslo: Spartacus.
- Deleuze, Gilles, og Félix Guattari. 2004 [1980]. *A thousand plateaus: capitalism and schizophrenia*. London: Continuum.
- Duff, R. Antony. 2001. "Restoration and retribution." *Paper presented to Cambridge seminar on restorative justice. Toronto*.
- Dullum, Jane, og Nils Christie. 1996. *Konfliktrådene*. [Oslo]: Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo.
- Dysthe, Olga 1999. The Dialogical Perspective and Bakhtin. I *Proceedings from the Dialogical Perspective and Bakhtin: Conference report, PLF Report 2*, redigert av Olga Dysthe: Program for læringsforskning, Universitetet i Bergen.

- Døving, Runar. 2003. "De uangrikelige: Barn som regjeringsagenter i familien." I *Regjering i Norge*, redigert av Iver B. Neuman og Ole Jacob Sending, 126-153. Oslo: PAX forlag AS.
- Eide, Ann Kristin. 2005. "Uutholdelig letthet." *Norsk antropologisk tidsskrift* (1).
- Eide, Ann Kristin, og Hege Gjertsen. 2009. Med! Eller? Virkninger av, og utfordringer ved gjenopprettende rett som alternativ eller supplement til straff. I *NF-rapport* redigert av Nordlandsforskning: Nordlandsforskning.
- Elvegård, Kurt, Sigrun Aasen Frigstad, og Kristin Thorshau. 2011. Tilrettelagte samtaler ved familievold: Evaluering av familievoldprosjektet til Konfliktrådet i Trondheim. I *Avdelingen for Mangfold og inkludering*, redigert av NTNU Samfunnsforskning.
- Elvegård, Kurt, og Veronika Paulsen. 2013. Familievold og tilrettelagte samtaler i konfliktråd: Evaluering av tiltak 22 og 23 i Vendepunkt, handlingsplanen mot vold i nære relasjoner 2008-2011. redigert av NTNU Samfunnsforskning AS.
- Engelstad, F (red.). 1999. *Maktbegrepet etter Max Weber*. Vol. 1, *Om makt: teori og kritikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Eriksen, Thomas Hylland. 1994. *Kulturelle veikryss: essays om kreolisering*. Oslo: Universitetsforl.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2003. "Regjerlige og uregjerlige verdier." I *Regjering i Norge*, redigert av Iver B. Neumann og Ole Jacob Sending, 81-98. Oslo: Pax.
- Erstad, Ida. 2015. *Here, now and into the future: Child rearing among Norwegian-Pakistani mothers in a diverse borough in Oslo, Norway*, Sosialantropologisk Institutt, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Evens, T. M. S. 2006. "Some Ontological Implications of Situationals Analysis." I *The Manchester school: practice and ethnographic praxis in anthropology* redigert av T. M. S. Evens og Don Handelman, 49-62. New York: Berghahn Books.
- Evens, T. M. S., og Don Handelman. 2006a. "Introduction: The Ethnographic Praxis of the Theory of Practice." I *The Manchester school: practice and ethnographic praxis in anthropology*, redigert av T. M. S. Evens og Don Handelman, 1-13. New York: Berghahn Books.
- Evens, T. M. S., og Don Handelman. 2006b. *The Manchester school: practice and ethnographic praxis in anthropology*. New York: Berghahn Books.
- Falck, Sturla. 1998. Juvenile Delinquency in Norway. Three Papers on: Sanctions, Alternatives, Age of Criminal Responsibility and Crime Trends. I *NOVA Skriftserie* redigert av NOVA. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Falck, Sturla. 2004. Restorative Justice: A giant leap or just another tool for the criminal justice system? . I *Restorative Justice in Europe: Where are we heading?" The third conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*. Budapest (Hungary): <http://www.euforumrj.org/readingroom/plenaries.pdf>.
- Farstad, Camilla, og Kari Odden. 2015. *Konfliktarbeid i skolen: med gjenopprettende tilnærming*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fine, Nic, og Fiona Macbeth. 1992. *Playing with the fire: training for the creative use of conflict*. Leicester: Youth Work Press.
- Foss, Espen Marius. 2002a. *Design nedenfra: om politikk og motstand ved rehabilitering av talehemmede*, Visual culture studies, Dept. of social anthropology, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Foss, Espen Marius. 2002b. *Independent (film)*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Foss, Espen Marius. 2006. *Konfliktråd i fengsel (film)*. Kristiansand: Konfliktrådet i Agder.
- Foss, Espen Marius. 2008a. *Kokosboller i konfliktrådet. Film om interaktivt teater med barn på besøk i konfliktrådet*. Kristiansand: Kristine Hasund.

- Foss, Espen Marius. 2008b. *Roadtrip to Copenhagen: Unge gatemelgere på studietur (film)*. Kristiansand: Universitetet i Agder. Ethnographic, participatory film.
- Foss, Espen Marius. 2009a. *Unge flyktninger og fredelige samuraier. Konfliktverksted på asylmottak (film)*. Oslo: UDI.
- Foss, Espen Marius. 2009b. *Xxx Utenbys. Film om ungdom på konfliktverksted* Universitetet i Agder.
- Foss, Espen Marius, og Hywa. 2010. *Når en venn blir drept. Barn og unges arbeid med sorg og etniske gruppemotsetninger etter et drap i nærmiljøet (film)*. Universitetet i Agder.
- Fossåskaret, Erik. 1997. "Har kunnskap sin egen rett? Etiske utfordringer ved å distansere seg fra det nære." I *Metodisk feltarbeid: produksjon og tolkning av kvalitative data*, redigert av Tor Halfdan Aase, Otto Laurits Fuglestad og Erik Fossåskaret, 307 s. Oslo: Universitetsforl.
- Foucault, Michel. 1980. "On Popular Justice: A discussion with Maoists." I *Power/knowledge: selected interviews and other writings 1972-1977*, redigert av Colin Gordon, 1-36. Brighton: Harvester Press.
- Foucault, Michel. 1986. *The history of sexuality*. N.Y.: Viking.
- Foucault, Michel. 1989. *The order of things: an archaeology of the human sciences*. London: Routledge.
- Foucault, Michel. 1997. "Ethics: Subjectivity and truth." I *The essential works of Michel Foucault, 1954-1984 / edited by Paul Rabinow ; translated by Robert Hurley and others*, redigert av Paul Rabinow, XLV, 334 s. London: Allen Lane.
- Foucault, Michel. 1999. *Overvåkning og straff: Det moderne fengsels historie*. Redigert av Dag Østerberg. [Oslo]: Gyldendal.
- Foucault, Michel. 2001 [1978]. "Governmentality." I *The essential works of Michel Foucault, 1954-1984*, redigert av Paul Rabinow og James D. Faubion, 201-222. London: Allen Lane.
- Foucault, Michel. 2001 [1982]. "The Subject and Power." I *The essential works of Michel Foucault, 1954-1984*, redigert av Paul Rabinow og James D. Faubion, 326-348. London: Allen Lane.
- Foucault, Michel. 2002 [1972]. "Forord." I *Anti-Ødipus: kapitalisme og schizofreni*, redigert av Gilles Deleuze, Félix Guattari, Knut Stene-Johansen og Ragnar Braastad Myklebust. Oslo: Spartacus.
- Foucault, Michel. 2008. *The birth of biopolitics : lectures at the Collège de France, 1978-1979*. Redigert av Michel Senellart, François Ewald, Alessandro Fontana, France Collège de og Graham Mr Burchell, *Naissance de la biopolitique cours au Collège de France, 1978-1979*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Freilich, Morris. 1970. *Marginal natives: anthropologists at work*. New York: Harper & Row.
- Freire, Paulo. 1993. *Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum.
- Freudenthal, Solveig. 2000. *Visualising the invisible: exploring interactive video in HIV prevention in rural Zambia*. Stockholm:: Karolinska University Press
- Galtung, Johan. 2007. *Både og: introduktion til konfliktarbejde*. Århus: Husets Forlag.
- Galtung, Johan, C. G. Jacobsen, Kai Frithjof Brand-Jacobsen, og Finn Tschudi. 2000. *Searching for peace: the road to TRANSCEND*. London: Pluto Press in association with TRANSCEND.
- Galtung, Johan, og Arne Næss. 1994. *Gandhis politiske etikk*. Oslo: Pax.
- Geertz, Clifford. 1973. *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books.
- Gell, Alfred. 1998. *Art and agency: an anthropological theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Gennep, Arnold van. 1960. *The rites of passage, Les rites de passage*. London: Routledge & Kegan Paul.

- Giddens, Anthony. 1990. *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Gjellum, Trond. 2010. «Skulle bare skremme'n!»: etniske minoritetsungdommers bruk av den etniske majoritetens stereotypier i strategier for sosial identifikasjon. Oslo: T. Gjellum.
- Glasl, Friedrich. 1999. *Confronting conflict: a first-aid kit for handling conflict*. Stroud: Hawthorn.
- Gluckman, Max. 1940. "Analysis of a Social Situation in Modern Zululand." *Bantu Studies* (14):1-30.
- Gluckman, Max. 1955. *The judicial process among the Barotse of Northern Rhodesia*. Manchester: Publ. on behalf of The Rhodes-Livingstone Institute, Northern Rhodesia by Manchester University Press.
- Gluckman, Max. 2006. "Ethnographic Data in British social Anthropology." I *The Manchester school: practice and ethnographic praxis in anthropology*, redigert av T. M. S. Evens og Don Handelman, 13-22. New York: Berghahn Books.
- Goffman, Erving. 1963. *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. New York: Simon & Schuster.
- Goffman, Erving. 1992. *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax.
- Gordon, Colin. 1991. "Governmental Rationality: An Introduction." I *The Foucault effect : studies in governmentality : with two lectures by and an interview with Michel Foucault*, redigert av Colin Gordon, Graham Burchell, Peter Miller og Michel Foucault. London: Harvester/Wheatsheaf.
- Grasseni, Cristina. 2007a. "Introduction." I *Skilled visions: between apprenticeship and standards*, redigert av Cristina Grasseni. New York: Berghahn.
- Grasseni, Cristina. 2007b. *Skilled visions: between apprenticeship and standards*. New York: Berghahn.
- Gullestad, M. 1996. *Everyday Life Philosophers: Modernity, Morality and Autobiography in Norway*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Gullestad, Marianne. 2003. "Fighting for a Sustainable Self-Image. The role of decent in individualized identification." *Focaal - European Journal of Anthropology* (no. 42):51-62.
- Gullestad, Marianne. 2007. *Misjonsbilder: bidrag til norsk selvforståelse: om bruk av foto og film i tverrkulturell kommunikasjon*. Oslo: Universitetsforl.
- Gullestad, Marianne, Ida Hydle, Kristine Hasund, Malvern Lumsden, Geir Dale, og Espen Marius Foss. 2007. Young people in liminal situations: between mental illness, violence and criminality Prosjektsøknad til Norges Forskningsråd.
- Gustavsen, Karin, og Ingvild Vardheim. 2013. Følgeevaluering av Oppfølgingsteam-Telemark. I *TF-rapport 311*, redigert av Telemarkforskning. Telemark.
- Habermas, Jürgen, Erik Oddvar Eriksen, og Anders Molander. 1995. *Diskurs, rätt och demokrati: politisk-filosofiska texter*. Göteborg: Daidalos.
- Hacking, Ian. 1999. *The social construction of what?* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Hadley, Michael L. 2001. "Introduction." I *The spiritual roots of restorative justice*, redigert av Michael L. Hadley, 1-30. Albany: State University of New York Press.
- Hakim, Catherine. 1987. *Research design: strategies and choices in the design of social research*. London: Routledge.
- Halvorsen, Knut, og Steinar Stjernø. 2008. *Work, oil and welfare : the welfare state in Norway*. Oslo: Universitetsforl.

- Halvorsen, Stein, og Trude B. Nergård. 1990. Slik har det gått med konfliktrådene. En evaluering av forsøket med konfliktråd i norske kommuner. I *Forskningsrapport 31*. Oslo: Diakonhjemmets Høgskolesenter, forskningsavdelingen.
- Haraway, Donna J. 1991. *Simians, cyborgs, and women: the reinvention of nature*. London: Free Associations Books.
- Hasund, Ingrid Kristine, og Ida Hyde. 2007. *Ansikt til ansikt: konfliktrådsmedling mellom gjerningsperson og offer i voldssaker*. Oslo: Cappelen.
- Hatim, Basil, og Ian Mason. 1990. *Discourse and the translator*. Harlow: Longman.
- Hayes, Patricia, og Andrew Bank. 2001. "Introduction to Kronos Special Issue on Visual History." *Kronos* nr. 27:1-14.
- Heller, Joseph. 1963. *Catch -22*. London: Cape.
- Herzfeld, Michael. 2005. *Cultural intimacy: social poetics in the nation-state*. New York: Routledge.
- Hindess, Barry. 1996. "Liberalism, Socialism and Democracy: Variations on a Governmental Theme." I *Foucault and political reason: liberalism, neo-liberalism and rationalities of government*, redigert av Andrew Barry, Thomas Osborne og Nikolas Rose, 65-80. London: UCL Press.
- Hobbes, Thomas (1588-1679). 1998 [1651]. *Leviathan*. Redigert av J. C. A. Gaskin. Oxford: Oxford University Press.
- Hoëm, Ingjerd. 2015. *Languages of Governance in Conflict. Negotiating democracy in Tokelau*. Redigert av Max Planck Institute for Psycholinguistics Gunter Senft, Nijmegen, *Culture and Language Use 13*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hope, Siren, Trond Waage, og Reni Wriqth. 2005. Ungdomsblikk. Rapport forprosjekt av samarbeid mellom RBUP-Nord, Samisk nasjonalt kompetansesenter, Utenkontakten i Tromsø, Uteseksjonen i Stavanger, og Ungdoms- og idrettskonsulent i Kautokeino kommune. Universitetet i Tromsø. Tromsø.
- Hopkins, Belinda. 2004. *Just Schools: A Whole School Approach to Restorative Justice*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Hopkins, Belinda. 2012. "Restorative justice as social justice." *Nottingham Law Journal* nr. 21:121.
- Hopkins, Belinda, og Ian M. Evans. 2013. *The school leader's guide to restorative school discipline*. Routledge.
- Hyde, Ida. 2003. "Regjering av helse: fra pasient til risikant " I *Regjering i Norge*, redigert av Iver B. Neuman og Ole Jacob Sending, 154-175. Oslo: PAX forlag AS.
- Hyde, Ida. *Prosjektet "Megling i voldssaker" ved Konfliktrådet for Hordaland: evalueringsrapport*. Høgskolen i Agder 2004.
- Hyde, Ida. 2007. *Gatemeglingsprosjektet i Oslo røde kors: en evaluering*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Hyde, Ida. 2012. *Restorative justice experiments with serious crimes in Norway*.
- Hyde, Ida, og Marie Louise Seeberg. 2013. Tett på nr. 3: Tett på unge. I *Tett på*, redigert av Norges Røde Kors. Oslo: NOVA.
- Hyde, Ida, Arne Værland, og Ingrid Kristine Hasund. 2005. *Konfliktråd i fengsel : rapport fra et prosjekt 2003/2004*. Vol. nr 115, *Skriftserien (Høgskolen i Agder : trykt utg.)*. Kristiansand: Høgskolen i Agder.
- James, T. M. 1993. *Circle Sentencing*. Redigert av Supreme Court of the Northest Territories. Canada.
- Johnstone, Gerry. 2002. *Restorative justice: ideas, values, debates*. Cullompton: Willan Publishing.

- Josephides, Lisette. 2003. "The rights of being human." I *Human rights in global perspective: anthropological studies of rights, claims and entitlements*, redigert av Richard Ashby Wilson og Jon P. Mitchell, 229-250. London: Routledge.
- Josephides, Lisette. 2008. *Melanesian odysseys: negotiating the self, narrative and modernity*. New York: Berghahn.
- Josephides, Lisette. 2009. "Speaking-with and Feeling-with: the Phenomenology of Knowing the Other." I *Making Sense: Between Alterity and Identity in Ethnographic Encounters*, redigert av A.S. Gronseth og D.L. Davis. forthcoming: Sean Kingston Publishing.
- Justis- og politidepartement, Det kongelige. 2005-2008. Sammen mot barne- og ungdomskriminalitet. redigert av Regjeringen Stoltenberg I.
- Justis- og politidepartement, Det kongelige. 2007-2008. St.meld.nr.37. Straff som virker - mindre kriminalitet - tryggere samfunn (kriminalomsorgsmelding). redigert av Regjeringen Stoltenberg II. Oslo.
- Justis- og politidepartement, Det kongelige. 2008. NOU 2008: 15. Barn og straff – utviklingsstøtte og kontroll. redigert av Det kongelige Justis- og politidepartement. Oslo.
- Justis- og politidepartement, Det kongelige. 2008-2009. St.prp.nr.1 (2008-2009) For budsjettåret 2009. redigert av Det kongelige Justis- og politidepartement.
- Justis- og politidepartementet, Arbeidsgruppe. 2011. Økt bruk av konfliktråd. Rapport fra arbeidsgruppe som har vurdert rettslige og praktiske tiltak for mer bruk av gjenopprettende prosess. . redigert av Kaia Strandjord, Johnny Steinbakk, Siv Hallgre, Eirik Lereim, Reza Rezaee, Kjetil Gjøen og Kjersti Berg Sand. Departementenes servicesenter. <http://www.publikasjoner.dep.no>.
- Justis- og politidepartementet, det Kongelige. 1991. Lov om megling i konfliktråd (konfliktrådsloven) *Ihefte 5*, redigert av Justis- og politidepartementet. Norge: Lovdata.
- Kapferer, Bruce. 2005. "Ritual Dynamics and Virtual Practice. Beyond Representation and Meaning." I *Ritual in its own right: exploring the dynamics of transformation*, redigert av Don Handelman og Galina Lindquist, 35-54. New York: Berghahn Books.
- Kapferer, Bruce. 2006. "Situations, Crisis and the Anthropology of the Concrete: The Contribution of Max Gluckman." I *The Manchester school: practice and ethnographic praxis in anthropology*, redigert av T. M. S. Evens og Don Handelman, X, 334 s. New York: Berghahn Books.
- Kapferer, Bruce. 2010. "The Aporia of Power: Crisis and the Emergence of the Corporate State." *Social Analysis* nr. 54 (1):125-151.
- Kapferer, Bruce, og Rohan Bastin. 2012. *Legends of people, myths of state: violence, intolerance, and political culture in Sri Lanka and Australia*. New York: Berghahn.
- Krohn-Hansen, Christian, og Knut Gunnar Nustad. 2005a. "Introduction." I *State formation: anthropological perspectives*, redigert av Christian Krohn-Hansen og Knut Gunnar Nustad, 263. London: Pluto Press.
- Krohn-Hansen, Christian, og Knut Gunnar (ed.) Nustad. 2005b. *State formation: anthropological perspectives*. Redigert av Christian Krohn-Hansen og Knut Gunnar Nustad. London: Pluto Press.
- Krüger, Thorolf, og Tom Are Trippestad. 2003. "Regjering av utdanning: Kulturkapitalismen og det veltempererte selvet." I *Regjering i Norge*, redigert av Iver B. Neuman og Ole Jacob Sending, 154-175. Oslo: PAX forlag AS.
- Kvello, Øyvind, og Christian Wendelborg. 2009. Prosessevaluering av det treårige prosjektet: "Oppfølgingsteam for unge lovbrytere" i Kristiansand, Oslo, Stavanger og Trondheim. redigert av NTNU Samfunnsforskning. Justisdepartementet.

- Langer, Susanne K. 1953. *Feeling and form: a theory of art developed from Philosophy in a new key*. New York: Charles Scribner.
- Larsen, Alf Sigmund 2010. *Konfliktrådets historie*. <http://www.konfliktraadet.no> 2010 [cited 15.02.10 2010].
- Larsen, Tord. 2009. *Den globale samtalen: om dialogens muligheter*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Latour, Bruno. 1987. *Science in action : how to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press.
- Latour, Bruno. 2005. *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. New York: Oxford University Press.
- Latour, Bruno. 2006. *Vi har aldrig været moderne: et essay om symmetrisk antropologi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Latour, Bruno, og Ragnar Braastad Myklebust. 1996. *Vi har aldri vært moderne: essay i symmetrisk antropologi*. Oslo: Spartacus.
- Law, John, og Ingunn Moser. 1999. "God passages, bad passages." I *Actor network theory and after*, redigert av John Law og John Hassard, 196-219. Oxford: Blackwell.
- Lewin, Kurt. 1997. *Resolving social conflicts & Field theory in social science*. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Lien, Marianne, Hilde Lidén, og Halvard Vike. 2001. *Likhetens paradokser: antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Linell, Per. 2009. *Rethinking language, mind, and world dialogically: interactional and contextual theories of human sense-making*. Charlotte, N.C.: Information Age Publ.
- MacDougall, David. 2000. *The Doon School Quintet (films)*. London: Royal Anthropological Institute.
- MacDougall, David. 2006. *The corporeal image: film, ethnography, and the senses*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- MacDougall, David, og Lucien Taylor. 1998. *Transcultural cinema*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Machiavelli, Niccolò. 1552 [1532]. *The prince*. Vol. 23. Chicago: Encyclopædia Britannica.
- Macpherson, Cluny, og La'Avasa Macpherson. 2005. "The Ifoga: The Exchange Value of Social Honour in Samoa." *The Journal of the Polynesian Society* nr. 114 (2):109-134.
- Madden, Raymond. 2010. *Being ethnographic: a guide to the theory and practice of ethnography*. London: Sage.
- Mandela, Nelson. 1995. *Long walk to freedom: The autobiography of Nelson Mandela*. London: Abacus.
- Marshall, T.F. 1985. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Gower.
- Marshall, T.F. 1999. *Restorative Justice: An Overview* redigert av Research Home Office, Development & Statistics Directorate. London.
- Mathiesen, Thomas. 1974. *The politics of abolition: Essays in political action theory, Scandinavian university books*.
- Mathiesen, Thomas. 2007. *Kan fengsel forsvares?* [3. utg.]. utg. Oslo: Pax.
- Maturana, Humberto R., og Francisco J. Varela. 1987. *The tree of knowledge: the biological roots of human understanding*. Boston: New Science Library.
- Mead, George Herbert. 1934. *Mind, self, and society: from the standpoint of a social behaviorist*. Redigert av Charles W. Morris. Chicago: University of Chicago Press.
- Mead, George Herbert. 1999. *Play, school, and society*. Redigert av Mary Jo (red.) Deegan. New York: P. Lang.

- Mitchell, J. Clyde. 2006. "Case and Situation Analysis." I *The Manchester school: practice and ethnographic praxis in anthropology*, redigert av T. M. S. Evens og Don Handelman, 23-42. New York: Berghahn Books.
- Mjøset, Lars. 2001. Theory: conceptions in the Social Sciences. I *The International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, redigert av N.J. Smelser og P.B. Bates: Elsevier Science Ltd.
- MMI, Ipsos. 2013. Profilundersøkelse av norske organisasjoner 2013. 10. gjennomføring. redigert av Ipsos MMI: Avdeling for forskning, politikk og samfunn.
- Moore, David B., og John M. McDonald. 2000a. *Transforming conflict in workplaces and other communities*. Sydney: Transformative Justice Australia.
- Moore, David, og John McDonald. 2000b. "Guiding Principles of the Conferencing Process." I *Family group conferencing: new directions in community-centered child and family practice*, redigert av Gale Burford og Joe Hudson, 49-57. New York: Aldine de Gruyter.
- Morin, Edgar, og Jean Rouch. 1961. *Chronicle of a summer*. Frankrike: Argos Films.
- Muehlebach, Andrea. 2011. "On Affective Labor in Post-Fordist Italy." *Cultural Anthropology* nr. 26 (1):59-82.
- Müller, Hanne. 2000. *Indre erfaring som antropologisk blikk og stemme*. Bergen: [H. Müller].
- Neumann, Iver B. 2003. "Innledning: Regjeringsbegrepet og regjeringens historiske fremvekst." I *Regjering i Norge*, redigert av Iver B. Neumann og Ole Jacob Sending, 9-43. Oslo: Pax.
- Neumann, Iver B. 2005. "'A Speech that the Entire Ministry May Stand For': On Generating State Voice." I *State formation: anthropological perspectives*, redigert av Christian Krohn-Hansen og Knut Gunnar Nustad, 263. London: Pluto Press.
- Neumann, Iver B., og Ole Jacob Sending. 2003a. *Konklusjon*. Redigert av Iver B. Neumann og Ole Jacob Sending, *Regjering i Norge*. Oslo: Pax.
- Neumann, Iver B., og Ole Jacob (ed.) Sending. 2003b. *Regjering i Norge*. Oslo: Pax.
- NOVA. 2015. Ungdata: Nasjonale resultater 2014. NOVA Rapport 7/15. Oslo: NOVA.
- Oslo, Røde Kors. 2009. "Gatemegling Årsrapport 2009. Et kriminalitetsforebyggende tiltak."
- Pali, Brunilda. 2015. Restorative justice as an alternative epistemology of justice and security. I *Developing alternative understandings of security and justice through restorative justice approaches in intercultural settings within democratic societies*, redigert av Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) - The ALTERNATIVE project. Belgium: KU Leuven - Alternative - 7th framework programme.
- Paus, Karen Kristin. 2008. "Restorative justice I Norden, regelverk og iverksetting." I *Restorative Justice in the Nordic Countries*. Oslo: Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi.
- Pavlich, George. 1996. *Justice fragmented: mediating community disputes under postmodern conditions*. London: Routledge.
- Pavlich, George. 2005. *Governing paradoxes of restorative justice*. London: GlassHouse Press.
- Peachey, Dean E. 1989. "What people want from mediation." I *Mediation research*, redigert av D. Pruitt og K. Kressel. San Francisco: Jossey Bass.
- Polanyi, Karl. [1944] 2001. *The great transformation: The political and economic origins of our time*. Boston: Beacon Press.
- Pranis, K., G. Bazemore, og M. Umbreit. 1998. *Guide for Implementing the Balanced and Restorative Justice Model*. Washington DC: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, U. S. Dept. of Justice.
- Radcliffe-Brown, A. R. 1940. "Preface." I *African Political Systems*, redigert av Meyer Fortes og E. E. Evans-Pritchard, xi-xxii. Oxford: Oxford University Press.

- Rasmussen, Ingeborg, Steinar Strøm, Sidsel Sverdrup, og Haakon Vennemo. 2012. Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner. I *Rapport nummer 2012/41*, redigert av Vista Analyse AS: Justisdepartementet.
- Rosaldo, Michelle Z. 1980. *Knowledge and passion: Ilongot notions of self and social life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, Nikolas. 1999. *Governing the soul: the shaping of the private self*. London: Free Association Books.
- Rose, Nikolas. 2007. *The politics of life itself: biomedicine, power, and subjectivity in the twenty-first century*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Rose, Nikolas, og Peter Miller. 1992. "Political Power beyond the State: Problematics of Government." *The British Journal of Sociology* nr. Vol. 43 (No. 2):173-205.
- Rosenberg, Marshall B. 1999. *Ikkevoldelig kommunikation: "girafsprøget" : brug din indfølelse og få både dine egne og andres behov tilgodeset*. København: Borgen.
- Rosenberg, Marshall B. 2003. *Nonviolent communication: a language of life*. Encinitas, Calif.: PuddleDancer Press.
- Rosten, Monika Grønli. 2015. *Nest siste stasjon, linje 2: Sted, tilhørighet og unge voksne i Groruddalen*, Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Rugkåsa, Marianne. 2010. *Transformasjon og integrasjon: kvalifisering av minoritetsetniske kvinner til arbeid og deltakelse i den norske velferdsstaten*. Vol. no. 242. Oslo: Unipub.
- Rugkåsa, Marianne. 2012. *Likhetens dilemma: om sivilisering og integrasjon i den velferdsambisiøse norske stat*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Rydningen, Even Nord. 2009. *Kryssende lojaliteter, konkurrerende autoriteter: stat, stamme, religion og nasjon blant kurdere i syriske Jazeera*, E.N.Rydningen, Bergen.
- Sansi, Roger. 2007. *Fetishes and monuments: Afro-Brazilian art and culture in the twentieth century*. New York: Berghahn Books.
- Schaanning, Espen. 1993. *Kommunikative maktstrategier: rapporter fra et tårn*. Oslo: Spartacus.
- Schaanning, Espen. 2002. "Skal forvaring gjøre vondt?" I *Straff i det norske samfunnet*, redigert av Espen Schaanning, 177-212. Oslo: Humanist forl.
- Schaanning, Espen. 2009. *Den tilsiktede smerten: en blindflekk i norsk kriminalpolitikk*. Oslo: Unipub.
- Seikkula, Jaakko. 2000. *Åpne samtaler*. [Oslo]: Tano Aschehoug.
- Sen, Amartya. 2009. *The idea of justice*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Shore, Cris, og Susan Wright. 1997. *Anthropology of policy: critical perspectives on governance and power*. London: Routledge.
- Skelton, Ann , og Mike Batley. 2006. *Charting progress, mapping the future – restorative justice in South Africa*: The Restorative Justice Centre, Pretoria, South Africa.
- Skjervheim, Hans. 1996. *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo: Aschehoug.
- Smith, Peter Scharff , Thomas Horn, Johannes F. Nilsen, og Marte Rua. 2013. "Isolasjon i skandinaviske fengsler. Skandinavisk praksis og etableringen av et skandinavisk isolasjonsnettverk." *Kritisk Juss* nr. 39:170–191.
- Solberg, Anne. 1982. "Erfaringer fra feltarbeid." I *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*, redigert av Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg, 218 s. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sommerfelt, Axel. 1993. Rett, moral og tro i konfliktbehandling. I *Rapport mars 1993*, redigert av Norsk sosialantropologi 1993 - et utsnitt. Oslo: Norsk forskningsråd.
- Spradley, James P. 1979. *The ethnographic interview*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

- Stene-Johansen, Knut, og Ragnar Braastad Myklebust. 2002. "Etterord." I *Anti-Ødipus: kapitalisme og schizofreni*, redigert av Gilles Deleuze og Félix Guattari, 494 s. Oslo: Spartacus.
- Storberget, Knut. 2012. *Det er dine øyne jeg ser*. Oslo: Aschehoug.
- Straffeloven. 1989. Almindelig borgerlig Straffelov I§ 227. Lovdata.no
- Strang, H., og J. Braithwaite. 2001. *Restorative justice and civil society*: Cambridge Univ Pr.
- Strang, Heather. 2002. *Repair or revenge: victims and restorative justice*. Oxford: Clarendon Press.
- Strang, Heather, Lawrence W Sherman, Evan Mayo-Wilson, Daniel Woods, og Barak Ariel. 2013. Restorative Justice Conferencing (RJC) Using Face-to-Face Meetings of Offenders and Victims: Effects on Offender Recidivism and Victim Satisfaction. A Systematic Review. I *The Campbell Collaboration*, redigert av Campbell Systematic Reviews.
- Strang, Heather, og Lawrence W Sherman. 2007. Restorative justice: The evidence. I *Jerry Lee Program of Randomized Trials in Restorative Justice*, redigert av Smith Institute: Smith Institute.
- Strathern, Marilyn. 2004. *Partial connections*. Walnut Creek, Calif.: AltaMira Press.
- Swiffen, Amy. 2010. *After sovereignty: on the question of political beginnings*, redigert av Charles Barbour og George Pavlich, 166-179. Abingdon: Routledge.
- Sørhaug, Tian. 2003. "Fra plan til reformer: Det store regjeringsskiftet." I *Regjering i Norge*, redigert av Iver B. Neumann og Ole Jacob Sending, 44-80. Oslo: Pax.
- Sørhaug, Tian. 2004. *Managementlitet og autoritetens forvandling: ledelse i en kunnskapsøkonomi*. Bergen: Fagbokforl.
- Tahir-ul-Qadri, Muhammad. 2010. *Introduksjon til fatwa mot selvmordsangrep og terrorisme*. Oslo: Minhaj-ul-Quran International Norway.
- Taylor, Charles. 1985. "The Person." I *The Category of the person: anthropology, philosophy, history*, redigert av Michael Carrithers, Steven Lukes og Steven Collins, 257-281. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, Charles. 1989. *Sources of the self: the making of the modern identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles. 2004. *Social movements, 1768-2004: Paradigm*.
- Tilly, Charles. 2006. *Why?* Princeton: Princeton University Press.
- Trouillot, MichelRolph 2001. "The Anthropology of the State in the Age of Globalization " *Current Anthropology* nr. Vol. 42 (No. 1 (February 2001)):125-138.
- Trägårdh, Lars. 1997. "Statist individualism: On the culturality of the Nordic welfare state." I *The Cultural construction of Norden*, redigert av Øystein Sørensen og Bo Stråth, 253-286. Oslo: Scandinavian University Press.
- Turner, V.W. & Bruner, E. M. (eds) 1986. *The Anthropology of Experience*. Illinois: University of Illinois Press.
- Turner, Victor W. 1964 [1957]. "Symbols in Ndembu Ritual." I *Closed Systems and Open Minds. The Limits of Naivety in Social Anthropology*, redigert av M. Gluckman, 20-51. Oliver and Boyd.
- Turner, Victor W. 1974. "Social Dramas and Ritual Metaphors." I *Dramas, Fields and Metaphors*, redigert av Victor W. Turner, 23-59. Cornell University Press.
- Turner, Victor W. 1996. "Betwixt and between: the liminal period in rites de passage." I. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Umbreit, Mark S. 1985. *Crime and Reconciliation: Creative Options for Victims and Offenders*: Abingdon Pr.
- Umbreit, Mark S., Robert B. Coates, og Boris Kalanj. 1994. *Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation*: Criminal Justice Press.

- Van Ness, D.W. 1986. *Crime and Its Victims*: InterVarsity Press.
- Varoufakis, Yanis. 2015. *Den globale minotaur: Amerika, finanskrisens virkelige årsaker og verdensøkonomiens fremtid*. Redigert av Jon (overs.) Bingen, *The global minotaur*. Fredrikstad: Xenophon.
- Vestel, Viggo, og Ida Hydle. 2009. *Fritidsklubb : kvalifisering og rusforebygging, Nova rapport*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Vike, Halvard. 1995. "Norden." I *Fjern og nær: Sosialantropologiske perspektiver på verdens samfunn og kulturer*, redigert av Marit Melhuus, Signe Howell, Lena Endresen, Bente Klinge og Sigrid Moen, 521-541. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Vike, Halvard. 2004. *Velferd uten grenser: den norske velferdsstaten ved veiskillet*. Oslo: Akribe.
- Vike, Halvard. 2012. "Varianter av vest-europeiske statsformasjoner." *Norsk antropologisk tidsskrift* nr. 3:s. 126-124.
- Vike, Halvard, Arne Brinchmann, Heidi A. Kroken Randi Haukelien, og Runar Bakken. 2002. *Maktens samvittighet: om politikk, styring og dilemmaer i velferdsstaten*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Wachtel, Ted. 2003. "Restorative Justice in Everyday Life: Beyond the Formal Ritual." *Reclaiming Children and Youth: The Journal of Strength-based Interventions* nr. 12 (2):83-based Interventions, 2003, Vol.12(2), p.83-87.
- Wachtel, Ted. 2007. "International Institute for Restorative Practices." *Reclaiming Children and Youth* nr. 16 (2):2.
- Wadel, Cato, Carl Cato Wadel, og Otto Laurits Fuglestad. 2014. *Feltarbeid i egen kultur*. [Oslo]: Cappelen Damm akademisk.
- Wagner, Roy. 1991. "The Fractal Person." I *Big men and great men: personifications of power in Melanesia*, redigert av Maurice Godelier og Marilyn Strathern, 159-173. Cambridge: Cambridge University Press.
- Walgrave, Lode. 2000. "How pure can a maximalist approach to restorative justice remain? Or can a purist model of restorative justice become maximalist?" *Contemporary justice review: issues in criminal, social, and restorative justice* nr. 3:415-432.
- Wangensteen, Boye, og Marit Ingebjørg (red.) Landrø. 1993. *Bokmålsordboka: Definisjons- og rettskrivningsordbok*. Redigert av leksikografi Universitetet i Oslo Avdeling for og Språkrådet. 2. utg. utg. Oslo: Universitetsforl.
- Wetlesen, Jon. 1997-2002. "Forelesninger i etikk og annen praktisk filosofi. Forelesningsmanuskripter fra 1997, 2000 og 2002." :1-92.
- Whorf, Benjamin Lee, og John B. Carroll. 1956. *Language, thought, and reality*. New York: The Technology Press of Massachusetts Institute of Technology.
- Whyte, William Foote. 1943. *Street corner society: the social structure of an Italian slum*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wikan, Unni. 1991. *Behind the veil in Arabia: women in Oman*. Chicago: University of Chicago Press.
- Willerslev, Rane. 2007. "'To have the world at a distance': Reconsidering the Significance of vision for social anthropology." I *Skilled visions: between apprenticeship and standards*, redigert av Cristina Grasseni, 23-46. New York: Berghahn.
- Wilson, Richard Ashby. 2001. *The politics of truth and reconciliation in South Africa: legitimizing the post-apartheid state*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Woolford, Andrew, og R. S. Ratner. 2010. "Disrupting the Informal-Formal Justice Complex: On the Transformative Potential of Civil Mediation, Restorative Justice and Reparations Politics." *Issues in Criminal, Social, and Restorative Justice* nr. 13 (1):5-17. doi: 10.1080/10282580903549094.

- Worth, Sol, og John Adair. 1997. *Through Navajo eyes: an exploration in film communication and anthropology*. Albuquerque, N.M.: University of New Mexico Press.
- Wright, Martin. 2008 [1982]. *Making Good: Prisons, Punishment and Beyond*. Hampshire: Waterside Press.
- Waage, Trond. 2002. "*Chez nous on se débrouille*" : om håndtering av uforutsigbarhet : fortellinger fra syv ungdomsmiljøer i den polyetniske byen Ngaoundéré i Nord Kamerun, Senter for visuelle kulturstudier, Institutt for sosialantropologi, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Young, Robert. 1995. *Colonial desire: hybridity in theory, culture, and race*. London: Routledge.
- Zehr, Howard. 2002. *The little book of restorative justice*. Intercourse, Pa.: Good Books.
- Zehr, Howard. 2005. *Changing lenses: a new focus for crime and justice*. Scottsdale, Pa.: Herald Press.
- Zehr, Howard, og Barb Toews. 2004. *Critical issues in restorative justice*. Monsey, N.Y.: Criminal Justice Press.
- Zigon, Jarrett. 2009. "Within a Range of Possibilities: Morality and Ethics in Social Life." *Journal of Anthropology* nr. 74 (2):251-276. doi: 10.1080/00141840902940492.
- Zion, James W. , og Robert Yazzie. 2006. "Navajo peacemaking: original dispute resolution and a life way." I *Handbook of restorative justice: a global perspective*, redigert av Dennis Sullivan og Larry Tiftt, 151-160. London: Routledge.